

PETRU DUMITRIU
CRONICA DE FAMILIE

Coperta: Done Stan

PETRU DUMITRIU

CRONICA DE FAMILIE

EDIȚIA A TREIA

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71273
ROMÂNIA

Tel. 679.65.43; 633.11.62.

ISBN 973 - 9132 - 49 -2

EDITURA
FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
BUCUREȘTI • 1993

Postfață de Nicoiaș Manolescu

ALTE CÎTEVA CUVINTE... de Geo Șearta

PARTEA A **NOUĂSPREZECEA**

Viața la țară (II) și Un înger

*Textul este o reproducere integrală a
primei ediții a romanului „Cronici de familie”,
publicat de Editura de Stat pentru Literatură și Artă
în 1956, reluați iară modificări în 1958.*

I

Cînd, în vara lui 1944, avioanele americane începură să bombardeze Bucureștiul aproape zilnic, Dimitrie Cozianu V/ își luă concediu de la minister (ministerul se mutase întreg în afara orașului) și se duse cu mașina la niște prieteni cu care era chiar vag rudă: Matei Duca, văr cu Ghighi Duca, răposatul, văr bun, din frați, cu Dim Cozianu. Matei Duca avea o vie și un conac la poalele munților, și stătea acolo din primăvară cu nevastă-sa, faimoasa Riri Duca. Cozianu sosi acolo într-o dimineață pe la orele nouă, și nu-l găsi decît pe Matei Duca; Matei arăta nesănătos, gălbejit, cu fața încrețită: „Ce-o fi avînd? O fi bolnav?” se întrebă Cozianu.

— Dorm toți, că a fost un mic chef aseară, zîmbi fără veselie, cu un fel de umilință, stăpînul conacului.

— Îți consumi singur recolta? rîse Cozianu.

— Nu, mă ajută prietenii.

— Sînt așa de mulți?

— Păi este Elvira Vorvoreanu, e prietenă de mult cu nevastă-mea, și a sosit aseară și Ionaș Apostolescu cu Monica, îngîină Matei Duca, părăind că n-a încheiat o enumerare foarte lungă.

— Cum, numai ăștia îți beau pivnițele? Nu se poate! rîse iarăși Cozianu care simțise că trebuie să fie și alții, despre care nu voia să-i vorbească Matei, dintr-un motiv sau dintr-altul. Într-adevăr, Matei Duca zîmbi iar, umil și fals bine dispus:

— Mai sînt și-o droaie de nemți; e alături de noi, la Belia, un aerodrom, și cînd nu sînt de serviciu, vin pe-aici, s-au împrietenit cu noi...

Era pasiv pînă și-n întorsătura asta de frază. Ei, nemții, se împrieteniseră cu el și cu nevastă-sa. Cozianu înțelese, și bănuie ceva din ce avea să aflu. Era curios s-o cunoască pe nevasta lui Ionaș Apostolescu, o actriță, Monica Mareș, talentată, cu care Ionaș se căsătorise de vreun an, și despre care toată lumea spunea că e frumoasă, plină de farmec și cu mare succes la bărbați.

— Poate vrei să te schimbi, să te speli, zise Matei Duca.

Era urîțel, cu un nas mare și strîmb și ochi frumoși dar triști; hainele stăteau totdeauna prost pe el, avea acuma o jachetă de catifea și niște pantaloni de gabardină, dar erau mototolite de parcă ar fi dormit în ele. „Ce naiba e cu ăsta, domnule? Arată prost de tot”, se gîndi Cozianu și spuse:

— Da, mulțumesc, m-aș spăla și aș pune altceva pe mine.

Despacheta, se spălă, se întinse un sfert de oră pe pat, apoi se îmbracă în șantung gri ca argintul, cu un fular albastru înnodat în gulerul deschis al cămășii, și ieși. Auzea prin ferestrele odăii, deși închise ca să nu intre căldura zilei, un zumzet muzical, vibrant, atît de depărtat încît abia îl percepea urechea, dar atît de puternic, de pătrunzător, încît aproape că-l simțea în corp. Bombardierele. Cozianu ieși repede afară în marele *living-room* plin de fotolii în cretonă și de acolo pe terasă, unde-i găsi uitîndu-se în sus, pe stăpînul casei, care fuma și avea aerul plictisit, obosit și bolnav, și pe doamna Riri Duca, mărunță, cu niște ochi mici, strălucitori și părul negru, lung, pînă pe umeri, cu bucle la capăt, și o rochie de școlăriță, cu guler și manșete de **piqu6** alb pe o mătase albastru-închis cu nasturi albi; și pe Monica Apostolescu, care avea o frunte mare, boltită, pură, păr lung, blond, ochi albaștri cu gene lungi, și bărbia cam ștearsă, fugită îndărăt sub buza de jos; gracilă, cu glezne subțiri și brațe prea subțiri și mîini prea mici, ca de copil, nedezvoltate; dar atît de albă și blondă, cu ochi albaștri, suavă, încît Cozianu, care la prima privire se gîndise: „Aoleu, e cam rahitică”, la a doua își zise: Da, incontestabil, are ceva. Da, da, are ceva...” Lîngă ea, lat, greu, pieptos, cu gîtul gros și lung și cu o față mare și senină, cu doi bujori în obraji (de aproape se vedeau vinișoarele sub piele), într-un costum ușor și suplu, cu gulerul cămășii răsfrînt, Ionaș Apostolescu părea tînăr, proaspăt, de treizeci și șase de ani, în loc de patruzeci și șase cîți avea. „Ce tînăr pare, vita asta de Ionaș, și e mai bătrîn cu doi ani decît mine!” își zise Dim Cozianu, sărufîndu-i mîna stăpînei casei, apoi Elvirei Vorvoreanu, brună, cu fața plină de crețuri mărunte care o făceau să pară o țigancă vrăjitoare și totodată, din pricina frumuseții trăsăturilor, ciudat de

tînără față de cei cincizeci și patru de ani pe care-i avea; numai ochii îi erau triști și obosiți, și se îmbrăca în culori moarte, și prost, dar purta un mare și foarte curat smaragd la deget. Abia după aceea Cozianu se lăsă prezentat doamnei Apostolescu, și-i strînse mîna lui Ionaș.

— Uite-i! îi văd! exclamă Riri Duca arătînd în sus cu degetul.

Și reîncepură cu toții să se uite la cer - cerul de un albastru regal, plin de raze și de vibrații somptuoase ale soarelui, care făceau să se desfacă frunzele și să crească vegetațiile pămîntului, și să se încălzească șopîrlele pe pietre și să se îndulcească strugurii spoiiți cu piatră vînată și să se descompună și să se recomună fără încetare moleculele în țărîna caldă, sub cerul pur și soarele triumfător. Acolo sus, în cerul azuriu, se năștea vibrară aceea gigantică; acolo pluteau în șiruri late, în adevărate șuvoaie, sute de libelule argintii, de o culoare aproape la fel de irizată, de transparentă, de aeriană, ca și văzduhul albastru,

— Ce frumos! murmură într-un extaz visător Monica Mareș, cu capul lăsat pe umărul lui Ionaș Apostolescu.

Sus, nul de mici cruci argintii se desfăcu în două brațe, din care unul coti geometric, la patruzeci și cinci de grade spre sud.

— Eu am văzut ieri niște soldați pe stradă, cărora suflul le spărsese ochii; le cuseseră pe obraji, zise Dim Cozianu, rece.

Monica Mareș îi aruncă o privire cristalină, pură, de înger, apoi, ca și cum nu l-ar fi văzut, întoarse capul și continuă să se uite la escadrelor de bombardiere care treceau pe sus, la cîteva mii de metri.

— Aia o iau spre Ploești, zise Matei Duca, arătînd rîul de avioane care curgea spre est.

Statură așa o bucată de vreme, stăpîniți de pulsația enormă a motoarelor.

— Două sute patru! exclamă Riri Duca rîzînd încîntată, ca un copil.

Se vedeau oameni prin vîi, pe costisele încălzite de soare, cum se uită și ei la cer, făcînd mîna streășină la ochi.

— Cît o să mai dureze asta? întrebă Matei Duca. Nu mai putem rezista. Frontul e la Iași. Ce facem?

— O să cadă Mareșalul și Ică, zise Cozianu; dar nu știu nici cum, nici cînd; și mi se pare că se cramponează amîndoi. N-are nici un rost; războiul e pierdut; și totuși ei se cramponează.

— Patru sute douăzeci și două! ciripi Riri Duca. Și mai vin!

„Ce se bucură asta așa?” se întrebă morocănos Dim Cozianu. Matei Duca zîmbi în felul său nou, ca un om bolnav, și-i spuse nevaste-si:

— Să-i vedem acum pe amicii dumitale!

— O să doboare la americani de-o să-i stingă! exclamă Riri, veselă și nepăsătoare.

Cozianu observă zîmbetul rece al Elvirei, placiditatea lui Ionaș, absența serafică a Monicăi. „Ce e cu ăștia?”

Pe cer se lungeau dîre albe. începură să se audă, de sus de tot, bubuituri repezite, înghesuite una-ntr-alta, pîrîituri lungi de mitraliere. Dîrele albe se încovoiau, făceau S-uri, spirale, cercuri enorme la înălțimi unde nu se zărea nimic decît cer albastru.

— Ăștia-s nemții de la Belia, zise Matei Duca. Așa-i petrec cu alai, pînă la Ploești.

— Uite! Unul cade! exclamă mirată Riri și arată cu degetul.

Nu se zărea avionul ci, foarte departe, o dîră de fum negru-cenușiu care se lungea spre pămînt.

Dar Cozianu văzuse în ultima lună de zile prea multe lupte aeriene, ca să-i mai pese de ce se petrecea acolo sus în văzduh; îl interesa mai mult încordarea nemărturisită care domnea aici, în jurul lui. Vreme de două ore, pînă la prînz, observă că Matei și Elvira făceau toată conversația, la care Ionaș lua parte doar trîndav și nepăsător, și că mesenii se adresează uneia sau celeilalte din cele două soții, care nu vorbeau între ele, nici amîndouă despre același subiect. Luară aperitivul la unsprezece: icre negre cu țuică, multă țuică, și icrele negre cu lingura. Cozianu observă că Matei, Ionaș și Elvira beau foarte mult, și că încet-încet Matei și Elvira se amețesc, pe cînd Ionaș, care mîncea foarte mult, rămînea treaz, iar Riri și Monica abia se aung de băutură. Deodată ferestrele casei începură toate să zăuie.

— Ce e asta? întrebă Cozianu, cam speriat. Se gîndise la vreun cutremur.

— Acuma cad bombe la Ploești. Nu se aud, dar geamurile tremură; cum explici asta? zise Matei. Mai iei nițică țuică? Ce naiba ne lași așa singuri? Elvira a băut de două ori cît tine! *Lâcheur!*

Cozianu simțea un fel de scîrbă și milă la aerul de falsă veselie, de bețiv care n-are motive de veselie și se înveselește cu sila, al lui Matei. Se sili și el să rîdă:

— Bine, domnule, toarnă-mi și mie.

¹ Dezertorul!

Peste o jumătate de oră, grupuri de bombardiere trecură îndărăt, ceva mai departe spre est, urmate de bubuituri de tun, de rafale de mitralieră și de dîrele albe de aburi condensați care se desfășurau pe cer cu iuțeală, apoi se întrerupeau în chip inexplicabil. Iar peste trei sferturi de ceas, pe la unu și ceva, șase ofițeri de aviație germani sosiră în trei automobile pline de praf, și Cozianu, cam încălzit de băutură, se trezi înconjurat de prezentări, de rîsete; Riri îi prezentă pe nemți:

— Asta e Arthur, ăsta e Robert, ăsta e Hannes, ăsta e Kurt...

Iar ei (unul înalt și blond, tînăr, cellalt scurt și brun, prea spătos, al treilea cu ochelari și cu părul rărit în creștet, și așa mai departe, oameni cu altfel de fețe ca ale pămîntenilor, cu altfel de glasuri, cu altfel de ochi, totul rece și dur, și sărac și crispat) se prezentau pocnind din tocuri:

— Vorlaender... *Hauptmann*¹ Siebrecht... *Freut mich sehr...** Jurgensen... Jaroschka...

— La masă! *Zu Tisch, zu Tisch!* rîdea Riri.

Elvira îl luă de braț pe Cozianu, murmurînd:

— în ce hal face fata asta pe copilă, e ceva insuportabil. E mai tînără ca noi, dar e totuși femeie în toată firea. I-au rămas chestiile astea de prost gust, de la originea ei mai mult decît modestă.

— A, da?

— Sigur: tu nu știi, dar eu i-am cunoscut nu numai pe ultimii trei bărbați ai ei, ca tine, ci și pe-al doilea și-al treilea. Primul a fost ceva foarte-foarte mărunt, al doilea a fost Eracle Antoniu, îl cunoști, dar pe vremea aia era un mic avocat care-și petrecea nopțile prin baruri și acolo a găsit-o, și abia pe urmă a mers ea din ce în ce mai sus, pînă să ajungă s-o cheme Duca.

— Cum, chiar damă de bar? murmură zîbind Cozianu în clipa cînd se așezau la masă.

Elvira dădu din cap cu o strîmbătură otrăvită, apoi, probabil ca să-și mai răcorească ciuda, îl întrebă surîzînd amabil pe neamțul din dreapta ei:

— Dar unde e tînărul de ieri, acela blond, care cînta așa frumos la pian?

¹ Căpitan.

² înecat.

Vorbea franțuzește, iar neamțul îi răspunse tot franțuzește, politicos și impasibil:

— A căzut, doamnă, azi dimineată. Adică a explodat în aer: n-a mai căzut mare lucru. Vinul de azi e și mai bun decât cel de ieri: e tot din via domnului Duca? Ce fericiți sînteți dumneavoastră, românii, că aveți asemenea vinuri!

Și ceilalți erau de aceeași părere, deși poate n-o spuneau; dar beau zdravăn; în jurul mesei din sufrageria pardosită cu cărămizi fine, ceruite, lucioase, masă acoperită de o imensă față de masă de in gros, înflorit cu fire de aur și argint, se mișcau în pantofi cu tălpi de pîslă fete din sat, îmbrăcate în rochii negre și șorturi albe; iar glasurile metalice ale străinilor hohoteau aspru cînd o auzeau pe Riri Duca vorbind nemțește; făcea ochi mari, mirați, și greșeli nemaipomenite care-i încîntau pe aviatori:

— *Das echteste Riri-Deutsch!* ¹ răcneau ei.

La unsprezece seara abia se ridicară de la masă, și nu toți. Matei Duca rămase să bea cu Ionaș Apostolescu și cu unul din ofițerii străini, om cărunt, care în civil era profesor de limbi clasice la un liceu din Turingia; iar cucoanele trecură pe terasă, să danseze la lumina lunii, în aerul dulce și cald ca o baie de lapte. Pe terasă fuseseră scoase fotolii de mătase din salon. Cozianu dansa cu Monica Mareș și se uita din cînd în cînd cu uimire cum Riri Duca șade alături de unul din nemți și rîde gîdilă la ce-i spune acesta ținînd-o de mîna. Era noapte cu lună, și nu puteau crede că nu sînt văzuți. Iar peste o clipă se ridicară și se depărtară, dispărînd printre copaci. Discul de patefon se isprăvi și Cozianu o cedă pe Monica altui dansator, pentru discul cellalt; se duse el să-l pună și glasul grav și pătimaș al Luciennei Boyer începu:

*„Ilpleut sur la route...
Dans la nuit fecoute
Le bmit de tes pas:
Ne viendras-tu pas?”*

Cozianu se apropie de Elvira:

¹ Cea mai autentică germană a lui Riri.

² Plouă pe cale
Eu ascult în noapte
Zgomotul pașilor tăi:
Oare n-ai să vii?

— Dansezi, Elvira? N-ai dansat cu mine... ții minte de cînd? Din 1937, de la Paris. La Expoziție, eram la restaurantul românesc.

După primii pași, Elvira îl întrebă:

— Ce ai de-ți aduci aminte atît de sentimental de toate mofturile? Nu merge cu Monica?

— Cam rece, cam distantă, rîse Cozianu. Nu e ca Riri.

— Ai văzut-o? Așa face în fiecare seară. A luat tot aerodromul în primire, pe rînd. Le arată via.

— Și Matei nu-și dă seama? Cum suportă?

— O iubește; e un cățeluș mic de tot și schelălăie dacă-i arată ea nuiaua, rîse rece și dur Elvira. Cum să suporte? Nu suportă. A început să-și facă morfină.

— De aia arată așa de prost: mă întrebam ce boală o fi avînd, murmură Cozianu.

Elvira își arată dinții albi și ascuțiți.

— Vrei să-i facem o farsă? Hai cu mine, zise ea și dansînd, reîntrară în salon, apoi Elvira se desfăcu din brațele lui Cozianu, îl luă de cot și-l împinse spre sufragerie. Acolo, Matei Duca bea mereu cu Ionaș Apostolescu și cu neamțul.

— Matei, unde e Riri? Întrebă Elvira tare, cu naivitate. O căutam de cinci minute, dar nu mai e pe terasă: a trecut pe-aici?

Matei Duca ridică ochii și-o privi, apoi pe gura lui se arătă surîsul jalnic, penibil, rușinat, umil, pe care-l observase Cozianu de dimineată:

— Nu, n-a trecut pe-aici. Trebuie să fie prin vie.

Coborî pleoapele și reîncepu să vorbească cu cei doi tovarăși de băutură. Elvira se întoarse, trăgînd de brațul lui Cozianu, și ieșiră iar pe terasă, unde nemții ședeau în fotolii, uitîndu-se cum unul dansează cu Monica Mareș.

— Și cînd te gîndești că Matei ăsta e un om subțire, cultivat, plin de lectură, murmură Cozianu.

— Fleacuri, spuse tăios Elvira, fără să ridice glasul. Fleacuri. A făcut ceva în viața lui?

— Nu; n-avea nevoie să muncească, și ambițios nu e,

— Dar ce e? Întrebă Elvira pe același ton nemilos de adineauri. Cozianu nu răspunse. Tot ea spuse: E o cîrpă, asta e.

Și-i dădu brațele unuia din tinerii nemți, care o poftea la dans. Mai târziu, când mai șezu câteva minute într-un fotoliu lângă Cozianu, tot ea reîncepu, cu ochii la gulerașul alb, de școlăriță, al doamnei Duca, care reapărea din întunericul de sub copaci, însoțită de aviatorul ei:

— E o cîrpă, Matei. S-a căsătorit cu o Riri; cu o Riri nu te căsătorești; trăiești cu ea, o întreții, tot ce vrei. Dar n-o iei de nevastă. Ca *ne se Ml pas* L-ai fi văzut pe Ghighi Duca însurîndu-se cu Riri?

— Dragă Elvira - spuse destul de rece Cozianu - antipatia ta pasionată față de Riri te face să uiți că vorbești cu un om care a fost și el însurat cu o tîrfă.

— Da, dar tu ai fost tare! Pînă la urmă te-ai debarasat de ea!

— Pînă îa urmă, da, îngîină Cozianu. Da, dar alții s-au însurat cu Riri, așa că ca *se fait parfaitement*.¹ Și oameni cu o situație și un nume, nu prinți ca Matei, dar oameni bine. Și, în fine, l-a luat pe Matei.

— Cîrpe, șopti Elvira cu ură. Cîrpe. Du-te și pune alt disc că ăsta s-a isprăvit.

II

Dimineța, dealurile însozite vibrau de hurelul imens al stourilor de bombardiere. Soții Duca și musafirii lor se trezeau în această muzică și luau aperitivul foarte alcoolizat la unsprezece, apoi veneau aviatorii nemți la prînz, și plecau târziu noaptea; de la unsprezece dimineța pînă spre zorii zilei următoare, toată lumea era mai mult sau mai puțin beată.

A treia sau a patra zi de la sosirea sa, Dim Cozianu dansa seara cu doamna Duca. Nu-i plăcea deloc. Îi părea rău că venise la oamenii aceștia. Chiar și fără conversația din prima seară, cu Elvira, tot și-ar fi amintit de propria sa tinerețe dinainte de-a fi împlinit treizeci de ani, și de Fifi Oprescu; și nu suporta să-și amintească această perioadă din viața lui. O găsea pe Riri urîtă, isterică, dementă, destrăbălată, o vedea că îl nenorocește pe Matei sub ochii lor, și o detesta. Totuși, trebuia să danseze cu ea măcar o dată în fiecare seară. Deci, în seara

¹ Asta nu se face.

² Asta se face foarte bine.

asta dansa cu ea, la lumina unei lunigalbene, și rotund ca un bostan copt, atîrnată deasupra dealurilor cu vii.

— «Mă neglijezi, îi spunea Riri, uitîndu-se de jos în sus la el ca la un turn (ea era foarte mică, iar Cozianu înalt), cu un aer de adorație în ochii ei de pisică; și Cozianu, care știa că asta nu înseamnă nimic, totuși nu se putu împiedica de-a se simți măgulit.

— Nu vreau să-ți răpesc dansurile pe care mi se pare că ai vrea să le acorzi altcuiva, răspunse el galant. Și pe urmă ne cunoaștem de-atîta vreme, nici nu îndrăznesc să cred că te-aș interesa acum mai mult ca altădată.

— Dă-te-n mă-ta, Dim! nu te interesez *eu* pe tine, am înțeles, n-am nici o pretenție...

— Sînt bătrîn, zîmbi el: sînt cu zece ani mai mare decît dumneata.

— Da, aici ai dreptate, și Kurt e cu doi ani mai mic decît mine.

— Și e splendid, adăugă amabil Cozianu.

— Da, dar acum dansează cu bleaga asta de Monica. Și tu, care mă menajezi atît pe mine, pe ea o menajezi mai puțin! spuse Riri Duca pe un ton vesel, dar cu o privire rece și ostilă.

— Ce găsiți voi la ea, domnule? întrebă dînsa.

Cozianu socoti că e un bun prilej să-i spună ceva neplăcut:

— Eu găsesc că e dulce, că e suavă; dar să-ți spun ce zice Kurt: mi-a declarat mie și Elvirei, care-l trăgeam de limbă, că „*elle est un ange, un vrai ange*”!¹ Asta-i părerea lui Kurt.

Urmă o tăcere.

— Mda, îngîină Riri Duca. Pickup-ul cînta cu glasul dulceag de castrat al lui Tino Rossi:

„*Le bateau des Iles*

Le bateau des amoureux...”

— Și tu crezi asta, urmă Riri Duca. Ți se pare suavă; adică tot cam aia. Și eu cum sînt? Un drac împielițat, nu?

— N-am spus așa ceva, rîse Cozianu.

— Sînteți idioți. Toți bărbații. Unul n-am cunoscut să nu fie. Pe toți îi prinde o femeie ca Monica. Să fie evaporată, cu mutra asta bleaga

¹ Ea e un înger, un înger adevărat.

și cu ochi albaștri, și vă face praf pe toți! exclamă cu glas scăzut Riri Duca, dansînd.

Apoi urmă, cu aceeași vehemență stăpînită, și trăgînd cu ochii după Monica Mareș și atletul blond în uniforma *Luftwaffe-i*:

— Eu sînt rea; dar limonada asta de Monica este o bestie, un monstru! Dacă ar arăta cum îi e caracterul ar trebui să aibă fizicul lui Killinger!

Cozianu rîdea. Baronul Manfred von Killinger participase la asasinarea lui Walter Rathenau, se zicea că organizase asasinarea lui Armînd Călinescu, amîndoi prim-miniștri, unul al Republicii Germane, al doilea al regelui Carol al II-lea, iar acum era, cu un rit, o ceafă și un caracter de porc mistreț bătrîn și sălbatic, omul de mîna forte al lui Hitler în România.

— Ești teribilă, cucoană; n-aș vrea să mă detești. Dar zău, spune și dumneata: cum poți dovedi? Să zicem că madam Apostolescu e un asemenea tigrul...

— Lipitoare!

— Să-i zicem lipitoare...

— Caracatiță! șuieră pătimaș doamna Duca.

Cozianu rîdea tare:

— Orice vrei dumneata; să zicem că este...

— Este! Ce să zicem? Este ! O cunosc!

— După ce o cunoști? Ce-a făcut? A avut și ea doi-trei amanți, și s-a măritat cu vita de Ionaș Apostolescu. Ce grozăvii a făcut?

Și, fără s-o privească, adăugă ușurel:

— Sînt femei care fac și altele, cu totul altele, și nimeni nu zice nimic...

— Asta *n-a făcut încă!* șuieră Riri Duca. N-o cunoști! Eu o simt; o ghicesc; să vezi cîți oameni o să nenorocească! E un monstru! O fiară!

— Bine, o să aștept și-o să vedem, spuse Cozianu cam plictisit. „Vorbește de astălaltă, cînd ea, Riri, face ce face!” se gîndea el destul de dezgustat. Și se uita la Monica Mareș (cum îi spunea toată lumea, căci asta era numele ei de actriță, sub care o cunoștea Bucureștiul): blondă, slăbuță, subțire, blîndă. „Adevărat că arată ca un înger.”

Toată seara, Riri fu morocănoasă, taciturnă, iritată, răspunse enervat și ostil oricui îi adresa cuvîntul, și după dansul cu Cozianu refuză

orice invitație. Iar cînd plecară nemții, mult mai devreme decît alte **dați**, Riri le așinu calea celorlalți musafiri în salon, pe unde trebuiau să treacă dacă voiau să se ducă să se culce. Era încruntată și nu-i privea în ochi:

— Nu știu dacă v-a spus Matei; s-a întîmplat ceva neprevăzut și trebuie să plecăm mîine la prînz de-aici; o să încuiem casa și o să ne ducem la Sinaia.

Urmă o tăcere uimită. Apoi Monica Mareș zise cu blîndețe, deși destul de rece:

— Bine, atunci noi plecăm de dimineață, o să ne ducem la Mișu Vorvoreanu, vărul lui Ionaș. Nu vii și mata, Elvira?

— Nu știu încă, zise Elvira. Să mă gîndesc: sînt cam surprinsă.

— Eu nu, spuse senin Monica Mareș. Noapte bună.

Și plecă, urmată de Ionaș. Elvira voia de asemenea să plece, dar Riri făcu un pas spre ea și o apucă de mîna. Cozianu observa scena. Matei Duca rămăsese mut, cu ochii mari.

— Voi nu, șopti Riri. Voi rămîneți. Nu vreau să plec: vreau să scap de otrava asta.

Elvira începu să rîdă. Matei, scandalizat, exclamă:

— Bine, draga mea, cum poți să faci așa ceva? E absolut imposibil! Așa ceva *nu se face!* Nu-ți dai seama?

Ea se întoarce la el cu o vioiciune de viperă călcată pe coadă:

— Poftim! Dacă ții s-o ai aici, spune-i să rămîie! Dar plec eu, imediat!

El amuți și se uită într-altă parte. Elvira o luă pe Riri de braț și-i spuse:

— Hai să ne mai plimbăm puțin: ești nervoasă, nițel aer o să-ți facă bine. Matei, Dîm, voi duceți-vă la culcare.

Afară, pe terasă, Riri începu să-i spună febril Elvirei:

— Pe toți îi păcălește! Pe toți i-a păcălit! Toți o cred! Ce-i trebuia ei să se lege de Kurt? Ce-i trebuie ei să vie aici? E mai frumoasă ca mine, eu sînt urîță; de ce nu-mi lasă și mie o șansă, bestia?

Elvira murmură prudent și cu delicatețe:

— Dragă fetiço, eu nu te judec, dar vreau să te înțeleg; însă nu reușesc. Ce șansă ai cu unul sau cu altul din băieții ăștia?

— Ce? Vrei să rămîn aici, cu Matei mai bătrîn ca mine cu treisprezece ani, și uzat cum e, și nici bogat, numai numele e de el, și eu, la

treizeci și doi de ani, câtă tinerețe mai am, vrei s-o risipesc? Kuitze,, băiatul unui mare industriaș din Augsburg; vrea să se însoare cu mine și să mă ia în Germania: așteaptă numai să se mai liniștească lucrurile.

— Nu ți-e frică să pățească pînă atunci ceva? întrebă Elvira.

— Nu e zburător, e meteorolog, răspunse prompt Riri Duca.

— Și el nu zice nimic de aventurile pe care le-ai avut cu ăilalți? Sau nu știe? întrebă cu glas precaut Elvira.

— Știe; dar i-am spus că nu-l cunoscusem pe el. De cînd l-am cunoscut pe el, nu mă mai interesează altul. E chiar așa, zău.

— Bine, fetiço dragă. Am înțeles, zise Elvira.

— Nu-i așa că am dreptate? întrebă pătimaș Riri. Ce, era s-o rabd aici pe bestia aia? Trebuia să fiu nebună!

— Ai dreptate, murmură Elvira. Ai dreptate. Și eu aș fi făcut la fel în locul tău.

— Nu-i așa? întrebă Riri și-i strînse brațul cu afecțiune. Sigur că da. Orice femeie în locul meu, la fel făcea. Este elementar. Auzi: un înger!

— Ți-a spus Dim? rîse Elvira.

— Da, și mi-a venit să mor de rîs! Un înger! O să văză dumnealor ce fel de înger e ăsta!

III

Viața la țară se sfîrși o dată cu armistițiul cu Uniunea Sovietică, încetarea bombardamentelor, arestarea mareșalului Antonescu, răsturnarea politicii externe a țării, întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, cînd toată lumea se întoarce la București.

Elvira deveni prietenă intimă a doamnei Duca; toată iarna 1944-1945, ele două fură nedespărțite. Apartamentul Elvirei arse într-un bombardament, cu întreaga clădire; Elvira stătea în splendida casă a lui Matei Duca. Dimitrie Cozianu, care ieșea foarte mult și vedea fel de fel de lume (mult mai mult decît înainte, căci acum plutea pe apele tulburi și răscolite ale societății bucureștene cum plutește pe vârtejuri de vînt o pasăre cu aripile întinse și penele din vîrfurile

aripilor răschifate, pipăind curenții și forța curenților) se trezi invitat de Riri Duca printr-o carte de vizită: *Le prince Mathieu Dukas*¹ (era șters cu o linie de cerneală ca și *el*², și în loc de *ont* \ șters, era scris *a* et la princesse Dukas ont Y honneur d'inviter M*,³ și pe „puncte-puncte”, *Dâmetre Coziano* cu cerneală, *à dîner*⁴, într-o luni seara, pe la începutul lui decembrie 1944. Cozianu știa că Riri și Elvira se învîrtesc în cercurile din jurul misiunii militare americane, „Hai să vedem ce mai e și pe acolo: n-au ce să-mi strice niște relații în plus. încă un curent, încă o forță; să vedem în ce parte bate acest curent, și cît e de puternic, se gîndea el. Dar de ce e șters numele lui Matei? Nu e în oraș? O să aflu eu.”

Și astfel, mai vizită o dată (nu știa că ultima oară) casa pe care-o cunoștea atît de bine, o casă veche, pe strada Nicu Filipescu: subsol înalt, unicul etaj, *Hochparterre*, și mai înalt, cu un peron de șaisprezece trepte, și o intrare sub un fronton clasic pe două coloane; pe fronton era scris anul cînd fusese făcută casa: 1876. Tencuiala, vopseaua, acoperișul rămăseseră neschimbate de atunci, și de aceea acoperișul era ruginit, iar tencuiala și vopseaua jupuite, sure, leproase. Platani înalți și bătrîni în fața intrării, și un zid prea apropiat: Matei vînduse în 1943 trei sferturi din imensa grădină plină de platani, de tei și de castani, și societatea „Cimentul Român” a răposatului Lazăr Gherson clădise pe acel loc o casă modernă cu șapte etaje și șaiszeci de apartamente. Locatarii de la etajul șapte vedeau jos de tot acoperișul casei Duca, în chip de dreptunghi, cu un geamlîc în mijloc care lumina (nu știau ei) salonul mare, elegantă și ingenioasă inovație din 1876; și, pornind din casă ca ramura lungă dintr-un L, clădirile slugilor, și grajdurile transformate în garaj. De la stradă însă nu se vedea decît zidul urît cu ferestre pătrate, zăbrelite cu fier gros și mereu astupate de perdele, la subsol, iar deasupra, ferestrele înalte, cu draperii de mătase decolorată atîrnînd de sus pînă jos, nobile și prăpădite. Înăuntru însă totul era încă arătos. Dim Cozianu își lăsa

Principele Matei Duca.

¹ Au.

² Are.

³ ... și principesa Duca are onoarea de a invita pe domnul.

⁴ Fa dineu.

paltonul în vestibul și urcă treptele printre două enorme oglinzi (altă eleganță de la 1876), în care musafirii se puteau admira când intrau. Riri și Elvira așteptau în capul scărilor, Elvira în negru, neagră și zbîrcită ca o țigancă bătrînă care dă în ghioc, dar cu un colan de smaragd la gît, mari, transparente, sumbre, sclipitoare, și brățări de smaragd, și un smaragd enorm la mînă; iar lîngă ea Riri („Și-a luat-o pe Elvira ca să pară tînără de tot, sper că Elvira nu-i face asemenea servicii gratis", se gîndi Cozianu) tinerică, cu ochi mirați și lucioși, vie, rîzătoare, agitată, de nu i se observa urîtenia, și într-o rochie de lame, largă de tot, lungă pînă la glezne, și încălțată în sandale de lame cu tocuri de-o șchioapă, făcute din curelușe înguste ca niște șireturi, și cu briliante la gît, în păr și la mîini („Astea nu le are de la Matei, care e lefter de treizeci de ani; probabil predecesorii", se gîndi Cozianu sărutîndu-i mîna care mirosea a „Chanel 5").

— Ce bine îmi pare că ai venit, uitasem cum arăți și arăți chiar mai bine decît astă-vară, uite-l, Elviro, ce splendid e, ce siluetă distinsă, ce gravitate misterioasă, ce gură curioasă are: ești diabolic, Dim, arăți cum mi-l închipui eu pe Cagliostro, și ești atît de enigmatic! Ce faci? Ce gîndești? Poate te mai interesează încă politica, i-am chemat pe niște străini pe care o să-ți fie poate util să-i cunoști! ciripi ea pe nerăsuflete.

Cozianu murmură:

— Îți sînt foarte recunoscător.

Și trecu la Elvira, să-i sărute mîna cu gravitate. Ea îi zîmbi cu o simpatie adevărată, deși ciudată, rece. Îi plăcea Dim Cozianu: îi plăcea că-l vede cum se luptă și nu se lasă, cade și se ridică iar, și pornește din nou să cucerească ceea ce ea nu putuse cuceri. De aceea, zîmbetul ei asemănător acum și cu al unei mame, și cu al unui crescător de cai cînd privește un cal care-i place, fu mult mai cald și mai adevărat decît declarațiile celeilalte; Riri ie făcea uilîndu-se pe lîngă Cozianu la cei ce urcau scara spre ea, și gîndindu-se încordat ce anume să le spună aceluia, cît mai drăguț, cît mai direct, mai personal, să-i cîștige, să-i aibă, să-i folosească.

Cozianu intră întrebîndu-se de ce lipsea Matei, și unde era. Se întrebese asta și la citirea invitației, dar era prea ocupat cu alte lucruri, infinit mai importante, și uitase să mai încerce a afla. Cunoscu înainte de masă cîțiva ofițeri americani de toate vîrstele și toate gradele de la

locotinent la colonel; mai erau Cezar Lascari, Alexandra, încă două cucoane, și Eracle Antoniu, om de patruzeci de ani, înalt, chipeș, brun, cu ceea ce se numea atunci aerul de actor de cinema, pînă la mustăcioara subțire inclusiv, linie neagră pe buza de sus. Eracle Antoniu era băiat de mic funcționar de prin provincie, poate de perceptor, de impiegat la C.F.R., de funcționar de primărie; făcuse cu mare succes dreptul, devenise un avocat foarte bun, și avusese o carieră asemănătoare cu a lui Cozianu, minus tot ce-i dădeau lui Cozianu numele, rubedeniile, relațiile; și fusese al doilea din cei șase bărbați ai doamnei Duca; îl lăsase ea pe el, pentru unul mai bogat; dar asta cu peste zece ani înainte, cînd și el și ea erau niște necunoscuți, pierduți în furnicarul micilor cheflii bucureșteni. Între timp, Riri devenise *la princesse Dukas* iar Eracle Antoniu, funcționar superior în minister, fusese consilier de legație în Elveția (de-acolo îl cunoștea Cozianu) și părea că are un viitor promițător. Eracle, elegant, pîrînd aproape un fel de american ca și americanii, stătea de vorba cu doi ofițeri în uniforme de culoarea oului de rață. Cezar îi strînsese mîna lui Cozianu, rîzînd:

— Ce faci, Dim? Vezi că Riri n-are prejudecăți: afară de ăștia, ne-a chemat și pe noi, negrii!

— Înteleg să spui de mine, dar Alexandra, cu părul ei blond ca soarele, rîse Cozianu.

Alexandra se strîmbă ușor:

— Sînt plicticoși, nu vorbesc decît despre sport, mîncare și băutură, și stau cu picioarele pe fotoliile de Aubusson ale lui Matei, care sînt printre puținele Louis XV autentice din București.

Cozianu zîmbi politicos și se duse să-l roage pe Eracle să-l prezinte străinilor: „Stau cu picioarele unde vor: au tunuri, tancuri, bombardiere și bani", se gîndea el: nu era de acord cu Alexandra. Dar își pierdu vremea; pînă la sfîrșit, masa se dovedi cu totul neinteresantă pentru el. Tîrziu noaptea, cînd se dansa într-unui din saloane și Cozianu își fuma țigara de foi cu un aer sumbu (îmbătrînise și părea din ce în ce mai întunecat, o dată cu cutele dintre sprîncene, zbîrciturile de lîngă gură, tîmplele cărunte), Eracle Antoniu se apropie de el, jovial:

— Ce faci, coane? Nu te-am văzut de o lună de zile.

— Ce să fac? Nu vezi? Tentative de conversație cu domnii ăștia, dar...

— A, nu merită! Sînt absolut lipsiți de interes. Și de altfel, sînt așa de departe! Sînt în lună. De-aia și par căzuți din lună. Nu, nu e nimic de făcut cu ei. Și de altfel, ce să mai vorbim: comuniștii nu sînt în lună. Sînt aici, la noi.

— Crezi că ei cîștigă partida?

— În orice caz, acum, în momentul ăsta, ei sînt realitatea, sînt o forță, și sînt prezenți, zise mereu vesel Eracle Antoniu.

Cozianu îl privea fix:

— Dumneata mizezi pe ei? Întrebă el brusc, urmărindu-i reacțiile.

Eracle rîse senin:

— Mizez chiar în așa hal, încît am cerut unor prieteni comuniști să mă primească în partid!

Cozianu își stăpîni mirarea.

— Și? Întrebă el.

Eracle Antoniu dădu din umerii săi largi:

— N-au vrut, dar mi-au explicat că, fost în echipele vechi, nu pot fi primit, însă că le pot fi oricînd prieten și aliat. Am spus mersi, și acum ambele părți sînt încîntate: Și ei, și eu.

Rîdea mereu: băuse bine la masă; rîdea cu dinți albi, puternici. Fă și dumneata așa, coane Dim! zise el. Peste o lună-două, comuniștii o să aibă puterea, și caraghioși o să fie ăia care rămîn pe dinafară!

— Dumneata ai un cap limpede, zise Cozianu, sincer și totodată evitînd să-și discute propriile intenții.

— Oricînd vrei, ți-l pun la dispoziție, deși al dumatăle e și mai bun.

— Bine, mulțumesc: două capete fac mai mult decît unul, spuse Cozianu zîmbind.

— Sigur că da! N-ai văzut ce bine le-a prins Habsburgilor? Șase sute de ani au profitat de pe urma faptului că vulturul lor avea două capete!

„S-a îmbătat, a început să vorbească prostii, se gîndi Cozianu. To-ruși, chestia cu comuniștii e rezultatul unor reflexiuni anterioare, cînd era treaz; și cînd e treaz, are un cap limpede. Cred că are dreptate! trebuie lucrat cu comuniștii.”

Și-l lăsă pe Eracle Antoniu, care nu-l mai interesa pentru seara aceea. Elvira trecea prin salon. Se apropie de ea:

— Perfectă seară, zise el. Ce mai faci? Nu ne-am văzut de mult. Ce e cu Matei? N-am vrut s-o întreb pe Riri.

— Matei? Matei n-a mai rezistat, rosti Elvira cu un dispreț direct. E un băiat galant, a înțeles că n-o mai poate reține pe Riri, și s-a retras.

— Cum, chiar se despart?

— Cred că luna viitoare sînt divorțați, zise Elvira cu mult calm.

Cozianu, obișnuit să-și stăpînească reacțiile și închis din fire, nu păru mirat. Întrebă tot atît de calm ca Elvira:

— Bine, dar atunci, casa, invitația, dineul?

Elvira îl privi zîbind, și-l întrebă:

— Nu dansezi?

El se întoarse mașinal și o văzu pe Riri cum șade pe genunchii unui ofițer american, bărbat înalt și masiv, care zîmbea înduioșat, legănînd-o ca pe un copil, și privind-o cum se prefăce că doarme; deodată Riri deschise ochii și-l fulgeră cu o privire aprinsă, zîmbitoare.

— Aha, zise Cozianu.

Elvira începu să rîdă:

— Îmi placî, măi Dim: îmi place că ești deștept și-al dracului. Păcat de tine că mucezești în țara asta: aveai stofă de mare bandit, dar aici și bandiții sînt mici.

— Prin urmare, Riri nu mai apreciază blazonul princiar? Întrebă el.

— Nu pe cele de la Dîmbovița. Dacă ajunge însă la Paris, sau la Londra, o vezi poate ducesă. Ce, să stea aici, cu comuniștii? Nu simți ce se-ntîmplă?

— Ba da, ba da, murmură el.

Nu se mai gîndea la Riri. Nu era un om care să se gîndească mai mult la alții decît la el însuși. „Și Elvira, și Eracle, și... Da, comuniștii o să aibă puterea: trebuie să intru în contact eu ei”, își spunea el privind cum dansează cucoanele cu ofițeri în uniformă verzuie-gălbui, între fotoliile și canapelele cu stema familiei Duca sculptată în lemnul lor, și sub tablourile de pe pereți care înfățișau principii ai Valahiei, cu hangere de Damasc în brîiele de cașmir, domnițe. Și cucoane îmbrobodite cu dantele, frumuseți levantine cu ochi migdalați, cu sprîncene arcuite și îmbinate. „Trebuie văzut ce e cu comuniștii. Să încerc poate chiar prin amicul Antoniu.” Și, la plecare, îl luă de braț:

— Hai, că te duc cu mașina mea și mai stăm de vorbă.

Iar când plecase toată lumea, Elvira, obosită, o întrebă pe Riri când aceasta se întorcea de la ușă (petrecuse pe ultimul musafir, înaltul și spătosul maior care o legănase pe genunchi):

— Ce faci? Te culci?

Riri străbătuse salonul fără s-o privească; se uita în gol, cu un aer absorbit, de o atenție nemaipomenită, parcă vedea ceva în aer în fața ei. Când o auzi pe Elvira, privirea îi deveni treptat conștientă de lucruri exterioare, atentă în afară.

— Cum? întrebă Riri. Ce spui?

— Te întrebam dacă te culci, sau îl aștepți, zise Elvira.

— îl aștept.

— Ce face? Divorțează? întrebă Elvira.

Riri o privi cu pasiune:

— Nu! Nevastă-sa nu acceptă. îi vrea banii! spuse ea vehementă.

Apoi izbucni, albă la față:

— Vreau să moară! înțelegi? Trebuie să moară! Să moară!

Elvira se dădu puțin la o parte. Nu-i plăcea să i se vorbească drept în obraz pe tonul ăsta, chiar dacă nu de ea era vorba. Urmă o tăcere. Camerista doamnei Duca intră și întrebă:

— Sting și aici, conită?

— Da, stinge, spuse Riri. Hai să mergem sus, Elviro; culcă-te, mamă, că ești obosită.

Și voi s-o sărute. Elvira șovăi, nu știa de ce, nu-i venea să se lase sărutată; parcă-i era frică; „prostii”, se gândi ea și întinse obrazul.

În ianuarie 1945, maiorul Thatcher, din misiunea militară a State-lor Unite la București, rămase văduv: soția îi murise de cancer într-o clinică din Boston. În februarie se căsătorii cu Riri Duca; în martie, plecară amândoi în Statele Unite. Dim Cozianu află asta cu întâr-ziere, fiindcă era prea preocupat cu treburi politice. îi spuse Eracle Antoniu o dată, în pauza unei ședințe la minister.

— Și Elvira?

— Coana Elvira a rămas în București, stă cu Mișu Vorvoreanu, ghegeneralul, și nevastă-sa. Ce, era s-o ia și pe ea? Se duce, se instalează, face rădăcini, și-i trimite coanei Elvira cărți poștale. Ce, e rudă cu ea?

— În fond — zise Cozianu gânditor — poate că Elvira e mulțumită că discipola ei a reușit, și nu-i trebuie mai mult.

Eracle Antoniu începu să ridă:

— Nu știu ce-i trebuie ei, dar dacă-și închipuie că Riri are de învățat sau a învățat de la cineva, se înșală! Ar putea ea să dea lecții! Și nu de acum: de mică! întreabă-mă pe mine!

Se miră că Dimitrie Cozianu se întunecă; nu bănuia de cine-și adusese acesta aminte; dar, băiat cu tact, vorbi de altceva. Eracle Antoniu era un om care știa să se miște în lume; de aceea se urcase de-a-fiț de jos atît de sus, și avea să mai urce. Totuși, nu se putu împiedica să nu spuie, peste cîteva minute, fără legătură cu ce se vorbea:

— Visul meu, domnule, e o femeie pură, o ființă care să-mi înfrumusețeze și să-mi înnobileze viața, să mă pot închina la ea!

— Ai dreptate, zise scurt Cozianu, apoi iarăși vorbiră de altceva.

IV

Cozianu rupsesese, în vara lui 1945, relațiile cu mulți oameni din lumea în care se născuse și trăise pînă atunci. În schimb, avea relații cu oameni ca Eracle Antoniu, oameni ce, ca și el, făceau politică de stînga. Totuși, în primăvară, nu-l mai văzu pe Eracle vreo două-trei luni; auzi că acesta s-a căsătorit, dar nu-l întîlni decît în iulie, la Eforie. Se dusesse acolo să discute cu un personaj politic important; și, într-o dimineață, ieși pe plajă. Corturi colorate, vîrgate cu alb și culori, umbrele ca niște ciuperci imense; bărcile albe ale Salvamarului legănate pe valurile fără putere; cer albastru-gri, mare albastră-verde, plajă aurie, ciuperci roșii, corturi albastre, galbene, oameni de culoarea bronzului, chihlimbarului și brînzei, țipete, rîsete, chemări; un bărbat înalt, în halat de baie și cu ochelari de soare pe nas, umbla cu băgare de seamă: era Dimitrie Cozianu, care simțea prin tălpi fierbințele nisipului. Se uita cît mai puțin împrejur, ca să nu vadă cunoscuții care nu-l mai salutau și pe care-i detesta cu o pasiune ce-l otrăvea, îl îmbolnăvea. „Idioții! Imbecilii!” se gîndea el cu dispreț și ură neputincioasă. îi și părea rău că a ieșit pe plajă: era prea cald, soarele prea tare, nisipul prea fierbinte,

el prea obosit, fără chef de baie. Voia să se întoarcă, când se auzi chemat de aproape de tot

— Coane Dim! Nu mai vezi lumea?

Se uită împrejur, să-l recunoască pe cel care-l chemase dintre trupurile goale ce zăceau în soare. De sub un cort, un om se ridică și se apropie de el: era Eracle Antoniu, înalt, athletic, ars de soare, rîzînd cu dinți albi. „Ce frumos e țărânoiul ăsta: ar fi făcut carieră la Paris ca *gigolo*” se gîndi Cozianu întinzîndu-i mîna pe care cellalt i-o strînse într-o mînă pudrată de nisip.

— Ce mai faci, domnule? Ai venit pe-aici? Nici nu știi ce plăcere îmi face! Ai un cort? Ești cu cineva?

— Nu, sînt singur.

— Stai cu noi atunci! S-o cunoști pe nevastă-mea.

— A, adevărat, te-ai însurat feliicitările mele.

— Poți să mă și feliiciți, sînt motive: e născută Xant6, din familia Xanto de la Brăila, care sînt veri cu baronul Xanto, ăla de la „Lloyd Hellenique”, armatori pe Mediterană, pe Atlantic — și pe Dunăre! rîse Eracle Antoniu, exuberant și fericit.

— A, da? Nu știam: a, atunci te mai feliicit o dată! zise Cozianu, înveselindu-se și el.

Se aplecă să se așeze sub cort, după ce-i sărutase mîna doamnei Antoniu, născută Xant6, o femeie drăguță, subțire, fardată, cu carnea brațelor și a coapselor fleșcăită; era cu zece ani mai în vîrstă decît Eracle, dar îngrijită, masată, unsă, parfumată, așa că la prima vedere nu se cunoștea. Statură de vorbă despre ce se petrecea în țară, unde se împărțeau moșiile, ceea ce ruina averile multor oameni bogați cunoscuți de amîndoi.

— Dacă n-au șleपुरi pe Dunăre ca nevastă-mea, și acțiuni ale societărilor de navigație! rîdea Eracle Antoniu, încîntat. Sau afaceri ca Ionaș. Uite-l colo, nu-l vezi?

Cozianu se uită și-l recunosc pe Ionaș Apostolescu, așezat turcește pe un halat de baie, altminteri gol, bronzat, masiv, cu pectoralii cam căzuți și cu un început de burtă.

— Arată ca o doică, zise Eracle, bine dispus. În schimb nevastă-sa e încîntătoare. Nu-i așa?

Cozianu o văzuse și pe Monica Mareș. Ședea sub cort, într-un *chaise-longue* de pînză; era albă, neatinsă de soare, subțirică, gracilă,

cu brațe și coapse de fetiță de paisprezece ani, și părul blond îi cădea pe umeri.

— E prea slabă, zise doamna Antoniu, nemulțumită de entuziasmul lui Eracle.

Acesta însă, jovial și superior, zise:

— Așa sînteți voi, cucoanele, nu vă place genul ăsta de femeie; dar nouă ne place. Nu-i așa, domnule? îl întrebă el pe Cozianu.

Acesta spuse:

— E suavă, angelică.

— N-are bărbie, zise acru doamna Antoniu.

— Da, dar în schimb ce forme delicate! Ca un înger! spuse Eracle, rîzînd că o necăjește pe nevastă-sa.

Ea însă murmura cu un surîs crispat:

— Ești foarte galant cu mine azi.

— Ei, hai, nu te supăra, iartă-mă, zise el mereu jovial și-i sărută mîna, apoi o sărută pe obraz.

Cozianu care se uita la un bărbat așezat în alt *chaise-longue* lîngă Monica Mareș, un om de vrei treizeci și opt de ani, roșcovan, cu părul tuns scurt, cu o față plină dar fără rotunjimi, dură, ca și corpul îndesat, musculos, bănuir printr-un fel de pijama de plajă din mătase, întrebă:

— Dar domnul ăla care e cu ei, cine e?

— A, nu știi? zise Eracle Antoniu, mirat

— Alt înger, rosti acru doamna Antoniu.

Eracle începu să rîdă:

— Nu fi răutăcioasă! Asta, coane, e amicul lui Ionaș și-al ei, maiorul Novak, din misiunea americană; Ionaș face niște afaceri formidabile cu el. Lumea, care e rea, zice că trăiește cu Monica, dar cine poate ști? Și cînd o vezi, nu-ți vine a crede că ea știe ce înseamnă asta...

— Dar cînd îl vezi pe el, în schimb... zise doamna Antoniu.

Cozianu murmură:

— A, da? va să zică, ăsta e maiorul Novak?

— Da, mă mir că nu știai. Uite, așa cum îl vezi, știe tot despre economia și politica Țării Românești. Și cred că dacă s-ar face o percheziție la el acasă sau la misiune, nu s-ar găsi nici o hîrtie. Are totul în cap. E un tip extraordinar.

— Un spion, zise doamna Antoniu dînd din umeri.

— Pardon, deloc: ofițer de informații, răspunse prompt Eracle. Mare diferență. E oficial. El spune: „Sînt însărcinat să aflu ce nu vrei dumneata să se știe”, iar dumneata îl împiedici dacă poți.

Cozianu nu asculta. Se uita la figura dură și neexpresivă a străinului. Auzise de el: într-adevăr, se credea că e un om periculos, foarte capabil în meseria lui. Ședea acolo, liniștit, lîngă blonda, alba și plăpînda Monica; iar Ionaș, lîngă ei, placid, cu pipa în gură; și se uita toți trei la niște tineri care se jucau, în apă pînă la brîu, cu o minigă multicoloră.

— Da, zise Cozianu, și se întoarse să ia parte la conversația soților Antoniu.

— Ce da? întrebă rîzînd Eracle.

— Nimic, răspunse Cozianu rîzînd și el. Am vorbit și eu mașinal, așa...

Se gîndise însă la ce-i spusese într-o seară, cu un an înainte, Riri Duca; și-și zisese: „Te pomenești că nu e chiar așa de angelică”.

Peste un an și ceva, în toamnă, află că Ionaș Apostolescu și nevastă-sa dispăruseră din București și reapăruseră la Florența, și că locuiau acolo într-un palat pe care nimeni nu știa că Ionaș l-a cumpărat. Tot Eracle Antoniu, întors dintr-o misiune oficială din Italia, îi spuse că i-a văzut.

— Monica a făcut un copil cu Novak, trăiește în casă cu Ionaș, dar sînt despărțiți; au rămas buni prieteni, spunea Eracle.

— Dar Novak?

— A plecat ieri din București, s-o găsească la Florența.

— Definitiv?

— Definitiv. E nebun după ea.

Peste cîteva zile, tot Eracle, întîlnindu-l pe culoarele ministerului, îl opri, foarte înșuflețit:

— Ai auzit, domnule, ce s-a înfîmplat? Nu știi? Cu Novak, ăla al Monicăi Mareș? E, cum se poate să nu fi aflat? A căzut din tren, între Viena și Salzburg, și l-au tăiat roțile! Ce zici de asta?

Cozianu tăcu o clipă, surprins. Apoi zise:

— Eu să fi fost în locul lui, nu călătoream decît însoțit; sau cu un avion militar al lor.

— Poate cădea și din avion, zise Eracle Antoniu. Poate că avea tendința să cadă din orice vehicul!

Și începu să rîdă. Cozianu dădu din umeri:

— Cine l-a pus să facă meseria aia? Alta nu putea?

Și, cu un salut din cap, trecu mai departe. Îl plictisea Eracle Antoniu cu știrile lui stupide, insignifiante. Se dovedea, cînd lucra cu el, mult mai puțin serios decît crezuse Cozianu la început

V

Nu peste multă vreme, în iama lui 1946 (doamna Antoniu se dusesese în Elveția să facă ski, cum se ducea în fiecare iarnă, de la vîrsta de optsprezece ani) se află din gazetele străine că „un înalt funcționar al guvernului comunist din România, domnul Eracle Antoniu, în misiune la Paris, ceruse azil politic guvernului francez”, și se isprăvi cu Eracle Antoniu în țară.

Peste încă un an de zile, Dimitrie Cozianu era la Paris într-o misiune oficială. Era schimbat față de vremea cînd se afla la țară la Matei Duca și se pregătea să sară din mers în echipa adversă. Era mohorît, umflat de băutură, crispat de o enervare permanentă; totuși, își făcea treaba cu îndemînarea mecanică a unui vechi meseriaș. Într-o zi ploioasă, primi, în salonașul apartamentului pe care-l ocupa la hotel, pe doi reprezentanți ai unei întreprinderi de industrie petroliferă din Franța, stătu cu ei de vorbă, și-i conduse pînă jos, tot vorbind, amabil și curtenitor cum nu era de obicei: avea nevoie de ei pentru tranzacția pe care venise s-o încheie. Se despărțiră la ieșirea din holul hotelului, iar el se întoarse încet Treceau pe lîngă dînsul cucoane fardate cu părul vopsit și vorbind tare englezește, domni în costume de tweed și cu aparate fotografice atîrnate de umăr, un domn foarte tuciuriu cu turban alb și o perlă mare la cravată; ieșeau toți în ploaia cenușie de afară, și portarul galonat cu firet de aur le ținea deasupra umbrela și deschidea ușile mașinilor; era o zi mohorîtă și plicticoasă: Cozianu, obosit, simțea nevoie de alcool. „O să mă duc la bar, să beau ceva”, se gîndi el. Dar înainte, se hotărî să treacă pe la toalete. Intră și, pe cînd era cu fața la perete, un altul veni lîngă el. Cozianu, care

nu era conștient âncît de susurul veșnic al pisoarelor.» & e mirosul de dezinfectant și de prezența, lîngă el, a unui străin la care niciodată nu i-ar fi trecut prin minte să se uite în momentul acela, auzi deodată că omul vorbește:

— Coane Dim, am nevoie să discut ceva cu dumneata.

Cozianu întoarse brusc capul să-l privească: era Eracle Antoniu, slab, cu gropi în obraji, pămîntiu, cu ochii tulburi, cu părul împuținat. Ce era cu omul ăsta? Ce pățise?

— Știi că în situația în care sînt nu pot sta de vorbă cu dumneata, spuse rece Cozianu.

— Tocmai de-aia te-am urmărit aici, ca să nu te compromit, murmură febril și umil Antoniu. Uite, în două vorbe: nu mai pot rezista aici și vreau să mă-ntorc în țară. Spune-le că sînt gata să fac orice ca să mă-ntorc; aici, nu mai pot: mă curăț. Sînt tuberculos, domnule, și n-am mîncat de două zile.

Cozianu îl privi mirat și cercetător. Nu-l iubea; îl disprețuia, mai ales acum. „Dacă n-ai fugit la bine, la ce-ai mai fugit, nenorocitul? De ce nu ți-ai asigurat ceva, acolo unde fugeai?” îl muștra el în gînd. „Ce om neserios, ce penibilă paiață.”

— Bine, pot transmite cererea dumitale, deși, după ce ai făcut, nu știu cum te-ai mai putea întoarce, zise el, mereu rece. Totuși, vino sus la mine, să-mi explici. Nu înțeleg cum ai putut ajunge în halul ăsta.

Și ieșiră împreună, urcară, Cozianu comandă o gustare. Încă din lift, cellalt începu să povestească, cu un glas fără putere, de om lihnit de foame și bolnav:

— Cum să nu ajung? Am fost nebun. Slab. Aveam asta în sînge: acum mi-am dat seama. O să mă-ntrebi-ce înseamnă *asta*? Nu tuberculoza; nu, mult mai rău. Slăbiciunea. Cînd am întîlnit-o pe bestie la Florența, a izbucnit în mine nebunia care aștepta cine știe de cînd, și m-a făcut bucățele, praf, nimic. Dar dacă nu mă juca bestia așa, poate scăpăm. Însă m-a jucat, m-a distrus, cu bună-știință, pas cu pas; și culmea știi care e? Cred că nici nu-mi voia răul! Ea de fapt voia bani: m-a distrus fiindcă așa s-au angrenat lucrurile, unul dintr-altul, unul dintr-altul, mereu-mereu, pas cu pas, pînă aici. Mă gîndesc de luni de zile cum am ajuns aici, că n-am altceva ce face; slau în odaie sau la cafenea și mă gîndesc. Acuma știu: zi cu zi, cum am

mers de fîpă-; știu și cum aș fi putut scăpa; și știu șp, că nu-puteam scăpa, n-aveam cum, era exclus să prevăd, și pe urmă, chiar dacă știam dinainte, eram atît de înnebunit, încît nu puteam da îndărăt. Știu momentul exact cînd am început să o iau razna. Îmi plăcea mie femeia asta și înainte; o văzusem o dată, de un revelion la „Aro” la Brașov, era cu Ionaș, care cumpărase o florărie întreagă și făcuse un fel de barieră de flori între masa lor și celelalte; stăteau acolo ca niște ființe privilegiate, superioare nouă, consumatori banali. Pe urmă am mai întîlnit-o și într-alte părți, în lume. Ții minte, cînd ai fost dumneata o dată la Eforie? Îmi plăcea de pe atunci, și nevastă-mea simțise. Totuși, îmi țineam firea. O socoteam pe Monica o putoare, ceea ce și era, și asta mă ferea să cad mesa și să-mi pierd mințile. Dar pe urmă, înainte de moartea lui Novak, am văzut-o la Florența. Acolo m-a pocnit în moalele capului. Nu vorbisem niciodată cu ea, decît două-trei vorbe, banalități; acolo am stat cu ea vreo două după-amiezi; i-am făcut și un pic de curte. Mi-a dat să înțeleg, cu duhul blîndeții că e mamă, că iubește — pe Novak — că între ea și Ionaș nu mai e nimica de mult, că sînt ca frate și soră, și tot așa, mironosiță, m-a făcut să înțeleg ce înseamnă o femeie pură, care iubește, care-și respectă iubirea, o femeie, domnule, care merită să fie iubită; pură ca și tenul ei, îl știi, era perfect. De-atunci, mi-am dat seama că e anemică și se luptă mereu să nu dea în tuberculoză; de-acolo tenul ăla de sfîntă. Dar atunci nu știam nimic, nu vedeam nimic, eram amețit, beat, nebun. Am plecat iar în străinătate, după moartea lui Novak. Nu ții minte, cînd ți-am povestit chestia, pe coridor în minister? Nu ții minte ce bucuros eram? Eram fericit: murise ăla, puteam să-i fac curte eu! Glonț, m-am dus la Florența: mi-am făcut drum, am făcut jiiște acrobații nemaipomenite ca să obțin să trec prin Italia, pe urmă să-mi prelungesc șederea acolo. I-am făcut curte ca un idiot, am ajuns să umblu pe sub ferestrele vilei noaptea, pe trotuar, doar-doar s-o uita afară; m-a refuzat, m-a refuzat cu o stăpînire de sine nemaipomenită; pînă n-am divorțat de nevastă-mea, nimic n-a vrut să știe. Dar prin divorț, am rămas fără avere; nevastă-mea era dintr-o familie care știa să umble cu banii; îți închipui că ea ținea cheile de la *safe*, nu eu. Mă rog, aveam și eu cîteva mii de dolari din niște afaceri; altfel, totul în țară, și tot nu era mare lucru. Dar nu mai puteam să mă întorc în țară: mi-era frică s-o las singură, să nu mi-o ia altul. O credeam sfîntă, dar

mi-era frică s-o las singură, sigur că-mi scapă. Cum asta? Simțeam ceva? Explică dumneata. Cred că simțeam cu cine am de-a face, dar nu voiam să-mi mărturisesc. Pe scurt, am plecat cu ea la Paris, am încercat să fac afaceri, am jucat cărți, n-a mers nimic, trăiam cu ea la „Crillon”, îți închipui în ce stil; am rămas fără bani. N-am găsit cârlig nicăieri... comuniștii mă socotesc trădător, și ălalți tot trădător, fiindcă am lucrat cu comuniștii. Dacă aveam bani, nu-mi păsa. Dar n-aveam. Și a simțit, bestia. A simțit imediat. Și s-o vezi cum a început să fie rece, să-i treacă amorul, până într-o zi m-a luat foarte serios la o discuție, mi-a cerut să-i promit că nu mă supăr, și i-am promis, idiotul de mine, își mai și bătea joc, bestia; și mi-a explicat foarte calm, că ține la mine, dar că nu vrea să-mi facă rău, că-și dă seama că mi-a fost nefastă, că probabil asta e ispășirea păcatului pe care-l săvârșisem când, fiind însurat, mi-am părăsit nevasta, și că ea își dă seama că tot de Ionaș e mai legată decât de oricine altcineva, și că trebuie să ne despărțim, că totul are să fie o amintire frumoasă, pe care de altfel eu o s-o și uit foarte repede, că ea pe mine mă cunoaște și știe ce caracter în fond ușuratic am, și așa mai departe. S-o strâng de gât, nu altceva! Ar fi trebuit s-o dau cu capul de pereți, s-o ucid, domnule, s-o sfîșii în bucăți; eu însă am plîns, am implorat-o; și de ce mă înjoseam, de-aia devenea mai rece și mai obraznică. Pe urmă a plecat. Și de atunci sînt aici, m-am îmbolnăvit, întîi o congestie pulmonară, pe urmă tuberculoză; mi s-au isprăvit și banii, și am început să crap de foame; visez mîncare noaptea, domnule, mese încărcate cu curcani fripiți! Pe onoarea mea!

Și începui să rîd slab, umil, rușinat.

— Mănîncă, zise Cozianu.

Omul începui să mănînce, încet, parcă nu-i era foame. Cozianu îl privea: Eracle nu mai era vesel, nu mai era jovial, se ținea încovoiat de spinare și părea sleit de puteri. Afară se vedeau acoperișuri sure pe care șiroia ploaia, copaci desfrunziți, nori cenușii. Urîtă zi. Cozianu spuse:

— O să mă întorc în țară peste două-trei săptămîni, și o să discut acolo, să vedem ce se poate face.

— Pînă-mi vine răspunsul, crap, zise Eracle Antoniu, calm, constatativ, fără să ridice ochii din farfurie, și cu un glas fără patos, tot calm, prozaic.

— Nu, că o să-ți las niște bani, spuse Cozianu, rece.

Cellalt nu-i mulțumi, și-l privi deodată:

— Dar dacă răspunsul e că nu vor să mă întorc?

Cozianu dădu din umeri. Se gîndea: „Poftim, cu ce trebuie să-mi bat eu capul: ce facem dacă dumnealui nu e reprimat? Ce-mi pasă mie? Parcă eu n-aș avea probleme ale mele, de viață și de moarte. De ce n-a pus bine bani în străinătate? De ce s-a despărțit de nevasta bogată? De ce nu s-a gîndit? Cum și-a așternut, așa doarme. Soi prost, de care nu se lipește nici avere, nici situație socială, nimic; topîrlan aventurier.” Spuse, plictisit, fără urmă de convingere:

— Nu trebuie să fim pesimiști. Poate că se aranjează totul.

Cellalt nu răspunse. Mîncă.

PARTEA A DOUĂZECEA

Vîntul de martie

I

Vîntul de martie sufla peste cîmpie. Era una din întîile nopți ale lui martie și vîntul de miazăzi, vîntul de martie, sufla ațîțător peste cîmpie. Sufla dinspre Dunăre. Topea zăpe-zile, înfiora pădurile desfrunzite, încrețea bălțile în întuneric; mirosea a pămînt. Vîntul cu miros de pămînt sufla dinspre miazăzi peste cîmpie și gonea vălătucii groși de fum ai locomotivei. Însă cînd mai slăbea vîntul, fumul negru de cărbune aluneca îndărăt pe acoperișul vagoanelor și-i îneca pe oamenii îngrămădiți acolo sus.

Erau urcați și pe acoperișuri. Vagoanele aveau geamuri sparte, unele astupate cu scînduri. Compartimentele erau pline; pe ferestre, ieșeau colțuri de lăzi, capete de saci, cîte-o țeava de pușcă; dinăuntru se auzea un murmur greu de glasuri somnoroase, cîte-o voce ascuțită de femeie chema. Pe scări erau agățați ciorchini de oameni înțepeniți de frig.

Iar sus, înfofoliți în cojoace și în mantale, ghemuiți între lăzi și desagi, zguduiți de mersul trenului, înecați de fum, înghețați, zăceau cei care nu mai încăpuseră în vagoane, sau nu voiseră să cumpere bilet, sau n-avuseseră bani să cumpere. Era tîrziu și noaptea era neagră. Nu mai vorbeau. Dormeau. Unii, care nu dormeau, se uitau peste cîmpie în întuneric la licărul tainic al bălților sub stelele rare.

Unul nu putea să tacă. Era treaz și vesel. Avea o manta de soldat, cu gulerul ridicat peste urechi, și o căciulă militară cum purtase armata în acest ultim an al războiului; o căciulă cu pielea în afară, și cu clape peste urechi; dar nu turtită ca o căciulă rusească, ci rotunjită și ascuțită ca un ou.

Ziua, îl văzuseră. Era un flăcău de vreo douăzeci-douăzeci și unu de ani, cu fața osoasă și pielea curată, trandafirie; abia dacă avea de ce să-și bărbierească obrazii. Ochii îi erau cafenii-verzui, limpezi, și rîdea cu buze roșii. Era osos, numai fălci și măsele, tînăr și vesel. Ținea lîngă el o desagă, în care-și grămădise boarfe, rufe și ceva drepl și lung și colțuros. O dată întorsese desaga și acel ceva scosese botul afară: o țeava de pistol automat din cele pe care le avea armata lui Adolf Hider. Soldatul vîrise iute capătul de țeava îndărăt și strînsese gura sacului peste el, să nu se vadă; ce era înăuntru, era treaba lui, nimeni n-avea ce să-și bage nasul unde nu-i fierbea oala.

Erau doi: el și cu un prieten al lui, sau rudă, sau om din sat, sau camarad de pe front, sau ce-o fi fost. Tot în manta, cu aceeași căciulă în cap, pe care-o purta cu clapele în vînt, ca niște urechi de liliac. Acesta era tot cam de-aceeași vîrstă, negricios, uscățiv, cu fața lungă și ochii galbeni. Rîdea cu dinți mari, ca un țăp, behăind, și-și bătea joc de toți și de orice. Oamenii dimprejur credeau că e al dracului și rău. Se certase mereu cu cellalt, cum se mușcă niște cîini tineri, de-ai dracului, din joacă. Pe cel dintîi îl chema Mitriță Mitrache. Pe-al doilea, pe prietenul lui, pe untul, îl chema Minică.

Mitriță Mitrache se uita peste cîmpia neagră și nesfîrșită care se pierdea în întuneric. Sute de kilometri în lung și-n lat, cîmpie. Pînă la mama dracului, cîmpie. Pămînt, bălți, rîuri, păduri, în întuneric. Deasupra nori și cîte-o stea ștearsă, și întuneric. Mitriță Mitrache avea gust de cărbune în gură. Stătea covrig cu desaga ghem în burtă. Scui pă în vînt, ca să-i mai iasă cărbunele din gură. Apoi îl înghionti pe Minică:

— Nu dormi, bă, că acum ajungem.

Era vesel și treaz. Ce noapte? Ce frig? Care foame? Era bine. îl înghionti iar:

— Bă Minică, nu dormi, bă, că dormi acasă. Acum ajungem!

Minică rîse în întuneric, ca un țăp: be-he-he! Și spuse:

— Ești prost, bă. N-ajungem nicăieri.

Era răutăcios și vesel. Mitriță Mitrache rîse, cu totul nesimțitor la această cumplită tăgadă.

— Ajungem, Minică, ai să vezi tu. Ai să vezi, Minică, ce n-a văzut nici dracul!

— He-he-he! rîse Minică. N-o să văd nimic. Pe dracul o să-l văd. Ce-a fost și pîn-acum, aia o să văd. Tot dracul ălă. Degeaba!

— O să vezi tu. Ți-arăt eu ție, să-mi zici cum ai vrea dacă nu-ti arăt.

— Mi-arăți... zise Minică tot vesel, și-i spuse că el, Mitriță Mitrache, are să-i arate ceva de rușine, ce de obicei nu se arată la lume, și anume o să arate acel ceva într-o stare și mai de rușine. Rîdeau amîndoi, și nu voiau deloc să se lase.

Oamenii dimprejur, țărani cu căciuli și cojoace, cu papornițe și cu saci — unul era la capul lor, altul lîngă ei, altul la picioare, și încă unul mai încolo — nu puteau dormi. îi zguduia trenul, le era frică să nu cadă de pe acoperiș, îi îneca fumul, le înghețaseră oasele de frig. Ascultau la aștia doi, care erau așa de ai ciracului, că nici nu le păsa.

— De unde sînteți voi, bă? întrebă unul. Era întuneric; nici nu se putea ști cine vorbește.

— Cine, noi? întrebă vesel Mitriță Mitrache. Noi sîntem dintr-o comună de pe-acilea, din Vădastrele. De ce mă-ntrebi, nene?

Omul din întuneric nu răspunse. Apoi întrebă:

— Ce-i zice ăstui Minică? Ce fel de nume e ăsta? E *polecra* lui?

— Nu-i *polecra*, nene. Marin îl cheamă. Marinică. Da' noi îi zicem Minică, fiindcă-i al dracului el... Ai, bă Minică? Ești al dracului?

— Hai sictir, zise Minică binevoitor. Ești un prost, bă Mitriță Mitrache, și crezi că ești deștept. Ești prost, bă.

De data asta rîse Mitriță Mitrache, înecîntat, ca și cum i s-ar fi adus o mare laudă. Urmă o tăcere. Locomotiva șuieră sălbatic, înfiorător, repezindu-se și mai adînc în întuneric. Un val gros de fum de cărbune trecu îndelung peste ei, înecîndu-i. Scui pară în vînt. Dindărăt veni un răcnet, înăbușit de vînt.

— Bă, care scui aci, închinarea și parastasul cui te-a făcut, bă!

Cei doi soldați rîseră. Cineva întrebă din beznă:

— Pe-acolo pe la voi cum e, bă?

La vorba asta, cel care stătea întins lîngă cei doi soldați se ridică într-un cot și se uita la ei cu mare încordare, încercînd să le deslușească fețele prin întuneric. Dar nu vedea nimic, decît ochii sticlind.

— Nu știu, zise Mitriță Mitrache. Acuma venim de pe front.

— Unde-ați fost pe front?

— La Banska Bistrița... în Cehoslovacia...

— La noi e bine, zise neașteptat Minică.

Toți se uită la el, dar nu văzură nimic, decât o umbră cu urechi mari filfiind, ca un liliac.

— Cum adică, e bine?

— Așa zice el, de-al dracului. Las' c-o să fie bine... zise Mitriță Mitrache. O să fie foarte bine.

— De! mormăi unul din țărani.

— Ai să vezi! rîse Mitriță Mitrache. Minică însă spuse că țăranul o să vadă același lucru de rușine, și în aceeași stare de rușine, de care pomenise adineaori. Nimeni nu mai adăugă nimic. Tîrziu după aceea, cineva întrebă iar:

— Da... boieri aveți pe-acolo, bă?

— Cine, noi? întrebă Mitriță Mitrache. Avem. Avem *niței* boieri, da, adăugă el pe un ton gînditor, plin de o ciudată satisfacție. Nu părea chiar încîntat, dar mulțumit, ca și cum asta i-ar da lui prilej de oarecare treabă.

— Da, avem *niței*, zise el.

— Cine e boier la voi, mă? întrebă iar omul din întuneric.

— E generalul Vorvoreanu... și coana Elvira Vorvoreanu... și prințul Ipsilanti... și mai sînt. Avem, zise Mitriță Mitrache cu aceeași satisfacție de proprietar, parcă boierii erau ai lui.

Minică rîse:

— He-he-he! Vai de capul tău... ce-ai mai cărat tu la coșuri de știuleți la ghegeneralul în **patul...** cu cîrca! Circa lui — îi lămuri el pe ceilalți — e numai noduri!

— Este, zise mulțumit Mitriță Mitrache. Este.

Această mulțumire a lui îi tulbură grozav pe țărani. Tăcură. Apoi cel din capăt, de la picioare, începu să mormăie la urechea vecinului său, care era și mai departe spre capătul vagonului:

— Bă,ăștia din Vădastrele... și-au luat armele cu ei...

Vecinul mîrîi îndîrjit:

— Ce, ei sînt proști ca noi?

Dar cel dintîi îngîină:

— Stai, nu vorbi așa... Mai vedem...

— Ce să mai vedem... vorbi vecinul și dădu din umeri prin întuneric. Repetă:

— Ce să mai vedem? Am văzut.

— Stai, bă, nu fi și tu așa repezit, vorbi cam speriat țăranul.

Iar în capătul cellalt, vorbeau cam tot la fel, cam tot despre aceleași lucruri, alții. Nu puteau dormi. Trezi, se uitau peste cîmpia topită în întuneric, cu satele, conacele, pădurile. Nu vedeau nimic, dar știau ce e acolo. Apoi se-ntorceau unul spre altul și vorbeau cu glas scăzut. Nici nu s-ar fi putut spune cum se-ncepuse vorba. Cei de la capetele vagonului nici nu știau ce vorbiseră Mitriță Mitrache și cu Minică. Credeau că începuseră vorbă ei, nu niște soldau pe care nici nu-i văzuseră în beznă. Și poate că nici nu s-ar fi putut spune așa ușor cine începuse vorba. Dar de-nceput, începuse.

Tîrziu, cînd noaptea nu mai avea multe ceasuri, trenul se opri într-o haltă. O luminau niște becuri chioare, umbre forfoteau prin întuneric, o pompă șiroia apă. Erau și alte trenuri oprite în stație; se deslușeau numai masele lor negre și prelungi grămădite pe linii. Din-spre ele veneau glasuri groase, răstite, pline de mînie. Mitriță Mitrache întinse gîtul și se uită peste marginea vagonului. Grămădiți sub pompa înaltă, oameni cu căciuli întindeau gamele, sticle, căni, să prindă apă din șiroiala neconținută a pompei. Iar mai încolo, un grup în picioare gesticula. Erau bărbați tineri și înalți. Veni un acar cu un felinar galben și ieșiră în lumină fețele rumene și suvițele bălaie, aproape argintii, scăpate de sub șepci și căciuli. Răcneau supărați pe rusește. În mijlocul lor, cu șapca roșie dată pe ceafă, dădea din mîini, șeful stației:

— Nu răcniți la mine; sînt șeful stației; *ia glavnostanții*, strigă el cu o demnitate rănită în care nici el nu părea a crede prea mult.

Lunganii cu părul bălai rîdeau și răcneau mai departe:

— De ce ne ții trenul pe loc? Dă-ne linia liberă!

— Da' ce vă grăbiți așa? Unde vă grăbiți? întrebă desperat șeful gării, prost de hărmălaie. Lunganii, cu căciulile trimite pe frunte, rîseră tunător:

— La Berlin!

Mitriță Mitrache se uită la trenul lor: umbre negre, vagoane anonime fără lumini, fără semne. Deasupra unora însă se întindeau pieziș spre cer dungii negre în beznă: țevi de tunuri. Vagoanele purtau tancuri grele. De sus, de pe vagonul său, Mitriță Mitrache răcni vesel:

— Deschide acul, bă! Dă-le drumul, bă, că te ia mama dracului, bă șef de gară! De unde știi tu rusește? Ai fost în Transnistria, ai? Ia

dă tu drumul tovarășilor, că ei au treabă la Berlin; las' că cu tine vorbim noi...

Șeful gării se uită cu gura căscată în sus, spre acoperișul de vagon de unde răsunase glasul obraznic și batjocoritor; ostașii sovietici se-ntoarseră și ei, apoi îl întrebară ce i-a spus omul de pe vagon; dar șeful de stație intră în clădirea care-i privea chior prin ferețele-i abia luminate. Peste câteva minute alte răcnete pe rusește, izbucnite din beznă, îi chemară pe toți ostașii sovietici spre trenul lor. O rachetă țîșni sfîrîind în noapte și se sparse într-o lumină orbitoare, apoi căzu încet spre pămînt. Tropăind cu cizme grele cîțiva întîrziați mai trecură peste linii. Locomotiva suieră prelung, înspăimîntător. Apoi trenul se urni încet, cu țevile tunurilor de la tancurile cele mari îndreptate în sus, spre stele, și dispăru în întunecime. Peste linii trecu un om cu niște rațe într-un coș; rațele măcăiau, trezite din somn.

Sus, pe vagon, un țăran îl tot înghiontea pe Mitriță Mitrache. Nu-i venea să creadă, și-l întreba mereu:

— Cum, bă? Adevărat, bă?

— Sigur că da. Ce vrei, nene? Sigur că da.

— Fugi, bă, de-acilea! Nu cred, zicea țăranul.

Mitriță Mitrache rîdea:

— Nu crezi pînă nu vezi. Las' c-ai să vezi.

Omul rămînea cu ochii la el. Ca un liliac de noapte, cu urechile mari și clăpăuge, cap mare și urecheat cu doi globi care sticleau în beznă, Minică se amestecă:

— Minte, neică; așa crede el c-o să fie; da' ce, parcă-l lasă cineva? Parcă nu e jandarm pe lumea asta? Așa crede el, că e deștept și cu capul mare; da' parcă n-ar fi rege și guvern și generali și fel de fel de șmecheri... Ești prost, bă, Mitriță Mitrache! Încheie el descurajator, răutăcios și vesel. Mitriță Mitrache își trînti singur un pumn în cap, îndesîndu-și căciula pe ochi:

— Bine, bă Minică. Așa e cum zici tu, spuse el cu oarecare voie-bună, și cu aceeași mulțumire cu care recunoscuse că la ei în sat sînt niște boieri. Așa să fie cum zici tu! repetă el cu o asemenea lipsă de împotrivire, încît țăranul care vorbise pîn-atunci cu ei se-ntoarse spre vecinul său și mormăi, tulburat:

— Vezi bă, ce fac ăștia din Vădastrele? Ei... de!

Cei din Vădastrele nu erau decît doi soldați care se întorceau de pe Iront, și care se certau întruna; nu „făceau” nimic; dar însăși cearta lor și nemaipomenita mulțumire a lui Mitriță Mitrache însemnau ceva grozav, ca o răsturnare a cerurilor. Mitriță Mitrache era un pîrlit de soldat cu o desagă și cu ceva în desagă — el știa ce. Dar vorbea de toate alea parc-ar fi fost ale lui. Parcă el ar fi avut în buzunar toată cîmpia asta cu case și drumuri, și sate și conace și tîrguri, nevăzută în beznă, ca și cum nici n-ar fi fost; cîmpia asta peste care bătea cald, cu miros de baltă, vîntul ațîțător, vîntul de martie.

Apoi ceasurile tîrzii ale nopții le amortiră creierii, și începură toți să moăie. Se treziră pe rînd, cînd o dungă lată, roșie ca sîngele, se întinse în zare. Dimineața era cenușie și rece, pămînturile negre, cu lăcușe de zăpadă murdare; păduri desfrunzite înnegreau orizontul.

Mitriță Mitrache își frecă ochii și-i căscă mari de tot ca să se uite de jur împrejur. Apoi căscă de-i trosniră fălcile, se uită pe lîngă el ca și cum ar fi căutat un obiect pierdut, și-l zări pe Minică, vînat de frig, ghemuit și sforîind. Îi trase un ghiont ce era cît p-aci să-l arunce de pe acoperișul vagonului:

— Scoal', bă! Hai, bă, nu dormi, că acuși ajungem.

Minică deschise un ochi gălbui și încleiat și mormăi:

— E?

Apoi se trezi de tot, meșterind din fălci.

— Hai, bă, că am ajuns!

Minică se uită țintă la el, apoi peste cîmpie, și mormăi:

— Ajungem la dracu...

Dar nu peste multă vreme, cînd soarele roșu plutea jos deasupra cîmpiei, trenul se opri, scîrțîind din toate frînele în gara Salcia. Așezați pe lăzi, ghemuiți pe vine, sute de țărani în straie cafenii așteptau alt tren. Cîteva zeci se repeziră la acesta, cu strigăte, urîndu-și lădițele sau sacii. Ca un stol de păsări zgribulite și fumurii care așteptau și din care cîteva își luau zborul cu țipete stridente și mișcări stîngace. Călcînd pe mîini agățate de treptele de fier (oamenii răcneau de durere, înfuriați), Mitriță Mitrache coborî de pe vagon și sări jos, greoi, pe pietrișul balastului. Minică ajunsă și el jos înfuriat și blestemat de cei pe care-i călca cu bocancii pe mîini, pe umeri și pe cap. Se-ntoarse către ei și, de jos în sus, rînjindu-și la ei dinții de cal și behîindu-le în nas ca un țap, îi înjură sîrguincios de mai multe lucruri.

Apoi se-ntoarse, își luă traista în spinare și plecă, fără să se încovoiaie sub povara cumplitelor vorbe care-i cădeau în cârcă de sus, de pe vagon.

Amîndoi trecură pe lîngă niște care cu boi mici, zgribuliți, niște stîrpituri cu burțile pline de ciucuri de noroi și de balegă, din care cîte-un om scotea de sub o scoartă sau un cojoc numai un ochi cercetător, cu care-i urmărea pînă se depărtau; apoi se lăsa iar în jos, trăgîndu-și acoperitoarea peste sine, și nu se mai vedea. Boii mestecau coceni, în neștire.

Mitriță Mitrache și cu Minică nici nu se uitau, nici în dreapta nici în stînga. Coborîră de pe terasamentul căii ferate, prin niște gropi noroioase, pînă la șoseaua județeană și ea noroioasă, crestată, brăzdată adînc, zbîrcită, de pămînt negru ca o fișie lungă de piele de șarpe negru.

Mitriță Mitrache își împinse căciula pe ceafă și începu să meargă iute, cu pași mari. Minică se ținea după el, morocănos și batjocoritor. Intrară între șiruri de duzi. Trecură pe lîngă care, și le spuseră oamenilor bună ziua. De ce mergeau, de aceea se ștergea soldăția din ei, și se ivea ceva nou. Nici pe tren nu mai erau soldați în toată legea; n-aveau arme, nici centuri; aveau în schimb traiste, ca niște țărani. Pe drum, însă, pe ce se înfundau în depărtările cîmpici netede, cîmpiei de pămînt, se făceau tot mai țărani. Într-un loc, își tăiară dintr-un alunaș două ciomege. Tî urmă ajunseră din urmă un car din care un om în cojoc cafeniu îi privi cu ochișori albaștri, de sub o pălărie cu marginile ridicate în sus, o pălărie care fusese vînată, sau liliachie, dar acuma nu mai avea nici un fel de culoare deslușită, și nici o formă ușor de botezat.

— Bă, nea Uțule! strigă Mitriță Mitrache.

— Ce-i, bă? strigă liniștit omul, uitîndu-se mereu la ei. Bă, Mitriță Mitrache, bă! Venirăți, bă? Bă Minică, bă, veniși, bă? Suiți-v-aici.

Și le făcu loc să se cațere din mersul încet al carului. Se ghemuiră pe niște coceni, pe seîndurile tari. Carul îi zdruncina de le juca pe ei carnea. Dar cei doi se întinseră cu poftă și plăcere, ca pe puf, într-un col, și sc uitară ia Uțu. Acesta se așeză de-a curmezișul în gura carului și-i întrebă:

— Ce-i, mă?

— Ce să fie? răspunse Mitriță Mitrache. Bine. E bine.

— - Da, mă? întrebă Uțu, deodată interesat. Se dă? Ai? Se dă? Zi, mă: se împarte?

— Trebuie să se împartă, zise liniștit Mitriță Mitrache, și se-ntoar-se pe spate, cu ochii la cerul albastru, curat și rece, pe care alunecau nori albi minaiți de vîntul de miazăzi. Începea să fie mai cald. Cocenii miroseau a uscat, a cocean uscat, și foșneau. Era bine, și Mitriță Mitrache era obosit: de luni de zile nu mai dormea ca lumea, ținut treaz de barajele de artilerie, de atacurile de aviație, de așteptarea poruncii de atac; era obosit.

— Trebuie să se împartă, mormăi el. Ce, boierii au fost pe front? Ei erau oamenii lui Hitler: dă-i în mă-sa! *Noi* am fost pe front. *Noi* avem drept.

— Ce spui, bă? se miră Uțu, cu răsufarea tăiată de uimire.

— Păi sigur, zise superior Mitriță Mitrache. Ce mă-sa...

Și închise ochii, amețit de mirosul slab al cocenilor uscați. Vîntul îi bătea peste față. Carul scîrția și-l zdruncina de i se cutremurau măselele în gură. Dar se simțea bine, moale, și se lăsă în voia oboselii. Îl auzi pe Uțu că-l întreabă ceva, dar nu putu decît să mormăie nedeslușit, în loc de răspuns. Îl auzi pe Uțu că-l întreabă ceva pe Minică. Minică horcăia gros. Adormi și el. Mitriță Mitrache rîse de chestia asta, prin somn. Adormise fără să-și dea seama, rîzînd.

II

A doua zi dimineață, un om venea de departe singur-singurel spre Vădastrele. Satul încă nu se vedea: era ascuns sub marginea cîmpiei. Marginea pentru ochi, căci dacă ai ajuns acolo, e dincolo, hăt, departe, altă margine; și cînd ai ajuns și acolo, altă margine a cîmpiei se vede, dar cîmpia nu se termină nicăieri: poți merge pe ea, poți trece rîuri, și nu mai ieși din cîmpie, pînă-n capătul Ariei, cîmpie neconținută, cît vezi cu ochii. Omul era singur-singurel, mărunț, pierdut pe șoseaua pustie. Cînd întîlnea cîte un om cu carul, venind dinspre Vădastrele, îi spunea bună ziua și-și vedeau amîndoi de drum. Cînd ajungea din urmă vreun car, mira în vorbă cu omul, se suia și el în car, să se mai odihnească, și mergea o

bucată de drum așa. Vorbea cu țăranul de unele și de altele, pe urmă, cînd se simțea mai odihnit, sărea jos și pornea mai departe; n-avea răbdare sau era grăbit. Iar țăranul rămînea cu ochii după el și se gîndea, se gîndea, la lucrurile nemaipomenite aflate de la străinul care se făcea mai mic, și tot mai mic, și pierea în depărtare pe șoseaua dreaptă ce părea că duce așa, drept înainte pe cîmpie, pînă la capătul lumii.

Străinul nu era țăran, și nici nu era îmbrăcat ca țăranii. Avea niște pantaloni peticiți și o scurtă cu miel pe dinăuntru, tocită și cam ruptă, dar curată, și bocancii vechi și cusuți, și sub scurtă era încins cu un brîu lat din pînză groasă din care se fac chingi: un brîu cum nu se poartă aproape nicăieri, și aproape de nici un soi de oameni, afară de cei din meseria pe care-o avea omul acesta. Era un om nemaipomenit de vînjos și de spătos, cu o față mare, pătrată, cu ochi gălbui și veseli. Mergea liniștit și repede pe șosea, părea că are o țință foarte limpede, foarte bine știută, și la care va ajunge cu siguranță. Mergea de parcă mergea așa de o viață întreagă, și de parcă era gata să mai meargă așa pînă la sfîrșitul vieții.

Pe cînd se apropia el de Vădastrele, acolo în sat și anume în capul satului, se adunaseră oameni: bărbați care răcneau, femei care țipau prelung și ascutit, copii care veneau în goana mare. Se țineau liotă după o căruță trasă de un cal la trap. În căruță sedea un bărbat zdravăn cu brațe și mâini groase, cu fălci late, încheștate, cu gura strînsă, ca o despicătură subțire sub mustață, și cu ochii întunecați, tulburi de furie, de ură și de deznădejde; ținea hățurile strînse ca să nu o ia calul în trap întins și biciul îi tremura în pumnul împietrit; tremura fiindcă și pumnul tremura, omul tremura, de poftă să ardă cu biciul came vie și fără apărare. Iar îndărătul căruței, legată de căruță, cu o frînghie înnodată strîns peste mîinile ei încrucișate, alerga o țărancă tînără și frumoasă, cu cîrpa căzută din cap, cu coadele căzute pe spate, cu cămașa ruptă pe ea; alerga desculță, cu picioarele pline de noroi și înșingerate, căci călcase și pe niște pietre ascuțite; dar alerga înainte, nu se putea opri, căci căruța ar fi tîrît-o mai departe pe jos și ar fi sfărîmat-o de pietre. Alerga, palidă, cu ochii rătăciți și gura întredeschisă; din pricină că se albise și se trăsese la față de spaimă, părea și mai tînără decît era, și mai frumoasă.

Dar își pierdea răsufierea, capul îi cădea pe spate, ochii i se închideau. Se poticni, gata să cadă. Încă puțin, și-avea să cadă, s-o facă praf căruța tîrînd-o prin pietre.

Mitriță Mitrache spărgea lemne în ograda lui taică-său. Se ridică, trînti toporul în butuc, și se duse la poartă să vadă ce e. Deodată căruța trecu prin fața lui, cu femeia după ea, și droaia de oameni răcnind și țipînd în urmă. Mitriță Mitrache își trînti o palmă în căciulă de și-o împinse pe ceafă, sări în drum și răcni cum fusese învățat la militărie cînd era santinelă: lung, gros, înspăimîntător:

— **Stai!**

Și se repezi la cal; calul speriat se feri într-o parte. Cel din căruță trase hățurile fără să vrea, ca să nu dea peste Mitriță Mitrache. Mitriță nici nu se gîndi să se ferească, apucă marginea căruței cu mîinile, se aruncă înăuntru, căzu de-a berbeleacul îndărătul căruțașului, și cît se-ntoarse acesta să-l vadă, îi trase mîinile îndărăt cu hățuri cu tot, oprind calul:

— Ho, tpruu! Tpruu! Ho!

Apoi începu să ridă la omul din căruță, care-l îmbrînci furios:

— Ce-i bre, nea Eftimie? Ce faci, nene? Te saturași de muier, nene?

De o clipă se oprise căruța; calul sfornăia speriat de gălăgie; căci clipa aceea fusese de ajuns ca să se adune împrejurul căruței o gloată; și cei mai înceți de picior încă mai soseau din urmă, unul cîte unul. Femeile țipau și-l blestemau pe Eftimie:

— Huo! Tiranule! Caimacamule! Vrei s-o omori! Ce ți-a făcut?

Răcneau toți de-a valma, tulburați; se uitau cu milă la femeia care, palidă, sfîrșită, se rezemase de capătul căruței, gata să leșine. Numai Minică, amestecat printre ei, rîdea mulțumit, behîind:

— He-he-he!

Dar nici ceilalți nu puneau mîna s-o dezlege pe nevasta lui Eftimie. Era nevasta lui, n-aveau drept. Dar nici s-o omoare nu puteau să-l lase.

— Ce-ai cu ea? Ce ți-a făcut?

— Știe ea bine ce! zbiră deodată Eftimie, turbat de mînie. Știe! Să spuie ea, curva! Spune, curvo!

Femeia stătea cu capul în piept, cu buzele albite; părea gata să moară de spaimă și de sfîrșală. Dar cînd îl auzi pe Eftimie, ridică

pleoapele și-l privi cu ochii deodată aprinși; și chiar, spre uimirea ne-
maipomenită a tuturor, zîmbi. Și zise:

— Pod să mă și omori... n-am ce să-ți fac... mie tot de el mi-e drag.

La vorbele astea se lăsă o tăcere deplină. Numai Minică rîse, ca un
țap vesel și-al dracului:

— He-he-he!

Oamenii se uitau unul la altul. Niște femei se cruciră. Nu știau ce
să mai spuie; nici nu le era la îndemînă. Dar o babă îi spuse nevastei
lui Eftimie:

— Taci, nerușinat!

Nevasta lui Uțu, Climentina, o luă de mînă pe a lui Eftimie și
dezlegă funia:

— Hai, Mărie... hai acasă, fă, zise ea și plecă iute cu femeia, care
mergea împleticindu-se, ca bolnavă. Oamenii începură să se risi-
pească; numai nevasta lui Ilie Vaccinatorul începu să-l dascălească pe
Eftimie:

— Gonește-o la ta-su și la mă-sa, n-o mai ține ca un prost să te faci
de rîsul lumii! Se mai găsesc ele muieri destule, ce-o mai ții pe nebu-
na asta?

— Taci, fă, zise bărbatu-său. Hai acasă, nu-mi face aici poliție în
uliță.

Bătrînul Lepădat plecă și el, cu baba lui.

— E nebună, asta-i adevărat, zise bătrînul.

Era un om liniștit, uscățiv, albit de tot, cu ochi albaștri curați, cum
îi au uneori oamenii de la cîmpie, altminteră negri și încruntau. Se
miră dînd din cap:

— E nebună, săraca! E bolnavă.

Apoi zise cu mare șovăială.

— Asta-i *dragoste*...

— Așa-s unele... le-apucă, spuse și baba.

Văzuse și ea în viața ei vreo două-trei întîmplări de astea în sat.
Începură să vorbească despre ele, căci rămăseseră de pomină: e o
boală care nu cade pe capul oricui; nici acela nu știe, decît cînd îl
apucă.

— Las' c-o să-i treacă, zise bătrînul Lepădat. Trece.

— Nu trece, omule, spuse bătrîna. Dacă nu i-a trecut de cînd e ea
cununată cu Eftimie, că vezi bine, ea cu Godea vorbea de cînd era tî-

nără de tot, de nu-l luase pe el la militărie, și pînă acum îi trecea dacă
era să-i treacă; dar uite că nu i-a trecut. Nu-i trece...

Dar bătrînul n-o asculta. Se uita în lungul uliței în sus spre pri-
mărie, unde era mare îngrămădeală de oameni și se auzea cineva
strigînd.

— Ce-o fi acolo? Ia hai să vedem... tu du-te acasă, că eu mă duc să
văd ce-i la primărie, spuse bătrînul și porni prin șanțurile adînci de
noroi ale uliței, pe care le uscaseră vîntul de martie.

Bătrîna șovăi o clipă, apoi strigă după el:

— Bre omule! Bre Nicolae!

El nu se uită îndărăt.

— E surd, zise bătrîna, și se-ntoarse și plecă spre casă.

Pe cînd se apropia moșul Lepădat de primărie, îl întîlni un om de
vîrsta lui, bătrînul Saizu, care venea dintr-acolo cu încă unul și-i
spunea:

— Asta-i bolșevic. O să dăm toți de dracul.

Cellalt părea tulburat, înfricoșat și nehotărît. Se opri deodată și
se-ntoarse:

— Du-te dumneatale înainte, că et vin după dumneatale și te-
ajung...

Și fără să mai aștepte răspuns, porni repede îndărăt. Bătrînul Saizu
rămase să se uite după el. Moșul Lepădat însă îl strigă:

— Bă, ăla al lui Cățeluș! Stai, bă!

Îl apucă de mîneacă:

— Ce-i acolo, mă?

— A venit unul, nea Ioane. A venit unul de la oraș, și zice că se dă
pămînt la oameni.

— Cine dă pămînt? Întrebă moșul, uimit.

— Nu știu; nu-ș' ce zice. Da' zice că se dă.

Moșul Lepădat se opri în loc și se uită la om. Era slab, cu niște
ochi mari și obraji supti și țepoși.

— Măi Ilarie, tu ai visat noaptea, mă! Că tu cam ai obiceiul, zise
el cu asprime.

— Nu, asta mi-e crucea; așa spune ăla. Vino, nene, să vezi.

Pe lîngă ei, cîțiva oameni treceau repede, cu ochii la gloata din fa-
ța primăriei. La fîntîna din fața primăriei erau niște femei cu vedrele.

Uitaseră să mai scoată apă. Altele, care văzuseră ce se petrece, veneau în grabă să ia apă, deși n-aveau nevoie chiar în clipa aceea.

Pe pragul primăriei, drumețul încins cu chingă, gros și spătos, vorbea tare:

— Unde munciți, acolo! Unde munciți voi?

— Muncim pe locul nostru, zise Eftimie, care venise și el.

Își lăsase acasă nevasta, poate c-o legase de ceva, și stătea și el acolo, cu mâinile-n brâu. Era morocănos și dușmănos.

Mitriță Mitrache zise tare:

— Cine are unde, muncește pe-al lui! Cine n-are muncește la boier!

— Care e boierul vostru? Întrebă străinul.

Capul lui pătrat, puternic, cu fălci masive și tîmple late, se sucea mlădios pe umeri, și ochii îi cercetau binevoitor și vesel pe țărani.

— Gheneralul Vorvoreanu, spuse iar Mitriță Mitrache.

— Și pe pămîntul lui munciți voi?

— Da, acolo... Da, răspunseră oamenii.

Străinul izbucni:

— Ei, acolo munciți, acolo o să fie al vostru! Acolo vă împărțiți!

Urmă o tăcere. Oamenii nu îndrăzneau să se privească. Se uitau la străin. Cineva în mulțime rîse ca un țap:

— H-h-he!

Oamenii se-ntoarseră să-l vadă. Era Minică, galben și slab, cu obrații scobiți și brăzdați înainte de vreme.

— De ce rîzi, nene? Întrebă fără supărare zdrăhonul de pe pragul primăriei.

Minică răspunse:

— Dumneata ești bun de minciuni. Îi dai cu gura... da' cine ne dă pămînt? Poate-l ai în buzunar? Hehe! Un c... ai în buzunar!

Vreo doi rîseră, dar ceilalți nu erau veseli. Se uitau la străin și așteptau, să vadă ce-o să zică. Pe Minică îl știa. Străinul însă rîse liniștit:

— Eu nu sînt nimic. N-am nici o putere... eu sînt om slab...

Începură și ei să rîdă; umplea ușa primăriei cu umerii.

— Măi, oameni buni! Dacă vă adunați voi, și ne ajutați pe noi, muncitorii de la oraș, o dată schimbăm guvernai, și-atunci legile le facem noi! Și le facem pentru cine muncește, pentru oamenii care au

palma bătută de ciocan, și de sapă, nu pentru boieri și cucoane! Asta se face curînd! O săi vedeți voi. Cine nu mă crede azi, peste o lună o să zică: avea dreptate nea Trandafir. Mie Trandafir îmi zice, adăugă el, schimbîndu-și deodată tonul. Măi tovarăși... mă oameni buni, e aici în sat un om Lepădat, Ion Lepădat?

— Este... E nea Ion, bătrînul, începură ei să-și explice unul altuia.

— Este, și ce vrei dumneata cu el? Întrebă moșul Lepădat din grămadă.

— Îi fi dumneata, moșule?

— El e, ziseră cei dimprejur.

— Uite, am o scrisoare de la feciorul dumatăle.

— I-a scris Nelă lui ta-su, îi spuse uimit Mitriță Mitrache lui Minică.

Acesta dădu din umeri, scîrbit și batjocoritor:

— Și ce-am eu cu ei? Dă-i în mă-sa.

Dar ceilalți se îmbulzeau plini de curiozitate pe lîngă bătrînul Lepădat, căruia-i citea altul scrisoarea, căci el nu știa carte, pe cînd Trandafir spunea:

— El, Nelă, e la atelierele navale; eu sînt hamal în port; cum ar veni, tot pe locul ăla. Din asta ne-am cunoscut...

Bătrînul îl luă de cot și-l trase: ești ostenit, ți-o fi foame... Hai, lasă...

— Nu se poate, că trebuie să mai vorbesc cu oamenii...

— Lasă, că vorbesc eu cu vecinii și cu rudele, și-ți facem pe după-amiază o adunare la școală. Vorbești acolo, liniștit, cît vrei. Hai, frate...

Și-l trăgea mereu de cot. Porniră încet, cu un cîrnat de oameni după ei. Mitriță Mitrache rămase în urmă cu Minică:

— Ce-ai, mă, de ești așa al dracului? Îl întrebă Mitriță Mitrache supărat Minică rîse galben și morocănos:

— Dă-l în mă-sa... Ce, era să-l ascult cum ne toarnă la minciuni? Crede că sîntem proști... Cuțu, cuțu... ia vino-ncoace, cuțu, cuțu, chemă el văzînd un cîine slab care le da tircoale, cercetîndu-i cu o privire năîngă.

Cîinele n-avea încredere. Pe urmă, încet, încet, se apropie, bănuitor și temător. Pînă îi puse mîna-n cap Minică și-ncepu să-l frece. Cîinele se lăsă mîngîiat, și-ncercă să-i lingă mîna. Deodată Minică

trînti din răsputeri un picior în coaste, de-i făcu vînt la șase pași. Cîinele zbură prin aer făcut covrig, apoi fugi chelălăind cumplit. Minică rîdea:

— Hehe! Uite-al dracului cum face!

Mitriță Mitrache rîse și el, dar cam fără chef:

— Dă-te-n mă-ta, Minică, că ești nebun la cap, mă.

Pe drum venea un flăcău, subțire la mijloc și lat în spate, rupt în genunchi și-n coate, și cu o căciulă turtită pe frunte. Era sprîncenat și ochios, și întunecat la față, întunecat de tot, de parcă era bolnav sau otrăvit.

— Uite-l și pe Godea, rîse Minică. Uite-l și pe Gudică. Mă, Gudică, îți bate ăla muierea, mă!

Godea se uită strîmb la el.

— Mă, tu vrei o moacă după cap să te bocească mă-ta? mîrîi el.

Apoi se rezemă de zidul primăriei. Se uită la Mitriță Mitrache: Mai ai mă? întrebă el.

Mitriță se căută în buzunar și scoase în palmă cîteva fire de tutun. I le turnă în palmă lui Godea. Acesta scoase la iveală bucata de ziar și-și făcu o țigară. Avea și cremene și amnar și iască. Își aprinse țigara și suflă un nor de fum înecăcios.

— Eu pe ăla o să-l tai, murmură el.

Mitriță Mitrache se uită la dînsul. Godea era trist, chinuit, turbat de mînie.

— Bă, taci, bă! zise Mitriță Mitrache.

— Îl tai! N-am ce-i face, altceva, suflă desperat Godea.

Era deznădăjduit că nu-i mai rămăsese decît asta de făcut. Dar dacă asta-i rămăsese, măcar s-o facă.

— Lasă-l, mă, nu fi nebun, zise Mitriță Mitrache.

Minică îl opri:

— • Stai, mă; ce te-amesteci. Are dreptate Gudică.

Dar Mitriță Mitrache nu-l luă în seamă:

— Auzi, Gudică! Fii om serios, bre!

— Da el de ce se-atinge de ea? De ce vrea s-o omoare? Că azi, dacă nu sărea lumea, o omora! De ce? Să-mi spuie el mie: de ce? Cristosul și dumnezeii și evanghelia cui l-a făcut de bețiv!

Și începu să înjure și să blesteme, galben de ură, de-i veneau spume-n colțurile gurii.

— Ea i-a spus! izbucni el. I-a spus: Mi-e drag de altul! Nu te vreau! Iar el... tu-i casa și grîul și pirostriile cui l-a făcut, s-a bucurat la nenorocul meu, că ieream pe front și ce le-a spus ăloră bătrînilor, cum i-a sucit, cum i-a miglișit, i-au dat-o. Și acum vrea s-o omoare! De-aia a luat-o de la sufletul meu, s-o omoare?

— Nu de-aia o omoară, zise Minică. O omoară că vine noaptea-n fundul curții, sub oțetarii ăia... știi tu!

Și se feri sprinten, căci Godea se-ntoarse spre el cu o mișcare fulgerătoare și cu ochii tulburi de mînie. Mitriță Mitrache sări între ei, rîzînd:

— Ho, bă, nerozilor!

Dar Godea fierbea:

— Mă, eu pe ăsta îl ating o dată, Dumnezeu la mă-sii de nebun, de înfund ocna degeaba!

— Stai, mă, nu te uita în gura lui, zise Mitriță Mitrache. Ce vrei tu?

— Ce vreau... ce vreau...

— Da, zi: ce vrei?

— Știe el bine ce vrea, rîse Minică de la doi pași, căci mai mult nu voia să se mai apropie.

Mitriță zise:

— Ia-o de la Eftimie! De tine-i e drag? Cu tine să stea! Ia-o! Ce-ți poate face Eftimie? Că mai sîntem noi ăștia pe-aici...

Gudică se uită lung la el.

— Ce spui tu, mă?

— Asta spun, și asta să faci! răspunse cu hotărîre Mitriță Mitrache. Las' că acum poate ne mai și dă un pogon-două de pămînt la împărțeala moșiei... Să vezi că o s-o duci și tu mai bine...

— Ce, mă? Cum, mă? întrebă uimit Godea. Mitriță Mitrache îi povesti de drumețul cel străin, și de ce spunea acela. Unde-i, bă? întrebă Godea, cu ochii holbați. Unde-i, bă?

— E la nea Ion Lepădat...

— Hai și noi. Hai și noi, bă! spuse Godea cu înfrigurare și tot holbat de patimă.

Dacă-i dădea un pogon, două, avea să poată ține femeia pe care voia s-o ia lui Eftimie.

— Stai, bre, ce tragi așa de noi... cum să ne ducem peste oameni, așa?

— Hai, că ăla e om bun; hai, bă, repeta Godea.

îi tîrî după el, chemară peste gard, îi lătrară cîinii. Moșul Lepădat ieși în prag:

— Care ești, bă? Ce-i, bă?

— Nea Ioane... am auzit că-i la dumneata.

Și după o clipă de șovăire, Godea zise:

—... *Tovarășul* ăla... și-am vrea și noi să-l întrebăm ceva...

Bătrînul se uită la ei, apoi veni la poartă și deschise. Flăcăii intrară, își scoaseră căciulile, dădură ziua-bună. Ședeau pe bănci de lemn și pe scăunele. Străinul, bătrînul Saizu cu cei doi feciori ai lui, Avram, frumușel și care nu prea zîmbea și nici nu rîdea mai niciodată, și Savu, mare și negricios, izbit de o schijă sub ochi în război, de i se vedea mereu sub ochi o bucată de carne roșie de sub pleopă. Erau și alții. Mîncaseră brînză și pîine, și beau niște vin...

— Ședeți aici, pe *canapea*, zise bătrînul și le arătă capătul gol al băncii de lemn. Aide cu vinul ăla, fă!

Baba aduse un ulcior și el le lumă în niște cînite de pămînt.

— I-am pus în el niște pelin, niște ierburi; să vedeți cum e...

Ei închinară: „Noroc să dea Dumnezeu!” și băură vinul subțire și rece, înmiresmat și amărui: era bun, tare ușor.

Peste marginea cînilor se uitau la străin, care ședea sub un calendar de perete făcut dintr-o foaie de hîrtie tipărită, cu portretul regelui Minai I; icoanele erau mai încolo, cu candelă aprinsă dedesubt. Trandafir ședea mai încoace de icoane. Stătea cu mîinile pe genunchi, țărănește; poate de aceea se simțeau și dînșii cu el, ca și cu unul de-ai lor; deși nu era nici îmbrăcat ca un țaran, nici mîini de țaran nu avea; mîini muncite, dar altfel decît cele bătătorite de sapă și de plug; mîini mari, groase, grele. Stătea cu mîinile pe genunchi, și se ținea drept în mijlocu-i gros, strîns în brîul lat din pînză de chingă. Povestea despre viața lui:

— Ați văzut voi cum e, cînd veneați cu căruțele la rampă, să descărcați vagoanele, să le duceți la șlep. Noi o duceam rău de tot prin... acumă vreo zece-doisprezece ani. Atunci stătea portul gol. Dormeau șlepurile ancorate în Dunăre, de făceau ierburi pe burtă. Rugineau acolo, și nu era cu ce să le încarci. Se înfierbîntau vara de nu mai putea umbla omul desculț pe ele, iarna tremura omul de pe șlep în cabina lui; avea o căsuță de seînduri, cu un burlan de horn care ieșea afară; făcea foc în sobă (au sobe de tuci) și cum se termina jarul, începea

să curgă umezeala rece pe pereți; era și ceață pe Dunăre, și frig al dracului... frig de se înțepeneau cîteodată sloiurile pe lîngă șlepuri și umblai printre șlepuri ca printre case; ca printr-un sat; dar pe gheață, pe Dunăre. Ei, și vara, alta: țințarii și căldura, o căldură de te amețea oboseala numai de cald; și Dunărea cu-urcea, tot curgea la vale (și aici Trandafir vorbea cîntător și ostenit), și noaptea e cald, și-o dată auzeai, *pleașcl* Sărea cîte un crap din ăia mari; se bat peștii vara. Cînd era noapte cu lună, și lumina apa, îl și vedeai cîteodată, cum sare crapul, ca de argint, al dracului, mare și gros, *pleașcl* Și cade pe urmă în apă, nu mai vezi nimic, decît cercurile. Noi stăteam și dormeam pe mal, prin niște pelin; mirosea frumos pelinul, da miroase și malul a pămînt, și a pămînt ud, a baltă. Se trage Dunărea vara; scade, frate-miu, cît un stat de om; și rămîn noroaie de intri în ele pînă la brîu, dacă nu cunoști. Colcăiau astea noaptea de căldură; făceau bășici; se mai mișcau prin ele ce-o fi fost broaște, țipari, lighioane. Numa' le simțeau, da' cin' să le vadă, în întuneric? Noi stăteam acolo pe mal, ne alegeam un loc, da' trebuia să ai grijă, să nu te culci unde s-a c... vreunul ziua, că nu te spăla toată Dunărea, și noi și-așa, n-aveam cine știe ce schimburi: izmenele și brîul, și-o cămașă ruptă. Stăteam, mai vorbeam, mai dormeam; frigeam porumbi, la foc de coceni, de vreascuri; ei, și p-ormă, ne uitam cum trec vapoarele de pasageri, albe, luminate, ca niște galantare de prăvălie, luminate toate, alea mari: „Uranus”, „Saturn”, ale austrieilor, și „Regina Elisabeta” al ungurilor, și „Țarul Dușan” al sîrbilor, și „Grigore Mănu” al nostru; frumoase, mă, ca niște vile de-alea, niște palate; cu restaurante în ele, cîte două-trei restaurante, unde stau grangurii și beau bere rece și vin și șampanie, și cu terase deasupra unde dansau cu muierile și le cînta muzica, și dedesubt zbaturile băteau apa, buf-buf-buf-buf! și aluneca toată drăcia pe lîngă noi, pe lîngă mal, la douăzeci-treizeci de pași, de-ți venea să sări pe covertă și să te-așezi la o masă: „Chelner! Adă aici o bere de la gheață!”

Rîdea, dînd din cap cu îndoială:

— Care bere? La dracu cu cai! Noi puteam sta acolo și o mie de ani, și tot așa rămîneam. Ne gheorăiau mațele de foame. Mîncam corcodușe, făceam ciorbă de urzici cu apă, și asta era... Dimineața, la schelă, la vîtaful nostru — Mă, nea cutare, e de lucru azi? — Nu e, neamule; vi-ne mîne un remorcher olandez cu șlepuri să încarce grîu pentru Aus-

tria... Dar mâine nu venea. Nici poimîine, nici răspoimîine. Cînd venea, noi, săracii, ne băteam peste saci. Care era mai tare-n oase îi dădea la o parte pe ăilalți, și lua un sac, de-l căra. Ai mai pirpirii se lăsau de mese-rie, se duceau să crape de foame printr-alte părți...

Se gîndi puțin, și murmură:

— Acum, avem sindicat...

— Cum adică? întrebă bătrînul Lepădat

Trandafir îi spuse cum e cu sindicatul. Bătrînul Lepădat mai întrebă de cîteva ori, să înțeleagă mai bine. Apoi oftă:

— La oraș se mai schimbă viața, dar aici, la noi, tot așa e cum am apucat-o...

— Păi stai să vezi, că tocmai asta venii eu să vă spui, rîse Trandafir. S-o schimbăm! Să vezi!

— Eu îi tot spui, zise Mitriță Mitrache. Eu îi tot spui, da' dumnea-lui nu vrea să creadă!

— Ce să te creadă? Păi ce ești tu, ca să te creadă? rîse Minică, răutacios.

Mitriță Mitrache nu avu ce să răspundă la asta.

Trandafir însă rîse liniștit:

— O să crează cînd o să vază... Nici nu trebuie să crează nimeni, așa numai după o vorbă. După ce-o să se facă, după aia să crează...

— Ce să se facă? întrebă Savu Saizu, încruntat și bănuitor.

Urmă o tăcere. Avram, fratele lui Savu, vorbi cu ochii la Trandafir, ca și cum nici el n-ar fi fost sigur de ce spune:

— Păi... cu pămîntul...

Toți deschiseră ochii mari și se uitară cu gurile căscate la Trandafir și la Avram. Știau, dar nu puteau să creadă. Nu le venea să creadă. Trandafir însă rîse liniștit, apoi spuse, tot așa cum spunea despre un sac de o sută de kilograme: „ia dă-l încoa”:

— Păi sigur că da... Cu pămîntul.

Răsuflă o dată și începu cu: „Păi să vezi”. Și vorbi mult, mult. Ei abia mai suflau. Pe geamul mic, pătrat, printre salcîmii negri de afără, se zărea cerul albastru și rece, apoi cerul se făcu roșu. Apoi purpuriu, în odaie nu spuneau nimic. Ascultau, fără să sufle. Moșul Lepădat, cînd se pomenea de fiu-său, cazangiul de la atelierele navale, membru în comitetul comuniștilor din oraș, rîdea bătrînește cu un rîs

mîndru și cam nerod: era Nelă al lui. Era om mare acum. Omul poporului. Și moșul se răstea la babă:

— Fă, ia mai adă niște de-ăla...

Îl întrebară apoi pe Trandafir cum s-ar putea face una, și ailaltă. În curte, cîinii lătiau cu turbare: veneau mereu oameni de afară: unii aveau treabă cu bătrînul, și vorbeau cu el tot trăgînd cu urechea la ce se aude din casă; alții spuneau cinstit că vor să-l auză pe „tovarășul ăla”. Învățaseră să spună „tovarășe” de la soldații întorși de pe front, înăuntru nu mai era lumină decît de la candela de sub icoane, care pîlpiiia roșu. Baba aduse-o lampă mică de gaz.

Bătrînul intră deodată de afară. În clipa aceea, se auzea, a doua sau a treia oară, grasul lui Minică:

— Te lauzi, tovarășe.

Era răutăcios, așîțător, pe oricare om l-ar fi scos din sărite. Trandafir rîdea:

— Să mai vorbim noi peste o bucățică de vreme: să vedem dacă mai ai nas atunci...

Și vorbea mai departe, rostind pentru întîia dată în satul acela cuvintele de „clasa muncitoare”, „burghezia”, „exploataorii”, și altele pe care nu le rostise nimeni de la întîii oameni care tăiaseră acolo pădurile nesfîrșite de stejar, de tei și de ulmi, și făcuseră primele bordeie, și trăsaseră unul într-altul întîiele săgeți, ca să-și apere sau să-și răpească pămîntul gras și adînc făcut de Dunăre.

Bătrînul Lepădat răcni la Minică:

— Bă, nepoate! Taci, bă, că te iau de urechi. Ia haideți, fraților, la școală, că s-a adunat omenire afară și nu mai e loc! Hai, tovarășe Trandafir! Haideți, mă...

Ieșiră buluc, și trecură printre țărani care așteptau afară și se luară după ei.

Mitriță Mitrache îi spunea lui Trandafir, ținîndu-se după el, cum munciau ei aici la moșie, în parte. Călcău adînc prin noroaie; n-aveau pe unde să se ferească. Pe lîngă ei treceau oameni, o femeie cu un sac de lînă pe cap, niște copii, niște cîini hoinari. Trandafir își scotea din noroi cîte un picior și părea că se uită gînditor la el înaintea să-l scufunde în noroi cu un pas mai departe. Dar nici nu-l vedea! Se gîndea. Deodată spuse:

— Buni oameni.

Mitriță Mitrache nu răspunse. Fluiera vesel printre dinți, fluiera subțire și umbla cu nepăsare. Trandafir avea însă ceva. Se gîndea mai departe: buni oameni, dar...

— Ce fel de om este Minică ăsta al vostru, bre? Ce dracu-i cu el?

Mitriță Mitrache încetă să mai fluiera și rîse ușurel:

— E al dracului...

— Cum adică, al dracului? Ce-i cu el? Ce fel de om e?

— E al dracului. E om sucit. Cum îl iei, cum îl întorci, tot nu poți să-l apuci bine, ca un arici e.

— De-aia vorbește el așa, totdeauna, contra?

— De-aia, nea Trandafire. E rău, și nu-i place nimic, nu-i vine la socoteală nimic; e rău Minică, ca dracul, rîse Mitriță Mitrache, atît de binevoitor și de vesel, încît Trandafir se uită bănuitor la el:

— Păi dacă-i rău... de ce sînteți așa prieteni cu el? Că vă văd ca frații...

— Ca frații sîntem cu el, nea Trandafire, rîse Mitriță Mitrache.

Trandafir însă dădu din umeri cu ciudă, încruntîndu-se la vlăgănul acesta de Mitriță Mitrache, trandafiriu la față și cu ochii limpezi, și care-și bătea joc de el.

— Bă Mitriță Mitrache, bă, tu faci bășcălie de mine...

Cellalt rîdea de-a binelea:

— Stai, nană, nu te supăra. Stai să vezi, că cu ăsta nu e fitecum. Asta, Minică, e om sucit. El și-ar da și viața pentru noi, nea Trandafire... adică pentru mine, pentru Gudică, adică Godea, ăla cu nevasta lui Eftimie, îl știi...

— îl știu...

— Ei, pentru noi, pentru ăllaltul, Costandin, el și-ar da și sufletul. Mai ales de mine îi e drag lui — de frații lui niciodată nu i-a fost ca de mine. Da' nu spune. E rău, și ascunde. Dacă ne vede că ne îmbătăm, sau ne batem, sau ne certăm, o dată vezi că rîde ca Costică...

— Ca cine, mă?

— Ca Costică, zise Mitriță Mitrache, stînjénit.

— Care Costică? întrebă uimit Trandafir.

— Ei... Costică, nene... ăla.

— Care ăla, bre?

— Aia, nană... știi dumneata...

— Bă, Mitriță Mitrache! Mă supăr, bă!

— Ei... cc, parcă n-ai ști? Ce să te mai superi? Îngîină Mitriță Mitrache, dar văzîndu-l pe Trandafir că se uită sever la el, zise în silă:

-- ăla... Dracul!

Stăteau amîndoi proptiți în noroi, Trandafir cu mîinile-n brîu, și Mitriță cu ochii-ntr-o parte, sfios.

Deodată Trandafir mormăi:

— Ahm...

Și, cu obrazul împietrit, urmă:

— Ei, ia zi. Cu Minică.

— Așa, cu Minică! exclamă Mitriță Mitrache ușurat. Să vezi: cînd ne certăm noi, sau ne înghiontim, o dată începe și rîde: „He-he-he! Be-he-he! Încurcă-i, drace! Încurcă-i, drace!” Așa e el. Așa era și cînd era mic, ne da cu sîc, ne arăta c... și noi ne supăram, trăgeam în el ca-n fasole; după aia el sărea în sus, ca găina pe care-a călcat-o cocoșul, își scutura penele, și-și vedea de treabă. Nu se supăra pe noi. Cînd mergeam să furăm struguri, ce să vezi? Minică îmi spunea: „Stai, nană Mitreo, mă duc eu și-ți aduc”. Și-mi aducea! Ce zici de asta? Ai?

Și-l privi cu mirare pe Trandafir. Trandafir dădea din cap:

— E sucit, al dracului...

— A-hă-hă! Nici nu știi cîte-a făcut. Și mai al naibii e cu care e prieten; mai multe buclucuri îi face. Cu care nu-i prieten, sau cu care e dușman, sau certat, nici nu vorbește, sau vorbește ca cu oricare om. Numai nouă, care-i sîntem prieteni, ne face fel de fel de păcăleli... Ar vrea să ne scoată sufletul, dac-ar putea. Dar noi îl știm; nici nu ne uităm; și el crapă, frate, crapă!

Și iar începu să rîdă Mitriță Mitrache. Trandafir se uita la el și rîdea și el.

— Măi, ce oameni sînteți și voi... zise el dînd din cap. Ce oameni!

Mitriță Mitrache strînse din pleoape:

— Ehe, va să zică dumneata zici acum că ne cunoști cum sîntem? Ai? Așa zici dumneata... Bine, nană Trandafire.

— Nu, n-am zis nimica... rîse Trandafir.

— Ba da, așa crezi, că ne cunoști. Poți să trăiești zece ani cu noi în sat și tot nu șui ce-o să zică și ce-o să facă unul din noi. Dacă nu ești din sat, nu ne poți cunoaște.

— Ce vorbești, bre?

— Asta vorbesc, ce-ai auzit, rîse cu mîndrie ascunsă Mitriță Mitrache.

Trandafir dădu din umeri:

— Poate că sînteți așa suciți, că nu vreți nici să-mpărțiți moșia boierului.

— Nu asta. Asta-i altceva. De altele vorbesc eu, spuse Mitriță Mitrache.

— De care? întrebă Trandafir. Ia să vedem.

Mitriță Mitrache rămase cam descumpănit, și asta-l necăjea. Se gîndi o clipă, apoi spuse:

— Uite, Minică ăsta. Ce, crezi că acum îl cunoști? Ascultă aici să-ți spui eu una. Eram toți într-o unitate, în munții Tatra: el, eu, Godea, Costandin și alții de-aici din sat: toți într-o companie. Eream o dată, dimineața devreme, era frig și se țira ceața pe cîmp, nu vedeam nimic, numai focul de branduri îl auzeam: Stup! Viuuu! Bang! Stup! Viuuu! Bang! și motoare de tancuri. Noi erăm într-un tranșeu de-l săpasem noaptea aia, sub o eleată, așa, în marginea cîmpului. Și-o dată vedem două tancuri „Tigru”, din dreapta cum ies din ceață, cu pistolarii după ele. Am tras în pistolari un încărcător de pușcă-mitralieră și am sărit în tranșeu că ăi dinții „Tigru” venea călare peste tranșeu, cu o șenilă într-o parte și-ailaltă în partea ailaltă; trăgea cu mitralierele, din față, în fiecare cot de tranșeu: prr! o dată; pe urmă cotea și iar: pn! Pe toți i-a omorît: i-am găsit ghem jos în fundul tranșeului, făcuți ciur. Mai avea un cot și ajungea peste noi. N-aveam ce să-i facem; cu grenade nu puteam decît să-i stricăm șenila, dar pînă atunci ne omora pe toți și el tot avea putere de foc cu tunul și cu mitralierele. Stăteam ghem în tranșeu, nu mă gîndeam la nimic, așteptam și parcă erăm... cum să-ți zic. Aer. Sau de sticlă. Așa ușor și curat, și cu inima mică-mică, și curgea sudoarea pe mine. Eream cu Gudică și ne uitam unul la altul cu ochii cît cepele, și nu ne vedeam, și venea matahala peste noi, grea, du-du-du cu motorul, și prr! prr! cu mitralierele...

Atunci a sărit Minică după cotul tranșeului și-a zvîrlit o încărcătură de trotil în dosul „Tigrului”, pe rezervorul cu benzină. A făcut o dată buf! și s-a oprit; nici motor, nici mitralieră; sfîrșia. Ardea. Adică ieșea fum subțire pe la încheieturi. Pe urmă încă o dată, buf! A sărit în aer rezervorul cu benzină: și apoi a început să ardă „Tigru” cu pâlălaie. Cellalt s-a întors și a fugit în ceață. Noi ne-am repezit la Minică. Era

galben ca ceara, și ședea în fundul tranșeului. Se ținea de umăr. Noi zbieram la el, nu-ș' ce-i spuneam. El se strîmba:

— Ce, bă? Ce vreți, bă? Hai sictir, bă!

Și se ținea de umăr, își scrîntise ceva, că zvîrlise trotilul din rășputeri. O săptămînă l-a durut umărul. Da' ne-a scăpat pe toți. Pe toți ne-a scăpat, al dracului Minică.

Tăcu. Umblau mai departe prin noroi. Trandafir oftă:

— Și acum... de ce vorbește așa?

— De-al dracului, zise cu nepăsare Mitriță Mitrache. Așa e el. Ce, crezi că el nu vrea ce vrem noi? Vrea, săracul, că n-au nimica... Trei frați sînt, și au și ei acolo... nimica toată... cîteva litre de pămînt... Lasă-l, săracul, că numai el știe...

— Atunci... sîntem noi bazați în el?

— Sîntem bazați, nană Trandafire; cum sînt bazat în mine, așa sînt bazat în el; mi-e mai mult decît un frate. El, îți spui eu: sîngele din el și l-ar da pentru mine sau pentru Godea... Sîntem mai mult decît niște frați. Uite, ajunserăm la școală. Aici e școala.

În seara aceea, după ce s-a risipit adunarea de la școală (stătuseră oamenii pe la uși, spărseseră o fereastră tot încercînd să pătrundă, să audă și ei), rămaseră multă vreme grupuri în uliță, și pe la ferestrele caselor. În jurul lui Trandafir se țineau cîteva, care-l urmară și la bătrînul Lepădat, unde avea să doarmă. Acolo la bătrîn, în odăița goală, văruiată, cu o *canapea* de lemn și calendar de hîrtie pe perete (*Calendarul Plugarului*, scos de editura „Cartea Românească”), s-au sfătuit și cei care erau să fie miezul celei dintîi organizații a Partidului Comunist în sat. Ședeau acolo, în lumina puțină a lămpii de gaz, cu cojoacele pe ei că se făcuse frig, Mitriță Mitrache, Minică, Godea, care era altfel decît după-amiază, vesel și neliniștit și nerăbdător, și prietenul lor Costandin, un flăcău frumos și liniștit, și încă unul care fusese pe front cu ei, Vasile. Cotulbea (avea un nas mare și o față mare și osoasă și rîdea obraznic și sălbatic), și Avram Saizu cel tăcut și blînd, și frate-său Savu cu ochiul lui sîngerat și crunt, și încă vreo doi. Bătrînul Lepădat asculta cu gura întredeschisă ce spunea Trandafir. Auzea de socialism, de revoluție, de lupta de clasă, de clasa muncitoare, de comitetul de parud de la oraș, în care era fiu-său Nelă, de

rețeaua de organizații de partid care împânzea țara, de puterea clasei muncitoare; și nu mai spunea nimic; asculta ca un copil, iar când obosea Trandafir îi dădea un ghionț:

— Ia zi. Ia mai zi. Mai zi!

Avram Saizu nu-și dezlipea ochii de pe Trandafir; din când în când deschidea gura să întrebe ceva, dar se răzgîndea; frate-său Savu tăcea și el, însă se vedea că-i place; era un om mînios din fire; din naștere-i fierbea sîngele și avea nevoie să se bată și să lovească; îi plăcea învățătura asta luptătoare. Vasile Cotulbea se bucura și rîdea lat:

— Așa! îi încălecăm și noi o dată pe boieri! Destul le-a fost!

Și-i înjura cumplit pe boieri.

Godea întreba:

— Și pe urmă, o să ne dea statul tractoare? Păi ce să facem cu ele pe un pogon-două? Trebuie muncite mai mulți la un loc?

— Asta o să vedem noi, spunea Trandafir. Acuma întîi să aibă oamenii pămînt; pe urmă, o să vedem cum îl lucrăm...

Mitriță Mitrache era roșu la față; se încălzise în mantaua lui soldătească; se bucura și-i dădea cu cotul lui Minică:

— Ei? Ia zi? îi șoptea el.

Minică rînjea stingherit: îi părea și lui bine c-o să mai aibă o litră-două de pămînt; nu îndrăznea să spuie ceva de rău, parcă de frică să nu risipească tot, ca într-un vis. Iar Costandin, un om tînăr cu umerii groși și rotunzi, voia să știe un lucru:

— Cum facem, nene, dacă se-ncontrează boierul? Dacă pune jandarmii pe noi?

— Taci, bă, că ești nerod, rîse Mitriță Mitrache. Tu n-ai adus *ceva* acasă?

Costandin zîmbi numai din ochi:

— Am adus...

— Ce, armă? întrebă Trandafir.

Flăcăii nu spuseră nimic; dar rîdeau. Trandafir dădu din cap:

— Nu-i rău să ai arme... dar noi cu mulțimea o să-i dăm peste cap. Nici nu ne trebuie arme; cînd or vedea ciocoi că se mișcă poporul, și că le fuge pămîntul de sub picioare, nici n-o să mai aibă ce-și face capului. Uite ce e, mă oameni buni: mîine-poimîine, cînd vin eu iar, sau cînd vă trimet vorbă, porniți cu topi la oraș, să cerem să vie gu-

vern nou, al nostru. îi porniți pe vecini, pe rude, cît s-o putea de mulți. Cînd vă vine vestea, îi dați drumul!

— Venim, nană Trandafire... și aducem tot ce trebuie! rîse Mitriță Mitrache.

Rîseră toți, numai moșul se uita la ei și-ntreba cu mirare:

— Ce rîdeți, bre, ca proștii? Ce-a zis ăsta de rîs?

Mai tîrziu, însă, cînd le vorbi Trandafir despre constituirea organizației, și despre regulamentul partidului, și despre datoriile și drepturile comuniștilor, Mitriță Mitrache începu să se foiască în loc și pe urmă zise:

— Nană Trandafire... pe mine să nu mă scrii...

— De ce, mă?

Ceilalți săriră cu gura la el:

— Ce ți-e, mă? Ce, ești prost? Ce, nu ești sărac? Ai ceva? E binele tău! Nu-l ascultați, frate, așa e el, zăpăcit!

Dar Mitriță Mitrache se împotrivi și nu se lăsă deloc:

— Eu nu mă bag în nimic; nu fac politică, nene. Vreau să mă-nsor.

— Ce-are-a face una cu alta? rîse Trandafir, și urmă să-i spuie cu mare răbdare de ce un flăcău ca el trebuie să fie membru al partidului, și de ce e nevoie de el, și...

Dar Mitriță Mitrache se ridică în picioare:

— Nu mă scriu. Vă ajut cît vreți; fac orice, dar nu mă scriu. Cînd aveți nevoie, îmi spuneți: bă, Mitriță Mitrache! Ascultă comanda la mine! Și execut *ordenul* ca pe front. Da' de scris, nu mă scriu.

Era atît de vesel și de liniștit, și-avea asemenea față roșie și netedă și-asemenea ochi limpezi, încît se citea pe el că n-are răutate într-însul.

— Lasă-l, nene Trandafire, că tot la noi vine, zise Costandin.

Iar Trandafir, uitindu-se la Mitriță Mitrache, se gîndea: „Chiar că sînteți suciți”. Mitriță Mitrache spuse bună seara și plecă: avea treabă undeva, zise el, zvîrlindu-i o privire veselă și vicleană, de înțelegere, lui Godea, care părea tot mai neastîmpărat și mai nerăbdător. Apoi ieși. Minică se ridică și ei, cu capul în piept, fără să spună o vorbă.

— Un'te'ci, bî! răcniră ceilalți, mirați și nemulțumiți.

— Mă'c cu ăsta, mormăi Minică rînjind stînenit și pieri.

Pe cînd, afară, se domoleau dinii ce turbaseră la ivirea lor în curte, Avram Saizu îi spunea lui Trandafir:

— Aștia-s mai rău ca frații: ce face Mitriță Mitrache face și Minică ăsta.

— Cum adică? Că eu mereu îi văd certându-se, spuse bătrînul Lepădat.

Dar flăcăii dădură din umeri.

— Așa-s ei, zise Costandin. Minică se tot încontrează, și se tot ține după ăllaltul. Lasă, vin ei la noi: că sînt oameni buni. Așa-s ei, parc-ar fi gemeni; și nu-s nici măcar veri. Nici măcar rude nu sînt, ai dracului.

La același ceas, Eftimie, care-și mai bătuse o dată nevasta, și-apoi fusese la școală, la adunare, cu nașu-său Ilie C. Manea, căruia i se spunea Ilie a lui Costică Vaccinătorul, era împreună cu acesta la un prieten al lor, Ion Gh. Brădușel, căruia i se zicea Cohorul. Cohorul avea în mijlocul satului o casă mare, albă, cu garduri înalte de scînduri prin care nici nu se vedea în curte. În odaia unde se aflau era cald, ardea foc într-o sobă de lut spoită curat, iar canapeaua era o adevărată canapea cu arcuri și cu cîlți în saltea. Pe pereți atîrnau fotografii îngălbenite, de bărbați și femei, ei cu mustăți și cu uniforme de soldați, ele cu marame și salbe de galbeni, și toți țepeni și cu ochii țintă, de parc-ar fi fost fotografiați morți. Mai erau și icoane, și o oglindă rotundă, pătată, și scoarțe atîrnate pe pereți, și un *Calendar al Plugarului*, editat de „Cartea Românească”. Cei trei nu ședeau pe scăunelele cu trei picioare, cioplite de mîna bătrînului Lepădat, ci pe scaune adevărate, cu fundul de paie, împletite, scaune cumpărate de la oraș. În odaie era și un dulap, în care era bătut un cui, și de cui atîrna o umbrelă neagră.

Eftimie era cel mai tînăr din cei trei. Ilie a lui Costică Vaccinătorul, căruia i se spunea pe scurt Vaccinătorul (tatăl său fusese agent veterinar și făcuse bani cu asta și cu altele), era un bărbat puternic și gros care începea să încărunțească, iar Cohorul era un om subțirel, măruntel, cărunț, curat, în niște haine negre de postav țesut în casă, cu o cămașă și cu papuci de lînă împlețiți în picioare. Cohorul era serios, cumpătat, vorbea cu mare zgîrcenie. Beau vin negru toți trei; Cohorul ascultase ce-i spusese Eftimie despre adunarea de la școală. Acuma se gîndea uitîndu-se țintă la Eftimie, parcă de la acesta aștepta un răspuns. Nu de la Eftimie aștepta răspuns, ci de la sine însuși, căci el nu se sfătuia cu nimeni, dar mulți se sfătuiau cu el.

— Așa, va să zică, mormăi gros Vaccinătorul. Acuma, vin ăștia desculții la putere.

— Stai, că încă n-au venit, nurii Eftimie. Dă-i în mă-sa: încă n-au venit.

Cohorul rosti, scurt, uscat:

— N-au venit, dar vin.

— Așa zici dumneata, nea Ioane? întrebă Eftimie, uimit și tulburat.

Cohorul nici nu răspunse la asta, ci urmă:

— Acuma, vorba e: *cum ne văcsim?*

Ceilalți doi făcură ochii mari: erau zdrobiți de atîta pătrundere și limpezime și hotărîre a minții din partea Cohorului. El nu mai întreba, nu mai pritocea un gînd, țărănește, multă vreme, pînă să se lămurească. El o și lămurise: vorba era: cum se *văcsesc* ei. Ilie Vaccinătorul rîse:

— Așa-i: cînd ereai dumneatale primare cu liberalii, eream eu cu țărăniștii; cînd eream eu primare cu ai mei, ereai dumneatale la contra cu ăilalți. Acuma ce facem?

— Să vedem, zise Cohorul... Nu ți-i fin Cotulbea? întrebă el pe Eftimie. Vorbește cu el și-i spui să se bage cu ăștia, cu comuniștii.

— Da' cu mersul la oraș ce facem, nene? întrebă Eftimie. Că ăla așa zicea: cînd ăți auzi că se mișcă țara, să se dea pămînt, porniți toți la oraș!

— Tu ce-ai face? întrebă Cohorul, apîntîndu-l cu ochii săi negri.

— Eu m-aș duce, zise Eftimie, cam stingherit.

Cohorul zîmbi palid:

— Ce, parcă-ți strică să-ți dea și ție un pogon, două peste ce ai?

— Crezi că-mi dă? întrebă Eftimie, tulburat de dorință și de grijă.

— Dacă te duci, poate că-ți dă, murmură Cohorul.

Vaccinătorul vorbi gros:

— Păi mă duc și eu!

— Du-te, murmură Cohorul.

Ilie se uită la el cu oarecare neliniște:

— Dumneata nu te duci?

— Las' să mai fie și unul care nu s-a dus, murmură Cohorul cu un zîmbet subțire.

Ceilalți doi, simțîndu-se proști și nepricepuți față de asemenea minte ageră, tăcură. Cohorul le mai turnă în pahare (avea pahare de

sticlă, care nu semănau unul cu altul), apoi vorbiră iar..multă.vresme^ despre ce trebuie făcut.

Tîrziu, Eftimie, tulburat de lucrurile care se-ntîmplau cu el și cu țara întreagă, de planurile pe care le făcuseră, și de pofta de-a mai căpăta pămînt, și de grija în fața viitorului pe care nu și-l putea închipui, se ducea singur spre casă. Bătea un vînt rece, sus pe cer erau stele reci și copacii despuiați se legănau deasupra caselor cu lumini stinse. încet-încet, pe măsură ce mergea, Eftimie uita de ce vorbise la Cohorul, și-și aducea aminte de nevastă-sa; și-l cuprindea o ură tulbure. Ce știa el ce făcuse Măria cu Godea? Ce știa el de cîte ori se-ntîlnise cu el în ascuns, de cînd se-ntorsese Godea de pe front? își închipuia Eftimie atunci niște lucruri de-l treceau sudorile. Nu mai putea trăi cu ea așa: trebuia să facă ceva. S-o omoare. Nu știa dac-o s-o omoare. Dar avea s-o bată. De cîte ori s-o fi întîlnit cu Godea? De ce-i era cîteodată lui capul greu seara și dormea așa greu? îi dădea poate fiertură de mac în mîncare, parșiva, să-l știe că doarme mort și să se-ntîlnească cu Godea!

Avea s-o omoare.

Dar mai întîi să-i întrebe pe copii. Avea patru copii, cu nevasta dintîi, cea care murise. Ăstora, Măria, mă-sa vitregă, Eftimie nu știa ce le făcuse, cum îi miglisise, că-i întorsese de la el; mai mult o iubeau pe ea, pe mă-sa vitregă, decît pe el.

Nu putea s-o omoare; înfunda pușcăria. Dar putea să-i facă felul cumva, ca să nu se poată spune că el fusese. Să vorbească și de asta cu Cohorul?

Se opri în loc, în noroiul ce prindea pojghiță de gheață.

Cohorul era deștept: n-o să se bage el în așa ceva. Eftimie porni iar; simțea că moare, că se otrăvește de ură și de gelozie.

Deodată se opri iar. Cohorul avea să-i dea im sfat. Avea să-i vorbească pe ocolite, și de atîta avea nevoie Eftimie: să-i spună cineva *cum*. Porni mai departe. Trebuia să-i întrebe pe copii: nu pleca mă-sa noaptea din casă? Cît stătea afară?

Intră în curte. Un cîine mare, alb, veni să se gudure pe lîngă el. Eftimie îi trînti un picior în coaste de-l dădu peste cap. în schelălăiturile jalnice ale cîinelui, Eftimie intră în casă. Copiii stăteau pe lavițe și se uitau la el. Ce era? Ce aveau?

— Unde-i mă-ta, bă? întrebă Eftimie, mînios și speriat.

^ Aplecat, zise' subțire cel mai mare și mai speriat

— Unde-a plecat?

— A zis... ne-a dat de mîncare și-a plecat...

— Mă! răcni Eftimie.

Copiii înghețaseră. Eftimie îl luă pe cel mai mare de piept și-l ridică în sus:

— Mă! Unde-a plecat?

Copilul începu să plîngă. Eftimie îl zgîlțîi fără milă, întrebîndu-l. Apoi îl trînti jos. înțelesese. Se duse la ladă: lada era goală. îi mai întrebă pe copii, îi bătut, și-i spuseră printre plînsete că Măria plecase de-acasă; plecase de tot.

Ieși afară, să se răcorească. Apoi se-ntoarse și căută în grajd, sub o grindă, unde avea ascuns pistolul. îl luă și porni pe uliță prin întuneric.

Unde s-o găsească? La ta-su, la mă-sa? Ce, era nebună să se ducă la ta-su, la mă-sa? Aia lui i-o dăduseră, lui Eftimie; dacă fugea la ei, o bătea ta-su și-o trimitea îndărăt La Godea era. La Godea. Și cînd își dădu seama de asta, i se înmuiară genunchii lui Eftimie și-l trecură fiori răcoroși, de ură. I-ar fi omorît cu mîinile pe Godea și pe ea. Dar cu pistolul era mai sigur.

Umbla pe ulițele noroioase, prin întuneric. Treceau cîte un om, doi pe lîngă el, fără o vorbă. Trecu și pe lîngă un car cu boi, care scîrțîia încet. Omul din car se uită la el ca o bufniță. „Ăsta m-a cunoscut", se gîndi Eftimie. La judecată, o să fie martor în noaptea cînd i-a omorît cineva pe Godea și pe Măria, el, omul din car, l-a văzut pe Eftimie umblînd pe-acolo. Nu face nimic: vorbește cu Cohorul și Vaccinatorul și cu jandarmul, și omul n-o să îndrăznească să vie martor.

Godea stătea în marginea satului. Aici era beznă rău de tot, și gropi; drumul cobora spre Vedea nămolosă și șerpuită ce curgea pe cîmpie.

Aici era casa lui Godea : uite gardul, și acoperișul, și două căpițe de fin. Beznă. Să intre, să se ducă drept în ușă, s-o deschidă. Dacă era închisă, să bată:

— Cine-i? — Eu sînt Gudică: Mitriță. Vino fuga.

Și cînd o deschide...

— Stăi!

Cineva răcnise gros și amenințător, ca o **sanUndă**. Eftimie se opri, încremenit. Erau niște umbre **pe** lângă **gard**; niște mogîldețe **negre**.

— Care ești, bre? întrebă el, gîtuît.

— Cine-i acolo? întrebă un **glas**, în loc **de** răspuns.

— Ce vreți, bă?

Și el fusese pe front, și rămăsese cu spaima întîlnirilor **de** noapte, cînd **ești cu** arma **în mîină**, și tragi în partea **de unde a** venit zgomotul. Dacă nu tragi **repede și bine, trag ăia, și ești rănit sau mort** - într-o clipă, **total**; și el n-avea nimic în mîină, pistolul îi **era în** buzunar.

— Care ești, bă? întrebă dușmănos glasul.

Eftimie se dezmetici. Glasul **era al** vreunuia **din** flăcăi: Mitriță Mitrache sau Minică, sau Costandin.

— Ce faceți aici, bă? Speriați lumea? întrebă el nesigur.

Apoi, mai răstit: Ai? Ce faceți aici?

— Stăm, răspunse morocănos glasul.

Era a lui Mitriță Mitrache. Eftimie stătu o clipă în loc. Țștia aduse-seră arme de pe front. Și chiar dacă n-aveau decît ciomege... Cine-s ăștia? Cine era martor? „V-o plătesc eu vouă...” se gîndi el, cu ură. Se întoarse și plecă îndărăt, încet, învins.

În groapă, lângă gard, Minică și Mitriță Mitrache se uitau după el cum se topește în beznă. Minică rîse batjocoritor:

— He-he-he! Be-he-he!

Iar Mitriță Mitrache își împinse căciula pe ceafă. N-aveau nimic: erau cu mîinile goale.

— Se duce alde Eftimie. Se cam duce, mormăi el vesel. Deștept a fost Gudică. Deștept era el și pe front.

— Se duce, zise Minică. Se duce.

— Ducă-se... zise Mitriță Mitrache. Ții minte, bă? Cînd ne lua dracul de foame și ne milogeam de el: „Nea Eftimie, hai să-ți secer”. Ce, dădea el cinci duble de porumb pe pogon, de secerat? Ce, dădea el patru?

— Două, zise Minică. Țl mult, trei.

— Păi ăsta-i om? Gudică da, măcar că-i sărac, e om. Dă' ăsta, ce, parcă-i om? întrebă Mitriță.

— Mai stăm, bă? Că mi s-a făcut frig.

— Ce să mai stăm? Hai acasă.

Porniră prin noroaie.

—' Și zi — întrebă Minică — te duci s-o ceri?

— Mă duc, spuse Mitriță Mitrache. Ce mai bate vîntul ăsta...

— E bun, lasă-l să bată... Zi, te duci?

— Mă duc mîine cu mama, s-o cer. Nu mai pot, Minică, zise Mitriță Mitrache. Am stat pe front și...

— Ho, bă, zise Minică. Destul m-ai bătut la cap cu asta a ta... Tu stăteai pe front și ea...

— Minică!

— Stai, bă, nu da... N-am zis nimic. Lasă, du-te cu mă-ta și cere-o.

ni

Adoua zi era cenușie și friguroasă; dintr-o dată vîntul de miazăzi, dinspre Dunăre, contenise și bătea un vînt subțire și rece de la munte. Vîntul acesta sufla peste fața lacului, o înfiora și o făcea sură, aspră, urîtă. Papurile înnegrite tremurau și foșneau uscat în recea-i suflare care venea parcă dintr-o pustietate înghețată. Rîpele de lut din partea de dincoace a lacului stăteau în aerul cenușiu, triste și împietrite; dincolo, locurile joase erau înecate în ceață; iar de jur împrejur cîmpia era deșartă, sumbră, morocănoasă. Ici-colo cîte un om mic, pierdut, umbla pe vreun drum cu bălți frămîntate de vînt, vreun car scîrțîia departe, dar scîrțîitul pierea îndată, furat de vînt: era un scîrțîit scurt, sec, neputincios; și căruțașul ședea ghemuit în car, uitîndu-se în zarea nemărginită.

Aici, pe malul lacului, străjuît de copaci despuiați, se înălța conacul. Cel vechi, care era departe de sat, în partea dinspre Vladomira, arsese în 1907, și stăpîinii lui nu-l mai reclădiseră: rămăsese un fel de arman, cu o casuță și administrație; dar nimic mai mult. Însă îndată după 1920 moștenitoarea, doamna Vorvoreanu, începuse să clădească ce nu se isprăvi decît peste vreo șase ani: o clădire mare, gâlbuie, în stilul bizantino-italienesc al palatului de la Vorniceasa al prințului Voghoreide. Coloane răsucite și sculptate, arcade rotunde, ferestre strimte și zăbrelite, garaj pentru automobile, trepte de piatră spre lac. Vîntul rece bătea cu fire de pămînt și de nisip zidurile galbene, aduna

praf prin colțurile teraselor și galeriilor. În curte erau coceni uscați, grămezi de frunze moarte și putrede. Nu se mai curăța de câteva zile; câțiva oameni de la curte plecaseră, unul după altul, sub felurite pretexte.

Salonul cel mare avea ferestre pînă în pămînt; dincolo se vedeau coloane și arcade pe terasă, apoi treptele în jos spre lac. Era întuneric, căci motorul cu benzină care dădea electricitate și apă casei se stricase. Mobilele îmbrăcate în mătase verde, tutunie și galbenă păreau singurii locuitori ai salonului, atît erau de nemișcați și de tăcuți oamenii.

Ședea în penumbră, generalul Vorvoreanu, proprietarul moșiei și al conacului; Elvira Vorvoreanu, sora lui, și coproprietară în diviziune a moșiei; Patricia Vorvoreanu, nevasta generalului; și Dona, fata lor. Generalul era un bărbat subțirel, înalt și uscat, negricios, cu o față prelungă și osoasă; avea distincția generalului de salon, a fostului cavalerist care a trecut prin garda regală și apoi în Statul-Major și Ministerul de Război; era curtenitor, elegant și superficial; în tinerețe purtase corset, se vopsise chiar și pe buze într-o vreme. Acuma renunțase la aceste deșertăciuni: nu mai ținea nici monoculul sub sprinceană. În costum de tweed, costum de vînătoare croit la Londra pentru vînătoare de becațe în Scoția, și pe care el îl purta aici la țară în cîmpia Dunării, ședea picior peste picior și se uita sumbru, speriat și furios în vid, peste lacul înăsprit de vînt. Doamna Vorvoreanu bea ceai, îl înghițea greu. Elvira, femeie între cincizeci și șaiszeci de ani, galbenă, cu fața cît pumnul și cu ochii adînci încercănați cu negru din pricina bolii de inimă, ședea cu mîinile pe genunchi și strîngea din fălci, gîndindu-se la ceva ce știa ea.

Gălbejeala ei de cadavru era și mai îngrozitoare în lumina puțină și cenușie; dacă n-ar fi fost ochii verzi întunecați, lucioși, s-ar fi putut crede că într-adevăr Elvira e moartă de câteva zile și înțepenită acolo pe canapeaua de mătase. Dar și ochii îi erau ciudați și neomenești; două bile de sticlă verde înfundate într-un chip de ceară pămîntie.

Candelabru din cristal de Mutano, comodele de tisă cafenie-roșatică, în stilul Biedermayer drag anilor 1840, pianul mare și negru, toate luceau slab în lumina cenușie; mirosea a fum de tutun bun; era cald, dar afară sufla un vînt rece și pustiu peste cîmpie, și oamenii aceștia stăteau nemișcați, într-o tăcere desăvîrșită, care-l speria pe Capone.

"• 'Capone era-administratorul moșiei. Venise acolo prin 1930, și deși-l chema domnul Niculescu, țărani care auzeau ca din basme de vestitul rege al contrabandiștilor de alcool din Chicago, Al Capone, îl botezaseră în curînd așa: și de atunci (erau acum vreo cincisprezece ani) toți îi spuneau așa, dar nu în față. Era scurt, gros, spătos, cu obraji plini, rotunzi, acoperiți de o barbă mărunță, neagră, care creștea la vreo cîteva ceasuri după brici. Rotea ochi bulbucați, se așezase din discreție și sfială numai pe marginea unui fotoliu, care, însă, foarte moale, se lăsa sub el și-l obliga să șadă aproape pe vine. Își freca mîinile, înnodîndu-și degetele unele într-altele, și aștepta. Dar nu mai putea aștepta, sau mai bine zis nu mai putea răbda tăcerea asta. I se făcea frică. De coana Elvira îi fusese totdeauna frică: Și acuma cînd îi vedea pe toți adunați aici și tăcînd, i se părea că nu poate înțelege ce se petrece în ei și cu ei, că nu va înțelege nimic din tot ce se înfîmplă în lumea uriașă dimprejur, că ei știu niște secrete covîrșitoare pe care nici n-au cum să i le împărtășească, limba și cuvintele pe care le știa el fiind mult prea sărace și grosolane pentru tainele subțiri, nepipăibile, și de o forță cumplită, pe care le știa el. De aceea stătea și se uita la ei cu sfială și teamă. Din cînd în cînd întorcea ochii o clipă spre Dona, fiica generalului, fată de vreo cincisprezece-șaisprezece ani, subțire și blondă, cu pielea mai albă decît a oricărei femei pe care-o văzuse vreodată Capone, și care se uita și ea peste lac, plictisită, strîmbîndu-și disprețuitor gurița carnoasă. Era vădit că ei nu-i pasă de tot ce se întîmplă; asta-l și speria mai mult ca orice pe Capone. Cum? Un copil de cincisprezece ani — nu putea crede că din neștiință sau prostie; boierii știau, după Capone, o seamă de lucruri de la englezii și americanii care veniseră în țară în misiunile militare și diplomatice, și cu care erau prieteni — un copil de cincisprezece ani, și uite că nici nu-i păsa, disprețuia cu trufie tot ce se întîmplă. Asta-l cutremura pe Capone, umplîndu-l de respecte și de frică — și anume, i se făcea frică pentru el însuși. Cum să fie el părtaş la puterea lor, atît de tainică și de nepipăibilă, de care încă și un copil de cincisprezece ani era atît de sigur? Nu cumva îl vor lăsa pe el pradă primejdiei, revenind apoi înarmați cu putere și spaimă și cruzime ca să-și răzbune, dar cînd pentru el va fi prea tîrziu? Aluneca din cînd în cînd pe vine și încerca să-și mai împingă discret

șezutul îndărăt pe fotoliu, dar asta în neștire, cu urechea la tăcere, la șuierul stins al vântului de afară, și cu gândul stăpinit de frică.

Deodată generalul Vorvoreanu întrebă:

— Ești sigur?

— Sigur, conașule! exclamă Capone mai cu convingere și mai cu pasiune decât era nevoie. Sigur! Mai mulți mi-au spus. Mi-a spus Eftimie; mi-a spus frate-su; mi-a spus cărciumarul. Mai mulți.

— Așa a început și-n 1907... și tot pe vremea asta, spuse Elvira și se-ntoarse spre frate-său. N-are rost să-l mai întreb așa pe omul ăsta. E stupid să tot întreb, ca și cum n-ar fi evident ce se-ntîmplă. Tu n-ai fost aici în 907. Eu, da. E aidoma... numai că e mult mai rău, zise ea cu un zîmbet galben la propri'a-i glumă. Și urmă: Pînă și slugile care dispar. Au simțit ce vine, și se solidarizează cu satul. E clar. Ce să mai discutăm. Mulțumesc, domnule Niculescu... Du-te la dumneata, să vedem ce-i de făcut, și te chemăm îndată.

Niculescu se ridică de pe vine și plecă grăbit să se-nfunde la el în birou, în clădirea mică, a administrației, dincolo de un șir de copaci care-și agitău crengile și șuierau în vînt de parc-ar fi fost încoronați cu șerpi subțiri, negri. Cînd ieși în frig, Capone se cutremură, înfiorat, și o luă la goană prin curte spre administrație. Nicăieri nu se vedea vreun om; numai conacul se ridica dindărăt asupra lui, amenințător, și copacii se zbăteau în vîntul cîmpiei nesfîrșite și reci.

În salonul cu ferestrele spre lac era iarăși tăcere. Apoi doamna Vorvoreanu spuse:

— Trebuie să plecăm imediat.

Elvira rîse spart:

— Îmi place că ai idei prompte. *Parbleu!*¹ Cred și eu că trebuie să fugim numaidecît. Întrebarea e, ce facem ca să mai rămîie ceva aici... să nu pierdem tot!

Generalul se ridică în picioare:

— Dar nu se poate! E imposibil! Dim Cozianu m-a asigurat că exproprierea moșiilor nu se face încă așa curînd! Cum îndrăznesc ăștia să se apuce așa, fără voie, fără ordin de la nimeni... Ce-i asta?

Elvira îl privi cu dispreț. Era mai deșteaptă decât amîndoi și-i disprețuia.

¹ Te cred!

— Tu trebuia să te faci orator. Ai arta de a vorbi fără să spui nimic. Dim Cozianu ți-a spus, tu spui, te întreb ce-i asta... *la belle affaire*,² că ți-a spus Dim Cozianu ceva! *La belle affaire!* Ia-te după ce ți-a spus Capone, nu Dim Cozianu. Uite ce e, măi; plecăm valvîrtej, fără să mai așteptăm nimic, fără să mai întrebăm nimic. Și mergem la N... (N... era capitala județului), unde șeful garnizoanei o să-ți dea o companie să păzești aicea... și...

— Crezi că sîntem în 907, răspunse sumbru și fără vlagă generalul. Sîntem în război alături de ruși... soldații s-au molipsit... Nu mai merge...

— Merge! Trebuie să meargă! exclamă gros, bărbătește, Elvira, și ochii de sticlă verde i se aprinseră. Trebuie să meargă, altfel o să fim ruinați! Promite-i ceva generalului ăștia... îl cunoști?

— Da... Telescop e figurant; cel care trage sforile e Turtureanu... un ambițios... ar fi în stare de orice pentru ca să se vadă mare...

— E-n stare de orice? Promite-i orice! Epatează-l, vorbește-i de relațiile noastre, de rude, de englezi, de americani, aruncă-i nisip în ochi, fă-l să se vadă ministru de Război, mareșal, rege!

— N-o să mă crează, zise generalul dînd din umeri.

— Trebuie să te crează! Vorbește-i așa încît să te crează! Depinde de tine ca să te crează sau nu! Să păzească aici casa și moșia și noi mergem la București să vorbim cu lumea, să vedem ce e cu ei, au înnebunit, îi lasă pe comuniști să agite țărani, să-și facă mendrele? *Ah, la, la*, asta n-o să meargă așa... zise Elvira cu o turbare rece. Hai, ce stai, fă! exclamă ea scuturînd-o de umăr pe doamna Vorvoreanu, căreia în momentele de mare tulburare îi spunea „fă”. *Fais preparer les bagages*.³ Haideți, urniți-vă. Nu e nimic pierdut: *J'en ai vu d'autres*.⁴ Se aranjează. Și în 907 a fost așa, și s-a aranjat.

— Da... dar nu erau ruși... nu erau comuniștii, zise generalul încheindu-și haina la toți nasturii, ca un om care pleacă la drum în frig.

— Nu... dar nu erau nici ălalți! răspunse scurt Elvira. Și oricum ar fi, trebuie să ne batem! Ce, să-ți lași averea la țărani? Ești filantrop? Ești Isus Hristos? *Vous vous oubliez, mon petit*.⁴

¹ Mare scofală.

² Pune să facă bagajele.

³ Am mai văzut eu și altele.

⁴ Nu-ți dai seama ce spui, băiete.

Vorbea repezit, mușcător, fără să le mai dea atenție: se uita împrejur cu o privire intensă: ce se putea transporta?

— Patricia! țipă ea. Bijuteriile! Argintăria în casete!

Apoi se întoarse spre Dona și o îmbrânci:

— Tu ce stai? Ajut-o pe maică-ta!

Fata plecă alergînd. Elvira se luă după cele două femei, însă ieșind îi mai zvîrli peste umăr o vorbă generalului:

— Vezi să nu-ți lași aici titlurile de proprietate, hîrutiile de moștenire... Cred că nu e nevoie să-ți aduc aminte de toate... încheie ea pe același ton batjocoritor și disprețuitor și ieși din odaie.

Mai tîrziu, împachetînd în casete argintăria, Elvira tăcea, concentrată. O auzi pe Dona:

— Tanti Elvira...

— Cee?

— I-aș spînzura... șopti fata cu patimă.

— Pe cine? Pe țărani?

— Da! Pe toți! Sînt odioși!

— Nu poți să-i spînzuri pe toți: cine vrei să-ți lucreze la cîmp? Ești o proastă: *tete de linotte!* ' Vezi că ai lăsat afară lingurițele de *vermeil*.

Peste două ceasuri, cînd se făcea noapte, mașina ieșea din curte patinînd prin gropile cu apă. Poarta rămase deschisă cu cele două canaturi ca niște brațe țepene, desfășurate. Conacul mare și pustiu privea prin zecile sale de ferestre, cu geamuri întunecate, cîmpia înecată în negură. Poarta era deschisă. Ferestrele erau ca niște ochi cu privirea deșartă a așteptării. Conacul aștepta.

În aceeași seară, cineva bătu în geam la unica fereastră luminată a casei administratorului. Cel care bătea era un om foarte înalt și foarte lat în spate, cu capul gol. Bătu o dată și așteptă. Geamul mat nu se deschise. Omul se întoarse și se mai uită o dată la curtea goală, la poarta larg deschisă, la conacul înalt, cu multe arcade, cu ferestrele negre. Printre nori se zăreau stelele reci; și bătea peste cîmpie același vînt friguros de la miazănoapte, care acoperea bălțile cu o pojghiță subțire de gheață! Omul se înfiora și se scutură de frig, apoi mai bătu

'Minte de vrabie.

o dată în geam. După o clipă, de la cîțiva pași de el, un glas întrebă încet:

— Cine e?

Matahala tresări și se întoarse:

— E... eu sînt... Be... Bedros! exclamă el cu glas curat de tenor, bîlbîindu-se.

— A, tu ești... Vîno-ncoace, zise cellalt: era Capone, care deschisese fără zgomot ușa și se uitase întii cine bate. Îi făcu loc și intrară amîndoi printr-o odaie goală în care ardea o sobă de tuci, în biroul lui Capone. Aici, în lumină, Capone se uită bănuitor la noul venit. Acesta era un uriaș de vreo douăzeci-douăzeci și doi de ani, într-o haină de piele tocită rău, cu bocancii plini de noroi și cu gulerul cămășii **deschis**; gîtul îi era gros, lung și puternic, și purta un cap mic cu trăsături regulate, fine: era un cap de statuie, dar sprîncenat, măsliniu, cu ochii negri și limpezi. Părea sfios și foarte tulburat. Capone, verde de îngrijorare, îl pofti pe un scaun și se așeză și el la vechiul birou scrijelat de bricege, pătat de cerneală, și încuiat cu multe chei, biroul în care-și ținea hîrutiile. În colț era o casă de fier „Ficheț” și pe birou ardea o lampă de petrol cu sticla murdară.

— Ce-i cu tine pe vremea asta? De unde vii? Întrebă Capone.

— De la o... o... oraș. Am întîlnit pe drum Bu... „Buick”-ul lui don'gheneral, gîfii Bedros și-l privi cu curiozitate pe Capone, dar acesta nici nu clipi din ochi.

— Ei, ia zi. Stai să-ți dau ceva să te-ncălzești.

— Nu... nu, să trăiți, ș-ș-știți că nu... nu beau.

— Așa-i... nu bei. Atunci nu beau nici eu... Ia zi. Zi, povestește. Poți să dormi aici, în noaptea asta, că eu tot sînt singur, nevastă-mea cu copiii sînt la soră-mea la oraș... așa că sînt singur. Mai stai și tu, să păzim casa, zise Capone cu un rîs nesigur.

Bedros nu-și dădu seama, însă, ci începu:

— Don' Niculescule... să-mi faceți un bine... mă faceți om **pe** toată viața... vă rog ca rje Dumnezeu, don'Niculescule...

Și urmă un șir nesfîrșit de rugăminți, de implorări, **de** asigurări **de** recunoștință și de servicii credincioase pe restul vieții, și așa mai departe. Cu coatele pe genunchi, îndoit în două, se uita la Capone **de** jos în sus, rugător, cu ochii săi umezi și limpezi ca două perle negre: avea ceva copilăros, naiv, nevinovat, și o patimă nemaipomenită în

rugămințile lui. Iar din pricina mărimii trupului și capului, deși era îndoit în două, era cât Capone, care ședea drept și cam lăsat pe spate, ca unul care vrea să se ferească și nu mai are unde da îndărăt. Copilul acesta uriaș, cu cîrlionții negri căzuți pe frunte, îi cerea cîteva sute de mii de lei împrumut, ca să-și cumpere o camionetă.

— E o... o... rablă, dom'le Niculescule, da-a-a-eu o fac să... să meargă, ceasornic! exclamă Bedros cu pasiune. Mă fa... mă fa... mă faceți om!

Promitea să dea toți banii îndărăt pînă la sfîrșitul verii, cu dobîndă chiar. Cu orice dobîndă.

Pînă la sfîrșit, nu mai avu ce să spuie. Se opri, gîfîind, cu fruntea îmbrobonată de sudoare, căci vorbea greu și rar, și acum vorbise pe nerăsuflate un sfert de ceas. Capone tăcea și se uita la el, lung de tot. Se gîndea la altceva. Bedros îl privea drept, în ochi, cu pupilele lui negre și limpezi și nevinovate. Capone se uită deodată într-altă parte. În colțul odăii. Acolo era un cuier din acela în chip de arbore de fier vopsit cafeniu, un obiect de o mare urîtenie. Capone vorbi, cu ochii la acea caracatiță înaltă de metal vopsit cu vopsea proastă:

— Uite ce e, mă: tu ești un băiat bun și cinstit. Ai să-mi iscălești polițe, și-ți dau banii... Stai! Nu te bîlbîi la mine. Stai și ascultă ce-ți spui eu. Eu îți fac polițele de o sumă ceva mai mărișoară... dar cu scadențe mai încolo. Pînă la anul pe vremea asta și tu-mi plătești cu încetișorul.

Bedros zîmbi fermecător, cu buzele tremurînd, și întrebă cît era suma. Cînd o auzi, se întunecă oleacă: avea să dea de două ori cît avea să primească. Dar era prea fericit că avea să aibă camionul. Și prea încrezător că va cîștiga bani și-și va plăti datoria, așa că se luminează iar.

— Și cînd îl iei în primire?

— Și mî... și mî... și mîine!

— Așa... îhm... Uite ce e... zilele astea ar trebui să-mi faci chiar mie un transport sau două: benzina ți-o plătesc eu.

— Fa... fac! Îți fac! exclamă Bedros fericit.

— Ei, bate laba aici, zise Capone și întinse palma, apoi se strimbă de durere cînd Bedros i-o izbi ca și cu un mai și i-o strînse cumplit, zîmbind fericit și fermecător.

— Ho, mă! Ho!

Capone își trase fnîna din a lui Bedros și și-o frecă; apoi se ridică și deschise o clipă fereastra. Se uită la conacul mare și pustiu și întunecat; vîntul rece îi izbucni în față. Conacul era plin de mobile și de covoare de multe sute de mii de lei, poate și mai mult. Astea trebuiau transportate la oraș și vîrîte într-o magazie, la cumnatul lui Capone, care avea magazin universal pe strada mare. Dacă nu se întîmplă nimic, generalul nu putea decît să-i mulțumească domnului Niculescu. Dacă se întîmplă, atunci se chema că țărani au furat totul, că au devastat conacul și că n-a mai rămas nimic.

I

I I I

jf
f
|
I
l
I
J,

I V

Tot a doua zi, cînd vremea aceea urîta și vîntul bătea rece și pustiu, dimineața, Mitriță Mitrache și cu maică-sa intrară în curtea lui Uțu. Mitriță Mitrache n-avea mantaua de soldat, ci-și pusese cojocul cafeniu înflorat cu cusături mărunte de piele roșie și verde, floricele, colțuri, stelute, pe spate și pe la mîneci și pe la poale; se bărbierise, deși nu-i prea creștea pe obraz decît un puf bălan; se spălase pe ochi, își netezise părul, își trîntise căciula în cap și acum pășea vesel dar solemn pe lîngă mă-sa. Mă-sa era tînără încă, dar i se ofilise fața de viață grea și muncă multă. Și i se zbîrceau buzele. Și mai tare, căci le strîngea, nemulțumită. Legată la cap cu broboadă neagră, umbla cu mîinile-n sîn, întunecată. Uțu ieși pe ușă și trînti cu un lemn în dinți:

— Huo, javră! Huo, Turcule!

Apoi se întoarse către cei doi cu ochișorii-i albaștri și cu fața-i prelungă și țepoasă. Era el însuși lung și ciolănos, cu umerii cam înguști și mîini mari, groase.

— Bună ziua, vecino. Ce-i, bă Mitriță? Ce rîzi așa?

— Nu rid, nană Uțule.

— Poftiți în casă, zise Uțu.

Climentina, nevasta lui Uțu, se ivi în ușă; era veselă și rotundă la față; cînd își dădu seama ce morocănoasă e mama lui Mitriță, se înnegura însă și ea. Mama lui Mitriță Mitrache intră cu mîinile-n sîn și se opri în mijlocul odăii. Era o odaie goală, vîruiată, cu lut pe jos și cu o ladă și o laviță. Pe ladă erau niște scoarțe împăturite, groase cu totul cam de două palme. Uțu o pofti să șază, dar femeia rămase cu ochii la

teancul de scoaifțe și la ladă. Uțu și Glimentina se uitau la mama lui Mitriță Mitrache: apoi și privirile lor se întoarseră spre ladă, și-o priviră cam stânjenți, pe când mama flăcăului o privea cu nemulțumire întunecată. Mitriță însă nu vedea nimic, căci se uita la o fată roșie-n obraji, care se roșise și mai tare, și care stătea lângă fereastră, lipită cu spatele de perete, și cu ochii-n pământ Uțu zise:

— Ia vezi, fă: adă ceva aici... niște țuică din aia...

— Lasă, nu-i nevoie, zise mama lui Mitriță Mitrache. Apoi o-ntrebă pe Climentina, mereu cu mâinile-n sân și arătînd lada cu bărbia: Asta-i?

— Ce?

— Lasă, nu te face că nu știi, Climentino, că ești femeie în toată firea, nu o fată de-astea proastele, care cred că tot ce zboară se mănîncă, hait, mi-a căzut cu tronc, îl iau! zise mama lui Mitriță Mitrache, fără să se uite la fata Climentinei, care, din roșie ce era, se îngălbeni.

Mitriță, care zîmbea prostește, fericit, făcu deodată ochi mari și se holbă la mă-sa. Climentina, mama fetei, se întrista, dar urmă să se prefacă.

— Zău, dadă, că nu știu ce vrei să spui.

— Ei, parcă n-ați ști de ce-am venit eu...

— Asta, cam ne închipuim noi, zîmbi Uțu cu blîndețe.

— Ei, aia zic și eu: să vorbim să se ia proștii ăștia. Am venit, cum s-ar zice, să vă cer fata pentru deșteptul ăsta de fii-miu, zise cu mare silă mama lui Mitriță Mitrache. Și de aia vă-ntreb: asta-i?...

— Care asta, dadă?

— Climentino, pe ce lume trăiești, fă? întrebă mama lui Mitriță Mitrache cu asprime. Ce mă tot bați la cap? Asta-i lada? Lada fetei, asta-i?

Uțu și Climentina se priviră. Fata era galbenă. Mitriță Mitrache rămase cu gura deschisă și se îngălbenea și el, treptat. Climentina oftă:

— Asta-i. Uită-te și-năuntru, dadă...

— Ce să mă mai uit, că m-am luminat... Stați prost, dragii mei...

— Mă știi frun bogătaș, vecino? întrebă Uțu zîmbind senin. Ce, lui Mitriță, voi părintii, cît îi dați? O moșie, două, ceva?

— Ii dăm praful de pe tobă, vecine, zise morocănos femeia. Și el ia de nevastă sărăcia... Bine v-ați ales, puișorilor; nici dracul nu vă putea potrive mai bine; nu știu cum ați nimerit chiar așa; dar cînd mă uit la voi și văd cît de deștepți sînteți, pricep.

Mitriță Mitrache se făcu roșu la față și voi să spuie ceva. Dar mă-sa se uită negru la el, și Mitriță, care fusese decorat pentru fante de vitejie pe front, amuți. Maică-sa se-ntoarse la Uțu și la Climentina și zise:

— Uite ce e: scurt pe doi: noi avem mai mult cap; ce să-i adunăm pe ăștia doi cu c... gol amîndoi? Las' să-și găsească soți cu avere, cît de puțină, dar să fie acolo ceva. S-o lăsăm baltă, dragii mei, că nu poate să iasă nici un bine din asta. Astea-s goange de le umblă prin cap la tinerețe: p-ormă văd ei că tot bătrînii sînt mai cu minte.

Ceilalți nu răspunseră nimic. Ea le dădu bună-ziua și ieși. Mitriță, nădușit, tulburat, o urmă. Cînd ieșiră în uliță, el își smulse căciula din cap și o izbi de pămînt de făcu buf: maică-sa se opri, îl măsură din ochi cu dispreț și zise:

— Ce faci, bre? cîte căciuli ai?

Mitriță se aplecă, luă căciula și se uită în fundul ei. Maică-sa zise acru:

— Ai spart-o.

— Sparge-mi-aș norocul și ziua cînd m-ai făcut să mi le sparg! scrișni Mitriță Mitrache și-și izbi căciula în cap, de-i ajunsese pînă la sprîncene. Maică-sa merse mai departe cu mâinile-n sân, iar el o urmă spumegînd de necaz.

Mai tîrziu, se-ntoarse singur la Uțu și vorbi cu el la gard. Uțu nu era supărat:

— Măi, mă-ta are dreptate... Ce vreți să faceți voi doi? La mine, mi-i greu să vă țin... la ai tăi, ai văzut. Ce vrei?

— Ce vină am eu că sînt sărac, nană Uțule? scrișni desperat Mitriță Mitrache. Strîngea pumnii și ofta, fierbînd. De-aș avea o putere, să-n-torc pămîntul cu c... -n sus, nană Uțule, răbufni el. Cît era el de vesel și de senin de obicei, acum era întunecat și galben și cu ochii tulburi.

Uțu ridea cu amărăciune:

— Mulți au zis ca tine și nimica n-au făcut...

— Ba o să se facă. Să vezi c-o să se facă, nană Uțule! strigă deodată flăcăul, atît de pe neașteptate, încît Uțu tresări:

— Ho, bă, că mă speriași! Ce drac a intrat în tine?

— Nană Uțule! Dacă ne-mpart moșia boierului, o să am pămînt! Mi-o dai?

— Ți-o dau, mă... Poate că atunci îmi pică și mie măcar două litre de pogon... Bine mi-ar prinde, oftă Uțu.

— Da' vii cu noi cînd ti-om zice „hai”?

Uțu se uită gînditor la el, apoi spuse cu îndoială:

— Păi... aş cam veni eu, da' n-o să cam prea viu...

— De ce? Vino, să mergem cu toții! Merge tot satul! Nu vezi cum vorbesc oamenii? spuse cu patimă Mitriță Mitrache.

Ușu dădu din cap:

— Or fi uitat ei cum a fost în 907... Eu ream copiii mic, și n-am uitat...

— Au mai fost și alții copii pe vremea aia, și tot merg! D-aia merg mai ai dracului! Hai, nană Ușule!

— Care hai, bre, că nu s-aude nimic! Fu ăla, și s-a dus, și nu s-aude nimic!

— Azi-măine vine știre, nană Ușule! Hai, bre!

— Las'să vedem atunci, zise Ușu împăciuitor.

Mitriță Mitrache plecă însă iarăși vesel și mulțumit, ca și cum ar fi câștigat ceva; dar era mai încordat ca înainte și mai neliniștit. Seara, vorbea în uliță cu Minică. Miroseau tare a băutură amândoi, dar nu erau beți.

— Fur-o, bă, ce stai? Te ajut eu s-o furi, zise Minică.

— N-o fur, bă.

— Păi ești fript, bă, ești scos din minți, uite-așa îți joacă ochii-n cap după ea. Ce, eu nu te vād? fur-o, bă! Te ajutăm noi: Costandin, Gudică, Vasile Cotulbea, toți! Îți găsim un' să fugi.

— Un' să fug, de cine? întrebă rînjind Mitriță Mitrache.

— De oricine, nerodule! Un' să nu te știe nimeni!

— Da' de sărăcie mă ascundeți? zise Mitriță Mitrache.

Minică rîse ca un țap:

— He-he-he! Da' de moarte nu vrei să te-ascunzi, bă?

— Taci," Minică tată, că ești prost. Zi: nu s-aude nimic?

— Nimic.

— Trebuie, să vină ceva... spuse Mitriță Mitrache uitîndu-se în sus și-n jos pe ulița întunecată.

Se făcea noapte, și stelele scilipeau printre crengile subțiri și negre.

Minică spuse că are să vie ceva de rușine, care nu umblă niciodată pe drum. Dar Mitriță Mitrache spuse, ca și cum nu l-ar fi auzit

— Trebuie să vină ceva.

A doua sau a treia noapte după aceea un camion hodorogit, al cărui motor gîfîia și tușea, se opri într-o ulicioară a orașului, în dreptul unei

curți dosnice; din radiator ieșeau aburi și cîinii lătrau turbat, întărâțați de mirosul de ulei fierbinte și de benzină arsă. Șoferul claxona strident, strîngînd para de cauciuc a unei trompete de tinichea care scotea un țipăt neplăcut din acelea ce strepezesc dinții ascultătorului și încheagă laptele în oale. Cineva ieși din casă și deschise poarta, iar camionul intră în curte, încărcat greu cu lăzi și saci. Șoferul se dădu jos și-și șterse fruntea cu mîneca. Apoi intră în casă, unde-l găsi pe Capone la o masă, cu o sticlă de vin și un pahar în față.

— Ce-i, mă Bedros? întrebă Capone, nervos.

— E-n... e-n... e-n... re... regulă, gîfîi Bedros și se așeză pe un scaun prea mic pentru trupul lui uriaș.

Capone se uită la el și Bedros se uită la Capone. În ochii săi negri și limpezi se citea o dorință atît de naivă și de pătimașă, încît Capone rîse:

— Vrei bani, ai?

Bedros zîmbi dulce:

— Phă... phă... phăi mai e re... restul ăla... Dacă to... dacă to... tot mi-i împru... împrumutați...

Capone trase sertarul mesei și se răsti la cumnatu-său, cel care deschisese poarta, om gros în pantaloni și cămașă de noapte cu rîuri de amici băgată în pantaloni și care tot clepăia cu papucii ieșind și intrînd:

— Închide, bre, ușa, că înghețăm aici!

Dar era cald: ardea o sobă de tuci și mirosea a podea prăfuită, a vin, a iuft. Printr-o ușă cu geam și cu perdeluță albastră la geam, se auzi cineva turnînd apă în ceva, poate într-un pahar.

Capone trase sertarul și scoase patru fișicuri de hîrtie. Se desfăcură și se rostogoliră pe masă napoleoni de aur.

— Numără-i... Și tot așa mi-i dai îndărăt. Tot în aur. Că banii nu mai fac nici o brînză. Învață de la mine: marfă sau aur. Bă Bedros, eu ți i-am dat, dar îmi faci o cursă în noaptea asta! Faci?

— Fac, zise Bedros, numărînd banii. Îi strînse la loc în fișicuri, pe care le puse în buzunarul de la piept. Era fericit. Întrebă naiv: Da'... da'... da' ce-i mîine? E... e... e... tîrg?

— Care tîrg? întrebă Capone mirat și bănuitor.

— Păi... phă... phăi e plină șoseaua de căruțe...

Cumnatul lui Capone, care tocmai intrase, rămase^u mîna, **pe Ri** clanța ușii întredeschise, și cu gura căscată.

— Închide, bre... exclamă Capone enervat, dar se opri la mijlocul vorbei și rămase și el cu urechea ciulită. Afară se auzeau de cîtăva vreme roți de căruțe. Așa e, domnule! zise el, și ieși repede, urmat de cumnatu-său și de Bedros.

Trecură printre magazii, pe lîngă camionul lui Bedros și se opriră la gard. Pe străduța asta dosnică treceau căruțe, grupuri de țărani cu cojoace și căciuli. Era întuneric: nu se vedea aproape nimic. Numai departe, la colț, era un felinar și se zăreau alte căruțe și alți oameni umblînd pe strada Unirii. Aici însă treceau ghemuiți în căruțe, ca niște mogîldețe negre, și se depărtau în tactul încet al copitelor și zdrăngănitul de lanțuri și de șine de roți. Pe jos, umblau numai bărbați. Și în căruțe, numai bărbați. Cînd veneau la tîrg, erau femei. Acuma, nici una. Cei care umblau pe jos rîdeau, mormăiau. Unul strigă:

— Stați, bă, unde mergeți?

Și porni în goană prin întuneric să ajungă din urmă pe nu știu cine. Bedros șopti, gîfîind:

— Dha... dha... pharcă mă-mîine nu e tîrg...

Capone nu răspunse. Cînd trecu însă un nou grup de țărani, întrebă, cu coatele pe gard:

— Ce vindeți, nene?

Ei trecură mai departe fără să se oprească și un glas neguros, nu se putea spune al cui anume, răspunse:

— Nu vindem nimic.

Adoua zi, orașul era plin de țărani. Nu se mai putea ieși din pricina lor. Umblau pe ulițe în bulucuri mari, cu mîinile în buzunări, cu ciomegele la subsuoară, cu căciulile date pe ceafă, gălăgioși, mînioși și veseli. Se uitau la șirurile lungi de case fără etaj, turtite pe cîmpie; șiruri lungi de case, care erau toate prăvălii. Una după alta, lipite, șiruri lungi de prăvălii. În dos erau odăile jupînului, chichinețele ucenicilor, bucătării, privați. Totul în dos; nu se vedea nimic, nu se știa nimic. Nu se vedea și nu se știa decît, înfa-

ță, prăvălia. Marfa. Intri, dai bani; iei marfa, pleci. Altul la rînd. Dar te cheamă negustorul, te trage de mîneacă, te roagă, te împinge de umeri să intri. Ai dracului negustori. Cine-i poate pricepe? Cine poate pricepe viața lor tainică, în dosul prăvăliilor? Mitriță Mitrache, Mînică, și Savu, și Avram și ceilalți nu puteau pricepe. Umblau pe uliți cu căciulile pe ceafă și se uitau împrejur. Mitriță Mitrache, vesel și mirat, dar sigur de sine; Mînică rînjind răutăcios la vederea obloanelor închise, a zăvoarelor și belciugelor trase și încărcate cu lacăte; Savu rotindu-și cu mînie ochiul sîngeros; Avram galben de încordare și zicînd mereu:

— Ce facem, măi Nelă? Ce facem?

îi întreba pe Ion al lui Lepădat, care umbla cu ei:

— Ce facem, măi Nelă? Ce facem?

— Facem ce ne-am hotărît... dar stai oleacă... Acuma pornim... nu mai e mult... zicea asta, uitîndu-se neconținut împrejur, să vadă: crește mulțimea? Crește nerăbdarea oamenilor?

Da, mulțimea creștea neconținut, era o înghesuială mai mare decît văzuse vreodată orașelul acesta la cel mai bogat tîrg de săptămîină; cîrduri negre și cafenii de țărani în ipingele și cojoace intrau pe toate barierele și se buluceau în inima orașului, unde stăteau pe loc, neștiind ce să mai facă.

Munca a mers bine, se gîndea Ion Lepădat uitîndu-se cu ochii lui mici și străpungători la masele acestea de mii de oameni; da, agitatorii trimiși la țară făcuseră o mobilizare bună; cînd te gîndeai cît de puțini fuseseră, era mai mare mirarea ce mulțime de oameni puseseră în mișcare. Își aduse aminte ce învățase la școala de partid: „Cînd teoria (adică aici, ideile social-economice ale partidului) cuprinde masele, ea devine o forță materială”. Îi venea să rîdă de bucurie: și încă ce forță materială! Se îngrămădeau tot mai mult pe străzi, se opreau, se chemau cu răcnete groase, se adunau în jurul vreunui muncitor de la atelierele navale, cățărât pe o ladă și care le vorbea; unii plecau și se opreau într-altă parte; era o uriașă forfotă și frămîntare; sub opincile lor noroiul se făcuse terci subțire, rece, negru; gurile le abureau; deasupra, în văzduhul senin, bătea vîntul ațîțător de martie. Ion Lepădat era un bărbat tînăr, măsliniu, cu fălci puternice și fruntea îngustă și netedă: umbla într-o scurtă de postav, cu șapca dată pe ceafă, și se uita cu ochii mici, negri, străpungători,

în juru-i. Deodată se simți tras de mîneacă: Avram Saizu se uita la el întrebător, galben de nerăbdare și tulburare încordată:

— Ce facem, bă? întrebă Avram a zecea oară.

În clipa aceea însă se iscă în capul străzii o gălăgie nemai-pomenită, răcnete, rîsete. Se întoarseră să vadă ce se întîmplă: un camion greu, încărcat cu lăzi și saci, își făcea loc încet prin mulțime, sunînd dintr-un claxon cu pară de cauciuc și trompă de tînichea, care scotea un glas foarte asemănător cu răgetul unui măgar. Claxona me-reu și țărani se îndoiau în două de rîs, îl îngîneau, își dădeau ghionți, îl arătau cu degetul pe șofer, zbierînd:

— I-haa! I-haa!

Iar șoferul, înalt și lat în umeri de părea în picioare la volan deși se așeza, zîmbea sfios dar fericit, conducîndu-și camionul, care era foarte vechi, n-avea capotă la motor și nici geamuri sau acoperiș pentru șofer. Astfel că era un șasiu gol, cu un radiator din al cărui bușon ieșeau aburi, un motor care țâcănea și duduia, neașteptat de mic și de neînsemnat față de rest, apoi un perete din care ieșeau pe o parte sîrme electrice, iar pe cealaltă un volan, un schimbător de viteze și o frînă de mînă. Această alcătuire dărăpănată era apăsată de un munte de lăzi, coșuri, saci și covoare făcute sul. Și înainta zgîlțîndu-se și tremurînd, gata parcă dintr-o clipă într-alta să se desfacă în bucăți, tînichele, țandări de lemn și sîrme încurcate.

Cînd îl recunoscură pe șofer, Mitriță Mitrache și Minică începură să răcnească și să **rida**, bucuroși:

— Bedros! Bă Bedros!

Bedros se lumină la față, le făcu semn și le spuse chiar ceva, dar bîlbîiala lui nici nu se auzi în hărmălaia de pe stradă. Peste un minut ajunse mai aproape, le făcu semn să se urce lîngă el: ei săriră, încîntați, pe camion, se agătară de ce găsiră și se depărtară, urmăriți de ceilalți, cu priviri uimite și pline de admirație. Camionul dispăru după colț. Mai tîrziu, Mitriță Mitrache și Minică ajunseră îndărăt asudați și îmbrînciți prin înghesuală. Rîdeau, încîntați.

— Cine-i ăsta, măi nene? îi întrebă Ion al lui Lepădat

— Asta e Bedros! zise cu tărie Mitriță Mitrache.

Minică rîse:

— He-he-he! Bă nerodule, ce vrei să știe ăsta cine-i Bedros?

— Așa-i! rîse Mitriță Mitrache fără supărare. A venit după ce ai plecat tu din sat. Asta era mecanic la tractor la boierul nostru, la ghe-neralul; avea fro optsprezece ani, ăl mai mult de-o vîrstă cu noi. Mă Nelă, mă: și-a intrat ăsta într-un bocluc, mă, să rămîie și de mascara, și să-nfunde și pușcăria.

— I-a tras și fro patru perechi de palme, ghe-neralul, zise Minică, visător. Mă, ce palme! De! ghe-neral... nu le trage ca un căprar. Gro-zave palme i-a tras ăla... tu-i grîu-n c... zise Minică într-un fel contem-plativ plin de admirație.

— Da, mă, săracul Bedros, și el stătea, uite cît îl văzuși de mare, și numai cît clipea din ochi cînd îl ardea ăla...

— Da' pe urmă a plîns, zise Minică.

— Ce făcuse? Ce-a avut cu el ghe-neralul? întrebă Ion Lepădat.

— Nimic... adică ăsta, Bedros, nu făcuse nimic. Era altul, tot mecanic; îl atîngea Vaccinătorul cu țuică... îl știi pe Vaccinătorul, de la noi din sat.. Ei, îl atîngea pe ăla cu țuică, și ăla fura piesele de la tractoarele boierului, și le dădea lui ăla să le aibă de schimb la trac-torul lui... Al dracului, Vaccinătorul. Ce zici, Savule? încheie Mitriță Mitrache foarte serios.

Savu Saizu rînji crunt; Minică behăia. îi dădu coate lui Ion al lui Lepădat

— Savu ăsta făcuse legătura... beau țuică toți trei împreună, la vadră, Savu cu ăla și cu Vaccinătorul...

— Ce știi tu? Ai fost tu în vadră și ne-ai văzut? mîrîi Savu.

— Lasă, bă, nu vă certați. Lasă: pace, pace între dobitoace, zise Mitriță Mitrache. Ascultă, bă Nelă: a aflat ghe-neralul, bă, și ăla, adică ăllaltul, hoțul, a dat vina pe Bedros, și era să dea Bedros de dracul: noi ne brodisem la curte, căram coșuri cu cîrca, la patul, coșuri de știuleți. Cînd am văzut ne-am prezentat la raport la ghe-neralul, și i-am spus că știam noi... Eream cu oile, cînd îl tot vedeam pe ăla cum ieșea noaptea prin fundul grajdului cu piesele în circă... A întrebat ghe-neralul, a întrebat, pînă ăllaltul, dac-a văzut, a fugit; și așa a scăpat Bedros...

— Da' piesele tot la Vaccinătorul au rămas, zise Minică. Sînt unse bine, învelite în rogojină, și îngropate... ai, Savule? Unde-s în-gropate?

— De un' să știi eu? întrebă Savu rîzînd încruntat și stînjinit.

Ceilalți rîdearj de el. Dar Ion Lepădat se gîndeala "altceva: nici nu mai asculta; deodată se întoarse spre Mitriță Mitrache:

— Voi sînteți prieteni cu Bedros ăsta?

— Păi de, nu văzuși, bă? Păi el nu știe de ce l-am scăpat?

— E muncitor pe undeva?

— Acum și-a cumpărat camionul ăsta, cu bani de împrumut. Vrea să se facă negustor...

Ion se mai uită o clipă la Mitriță Mitrache, gînditor și cercetător, cumpănind, apoi zise:

— Măi, nu poți vorbi cu el, să-i spui așa: că e și el om care-a muncit la boieri, știe ce-i aia, și că acuma vrem să fie un guvern al oamenilor muncitori, și cu pămîntul știi ce să-i spui, și să-i spui că acuma îi face una gheeneralului, să-i plătească perechile alea de palme, ai? Poți să-i spui?

Mitriță Mitrache îl privea cu mare încordare:

— Da, neică... îi spun! Da' de ce?

— Păi... să ne ajute cu camionul lui, dacă-i al lui. Noi o să luăm și de la fabrica de ulei, și de la atelierele lui Șufană; face două. Cu al lui, trei. Avem nevoie. Te duci după el?

— Mă duc, Nelă. M-am dus, zise Mitriță Mitrache.

Se-ntoarse în călcîie și peste cîteva clipe nu se mai văzu din tălăzuirea de căciuli negre, și cojoace, și umeri îmbrăcați în dimie cafe-nie, care umpleau strada, și toate străzile orașului, și soseau necon-tenit, căciuli, și cojoace, și ciomege, și glasuri groase, pe toate barierele, din toate satele cîmpiei.

Vasile Cotulbea făcea gălăgie într-un buluc ce se adunase în jurul lut. Erau toți băuți: îi dusesse unde știa el, într-un dos de circumă; cumpăraseră băutură pe furis, de la cîrciumarul care nu se putuse opri să nu mai facă o vînzare, deși-i era frică și-și oblonise și zăvorise prăvălia. Acum erau cu toții veseli, roșii, asudați și cu ochii sticloși; iar Vasile Cotulbea era cel mai întăritat dintre ei. Se atîrnase de coada cetei și Savu Saizu, care nu băuse, dar negru și încruntat, și mînios, zicea tare:

— Are dreptate Vasile! Zi-i, măi, că zici bine! Zi, maica și dumnezeii lor...

Maica și dumnezeii erau maica și dumnezeii boierilor și negustorilor. Vasile Cotulbea umbla în capul cîrdului și le arăta celorlalți

'șirurile de rîfăvălii cu obloanele de fier ondulat trase și închise cu lacăte, și firmele („La potcăpieru", „La steaua colorată", „La împă-rătul Napoleon I", „La Miaua Blîndă", „Marele Magazin Universal", „La Cupidon"), apoi se oprea, pe o ulicioară, în fața unei case mari boierești cu marchiză ruginită și grilaj de fier ruginit și castani bătrîni și nuci în curte - era casa generalului Vorvoreanu, cu balconul ei de piatră și firidele din stîlpii porții, pentru arnăuții de pază de pe vremuri - și arăta cu degetul, Vasile Cotulbea, rîzînd și răcnind:

— Aha-ha-haa! Acum v-a venit rîndul! Și turna un șir nesfîrșit de înjurături și blesteme cumplite; înjura cu sete și ură, veninos și sălba-tic. Aha-ha-haa! Acum încălecăm noi pe ei! Acum ne chivernisim și noi! Intrăm noi peste voi, maica și dumnezeii voștri, și vă...

La casa Vorvorenilor, jaluziile erau trase la ferestre. La una din ferestre însă nu; acolo perdeaua se mișca ușor.

— Uite-i cum ne spionează! Ne pîndiți, ai? Stați și pîndiți, că acum dăm peste voi! Bă! răcni el brusc, întorcîndu-se către ceilalți. Bă! spargem poarta! Spargem prăvăliile! Să plece unul la Vădastrele să le spuie la oameni, „veniți, bă, cu căruțele, că ăia sparg tîrgul!" Hai, bă, care se duce? Savule, du-te tu!

— Eu vreau să stau aici... să dau peste domnișoare! zise Savu Saizu și rîse negru și tulburat.

Ceilalți începură și ei să rîdă, ațîțați. Se adunaseră mulți împrejur. Avram Saizu stătu cîteva clipe să-i asculte, apoi în goană porni printre oameni, ciocnindu-se de ei, făcîndu-și loc cu coatele, în-ghiontit și îmbrîncit de colo pînă colo.

Vasile Cotulbea cu Savu și cu cîtiva din cei mai băuți zguduiau su-lițele de fier ale gardului. Zguduiră la ele pînă obosiră; apoi Vasile se-ntoarse către ceilalți și strigă:

— Hai, țineți-mi scara, hoților!

Unul îi ținu scara, cu palmele încleștate. Vasile Cotulbea puse pi-ciorul în palma lui și se urcă pe gard; dar tot n-ajungea. Se dădu jos și începu să înjure și mai cumplit.

— Prin dos, bă! răcni cineva.

Se uitară cu toții cam pe unde puteau ajunge în dosul curții boie-rești. Nu se hotărîseră încă pe unde, cînd intră Ion al lui Lepădat prin-tre ei, cu șapca dată pe ceafă, cu fruntea îmbrobonată de sudoare și descheiat la gît:

— Măi, ce faceți aici? strigă el din răspuțeri, dar nu așteaptă răspuns. Se uitase împrejur, îi văzuse dintr-o ochire și judecase situația: i-o spusese și Avram care era lângă el, gîfîia de alergătură și cu ochii-n patru, ațintiți și ageri, aștepta un semn. Cine v-a spus? Ce v-a apucat? De aia am venit noi aici? strigă Ion al lui Lepădat. Ce, noi sîntem hoți? Spargem case? Nu ți-e rușine, măi tovarășe?

Îi zvîrli o privire lui Avram, arătîndu-i-l din ochi pe frate-său. Avram se repezi la Savu și-l trase la o parte:

— Nană Savule, te cheamă oamenii...

— Unde, bă?

— Ia... acolo în piață, hai repede, că nu-ș' ce vor...

Și-l tîrî după sine, în vreme ce Ion Lepădat striga:

— Măi tovarăși, noi ne luptăm cu hoții de ciocoi, măi, cu hoții de burghezi! Nu facem hoții! Cerem puterea să fie în mîna noastră, măi! Legea! Să fie a noastră, nu a lor! Haideți cu mine, măi, să punem oamenii poporului unde trebuie! Hai, bre, fuga marș! După mine!

Și porni fără să se uite îndărăt, iar țaranii se luară după el fără o vorbă, tot mai mulți, cei din urmă întrebînd:

— Unde mergem, nene?

Și unul îi lămuri:

— Mergem la București să punem guvern!

Peste o clipă, un rîu de oameni morocănoși și întăritați mergeau pe stradă, trăgînd după ei tot mai multe cîrduri din cele care stăteau în neștire în ulițe. Îndărătul lor, perdeaua aceea a casei Vorvorenilor se dădu la o parte și un cap de femeie, abia văzut prin fereastra aburită, privi, cu ochii ei verzi stinși, ce se petrecea dincolo de grilajul de fier, în strada plină de țărani în cojoace.

În clipa aceea, piața din fața „Palatului Administrativ” (așa scria pe vremea regelui Carol I, pe frontonul clasic, de stuc alb cu cuiburi de porumbi și încărcat cu găinaț, al clădirii), era plină de miile de țărani; oamenii se înghesuiau, se înăbușeau, se striveau de pereții caselor; în mijloc, camioanele erau atît de acoperite de oameni încît nu se mai vedea că sînt mașini, ci doar niște mușuroaie de trupuri omenești. Numai dintr-al lui Bedros se vedea motorul mic și fără capotă, care vibra și aburea în aerul rece.

Pe camionul lui Bedros se afla Trandafir. Îl urcără pe umeri ca să-l vadă toți de departe, trandafir, căruia-i țineau picioarele doi oameni, își trase o dată de brîu în sus, desfăcu larg brațele și răcni bubuitor:

— Oameni buni! Tovarăși!

Trandafir nu era un orator; nu știa multe, nici n-avusese cînd să-nvețe, căci toată viața cărase saci, din ce în ce mai grei. Cînd era copil, căra lucruri prea grele pentru puterile lui. Acum în urmă căra saci de o sută de kilograme. Nu înveți meșteșugul vorbirii cărînd saci de o sută de kilograme. Dar pentru ziua aceea și locul acela și întîmplarea aceea, era cel mai bun orator, mai bun decît cel mai iscusit și gură-de-aur avocat. Cînd îi auziră glasul gros și tunător, cei dimprejur amuțiră și se uitară la el. Tăcerea se întinsese ca cercurile de pe apă, pînă la marginile pieței. Numai într-un loc, departe, un om vorbea de pe un camion și valuri de strigăte urcau din mulțime. Aici, Trandafir, gros și spătos și încins cu chingă lată, desfăcuse larg brațele:

— O viață întreagă i-am dus în cîrcăpe boieri! În cîrcă! Uite-aici!

Și se bătu cu palma pe ceafă.

— Ajunge! răcni el. Gata!

Un murmur de rîs mînios fremăta prin mulțime.

— Gata! strigă subțire Godea.

Eftimie, care era nu departe de el, îi zvîrli o privire iute, dar nu spuse nimic.

— Fraților! Guvernul nu vrea să dea pămînt țăranilor. Guvernul e boierii! Jos cu ei!

O hărmălaie cumplită izbucni deodată, făcînd să tremure geamurile caselor din piatră. Trandafir ridică mîna și strigă:

— Tovarăși! Apoi întoarse mîna și arată prefectura: Acolo e oamenii boierilor! Jos cu ei! Punem oamenii poporului în locul lor! Haideți, bre! Bedros, dă-i drumul!

Și, în clipa cînd camionul începu să se urască spre prefectură ca un melc, întreaga mulțime alunecă într-acolo ca și cum s-ar fi mișcat însuși caldarîmul pieței, cu ei cu tot. Din părțile celelalte, o porniseră cu o clipă înainte; un vuiet uriaș umplu piața; pocniră mici și ascuțite niște focuri de pușcă, fără răsunset.

Godea se simțea într-un fel cum nu se simțise niciodată, tulburat, treaz, cu fiori reci care îi treceau prin vine. Vedea tot ce se-ntîmplă în jur, dar nu-și dădea seama: se mișca parcă în vis, treaz de tot și

totodată neștiind ce face. Se află în fața unei porți mari, închise, și deodată o văzu cum se deschide trosnind, dădu buzna înăuntru împreună cu alți oameni pe care nu-i cunoștea, se izbi piept în piept cu un jandarm care deschidea gura mare, poate strigând, dar Godea nu-l putea auzi, și-l îmbrânci din răspuseri; jandarmul îi pieri din față: căzuse? fugise? Godea nu știa nici asta, ci se trezi că aleargă pe scări în sus, spre portretul regelui Mihai I, așezat în capul scării între doi copăcei verzi în lăzi vopsite verde.

Pe o altă ușa a prefecturii, Mitriță Mitrache dădu buzna în capul gloatei; era roșu la față, încruntat și fără urmă de veselie și răcnea ca la horă: *uiuiuiuu!* Se năpusti înăuntru pe lângă pereți, nu pe mijlocul ușii: învățase asta pe front. Dinăuntru pocniră focuri de pistol; un vardist înspăimântat ridică pistolul și-l ținti pe Mitriță Mitrache, dar Minică îi sări cu capul în burtă ca un berbec și căzură amândoi pe jos, pe când Mitriță Mitrache îi luă pistolul și se repezea în sus pe scări, răcnind la fel de încruntat: *uiuiuiuu!* Savu Saizu și Vasile Cotulbea se opriră în fața unei oglinzi mari și o izbiră cu ciomegele, rîzînd.

— Ce faceți bă! strigă la el muștrător Avram Saizu, dar mulțimea îi luă pe sus pe toți și-i împinse spre etaj.

Acolo, într-un cabinet mare cu mătase roșie pe pereți, prefectul, galben la față, le spunea lui Ion Lepădat și încă citorva:

— Bine, domnilor: dacă asta e voința poporului, mă supun... dar voi raporta la minister...

— Lăsați, raportăm noi, zise Ion al lui Lepădat. Măi fraților, **faceți** -i loc dumnealui să iasă.

Pe când prefectul ieșea din înghesuială, rupîndu-și nasturii de la palton și încasînd cîțiva ghionți în trecere, Nelă al lui moș Ion Lepădat, cazangiu, cu șapca pe ceafă, vorbea la telefon:

— Alo! Tov... domnișoară, aici e cabinetul prefectului. Dă-mi imediat Bucureștiul.

VI

Zia în care a fost ocupată prefectura era o zi umedă, cenușie și rece; o zi cu nori apăsători, cu noroaie și cu bălți care stăteau să se acopere cu o pînză subțire de gheață, dar încă erau lichide. Pe culmea de deasupra orașului, înspre nord, copacii

negri și seci își scuturau ușor crăcile în vîntul friguros. Aici erau cazărmi: clădiri lungi și igrasioase, curți nesfîrșite cu grajduri și privăți: în mijlocul curții celei mai mari, un soclu de marmură cu un soldat de bronz deasupra; soldatul avea cască în cap - casca clasicizantă, cu creastă, a armatei franceze în 1918 și 1939 - era în cămașă cu mînele suflecate, și azvîrlea o grenadă; dar, mai ales, era de o înfiorătoare urîtenie, cu piciorușe mici în moletiere, cu capul prea mare, brațele prea lungi, și, cum stătea cu genunchii îndoiți, părea beat, gata să cadă de pe soclu. Împrejurul acestei statui hidoase, grupuri de soldați în mantale kaki băteau din călcie ca să se încălzească, împrejurul piramidelor pe puști: vorbeau puțin și încet, posomorîți, posaci; ofițerii se plimbau și ei primprejur, supraveghindu-și cu ochi ageri oamenii. În fața porții celei mari, două puști-mitraliere amenințau o străduță pustie, în fundul căreia se zăreau niște care cu fin. Cîțiva soldați stăteau în picioare în preajma celor două arme, cu capetele între umeri și mîinile în buzunare, și se uitau cum alți soldați sapă gropi individuale și amplasamente pentru armele automate. Cei ce săpau lucrau în silă, fără chef, fără să vorbească, cei care se uitau la ei păreau scîrbiți, obosiți, și cei care umblau sau stăteau prin curți erau morocănoși și fără vlagă, cu privirea absentă: o cumplită plictiseală, o plictiseală de moarte apăsă asupra cazărmiilor, ca somnolența care cuprinde pe bolnavul sleit, în ultimele ceasuri.

Nu era mișcare și energie decît în cabinetul generalului Ipsilanti, comandantul garnizoanei. Generalul Vorvoreanu venise la el în uniformă, ca să poată pătrunde în cazarmă. Ședea picior peste picior într-un fotoliu și se uita la Ipsilanti care, cu monoculul în ochi, uscat, înalt și subțire, cu părul aproape alb lipit pe cap cu briliantină, umbla nervos de colo pînă colo prin birou: se oprea să se uite pe fereastră la curtea plină de soldați plictisiți care-și trăgeau singuri pumni în coaste ca să se încălzească, la pușca-mitralieră subțire care stătea ca un ac de fier pe o bucată de pavaj pustiu în fața porții, la orașul cu case scunde, acoperite cu tablă, printre care se înălțau, scunde și ele, turlele micii și vechii catedrale, ale micilor și vechilor biserici.

Se întoarse din fereastră și spuse:

— Au să mi-o plătească ei... nu știu cînd și unde, dar au să mi-o plătească! Trebuia să comand un corp de armată pe front... Și ei mă pun să comand într-un sat o garnizoană de cîteva sute de derbedei!

N-au încredere în mine, măi băiete: frontul de răsărit mi-a mâncat cariera...

Mormăi:

— Acuma puteam fi ministru de Război... și eu comand garnizoana asta... cu un batalion și jumătate! Pha! Ha! Ce comedie!

Era verde de furie neputincioasă. Vorvoreanu, palid și tras la față de nesomn, se uita la el cu ochi de bufniță. Întrebă:

— Va să zică... nu poți să-mi dai un pluton să-mi păzească casa?

— Cum? Ești surd, monșer? N-auzi că am un batalion și jumătate, și în oraș sînt mii de țărani? De unde să-ți dau un pluton?

Și se întoarse iar spre fereastră, să se uite disperat la soldații din curte care păreau atît de posomorîți, atît de plictisiți... prea plictisiți... Niciodată nu văzuse o trupă să facă mutra asta, decît acum vreo treizeci de ani... la Iași, în iarna lui 1917...

— Nici nu e de mirare, murmură el. Cu marii noștri aliați...

Se întoarse spre Vorvoreanu:

— Ce vrei, monșer... Dacă nu ne scapă englezi: și americanii, ne-am curățat...

Vorvoreanu se ridică și-și luă mănușile de pe canapeaua de piele uzată.

— Am să mă duc la București, să vorbesc cu cine-oi putea, să-i avertizez de ce se-ntîmplă la țară...

— Du-te! Vorbește cu oamenii, spune-le, monșer! Altfel ne-am ars!

Vorvoreanu salută bățînd din pîteni, Ipsilanti îi dădu mîna și rămase singur, uitîndu-se cu teamă la soldații din curte, care păreau atît de mahmuri și de fără vlagă.

În biroul alăturat, la șeful biroului de operațiuni al diviziei (divizia era ruptă în bucăți, repartizate la mai multe mari unități ce luptau în Cehoslovacia, iar aici nu mai rămăseseră decît niște birouri inutile și generalii prea decorau de Hitler, în care deci aliații sovietici nu aveau încredere), generalul Turtureanu, Vorvoreanu făcu încă o vizită și vorbi altfel. Generalul Turtureanu, înalt, osos, cu nasul mare, cu umerii obrajilor puternici, cu pielea plină de vinișoare roșii, se ridică și-l salută cordial. Părea neliniștit și îngrijorat, dar vesel.

— Ei, ce zici, monșericule? Ce păiere ai? Currrepe la dumneata pe la țară? Ce face conia? mai adăugă generalul Turtureanu, care avea mondenitatea militară.

— Nevastă-mea e la București... și o să mă duc și eu... Ce mă mai întrebă ce e la țară? Am fugit de-acolo noaptea: voiau să ne devasteze țărani.

— Ce vorbești, monșericule? Au și-nceput? exclamă ăllalt impresionat.

Vorvoreanu dădu din umeri cu amărăciune:

— Cum să nu-nceapă? Păi dacă nu le face nimeni nimic! Am fost adineauri la Telescop, șeful dumitale, și mi-a spus că n-are trupe. Se plîngea că un batalion și jumătate e prea puțin! Un batalion și jumătate cu mitraliere și aruncătoare Brandt, cu tunuri antitanc e dezarmat în fața țaranilor! Spune-mi și dumneata!

— Telescop s-a c... în pantaloni, zise Turtureanu cu familiaritatea-i brutală. Telescop era grozav acum douăzeci de ani, dar l-au mâncat femeile; îi tremură mîinile. N-ai observat că-i tremură mîinile?

— N-am observat: dă-l în mă-sa, eram preocupat de grijile mele, nu de ramolismul lui... rosti scîrbit Vorvoreanu. Și mi se mai plîngea că nu a fost niciodată ministru de Război! Păi un caraghios ca el, ministru de Război! Unde-am ajunge? E laș grecoteiul... mai laș decît credeam...

Se uită la Turtureanu. Acesta era ciolănos, robust și grosolan. Cu totul altceva decît subțirele, uscățivul și boierosul Ipsilanti. Asta era omul momentului. O brută - dar numai cu asemenea brute puteai ține țărani în friu.

— Ascultă, domnule, zise Vorvoreanu. În fond, dumneata ești aici adevăratul comandant. Telescop nu face decît să aprobe cu ochii închiși ideile dumitale...

Turtureanu rîse:

— Așa s-a învățat din cotul Donului... dacă nu mă asculta atunci, ori cădea prizonier, ori se curăța. A văzut că sînt bun la nevoie...

— Ei, fii o dată bun și pentru dumneata, nu numai pentru alții, zise Vorvoreanu. Guvernul are nevoie de oameni energici. Vodă e tî-năr; vrea să-și adune împrejur servitori devotați ai tronului... nu ciocoi fricoși ca domnul Telescop, care e și bătrîn pe deasupra. Ai înțeles?

Turtureanu dădu din umeri:

— Fii serios... astea-s lucruri mari... nu-s de nasul meu...

O spusese însă fără să-și poată împiedica lucirea ochilor, interesul în glas. Vorbise prea sigur, cu o rostire prea fermă și limpede ca să fie a unui om intimidat de asemenea idei prea îndrăznețe pentru modestia lui. Vorvoreanu de altfel nici nu răspunse la asta.

— Nu, ascultă-mă pe mine; ești cunoscut în armată, și anumite personalități se gîndesc la dumneata pentru un caz de nevoie... nu trebuie să-ți mai spun... mă cunoști destul ca să știi că nu afirm lucruri de-astea decît în cunoștință de cauză...

Își scoase monoclul din buzunarul de la piept, și-l puse sub sprinceană și se uită pe pereții văruiți, pe care atîrna harta țării, portretul regelui Mihai I și al reginei-mame Elena, și două pistoale turcești, cu cremene. Nu auzise nimic despre Turtureanu și nu credea în capacitatea acestuia de a face o carieră mai mare decît făcuse pînă atunci. Dar era atît de desperat de ce se-ntîmpla în oraș și la țară, încît își dădea seama că singura șansă era de-a urma sfatul Elvirei, prin Turtureanu.

Turtureanu se uita la el și se gîndea. îl mințise ciocoiul? Sau îi spusese adevărul? Și, Turtureanu putea fi mîine-poimîine ministru, așa cum generalul Rădescu, omul regelui, era în clipa asta președinte al Consiliului? Nu putea deosebi însă dacă nu era minciună ciocoiască tot ce-i spusese acest general sclivisit și distins, care nu șezuse niciodată într-un bordei de front, iar la manevre avea cai de călărie englezești și serviciu de masă de argint cu blazonul familiei. Să-l creadă? Să nu-l creadă? Vorvorenii aceștia erau boieri mari, erau rude cu familia Lascari, iar aceștia la rîndul lor de asemenea rude și prieteni cu cele mai mari nume din țară și cu cele mai mari averi și situații; și chiar cu cei de la palat. îl mințise sau nu-l mințise?

Vorvoreanu își scoase monoclul și adăugă:

— Uite ce e, monșer. Să-ți spun adevărul adevărat, care cere o mică corectare la ce ți-am spus adineauri. Ești cunoscut și apreciat. Dar ești încă obscur. Nu te supăra că ți-o spun. Ți-o spun în interesul meu și al dumitale. Interesul meu e ca să scap de devastare și de împărțirea pămîntului. Interesul dumitale e să faci o carieră strălucită. Dar uite că încă nu te-ai făcut remarcat cu nici un fel de chestie mai serioasă. Acuma ai ocazia.

— Dar dacă tocmai prin asta dau de dracul? întrebă Turtureanu, ispitit.

— Poți chiar să ai neplăceri, o vreme. Dar anumiți oameni nu uită că au fost serviți cu energie cînd au avut nevoie. Uite, să-ți dau un exemplu. Eram atașat militar la Washington în 1937, și mi s-a povestit acolo istoria comandantului garnizoanei New York. Cînd a izbucnit criza, cu crahul bursei în toamna lui 1929, au început manifestații de șomeri, de greviști etc. Cea mai mare manifestație era a foștilor combatanți din 1918. Generalul ăsta a pus trupa să tragă în ei, fără milă. Ei, i-au făcut proces, i-au făcut mizerii, a stat în umbră, în dizgrație... dar acum e comandant-suprem în Pacific, și o să-l facă vicerege al Japoniei, al Australiei, orice, oricît de mare. Eu îl văd și președinte al Statelor Unite. Ai auzit de el? Nu? Mă mir. A fost și-n București, atașat militar la ambasadă, sau în vizită, nu-mi mai aduc aminte... Bărbat frumos, cu moșii mari în Filipine. Ei, înțelegeți? Dar ai și la noi cazuri destule... Ce să-ți mai spun, că le cunoști. Uite, chiar Telescop. Dacă n-ar fi fost prea prost, ajungea ministru și tot ce voia... bineînțeles, acum nu mai merge. S-a zaharisit. Dar dumneata... dumneata abia începi!

Turtureanu rămase cu ochii pe fereastră. Afară se auzeau glasuri, roți grele huruiau pe pavajul curții. Telefonul zbîrnîi.

— Alo? Cine e? strigă răstit Turtureanu, cu glasul neplăcut, brutal și obraznic cu care vorbea cu inferiorii. Da, eu! Cum? Ce? Da! Imediat! Alo! Alo!

Închise receptorul. Se schimbase la față:

— Țăranii atacă prefectura! Prefectul era; dar s-a întrerupt firul, or fi dat peste el!

Vorvoreanu se ridică și el în picioare, galben:

— Ei... ce faci?

— Fac ce trebuie făcut. Ai să vezi, spuse Turtureanu. Își luă șapca și mantaua și deschise ușa. Acuma începem noi... să le arătăm ce știm! Dar... să nu mă uiți cînd o să fie nevoie!

— N-ai nici o grijă! în clipa asta devii om mare în Țara Românească, răspunse nervos Vorvoreanu, care încerca un simțămînt neplăcut și ciudat.

În fond, îl mințise pe Turtureanu; totul se întemeia pe o minciună... Oare avea să izbutească? Și să se transforme în realitate? Cu simțămîntul acela nesigur, de frică și îngrijorare, ca în visuri urite sau cînd

mergi la munte prin ceață, sau prin pădure noaptea, îl urmă pe Turtureanu care cobora pe scările reci de ciment ale cazarmii.

*

Generalul Turtureanu, care în câteva minute obținuse de la Ipsilanti mână liberă, trecea încet prin fața batalionului 409 și a unei jumătăți din batalionul 3 al regimentului 30 infanterie. Era cu un cap mai înalt decât soldații. Cei din batalionul 3 erau flăcăi de la țară, cu obraji rotunzi și pămîntii, rași în cap și cu ochii rotunzi și mirați; băieți care nu știau multe și nu erau nici răi, nici bătaioși, nici vărsători de sînge. Trecea încet prin fața lor și încerca să le prindă privirea. Dar ei nu se uitau la el. Se uitau în gol. Se uitau pe lîngă privirea lui. Se uitau într-altă parte. Unde? Ce vedeau? La ce se gîndeau? Generalul Turtureanu se uita la nasturii mantalelor, la puștile ținute pe umăr de sute de mîini groase cu unghii negre de unsoarea de armă, la puștile-mitrăliere cu oțelul negru aproape de obrazul pămîntiu al pușcașului mitralior hrănit cu mămăligă și ceapă la el acasă și cu ciorbă de fasole la armată, trăgea cu ochiul la mutrele pustii și posace ale servanților de la tunurile antitanc, în picioare lîngă țevile subțiri de oțel kaki întoarse în sus, și cu botnița de piele pe amortizorul de flacără. Voia să le vorbească soldaților, dar ce să le vorbească? îi veneau în minte cuvinte vechi: „bolșevism”, „pentru rege și cruce, pentru țară”, dar îi era frică să vorbească de „bolșevism” cînd țara era aliată cu Uniunea Sovietică, nici de rege și cruce cînd aici era vorba de pămînt și de moșii. Despre ce să le vorbească? Și la urma urmei - la ce bun? N-aveai decât să te uiți la fețele lor. Ce să le mai spui? Doar cu ordinul. Ordin scurt, imperios, fără discuție, ca mocofanul să se gîndească imediat la Curtea Marțială. Ordin scurt, și să știe că ofițerul e în spate, cu mîna pe pistol.

Trecu mai departe, la batalionul 409. Cu ăștia măcar o să facă treabă. Cu ăștia o să se poată. Cu ăștia n-avea ce vorbi de rege și cruce: ăștora avea să le promită un singur lucru, și mergea totul strună. Se uită la ei umblînd încet prin fața frontului batalionului. Erau bătrîni, unii de cincizeci de ani; osoși, cu fețe trase, cu ochii duși în fundul capului; unii cu mustăți groase; erau ciudați, și se uitau și ei la el; ăștia se uitau la el, nu ca ceilalți. Se uitau cu o sticlire ușoară, abia văzută, în ochii lor gălbui, șterși, de oameni care n-au văzut de multă

vreme soarele; și i se păru o clipă că ăștia rid de el. Se înfiora. Se întoarse și-l văzu pe* colonelul Dumitriu, bătrîn rezervist care comanda aceste trupe, că se ține la doi pași după el, mergînd bășos și cu piciorul întins, ca la paradă. Se liniști și merse mai departe. Cu ăștia nu mergea cu ordin scurt și mîna pe pistol: te împușcau ei înții. Cît despre Curtea Marțială - vax! Mai văzuseră ei. Se întreba la fiecare: ășta ce-a făcut? Dar nici unul nu spunea nimic. Cu ochii sticlind în cap, slabi, rași în țeastă, mustăcioși, unii înalți, alții mărunți, tăceau smirnă, și se uitau la el. Se opri în fața comandantului unei companii și-l întrebă cum îl cheamă:

— Să trăiți, domnule general, am onoarea să mă prezint: locotenent Antohie Ion.

Era un bărbat tînăr, cu barbă lungă și neagră și tunică soldățească cu două galoane de tinichea la epolet.

— Ce făceai în civil?

— Student în teologie, răspunse bărbosul uitîndu-se drept în ochii lui.

— Și de ce-ai fost condamnat la muncă silnică pe viață?

Bărbosul se uită fix la Turtureanu, cu niște ochi albaștri decolorați. Rosti încet:

— Fără nici o vină.

Turtureanu se simți, fără să știe de ce, stînjenit; trecu mai departe. Se-ntoarse și-l întrebă pe colonelul Dumitriu:

— Ce e cu locotenentul ășta de vorbii eu cu el?

— A participat la rebeliunea legionară din 1941, a fost condamnat la moarte și i s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață, răspunse colonelul Dumitriu pe un ton uscat, impersonal.

Turtureanu porni mai departe, uitîndu-se mereu la oameni. Bărbosul era legionar. Ceilalți erau ucigași, tîlhari la drumul mare, falsificatori de bani. Curînd după 23 august 1944, în haosul care trebuia de îndată risipit, cînd nu mai erau trupe destule, se organizaseră vreo două-trei batalioane și din ocași. Batalionul acesta 409, ciopîrțit pe front, era aici de câteva săptămîni. Ce-o să poată face cu ei? Și ce-o să poată face ofițerul care-i comanda, colonelul de rezervă Dumitriu, pe care-l auzea la un pas îndărătul său? O dată în viață, cu douăzeci de ani înainte, Turtureanu, pe atunci locotenent, îl jignise adînc pe Dumitriu, pe vremea aceea căpitan comandant al unității în care era și

Turtureanu; mai mult decât atât: asistase și contribuise la dizgrația lui Dumitriu, deschizându-și prin asta sie însuși porțile unei cariere strălucite; trecuse peste capul lui Dumitriu și acum era generai, pe cînd cellalt, cu cîțiva ani mai mare, ajunsese doar colonel în rezervă și nu comandase niciodată o unitate mai importantă. Întîmplarea cu armistițiul, schimbarea de alianțe și războiul din vest, aducînd o criză cumplită de ofițeri, îi dăduse de-abia acum colonelului Dumitriu comanda peste aceste cîteva sute de oameni, o jumătate de batalion de recruți, și un batalion decimat, compus din ocași pe cale de reabilitare. „Ce întîmplare!” se gîdea generalul Turtureanu. Era prima dată că dădea vreo importanță acestei întîlniri după douăzeci de ani. Îl disprețuia profund pe Dumitriu, care-și stricase cariera neexecutînd un ordin neomenos. Dar acum îi era teamă de el. Ce-o să facă? Ce-o să răspundă?

Se opri. Sub cerul rece, crengile negre și seci ale copacilor se ciocneau cu un zgomot de oase. Bătea vîntul: vînt proaspăt și ațîțător dinspre bălțile și noroaiele Dunării, vînt cu miros de pămînt, vîntul de martie. Generalul Turtureanu se opri la cîțiva pași de ultimul om din flancul drept al batalionului 409 și se-ntoarse. Colonelul Dumitriu se opri la un pas în fața lui. Era cărunț, aproape alb, cu fața trasă și pleoapele zbîrcite sub ochii albaștri ca oțelul. Avea o demnitate închisă în sine, o rezervă, un fel de absență, care-l făcea pe Turtureanu să șovăie și mai mult. Dumitriu nu mai purta monoclu, ca în tinerețe; cizmele îi erau cam vechi, cam încrețite și lăbărțate; uniformă era uzată; pe piept, linia subțire a baretelor de decorații cîștigate în războiul cellalt era veștejită, culorile se stinseseră. Un ofițer ieșit la pensie, care și-a mai pus o dată uniformă de campanie. Un ofițer din cei mulți, din cei care nu ajung niciodată la gradele mari. Turtureanu își aduse aminte cum arăta omul acesta acum douăzeci de ani; îl văzu în tunica albă, nepătată, cu monoclu în ochi și cu țigara de foi între degete; îi auzi glasul tăios și disprețuitor: „Domnule Turtureanu, îți interzic să mai lovești soldații!” îi veni să rîdă: „Uite unde ai ajuns, deșteptule!”

Cu un zîmbet care-i ședea rău (era un om prea brutal ca să știe să zîmbească), generalul Turtureanu îl luă de umăr pe colonelul cel cărunț:

— Ascultă, Petrică...

Acum douăzeci de ani mergea cu „Domnule Turtureanu!” „Ordonăți don' căpitan!” Acuma se schimbaseră lucrurile. Oare nevasta asta, aceea înaltă și frumoasă, pe unde-o fi? Ce-o mai fi cu ea? Îmbătrânise și ea, cu siguranță... Cum o fi arătînd?

— Ascultă, Petrică...

— Ordonăți, domnule general.

Bătrînul răspunsese sec, țeapăn, ca un automat. Nu era nimic de făcut cu el. Măcar dacă era automat, să execute ordinele.

— Domnule colonel, mergeți cu trupa în oraș, ocupați piața palatului administrativ și opriți circulația țaranilor pe străzile învecinate. Dacă agitatorii atacă trupa, răspundeți cu foc.

Spunînd aceste cuvinte, generalul Turtureanu simți că i se face frig. Vîntul ăsta era rece. Dacă dădea greș operația, și mai ales dacă se întîmplă ceva rău la București, adio comandă de divizie sau de corp de armată, adio Marele Stat-Major și portofoliul ministerial! Era chiar risc de pușcărie. Dar merita riscat. Englezii și americanii îl susțineau pe rege; avea să fie bine. La țaranii care urmau să-și piardă viața în cursul acestei zile, ca urmare a ordinului său, nu se gîndi.

— Domnule colonel, îmi raportezi executarea ordinului. Să trăiești.

Se-ntoarse în călcîie și pomi spre cazarmă, trăgîndu-și capul între umeri, cu pulpanele mantalei filfîind și bătîndu-i cizmele. Se opri, chemat de cineva dinspre poartă.

— Domnule general... să trăiți!

Un sublocotenent gîfîia în poziție de drepti:

— Am onoarea să vă raportez. Domnul prefect vrea să vă vorbească. Am ordin să nu las pe nimeni înăuntru...

Turtureanu pomi îndărăt cu pași mari, spre poartă, unde amplasamentele de arme automate și gropile individuale erau gata săpate. Un șir de care trecea pe șosea de-a lungul cazarmilor. Boii aveau ciucuri de noroi pe burți și mergeau încet, suflînd aburi. Țaranii se uitau la soldați, la armele de oțel negru proptite în pămînt cu țeava spre șosea, apoi întorceau capul și se uitau înainte, spre oraș, înnegurați și străini.

Soldații însă se uitau la domnul prefect, bărbat frumos, cu mustața tunsă englezește ca a regelui Carol al II-lea, cu falcile însă cam căzute și cu pungi sub ochi. Acuma era cu capul gol, cu paltonul plin de noroi și gaica de la spate, ruptă, îi atîma pe un soldat, ca o coadă

ciudată. Era galben, obosit, și se rezemase de un colț de gard ca să nu cază din picioare. Când îl văzu pe Turtureanu, se repezi însă ia el:

— Domnule general! exclamă el, apoi repetă pe ton **sicci**, descurajat, zdrobit: Domnule general...

— Poftește, domnule prefect. Poftește la mine în birou... Ai venit cu mașina?

— Am venit pe jos... Mașina nu se mai poate mișca... Abia am scăpat... Țăranii devastează, ucid, dau toc... e mai rău, mult mai rău ca în 1907... Domnule general, ce ne facem? Am telefonat la București... și mi s-a spus că și acolo e manifestație mare... de câteva ore s-a oprit circulația pe străzi... ce ne facem, domnule general? Ce ne facem?

Turtureanu nu răspunse. În curtea cazarmii răsunau răcnete de comandă, prelungi. Apoi începu tropăitul ritmic al bocancilor trupe care ieșea pe poartă și clănțănitul copitelor călușilor de la tunuri; tunurile înseși alunecau pe roți de cauciuc; ieșeau pe poartă și se depărtau pe șoseaua noroioasă, spre orașul cu acoperișuri de tablă și coroane negre de copaci desfrunziți și turle scunde de biserici - acolo unde acum erau stăpîni desculții. Generalul Turtureanu se surprinse trăgînd cu urechea, să audă primele focuri de armă. Nu se auzea nimic. *încă* nu se auzea. „Nu se poate pușcăriașii mei să n-o facă lată. Nu se poate”, se gîndi Turtureanu, apoi se-ntoarse către prefect:

— Se aranjează. S-a aranjat în 1907, se aranjează și acum. Ce zici că e la București? Manifestație? A cui?

— A comuniștilor... au scos muncitorii din fabrici... în toate orașele a izbucnit revoluția!

— Să tragă în ei, dă-i în mă-sa! exclamă violent Turtureanu, care se gîndi fulgerător că în clipa asta cariera lui atîrna de un fir de păr.

Prefectul, care rămăsese cu ochii după tunurile antitanc ce ieșeau pe poartă, zîmbi slab, ceva mai ușurat:

— Păi... o să cam tragă!

*

În aceeași dimineață, Elvira Vorvoreanu se afla cu Patricia, nevasta generalului, în București, la fereastra unui apartament dintr-una din marile clădiri de pe bulevard, și se uitau pe fereastră. Era o fereastră enormă, aproape un perete de sticlă, și se putea vedea bine. Se afla

aici cu ele în vizită la niște prieteni și Cezar Lascari, vărul lor, director al băncii „Europa S.A.R.”, bărbat elegant și cărunt, care-și potrivea cravata uitîndu-se în jos, unde, la cîteva etaje sub ei, asfaltul străzii nu se mai vedea. Se vedeau numai capete de oameni, ca niște puncte rotunde, negre, cenușii, sau colorate, cînd erau capete de femei cu basmale. Capete. Mii, zeci de mii de capete. Mulțimea se rărea pe alocuri și atunci strălucea o clipă o bucată de șină de tramvai, apoi dispărea îndată, ascunsă de furnicarul negru care curgea pe bulevard. Din loc în loc, o linie roșie se mișca deasupra mulțimii: pancarte, steaguri roșii. Geamul era închis, și totuși se auzea vuietul înăbușit al omenirii din stradă. Privitorii uitaseră de cită vreme stau acolo și se uită. Deodată domnul Lascari se scutură și se-ntoarse în mijlocul odăii. Se așeză într-un fotoliu și spuse:

— Bine că ați putut veni măcar voi...

Cucoanele plecaseră și ele de la fereastră, fără un cuvînt.

— Am fost pe la Dim Cozianu, la minister, azi-dimineață, urmă domnul Lascari, pe un ton obosit. Spune că reforma agrară e inevitabilă. Nici regele, nici șefii de partide nu mai îndrăznesc să se opună fățiș... Soluția ar fi să o facă un guvem care să nu fie comunist, un guvern cu care să se poată discuta.

Elvira întrebă:

— Crezi că guvernul o să cadă?

— Deocamdată se cramponează de putere, spuse Lascari. Dar nu se știe cît o să poată rezista... să vedem dacă provincia rămîne liniștită...

În perete era agățat un foarte frumos ceasornic vechi; cutie sculptată și aurită, care bătut un sfert și cîntă o melodie grațioasă și naivă. Cînd încetă, Elvira Vorvoreanu repetă mașinal:

— Provincia...

VII

Mitriță Mitrache ieșise din prefectură pe la sfîrșitul după-amiezii și se duse afară din oraș pînă-ntr-o pădurice unde lăsase el ceva într-un ascunziș. Apoi, la căderea serii, se ivi în piața prefecturii. Pe străzi mai întîlnise cînduri de țărani; nu le era frică; rîdeau. Unul, din sat de la Vădastrele, întrebă:

— Ce-ai în traistă, bă?

— Am niște cîrnați, răspunse Mitriță Mitrache.

Se vedea bine că are altceva în traistă, nu cîrnați. Avea pistol-mitralieră, desfăcut.

— N-ai niște cîrnați și pentru noi?

— N-am, dar care aveți, veniți la prefectură!

— Păi cu armata ce faci, bre?

— Armata stă și se uita la noi, ne păzește să nu ne fure cineva ceva! zise Mitriță Mitrache cu cea mai mare veselie și plecă mai departe.

Cum ajunsese în piață, văzu ceea ce văzuse și la plecare: mitralierele cu țevele unele spre prefectură, altele spre străzile ce duceau din piață în oraș, și cutiile de cartușe lîngă ele; soldații așezați pe cutii de cartușe, pe pături; ofițerii care stăteau de vorbă cîte doi-trei. Dincolo, prefectura mare și albă cu frontonul de stuc cu dîre de murdărie de la porumbei, și stema județului, și literele de aur înnegrit: *Palatu administrativii*. Ferestrele sparte la parter, ușa mare, strîmbă, scoasă din țiței; și, așezat între etichetele leului de ghips din dreapta peronului, un țăran cu cojoc și căciulă neagră; era Minică, care-l aștepta pe Mitriță Mitrache. Se vedeau chipuri la ferestrele de sus; un ochi foarte pătrunzător ar fi deslușit chiar și în lucarnele acoperișului țevi de arme și fețe cu privirea cercetătoare. Soldații în haine kaki și prefectura mută stăteau față în față, dar nu se întîmplă nimic. Tunurile stăteau după niște saci de nisip, cu țevele întinse înainte, cu acel aer de lăcomie, de gît întins cu o gură căscată la capăt, pe care-l au tunurile antîtanc. Dar nu se întîmplă nimic.

În schimb, se simțea că are să se întîmple ceva. Cum intraseră în piață, soldații scoaseră cu sila pe oamenii care se aflau acolo; dar în prefectură nu încercaseră să intre: cei dinăuntru închiseseră ușile și, cu armele vardiștilor și jandarmilor, se pregătiseră să se împotrivesc.

Și acum, sub cerul cenușiu, cu armele automate și tunurile care abia se vedeau, joase și subțiri în înserare, îndreptate spre prefectură, soldații nu făceau nimic; nu vorbeau; mormăiau uneori între ei cîte doi, cîte trei; apoi trecea un ofițer prin fața lor, și tăceau. Ofițerii, nervoși, rîdeau, fumau și trăgeau mereu cu coada ochiului spre un colonel cărunț, cu cizmele vechi și stîlcite, care stătea drept, cu mîinile la spate, lîngă tunurile antîtanc. Ochii lui oțelii erau nestrămutați,

figura obosită și severă, neclintită; părea un om care nu știe ce e oboseala sau plictiseala. Stătea acolo și nu făcea nimic.

Mitriță Mitrache se făcu că nu vede nimic împrejur, și trecu pe lîngă santinelele și grupurile de la mitraliere. Deodată un glas gros strigă:

— Stăi!

Mitriță Mitrache simți că-l trece un fior rece: avea pistolul-mitralieră în traistă - și nici măcar nu era montat și încărcat, să încerce să se apere cu foc și să se dea după colțul prefecturii. Merse înainte: făcea pe surd.

— Stăi, că trag!

— Mă țărane! Stăi dracului, că te împușc! strigă un al doilea glas.

În silă, Mitriță Mitrache se opri. Doi soldați mustăcioși și sprâncenați și slabi, care-i parară ciudați lui Mitriță, se apropiară cu baioneta la armă, urmați de un gradat cu barbă lungă neagră. Speriat și mînios, Mitriță Mitrache se întrebă: „Ce-or fi ăștia? Ce-or fi venit cu popa regimentului? Să ne prohodească, mama lor...”

— Măi, ce-ai tu în traistă, măi? întrebă zîmbind rece bărbosul. Avea un zîmbet atît de străin și de crud, încît pe Mitriță Mitrache îl trecură fiori. Nu știa dacă de frică sau nu; era ceva în glasul și-n privirea bărbosului care l-ar fi înfiorat și dacă nu era el, Mitriță, l-ar fi țintit cu privirea și glasul.

— Ce-ai, mă, în traistă? repetă bărbosul.

Mitriță nu răspunse. Ce să mai răspundă?

— De ce nu vorbești, mă? Ești mut?

Și bărbosul, care avea pe umeri grade de locotenent, deși tunica era din postav grosolan, pentru soldați, începu să-și desfacă tocul pistolului, fără să-și ia ochii de la Mitriță Mitrache. Acesta îngăimă:

— Ce vrei să faci, don' locotenent?

Și se dădu un pas îndărăt. Dar unul din soldați îl împinse ușor cu baioneta din spate.

De departe, de pe treptele primăriei, un glas subțire și prelung țipă:

— Băă! Dați-i drumul, băă, că dați de dracul!

Era glasul lui Minică. Dar locotenentul cel bărbos începu să rîdă și-și scoase pistolul din toc. „De ce nu l-am montat? De ce nu l-am montat?” se gîndea desperat Mitriță Mitrache simțîndu-și pistolul desfăcut cum îi atîrnă în traistă pe umăr, nefolositor.

*

Locotenentul Antonie aștepta clipa asta de câteva ceasuri. Colone-lul le interzisese să facă altceva decît să ocupe amplasamentele, cu armele trupei descărcate. Nu se întimplase nimic: cîteva înghionteli, cîteva îmbrînceli, și-atîta tot. Și soldații, simțind în spate orașul plin de țărani, străzile împrejmuitoare în care se vindea un ziar munci-toresc de două pagini mici, ude de cerneală, începuseră să tacă, să se uite ciudat la ofițeri. Înconjuraseră prefectura, dar erau înconjurați de oraș. Și atunci? Sigur, cu puterea lor de foc, puteau să măture orice... dar de ce n-o întrebunîtau? De data asta nu mai era ca în ianuarie 1941, cînd el, Antohie, se baricadase într-o clădire în care se trăsese cu tunul. Acuma tunurile le avea el.

Numai că trebuia început într-un fel. Țăranul ăsta avea o armă în traistă: traista era prea scurtă și ieșea din ea un capăt de țeava neagră cu cătare circulară. Dacă o are în traistă, poate c-a avut-o și în mînă, poate c-a și tras asupra trupei la somațiile santinelelor, și deci el, locotenent de rezervă Antohie, student în teologie, era în legitimă apărare și în îndeplinirea consemnului...

Ridicase pistolul spre Mitriță Mitrache, care era alb la față; cei doi soldați se uitau la Mitriță Mitrache, ca și cum ar fi vrut să descopere ceva pe fața lui; înțeleseseră ce avea să urmeze; erau uciगाși vechi, „viețași”, condamnați pentru tîlhărie și omor la drumul mare.

— Ce e aici, domnule locotenent? întrebă un glas rece și sever.

Antohie tresări și se întoarse în călcîie. Colonelul cel bătrîn se uită la el, la Mitriță Mitrache, la cei doi soldați.

— Să trăiți, domnule colonel! Am onoarea să vă raportez: țăranul ăsta are armament în traistă. L-am arestat.

Urmă o tăcere. Bătrînul se uita mereu la Antohie, la Mitriță Mitrache, la cei doi soldați. Ochii suri erau de neînțeles, pe sub cozorocul împodobit cu frunzișoare de lauri din tinichea aurită, a cărei poleială își pierduse de mult strălucirea.

— N-are arme. Are o traistă în spate. Du-te, băiete, zise el tot atît de sever, și Mitriță Mitrache plecă în goană, întrebîndu-se dacă bătrînul era prost sau om bun la suflet. „Cum dracului să fie bun la suflet, că doar erea ofițer? Și pe la oraș sînt oameni suciți”, se gîndea Mitriță Mitrache pe cînd urca în goană, cu inima bătînd, scările peronului, unde-l aștepta Minică.

Colonelul Dumitriu porni îndărăt, fără un cuvînt către Antohie. îl disprețuia prea mult. Pricepuse. Stătu singur, cu mîinile la spate, drept și țeapăn, lîngă roata de cauciuc a tunului din dreapta. Se făcea noapte. Trecuse ziua fără să se întîmple nimic. Nici nu trebuia să se întîmple. Își aducea aminte: cota 304, un deal cu dîre de pămînt ca niște mușuroaie prelungi de cîrțițe: de-acolo venea foc, într-o dimi-neată de primăvară a anului 1917, iar el, sublocotenent, urca pieptiș, repetînd mecanic: „După mine, copii! După mine, copii! Hai, băieți!” își auzea glasul subțire, spart, și-i vedea pe „băieți” cum urcau greu, și cădeau, pe brînci, de-a berbeleacul, pe spate, unul țipa, cu mîinile pe față, și mergea de-a lungul dealului, nu în sus... Pe urmă, deco-rat, avansat, avusese povestea cu țăranii bulgari pe care refuzase să-i împuște. Pe urmă, nimic. Cazarmă, serviciu, instrucție... O viață pierdută. Și acum? „Băieții”, „copiii” erau acolo în prefectură. Țștia umblau pe lîngă el spre cota 304 și strigau „ura!”, slab, cît poate striga un om care aleargă la deal. Muriseră degeaba. Luaseră cota 304 degeaba. Și acum, Turtureanu, canaliala, bruta de Turtureanu, care nu șovăise atunci să-i masacreze pe țăranii bulgari, îi dăduse a înțelege că trebuie să creeze un incident, să tragă... Nu. Era pensionar, sădea cartofi și-și vedea de vie; îl chemaseră să-și mai tragă o dată cizmele în picioare - dar de ce? Pentru asta? „Nu, domnule Turtureanu. Nici n-ai ce să-mi faci. Cariera n-am cum să mi-o mai distrug: și-așa sînt la sfîrșit...”

Văzu țărani care ieșeau din clădirea prefecturii și porneau spre oraș. Erau Costandin, Godea, Vasile Cotulbea, frații Saizu și alții: porneau să-și aducă armele lăsate în ascunzători. Colonelul Dumitriu nu știa cine sînt, cum îi cheamă, ce patimi sau suferințe i-au adus aici și-i mîna după arme. Dar ghici ce făceau, și se duse să dea ordine că „spre a evita ciocniri sîngeroase, trupa să ocupe și să păzească unul din trotuare, iar cellalt să fie lăsat spre folosința cetățenilor”. Și astfel, toată noaptea, cînd flăcării se-ntorceau pe furiș la prefectură, răcnetele santinelelor le arătau nu calea închisă, ci calea liberă:

— Stăi! Treci pe partea ailaltă!

— Stăi! Pe dincolo!

Iar ei, veseli, rîzînd de prostia militarilor, se strecurau spre clădi-rea albă, în care era beznă, căci se tăiase legătura cu uzina electrică și cu telefoanele.

Pe la sfârșitul nopții, colonelul Dumitriu, care se plimba încet, fumînd o țigară de foi, prin fața prefecturii, văzu o mașină opindu-se în piață și un grup de mogîldețe cenușii venind spre el. Piața era în beznă, căci, ca să nu lumineze prefectura, trebuiseră să taie curentul și în piață. O matahală se apropie de colonelul Dumitriu și glasul lui Turtureanu, răsunător și brutal, rosti:

— Ei, noroc, coane Petrică! Ce mai e pe aici?

— Să trăiți, domnule general, începu rece și țeapăn colonelul Dumitriu și-și dădu raportul ca la regulament.

— Hai, lasă asta... Ce mai e cu țopîrlanii? N-ați avut nimic, răniți morți, ceva?

— Nimic. Totul a decurs fără incidente.

— Așa. Foarte bine. Foarte bine, rosti generalul Tuitureanu, pe-un ton de nemulțumire iritată. Du-te și te odihnește, coane Petrică... Nu mai e de vîrsta dumitale să pierzi nopțile...

— Pot să stau aici foarte bine...

— Nu, lasă. Predă comanda ajutorului dumitale; o să stau și eu aici, așa că n-ai nici o grijă... Noapte bună, monșer.

Și-i întinse mîna. Colonelul Dumitriu pocni din pîteni, cu mîna la chipiu:

— Să trăiți, domnule general.

Se-ntoarse în călcîie și plecă în întuneric; nu-i strînsese mîna. Turtureanu înjură veninos printre dinți. „Nu mai am cum să-l ating...” se gîndea el, dar se consolă amintindu-și de cariera pierdută a celui-lalt, de bătrînețea tristă și dezamăgită, și-și veni în fire, de satisfacție. Îi goni din mintea sa pe bătrînul rezervist, și se uită atent și concentrat la clădirea prefecturii; trebuia atacată în zori, cu vărsare de sînge; le trebuia dat un exemplu țăranilor - și trebuia să se afle în toată țara că încercarea de aici dăduse greș.

Oamenii la care generalul Turtureanu se gîndea în clipa aceea, și care urmau să-și piardă viața a doua zi dimineață prin glonț, schijă de obuz și șoc de presiune, și pe care generalul Turtureanu îi desemna în mintea sa prin noțiunea abstractă de „țărani”, erau Ion al lui Lepădat, cazangiu, prefect ad-interim al județului; Trandafir, hamalul; Mitriță Mitrache, Minică, Eftimie, Godea și încă vreo cîteva sute, înghesuiți în sălile și birourile prefecturii, adormiți pe mese și pe scaune și pe jos, sau stînd la povești cu glas scăzut, pe cînd la ferestre făceau de

pază cei mai tineri din ei, înarmați cu tot ce se putuse aduna: arme aduse de pe front, pistoale și carabine ale vardiștilor, grenade.

Ion Lepădat umbla prin sălile înalte și întunecoase, unde auzea sfîrșituri și oftături, și glasuri înăbușite; undeva un fluier ciobănesc cînta stins, ca de departe.

— Nelă...

Cineva îl chema. Cînd se apropie, omul, întins pe jos, îl trase de pulpana scurtei de postav:

— Măi Nelă...

Era Avram Saizu.

— Ce e? Ce facem?

— Stăm, Avrame, șopti Lepădat. Nu ne mișcăm de-aici nici morți. Tovarășii de la București știu... Nu se poate: răzvim noi.

— Bine, șopti Avram, și se lăsă iar jos, iar Ion Lepădat, cu Trandafir după el, își urmară inspecția prin clădire.

Eftimie vorbea cu un om din sat, unul Ifrim, carc-i era cam rudă:

— Zi, Ifrime, ce faci tu cu un pogon? Să zicem că se-mparte moșia boierului. Vine un pogon, ăl mult două, de căciulă. Tu auzi? faci ce vrei. Dar cu un pogon - dacă vrei ți-l cumpăr de pe-acuma. Uite, îți dau scris hîrtie la mînă, că-ți plătesc prețul a două pogoane, cum ne-om întoarce în sat. Mi le vinzi?

— Păi cum să ți le vînd? întrebă uimit Ifrim, scărpinîndu-se. Era slab, mic, pipernicit, cu o barbă ca un arici, și se scărpinga grozav; îl mînceau păduchii. Cum să ți le vînd? Nici nu le am! Ce, să-ți vînd ce n-am?

— Lasă tu asta, spunea Eftimie. Eftimie era tras la față, încordat, îi tremurau mîinile. Lasă tu asta. Dacă se face împărțirea, tu-mi dai două pogoane. Dacă nu, și dacă ne răzlesc ăi de-afară, ne-om socoti noi. Îmi muncești. Ce, o să te jupoi? Tu banii îi iei și faci cu ei ce-oi vrea. Ai? Mi le vinzi? Vinde-mi-le.

— Le-aș vinde, rînjea Ifrim, ispitit și totuși stîngenit, căci i se părea că-l fură pe Eftimie dacă-i ia banii. Le-aș vinde, mormăia el, scărpinîndu-se.

Într-alt colț, în întuneric, Godea stătea pe burtă și rodea un pai. Îi șoptea lui Costandin, cu o suflare fierbinte, de om care are friguri:

— Măi, o să fac copii, și-o să muncim toți ce ne dă acuma. Dar de asta nu știu cum o să scap. Nu pot fără muierea asta; nu pot, Cos-

tandine; de mi-ar lua-o cineva, mi-aș face seama. Dar nici cu ea nu pot; prea mă chinui. Știu că n-are vină. Au măritat-o cu sila. Dar ea de ce a răbdat? De ce nu s-a dus să se dea în Vede cu o piatră de gît? Cum l-a răbdat pe ăla să se atingă de ea? Uite, mi-i drag de ea și-aș vrea să fie curată ca o floare... și ea-i spurcată... A spurcat-o, dumnezeul lui de...

— Taci, măi; ești nebun, zise liniștitor Costandin. Îți trece. Ce-a fost nu mai e; ce, parcă ei nu de tine i-i drag? Nici nu mai știe de Eftimie. Ce vină are ea?

— Da' ce vină am eu, să mă chinuiesc așa? gemu Godea. Uite, parcă-i văd pe ea și pe Eftimie înaintea ochilor, și-mi vine să mor, așa o scîrbă mă apucă... Ahh...

Și se-ntoarse pe partea cealaltă. Costandin îl auzi cum scrișnește din dinți. Puse mîna pe umărul lui Godea și oftă, necăjit. „Sărmanul Gudică... auzi ce nebunie i-a intrat în cap!" Deodată simți că-i privește cineva: doi ochi scilipeau în întuneric. Era Eftimie, care se ridicase într-un cot. Cînd văzu că și Costandin îl privește, se culcă la loc.

Mitriță Mitrache era de pază la o fereastră, cu automatul culcat pe pervaz. Vorbea, cu ochii la piața goală din fața lor, care se întrezărea alburie în beznă, unde amplasamentele soldaților erau niște pete întunecate. Vorbea, ținîndu-l de mîna pe Minică.

— Mă, tu ești al dracului, mă Minică, zicea el într-o șoaptă mulțumită. Tu ai sărit la ăla, că altfel mă-mpușca; și ai zbierat de-a venit colonelul; altfel cine știe ce păteam; mă, ce om al dracului ești tu, măi Minică!

— Hai sictir, că ești prost! îngîna Minică, stînjănit și batjocoritor.

Dar Mitriță Mitrache nici nu-l asculta și-i spunea cum o să se împartă pămîntul și o să aibă toți, și el, Mitriță, o să se cunune cu fata lui Uțu, iar el, Minică, o să-i fie naș și...

— Hai sictir, că ești nerod, bă! zicea Minică. Tu crezi că toate minciunile astea sînt adevărate... Ai să vezi tu!

— Ba tu o să vezi!

— Ba ai să vezi tu, zise ațîțalor Minică, spunîndu-i și ce anume obiect rușinos va vedea Mitriță Mitrache. Dar acesta îi spuse să tacă și-i arătă mișcarea din piață:

— Ne atacă, bă!

Se auzea tropot greu, glasuri, huruit înăbușit de chesoane, copite de cai. Mitriță Mitrache se repezi să-l anunțe pe Nelă, pe Trandafir și pe ceilalți cîțiva muncitori care erau cu ei. Peste cîteva clipe, clădirea prefecturii era plină de m freamăt de glasuri înăbușite, țevi de arme ieșeau pe ferestre, și un om se aplecă peste balcon, încercînd să pătrundă cu vederea prin bezna care începea să se tulbure cu cenușul leșetic al zorilor. Deodată omul acela zise tare, cu glasul schimbat:

— Se cară!

Ion Lepădat ieși cu Mitriță și Godea și încă vreo doi cu automate care-l păzeau; pînă ajunse jos, piața era goală. Sacii de nisip care apărau tunurile rămăseseră acolo. Ion Lepădat le spuse flăcăilor:

— Ei, fraților, înseamnă că la București, s-a făcut!

*

Povestea aceasta nu are sfârșit, căci ea însăși nu e decît un început, al altor povești. Numai o întîmplare a urmat, care trebuie adăugată aici, tocmai ca să se vadă că de-abia începea ceva. Întîmplarea s-a petrecut într-o noapte, într-un vagon de vite plin de oameni cu geamantane, saci și lăzi; erau femei cu broboade, cuconițe, bărbați asudați, soldați; era vară, cald, vîntul era uscat și plin de praf și fierbinte. La o haltă (la Salcia, mi se pare) s-a oprit și s-a auzit afară zarva țaranilor, muierile care-și strigau în gura mare soții, babe ce se pierduseră de copiii lor care le duceau la spital la oraș, gălăgie mare, și buzna la ușile vagoanelor. Un flăcău a intrat cu greu, urcat de alți doi care-l împingeau de la șezut, în vagonul unde mă aflu eu, cel ce scrie această cronică. Era slab, plin de praf, cu dîre întunecate pe haine și cu brațul legat gros în fâși; avea brațul cît un copil mic, înfășat; iar feșile, la lumina unui felinar de gaz pe care-l avea cineva în vagon, se vedeau pătrunse de sînge.

— Ce-i cu dumneata? Unde-ai fost rănit? Cum? De ce?

— O rafală de automat a tras unu-n mine... Mi-a rupt osul, și mă duc la spital, să-mi puie mîna-n ghips...

— Păi de ce? Ce-a avut cu dumneata?

— S-a împărțit moșia boierului... Și au venit toți, cu țaruși, cu căruțe, cu pluguri... Unii s-au întins și peste ce nu erea al lor, după împărțeală... Uite așa, unul, al dracului, unul Minică, a intrat cu plugul în joacă, numai să-i facă necaz, în partea altuia, care-i erea

prieten. S-au certat, și ăla a tras cu automatul în el. Eu am sărit să-i despart, și mi-a trecut rafala prin braț; da' lui Minică, săracul, toate i-au mers în piept. Pe urmă, cînd a priceput ăla, prietenul lui, că el glumise, a căzut pe jos peste el, și-l strîngea în brațe, și plîngea, și-și mușca mîinile; a vrut să se omoare; l-au ținut oamenii. N-am văzut om să-și muște mîinile; ca un cîine și le mușca, săracul Mitriță Mitra-che. Îi părea rău. Da' și ăla, prea erea nebun. Ce, erea de glumă? Cu pămîntul nu e de glumă.

PARTEA A DOUĂZECI SI UNĂ

***Isabela și Sfîrșitul carierei lui Dimitrie
Cozianu***

I

Dimitrie Cozianu era în 1945 un bărbat de patruzeci și patru de ani, înalt, spătos, îmbrăcat veșnic în flanel englezesc cenușiu, cu gulerul cămășii veșnic alb, neprihănit și scrobit. Avea păr sur la tîmple; pielea feței, gălbuie, era a omului suferind de ficat. Omul acesta elegant și sumbru, care moștenise mohoreala satumiană a străbunicului său, avea, sub sprîncene groase, negre, niște ochi duși în fundul capului, a căror privire întunecată, adîncă și tainică, era a unui om care știe multe, a unui om care are secrete, tace asupra multor lucruri știute numai de el, în sfîrșit privirea unui om în stare de fapte surprinzătoare, de combinații tainice, nebunesc de îndrăznețe, pe care nu le află lumea decît după ani de zile, atunci cînd au devenit amintiri, povești, istorii ciudate; și atunci se spune: „Uite, la asta nu m-aș fi așteptat din partea lui!” Sau : „Evident; ajungea să-1 vezi ca să-ți dai seama că e în stare de orice”.

În seara zilei de 23 februarie 1945, domnul Dimitrie Cozianu era în vizită la văru-său, Cezar Lascari, directorul băncii „Europa S.A.R.”, în casa acestuia din parcul Bonaparte. Afară era un frig uscat, cerul strălucea plin de stele, iar în cîteva mașini trase la trotuar șoferii dormeau. Înăuntru, îndărătul perdelelor trase (erau perdele mari și grele de catifea gălbuie), aplicele de cristal de Murano luminau moale pereții de *calcio-vecchio* ca aproape ai tuturor caselor din cartierul acela nou, cu locuințe de oameni bogați sau recent îmbogățiți. În salonul cu două piane la care nu cîntase nimeni, în seara aceasta stăteau douăsprezece persoane. Se ridicaseră de la masă. Alexandra Lascari, blondă, înaltă și voinică, veselă și liniștită ca o ființă care

n-a avut niciodată griji și n-a suferit niciodată (firele albe din păr erau numai ale vârstei), purta una din primele rochii lungi din Bucureștii anului 1945; fuseseră lansate în apusul Europei, obraznic de costisitoare pentru femeile modeste care abia ieșiseră din mizeria războiului; dar asta era moda atotputernică pe care n-o lansau ele, ci cucoanele mari, actrițele amante de oameni bogați și bogătașele neurastenice din toate colțurile pământului. De aceea soția lui Cezar Lascari purta o rochie de *demi-soiree* pînă aproape de glezne și tocuri înalte de o șchioapă la sandalele făcute din cîteva curelușe înguste din piele de rechin. Mai era acolo vară-sa Elvira Vorvoreanu, care își vopsise părul, ca întotdeauna, într-un negru exagerat, de cărbune; era galbenă, cu cearcăne adînci și obrajii supti; avea un cap de mort, împodobit la urechi cu două mari smaragde, ce-și lunecau luminile de culoarea zemii de cucută. Elvira Vorvoreanu le spunea lui Dimitrie Cozianu, lui Jack Varlam și fraților Haralamb ce vești mai avea de la țară. Jack Varlam era un distins avocat bucureștean și proprietar al unei sau unor fabrici textile; bărbat solid, masiv, pieptos, gros, cu fălci puternice, și vinișoare roșii în obraji și în nas; totdeauna proaspăt ras, cu obrajii lucioși, cu haine sobre și fără exagerată eleganță, avea niște ochi mici, reci, străpungători, palizi, de un albastru decolorat, care spuneau multe despre el în ciuda lipsei lor de expresie. Ionel Haralamb (Ion Paul) era un bărbat subțire, cărunț, elegant, cu hainele cam uzate, fiindcă i le croise Pyle la Londra cu zece ani înainte și domnul Haralamb nu voia să-și facă altele la București. Era un om care nu făcuse niciodată nimic, fiindcă, tînăr, fără avere, luase o cucoană mai în vîrstă ca el și foarte bogată, care murise la timp, lăsîndu-l singur moștenitor, după care domnul Haralamb trăise zece-cincisprezece ani ocupîndu-se numai de femei. Bărbat agreabil și amabil, era prietenul casei, bea whisky cu Cezar Lascari și o întovărășea la teatru, la concerte sau la cumpărături, pe Alexandra Lascari.

Cu totul altfel era fratele său, Jean-Pierre Haralamb, zis și Haralamb schilodul, care, tot atît de fără avere ca și Ionel, nu luase nici o „partidă” bună, fiindcă era șchiop dintr-o paralizie infantilă. Acest om uscățiv, cu fața îngustă și colțuroasă, cu părul rar și cu ochelari cu rame groase negre, fusese obscur funcționar în Ministerul de Externe și risca să moară necunoscut și ncavansat, fiindcă n-avea nici nume boieresc, nici relații în lumea mare. Dar dintr-o dată în cele cîteva

luni de tratative secrete, febrile, cînd Mihai Antonescu încerca să-și salveze capul, cînd regele încerca să-și salveze tronul, cînd toată lumea politică se zbătea să facă armistițiu numai cu puterile anglo-saxone și să scape de înaintarea uriașă a frontului armatelor sovietice, care aduceau de la sine eliberarea și dezlănțuirea forțelor populare și revoluționare din țară, în acele cîteva luni Jean-Pierre Haralamb devenise pe nesimțite, dar foarte repede, creierul Ministerului de Externe și unul din cei mai importanți oameni politici - mai important decît se bănuia. Peste capul boierilor ușuratici și superficiali de care era plin ministerul, acest infirm ce suferea de o boală fără leac, cu sfîrșit fatal și de neamînat - putea să mai trăiască doi, trei, patru ani, dar nu mai mult, și știa și el asta - condusesese din umbră nenumărate acțiuni și tratative secrete și continua și în clipa asta. Ședea pe o canapea, între două cucoane, cu bastoanele lîngă el (umbla în două bastoane, de la un fotoliu pînă la mașină și de la mașină pînă la alt fotoliu), și asculta fără să spuie nimic. De un an de zile era din ce în ce mai des invitat într-o lume care-l ignorase pînă atunci sau îl tolerase ca fiind fratele inteligent și foarte citit al simpaticului și mondenului Ionel Haralamb. Acuma, îi simțeau puterea și-l tratau ca atare ei, oamenii care aveau nevoie să-și încălzească la soare sîngele subțire și rece, ființa ușor pieritoare. Șerban Romano, prieten cu frații Haralamb și văr cu Cezar și cu Cozianu, se apropie și el s-o asculte pe Elvira Vorvoreanu. Era gras, rotund, cu obrajii bucălați, ochii tulburi și șezutul proeminent; hainele prea elegante (purta cipici de șarpe și ciorapi violeți, iar la buzunarul smokingului o batistă violetă) și umbrelul cam din șolduri, cu pași mici și frecîndu-și genunchii, erau ale altui om decît fusese el cu douăzeci de ani înainte: pe vremuri un bărbat tînăr și serios, ajunsese acuma un adolescent bătrîn și ușuratic.

— E mai rău ca în 1907, spunea Elvira Vorvoreanu. Am văzut cu ochii mei ce s-a petrecut și atunci, și văd și acum. Acum e mai rău. De ce nu se iau măsuri? *Qu'est-ce que vous foutez, vous autres?*¹ îi întrebă ea cu brutalitate pe Cozianu și pe Jean-Pierre Haralamb, care, deși funcționari ai statului, n-aveau nici un amestec: unul era economist, iar cellalt diplomat.

¹ Ce faceți voi aștilalți?

De aceea ridicară din umeri amîndoi. De la pian se auziră rîse te și grupul se întoarse dintr-o dată într-acolo. Un domn cu mustață roșcovană se așezase la pian, silit de trei cucoane. În curînd izbucni o gălăgie ritmică de sub mîinile lui, care izbeau cu nesimțire claviatura sonorului și delicatului „Steinway”. Domnul înălță capul spre cucoanele dimprejur și le întrebă, vorbind pe nas și cu accent din Middle West:

— *'Tishot, isn'tit? Rather, hey?'*

Și urmă să zdrobească pianul. Șerban Romana rîse încîntat,

— E șarmanț Sînt șarmanți. Ca niște copii sînt...

— Sînt imbecili, mîrîi întunecat Cozianu.

— Spuneți voi ce e de făcut, exclamă Elvira. E imposibil de trăit așa! La cincizeci de ani o dată se dă totul peste cap. Asta-i țară? La patruzeci și opt, revoluție; la 1907, răscoală: la 1945... Ce să mai vorbim? Aș pleca, pentru totdeauna. Ce căutăm aici? Spuneți și voi: ce căutăm? Erau mai cumînți părinții noștri că stăteau toată viața la Paris...

— Eu aș sta toată viața la Veneția, zise Alexandra Lascari, visătoare. Să te trezești dimineața și să-ți joace pe tavan reflexul soarelui în apa canalului... și să auzi mereu cum se izbesc gondolele de peron... și să nu faci nimic, să stai, să stai... să visezi...

— Fleacuri! zise dur Elvira. Ce e cu manifestația de mîine dimineață?

— E adevărat că o să se tragă? întrebă Șerban Romano cu interes și cu nervozitate.

Dintr-o dată se schimbaseră; dar numai un ochi atent și pătrunzător ar fi putut observa subita întunecare, îmbătrînire a expresiei lui, care deveni aceea a unui om suferind, pe care-l doare ceva nelămurit, ca o amintire rușinoasă și dureroasă. Dimitrie Cozianu, căci lui i se adresau întrebările, dădu din umeri: *i*

— Dacă manifestanții vor ataca clădirile publice, palatul, ministerele, o să se tragă...

Jean-Pierre Haralamb rîse sec.

— Nu e nevoie să fii discret. Da, doamnă, o să se tragă, chiar dacă comuniștii nu atacă nimic. Trebuie intimidată mîrlănimea. Altfel,

¹ E „tare”, nu-i așa?

ne trezim că se întîmplă ca în provincie, unde cîteva prefecturi sînt în mîna lor. Așa că vă recomand să nu ieșiți mîine pe stradă și, mai ales, nu pe Calea Victoriei.

— De-ar trimite o divizie de parașutiști, imbecilii ăștia... mormăi Cozianu trăgînd cu ochiul la domnul cu mustața roșcovană.

— Am văzut pe stradă niște canadieni splendizi, zise Șerban Romand zîmbind visător.

— Cum să trimită? întrebă Jean-Pierre Haralamb. Rușii le-ar spune: „Ce căutați aici? Duceți-vă pe front!”

Un bătrînel foarte elegant, mititel, cu picioare mici în cipici de lac, veni încovoiat, frecîndu-și mîinile albe și pistruiate. Întrebă vesel și pisălog:

— E? E? Ce-o să fie mîine dimineață? E? E?

— *Rassurez-vous, princeî* spuse Jean-Pierre Haralamb; o să se tragă în plin. E un lucru hotărît.

— *Parfait! Parfait! Ca va pater! N6us sommes sauvâs!* zise bătrînelul chicotind vesel și se depărta frecîndu-și mîinile.

Era prințul Bubi Ipsilanti, care se micșorase, se încovoiase, se albise de tot din vremea cînd era tartorul „Jockey Clubului”, iar moralmente se schimbaseră tot așa de mult, devenind vesel, răutăcios și cu un aer de permanentă șiretenie, ridicolă și pisăloagă. Umbla din grup în grup, frecîndu-și mîinile, gata să dea cu sîc și chicotind mereu:

— *Ca va pater! Nous sommes sauvâs!*

Grupul din jurul lui Jean-Pierre Haralamb se risipi: sosise ca să ia cafeaua trimisul extraordinar al unei mari puteri din Apus, domn elegant cu o orhidee la reverul hainei, proprietar al unor societăți de căi ferate din țara lui. Cozianu rămase singur pe canapea lîngă Jean-Pierre Haralamb, cu Jack Varlam pe un fotoliu în fața lor. Haralamb rîse ruginit, neplăcut (era un om care nu știa să rîdă), și-i spuse lui Varlam:

— Vezi de-i încuie pantalonii băiatului dumitale, că altfel riști să-1 pierzi mîine...

Varlam bîgui un răspuns încurcat, se ridică și se depărta, urmărit de croncănitul rîsului lui Haralamb.

¹ Iiniștește-te, prințe.

² Perfect! perfect! O să pocnească! Sîntem salvați!

Cozianu întrebă:

— Ce e cu fiu-său? E socialist și el?

— E comunist fanatic.

— De unde știi? Întrebă Cozianu.

— Am uitat cine mi-a spus, zîmbi cellalt, încrețindu-și fața uscată și fără sînge.

Cozianu murmură:

— Ești un om foarte bine informat.

— Da, spuse simplu schilodul.

— Bine-ar fi să fii informat și asupra viitorului...

— Păi pot să-ți spun: de mîine-ncolo cred că le-am rupt șira spinărilor. Nu vor mai fi așa îndrăzneți, începe contraofensiva noastră și retragerea lor. Bătălia, pentru ei, e pierdută.

— A, nu mă îndoiesc. Pentru mine este evident - zise Cozianu - că americanii și englezii nu vor tolera un guvern comunist; cu atît mai puțin regele... Dar dumneata ce mai faci? Vorbește-mi de dumneata, nu de politică; nu te-am văzut de o lună de zile cel puțin...

— A, eu - zise cu un surîs satisfăcut Haralamb, cu mîinile-i uscățive și fără sînge încrucișate pe minerul bastonului - scriu zilele astea un eseu despre capitalismul viitorului și viitorul capitalismului. Se crede că e o formulă condamnată, că s-a isprăvit cu el. Voi demonstra contrariul, zise el satisfăcut de sine.

Prințul Ipsilanti se apropie de ei, chicotind:

— Ați auzit ce-o să fie mîine! *Ca y est! Ca va pater nous sommes sauvés!*

II

Jack Varlam plecă printre cei dintîi de la Cezar Lascari. Era furios că fiu-său îl face de rîs. Trebuia să vorbească o dată pentru totdeauna cu el, să-l facă să înceteze înhăitarea asta descreierată cu revoluționarii, cu comuniștii. Se urcă în mașină și nici nu-și dădu seama cînd a ajuns. Se gîndise toată vremea. Preocupat, trînti ușa automobilului, pe cînd șoferul descuia grațiile de la marea și greaua poartă ce ducea, printr-un gang boltit, la garaj. Casa era ma-

sivă, cenușie; toate luminile erau stinse, afară de o fereastră sus, la al doilea etaj, un fel de mansardă unde ședeau servitorii. Acolo era odăița fiului lui Jack Varlam. Varlam-tatăl rămase o clipă cu ochii la lumina aceea; apoi începu să-și caute în buzunar cheia, mormăind nemulțumit. În sfîrșit deschise ușa grea de stejar în stil rustic, înarmată cu fiare late și negre în chip de frunze, o trînti, trecu prin holul cu covoare groase de Orient unde ardea o lampă pe pianul la care, de la moartea doamnei Varlam, mama băiatului, nu mai cînta nimeni; apoi urcă scara de lemn ce trosnea sub pașii lui grei, repezi și hotărîți. Jack Varlam era un om energic și ager, oricît era de masiv, de burtos și de congestionat la față. Intră în salonul cu fotolii capitonate de culoarea sumbră a tutunului spaniol, cu tablouri proaste în rame foarte late și foarte aurite și pereți spoțiți cu vîruiala zgrunțuroasă, care, sub numele de *calcio-vecchio*, făcuse furori în București între 1930 și 1940; Jack Varlam aprinse aici o lampă olandeză, cu bilă de bronz și brațe în chip de S, al cărei metal lucea stîns, potrivit cu luxul sumbru, greoi și fals rustic, pe care-l dăduse odăii arhitectul decorator, căci Jack Varlam disprețuia și ignora orice fel de artă, declarînd cu o mîndrie brutală: „eu nu mă pricep la de astea”, și cu atît mai mult nesocotea alcătuirea unui interior. Trecu prin salon gîfîind, cu capul sus, înăltind bărbia grea și fîlcile congestionate. Urcă a doua scară, ajunse pe coridorul mansardei și bătu la o ușă, apoi intră fără să mai aștepte răspuns. Un tînr care ședea pe vine în mijlocul odăii întoarse capul și, văzîndu-l pe Jack Varlam, se ridică încet în picioare. Era fiu-său. Înalt, mai înalt decît tată-său, subțiratic, slab, iar părul creț, fața măslinie, de o paloare mată, ochii negri, umbra albăstrie a bărbii pe obraji, fruntea netedă, îngustă, ca fildeşul, obrazul îngust, supt, prelung, totul îi dădea înfățișarea unui tînr spaniol sau marocan, învățăcel al Universității din Cordoba, cînd Cordoba era arabă. Acest tînr, în pantaloni necălcați și tricou gros care atîrna pe el cam la întîmplare, ca pe un om prea preocupat de altceva ca să dea mare atenție îmbrăcămînții sale, își scoase ochelarii și se uită la Jack Varlam. Era fiu-său, Ionel Varlam.

— Bună seara, zise Jack Varlam și căută un fotoliu în care să se așeze.

Dar cele două fotolii erau încărcate cu pachete cubice de cărți legate cu sfoară; pe patul desfăcut erau două-trei teancuri de cămăși și

ciorapi, două-trei rînduri de haine erau atîrnate pe marginea dulapului deschis; peste un teanc de batiste era pusă fotografia încadrată a unei femei tinere, cu părul tuns scurt, cu bucle pe lîngă urechi, după moda anilor 1925 și care, cu ochii ei negri, sprîncenați, încercănați, adînci, de orientală, avea o asemănare mare cu tînărul Varlam. Acesta răs-punse rece:

— Bună seara.

Și continuă să împacheteze. Pe jos, deschise, două geamantane de carton presat, pe care Varlam nu i le știa, așteptau să fie umplute.

— Ce faci? întrebă Varlam.

— Nu vezi? răspunse Varlam fiul. Împachetez.

Urmă o tăcere.

— Pleci? întrebă iarăși Varlam.

Elegant, masiv, cu gulerul alb și cravata bine făcută, congestionat de hrană prea bună și băutură prea multă, îl ținea cu ochii reci, albaștri, decolorați, pe tînărul în pulover și cu gulerul descheiat, cu părul creț și ochelari, care nu semăna deloc cu el, și totuși era fiul lui. Se gîndi: „Dacă n-aș fi cunoscut-o atît de bine, aș crede că l-a făcut cu altcineva...”

— Pleci, Ionel? întrebă el a doua oară.

— Da, răspunse tînărul Varlam. Trebuie să plec.

— De ce trebuie să pleci? întrebă tată-său cu oarecare șovăială.

Tînărul îl privi și-și scoase ochelarii. Părea obosit, dar mulțumit. Spuse fără emfază:

— Trebuia să plec încă din august anul trecut... sau încă și mai de mult - de cînd am început munca ilegală. Nu era just să mă folosesc de casa ta, în care știam că Siguranța n-o să cotrobăiască. Nici să mă-nînc și să mă-mbrac din banii tăi... Le-am spus treaba asta tovarășilor mei, și mi-au spus că bine făc că plec...

— Măi, dar eu sînt lată-tău, zise rece Jack Varlam. Era normal să trăiești de pe urma mea...

— Nu ca activist al partidului, spuse cellalt, dînd din umeri.

Jack Varlam lăsă bărbia să-i cadă pe piept, apoi rosti dureros:

— Mult m-ai făcut să sufăr, măi băiete...

— Și tu pe mine... și pe mama, răspunse cellalt cu glas schimbat și aruncîndu-i o privire otrăvită de dușmănie.

Jack Varlam înălță brusc capul:

— Cum? îți interzic să amesteci pe maică-ta în prostiile și mîrșă-viile tale! Maică-ta a fost o sfîntă!

Ionel Varlam se îngălbeni:

— Numai faptul că numești mîrșăvie cea mai nobilă activitate posibilă azi pe pămînt, dovedește destul că nu mai am ce căuta la tine în casă, zise el tremurînd. Dacă ai venit să scuipi pe ce am eu mai sfînt, spune-mi, ca să știu și să ies pe ușă fără bagaje! exclamă el ridicînd glasul tot mai mult.

Jack Varlam însă, se făcu vînăt:

— Dacă trăia maică-ta, o făceai să moară acum cu purtarea ta! spune el.

Ionel Varlam răspunse, cu otravă și-n glas de data asta:

— Da, dar nu mai trăiește, fiindcă ai făcut-o tu să moară mai din vreme!

— Măgarule! Ticălosule! Cum îți permiți? răcni Jack Varlam, cu pumnii strînși.

Ionel Varlam zîmbi ascuțit și galben:

— Bine că mă insulti numai pe mine și-ai lăsat în pace munca de partid...

Jack Varlam însă nu-l asculta.

— Ce ți-am făcut ca să te porți așa cu mine? exclamă el scos din fire. Apoi, cu spatele rezemat de tocul ușii, își privi fiul cu o desperare morocănoasă:

— Tot eu sînt de vină... Eu te-am educat așa...

Ionel Varlam se lăsase iarăși pe vine, își pusese ochelarii și era pe cale să umple un geamantan. Se uită brusc la tată-său:

— Tu ești de vină... dar nu fiindcă m-ai educat așa. Tu nu m-ai educat deloc. Dacă aș fi fost crescut de tine, aș fi un tînăr afacerist sau un avocat fără scrupule, pus pe îmbogățire, sau un tînăr politician ipocrit și corupt, eventual puțin agent de siguranță, sau toate la un loc cum...

Era cît pe ce să spuie „cum ești tu”, dar se stăpîni și încheie:

— Sau un mic fecioraș de bani gata, bolnav de vicii sexuale, bețiv și amator de stupefiante. Asta aș fi ieșit, dacă mă creșteai tu. Din fericire m-a crescut mama; avea timp pentru asta, cînd erai tu la doamna Gherson, sau la Gaby Ionescu, sau la altă metresă de-a ta...

Vorbise fără accent deosebit; cuvintele erau destul de cumplite ca să nu mai poată fi încărcate de patima glasului; dimpotrivă, vocea lui Ionel Varlam se făcuse seacă și ștearsă.

Jack Varlam gemu, stăpînindu-se din răsuputeri:

— Să pleci! Marș afară, cîine!

Ionel Varlam dădu din cap trist:

— • Sînt un om, nu sînt cîine... tratezi prea mult oamenii ca pe niște cîini... dar nu sînt...

Jack Varlam se cutremură. Suflînd greu, își puse mîinile pe față:

— Ce-am făcut? Ce-am făcut? gemu el înnăbușit.

Ionel Varlam zise:

— Ce-ai făcut? Ai adunat bani și putere prin toate mijloacele... ai călcat sute de oameni în picioare... și ai făcut-o nefericită pe mama...

— Minți! răcni tatăl.

Fiu-său puse fotografia doamnei Varlam în geamantan și-l închise:

— Nu mint, spuse el obosit. Ai fost și ești de un egoism sălbatic, totul trebuia să existe pentru tine și satisfacerea poftelor tale: muncitorii, clienții cu procese, afacerile, femeile, mama... Crezi că ea nu simțea?

— Minți, minți, minți! zise tată-său fără să mai poată ridica glasul; părea sleit de puteri, de lupta pe care-o dăduse ca să se stăpînească; și totodată, lucru ciudat, nu se putea mișca din loc. Ar fi putut scăpa de glasul acela sec, fără emfază, de constatare științifică, care-l înjunghia cu fiecare cuvînt. Dar nici nu-i trecea prin gînd să iasă din odăiță.

— Nu mai spune că mint, zise Ionel Varlam, cu o iritare răutăcioasă. Minți tu cînd ții discursuri politice. Eu nu mint. Tocmai de aceea sînt comunist, ca să nu mint pe alții și să nu mă mint și pe mine. Ca să scap din minciuna și ipocrizia care te înconjoară.

— Bine c-a murit, suflă Varlam. Bine c-a murit, să nu te audă... Dacă te-ar fi auzit, s-ar fi sinucis!

— N-avea nevoie, ți-am mai spus, replică Ionel Varlam.

Jack Varlam îl întrebă cu un glas ciudat:

— Cum îți permiți să vorbești astfel de părinții tăi?

Ionel Varlam roși tulburat. Într-o oară în seara aceea strigă:

— Nu de „părinții mei” vorbesc așa, ci de tine. Pe mama o iubesc și acum, cum am iubit-o cînt a trăit; aș lua-o cu mine și am pleca împreună de aici!

— Ionel! strigă tremurător Jack Varlam cu mîna pe piept: nu știi ce faci! Ești copilul meu, măi băiatule...

Apoi schimbă deodată tonul și, sec, practic, întrebă:

— Te duci mîine la manifestație?

Fiu-său, bănuitor, întrebă:

— De ce vrei să știi?

— Nu te duce, măi copilule. Uite, ca să mă înțelegi (poate că acum în sfîrșit ai să mă înțelegi): te las să pleci, să faci ce vrei, să-mi vorbești oricît de murdar și de josnic, dar nu te duce mîine la manifestație! Are să se tragă în manifestanți, o să fie o baie de sînge! Nu te duce! Promite-mi!

Se apropie de fiu-său, dar acesta se dădu un pas îndărăt; părea cutremurat de repulsie și ură:

— Nu-mi trebuie o viață pe care mi-ai dat-o tu. Nu vezi că vrei să ai un copil al tău, proprietatea ta, și să-l aperi ca pe un obiect neînsușit, al cărui proprietar ești? Ce-ți pasă dacă eu, neducîndu-mă mîine la manifestație, îmi pierd stîmă tovarășilor mei, îmi pierd onoarea, îmi pierd rostul de a trăi! Ți-e egal dacă mi-am pierdut sufletul! numai să trăiesc. Ei, află că prefer să mă curăț mîine de un glonte, dar cu bucurie și mîndrie-n suflet, decît să trăiesc o sută de ani prin baruri din banii tăi nemuncîți, furați! Ce-ți pasă de mine? Lasă-mă să-mi văd de viața mea... Eu nu mă amestec în a ta... Lasă-mă să plec, mai bine.

Varlam era disperat de umilința cumplită la care se expusese, căci nimeni nu-i vorbise atît de nemilos și de fără frică, nimeni nu-l înfruntase așa niciodată; era disperat și de simțămîntul că-și pierduse unicul copil, că pierduse ceva ce era al lui; se gîndea și la rușinea publică ce avea să urmeze; îi venea să înnebunească; și, încercînd să-și ascundă chiar și față de sine însuși ce simțea, ajunse să se trădeze, să vorbească alandala. Izbucni nădușit:

— Măi Ionel, băiatul tatii... singura dată în viața mea cînd am fost sincer, tocmai copilul meu nu mă crede! Am iubit-o pe maică-ta... prost, cum am putut...

— Asta-i bine zis! Cum știe iubi un om ca tine! spuse dușmănos fiul.

— ...și tu ești copilul meu și-al ei... copilul dragostei noastre... nu te duce mîine la...

— Nu te-a iubit! Niciodată nu te-a iubit! zise fiul. Se vedea cât de colo! Toată lumea știa! Și eu mi-am dat seama... curînd de tot! N-aveam zece ani cînd i-am spus o dată: „Așa-i că tu nu-l iubești?” Și-a început să plîngă!

— Nemernicule! răcni Varlam-tatăl și se repezi la fiu-său cu pumnii ridicați.

Fiu-său nici nu se mișcă. Varlam se opri, se stăpîni, împurpurîndu-se; urechile și fruntea i se înroșiră. Șuieră printre dinți, cu buzele umede de scuipat:

— Ti-că-lo-su-le... ti-că-lo-su-le...

Apoi ieși încovoiat, răpus. Fiu-său își scoase ochelarii și și-i sterse, apoi continuă să împacheteze cu mîinile tremurînd. Se opri o clipă, luă fotografia maică-si, o privi, o puse la loc și începu iar să puie peste ea cărți, rufe de corp și iarăși cărți.

Varlam-tatăl însă se duse în biroul său (birou de avocat, cu portrete de celebrități ale baroului dintre 1900 și 1940, cu pereții căpușiți cu tratate de drept, coduri și jurisprudență), se așează la masa de lucru și stătu multă vreme cu tîmplele în pumnii strînși, fierbînd de ură, scrișnind din dinți și gemînd:

— Măcar de-ar crăpa mîine!

Jack Varlam încă ședea cu capul în pumni. Se simțea nimic, ca apoi iarăși să-l cuprindă dorința sălbatică de-a-l ști mort pe fiu-său, cînd Ionel Varlam lăsă la poarta unui cămin studențesc geamantanele și pachetele și, după ce-l convinge pe portar să-l lase să intre, urcă la etaj și bătu la ușa unei camere. Îi deschise un tînăr blond și uscățiv, cu ochelari, care se lumină la față văzîndu-l și surise cu dinții săi mari și albi:

— Ei, în sfîrșit - s-a făcut? Te-ai hotărît?

Și-i făcu loc să intre. Fum gros de tutun plutea în odaie; cîțiva tineri în pijamale, alții încă îmbrăcați și unul cu o scurtă de postav pe el ședeau pe cele trei paturi de fier, cele trei scaune și masa de brad din odaie. Toți îi erau cunoscuți lui Ionel Varlam: studenți comuniști ai Facultății de științe; tînărul cu ciuf blond căzut pe frunte era de ani de zile prietenul cel mai bun al lui Ionel Varlam. Îl întrebă pe șoptite, privindu-l în ochi:

— Ai plecat definitiv?

Ionel Varlam dădu din cap. Celiai îi puse mîna pe umăr, fără să spuie nimic. Ionel Varlam murmură:

— Am venit să dorm aici; deocamdată n-am unde...

— Mai încape vorbă... Șezi. Ai mîncat? Am sandvișuri și marindadă. Șezi.

Dar Ionel Varlam exclamă, vesel și surescitat (simțise încordarea celorlalți, îi vedea însuflețiți, întrerupți de venirea lui dintr-o discuție aprinsă):

— Ce să șed? Nu **pot** ședea! Ce facem?

— Nimic, cucerim mîine puterea, spuse cu un calm afectat unul dintre tineri.

Cel cu ochelari îl întrebă pe Ionel:

— Ai pistol la tine? Să nu iei nici o armă! Manifestăm cu mîinile goale; îl zdrobim pe Rădescu cu masa!

Ionel Varlam nu răspunse pentru moment. Era tulburat, exaltat, fericit. Ceilalți vorbeau tare, strigau, fumau. El se gîndea încoerent: „Cucerim puterea... îi zdrobim cu masa”. Asta era revoluția; asta era viața, fericirea.

— Ura! Ura! Ura! începu el să strige.

Ceilalți rîdeau; prietenul lui, cel cu ochelari, zise:

— Să te vedem mîine în Piața Palatului, dacă mai ai glas.

III

Adoua zi, 24 februarie, la ora douăsprezece și cincizeci și unu de minute, Dimitrie Cozianu stătea în picioare la fereastră într-unui din apartamentele de la etaj ale hotelului „Athenee Palace”. Aici locuia domnul străin cu mustața roșcovană, care fusese în vizită la Cezar Lascari în seara precedentă. Acest domn fuma tutun parfumat într-o pipă și, cu mîinile în buzunar, picior peste picior, se tolănisese într-un fotoliu. Cozianu însă nu se putea desprinde de la fereastră. Vedea palatul cu o aripă îmbrăcată în schelării, cu catargul de pe fațada centrală, iar sus, pe catarg, filfiind steagul pătrat cu stema regelui; regele era acolo, ascuns în palat. În fața palatului statuia de bronz a lui Carol I călare răsărea dintr-o mare de ființe

mici, mișcătoare. Soarele era strălucitor și cerul albastru, dar lui Cozianu i se părea totul negru și cenușiu; steagurile acelea roșii îi înțepau ochii. Se apleca înainte, cu mâinile pe pervazul ferestrei, și încerca să deosebească în depărtare, pe masivul enorm și roșu al clădirii Ministerului de Interne, în construcție, siuete de soldați și de arme; îi lăcrimau ochii de încordare, dar nu izbutea să distingă nimic. Directorul hotelului îi spusese că sus, pe acoperiș, sînt instalați soldați din garda regală, cu mitraliere; dar trebuiau să mai fie și în palat, și pe binalele Ministerului de Interne. Unde erau? Ce făceau? Ce așteptau? Mulțimea asta de zeci de mii de oameni, poate de o sută de mii de oameni, umplea Calea Victoriei cît se vedea cu ochii, se strivea de grilajul de fier al palatului, se revărsa în străduțele dinspre bulevard și făcea să tremure ferestrele hotelului cu murmurul ei greu din care izbucneau valuri de aclamații; steagurile roșii se legănau și se adunau în fața palatului, pe care flutura în vîntul rece micul drapel pătrat cu stema și ciucurii de aur. Ce făcea regele? Ce făcea generalul Rădescu, primul-ministru? Dacă-i mai lăsa cinci minute, deși păreau neînarmați, puteau să ocupe palatul și ministerele, așa, cu mâinile goale, atît erau de mulți!

— De ce n-or fi trăgînd? murmură Cozianu cu o enervare dureroasă, încordată, cu o dorință aproape sexuală. De ce n-or fi trăgînd, ce mai așteaptă?

— *What did you say?*¹ întrebă mașinal individul din fotoliu, plictisit.

Cozianu nu răspunse.

— *Nothing seems to happen*², mai spuse cellalt, dezamăgit.

O rafală de mitralieră pîrîi undeva în piață. Cozianu tresări, scuturat de un fior. În sfîrșit. În sfîrșit. Bine!

Jos, în piață, altă mitralieră începu să tragă. Omul din fotoliu se ridică, luă un aparat de filmat de pe masă, deschise fereastra și începu să filmeze cu pipa în dinți:

— *Now, that's something to show to my pals at home*³... mormăi el încîntat.

¹ Ce-ai spus?

² Nu pare să se înhumple ceva.

³ Ei, asta-i ceva de arătat prietenilor mei acasă.

În aceeași clipă, jos în piață, Ionel Varlam se uită la cei doi oameni între care mergea. Avusese o clipă de frică, o tresărire instinctivă pe care și-o stăpînise îndată și, mașinal, se uită în dreapta și în stînga, la băieții din rîndul lui. Erau doi cu ochelari. Unul își scoase ochelarii și și-i puse în buzunar; al doilea și-i scoase, îi șterse cu batista și se uită încordat împrejur. O pînză de gloanțe trecu bîzîind pe deasupra lor. Mulțimea îi apăsă din toate părțile, cu presiunea ei uriașă, și-i ducea aproape pe sus, înainte, nici nu vedeau bine încotro, din pricina steagurilor roșii care se legănau în fața lor. Cînd pîrîi a treia rafală de mitralieră, îndelungă, parcă fără sfîrșit, prietenul lui Ionel Varlam se lăsă să alunece încet, parc-ar fi vrut să se așeze pe jos; Ionel Varlam îl apucă și-l ținu; îl văzu galben, cu privirea fixă, în gol, cu pleoapele pe jumătate căzute pe ochi. Strigă la el, speriat; simți că-i e foarte cald brațul cu care-l ține și că-i curge ceva ud pe mînă. Era sîngele lui sau al celuilalt? O durere cumplită îl săgeta în inimă: are să-i moară prietenul acum, aici, într-o clipă? îl ridică - cellalt se lăsa greu, inert, și mulțimea îi purta înainte. Mitralierele trăgeau mereu.

La ora trei și jumătate Dimitrie Cozianu se desprinsese cu greu de la fereastră. Era obosit, sleit de puteri, cu creierul pustiu, parc-ar fi săvîrșit cine știe ce orgie. Nu făcuse nimic, decît să stea la fereastră și să privească; dar încordarea, așteptarea, satisfacția și, acum, o cumplită strîngere de inimă îl zguduiseră și-l epuizaseră. Gazda lui ședea în fotoliu, cu picioarele pe marginea altui fotoliu, și bea whisky cu sifon. Mulțimea era mereu în piață, strînsă împrejurul statuii: se vedeau siluetele subțiri de oameni urcați pe soclu; steagurile se adunaseră ca o pădurice roșie în unghiul mort de lîngă soclu, acolo unde nu-i puteau ajunge gloanțele. Nu se mișcaseră din piață. Dar Rădescu șovăise și dăduse îndărăt în fața unui masacru total. Se vedeau oameni întinși pe asfaltul pieței, dar mitralierele tăcuseră. Cozianu își îmbracă paltonul și cu mâinile tremurătoare își luă pălăria și mănușile, spuse bună seara băutorului de whisky și plecă.

Ionel Varlam simțea cum îi zvîcnește brațul legat cu batista. Al lui fusese sîngele: glonțul îi trecuse prin carnea brațului drept; mîneca îi era găurită și cleioasă de sînge. Pe asfalt, lîngă trotuarul din fața Fundației Carol, o baltă de sînge arăta că acolo murise un om, sau mai mulți. Sus, pe soclu, un bărbat îndesat, cu părul cărunț care-i

cădea în şuvițe pe frunte, cu un cap mare și puternic, vorbea cu glas răsunător, pasionat, despre victoria inevitabilă a clasei muncitoare.

Cînd se făcea întuneric - și se făcu foarte devreme întuneric în acea zi de februarie - Dimitrie Cozianu sună la o ușă discretă în zidul foarte înalt al unei curți din dosul unei case vechi, vopsită în galben, cu obloanele trase și cu fișii groase de frunziș de iederă care mascau în parte ferestrele și ușile. Îi deschise un fecior cărunț, distins și cu glas de tenor, care-l cunoștea, și-l salută cu deferentă și simpatie.

— Conașul e acasă, Jean? întrebă Cozianu.

— E acasă, poftiți, spuse Jean, pe care-l chema Ion, dar era snob și fandosit.

Cozianu îi dădu pălăria și paltonul și urcă. Îl găsi pe Jean-Pierre Haralamb în biblioteca lui, luminată slab de lămpi cu abajur pe măsute joase. Hărți vechi ale Principatelor Române, făcute la Veneția și la Viena în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, portrete în ulei pictate de „zugravi de subțire” necunoscuți și înfățișînd boieri cu ișlic și anterieu, încinși cu șal și cu mustăți lungi, asiatice, acopereau pereții. Hărțile erau acolo fiindcă Haralamb era un om politic; portretele, fiindcă pretindea că se trage dintr-un vechi neam din Valahia, deși se știa că e fiu de modești mic-burghezi. Rafturile bibliotecii, pline de coduri legate în culori sumbre, îl trădau pe jurist. Jean-Pierre Haralamb ședea în fotoliu, cu un pled pe genunchi și cu bastoanele de-a dreapta și de-a stînga. Mai erau acolo secretara lui, o tînără în tailleur albastru-închis, cu părul vopsit blond și lăsat să-i cadă pe umeri după moda lansată de actrița Alida Valii și pe care o adoptaseră toate secretarele și dactilografele din București în anul acela, un tînăr secretar de legație, subțire, înalt, elegant, cu pielea feței albă ca laptele, părul negru și ochii albaștri, cu genele lungi. Se ridicară amîndoi la sosirea lui Cozianu și Jean-Pierre Haralamb concedie secretara:

— Mulțumesc... pentru astă-seară ajunge. Și, întors spre Cozianu, adăugă: - încercam să dictez o pagină din eseu meu...

Tînărul cu ochii albaștri, umbriți de acele gene extraordinare, spuse:

— Vă las și eu, domnule Haralamb.

Plecă și el după secretară; Cozianu le răspunse la saluturi cu o superioritate rece; nu-i plăceau aceste figuri care, se zicea, erau aman-

tele, masculină și feminină, ale lui Haralamb. Se așeză într-un fotoliu și se uită la Haralamb. Acesta avea fața brăzdată de cute de suferință; era cenușiu, obosit. „Cît o mai fi avînd de trăit?” se întrebă Cozianu. Apoi, cu glas tare:

— Știi ce-a fost?

— Știu tot, murmură Haralamb.

— De ce nu i-a curățat pe toți?

— Cum să omoare o sută de mii de oameni? A doua zi aveam revoluție... Nu, e foarte - foarte grav...

— Pe stradă încă circulă grupuri, e o febrilitate, o agitație... Venind încoace am asistat la niște bătăi...

— Între cine și cine?

— Nu știu... Parcă poți ști?

Urmă o tăcere. Cu degetele subțiri, uscate, albe, Haralamb își trase pătura pe genunchi, sună și-i spuse lui Jean:

— E frig aici...

Cozianu se gîndi: „Nu e frig deloc... îmi e frig lui... E muribund, nenorocitul”. Dar după ce feciorul puse lemne în sobă, îl întrebă pe „nenorocit”:

— Ce ne facem?

— O să trebuiască să cedeze regele...

— Cum? exclamă indignat Cozianu. Se gîndea: „N-o să pot face nimic cu comuniștii. O să mă bareze, n-o să împingă în sus decît pe oamenii lor.”

— În aparență. O să cedeze în aparență. O să accepte un guvern în care să intre mai mulți comuniști.

— Dar atunci... exclamă Cozianu.

— Ce, atunci?

— Păi... n-o să-i mai putem opri!

— Trebuie să-i frînăm, să le încetinim acțiunea, murmură Haralamb.

— Cum să le frînăm acțiunea? întrebă Cozianu cu oarecare scepticism.

Haralamb zîmbi subțire, sec:

— Cum s-au dus tratative la Cairo de către Ministerul de Externe, fără știrea ministrului de Externe Ică Antonescu?

Cozianu, care cunoștea rolul mafiei ce domnea la Ministerul de Externe și în capul căreia era Haralamb, înțelese:

— Cum, adică... să-i lovim din spate? Dinăuntru! Asta înseamnă să acceptăm colaborarea cu ei! Unde ne poate duce? Ce câștig am eu sau dumneata din colaborarea asta? Am încercat contacte; nu e nimic de făcut.

Haralamb rîse fără putere:

— Ei și?

Cozianu zîmbi cinic:

— Ia ascultă, nene: dar dacă după aceea, la restaurație, toți cei care au colaborat cu comuniștii în această intenție lăudabilă o să fie de-abia considerați trădători?

Haralamb murmură:

— Regele va ști pe fiecare din cei care au vorbit cu mine și le va cunoaște pas cu pas activitatea.

Cozianu rămase o clipă tăcut. Apoi întrebă:

— Trebuie să consider asta ca o propunere făcută mie?

— Da. Dumneata n-ai ocupat nici un post politic important, poți să te dai totdeauna drept tehnician, drept expert în chestiuni administrative și economice... ce să-ți mai spun? Ești unul din cei mai indicați...

Cozianu spuse:

— Ascultă... nu mă deranjează să-i asigur pe comuniști de loialitatea mea, și pe urmă să-i înjunghii... dar dacă observă ei asta... pot fi într-o situație foarte neplăcută, chiar primejdioasă.

— Cîtă vreme voi trăi eu, regele va ști de dumneata... și vor ști și alții... Poți fi vîrît într-o uniformă de soldat american și urcat într-un avion, într-un ceas. Nu-ți face griji, spuse Haralamb.

Cozianu rămase o clipă tăcut, apoi, deodată, începuse să rîdă și spuse jovial și brutal:

— Ascultă, domnule, dumneata nu prea ai picioare, în schimb ai cap!

Haralamb zîmbi în silă, rece, galben; nu se știa dacă-i plăcuse complimentul. Spuse:

— Situația e gravă... dar bătălia e departe de-a fi pierdută de noi și câștigată de ei. Părerea mea e că ei o vor pierde. Nu părerea: certitudinea. Ei o vor pierde.

IV

Într-una din serile de la începutul lui martie, Dimitrie Cozianu se duse seara la bătrîna prințesă Basarab-Comnen, care dădea în fiecare vineri un mic concert de muzică de cameră. Casa ei, pe Calea Victoriei, avea doar un parter, dar înălțat pe un peron de zece trepte. În curte, castanii bătrîni încă nu-și arătau mugurii în aerul rece. Cozianu intră în primul salon, bătrînesc, cu ghirlande de stuc, cu un lustru uriaș pe schelet de argint și cu cîteva fotolii vopsite în albastru pal și roz, și cu tapiseria pălîtă, înșirate de-a lungul pereților. Se stătea în picioare, concertul se terminase. Bătrîna Basarab-Comnen, înaltă, cu peruca roșie căzută pe o parte a feței pline de pete livide, sprijinită în baston, cu o rochie ciudată, violetă, și o capă de vulpi albastre, care atîrnau pe ea ca pe o sperietoare de ciori, îi întinse lui Cozianu o mîină ce părea intrată în putrefacție din pricina petelor de pe ea și a tendoanelor care ieșeau prin pielea mumificată.

— Bună seara, zise ea cu glasul său țîpător, bine cunoscut în lumea în care se învîrtea Cozianu. Ai întîrziat, n-ai să mai auzi nimic. *Monsieur que voilà*¹ ne-a cîntat ultimele sale opere: o sonatină și o arietă; pregătește și o simfonietă.

Cozianu dădu din cap rece și-i întinse o mîină inertă compozitorului, domn scund, nervos, sec, cu dinții rînjiți într-un etern rictus constipat: era un muzician modern, foarte apreciat. Cozianu se întreba de ce nu i-o fi spus bătrîna pe nume, ci *monsieur que voilà*. Desigur uitase cum îl cheamă.

— Am astă-seară noile vedete - zise prințesa Basarab-Comnen - *devinez qui?*²

Cozianu dădu din umeri:

— *Quelque americain...*³

Domnul pe care-l vezi.

¹ **Ia ghicește pe cine?**

³ **Vreun american...**

— Ah, ăștia bîntuie saloanele, sînt banali la culme; nu, nu americani; altceva; ceva ce n-ai să găsești decît la mine - deși singură mă mir... *ces gens-là chez moi!* ¹ exclamă ea cu uimire și stupefacție și amuzată la culme. Hai, ghicește! *Unrouge, cherami, unrouge!* ² Un tho-va-răș! țipă bătrîna excitată, cu peruca pe o ureche și zornăind din foarte lungile pendentive de briliante.

— Un comunist? Au devenit salonarzi? întrebă surprins Cozianu.

— Nu... numai ăsta... Asta e foarte amator... de altfel nu e lucrător, *c'est presque un monsieur...* *

Și trăgîndu-l pe Cozianu de braț printre grupuri, se opri cu el în fața unui bărbat în haină neagră, croită mediocră și care, cu mîinile la spate, privea lumea elegantă dimprejur, cu un surîs viclean, de geambaș. Această șiretenie greoaie, care-i încrețea pielea la coada ochilor, îl izbi pe Cozianu.

— Domnul Matei Mardan... domnul Cozianu, cîrîi bătrîna Basarab-Comnen.

— îl cunosc din auzite, spuse Mardan zîmbind și măsurîndu-l din ochi cu prețuire pe Cozianu, de parcă voia să-l cumpere și-i evalua prețul în gînd.

— Cum se face? Nu sînt o celebritate ca alți musafiri ai doamnei Basarab-Comnen, spuse Cozianu.

— Am studiat în vremea din urmă problemele financiare, zise Mardan, urmărind-o cu ochii pe prințesa Basarab-Comnen care, după un zîmbet înfiorător și amabil, se depărtase sprijinită de bastonul cu cap de fildeș. Cunosc activitatea dumată de consilier tehnic al Ministerului de Finanțe și, după cum vezi, am socotit-o de așa natură, încît țin bine minte și omul și lucrările...

„Asta e sau un imbecil care mă ia drept un savant, sau un șmecher care vrea ceva de la mine și mă fletează...” în același timp cerceta croiala modestă a gulerului cămășii, calitatea banală a cravatei, croiala mediocră a hainelor, fața masivă și vicleană și-l cuprindea o repulsie fizică la gîndul că omul ăsta e unul din dușmani și că el, Cozianu, i-a dat mîna. Ar fi iscălit cu mai mare ușurință condamnarea la moarte a

¹ Oamenii ăștia la mine!

² Un roșu, dragul meu, un roșu!

³ E aproape un domn...

acestui om, decît să-i dea mîna. Totuși continuă să fie politicoș și atent, deși rezervat. Pînă în clipa cînd Mardan îi spuse:

— Ascultă, domnule Cozianu... n-ai vrea să lucrezi cu mine?

— Cum? Unde? întrebă Cozianu aiurit.

— Guvernul îmi încredințează președinția unei comisii de control a activității financiare, mai precis a creditelor. Am nevoie acolo de oameni cu experiență, cum ai fi dumneata... Ai mai lucrat în direcția asta sub guvernele trecute...

Cozianu tresări. Asta ce fusese? Aluzie? Ironie? Amenințare? „Dacă nu accepți, te fac criminal de război?” sau simplă constatare... îi trecu fulgerător prin minte convorbirea cu Jean-Pierre Haralamb. Dar dacă garanția acestuia nu era destul ca să-l acopere în fața unui viitor guvern Rădescu, în fața unei eventuale terori albe sau a unei dictaturi legionare? Și, în același timp, se gîndea ispitit la posibilitatea de a juca pe două tablouri și de a cîștiga pe amîndouă.

— E o propunere care mă onorează... și foarte tentantă, spuse el; dar trebuie să mă gîndesc...

— Dacă nu accepți în douăzeci și patru de ore, trebuie să reflectez la altul, zise Mardan cu bunăvoință și un fel superior, ironic, neașteptat pentru Cozianu. Îl privea mereu, cîntărindu-l, cum privește un geambaș un cal, și zîmbea. Îți dai seama - adăugă el - că trebuie să-mi constitui comisia cît de curînd. Ce zici?

— Pînă în douăzeci și patru de ore vei avea răspunsul, domnule Mardan, spuse Cozianu și adăugă cu un surîs amar, morocănos, saturnian: Cred că voi accepta... din simpatie pentru dumneata și ca să slujesc țara... așa cum e tradiția familiei noastre.

— Ei, vă înțelegeți perfect, cîrîi doamna Basarab-Comnen, trecînd pe lîngă ei. Nu regreti că mi-ai cerut să ți-l prezint pe domnul Cozianu, nu-i așa? E o personalitate...

Și trecu mai departe, pe cînd Cozianu, vorbind nimicuri cu Mardan, se gîndea cu oarecare mirare și bănuială că Mardan îi ceruse anume bătrînei să i-l prezinte. Mardan umblase după el, prin urmare. De ce? Întrucît era el atît de interesant?

Îi puse aceeași întrebare lui Haralamb, cînd se duse a doua zi la el să-i ceară sfatul. Haralamb îi spuse:

— Cine știe? Are nevoie de dumneata ca tehnician sau e vorba de o acțiune de împăciuire a comuniștilor; orice ar fi la mijloc, dumneata acceptă; eu te voi susține...

Erau în biblioteca lui Haralamb. Un cîine mare de vînătoare stătea întins lingă fotoliul lui Haralamb și dormea cu botul pe labe. Cozianu se gîndi: „Mă susține; dar pe dînsul cît o să-l susțină viața din el?” I se părea că Haralamb se agață din răspuțeri, prin acțiunea lui politică, de viața care în fond îl părăsea; după cum și cu acest cîine încerca să-și dea iluzia că nu e olog și ținut în fotoliu, că mîine sau peste un ceas ar putea pleca la vînătoare.

— Ascultă, dragă Haralamb, o să-ți fiu poate dezagreabil, dar sînt obligat să mă gîndesc la toate: în fond, poate să-mi risc la un moment dat pielea... Dumneata nu stai bine cu sănătatea; dacă, Doamne ferește, ți se întîmplă ceva? Haralamb zîmbi la fel de silit și de acru ca și la întrevederea lor dinainte.

— Sînt foarte bine cu sănătatea! zise el înțepat. Dar văzîndu-l pe Cozianu că tace, îl liniști: Nu sînt singur. Dacă mi se întîmplă mie ceva, toate legăturile mele vor fi moștenite de altcineva, care va fi în contact direct cu persoanele interesate. Nu ezita atîta: am mai vorbit cu alții care nu au făcut atîtea fașoane ca dumneata!

În aceeași seară, Cozianu primi un telefon de la șeful unuia din partidele politice care intrau în guvernul de largă concentrare; și, ca reprezentant al acestuia, îi dădu el un telefon lui Matei Mardan, anunțîndu-l că acceptă; peste două zile, *Monitorul Oficial* publica decretul-lege care constituia comisia guvernamentală pentru controlul financiar, președinte Matei Mardan, vicepreședinte Dimitrie Cozianu. Din ziua aceea începu o activitate febrilă pentru Cozianu, în marele imobil oficial cu mașini veșnic înșirate în față, cu șiruri de birouri în care țacăneau mașinile de scris și de calculat și cu cabinetele conducătorilor, veșnic asediate de directorii băncilor, de oameni de bursă, de politicieni, de gazetari. Mardan îi prezentase lui Cozianu pe viitorii săi colaboratori, șefii serviciilor comisiei.

— Domnul Ioanițiu... domnul Mereanu... spunea Mardan, cu coada ochilor încrețită de un zîmbet jovial.

Domnii respectivi, spilcuiți, pomădați, cu unghiile făcute la manichiură, cu batista parfumată la piept, se înclină în fața lui Cozianu, care se înclină la fel de grav, de parcă ar fi fost cu totul străini: se cu-

noștea cu „domnii” aceștia de cincisprezece.-douăzeci de ani; Ioanițiu fusese în consiliul de administrație al Creditului germano-român și reprezentant al lui Deutsche Bank; Mereanu lucrase la Banca Națională sub dictatura generalului Antonescu; pe alți cîțiva nu-i cunoștea. Unul, șeful serviciului de studii și statistică, un tînăr înalt și subțire, brun ca un arab, avea brațul drept bandajat și atîrnat de gît cu o fașă.

— Domnul Varlam, zise Matei Mardan, prezentîndu-l.

Tînărul nu întinse mîna; nu putea din pricina pansamentelor.

— Varlam? Rudă cu Jack Varlam? întrebă Cozianu amabil.

— E fiu-său, spuse Mardan.

„Aha, ăsta e comunistul!” se gîndi Cozianu. Totuși, pus pe amabilitate, zise:

— Tatăl dumitale mi-e prieten... și e un foarte distins jurist...

Tînărul clipi din ochi și nu răspunse nimic. Mardan zise:

— Fiul e un bun statistician; își face acum un doctorat în matematici și științe sociale; e și un marxist, ceea ce nu strică... Și rîse gros și jovial.

Cozianu simți că-l trece un val de antipatie față de acest june slăbănog și tuciuriu, cu ochelari și cu gulerul cămășii răsfrînt peste gulerul hainei, fără cravată, atît de deosebit de eleganții domni Ioanițiu și Mereanu; și calitatea lui de matematician îi era antipatică; aici trebuia să fii frecat cu toate sforăriile administrației, cu toate șmecheriile marilor bănci, nu cu calculul infinitezimal și cu statistica! Totuși, fiindcă în această zi a prezentării era hotărît să fie amabil întrebă:

— Ați avut un accident, domnule Varlam?

Cellalt blîgui ceva nedeslușit. Mardan rîse:

— A fost rănit la manifestația noastră din 24 februarie! E un tînăr erou!

Cozianu rămase o clipă descumpănit și de aceea îi scăpă o întrebare stupidă:

— Cum? Ați fost jos... în Piața Palatului?

Tînărul Varlam răspunse politicos și sec:

— Da... Dumneavoastră ați fost sus?

Ioanițiu și Mereanu, care pînă atunci îl priveau rece și ironic pe colegul lor comunist, nu se putură împiedica de a zîmbi la această întrebare usturătoare, care-l arăta deodată pe domnul vicepreședinte

al comisiei undeva, pe acoperișul palatului, printre mitraliere. Cozianu se schimbă la față, rîse silit și îngîmă:

— Eu eram la „Athenae Palace”, la etaj, în vizită la un prieten.

— Ei, atunci ai văzut bine... A fost o manifestație impunătoare a maselor populare, zise Mardan, care nu fusese deloc la manifestație.

Se începu o conversație fără importanță. Cozianu rămase tăcut: era stăpînit de o dușmănie instinctivă față de tînărul Varlam... „Uite ce-a putut ieși din șmecherul de Jack Varlam, care e totuși un om inteligent, un om cu care se poate vorbi; golanul ăsta, acest matematician derbedeu!” se gîndea el fierbînd. Și, totuși, va trebui să lucreze cu el. „Un fanatic, un iacobin periculos - își zicea Cozianu în sine - Mardan nu e ca ăsta: Mardan e un vulpoi bătrîn, ăsta însă...”

Dar, în cursul săptămînilor următoare, își dădu seama că tînărul Varlam e deosebit de competent și că se lucrează foarte bine cu el. Uită de prima senzație de ostilitate, care rămase să mocnească undeva în fundul sufletului său; și, vreme de cîteva săptămîni, nu mai văzu pe nimeni, afară de recepțiile oficiale; nu mai trecu decît pe la Haralamb, ca să discute cu el ce e de făcut. Se înțeleseră să se întîlnească numai noaptea, cu nimeni de față. Cozianu, înalt funcționar al unui guvern progresist, nu trebuia să se compromită.

În zilele acelea, cînd țara fierbea de primele măsuri ale reformei agrare, Șerban Romano veni să-l caute pe vărul său la birou. Șerban Romana purta un costum care-l sugruma peste piept, în talie, la coapse.

Se îngrășase enorm în vremea din urmă, făcuse un șezut și un piept de matroană. Picior peste picior, privindu-și pantofii de antilopă ca să nu se uite în ochii acestui om grav și dur a cărui privire neagră îl intimidă, Șerban îi spuse:

— *écoute, mon vieux Dim ...*¹ am remușcări că n-am venit să te văd cînd... cînd s-a prăpădit biata Colette...

Lui Dimitrie Cozianu îi murise nevasta în primul bombardament, cel de la 4 aprilie 1944; fusese invitată de niște prietene să mănînce la prînz la „Floarea-Soarelui” și bomba căzuse pe restaurant. Cozianu nici nu clipi. Aștepta.

— ... și știu că ești ambetat cu casa...

încă o tăcere.

¹ Ascultă, dragă Dim...

— Da, mă mut mereu; n-am găsit nimic care să-mi convină, zise Cozianu.

— *Précisément*²: îți fac eu o ofertă: mută-te la mine; eu vreau să-mi aranjez o casă undeva pe la lacuri, am eu ideile mele în materie de decorație și de mobilier... o să vezi, ce *sera un bijou*³; am descoperit la idiotul de Bubi Ipsilanti un Sfînt Sebastian de un maestru italian de pe la 1600, extraordinar, emoționant; era înnegrit, l-am dat la curățit și Bubi Ipsilanti, care mi l-a lăsat în schimbul unui Luchian, își dă cu pumnii în cap; și mai am niște lucruri fermecătoare, o să vezi, zise Șerban Romano, rîzînd puțin jenat că e atît de încîntat de planul său, cînd fusese tocmai vorba de răposata Colette.

— Să-mi faci plăcerea să vii cînd o să fiu gata; o să organizez des *parties fines, entre garçons... avec des filles, par exemple, hein? Garçons sans filles, n'estpas dans nosgout, hein* VHa-ha! Ha-ha!

Dimitrie Cozianu, serios și morocănos, se uita la acest bărbat gras, cu pungi sub ochi, cu pupilele tulburi și cu părul rar. Mai și mințea în chestia cu băieții. Îl cunoștea din copilărie. Se schimbaseră. Se schimbaseră mult... „De ce? Moale. Moale. Stofă proastă. Nu de-ăștia e nevoie... Cu de-ăștia, o să ne ducem de rîpă”, se gîndea Dimitrie Cozianu privindu-l grav și rece pe vărul său.

— Bine, accept. Mulțumesc, zise el.

— A... dar ce accepți? Casa sau invitația? *Heiril*

— Amîndouă, zise Cozianu.

— A, bravo, perfect. Absolut perfect. Dar... aș vrea să-ți cer un mic serviciu... care pentru mine e foarte mare, dar pentru tine e mic. Nu mă refuzi?

— Să vedem.

— Să nu mă refuzi, Dim. *C'est pour moi une question de vie ou de mort.*⁴ E vorba de reforma asta... cu moșiile. Mă atinge foarte simțitor... foarte simțitor... Tu ești bine cu comuniștii... mi se pare că te-ai și înscris la ei? zise Șerban și se uită timid și curios la vărul său.

² Tocmai.

³ Va fi o bijuterie.

⁴ Petreceri între băieți... cu fetițe, bunăoară, ei? Băieții fără fetițe nu e pe gustul nostru, ei?

⁵ Pentru mine e o chestiune de viață sau de moarte...

Acesta, în flanel *gris-fer*, cu gulerul scrobit și privindu-l fix și sumbru pe sub sprâncenele încruntate și stufoase, aștepta.

— *C'est un secret? Car alors, je n'insiste pas, ce n'est pas mon genre...*¹ rîse Șerban încurcat.

— Nu e un secret. Nu sînt înscris în nici un partid. Sînt un tehnician, zise scurt, sec, Dimitrie Cozianu.

Șerban părea dezamăgit:

— Dar atunci... *tu n'est pas au mieux avec eux!*²

— *Mais si, mon petit, je suis au mieux avec eux*³, spuse cellalt, plictisit. Spune-mi ce vrei.

— E vorba de reforma asta cu moșiile. Aș vrea să mă scapi... să obții să fiu băgat în vreo categorie exceptată... *Heirf!* Se opri, nervos, îngrijorat, cu ochii la Cozianu, și repetă mașinal, bîțîind din pantoful de antilopă:

— *Hein, hein?*

Cellalt nu se mișca. Apoi spuse:

— Să vedem. Sfatul meu e să vinzi, să-ți salvezi capitalul...

— Nu cumpără nimeni! Țăranii nici nu se gîndesc să cumpere ce-o să le dați voi, comuniștii, gratis! exclamă Șerban Romano.

— Să vedem. O să mă gîndesc, repetă Dimitrie Cozianu.

Peste cîteva săptămîni era instalat în fosta casă a lui Șerban Romano, iar acesta nu mai avea decît o sută de pogoane, dar era atît de ocupat de aranjarea noii sale case, încît nu suferi prea mult de pierdere; și apoi mai erau acțiunile, imobilele, aurul...

După instalarea lui Cozianu, casa lui Șerban Romano arăta altfel. Pe dinafară erau aceiași pereți cu tencuiala veche, aceeași *loggia* cu pilaștri de cărămidă deasupra intrării, același mare felinar de fier forjat atîrnat sub bolta *loggiei*. Înăuntru, însă, casa în care Șerban Romano primise de aftea ori în ultimii zece ani, era cu totul schimbată. Tapiseriile franțuzești din veacul al XVIII-lea dispăruseră de pe pereți; în locul lor se întindea o vastă pînză de pictorul român Mirea, intitulată (pe plăcuță de bronz) *Virful cu dor*, și care reprezenta un ciobănaș cu un buciom și un vultur, amîndoi înconjurați de cețuri ce-

¹ E vreun secret? Căci atunci, nu insist, nu-i genul meu...

² Tu nu ești bine cu ei?

³ Bt da, dragul meu, sînt foarte bine cu ei.

nușii; iar în cellalt salon, *Ospățul lui Sardanapai* de un pictor francez de mîna a cincea, din regretabila epocă 1890 și în regretabilul stil „*Salon officiel*”. Mobilele fine, fotoliile aurite, scrinurile din lemn de lămîi și de trandafir se retrăseseră și ele; în locul lor tronau fotolii masive de piele. Un bar de lac chinezesc, roșu pe dinăuntru și plin de sticle, iar pe dinafară negru cu mici scene în aur, era una din mobilele cele mai importante; sufrageria era în falsul stil al Renașterii italiene, care se fabrica în cantități mari sub numele de „floreantin” în Bucureștii anilor 1930-1940; iar din tavane, în locul candelabrelor de cristal de rocă și de bronz atîrnau altele, din cristal de Murano, ca niște fîntîni țîșnitoare împietrite printr-o minune; nu urîte, dar reci.

Covoarele de Aubusson și de la Savonnerie dispăruseră, înlocuite de frumoase Șirazuri și de cîteva Ghiordezuri prețioase, în culori stinse. Casa era pustie, curată și nu se mișca nimeni în ea. Uneori, stăpînul sosea la douăsprezece noaptea, cu prieteni, suna servitorii care apăreau cu ochii umflau și serveau o gustare rece, cu icre negre și whisky; aproape niciodată nu mîncea acasă la prînz. Foarte rar, stătea singur, să lucreze, în biblioteca din care cărțile de filosofie, clasicii preferați ai lui Șerban Romano și cărțile franțuzești cu stampe pornografice din secolul al XVIII-lea pieriseră, înlocuite de șiruri întregi de coduri civile, tratate de jurisprudență, reviste de statistică și de economie politică. Iar servitorii bătrîni, veniți cu douăzeci-treizeci de ani înainte de la țară și care-l slujeau pe Șerban Romano, nu mai erau în casă. Gospodăria o conducea o *house keeper* rochie neagră, care porunca bucătăresei și fetei în casă; feciorul își petrecea vremea dormind, fumînd și la spectacolele de dimineață ale cinematografelor, unde bătrînul Vasile al lui Șerban Romano nu s-a dus niciodată în viața lui.

Aici, în casa asta, își petrecea puținul timp liber foarte ocupatul vicepreședinte al Comisiei financiare. Nu ieșea decît la recepțiile oficiale, nu se mai ducea prin saloane, nici pe la „Jockey Club”. Cînd se dusesese ultima dată la club era obosit, voia să bea ceva rece și tare, nu dădea atenție celor dimprejur. Cîțiva domni sedeau pe canapelele de pluș sub marile tablouri de Grigorescu, pe care nu le priviseră niciodată. Erau acolo prințul Ipsilanti, frate-său Telescop, generalul, în smoching, cu mustață albă, prostit de tot de bătrînețe, tînărul Calomfirescu, Cezar Lascari, Titel Negruzzi. Cozianu trecu printre ei,

salutînd în grabă și fără să ia seama la ei, se ducea să bea ceva, cînd Titel Negruzzi îl opri sub lustrul cel mare, de sticlă, ca un lustru de restaurant. Titel Negruzzi era chel, cu fălci grele, cu ochii tulburi; altminteri bonom și familiar ca întotdeauna.

— Ascultă, Coziene dragă, nu merge, puiule, vezi tu, nu merge, murmură el discret. Ori una, ori alta... Te expui la scene penibile... înțelege-mă: îți vreau binele. Înțelege? Tu cu comuniștii și cu băieții de-aici, majoritatea expropriati de moșii de amicii tăi... Ce să-ți mai explic, ești om inteligent...

Cozianu se uită la el, făcîndu-se palid. Titel Negruzzi era beat ca de obicei; părea bunăvoința întrupată. Cozianu zvîrli o privire împrejur. Jucătorii de la mesele de joc erau cu ochii pe el. „Băieții” cărunți sau chei, monoclați sau burtoși, rîdeau ironic, batjocoritor, insultător. Cozianu șovăi o clipă. Să-l pălmuiască pe Titel Negruzzi? Să-l ia de gît pe vreunul din ceilalți? Mai stătu o clipă, apoi se învîrți în călcîie și ieși repede.

Intro zi de la sfîrșitul primăverii, Dimitrie Cozianu intră la „Athenee Palace”, unde trebuia să se întâlnească cu Jack Varlam. Mașina îl lăsă în fața hotelului; Cozianu intră în hol. Luminile erau discrete, fotoliile adînci și de tapiserie bună și domnea tăcerea marilor hoteluri. În lumina puțină, portocalie, ca printr-o sită, se zăreau niște mogîldețe negre în fotolii, îndărătul coloanelor de marmură falsă sau nu. Din obișnuință, Cozianu le salută; una avea fața gălbuie, ofilită, smochinită, pălăria neagră cu perle de jais și cu penele unei specii de păsări care nu putea fi decît corb; era bătrîna prințesă Ipsilanti, fiica unuia din domnitorii dinainte de vodă Cuza; acum avea aproape o sută de ani și adora să șadă în cafeneaua Nestor și aici, în hol, la „Athenee Palace”. Cealaltă era Elvira Vorvoreanu, desfigurată, cu cearcăne negre, cu capul ei de mort din pricina bolii de inimă. Mai erau două babe necunoscute, apoi Nicolas Ipsilanti, mititel, rotund, cu mustața albă și cu cele mai elegante haine din cîte se croiseră la Londra în tot cursul anului 1910; alături de el, masiv,

brun, ars de soare, într-un costum beige și cu o cravată de un galben palid ca și batista din buzunarul de la piept, Toto Candiotu, om de cincizeci de ani, proprietarul unui mare grajd de cai de curse. Dimitrie Cozianu, care-i cunoștea pe toți, mîncase la ei în casă și-i primise la el pe cînd trăia nevastă-sa, îi salută, întrebîndu-se: „Ce-o fi vrînd Toto? Crede că-i poate escroca bani babei? N-o cunoaște...” Dar în clipa următoare nu se mai gîndi la asta. Privirea bătrînei Ipsilanti alunecă peste el și reveni la Candiotu, indiferentă, parcă ar fi văzut un obiect, un scaun, un palmier din hol. Bătrînul Ipsilanti (era cumnatul prințesei) întoarse ochii; Elvira Vorvoreanu îl fixă o clipă pe Cozianu cu ochii negri, morți, apoi se întoarse și ea și continuă să vorbească; iar Toto Candiotu, al cărui tată avusese un mare magazin de coloniale, se întoarse și mai glacial decît toți ceilalți, încîntat că poate face cauză comună cu os de domn și că snobează un boier. Oamenii de serviciu din ușa holului nu observaseră nimic. Un colonel englez din misiunea aliată de control, țeapăn, cu capul sus, cu ochii sticloși, cu picioarele parcă anchilozate, ieși din bar și trecu prin fața lor fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga. Dimitrie Cozianu simți o fierbințeală năvălindu-i în obraji. Se roșea. Nu i se mai întîmplase asta din copilărie. Strînse din fălci, își smulse batista din buzunarul de la piept și-și șterse fruntea. Murmură furios:

— Imbecilii...

Și se uită împrejur, căutîndu-l pe Jack Varlam. Acesta se ridicase dintr-un colț întunecos și venea spre el cu mîna întinsă. Era voinic, aproape gras, roșu, cu obraji lucioși, ochii strălucitori, albaștri, ca ai unui gîscan, și rîdea vesel și dur:

— Ce faci, excelență? Ce faci, domnule? Ia vino-ncoace să-ți prezint pe amicul meu, domnul Ragusa... domnul Bobby Ragusa, domnul Cozianu.

Un omuleț subțirel, cărunț, apăru și el de după o coloană. Își înclină capul palid, alb, cu trăsături uscate și dure. Cozianu dădu din cap distant, deși știa că venise aici tocmai ca să-l cunoască pe domnul Bobby Ragusa. Și acesta știa foarte bine; de aceea, potrivit cu regula jocului, chițăi (era mai mult decît tenor):

— Vă las... scuzați-mă, am întîlnire cu cineva... Vă salut, excelență... (și se înclină respectuos, apoi se îndreptă și dădu din cap): Servus, dragă... Cu bine...

— Îți telefonez eu, zise Jăck Varlam.

Apoi se așeză cu Cozianu pe o canapea și făcu semn unui chelner care trecea: ceru două pahare de whisky și, pe cînd gusta dintr-al lui, spuse:

— E, ăsta e Ragusa.

— Și ce vrea? întrebă sumbru Cozianu, care se gîndea la incidentul de adineauri. Imbecilii! Imbecilii! Și ce vrea domnul Ragusa? repetă el răgușit și neprietenos.

— Dragă... știe că te cunosc și că mă onorezi cu prietenia ta, spuse domnul Varlam, sau tovarășul Varlam.

Domnul Varlam era proprietarul unor fabrici textile în București; iar tovarășul Varlam era membru în comitetul executiv al partidului social-democrat. Umbla într-un costum cenușiu, simplu și fără croială deosebită, care-i ședea bine și unui proprietar de uzină și unui lider socialist. Era un om foarte bogat, cu asemenea relații și influențe, încît „mă onorezi cu prietenia ta” era aproape o glumă.

— ... Și m-a rugat să-ți cer o intervenție unde-ai să știi tu... Are nevoie urgentă de patruzeci de vagoane care să facă drumul Bîrlad-București și îndărăt. Comuniștii apără cu dinții Căile Ferate. Știi ban-cul lor: „totul pentru front, totul pentru victorie!”... poate că dacă ceri șefului tău... sau ai pe cineva să-i ceară lui Gută sau lui Jenică să intervină... Ei? Ce zici?

„Gută” și „Jenică” erau doi șefi de partide burgheze, care erau în momentul acela în guvern.

— O să-l coste scump pe domnul Ragusa... mormăi încruntat Cozianu. Nu intervenția avea să-l coste scump, ci furia amară care clocoțea în sufletul lui și făcea să-l treacă sudorile și-l silea să-și șteargă neconținut fruntea cu batista pe care o mototolea în pumn. Nu era nimic afrontul pe care i-l făcuseră „ramoliții aceia”, cum le spunea el în gînd. Dar asta însemna ceva, însemna că va fi ostracizat de o întreagă lume... de lumea lui, lumea în care trăise și respirase patru-zece și cinci de ani, lumea în care se cățăraseră cu ghearele, centimetru cu centimetru, și din care căzuse la zvîrcolirile ei de agonizant de-ment, și în 1941, și în 1944, lumea pe care o servise și nu-l recom-pensase cu nimic. „Imbecilii!” se gîndea el sufocat de o furie dure-roasă și deznădăjduită, ca în fața unei neînțelegeri mărunte, dar catastrofale.

— O să-l coste scump pe domnul Ragusa.

— Ei, cît de scump? Vezi să fii rezonabil, că altfel nu-i mai rentează lui afacerea și o lasă să cadă, murmură Varlam zîmbind, dar ușor alarmat. Apoi, tot zîmbind: Să știi că eu nu iau nimic... am niște obligații vechi și cu asta mă plătesc față de el...

— Eu n-am nici o obligație, rîse încurcat Cozianu. („Imbecilii! Nici nu-și dau seama!”) Dar, ascultă, comisionul o să-l plătească în dolari.

— E o condiție mai grea...

— N-am ce-i face...

— Bine, am să-i spun... Iar tu vezi ce se poate face.

— I-o fac. Spune-i că e ca și făcut, murmură sec Cozianu și se ridică: Tu mai stai aici? Eu nu pot... Trebuie să mă duc la birou...

În picioare amîndoi, pe punctul să se despartă, Cozianu își aduse aminte.

— Ascultă, domnule, n-ai putea să-l mai strunești pe băiatul du-mitale? Îmi face viața imposibilă! Dacă n-ar fi al dumitale, l-aș fi zburat de acolo din prima zi! E bățos, obraznic, face ce vrea, parcă el ar fi stăpîn.

Jack Varlam era un om dur. Dar acum rîse cu o moliciune dezarmată, pe care încerca să și-o ascundă. Nu era rîsul unui părinte, ci al unui om care se știe fără putere într-un punct, un punct de unde-i poa-te veni pieirea.

— Nu, dragă... nu-mi cere asta... N-am nici o influență asupra lui... E comunist...

Cozianu îl privi drept în ochi. Cellalt nu răspunse cu o clipire com-plice, ci se uită la el, cu ochii adînci și goi ai unui om lovit. Cozianu întrebă:

— Comunist?

— Da, da... Comunist...

— Bine, auzisem și eu, dar credeam că... cu știrea dumitale!

Varlam oftă și dădu din cap, zîmbind melancolic.

— Să te ferească Dumnezeu, dragă. Bine că nu trăiește maică-sa să-l vadă... Ar fi murit de supărare...

Cozianu rămase o clipă nemișcat, apoi murmură:

— Auzi, ce dement... E nebun?

— Nu. E comunist, nu înțelegi? E comunist, repetă Varlam cu tristețe și neputință.

Cozianu nu mai spusese nimic despre asta și se despărțiră. Varlam se duse la bar, unde avea întâlnire cu niște gazetari americani, iar Cozianu la birou. Când trecu prin hol, spre ieșire, își înțepeni mușchii, silindu-se să nu știe că în colț, în cercul de fotolii, capul de mort al Elvirei Vorvoreanu, obrazul alb al prințesei Ipsilanti sub pălăria cu pene de corb și mutra masivă și obraznică a lui Candiotu se întorceau spre el. Nu se uită la ei, dar le simți privirile și-l mai trecu un rînd de sudoare. Ieși, făcu semn mașinii, urcă și spusese:

— La birou!

VI

Aici, la birou, Dimitrie Cozianu se simțea stăpîn. Aici știa ce face, pentru ce, pentru cine; aici se simțea sigur și uneori îi venea să rîdă de păcăleala formidabilă pe care le-o trăgea comuniștilor, ca și imbecililor de la „Athenae Palace”. Astăzi însă avea o strîngere de inimă. Tot jocul lui era mersul unui acrobat pe funie. Dar dacă făcea un pas în gol? Urma prăbușirea - și asta putea însemna pușcăria pe mulți ani de zile sau cine știe? procesul de înaltă trădare și... parcă el nu știa, parcă schilodul nu-i spusese că persoanele interesate erau la curent. Cozianu, ca și Haralamb, știa foarte bine că asta se încadrează în textele de lege privitoare la înaltă trădare. Și atunci?

Trecu încruntat și morocănos printre oamenii care se înghesuiau în anticameră, intră în birou și șezu o clipă singur. Apoi începu să răsfoiască hîrțiile care erau pe masa de lucru. Era întuneric; numai lampa cu scoică de porțelan verzui arunca un cerc de lumină pe birou și mîinile fine, prelungi, cu degete subțiri și cu păr des, negru, ale lui Cozianu, ieșeau din lumină. Pe degetul mic al mîinii drepte strălucea un inel mic cu pecete. Mîinile întorceau liniștit cîte o foaie, apoi stăteau întoarse pe hîrtie, elegant și cu părul acela animalic care ieșea de sub manșetele albe și scrobite. Deodată Cozianu se aplecă asupra

unei foi de hîrtie și rămase cu ochii nemișcați. Apoi o mai citi o dată. Apăsă pe buton ca să cheme secretara:

— Roagă-l pe domnul Varlam să poștească încoace.

Și, rămas iarăși singur, ridică hîrtia care tremura ușor în mîna lui. O ținea în aer, gata s-o arunce, s-o rupă în bucățele. Nu mai putea suporta pe acest Varlam. Era a patra oară cînd insistă și se zbătea ca un desperat, făcînd referate și contrareferate, intrînd de cîte zece ori la rînd la Cozianu și la Mardan, ca să obțină anularea unor măsuri ale Comisiei financiare. În ședințele de lucru combătea fiecare propunere a lui Cozianu, cu o încăpățînare iritantă, cu calmul său sec care îl scootea pe Cozianu din sărite. Trebuia să se isprăvească o dată. Cozianu aștepta fierbînd de furie rece, stăpîniată.

O bătaie în ușă.

— Intră!

Înalt, subțire, îmbrăcat mai corect ca la început - purta cravată, avea un costum călcat - Ionel Varlam intră, spusese bună seara și stătu o clipă în picioare, așteptînd să fie poftit să șadă. Cozianu nu-l pofti. Se uita la pieptul celuilalt, nu în ochii lui, de frică să nu-l facă furia și antipatia să se trădeze. Ionel Varlam mai stătu o clipă în picioare, apoi, foarte calm, se așeză într-unui din fotoliile din fața mesei de lucru a lui Cozianu.

— Domnule Varlam - zise acesta cu glasul mai-mai să-i tremure de furie - văd că încă n-ai înțeles ce s-a vorbit în ultima ședință a Comisiei.

— Vorbiți despre mutarea fabricii de avioane îndărăt la Brașov și creditele pentru repunerea ei în producție? Am înțeles foarte bine, domnule vicepreședinte.

— Cum ai înțeles foarte bine? N-ai înțeles nimic! exclamă Cozianu enervat. Sîntem încă în război. Hider e încă la Berlin, toate forțele economice ale țării trebuie consacrate frontului și dumneata propui credite pentru o fabrică demontată, mutată în niște sate, și care n-o să dea nimic pînă-ntr-un an sau doi! Asta e nebunie! Studii și statistici se fac în secția dumatăle, sau romane?

— Domnule vicepreședinte, fabrica „I.A.R.” va putea produce automobile, mașini-unelte, tractoare pentru agricultură! Războiul e pe sfîrșite. Nu e bine să ne gîndim la perioada următoare? spusese Ionel Varlam cu căldură, fără nimic din animozitatea pe care o avea Co-

zianu față de el. Urmă: Mă simt dator să propun în fiecare ședință a comisiei aprobarea de credite pentru mutarea I.A.R.-ului îndărăt la Brașov și repunerea sa în funcțiune. Nu pot, înțelegeți-mă vă rog și pe mine, nu pot accepta ca o fabrică întreagă cu un echipament modern și perfecționat, să stea prin magazine și lăzi, în niște sate din fundul Ardealului, să se deterioreze, să se piardă, nu pot asista cu mâinile în sân, domnule vicepreședinte! Dacă n-aș avea nici o informație despre asta, n-aș zice nimic, aș avea scuza că n-am știut. Dar pot să vă arăt scrisorile comitetului sindical al fabricii, rapoartele inginerilor, rapoartele funcționarilor noștri pe care i-am trimis la fața locului: e un dosar întreg, complet, din care reiese clar ca lumina zilei că acolo e o mare avere pentru țară și nu pot tăcea. E o chestiune de conștiință pentru mine; și oricine-ar fi în locul meu, afară de un om necinstit și răuvoitor, v-ar vorbi la fel!

Cozianu se stăpîni să nu întrebe ce vrea să spuie cu „om necinstit și răuvoitor”, dacă era o aluzie la el, Cozianu; își dădea seama că este exclus, că i s-a părut în mod nejustificat, că Ionel Varlam nici nu se gîndise la așa ceva și totuși se simțea prost, iritat, jignit; de fapt simpla pomenire a unor oameni „necinstiți și răuvoitori” îl enervase, căci Ionel Varlam vorbea cinstit și deschis, mărturisindu-și fățiș intențiile și mobilurile, pe cînd el, Cozianu făcea tocmai ce spunea Ionel Varlam: frîna, oprea în mod discret și ascuns, dar din răsputeri.

— De asta - urmă Ionel Varlam - v-am înaintat memoriul și adresa pe care-ați rupt-o după cîte văd...

Cozianu se uită cu vioiciune la hîrtia din fața lui: da, era adresa ce însoțea memoriul serviciului de studii; și într-adevăr o rupsesse fără să-și dea seama; cu totul fără să-și dea seama. Dar cînd? Adineauri, de bună seamă, pe cînd îl aștepta pe junele ăsta. Cozianu simți că se roșește: Varlam îl prinsese asupra unei manifestări pătimașe, care-i trădase sentimentele. Îl privi pe tînărul înalt și firav care ședea în fața lui. Ar fi vrut să-l strîngă de gît, să-l facă să dispară, să nu mai existe. Îl ura. „Să vedem dacă n-o să fiu eu mai tare ca tine!” se gîndi el. Da, îl ura pe intelectualul ăsta cu ochelari și cu ideea revoluției în cap. Ideile sînt făcute pentru a străluci într-un salon, a lua examene, nu pentru revoluție - așa socotea Cozianu. Prezența acestui „tînăr fanatic”, cum îl aprecia el în gînd, îi făcea un rău fizic. Ar fi dat orice ca să nu-l mai vadă pe acest om care folosea ideile ca pe niște arme,

niște cuțite, niște măciuci, că să-l zdrobească pe el, Cozianu. „O să fie greu, se gîndea Cozianu fierbînd. Totuși, trebuie să se poată. Trebuie! Și pentru asta, o să-l zbor de aici.”

— Nu ne înțelegem, domnule Varlam, zise el stăpîni. Dumneata ești un organ consultativ, trebuie să informezi comisia, să studiezi problemele care o interesează, nu să dai sugestii și nici să exerciți presiuni asupra comisiei.

— Încerc să fiu în primul rînd patriot, domnule vicepreședinte... V-am spus: nu pot tăcea. Comisia n-are decît să treacă peste încercările mele, dar eu îmi voi face datoria pînă la capăt.

— Ce însemnează „pînă la capăt”? întrebă Cozianu enervat și bănuitor.

Ionel Varlam ezită o clipă, apoi spuse:

— Adică, cît voi fi eu aici, voi continua să propun creditarea „I.A.R.”-ului în scopul reînălării și începerii producției.

Cozianu se prefăcu a răsfoi niște hîrtii de pe masă și urmă:

— Bine, mulțumesc.

Vorbise cu capul în piept, și fără să ridice ochii, ca să nu dea mîna lui Ionel Varlam. Acesta se ridică și plecă. Peste două minute, Cozianu îl întrebă la telefon pe Mardan dacă-l poate primi; da, Mardan îl aștepta.

Președintele comisiei îl aștepta în picioare, îi întinse mîna cu aerul său de viclean și fals binevoitor, îl pofti într-un fotoliu, se așeză și el în alt fotoliu, aprinse o țigară, îi oferî una lui Cozianu, dar acesta refuză.

— Domnule președinte, vă rog să-mi acceptați demisia, zise Cozianu sec.

— Cum? De ce? Ce s-a întîmplat? întrebă cellalt, mirat, dar fără să se tulbure.

— Nu mai pot lucra cu domnul Varlam. Prin felul cum e organizată comisia, trebuie să am de-a face cu el zilnic; ei, nu mai pot lucra cu el. E maniac, are idei fixe, e obsedat de cîte ceva și mă pisează cu mii de propuneri pe aceeași temă; m-a înnebunit. Uite, în chestiunea remontării „I.A.R.”-ului a ajuns să nu mai poată referi decît despre asta!

— Bine, dar e o problemă a viitorului... nici nu s-a sfîrșit războiul, murmură Mardan cu un zîmbet superior și înțelegător, cum zîmbești de ce spune un copil.

— Asta-i repet și eu, dar m-am săturat! izbucni Cozianu.

— Ei, nu-l lua în serios... e avîntul tinereții...

— Nu sînt dispus să înghit avînturile domnului Varlam! exclamă Cozianu.

— Lasă, n-avea grijă; o să discut cu el, spuse Mardan. Nu trebuie ca pentru asta să iei hotărîri atît de grave...

— Nu, domnule Mardan. Cu mare regret vă rog să-mi acceptați demisia.

— Nici nu mă gîndesc, zise Mardan. De ce să-ți dai demisia? Mi-ești indispensabil.

— Vă rog totuși să-mi acceptați demisia, spuse cellalt pe un ton rece, ferm și încăpățînat.

— Nu insista... și, te rog, ajută-mă mai departe... trebuie făcută o politică de redresare a economiei țării... e o muncă de ani de zile și dumneata îmi ești indispensabil...

Se uita mereu la el cu ochii săi reci.

— V-aș ruga să-l scoateți din post pe Varlam, zise Cozianu după un răstimp.

— Bine, zise Mardan. Dacă vorbesc cu el și totuși nu-și schimbă felul de-a lucra, îl mutăm. Ești mulțumit? Vezi cum te poți înțelege cu mine?

— Domnule Mardan, mă înțeleg cu dumneavoastră și mai bine decît mă puteam aștepta, zise Cozianu.

Începură amîndoi să ridă. Mardan îi întinse mîna cu un aer de bunătate și de prietenie ca un om cumsecade și fără fasoane. Cozianu îi strînse mîna și ieși, cu creierii fierbînd. Nu cumva asta îi întindea o cursă? Cînd începi să minți și lucrezi în plină minciună, nu te mai poți încrede în nimeni; s-a isprăvit, ai părăsit terenul ferm și plutești în nesiguranță și primejdie. Nu-l pîndea? Tulburat, ședea și se gîndea la primejdiile legate de încercarea lui. Știa că pînă la sfîrșit își va risca libertatea și poate chiar capul. Știa că sorții sînt cel mult egali și, mai probabil, potrivnici. Și acuma, din primele clipe, scurta convorbire cu Mardan îi arătase perspectiva unei alianțe neașteptate, dar și pe aceea a unui pericol imediat. Îl mințise Mardan ca să-l prindă într-o capcană? Sau îi oferise alianța? Prima alternativă era cea mai probabilă; a doua era absolut de necrezut!

"i

Secretara intrase de vreo trei ori, dar el o gonise cu un semn din mînă. Mai stătu singur, gîndindu-se: va trebui să se ducă să-l vadă pe Jean-Pierre Haralamb; era singurul om față de care putea să-și descarce sufletul.

VII

C am pe la ora cînd Cozianu ședea cu Jack Varlam la „Atheene Palace”, Isabela Giurgea-Roșcanu, care avea să joace un rol atît de important în viața lui Cozianu, stătea de vorbă cu Ana Antim, prietena ei, conferențiară la catedra de endocrinologie a Facultății de medicină din București și șefă a unei secții dintr-un mare spital. Locuia la Ana Antim din vremea bombardamentelor, dar nu vorbiseră pînă acum niciodată despre ce vorbeau în clipa asta.

Ședeau amîndouă în salonul plin de tablouri de Luchian, Petrașcu și Pallady, de lîngă cabinetul doctoriței. Isabela, mărunță, subțire și cu mîini fine, Ana Antim mare, voinică, cam bărbătoasă; Isabela delicată, cu mișcări grațioase și pline de demnitate, doctorița sobră în gesturi și glas, vorbind bine și curgător, dar stăpînit; nu semănau de loc, dar se înțelegeau bine și erau prietene de douăzeci de ani. Beau ceai; ceașca pe care o luă Isabela Giurgea-Roșcanu de pe măsuta de ceai îi zuruia în mîna tremurătoare.

— Să nu cumva să mă-nțelegi greșit; îți cer să mă sprijini, nu să-mi dai bani, murmură ea.

— Cum? pomană? Nici nu m-am gîndit vreodată să te miluiesc, zise doctorița; de altfel știi bine că e contra principiilor mele să dau pomană.

— Ce-ți cer eu - urmă Isabela - e să-mi dai un sfat. Ce pot face ca să-mi cîștig viața? Tu nu știi și n-am lăsat pe nimeni să bănuiască, dar am ajuns să nu mai am ce mînca. În 1941, cînd m-am despărțit de Giurgea-Roșcanu...

— Pe care, fie vorba între noi, nu-mi pot explica cum de l-ai luat! o întrerupse Ana Antim.

— Eram naivă, fără experiență, părinții mei, care erau încîntați de asemenea partidă, au făcut presiuni asupra mea... și pe urmă am plătit

<

scump... Nici nu bănuiești, tu care nu ești măritată, ce înseamnă să conviețuiești cu un om pe care nu-l iubești și pe care începi pe nesimțite să-l detești, pînă ajungi să-ți mărturisești că da, îl detești, pe care te hotărăști în fine să-l părăsești... A fost un infem, Ana dragă... bine că am scăpat. Dar altceva îți spuneam: cînd l-am lăsat, nu mi-am luat nimic decît hainele și rufele. Tot ce-mi făcuse el cadou, bijuterii, blănuri, am lăsat tot. M-am mutat la tata; cînd a murit el, în 1942, mi-a rămas casa bătrînească și biblioteca tatii; le-am vîndut și din asta am trăit; tu știi că abia mănînc și că n-am nevoie aproape de nimic, dar, chiar așa, am ajuns cam la capăt. Trebuie să încep să lucrez, nu mai pot sta așa. Ceva mai necesar, mai util... și din care să pot și trăi.

Ana Antim dădu din umeri:

— De ce nu mi-ai spus mai demult?

— Păi... mi-era greu, erau prejudecățile oamenilor... lumea în care m-am învîrtit din cauza lui Giurgea-Roșcanu... Ar fi urlat Bucureștiul... Pe cînd acum, e un fel de revoluție, văd femei ca tine, ești șef de spital, ții conferințe, faci politică... S-a schimbat ceva; nu mai mi-e teamă că par o nebună, cum am părut în 42 și 43, pe front, și la tine la spitalul ăla...

— Al lucrat foarte bine atunci, și asta ți-o recomand și-acum, zise Ana Antim cu tonul ei obișnuit, energic, practic, sigur, ferm. Îți găsesc un post de infirmieră la mine la spital; urmezi un curs de perfecționare și pe urmă, văzînd și făcînd: poate, cine știe, să-ți termini medicina... în al cîtelea an ai întrerupt ca să-l iei pe ilustrul Giurgea-Roșcanu? în al doilea sau al treilea?

— Al doilea, zise Isabela zîmbind.

— O să fie mai greu... în fine, vedem atunci. Deocamdată, mă ocup să te plasez.

— Nu; mai stau cîteva zile, vreau să mai încerc să intervin pentru...

— Nu pot să te aprob, draga mea, spuse doctorița destul de sec. A fost un ticălos, un... ceva foarte murdar.

— Alt om decît pe mine nu are, zise Isabela ridicîndu-se; trebuie să-mi fac datoria.

Ana Antim dădu din umeri și o mîngîie pe cap:

— Bine, domnișoară Isus Hristos, treaba ta. Cu cine vrei să vorbești? Să nu-mi ceri mie să intervin pe lîngă nimeni, că nu intervin!

— Nici nu m-am gîndit; te cunosc, zîmbi Isabela. Cunosc eu pe un om care are un post, înalt și se pare că are mare influență pe lîngă comuniști. Dimitrie Cozianu. îl știi?

— Am auzit de el... Nu, nu-l cunosc. Și? Te duci la el?

— Am audiență chiar astă-seară.

— De-aia erai îmbrăcată de oraș... bine, du-te. Nu-ți urez succes, spuse doamna profesor doctor Antim, scotîndu-și prietena din salon de umeri, cu un gest totodată sever și protector.

' Și pe cînd Isabela ieșea, trăgîndu-și mînușile, doctorița îi mai spuse:

— Să vii să-mi povestești cum a fost.

Și închise ușa.

VIII

Secretara intră în biroul lui Dimitrie Cozianu:

— Ați acordat audiență doamnei Giurgea-Roșcanu.

Nebuna. Exaltata. Lui Giurgea-Roșcanu i se pregătea acum procesul, ca om de afaceri al unor criminali de război. În principiu, n-avea nici un rost s-o primească. N-avea chef să-și bată capul cu necazurile altora. Își pierduse soția în bombardament, își pierduse moșia acum în primăvară (comuniștii fuseseră atît de intransigenți, încît nu numai că nu i-o putuse salva pe a lui Șerban Romand, dar nici pe a lui proprie nu și-o salvase), și acum juca un joc hazardat și primejdios. Ce-i păsa de doamna Giurgea-Roșcanu? îi acordase audiență într-un moment de neatenție... S-o amîne?

— Să poftească, zise el plictisit. „Era totuși frumoasă, nebuna.”

Se făcea seară; perdelele mari de catifea cenușie lăsau între ele o fișie de cer albastru cu o dungă portocalie la bază, pe care pluteau nori de un trandafiriu delicat, incandescent. În birou era penumbră; ardea numai lampa de birou, cu scoica ei de porțelan verde deasupra.

Ușa se deschise și intră o femeie subțire, de vreo treizeci și cinci de ani, care veni cu pași liniștiți, cu un mers plin de demnitate, pînă în fața lui. Cozianu rămase o clipă nemișcat, să se uite la ea. Avea un cap mic, cu un oval desăvîrșit, îngustat spre bărbie; pielea ivorie

pătrunsă de o căldură trandafirică mereu gata să devină roșeață; ochii verzi-cenușii îl priveau puternic, fără sfială, dar și fără cutezanță; și o gură sensibilă, tremurătoare, îndurerată, se întredeschise într-un zîmbet care se vedea că putea fi strălucitor. Femeia era îmbrăcată într-un tailleur de șantung de culoarea zahărului ars. Cozianu, care voia s-o ție în picioare, se trezi că se ridică dindărătul biroului și vine în întâmpinarea ei. Doamna Giurgea-Roșcanu îi întinse o mînă înmănușată în alb și-i spuse:

— Nu-ți mai aduci aminte de mine. Ne-am întîlnit pe front, în 1943; te-am dus cu ambulanța mea.

— Îmi aduc foarte bine aminte, zise Cozianu. „Ce curios - se gîndea el - parcă n-aș mai fi văzut în viața mea o femeie. Ce bine e! Și nu seamănă cu nici una. Nu se aseamănă cu nimic.”

O mare liniște și seninătate era în glasul, în privirea, în toate mișcărilor femeii acesteia; politețea ei era firească și adevărată; nu părea învățată și rece, ci o bunăvoință înăscută, o grijă reală pentru cel cu care vorbea. Și avea în ea, în accent, în privire, o intensitate nemaipomenită. „Sau poate mi se pare mie”, își zise Cozianu.

— Domnule Cozianu, dumneata ești singurul meu cunoscut în lumea care e la putere astăzi. Aș fi putut să-l rog pe vărul dumitale Cezar să mă introducă la cineva, dar mi s-a părut că e mai bine să vorbesc cu dumneata.

— De ce vi s-a părut asta? întrebă Cozianu, zîbind fără să vrea.

Ea îl privi drept în față și zise:

— Se spune despre dumneata că ești mai influent pe lîngă comuniști decît alții.

Cozianu începu să rîdă; avea de-a face cu o persoană care vorbea deschis. Alta i-ar fi spus: „fiindcă mi s-a părut că ai un suflet deosebit” sau alte asemenea baliverne.

— Și la ce vreți să folosiți această influență a mea, dacă pot să știu și eu? întrebă Cozianu, în felul său morocănos și saturnian, dar înveselit.

Era o mare deosebire între politicienii cu care avea el de-a face de douăzeci de ani, la al căror cuvînt trebuia să stai o zi să te gîndești nu dacă fusese o minciună, ci din care din cele zece mii de varietăți de minciuni fusese, și de ce grad de falsitate - și această persoană cumpătată, politicoasă și de o franchețe absolută, care ședea într-un

fotoliu de catifea cenușie în fața lui. Era o mare deosebire și între ea și cucoanele din lumea în care se învîrteau amîndoi; avea un aer de stăpînire și de simplitate și o privire atentă și inteligentă ca a unui bărbat, și încă a unui bărbat cum Cozianu nu cunoștea mulți. Ce putea avea comun femeia aceasta cu Giurgea-Roșcanu, lichea agreabilă și imprudentă, pe care-l pîndea o condamnare la moarte sau la închisoare pe viață?

— Am venit să te rog, domnule Cozianu, pentru soțul meu.

Nevasta lui Giurgea-Roșcanu. La început, Giurgea-Roșcanu n-avea nici o importanță, era un avocat cu succes și atît. Abia după aceea, prin 1940-41, devenise, prin hafîrul mareșalului Antonescu, mare mînuitor de bani murdăriți cu lacrimi și sînge. Și acum își aștepta procesul.

Se încruntase:

— Ce pot face eu pentru soțul dumneavoastră? Nimic! N-am nici o legătură cu procesul.

— Domnule Cozianu, nu pentru el, fiindcă nu el te roagă.

— Nici pentru dumneavoastră, doamnă, spuse el rece. Iertați-mă, dar aici e vorba de dreptate. Oricît aș ține să vă fac un serviciu... nu mă pot amesteca!

Ea nici nu clipise. O luă de la început, calmă și răbdătoare.

— Nu cer nimic ilegal... nimic nedrept. Cer un singur lucru: să obții să fie judecat separat. Fiindcă atunci o să se vadă mai limpede că vinovăția lui e diferită de a guvernatorului și a generalilor. Aceștia au ordonat masacre de ruși și de evrei, jafuri... El însă...

— El a fost complicele lor moral, doamnă, și poartă răspunderea împreună cu ei, zise sec Cozianu.

— N-ai dreptul să te pronunți înainte de sentința tribunalului, în situația dumitale de om de stat, spuse ea cu multă liniște. Cozianu amuți. Doamna Giurgea-Roșcanu urmă: Crede-mă: va fi poate condamnat, dar nu cu aceeași asprime; cu condiția să fie judecat separat, să fie judecate faptele lui, și să nu fie pedepsit el pentru fapte de care răspund ceilalți. Te asigur, domnule Cozianu, că e în interesul justiției. Nu vreți să se facă dreptate?

Cozianu zîmbi întunecat:

— Dumneavoastră vorbiți aici de dreptate, cînd se ciocnesc două tabere înarmate... Comuniștii numesc asta dreptatea istoriei.

Doamna Giurgea-Roșcanu reținu cuvîntul:

— Dreptatea istoriei? Bine, să fie pentru o categorie întreagă... dar trebuie văzut cine intră în categoria asta! Giurgea-Roșcanu nu intră - și în orice caz nu e un criminal de război! A fost inconștient, ușuratic, necinstit... dar n-a comis crime!

— În postul în care era el, inconștiența și necinstea sînt crime, zise grav Cozianu. Apoi se uită la femeia din fața lui și zise: N-avea decît să nu accepte să intre în banda care va fi judecată... îl apărați bine, dar zadarnic.

— Nu îl apăr pe el, ci dreptatea, domnule Cozianu! Apăr dreptatea, spuse ea.

Dimitrie Cozianu se uită lung la dînsa și dădu din cap:

— Consecvența asta e foarte abilă. Ați fi bună de avocat. Sînteți elocventă.

— Orice om drept e bun de avocat, dacă nu e prea prost... Numai că nu sînt așa de mulți, spuse ea. Esențialul e să judeci lucrurile independent de interesele tale, de pasiunile tale... numai potrivit cu ce e drept. Și c drept să fie judecat separat Giurgea-Roșcanu, spuse ea zîmbind liniștit. Dumneata ai atîta trecere pe lîngă guvernul de acum, încît sînt sigură că ai putea obține disjungerea procesului.

Era o ființă delicată și armonioasă, cu un ton de sinceritate și de convingere care-i dădură o clipă lui Cozianu impresia că lucrurile pot fi și altfel decît le vedea, că bătălia pe care o dădea el, sîngeroasă și feroce, trînta pe sugrumate, în beznă, poate fi înlocuită de o lume a demnității omenești și a perfecției morale... care nu existau doară nicăieri! Nu existau! Ce tot lua cuconița asta vorbe mari în gură? Spuse brutal:

— Dar dumneavoastră nu veniți aici în interes personal? Nu veniți pentru soțul dumneavoastră? Unde e dreptatea?

Ea îl privi cu seriozitate:

— Sînt despărțită de el. Nu e soțul meu.

— Acuma! rîse aspru Cozianu. Cînd a căzut!

— Cererea de divorț am făcut-o în ianuarie anul trecut, zise doamna Giurgea-Roșcanu. Îți închipui că au venit bombardamentele, fuga din București... Ți le spun pe toate astea fiindcă pari să iei în serios ce-am spus și vreau să te conving că am dreptate; căci, de altfel, nu am obiceiul să dau socoteală de viața mea particulară...

încheie ea cu o fermitate îndulcită de un surîs fermecător, deși nu voia să fie mai mult decît politicoasă.

Dimitrie Cozianu era însă prea tulburat ca să ție seama de aceea delicată „punere la locul său” și urmă, dușmănos:

— Dar ați beneficiat pînă în 44 de situația lui Giurgea-Roșcanu și de ce făcea el în teritoriile ocupate! N-ați protestat!

Doamna Giurgea-Roșcanu se schimbă la față și-și strînse poșeta de crocodil în mîinile înmănușate:

— Nu mai trăiesc decît din banii mei din 1941, de cînd, de altfel, nu mai conviețuiesc cu el... Și din 42 pînă la sfîrșitul războiului am fost infirmieră pe front.

Obrajii sidefii se înroșiră ușor, ochii îi străluceau. Cozianu spuse:

— Atunci... dacă n-aveți nimic comun... nici afecțiuni, nici interese cu domnul Giurgea-Roșcanu, ce vă face să veniți la mine să-l apărați?

— Datoria mea; eu îl cunosc cel mai bine pe lume și știu că a fost imoral și necinstit, dar nu criminal, spuse doamna Giurgea-Roșcanu, subțirică și elegantă, strîngîndu-și poșeta pe genunchi.

Lui Cozianu îi venea să urle de mirare și de tulburare. Cunoștea oamenii, trăise în lume, știa ce tip de femeie produce mediul în care se învîrtea - și iață pe această tînără persoană care... nu, era de necrezut! Sau, poate, era excepția care confirmă regula... sau o ipocrizie fenomenală? Dar cu ce scop? Nu, nu era ipocrizie... și totuși... era de crezut? Existau și oameni de aceștia?

— Dar în 1941 datoria dumneavoastră care era? întrebă el. De ce nu l-ați apărat atunci de propria lui imprudență?

— E mai greu să aperi un om de el însuși decît de dușmanii din afară, zise simplu doamna Giurgea-Roșcanu. Am încercat: n-a vrut să mă creadă...

— Și atîta v-ajuns? V-ați resemnat?

Doamna Giurgea-Roșcanu se făcu palidă:

— Datoria mea era să protestez... să lupt activ ca să nu se întîmple tot ce s-a întîmplat...

Tăcu. Cozianu aștepta. Apoi ea urmă:

— N-am avut atîta putere...

Acuma tăcu Cozianu. Îi era rușine s-o privească în față. Încruntat, cu ochii la placa de cristal de pe birou, se ridică:

— Bine, doamnă. Mă voi ocupa personal de ce mi-ați cerut și vă voi înștiința. Lăsați secretarei mele numărul de telefon.

Doamna Giurgea-Roșcanu îi întinse mîna înmănușată, el i-o sărută și rămase în picioare pînă o văzu ieșind cu mersul ei de o grație și o demnitate desăvîrșită și ușa se închise după dînsa. Apoi exclamă:

— N-aș fi crezut! Ei, nu! La asta, nu m-aș fi așteptat... Să vedem... Să vedem...

IX

Seara tîrziu, după ce chemase la telefon din oraș, spunînd „Aici Dumitru”, se duse la Jean-Pierre Haralamb. Cînd ajunse în fața casei îmbrăcate în iederă, pe strada slab luminată, se uită în dreapta și-n stînga, apoi scoase iute o cheie și descuie o poartă în zidul dindărătul casei; intră în curtea pustie, îngustă ca un șanț, încuie poarta, descuie o ușă prăfuită cu o a doua cheie, apoi urcă o scară fără lumină, bătînd într-o ușă și intră: era în biblioteca lui Haralamb. Schilodul ședea în fotoliu, cu ochii închiși, obrazii-i erau supti și uscați, oasele feței îi ieșeau prin piele. Întoarse numai ochii spre Cozianu și-l întrebă:

— Ce mai faci? Ești plictisit că te-au snobat babalîcii la „Athenee Palace”?

Cozianu, care voia să se așeze, rămase în picioare de mirare:

— Ai și aflat?

— Aflu tot... imediat... asta e cochetăria mea, rîse schilodul. Apoi, pe un ton grav: Nu le da atenție... E mai bine ca să nu existe nici o îndoială asupra legăturilor tale cu comuniștii și asupra rupturii talc cu noi. Ajunge că știu eu... și cine trebuie. Fii liniștit. În primele douăzeci și pauze de ore ale restabilirii noastre la putere, ești un om la fel de onorat și ai tot atîtea drepturi ca mine, de pildă, sau ca... știi cine. Ce faci dumneata e periculos într-o oarecare măsură, în măsura în care comuniștii o să se poată stabili mai mult decît se prevede acum, să zicem mai mult de șase luni - dar e un lucru eroic, și care cercalități excepționale. Nu-i atacăm numai frontal, ci și din spate - din propria lor tabără.

— Nu știu cît de bine am să pot lucra. Zilele astea am avut cîteva eșecuri... Am subordonați comuniști care răstălmăcesc dispozițiile mele; eu trag totul spre dreapta și îndărăt, iar ei trag înainte și spre stînga...

— Nu te lăsa, zise cellalt

Mîinile slabe, albe cu vine albastre și le ținea încrucișate pe pîntecele supt. Vorbea calm, ațintindu-l prin ochelari pe Cozianu cu o privire inteligentă și fixă.

— Nu te lăsa, repetă schilodul. Poți să mă crezi: o știu din experiență; în postul dumitale, un om care știe să lucreze e adevăratul stăpîn. Ică Antonescu credea că tratează cu englezii și cu americanii, înainte de 23 August, prin noi, aparatul ministerului, și prin legațiile de la Madrid și Ankara... dar în realitate noi tratam în numele regelui și al nostru! El nu vedea decît telegramele pe care voiam noi să i le arătăm, nu știa decît demersurile pe care binevoiam să i le spunem. El îl păcălea pe mareșal, iar noi îl păcăleam pe el! *A menteur, menteur et demi!*

Și începu să rîdă, sec, fără putere.

— Asta poți să faci dumneata acolo... Cum te înțelegi cu șeful dumitale?

Și-l privi atent, dar fără nimic deosebit: ca și cum l-ar fi întrebât de sănătate. Cozianu zise:

— Tocmai acum mă gîndeam... poate că și comuniștii, așa disciplinați cum sînt, au și ei punctele lor... de mai mică rezistență. Îți închipui că șeful meu nu e de acord cu ei? Crezi că există ceva divergențe, puncte de vedere diferite, interese opuse, ale partidului de o parte și ale lui de alta?

— De ce te-ai gîndit la asta? Ai vreun indiciu? Întrebă Haralamb.

Cozianu îi povesti incidentul cu tînărul Varlam și convorbirea cu Mardan.

— Înțelegi? Încheie dînsul. Nu pot spune precis că mi-a făcut o propunere de alianță. A vorbit foarte acoperit, foarte discret. Dar știe că am oarecare experiență și nu sînt surd. Ce trebuie să cred? Pot să mă bazez pe un om care-și trădează partidul?

Haralamb începu să rîdă:

¹ Un mincinos, un mincinos și jumătate!

— Numai pe ăla! Ce, vrei să te bazezi pe comuniștii consecvenți și intransigenți? Lucrează mai departe cu șeful dumitale... dar fii atent; să nu-ți întindă o cursă.

Cozianu rîse încruntat:

— Sînt vulpe bătrîna... Nu mă prinde așa ușor... Ia spune: care e situația?

— Sînt sigur că peste șase luni comuniștii au dispărut de la putere... și o să anulăm reforma agrară, ca primă măsură... A doua, excluderea din viața publică a oricui a colaborat cu ei! Și pe urmă... mai vedem, zise sec domnul Haralamb cu o amenințare cumplită în glasul rece și uscat, rece și uscat ca întreaga-i ființă, care nu cunoștea nici o bucurie, nici o plăcere, decît pe aceea de a țese în umbră intrigi politice și de a domina; pasiunea puterii era singura mișcare în sufletul acesta la fel de nemișcat și de rece ca și trupul.

Schilodul urmă:

— Dumneata, dragă Coziene, ai să te aranjezi așa, încît banii să nu curgă pe canalele și în direcțiile voite de comuniști. Unde o să pună ei credite, fii sigur că e interesul nostru să lipsească fondurile! Deci contracarează-le orice mișcare de credite. Calul lor de bătaie e redresarea economică a țării. O s-o redresăm noi, pentru noi, cu credite în dolari, cerute și obținute de noi, credite care să treacă prin mîinile noastre! exclamă el, aprinzîndu-se deodată; apoi urmă mai liniștit și mai rece: — Dar ca s-o redresăm, trebuie ca ei să nu poată face nimic. Casele distruse și arse de bombardament, Căile Ferate dezorganizate, fără vagoane și locomotive, fabricile fără materie primă, fabrica de avioane de la Brașov demontată - totul trebuie să rămîie pe loc, așa cum e acuma! Iar cui măcăie, îi spunem: „Poftim! Comuniștii voștrii! Uite ce știu să facă!” Și pe urmă...

Întinse brațul osos, cu mîna lungă și pală, și tăie aerul:

— Jos cu ei!

— Și preluăm haosul? Întrebă Cozianu.

— Pha! E ușor! Facem un contract cu „Ford”: să ne dea mașini, uzine, să ne facă autostrăzi... iar noi să-i dăm o parte din portul Constanța și monopolul automobilelor... Alt contract cu „Vickers-Armstrong”: le dăm jumătate din uzinele „Reșița” și fabricăm mașini grele și tunuri pentru tot sud-estul Europei! Alt contract cu „Schneider-

Creusot”: le dăm^concesiunea Căilor Ferate pe douăzeci de ani, iar ei refac utilajul și parcul de vagoane și locomotive! Alt contract cu...

— Stai, coane, mirii Cozianu. Ce, vrei să ne bagi la stăpîn? Vin-dem țara la mezat? E a noastră, dă-o dracului... moșia noastră, din bătrîni!

Haralamb, care se însuflețise, își șterse de scuipat buzele subțiri cu o batistă pe care o puse în buzunarul de la piept al halatului de mătase neagră, înfoind-o cu grijă; apoi surise ironic și superior:

— Dar lui Hitler n-am vîndut-o? Angliei și Franței n-am vîndut-o? Lui Banque des Pays-Bas și lui Credit Lyonnais n-am vîndut-o? Parcă n-ai fi în administrația statului de aproape un sfert de secol... Și afară de asta... te bagi la stăpîn; admit! Dar la stăpînul care-ți convine! Preferi să-ți fie stăpîni muncitorii din fabrici?

Urmă o clipă de tăcere.

Cozianu mîrîi:

— Ba mai bine-i văd morți... Vorba dumitale: decît să-ți fie stăpîn un mîrlan... mai bine un boier... mai ales dacă e miliardar...

Tăcură, gînditori. Jean-Pierre Haralamb murmură:

— Dar pînă una-alta, trebuie ținută comuniștii în loc, cu orice preț.

— Pe sectorul meu, am s-o fac, zise scurt Cozianu.

Apoi vorbiră despre lucruri indiferente. Cozianu întrebă deodată:

— Ascultă, domnule... dumneata care știi tot: o cunoști pe doamna Giurgea-Roșcanu?

— Care? Isabela? A lui Giurgea-Roșcanu care...

— Da, care șade la pușcărie și o să fie condamnat de „tribunalul poporului”, cum zic iacobinii aștia de comuniști... o să-i ardă, vorba englezului, *a stiff sentence*

— Ei, ce-i cu Isabela?

— Nu știam că Isabela o cheamă; a fost la mine, crezînd că am vreo putere la comuniști; nu știe că aștia te lasă să ai putere numai pe sectorul pe care ți l-au dat în mînă... și încă, și acolo, ținut de scurt! În fine, să vezi cu ce a venit la mine...

Și-i povesti schilodului convorbirea. Era politician; nu-și dădea seama de varietatea tipurilor omenești pe care le-a produs istoria so-

'0 sentință necruțătoare.

cială în Bucureștii de la mijlocul veacului al XX-lea și de aceea era surprins, i se păru că i s-a întâmplat ceva extraordinar. Haralamb, și el politician, era disprețuitor și sceptic:

— O nebună, monșer... Fata lui Țibică Vardală, belferul, profesorul, juristul, fratele ăluia pe care l-au asasinat legionarii. Țibică și-a mâncat averea cu o femeie și le-a lăsat pe Isabela și pe soru-sa complet decavate când a murit... de inimă, la damă, fie zis în paranteză, unii pretind de altfel că pe, nu la... Sora Isabellei a luat pe banditul de Teofil Vardaru, care a fugit la timp în America de Sud, iar Isabela - nu știu ce atracție au avut amândouă pentru canalii - l-a luat pe Giurgea-Roșcanu... Dar ea e o exaltată, o puritană, n-a avut amanți și, când și-a dat seama că Giurgea-Roșcanu era mare colecționar de dame și că trăiește cu Valentina Scarlat, a lui Scarlat de la Banca de Credit General, îl știi...

— Cum nu: Scarlat *le cocu*...

— Ei, aia l-a tocat; când a aflat, nebuna de Isabela i-a dat un picior și n-a mai apărut pe nicăieri - asta era în 41 - și pe urmă a făcut o criză morală și s-a făcut infirmieră! Dar știi, nu așa, cum era moda printre cucoane: infirmieră sadea, care cară țucalele, trăiește între puroi și excremente în fine, nebună, ce să-ți mai spun... o femeie drăguță, citită, inteligentă... în fine, o persoană extravagantă și care nu seamănă deloc cu... cu lumea bună. Țicnită.

— Mi-a ținut o predică! rîse Cozianu. S-o mănînci, nu altceva. Ședea în fața mea și-mi ținea o predică! Mă întrebam dacă nu visez! Îmi venea să și rid...

— Văd că ți-a făcut o impresie deosebită, zise cellalt cu un zîmbet acru.

— A, să nu exagerăm, minți Dimitrie Cozianu.

Cellalt se uită în gol prin ochelari și spuse cu o strîmbătură a feței palide, de om suferind de fiere:

— Nici nu merită...

Dimitrie Cozianu replică enervat, însă numai în gînd: „Fiindcă ești schilod, faci pe superiorul... vulpea și strugurii, amice...” Dar tare, zise:

— Prin urmare, mergem înainte.

— Da... S-au dat asigurări regelui că situația asta intolerabilă nu va mai continua... Peste șase luni, cel tîrziu în primăvara viitoare, scăpăm de comuniști. Dar ei de noi, rîse rece schilodul, ei de noi, nu...

X

Adouă zi dimineța Mardan îl chemă pe tînărul Varlam și-i spuse, cu un amestec de severitate și bunăvoință: — Tovarășe Varlam, trebuie să discutăm despre dumneata... Nu lucrezi bine cu Cozianu... Trebuie să fim supli, să nu depărtăm de noi oamenii de valoare... Dumneata, cu insistențele dumitale, l-ai supărat...

Tînărul Varlam, care stătea în fața lui, firav și puțin adus din umeri, își scutură capul creț și măsliniu de marocan și, fără ca ochii să i se aprindă îndărătul ochelarilor, zîmbi subțire:

— Tovarășe Matei, dacă lăsăm să se distrugă instalațiile și utilajele uzinei „I.A.R”, cred că urmările vor fi mai grave decît o supărare a dumnealui.

— Bine, ce vrei? A lucrat în administrația burgheză... și, la urma urmei, și noi lucrăm în condiții burgheze... în orice caz, partidul are nevoie de el și de oameni ca el...

— Nu vă supărați că vă întreb - spuse Varlam cu zîmbetul acela subțire, ironic, care începu să-l enerveze pe Mardan - dar dacă e un funcționar burghez... ce nevoie mai avem de el?

— Partidul are nevoie de o întreagă categorie de cadre vechi, pînă cresc oamenii noștri...

Varlam voi să spuie că există chiar în aparatul comisiei membri ai partidului care ar putea fi puși în posturi importante, de unde să conducă totul, și că sînt ținuți în roluri mărunte dar se opri; Mardan putea crede că e o cerere de avansare făcută sub o formă discretă, și Ionel Varlam își punea mîndria în a sta cu aceeași liniște în orice loc, oricît de mic și oricît de mare, unde l-ar fi pus partidul.

— Sîntem obligați să-i menajăm pe specialiștii burghezi de care ne folosim, zise Mardan. Așa că dumneata, ca membru de partid, ai să înțelegi... E bine să nu mai ai conflicte cu Cozianu... Ei, la revedere.

Urmă o mică tăcere. Varlam nu se mișca. Mardan, care-i întinsese mîna fără să-l privească, ridică ochii, mirat. Paloarea pasionată a lui Varlam sporise:

— Tovarășe Matei... dar cu creditul pentru „I.A.R.” cum rămîne?

— S-a hotărît... E o hotărîre a comisiei în privința asta, zise Mardan surprins și foarte rece.

— Atunci... nu mai e nimic de făcut? întrebă Ionel Varlam cu o ciudată sfială.

— Ba da, ba da... o să vedem... după victorie, spuse Mardan, vădit plictisit și dispus să-l expedieze repede pe tînărul Varlam. Acesta simți deslușit graba și neatenția lui Mardan. Șovăi o clipă, apoi spuse bună seara și plecă. Tîrziu, pe la zece, cînd, rămas de mult singur în birou, Ionel Varlam își terminase lucrările curente, se duse acasă obosit și fără poftă de mîncare, de altfel prea preocupat și concentrat ca să se mai gîndească la mîncare. Locuia într-o garsonieră de bloc, la etajul nouă, împreună cu prietenul său de demult, tînărul cu șuvițe blonde căzute pe frunte și cu priviri strălucitoare, inteligente, prin ochelari; zăcea încă în convalescență de pe urma glonțului de mitralieră care-i străpunsese plămînul la 24 februarie; își petrecea zilele îmbrăcat, dar întins pe o canapea în odaia plină de cărți îngrămadite în teancuri pe scaune, pe masa de lucru, pe două rînduri în rafturile de pe pereți; portretul lui Lenin, fotografia mamei lui Ionel Varlam și o fotografie înfățișîndu-l pe cellalt ținîndu-se de talie cu o față, erau singurele podoabe ale pereților; aici, în vraștea de cărți, de fișe, de ziare răvășite, stătea prietenul lui Ionel Varlam, citind și scriind articole care apăreau în presa comunistă sub iscălitura H. Dragomir. Cînd intră Ionel Varlam, H. Dragomir lăsă din mînă cartea pe care-o citea (era *Materialism și empiriocriticism* a lui Lenin) și-l privi prin ochelari, cu zîmbetul deschis, vesel, încîntat de viață, pe care-l avea totdeauna. Ionel Varlam, însă, întunecat, călcînd în picioare niște ziare englezești și americane (erau *Daily Mail*, al partidului conservator, și *New York Herald*, pe care un articol, iscălit „H. Dragomir”, în *România Liberă*, le trata cu o ironie violentă, agresivă), întrebă:

— Ai mîncat? A fost Rafira pe aici?

Rafira era nevasta unuia din portarii blocului; ea le făcea mîncare celor doi burlaci.

— Da, am mîncat... pe tine însă ce te roade? întrebă H. Dragomir rîzînd; dar ascultîndu-l pe Ionel Varlam ce are pe suflet, deveni mai puțin vesel.

— Înțelegi? întrebă Ionel Varlam. Se poartă ca și cum asta ar fi linia partidului. Dar am ajuns să mă întreb: asta e? Chiar așa, numai pentru momentul ăsta, fără să pregătim nimic pentru viitor... ba chiar distrugînd, adică lăsînd să se distrugă unele resurse ale viitorului? Ai înțeles?

— Am înțeles... am înțeles... mormăi H. Dragomir. Și tu, acum, ce vrei să faci?

— Păi, n-am decît două lucruri de făcut. Ori mă comport ca un organ pasiv, un simplu mecanism fără părere personală, și-l las pe Mardan să facă ce știe, pe răspunderea lui - în fond, el singur răspunde în fața partidului...

— Nu! în fond răspunzi și tu tot în fața partidului, zise cellalt, scoțîndu-și ochelarii. Începu să-i șteargă, zîmbind cu ochii oboșiți. Și tu răspunzi, Ionel. Zi mai departe: ori asta, ori...

— Ori sesizez conducerea partidului de problema asta.

— Cum vrei s-o sesizezi? întrebă cellalt punîndu-și iarăși ochelarii.

— Păi... înaintez o copie a întregului dosar „I.A.R.” secretariatului partidului, zise Ionel Varlam mereu încurcat.

Cellalt întrebă iar:

— Și... ai înaintat-o?

— Nu încă...

— Ce mai aștepți? înaintează-o mîine, zise H. Dragomir și, reluîndu-și *Materialism și empiriocriticism*, reîncepu să citească, uitînd pe dată de Ionel Vînam.

Acesta însă începu să ridă, întărit de atîta siguranță din partea prietenului său, ca și cum totul ar fi fost de la sine înțeles: însemna că era pe calea cea bună.

— Unde-a pus Rafira tava cu mîncare? întrebă el.

Nici un răspuns.

— Ascultă, Haș... m-auzi?

H. Dragomir citea, concentrat și scria ceva cu creionul pe marginea cărții.

— Ricule! strigă rîzînd Ionel Varlam, unde e mîncarea?

Cellalt nu răspunse, dar Ionel Varlam o descoperi singur pe jos (alt loc liber nu exista și cel mai puțin pe masă), îndărătul celor patru sau cinci volume enorme ale *Istoriei civilizației omenești*, redactată de un grup de universitari marxiști la Paris în 1931 (*Quillet*). Erau chiftele în sos de roșii și plăcintă cu mere. Abia acum i se făcuse foame și lui Ionel Varlam. Se aplecă, cu mare grijă să nu răstoarne teancul de tomuri, ridică tava de jos, se așeză într-un fotoliu cu tava pe genunchi și începu să mănânce, întrebându-se dacă hîrțile pe care le simte sub el sînt ziare, fișe de lectură sau vreun manuscris.

XI

Casa Anei Antim era în apropierea grădinii Cișmigiului și plină de tablouri de pictori din școala românească (doctorița era pasionată de pictură). Isabela ședea într-o odăiță de la etaj: un pat alb, panouri de lemn pe pereți, tot albe, două fotolii adînci, de un verde palid, o lampă de cristal atîrnată în tavan, cu frunze, lacrimi, romburi de cristal de stîncă, ca o ploaie pietrificată și suspendată în aer, transparentă și străbătută de lumini. Dulapurile erau în pereți, îndărătul lambriurilor de lemn vopsit alb. Se întorsese acasă îndată, dar n-o mai găsi pe doctoriță, care fusese chemată la o ședință unde rămase pînă noaptea tîrziu.

Seara fusese la Dimitrie Cozianu. A doua zi dimineața, nemîncată (mîncea numai o dată pe zi, iar seara bea un ceai cu doi-trei biscuiți) își puse unul din costumele ei de o eleganță sobră, aproape severă, și, cu capul sus, dar fără exagerare, cu demnitatea ei cumpătată, porni spre Cișmigiu. Un copil care alerga pe stradă se ciocni de ea; ea îl certă cu blîndețe și seriozitate. O bătrîna în baston nu îndrăznea să traverseze bulevardul Schitu Măgureanu. Isabela o luă de braț și o ajută să treacă. Apoi intră în Cișmigiu, se instala pe un scaun în fața unui masiv de trandafiri și începu să se gîndească la hotărîrea pe care trebuia s-o ia. „Ce poate da sens unei vieți ca a mea? Doamne, Doamne, ajută-mă să mă înalț, să fiu curată, să fiu o flacăra!” se rugă ea cu o bruscă izbucnire lăuntrică. Apoi, deodată, gîndi rece, limpede de tot:

„Orice fac, orice. Dar cu cea mai mare intensitate. Cu trup și suflet. Și o să fie bine făcut; o să aibă sens, n-o să fie inutil.”

Un domn se așeză lîngă ea și-i spuse bună ziua. Ea se întoarse, mirată, și-l recunoscu pe Ionel Haralamb, fratele îui Jean-Pierre Haralamb de la Ministerul Afacerilor Străine. Ionel nu avusese niciodată nici o slujbă și nici o treabă; era cărunt, elegant, dar cu hainele care vechi; pielea îi era lipită de oasele feței, iar privirea lui părea lacomă și îngrijorată.

— Ce mai faci, cucoană? Nu te mai vede nimeni prin lume... Cred că n-ai fost la un ceai sau ia o recepție de ani de zile...

— Din 41, zise Isabela.

— Cinci ani! E formidabil! Și... ce faci de cinci ani?

— Fel de fel de lucruri. Acuma mă gîndeam.

— La ce te gîndeai? Cu siguranță nu la noi, pe care ne privezi de prezența dumitale... Ieși în lume, cucoană, să avem și noi la ce să ne uităm! Ai un amor, cu siguranță...

— Nu... zise calmă Isabela.

— A, atunci ar trebui să ai și oricine ți-ar cădea la picioare, ți-ar oferi inima și averea... N-ai decît să te apleci ca să găsești bani, confort, o viață agreabilă...

Nu insistă mai mult; nu sublinia nici prin ton; depindea de răspunsul ei ca să continue și să accentueze. Isabela însă răspunse ca în glumă:

— Da, dar nu vreau să mă aplec.

Și tăcu. Ionel Haralamb înțelese: după cîteva cuvinte, la care ea răspunse monosilabic, se ridică, salută și plecă „Ciudată persoană; nebună”. N-avea rost să se mai ocupe de ea; era rece și distantă sub politețea ei binevoitoare. „Dracu s-o ia. Sînt atîtea femei în București, care abia așteaptă”, se gîndea Ionel Haralamb mergînd pe aleile Cișmigiului spre casă.

Isabela se-ntoarse puțin înainte de prînz. În ușa, se întîlni cu doctorița care sosea, obosită, de la muncă. Apoi, înăuntru, abia așezată la masă, redeveni bine dispusă, cu acea bună dispoziție a tuturor doctorilor buni, care știu să inspire optimism prin ton și gest:

— Ei? Cum a fost? Pari foarte impresionată.

Isabela se roși:

— De ce? Nu, nu chiar așa...

Doctorița începu să rîdă:

— Am glumit... Ia spune! Sînt curioasă. Ce fel de om e Cozianu ăsta al tău? Te-a primit?

— Nu e deloc al meu, protestă Isabela E un om... deosebit! M-a pus pe gînduri. Ana dragă. E un caracter, omul ăsta. Are o fermitate, o consecvență în gîndire, o gravitate... Și, mai ales pare devotat cu trup și suflet politicii ăsteia a., voastră.

— Și ce ți se pare curios în asta? Întrebă doctorița, cam atinsă. Asta dovedește că e un om inteligent, cinstit, un om de bine, și atîta!

— Draga mea, e un om din lumea bună... cu rude extrem de influente, el însuși de familie foarte bună. Tu n-ai ieșit din laborator, ți se pare normal ca un om ca el să facă politică alături de voi...

— Dacă e un om de treabă, mi se pare normal, sigur că da, spuse doctorița zîmbind.

— Mie nu, oricît ar fi de cumsecade, fiindcă există prejudecățile, interesele, tradițiile, atîtea și atîtea lucruri peste care el a trebuit să treacă, și a trecut. Îți spun, e un om remarcabil... un om de bine, un idealist, un om de caracter... Trebuie să-l cunoști.

— Mi-ar părea bine să-l cunosc. La urma urmei, dacă nu exploatează munca salariată - zise Ana Antim - și dacă se pricepe în meseria lui, îl primim cu dragă inimă... Și zi, e atît de bine? Și ca fizic, în-țreabă ea zîmbind, pare să fie tot bine...

Femeia de serviciu a doctoriței se duse să deschidă: sunase cineva afară.

— Ca fizic... nu e rău; e impunător, zise Isabela Giurgea-Roșcanu.

Femeia de serviciu veni să-i șoptească Isabelei:

— Vă caută un domn... *Cozeanu*.

Isabela se ridică de la masă, mirată; doctorița rîdea:

— Ai să mi-l prezinți și mie... altă dată... la altă vizită.

În vestibul, Dimitrie Cozianu, cu ochii negri duși în fundul capului, arătos și sumbru, cu pălăria într-o mîină și un buchet de trandafiri albi în cealaltă, se înclină în fața Isabelei.

— Cer iertare că am venit fără să mă anunț. Nu te-am găsit la telefon, dar am aflat c-ai să fii acasă la ora asta.

Isabela îl pofti sus și-i oferă un fotoliu; îi spuse:

— M-am gîndit la dumneata...

El voia să se așeze, dar rămase în picioare și o privi, deodată atent. Mai auzise vorba asta de la femei cu totul altfel decît ea... Isabela, fără să observe, urmă:

— Și cred că ai dreptate... Giurgea-Roșcanu a planat satisfăcut asupra dramei aceleia cumplite... a beneficiat de ea. Oamenii mureau de foame, de boală și de glonț, iar el...

Cozianu zise:

— Nu știu dacă am avut dreptate... Am venit să-ți spun adevărul: nu pot face nimic pentru... soțul dumitale. Și... te rog să mă ierți pentru întrebările mele de o indiscreție grosolană....

Se așeză în fotoliul care se lăsă sub greutatea lui. Se uită la Isabela. Ea observă că e tras la față, că are două cute adînci pe lîngă gură, că e cîrunt, că ochii întunecați au o încordare în privire, un vid ca ai unui om bolnav sau căruia i-e frică, sau care face un lucru primejdios și foarte greu.

— Te-am întrebat ieri așa, fiindcă ești singura persoană care mi-ai vorbit de datorie, de dreptate, de lucruri de-astea mari, fără să minți și să umble după pasiuni personale și interese mărunte... Am vorbit cu mii de oameni, eu fiind așezat la biroul acela și la altele; toți au încercat să mă convingă că n-au nici un interes, că numai din noblețe de suflet cer ce îmi cer... dar mințeau toți. Ești singura excepție... Și încă nici despre dumneata nu știu dacă... dacă nu-l iubești pe soțul dumitale, și de aceea...

— Nu, nu l-am iubit, zise Isabela cu tristețe și oboseală. E ușuratic și imoral... și acum e pierdut..

Dimitrie Cozianu se uita în pămînt încruntat, cu pălăria pusă pe jos lîngă el și cu mînușile în pălărie (așa cum ar fi făcut bunicu-său și prietenii acestuia).

— Eu nu sînt ușuratic, zise Cozianu greoi. Cît despre imoralitate... Ce e morala?

— Morala e să-ți faci datoria, spuse Isabela.

Luase florile, le desfăcea și le puneă într-un vas.

— Și care e datoria noastră?

— Mare lucru, spuse Isabela. Puse florile pe o măsuță, își apucă de poale cu două degete halatul lung și larg și se cățără pe fotoliu. Mare lucru să știi... Datoria noastră e să trăim pentru ceilalți; să-i

slujim și să-i ajutăm pe oameni, zise ea. Greu nu e s-o știi... greu e s-o faci.

Pe fereastra deschisă intră o albină. Se auzeau țipete ascuțite de copii care se joacă în stradă. Cozianu, mereu încruntat, mormăi:

— Ba nu te supăra... dar e foarte greu să-ți știi și datoria... Uite, spune-mi mie: care e datoria mea?

— Datoria dumitale stă scrisă pe toți pereții. Ești în slujba oamenilor... Trebuie să muncești pentru ca majoritatea oamenilor, sau chiar toți oamenii din țara asta să mănince bine, să fie încălțați și îmbrăcați, să aibă locuințe confortabile, cărți și spectacole, să facă sport și să nu-și facă rău unul altuia... Nu e mare lucru de știut... dar e greu de făcut...

Se uita la el, delicată, fermecătoare și tristă, parcă nu ea ar fi vorbit. Parcă era o păpușă de porțelan sidefiu și vorbise altceva (în parte așa și era: vorbele erau în bună parte ale Anei Antim). Obrajii măslinii, uscați și brăzdați ai lui Cozianu se împurpurară.

— Parc-ai fi comunistă, conică dragă... zise el rîzînd silît.

Ea dădu din cap:

— Nu sînt.. N-am făcut în viața mea nimic cu mîinile astea...

Și-și mișcă fără putere mîinile albe și fine. Cozianu înălță din umeri, încruntat:

— Ei, dumneata judeci lucrurile de la distanță... dar noi, oamenii de guvernămînt... nici nu ne gîndim la chestiile astea... Ne gîndim la poziția noastră personală, la puterea noastră personală...

— Foarte rău dacă sînteți așa... Și vă mirați cînd cădeți de la putere, cînd se face revoluție, cînd sînteți detestați și urîți? spuse ea cu o răceală și cu o asprime care lui Cozianu i se părură și mai încîntătoare.

El începu să rîdă:

— Cînd vorbești așa... îi vine omului să te mănînce... Ești cam aspră, cucoană.

— Nu sînt aspră... nu e părerea mea, așa e adevărat și drept...

— Ești o ființă extraordinară! exclamă Cozianu rîzînd. Nu ți-a făcut nimeni o biserică?

— Iar dumneata ești ușuratic... ușurătatea vă omoară, pe toți... zise ea cu amărăciune. Eu îți vorbesc despre adevăr și dreptate, iar dumneata glumești...

— Nu glumesc deloc! spuse Cozianu cu tărie. Dacă n-aș fi un om serios, aș îngenunchea la picioarele dumitale pentru ce ai spus adineauri și pentru severitatea dumitale morală... Asta mă mai răcorește de lumea de canalii printre care mă mișc...

— Esențialul e să nu fim noi înșine canalii... și dacă fiecare judecă la fel, se schimbă lumea... Numai că de obicei așteptăm ca ceilalți să fie perfecți și pe urmă să ne transformăm și noi... spuse Isabela.

Cozianu rîse silnic:

— M-ai lovit unde mă doare...

— Iartă-mă, murmură Isabela. Cînd mă întrebî despre adevăr și datorie nu mă pot împiedica să nu-ți spun ce cred. Dar să te las cu lucrurile astea care nu sînt ascultate cu plăcere. Să-ți fac un ceai.

Se ridică și puse în priză un samovar electric. Cozianu se uită după ea, după mișcările-i măsurate, pline de liniște, de grație și seninătate, își dres glasul.

— Să-mi dai voie să mai vin la dumneata, zise el, fără să se miște de pe scaun.

Ea tăcea. Umbla cu ceștile și cu lingurițele, care scoteau un clinchet argintiu.

— ...Să mai stăm de vorbă... îngîină Cozianu.

— Numai așa... ca să facem conversație? întrebă Isabela.

El o privi nedumerit și încruntat.

— Eu stau foarte bine și dacă nu vorbesc cu nimeni... Dar dacă ți-e de folos cu ceva să stăm de vorbă, atunci... da, cît dorești...

Și-i surise cu demnitate și dragălașenie. Dimitrie Cozianu se uită deodată pe fereastră și spuse:

— Mi se pare că am mare nevoie să stau de vorbă cu dumneata... să te aud...

— Bine, vino... Unde te uiți? Ia-ți ceașca...

Și-i întinse ceașca de ceai. Vorbiră de alte lucruri — Cozianu tărăgănat, cu tăceri îndelungi, iar Isabela tristă. Îi părea rău de Giurgea-Roșcanu. Nu-l iubea, nu-l stima, îi era scîrbă de el, dar era tristă.

La despărțire, îi întinse mîna lui Cozianu. Cozianu nu i-o luă și-i spuse, oprit în fața ei, înalt, masiv și întunecat, ca și cum i-ar fi anunțat o nenorocire sau un doliu, dar cu mai multă tărie:

— Aș vrea să te strîng în brațe.

— De ce? se miră Isabela. Nu există nici un motiv... și rîse politicos și distant.

Cozianu îi întoarse spatele și plecă.

A doua zi veni iar. Și a treia, și a patra. Vreme de luni de zile se văzură în fiecare zi. La început Cozianu vorbea de lucruri obișnuite, indiferente. Dar într-o zi luă în mîna lui mare și păroasă mîna ei fragilă, albă, îngustă.

— Ești singurul lucru curat din viața mea, spuse Dimitrie Cozianu. Apoi se roși: Scuză-mă că vorbesc în cuvinte mari... dar asta e adevărul: ești singurul lucru curat din viața mea... oricît de curios ar părea din partea unui om serios, din lumea noastră, să aibă asemenea naivități...

Și altă dată îi spuse, tot rîzînd jenat:

— Sînt îndrăgostit de dumneata cum n-am fost niciodată, de nimeni. Am avut ani de zile o pasiune dementă pentru o fîră. Și în copilărie, la paisprezece-cincisprezece ani, am mai fost îndrăgostit. Dar cu dumneata e altceva. Sînt om în toată firea, și-mi vine să rid de emoția cu care mă gîndesc la dumneata. Dar sînt fericit. Te ador, mă închin în gînd în fața dumitale. Îți mulțumesc că exiști. E foarte bine că sînt ființe ca dumneata pe lume. Fiindcă oamenii, așa cum i-am cunoscut eu, sînt cu totul altfel. Chiar și eu. Sînt... sînt un... am făcut lucruri foarte urîte în viața mea. Nici nu pot spune ce. Și totuși te iubesc - și aș vrea să fiu mereu lîngă dumneata. Nu spui nimic?

Isabela se uită la el, zîmbind cu îndoială și îngrijorare:

— Nu... încă nu spun nimic.

— Dar ai să spui? Cînd? Deseară? Mîine? întrebă el răgușit, cu un zîmbet strîmb.

Isabela dădu din cap și zise:

— Curînd; curînd...

Iar într-o zi, pe la începutul verii, cînd Cozianu, tulburat, palid, cu glasul tremurînd (ajunsesse s-o iubească pătimaș) îi propuse căsătoria, ea dădu din cap:

— Nu; nu ți-ar șede bine, în lumea politică, să fii înșurat cu fosta nevastă a lui Giurgea-Roșcanu... Ar trebui să-ți petreci viața dînd explicații... Nu, nu insista; de altfel, nu e nevoie de formalitatea asta... greul era să mă hotărăsc eu...

Cozianu rămase împietrit:

— Și... te-ai hotărît? îngăimă el.

— Da, zise ea și-i întinse cu mare seriozitate, ca un copil, mîna delicată.

Abia peste o clipă Cozianu se dezmetici, înțelese, și o luă în brațe.

Peste o lună, Ana Antim, care, cu o discreție desăvîrșită, nu mai pomenise nimic în legătură cu Isabela și Cozianu, deși acuma îl cunoștea pe acesta, o întrebă o dată, seara, pe Isabela, cînd aceasta, împreună cu fata în casă, pregătea o gustare pentru două persoane pe o măsută în camera ei:

— Isabela dragă... ce mai e cu ce vorbisem noi?

— Ce anume? întrebă Isabela, sincer mirată.

Un zîmbet abia simțit încrețea coada ochilor doctoriței.

— Ei, cu căutarea unui post...

Femeia de serviciu isprăvi și plecă. Isabela nu răspunse nimic. Acuma se așeză în fotoliu și murmură:

— Mai lasă-mă puțin... în toată viața mea de pîn-acum n-am fost fericită. Nici n-am bănuț că pot fi. Acuma o să-ncerc să fiu. Nu știu cît o să ție. Nu știu dacă o să fiu. Dar vreau să trăiesc numai pentru asta.

— E cam egoist să trăiești numai pentru tine și pentru respectivul, zise doctorița; dar ești totuși de invidiat... Știam că ai să-mi răspunzi așa, dar trebuia să te-ntreb...

— Lasă-mă un pic să nu fac altceva decît să fiu fericită... zise Isabela.

Ana Antim dădu din umeri:

— Bine, fetiço; fii fericită.

XII

Ceva mai înainte de aceste evenimente, pe la sfîrșitul primăverii, președintele comisiei financiare, Matei Mardan, în capul mesei lungi, cu o placă de cristal pe ea, în jarul căreia ședeau membrii comisiei, anunță ca o dispoziție a Consiliului de Miniștri că trebuie aprobate credite pentru reinstalarea și darea în producție, în scopul fabricării de tractoare, a fabricii de avioane din

Braşov. Membri ai comisiei, printre care Cozianu, se opuseră: era nevoie de bani pentru cheltuieli mai urgente; propunerea era riscată; dacă se mergea mai departe pe calea asta, se putea ajunge la inflaţie; el, Cozianu, nu putea fi de acord.

Nu fură de acord nici colegii săi, unul reprezentant al partidului liberal, cellalt al partidului naţional-ţărănesc. Se opuse şi domnul Jack Varlam, care făcea şi el parte din această comisie, înlocuindu-l pe titularul locului, bolnav. Nu fură de acord, deşi n-aveau decât un vot consultativ, nici domnii Ioaniţiu şi Mereanu, care fuseseră plătiţi, prin mijlocirea lui Jack Varlam, de către anumiţi domni anonimi ce voiau să cumpere fabrica pentru o societate străină şi mai anonimă. Dar Mardan impuse aprobarea. Atitudinea lui fu atât de ciudată, moale, cu jumătate gură, încît Cozianu veni la el, cînd se ridică şedinţa, şi îl luă la o parte, cerîndu-i o audienţă.

— Peste un sfert de oră, la mine, zise Mardan, uitîndu-se atent nu la Cozianu, ci la Ionel Varlam, care nu luase cuvîntul, şi care ieşea fără să fi schimbat nici o vorbă cu tată-său.

Peste un sfert de oră, Cozianu intra în biroul lui Mardan. Acesta, în picioare îndărătul biroului, îl privea pe sub sprîncene, ca acum cîteva luni la serata prinţesei Basarab-Comnen, îl cîntărea cu o şiretenie rece, de calculator. Cozianu era mai înalt cu un cap decât el. Îşi pironi privirea neagră în ochii limpezi, inteligenţi şi reci ai preşedintelui, şi-i spuse:

— Domnule preşedinte, dacă nu vă mai trebuie un colaborator în persoana mea, spuneţi-mi.

— De ce spui asta? întrebă cellalt. Şi de ce mi te adresezi oficial?

— Pentru că aţi revenit peste o hotărîre luată, fără să mă întrebaţi. Dacă n-aveţi încredere în mine, n-are rost să fiu vicepreşedinte al comisiei şi daţi-mi voie să plec.

— Trebuia să impun măsura, sînt doar membru al Partidului Comunist Român, spuse cellalt pe un ton atât de curios, încît Cozianu ridică ochii deodată atent. Şi - urmă Mardan - trebuie să-ţi spun că în problema asta... a trebuit să-mi schimb punctul de vedere... am fost constrîns.

Era ceva ciudat în felul voit încurcat în care vorbea. Voia să-l facă să înţeleagă ceva. Ce anume? Că el, Mardan, nu era liber, era controlat de alţii?

— Bine... atunci nu insist, zise Dimitrie Cozianu.

— Nu, nu insista, te rog, zise Mardan, sunînd. Să ştii că şi pentru mine a fost ceva foarte surprinzător în măsura asta.

Intrase secretara:

— Cheamă-l te rog, la mine, pe domnul Varlam - tînărul cel de la noi, zise Mardan.

Apoi îl împinse pe Cozianu spre o uşă discretă, în spatele biroului: era uşa a doua, prin care se ieşea în spatele clădirii.

— Stai un minut aici, murmură Mardan, lăsîndu-l într-un cabinet cu o canapea, o oglindă şi o măsută.

Cozianu se uită după Mardan: acesta lăsase uşa anume întredeschisă. Cozianu rămase după uşă, trăgînd cu urechea. Auzi deodată glasul lui Ionel Varlam, care spunea bună seara, apoi pe al lui Mardan:

— Tovarăşe Varlam, dumneata ai informat pe cineva de la partid privitor la fabrica de avioane?

Urmă o tăcere. Întrebarea fusese pusă pe un ton judecătoresc, in-chizitorial.

— Da, spuse Ionel Varlam într-un tîrziu.

— Pe cine?

Ionel Varlam spuse numele unui membru al conducerii partidului, acela care vorbea în piaţă în după-amiaza lui 24 februarie.

— Bine, mulţumesc. Voiam numai să ştiu, zise Mardan redevenit binevoitor. La revedere.

Peste o clipă veni să-l scoată pe Cozianu din odăiţa lui şi, spre marea surprindere a acestuia, îi vorbi despre treburi curente, nici nu suflă despre Ionel Varlam vreun cuvînt. Iar la trei săptămîni de atunci, venind la birou într-o zi, Cozianu află de la Ioaniţiu că Ionel Varlam fusese mutat la un minister, cu un post mai mare decât avusese la comisia financiară. Dar era mutat. În aceeaşi zi, la audienţă, Mardan îl întrebă:

— Ei, eşti mulţumit?

Cozianu şovăi: despre ce vorbea? Nu îndrăznea să creadă că Mardan mărturiseşte atât de făţiş alianţa lor împotriva lui Varlam.

— Parcă nu-l puteai suferi pe tînărul Varlam, urmă Mardan.

Cozianu, sufocat de atîta îndrăzneală cinică, strălucea, cît putea străluci acest om înalt şi sumbru, cu piele măslinie şi ochi nocturni:

— Domnule președinte - zise el gros - sînt la dispoziția dumneavoastră... pentru orice.

Adăugase „pentru orice” cu bună-știință, ca să vadă reacția celui-lalt și ca să-i spuie prin asta că a înțeles, că alianța e făcută.

Mardan zîmbi binevoitor, cu acea bonomie prin care străvedea viclenia rece, și zise:

— Pentru orice? Păi, ce crezi că mă ocup și cu altceva decît cu probleme financiare?

Cozianu rămase mut. Răspunsul ăsta îl lăsa pe Mardan perfect acoperit; Mardan nu voia intimități, nu voia cinisme la alții; cel mult dacă-și permitea lui însuși, și acelea echivoce, ambigue, oricînd negabile.

— A, a fost numai un fel de a vorbi, zise Cozianu; și trecură la problemele curente, fără să mai pomenească nici unul nici cellalt, niciodată, despre Ionel Varlam.

Iar din vremea aceea începu perioada de perfectă conlucrare între Cozianu și ceilalți „tehnicieni” ai comisiei, și președintele comisiei Matei Mardan. Atunci întreprinse acel grup de oameni un șir întreg de acțiuni ce prelungiră haosul economic moștenit de la dezastrul dictaturii fasciste și care tindeau să nemulțumească masele și astfel să le îndepărteze de regimul pe care ele, ieșind în stradă, îl aduseseră la putere. Acțiunile „tehnicienilor” financiari erau subtile, greu de urmărit, greu de sesizat în ansamblul lor și încă și mai greu de înțeles în sensul lor adevărat, dușmănos regimului și guvernului care le acordase încrederea sa. În aparență comisia recomanda creditarea întreprinderilor producătoare de bunuri de consum, canaliza bancnotele Băncii Naționale spre orice cît de mic producător de prosperitate. Dar, în realitate, se făcea cu totul altceva. Înîlnirea lui Cozianu cu văru-său Cezar Lascari a fost un caz tipic din sutele de asemenea acțiuni. Într-o zi, Cozianu invită la el la birou pe directorul băncii „Europa S.A.R.”

— Dragă Cezar - îi spuse Cozianu - comisia noastră recomandă Băncii Naționale pe cine să crediteze; dar Banca Națională e prea mare ca să crediteze direct întreprinderile industriale care interesează guvernul, ca fiind în măsură să contribuie la refacerea economică a țării. Ea, după indicațiile noastre, o să crediteze instituții de credit mai mici, care, la rîndul lor, o să crediteze întreprinderile. Bineînțeles, să știm și noi pe cine creditați și pe ce bază. Te interesează?

— Mai e vorbă, exclamă Cezar fericit.

— Ei, atunci alcătuiește un dosar; firmele amatoare, ce vor să producă, în ce tețnen, ce contracte au, ce utilaj și materii prime au, în ce stare... O să-ți comunice Ioanițu, care se ocupă de detalii tehnice...

— Ioanițu? făcu mirat Cezar Lascari încruntînd din sprîncene. Care Ioanițu? Ala de la Creditul Germano-Român? Misitul lui Deutsche Bank? Nu e la pușcărie?

— Nu... e director la noi, zise Cozianu calm. Și încă șef al unui serviciu foarte important Studii și statistică. El vă va controla dosarele... în fond, pe referatele lui ne bazăm hotărîrile.

— A... așa... spuse Cezar Lascari.

Era un bărbat elegant, cu o cravată *papillon* de un albastru palid cu picățele albe; ferchezuit, proaspăt ras, cu carnea obrazului moale și plină de cute, a omului obosit de plăceri. Privirea nu prea inteligentă i se lumina încet:

— A... dacă e Ioanițu aici...

— De ce să nu fie? spuse neglijent Cozianu. Sînt și eu. E și Mereanu. Sîntem mai mulți specialiști aici... Ce vrei? Comuniștii sînt obligau să lucreze cu noi, specialiștii. Ei, va să zică sîntem de acord... Ce mai face Alexandra? Ce mai face fata?

— Mulțumesc, bine, zise Cezar Lascari mai rece: să facă afaceri cu văru-său Dimitrie, voia; dar să-l mai primească în casă... nu se putea; era compromițător: mîine-poimîine, la căderea comuniștilor și a celor care merseseră cu ei, Cozianu avea să înfunde pușcăria, dacă nu ajungea chiar în fața plutonului de execuție...

— Mulțumesc, bine, repetă el și vorbi de altceva, fără să facă măcar aluzie la vreo invitație.

Cozianu gîndea: „Relații cu mine nu vrei, dar să-ți dau bani vrei, lașule... Nici nu visezi că mîine-poimîine, sub regimul *vostru*, tot aici am să fiu - sau chiar mult mai sus... și am să ți-o plătesc atunci!” Atunci. Acum era prea important ca banii să ia calea asta. Și, zi de zi, în cursul lui 1945 și începutul lui 1946, milioane, sute de milioane, miliarde, banii luau calea asta; iar fabricanții, rezervînd o mică parte producției, se repezeau să vîre cît mai mulți bani în devize: începuse vînătoarea turbată după aur și dolari, care, pe căi ocolite, ascunse, luau drumul străinătății. În loc să bată în arterele țării, sîngele se

scurgea prin mii de ventuze și era supt de safe-urile băncilor elvețiene, pariziene, londoneze; capitalurile lichide fugeau, iar Cozianu, la un birou cu o placă de cristal, iscălea aprobări de credit, simple bucăți de hîrtie, care însemnau anemiarea economiei țării, paralizarea oricăror încercări de a readuce bunăstarea și echilibrul. Cam pe atunci, într-o zi, Cozianu, sosind la Isabela, o găsi acolo pe Ana Antim care tocmai spunea:

— Tu ești fericită, ce-ți pasă?

Doctorița părea obosită, cu fața trasă și galbenă; atunci observă Cozianu cît de mult păr alb are.

— Despre ce vorbiți? întrebă el, care tocmai intrase și-i sărută mîna Isabelei.

Ii strînse mîna doctoriței. Ana Antim nu-i răspunse; cu fruntea încrețită, cu privirea amărîtă și aspră, se uita în pămînt.

Isabela, impresionată, palidă, cu ochii mari, îl lămuri:

— Spunea Ana că e groaznic ce se petrece în clipa asta în Moldova. Știi, cu seceta care nu se mai sfîrșește...

— Ne vin oameni îmbolnăviți de cele mai cumplite boli, cu organismul slăbit de foame! izbucni doctorița. Muncitori tuberculoși, funcționari tuberculoși, studenți tuberculoși și copii care nu se pot dezvolta, femei însărcinate care nu se mai pot reface după naștere... Ce e asta? Ce se întîmplă?

Cozianu rîse sec, dînd din umeri.

— Ce mă întrebați pe mine? Eu fac politica guvernului?

Ana Antim se uită urît la el:

— E exclus ca guvernul să vrea ce se întîmplă... E altceva la mijloc... e o debandadă undeva, unde trebuie pusă ordine, trebuie făcută undeva o curățenie mare... Dumneata, care ești economist, cum explici ce se întîmplă?

Cozianu începu o explicație lungă și încîlcită, dînd vina pe războiul care se încheiase de un an de zile, pe urmările lui inevitabile... Se gîndea: „Se sperie comuniștii: îi facem să-și piardă simpatia maselor... ” Dar, vorbind, se uită în ochii măriți și întunecați de tristețe ai Isabelei, în ochii aspri și mînioși ai Anei Antim și simțea cum glasul îi sună fals, cum argumentele îi sînt slabe și evident străvezii; se întreba dacă femeile acestea nu-și dau seama că el minte.

Nu, nu-și dau scama. Spre marea lui ușurare, Ana Antim spuse:

— în fine, o să se lămurească și asta. Trecem noi și peste acest hop... Haideți la masă.

Așezat la masa care la Ana Antim era totdeauna pusă pe o față de masă strălucitor de albă, dintr-un damasc bătrînesc, gros, țepăn de curat ce era, și cu flori, Cozianu se uită la gustarea sărăcăcioasă și la salata veștedă și întrebă zîmbind:

— Bine, coană Ano, asta este masa unui profesor universitar?

— Da, asta e, zise Ana Antim; poți să-ți închipui că e masa unei familii de muncitori sau masa unei cantine de studenți! Dumneavoastră, funcționarii ăștia înalți, ați face bine să vă gîndiți și la bieții oameni.

— Ei, acumă mă tragi pe mine la răspundere, spuse Cozianu dînd din umeri și începînd să mănînce.

Prima înghițitură merse mai greu; apoi mîncă mai ușor, dar fără poftă. îi era profund antipatică Ana Antim. Oare ce găsea la ea Isabela? De-aici îi veneau ideile...

în cursul săptămînilor următoare încercă să-i vorbească Isabelei de Ana Antim, dar la cea mai mică ironie Isabela îi răspundea cu fermitate:

— E o ființă pe care o admir. O cunosc din școală și niciodată n-am găsit ceva egoist, meschin sau josnic la ea. E un om și jumătate! Aș vrea să fiu ca ea!

La asta, Cozianu înțelesese că nu trebuie să mai insiste. Uită curînd de Ana Antim. Era din ce în ce mai ocupat. Făcu prin 1946 călătorii în străinătate, împreună cu Mardan; o dată, în delegația din care făceau parte veni și Jack Varlam, cu care Cozianu se împrietenise la cataramă: Varlam era mare băutor, și Cozianu începea să bea. Se îngrașă, obrazul măsliniu îi era mai masiv și mai greoi, de la o vreme reîncepu să primească prieteni la o sticlă de whisky. Nu vorbea niciodată de chestiuni politice; dacă nu era alt subiect de conversație, tăcea și bea; ochii i se umflaseră, nu mai erau atît de duși în fundul capului.

XIII

Rar, pe ascuns, dar destul de regulat, Cozianu se ducea pe la Jean-Pierre Haralamb. într-o seară de la sfîrșitul iernii 1946-1947 ședea în biblioteca lui Haralamb. Schilodul, nemîșcat, cu pledul pe genunchi, cu bastoanele lîngă el, cu mîinile us-

cățive în poală, îl privea cercetător și rece, prin ochelarii cu sticlă groasă, pe bărbatul masiv din fața lui, pe care hainele de flanel cenușiu începeau să fie cam strimte și pe care-l strîngea gulerul. Cozianu răsuflea greu, ochii-i erau tulburi.

— Șui că legătura dumitale cu Isabela Giurgea e cam comentată, zise Haralamb.

— Cum adică? vorbi cellalt, gros, din piept.

— Lumea e surprinsă... Un om de stînga, ca dumneata, *colat* cu fosta nevastă a unui tip care șade la pușcărie, condamnat de regimul pe care-l susții... Te compromite...

Urmă o tăcere. Apoi Cozianu se răsti sfidător:

— Și - spuse Haralamb foarte rece - și nu poți lucra la fel de sigur și de liniștit.

— Asta e grija mea! exclamă bășos Cozianu. Mă rog, ești mulțumit de ce fac sau nu? Domnii ceilalți sînt mulțumiți?

— Da... zise Haralamb cu îndoială. În măsura în care se poate ține piept pînă la restaurație... da.

— Ce se poate face, fac! zise Cozianu. Maximum posibil! Și mă rog să fiu lăsat în pace în ce privește viața mea particulară!

Tăcu o vreme, fixînd furios o frunză de culoare albastră pe covor.

— „Fosta nevastă a lui Giurgea-Roșcanu!” pufni el. Idioții! Imbecilii! E cea mai extraordinară ființă pe care am întîlnit-o! Curcile dumitale, care-și petrec toată viața la ceaiuri și la bridge, nu merită nici să-i sărute picioarele! Nici eu nu merit! Nu merit să ție la mine...

Și tăcu, congestionat, uitîndu-se în gol. Haralamb îl examina cu o privire rece. Se gîndea: „Tocmai acum o ia razna... cînd o să fie cel mai greu.” O atenție încordată, trează la orice pericol din partea comunistilor, gata de a-i lovi în orice clipă - asta se cerea acum... și iată că Dimitrie Cozianu, unul din cei mai buni oameni, slăbea... „Bine că-l protejează șeful lui”, își spuse Haralamb. Iar în vremea asta, Cozianu, aprins la față, cu ochii lucioși, mormăia furios:

— Nici nu meritam fericirea asta!

Și pufnea:

— „Mă compromite!” Ha! „Mă compromite!”

Răcni:

m

I

J

m

â

l

l

•

•

m

II

i

l

*

l

I

l

I

I

I

j

J

î

|

*

— Nu mă despart de ea pentru nimic în lume! Puteți să vă dați și dracului cu toții! Nici nu mă gîndesc!

Haralamb se uită lung la el, cîntărindu-l. Se gîndea: „O să mai fie în stare de ce-i cer? Și totuși... unul într-o poziție mai tare n-am...”

— Ascultă, dacă-ți displace, lăsăm să cadă chestiunea asta. Am altceva de discutat cu dumneata; ceva foarte important.

— Mai important decît ce simt eu pentru femeia asta nu e! mîrîi furios Cozianu.

— Pentru dumneata - zîmbi cellalt politicos și cu o ironie rece - dar pentru restul neamului românesc...

— Despre ce e vorba? întrebă Cozianu împlînzindu-se.

— Despre înaintarea comunistilor, zise Haralamb. Era mai palid ca de obicei, mai uscat, părea bolnav, stins. Ocupă mereu poziții noi... împănează totul cu muncitori și agitatori de-ai lor... ne lovesc cu niște metode nemaiauzite, inadmisibile...

— Știu, zise acru Cozianu. Pe ce lume crezi că trăiesc? Știu. Ne țin de gît, și strîng, încet-încet - iar noi încercăm să-i înjunghiem în spate pînă nu e prea tîrziu. Știu. Și?

— Uite, trebuie făcut ceva care să le ia terenul de sub picioare, să-i facă să-și piardă simpatia și încrederea muncitorilor și a salariaților de orice fel... Și există un mijloc: să lovim în salarii, să le micșorăm din ce în ce, să le reducem continuu puterea de cumpărare...

— Cum? Ești nebun? Te crezi în 1929? exclamă Cozianu.

Cellalt răspunse rece:

— Nu sînt nebun și sîntem în 1947. N-ai înțeles? Salariile vor scădea automat, dacă torpilăm moneda.

Cozianu începu să rîdă, cum rîdea el uneori, încruntat și sumbru.

— Asta-mi aduce aminte de niște bani pe care i-am pierdut eu prin 22 sau 23: cumpărasem mărci germane de cîteva milioane, care au ajuns să face vreo șase sute de lei. Da, e excelentă metoda cînd vrei să nu plătești pe cineva.

Se gîndi, cîteva zile după aceea, la mijloace și propuse noi credite întreprinderilor care primiseră bani și nu-și respectaseră contractele cu statul. Mardan respinse propunerea după o zi de reflecțiune.

— Domnule președinte - îi spuse Cozianu - să-i dăm în judecată, adică să-i dea în judecată Ministerul Economiei Naționale pentru călcarea contractelor; iar noi să le dăm bani, ca să-și poată respecta

eventualele noi termene de livrare... Interesul nostru e să-i facem să producă, nu să-i ruinăm și să-i vîrîm la pușcărie!

Mardan se uită la el, se luminează la față și începu să rîdă:

— Ne-ar mai trebui oameni ca dumneata! spuse el încîntat, aproape admirator; și, într-adevăr, argumentul găsit de Cozianu era perfect. Cozianu știa că Ministerul Economiei Naționale, condus de un necomunist, nu va fi prea zelos, nici prea sever în urmărirea firmelor ce cheltuiseră banii statului pe cumpărături fictive, acoperind cumpărături reale și masive de aur și devize; mai știa că noile credite vor lua același drum, în speranța că răsturnarea regimului îi va scăpa de urmăriri pe vinovați; de aceea se mulțumi să surîdă politicos, fără să mai întrebe cui și la ce i-ar trebui lui Mardan oameni ca el.

Peste cîteva zile, ministrul necomunist al Finanțelor și cel al Economiei fiind convinși atît de ușor, încît parcă se așteptau la ideea asta și o cunoșteau, președintele monetăriei începură să funcționeze zi și noapte, prețurile începură să urce vertiginos, Bursa, înnebunită, înregistra urcări constante ale valorilor, o *haussă* permanentă care nu se știa unde se va opri; în cuferele negustorilor și țăranilor bogați se îngrămădiră metri cubi de bancnote, iar salariile muncitorilor și funcționarilor, mereu recalculat, rămîneau neconținți în urma prețurilor - din ce în ce mai în urma prețurilor. Pînă cînd un salariu lunar mediu ajunsese să fie prețul unui pachet de țigări și un salariu lunar mare, prețul unei mese la restaurant.

Isabela trăia foarte retrasă, nu exista decît cînd era cu Cozianu; în intervale, îl aștepta. Nu vedea aproape pe nimeni, se izolase cît putea; voia să fie singură, ca să se consacre cît mai total lui Cozianu. Dar mai avea un motiv să caute a fi cît mai singură: nu vedea pe nimeni și nu ieșea, ca să nu stîrnească nici un comentariu răuvoitor, care să-i dăuneze lui Cozianu.

Și, fiindcă nu te poți izola niciodată de lumea în care trăiești, primi o scrisoare anonimă. Stătu un ceas întreg să caute să descopere cine anume, dintre cunoștințele ei, i-a putut-o trimite. Dar nu găsi. „Cine are ceva cu mine?” Scrisoarea suna astfel:

„Draga mea, de ce nu-i spui lui Dim să fugă? Cu tine împreună, bineînțeles. Nu vezi ce viață imposibilă e aici, cu inflația asta, cu sărăcia? Fugiți oriunde. Oriunde e bine, unde se poate trăi agreabil, ușor, pînă o să fie răsturnați comuniștii, căci atunci, bineînțeles, se

J

întoarce toată lumea. Am crezut, multă vreme, că e un trădător, o canalie, dar acum știu că e totuși un om bine; nu-l lăsa să-și riște viața; altfel toată lumea te va face răspunzătoare. Te previn că n-are să-ți mai dea nimeni bună ziua; ești deja imposibilă și nimeni nu mai vrea să te vadă - nu știu dacă ai observat. Nu continua așa, că, „la întoarcerea lucrurilor” are să fie rău de tine. A bon entendeur, salut !”

Isabela arse scrisoarea. „Cine vrea să mă tulbure? Cine îmi vrea răul? Cui îi stau în cale?” Nu găsea. N-avea să găsească niciodată.

Cînd veni după-amiază să o vadă, Cozianu își dădu seama imediat că s-a petrecut ceva:

— Ce-i, draga mea? Ce s-a întîmplat?

— Dim... tu crezi în ce faci? Întrebă ea privindu-l țință, cu un amestec de spaimă și de hotărîre.

El rîse gros, jovial, ca să nu trebuiască să răspundă imediat:

— Ho-ho! Cum adică? Ce vrei să spui?

— Ce faci tu ca om politic. Crezi în ce faci?

— Pardon: sînt un simplu specialist!

— Ca orice-ai fi: ca administrator al unei trebi publice, crezi în ce faci?

— Iubita mea... tot nu înțeleg! Eu sînt economist: nu-mi vorbi de credință: e ceva irațional, glumi el încercînd s-o ia în brațe.

Isabela se împotrivi:

— Stai puțin. Ești corect, cinstit în ce faci?

— Dar de ce mă întreb? Ce ți-a venit? Întrebă Cozianu.

Ea îi povesti ce scria în scrisoarea anonimă. Cozianu o privea mut, ascultînd. Tresărea în el o dorință nebunească. Să-i spuie tot, să izbucnească, să mărturisească tot. De doi ani îi ascundea cea mai importantă îndeletnicire a lui - sabotarea politicii comuniștilor în economie; și cel mai important sentiment al lui, afară de dragostea pentru ea - ura împotriva comuniștilor. Să-i spuie, să respire, s-o aibă alături! Și să-i spuie tot ce-i apăsă amintirea și inima cînd își amintea. Să-i explice ce fel de om e, ce voise, ce încercase, cariera clădită cu grijă și trudă și ruinată de trei ori la rînd, o viață întreagă neizbutită, banii care așteptau în Elveția, ultimul refugiu.

! Cine are urechi de auzit, să auză!

<

Dar ea era atât de palidă, de înspăimîntată, era atât de severă în supunerea ei la niște principii pe care singură și le făcuse, începînd din spitalele de război și pînă acum, încît Cozianu se înfricoșa, îi fu groază c-o pierde și o minți încă o dată:

— Vezi-ți de treabă... Sînt imbecili, cine știe ce dușmani de-ai mei. Nu, dragă; nu sînt comunist, dar lucrez pentru democrație, pentru bunăstarea maselor etcetera... Hai, vino să te sărut...

Astfel se încheie momentul de criză. Dar Cozianu începu să se simtă apăsător. Îi era greu cu Isabela. O iubea - dar era prea exaltată, prea morală, prea independentă. Nu primise de la el aproape nimic: cîteva lucruri de găteală, masa - nimic față de briliantele și blănurile pe care i le oferise el și ea le refuzase cu încăpățînare. O iubea, dar îi era greu cu ea, și-i era frică de ea.

XIV

Prin vara lui 1947 Jack Varlam fu desemnat să facă parte dintr-o delegație oficială ce avea să reprezinte țara la o întrunire internațională la Haga. Într-o seară bătu la ușa lui fiu-său. Îi deschise un bărbat tînăr, blond, cu ochii atenți și strălucitori pînă ochelari. Peste umărul acestuia îl zări pe fiu-său, care sări în picioare de surprindere.

— Bună seara, zise Jack Varlam uitîndu-se critic la cărțile deschise, cărțile făcute teanc, ziarele trîntite pe jos, masa de lucru acoperită de fișe, totul vraiește în așa fel încît nu știai unde să pui piciorul.

Tînărul blond se dădu la o parte și-l privi pe Ionel Varlam și pe taică-său.

— Sper că nu te deranjez, îngîină Jack Varlam.

— Ce dorești? întrebă sec fiu-său.

— Am venit să discut ceva foarte serios cu tine... dar văd că ai pe cineva...

— Nu, tovarășul locuiește aici, ca și mine...

— Pot să plec, să vă las să discutați, murmură H. Dragomir și ieși discret

Jack Varlam își ștergea fața asudată și se uita fix la fiu-său: nu cu mînie, ci cercetător și îngrijorat

Ionel Varlam se făcuse foarte palid. Îi făcu loc lui tată-său pe un scaun pe care-l goli de cărți, iar el se așeză pe pat, așteptînd.

— Nu te-am văzut de mult... de la ședința aia... Te-ai schimbat... te-ai flcut bărbat..

Cellalt tăcea. Într-un tîrziu zise:

— Da... nu ne-am văzut de doi ani.

— Aș vrea să știu cîtă experiență ai adunat, cum au evoluat ideile tale.

— N-au evoluat S-au îmbogățit dar în bază au rămas aceleași, zise fiul cu zîmbetul lui ascuțit ironic.

— Dragul meu, nu se poate să nu devii mai sceptic, ciocnindu-te de oameni, să nu ți se mai tocească entuziasmul...

— Eu sînt ceva mai entuziast ca acum doi ani, zise Ionel Varlam cu aceeași ironie.

— Cum - întrebă Jack Varlam rîzînd - văzîndu-i pe conducătorii tăi mai de-aproape, nu ți-a mai scăzut entuziasmul?

— Pe lîngă prietenul tău Mardan nu mi-a crescut, ce-i drept spuse Ionel Varlam; dar pe lîngă Paraschiv Ionescu, m-am făcut bărbat, cum spuneai tu... pe Ungă el nu pot să lucreze decît bărbați...

Paraschiv Ionescu era cel care vorbise mulțimii la 25 februarie de pe soclul statuii, cînd mitralierele băteau în Piața Palatului: cazangiu la atelierile Grivița, conducător al grevei din 1933, era acum șeful ministerului unde lucra Ionel Varlam.

Jack Varlam strîmbă din nas:

— Cînd o să ai experiența mea, n-o să mai crezi așa în oameni...

— Nu cred în toți... și la tine cred că e mai mult o optică specială decît experiența, zise Ionel Varlam, apoi adăugă: spune-mi ce voiai să-mi spui, ca să nu-l fac pe bietul Ricu să bată caldarîmul atîta vreme degeaba.

Jack Varlam îl cîntări o ultimă dată din ochi, apoi spuse ca o afirmație și o constatare:

— Vii cu mine la Haga.

— Cum? Cine a spus? întrebă cellalt uimit.

— Eu spun. Am nevoie de tine. Vii cu mine la Haga. Am și făcut propunerea. Am venit numai ca să-ți cer să nu refuzi. Am nevoie să vii cu mine.

Cellalt se uită bănuitor la Jack Varlam.

— Dar de ce? De ce ai nevoie de mine la Haga?

— Fiindcă... o să fie mai bine așa, rîse Jack Varlam, roșu și congestionat.

Rîsul îi era jenat și șovăielnic; ochii nu rîdeau, ci-l iscodeau neînțecat, neliniștit pe Ionel Varlam. Tînărul întrebă insistent și mereu bănuitor:

— Cum adică „o să fie mai bine”?

Jack Varlam rîdea mereu:

— O să fie mai bine așa, cînd îți spun! O să mă supraveghezi. Tu ești un om de încredere, comunist sută în sută; tu vei fi garanția că nu fug!

— Că nu fugi? Adică... că nu rămîi acolo, în Apus?

— Da, ceea ce eu nici nu mă gîndesc să fac, rîse Varlam, cu ochisorii-i albaștri sticlind de veselie.

Fiu-său însă părea îngrozit. Îngîină:

— Și dacă totuși tu rămîi acolo?

— Ei, asta-i comedie! Nici nu te gîndi la așa ceva. Nici prin gînd nu-mi trece, zise tatăl ceva mai serios.

— Dar dacă nu viu și eu la Haga?

— Vino, zise Jack Varlam, serios de tot de astă dată. Vino, am nevoie de tine.

— Nu cumva vrei să mă „salvezi”? Întrebă Ionel Varlam, galben și schimonosit de un rîs dureros. Jack Varlamjăcu. Ionel Varlam urmă: Nu cumva ai cere să rămîi acolo și contezi pe faptul că eu, compromis, bănuir că am știut de intenția ta, speriat că la întoarcere ar trebui să răspund de ea, aș rămîne și eu acolo? Asta voiai. Taci. Va să zică asta voiai, șopti Ionel Varlam. Părea zdrobit. Tată, ce mi-ai făcut... ce mi-ai făcut, gemu el, cu capul în mîini. Ce mi-ai făcut...

Cumplita lui tulburare îl făcu pe Jack Varlam să se tulbure și el. Se învinețî la față și începu să vorbească, aproape bolborosind:

— Mă, eu țin la tine... tu ești copilul meu. Știu că nu mă iubești. Dar măcar pe tine iubește-te! Nu fi nebun. Nu-ți dai seama că-ți pierzi viața? Îți pierzi tinerețea...

*

<

Părea chiar emoționat; vorbea cu durere; fața nu-i mai era atît de împietrită și de roșie; părea bătrîn, fără putere.

— Dai cu piciorul la plăceri, femei, cărți, învățătură, bani, la tot... pentru ca să stai aici să realizezi programul Partidului Comunist! Nu-ți dai seama că ți-ai pierdut mințile? Nu vrei să trăiești, nu vrei să exiști decît pentru Partidul Comunist? Partidul Comunist e totul?

— Da! Pentru mine e totul! exclamă fiul cu patimă. Mai era și mama. Acuma nu mai e...

— Ionel, te rog...

Jack Varlam se ridică anevoios și-l luă de mîini pe fiu-său. Acesta și le smulse dintr-ale lui și se dădu îndărăt

— Nu cred! Minți! spuse el văzîndu-l că deschide gura.

Varlam vorbea:

—... vino cu mine! Lasă aici țara asta nenorocită... Nu e pentru oameni ca noi. Aici o să-nceapă ce-a fost în Rusia. Nu e de noi. Nu e nici de tine. Prietenii tăi comuniști o să te scuipe, o să te calce în picioare! Ai să vezi! Nu te poți înțelege cu ei; n-ai nimic comun cu ei...

— Ba da! Idealurile! Revoluția!

— Copilării... zise Varlam, dureros. Copilării. Ești fiu de oameni bogați...

— Nu sînt! exclamă tînărul. Apoi deodată se stăpîni și zise: Comedia ta m-a făcut și pe mine să declam.... Ești abil: mă iei prin sentimente. Bine că n-ai început să-mi demonstrezi că nu înțeleg marxismul, că tu ești marxist!... Nu, papa: nu mai sînt fiul lui Jack Varlam; sînt un membru al Partidului Comunist, și atît... N-am altă familie.... Și nu mai juca teatru, că nu mă poți înduioșa. M-ai omorît, rosti el cu o durere nemaipomenită în glas.

Deodată strigă la taică-său:

— Să nu pleci!

— Taci! Ești nebun? Ne aude lumea! exclamă Jack Varlam.

— Să nu pleci! strigă Ionel Varlam. Să nu te duci să faci țara de rîs! Să nu te duci cu încrederea oamenilor de la noi, ca acolo să le tragi chiulul și să le dai cu tifla! N-ai să te duci!

— Ei, asta-i! O să mă duc, și n-o să fac nimic din ce spui... vorbi Jack Varlam silindu-se să pară liniștit.

Fiu-său îl privi pătrunzător.

— Ce te uiți așa la mine? întrebă nervos Jack Varlam. Ce, ești nebun?

— Tu minți! Ai să le duci și-ai să rămii acolo! exclamă Ionel Varlam. împreună mâinile, rugător, și se ridică: — Nu te duce, tată! Rămii aici!

— Fii serios... ce, ești nebun? Ești beat?

Ionel Varlam căzuse iarăși pe pat și ofta din greu, cu capul în mâini.

Jack Varlam se ridică și ieși, aruncînd o privire neliniștită asupra fiului său.

Acesta strigă după dînsul;

— Nu te duce! Am să te denunț!

Jack Varlam tresări și se-ntoarse. Cu spatele la ușă, vorbe:

— Ascultă, vrei să mă nenorocești? Fii serios, mai băiete; înțelege-mă cînd îți spun: n-o să se întîmple nimic. Uite, îți dau cuvîntul meu de onoare. Îți jur pe capul maică-ti, pe sufletul ei mă jur, înțelegi? zise el nervos, uitîndu-se în treacăt la fotografia din perete.

Fiu-său îl ținea cu o privire rătăcită; deodată începu să rîdă în așa fel încît Varlam, îngrozit, ieși pe ușă și coborî în fugă scările.

Peste o jumătate de ceas, H. Dragomir intră în odaie, bătînd mai întîi cu precauție în ușă. îl văzu pe Ionel Varlam, care rămăsese cu coatele pe genunchi și cu capul în mâini și gemea ca de o durere cumplită, fizică:

— Ce e, măi? întrebă el speriat și se repezi la Ionel, îi ridică fruntea cu mîna, se uită la fața lui.

Acesta avea aceeași privire rătăcită.

— Ce e cu tine? Ce s-a întîmplat?

— M-a omorît. M-a omorît, gemea Ionel Varlam.

— Ce ți-a făcut? Cine?

Ionel Varlam povesti, întretăiat și anevoie, ce se petrecuse.

— înțelegi ce mi-a făcut? întrebă el. înțelegi ce mă silește să fac?

Cellalt dădu din umeri.

— îmi pare rău că ți-e tată, dar e un mare porc. N-ai ce să faci, trebuie să spui partidului. Nu e plăcut deloc...

— Plăcut! gemu Ionel Varlam, cu tîmplele-n pumni. Plăcut, hohoti el între un rîs dureros și plîns, dacă ar fi putut plînge.

Cellalt stătea cu spatele de colțul ușii și-și ștergea ochelarii cu batista.

— N-ai încotro, zise el. N-ai încotro. Trebuie să-i spui partidului. Eu te sfătuiesc să-i spui chiar tovarășului Paraschiv.

Jack Varlam mersese repede pînă acasă; aproape fugind. N-avea cu cine să se sfătuiască. N-avea cui să încredințeze un asemenea secret. Trebuia să tacă, să-și țină firea, să se stăpînească. încă două-trei zile.

Ce va face la noapte? Cum va dormi? Nu va putea dormi, de frică și de încordare. Luă receptorul și formă un număr de telefon: al lui Cozianu de la birou.

— Alo! Aici Jack Varlam! Alo! Să trăiești, excelență. Ce am? Ni-mic; ți se pare; poate are ceva telefonul și-mi schimbă vocea. Ce faci astă seară, domnule? Am chef să mă îmbăt! Ce zici, colaborezi? S-a făcut. Aranjez eu ceva și-ți spun peste o oră. Să trăiești.

Apoi sună și feciorului în mănuși albe, care intră, îi ceru un pahar; din birou scoase o sticlă de coniac și începu să bea singur. După al treilea pahar se simțea mai bine.

Dimitrie Cozianu fusese în dimineața zilei aceleia la birou, apoi se dusesse s-o ia pe Isabela și mîncase cu ea în oraș; după-amiază venise să doarmă la ea; pe la patru erau împreună în odăița albă. Cozianu era în halat de casă și ședea într-unui din fotolii, picior peste picior, fumînd. Isabela pusese să fiarbă apă în samovarul electric, apoi o turnă într-o cană de porțelan de Saxa, dintr-un serviciu dăruit de el cu vreun an înainte: un *tete-à-tete* din veacul al optsprezecelea, tavă, cană, zaharniță și două cești cu capac, totul de porțelan alb pictat cu scene în miniatură, scene de vînătoare, plecarea de-acasă, femeile în rochii cu *paniers* de mătase trandafirie, bărbați sunînd din cornul de vînătoare, fete călări cu șoimul pe mîină, totul înconjurat de ghirlande de trandafiri și flori de cîmp și încadrat în fileuri de aur; era o capodoperă și fusese modelat, ars și pictat anume pentru două persoane. În aceste două cești turnă ceaiul Isabela, care purta o rochie de interior lungă pînă-n pămînt, cu corsajul strîmt, de tafta de un roz vechi, aidoma cu călărețele pictate pe cești. Fața mică îi era palidă, sidefie cu un ton trandafirii, liniștită și odihnită. Se mișca în odaie fără zgomot. Cozianu tăcea. Se gîndea la cele două cumplite lovituri de măciucă

căzute ca din senin: arestarea conducătorilor național-țărăniști în clipa când voiau să fugă cu avionul și reforma monetară. Tîrziu de tot, spuse suflînd fumul și uitîndu-se prin el:

— Comuniștii ăștia au găsit cîteva lucruri cu care duc înainte masele... N-ai cum să-i oprești... n-ai cu ce să le rezisti... Au găsit cîteva obiective de atins și le spun maselor: „Puteți ajunge acolo. N-aveți decît să vreți”. Și, bineînțeles, în felul ăsta și ajung, oriunde.

— Asta însemnează că corespund unei cerințe a faptelor, zise Isabela. Dar de ce te tot tracasează asta? Ce-ți pasă ție? Doar mergi alături de ei...

Și-l privi cercetător, cu ochii întunecați de bănuială și de grijă.

— Da, îngîna Cozianu, uitîndu-se în altă parte. Îi era frică de ea; parcă o auzea: „Dacă ești contra lor, fii pe față! E inadmisibil să-i minți!” Isabela era în stare să nu-l mai primească în casă, să nu-l mai vadă niciodată. Ținea la el, Dimitrie știa asta; dar n-ar fi admis niciodată să fie legată de un om a cărui viață se întrețesea cu lupta politică prin fire de înșelăciune și minciună. Și dacă n-ar mai vedea-o... Se simți deodată stingherit, sărăcit; parcă-i lipsea ceva, parcă pierduse ceva. Pierduse cheile? Stiloul? Oftă și spuse, întinzînd leneș mîna: — Tu ești cel mai curat lucru din viața mea!... Singurul lucru curat din viața mea...

Isabela își puse mîna fragilă în palma lui mare și zîmbi slab, uitîndu-se mereu la el, mereu cercetător:

— Ei, cum poți vorbi așa? Parc-ai fi comis cine știe ce crime...

Îl privea cu atenție extraordinară.

— Ai ceva pe suflet? Ai făcut ceva de care-ți pare rău?

— Nnu... îngîna el, uitîndu-se prin fum spre fereastră, ca să-i evite privirea.

— Sigur, sigur?

— Sigur, zise el și-i sărută mîna.

Isabela, se așeză pe genunchii lui Dimitrie și spuse:

— Ți-aduci aminte, cînd ai intrat pe ușă prima oară? Cu pălăria într-o mîna și cu niște trandafiri într-alta?

— Mi-aduc aminte, zise el. O cuprinse cu un braț, o strînse, apăsîndu-și obrazul de sîinii ei.

— Aveai un aer posomorit de parcă ți s-ar fi întîmplat o nenorocire, spuse Isabela.

— Mi se întîmplase cel mai fericit lucru din viața mea. Dacă nu te întîlneam pe tine, muream prost... nu știam ce-i aceea fericirea... zise Cozianu agale.

Ea își lipi obrazul rece de al lui:

— Bine că-mi spui asta... ca să-mi dau seama că trăiesc și eu cu un rost pe lume... Dacă te fac fericit, nu sînt o ființă inutilă, așa cum mi se pare cîteodată...

— Tu inutilă? Dar ce vrei să faci? Să sapi? O femeie ca tine trebuie să fie frumoasă, elegantă, să se îngrijească și să-l facă pe un bărbat fericit! Ajunge atîta - și e foarte mult... o grămadă de cucoane ratează ori în punctul întîi, frumusețe, ori în punctul doi, elegantă, ori în punctul trei, fericirea domnului respectiv... unele chiar și în toate trei! zise Cozianu rîzînd.

Dar Isabela dădea din cap:

— Nu... nu e un ideal... decît unul foarte mediocru... Eleganța nu e un lucru rău... dar e neimportant... cu totul secundar...

— *A vous voii, on ne dirait pas* rîse Cozianu.

— Tocmai de-aceea mi se pare că sînt inutilă... fiindcă nu fac nimic mai bun...

— Dar ce-ai vrea să faci? întrebă Cozianu.

Însă nu mai ascultă răspunsul. Se cam plictisea. Îl obosea discuția; Isabela vorbea prea serios, lua lucrurile prea grav... „Dacă le-am lua pe toate așa, unde-am ajunge? Nu s-ar mai putea trăi...”

Începu să caște, apoi mai aprinse o țigară și se uită spre fereastră, prin fum. De aproape trei ani poate nu trecuse o zi să nu fie împreună. Dimitrie nu-și mai vedea cunoscuții decît rar; de la birou, venea fuga la Isabela. Felul ei de-a fi și de-a gîndi i se păruse un lucru atît de prețios, încît nu se putea sătura, mai ales la început. Acuma i se întîmplă uneori să obosească, să dorească un chef zdravăn, cu lăutari și cu femei ușoare; apoi i se făcea rușine, și, curînd, uita.

Băuse bine la masă și avea în cap o ușoară amețeală plăcută. Se uita prin fum. Nu asculta ce spune Isabela. „În fond, am una din cele mai frumoase și mai distinse femei din București...” se gîndi el, fără legătură cu nimic; simțea o siguranță plăcută, siguranța liniștită a proprietarului unui obiect frumos, care-i aparține în chip nediscutat.

¹ Cine te-ar vedea, n-ar zice.

— Ei, trebuie să plec la comisie, spuse el, ridicându-se și schimbând halatul cu vestonul.

Isabela se ridică și ea. Cozianu o îmbrățișa și o sărută pe frunte. Cu un an înainte, o săruta pe gură la despărțire, dar de la o vreme o săruta pe frunte, părintește, de când și pasiunea trupească pentru ea se răcise. Plecă, fără să se întoarcă în ușă, cum făcea înainte, ca să-i trimită o sărutare cu vârful degetelor.

Seara, la birou, îi telefona Jack Varlam; promise numaidecât propunerea acestuia din urmă. Dădu un telefon Isabellei:

— Iartă-mă astă-seară... O să am de lucru foarte târziu... (Era mai complicat să-i explice că se duce să tragă un chef cu Varlam.) Noapte bună, draga mea...

La ora nouă, Jack Varlam veni să-l ia; pusese o cravată nouă, adușă de la Paris de unul din diplomații de la Legația României, și o garoafă în butonieră. Fața-i lucea, roșie, masivă, proaspăt bărbierită, ochisorii albaștri îi sticleau și răsuflarea îi mirosea a alcool.

— Ei, hai, nu mai lucra atîta! zise el jovial. Hai, că mi-e dor de o petrecere ca la noi; o lună-două n-o să mai pot să mă îmbăt ca lumea... o să am prea mult de lucru... și olandezii ăia n-au nici un haz... Știi ce-am aranjat? Mergem la Bobby Ragusa: a organizat una din micile lui serate nudiste... Hai, domnule, pune-ți pardesiul și hai! Azi sînt vesel, sînt teribil de vesel! răcnea Varlam, roșu, congestionat, cu ochii sticloși. N-ai fost niciodată la Bobby Ragusa?

— Nu, n-am fost niciodată la Bobby Ragusa, zise Cozianu rîzînd și urmîndu-l în jos pe scara de marmură.

Bobby Ragusa ședea într-unui din blocurile pe care oamenii cu capitaluri le construiau cu zecile în București după 1945 și ale căror apartamente se vindeau și se închiriau înainte de sfîrșitul construcției. Era una din clădirile care exprima, într-un chip mai mult sau mai puțin indirect, sufletul oamenilor și al societății care le construia și care locuia în ele. Pe dinafară, un paralelipiped cenușiu de beton cu cîteva zeci de găuri dreptunghiulare. Arhitectul n-avusese nici un interes pentru impresia de forță, armonie, maiestate, eleganță, sobrietate, grație, fast sau bogăție, pe care voiau s-o trezească, în clădirile create de ei, arhitecții din alte epoci. Era o clădire făcută să fie privită de oameni orbi sau nesimțitori, căci celorlalți le-ar fi trezit un simțămînt de tristețe și de sărăcie sufletească, dură și fără speranță

sau mîngîiere. Înăuntru erau ascensoarele tăcute și rapide, lămpile mate pe paliere, scările în spirală pe zece etaje, în care plutește un miros greu de definit, miros de pivniță, de bucătărie, de încăperi închise, miros slab și nesănătos purtat pe un veșnic curent de aer; apoi ușile de lemn cafeniu sau de metal galben, cu o placă aproape invizibilă care poartă numele locatarului; un furnicar în care însă nu se simțea mișcarea, în care nu era zgomot, în care fiecare celulă era izolată de cealaltă și nu știa nimic ce se petrecea alături, în care oamenii puteau conviețui zeci de ani și urca de mii de ori împreună în ascensor, fără să-și vorbească și fără să se salute - un amestec de izolare misterioasă ca a caselor arabe, de tăcere și rezervă englezească, cu ceva de cazarmă sau furnicar și cu intimitatea bruscă a scandalurilor izbucnite pe palier, a bețiilor sau scenelor conjugale auzite prin pereți, a spionajului veșnic de către portarul blocului - cine va descifra trăsăturile de caracter ale oamenilor care au clădit aceste locuințe și ale celor care au stat în ele? Bobby Ragusa era unul din oamenii aceștia. Mititel, slab, subțire, cărunț, cu un rîs de clovn pe fața-i albă, fără sînge, Bobby Ragusa, amețit de prima serie de cocktail-uri, își primea musafirii în vestibulul de marmură.

Cu Jack Varlam se pupă zgomotos; în fața lui Cozianu se înclină prea adînc, parcă în glumă sau în batjocură. Intrară după el într-un mare *living-room* cu marmură pe jos în pătrate albe și roșu pompeian, cu un cămin de marmură roșie în care nu ardea nimic, cu fotolii mari îmbrăcate în cretonă cu flori și frunze, cu o lampă sinagogală atîrnată în tavan și, pe pereți, tablouri de Luchian și Petrașcu, false și, bineînțeles, ca mai toate falsurile, cu iscălitura măștrilor; luminile erau stinse aici și aprinse numai alături, într-o sufragerie în veșnicul „stil florentin”, falsificat greoi pentru uzul burgheziei bucureștene între 1930 și 1945. Cîteva persoane (o cucoană grasă, mare și fardată, veselă și cu degetele sclipitoare de briliante, un tînar elegant, țepăn și grav, care-i vorbea insistent, doi domni care rîdeau povestindu-și anecdote, cu paharele de coniac în palmă) ședeau la masa pe care rămăseseră farfurii cu icre negre și cu felii de curcan, și sticle de vin și de coniac destupate. Lumina venea de acolo, din cubul de aer în care se mișcau fără zgomot acele cîteva persoane colorate de lumină și de sclipirea bijuteriilor cucoanei grase, și trecea numai în fișii prin *living-room* unde dansau vreo douăzeci de perechi. Cozianu recu-

noscu o actriță căreia îi făceau mare publicitate ziariști plătiți, de mîna a cincea: Gabriela Ionescu, mititică, zveltă și cu forme pline în același timp, elastică și agitată, dansa de-i flutura părul mare, ondulat și vopsit în roșu venețian. Partenerul ei era și el un actor, mediocru ca și ea, Alberto (îl chema altfel, Alberto era numele de teatru) și care, împreună cu ea, sărea în aer, își ciocnea genunchii, ciocănea ritmic podeaua de marmură; se zgîlțiau ca niște păpuși trase pe sfori de un bolnav de friguri căruia-i tremură rău mîinile; din pickup ieșea o muzică sacadată, ca și cum și saxofoniștii ar fi suferit de o boală cu accese de bișituri. Bobby Ragusa se repezi între Gabriela și Alberto, îi luă de mîini și isprăviră în trei dansul, cu buclele roșii ale Gabrielei, cravata lui Alberto și șuvițele de păr alb ale lui Bobby fluturând. Ceilalți izbucniră în aplauze. Bobby o sărută pe amîndoi obraji pe Gabriela, îi scutură mîna lui Alberto și-l sărută și pe el pe obraji veștejiți de farduri, apoi se repezi și-i smulse Gabrielei un pantof din picior, îl umplu cu vin și-l bău într-un nou ropot de aplauze ale musafirilor, stropindu-se pe smoching și pe plastronul cămășii. Gabriela țipa într-un picior, lumea rîdea, o tînără, lîngă Cozianu, spunea:

— ... da, sigur, Dan te-a invitat să-i vezi garsoniera, asta-i figura lui clasică... dar e un frig acolo, nu poți să te dezbraci fără să faci o gripă...

— Și nu merit eu o gripă? întrebă un tînăr, cu glasul din gușă, foarte mulțumit de sine.

— Nu, scuza-mă... pe gratis și o gripă, nu mai ești interesant, zise o a doua tînără.

Jack Varlam recunoștea în penumbră prieteni, se pupa cu ei.

— Pleci la Haga? - Am auzit că pleci iar în străinătate... - Da, pleacă la Haga - nu știai? - Da, plec poimîine la Haga... numai atîta se auzea din grupul în care se afla el, apoi vocea lui, groasă și puternică, de orator:

— O știți pe ultima a lui Remus? Remus vrea să-și cumpere o mașină...

Cozianu îl zări pe văru-său Cezar Lascari. Se aștepta să-l vadă aici, dată fiind legătura destul de veche a lui Cezar cu Gabriela. În clipa aceea, în smoching, cu mîinile în buzunare și cu țigara în colțul gurii, Cezar se uita la Bobby Ragusa, care încerca să-i puie pantoful Gabrielei.

— Au! țipă ea ascutit E rece!

— Vrei mai cald? întrebă Bobby Ragusa, rîzînd îndoielnic. - Hai alături să-ți caut o pereche de pantofi de-ai nevastă-mi...

Și o trase de mîna pe femeie spre o ușă acoperită pe jumătate cu o draperie de catifea. Dar abia o deschise și se dădu îndărăt rîzînd:

— A, scuzați... ați și început?

— Ne era cald! Vino și tu! țipă o femeie dinăuntru.

Cezar, care se uita încruntat după Gabriela, abia îi răspunse lui Cozianu.

— Ce e cu tine? Ești cam enervat zise Dimitrie Cozianu.

— Porcul ăsta de Ragusa își permite... dincolo au și început să facă nudism... Știi? Asta e figura: le duce dincolo pe femei ca să le arate cum i s-a făcut operația...

— Care operație?

— A avut o hernie și, ca să nu-i mai cadă nu-ți spun ce, i le-au cusut doctorii cu fire de nylon... Prostii, poți să-ți închipui... și gîștele astea se prefac că cred și că sînt curioase să vadă...

— Dragul meu, n-ar trebui să-i permiți Gabrielei, zise Cozianu rîzînd.

Cezar Lascari, mereu furios și mahmur, cu mîinile în buzunar, mîrîi:

— Am o combinație cu porcul ăsta de Ragusa... și nu pot să-i fac urit... fără să pierd bani.

— Da... nu-ți mai poți permite să pierzi, murmură Cozianu, care cunoștea pagubele și pierderile suferite de Cezar în ultimii ani.

Îl lăsă acolo - Cezar era prea mahmur astă-seară ca să fie interesant - și se duse să bea un pahar de Hennessy, apoi invită la dans femeia cea mai apropiată. Era o tînără de vreo douăzeci și cinci de ani, scundă, cu mijlocul subțire și forme cărnose; părul îi era blond roșcat ca aurul roșu, de o strălucire metalică, și-i cădea în bucle mari pe umeri.

— Nu-ți mai aduci aminte de mine? spuse fata.

El o privi fix, apoi murmură cu un zîmbet pe care ea nu-l înțelese:

— Ba da. Ești domnișoara Gherson. Ești foarte frumoasă.

Ea îl orbi cu o uitătură adîncă și verde, cu fire aurii:

— Și dumneata... Știi cît visam la dumneata, pe vremuri? Nici nu observai.

Dimitrie Cozianu dansă câțiva pași cu ea: nu dansase dinainte de moartea soției sale, din 1944, și afară de scurte întâlniri cu femei văzute o singură dată, în „case” clandestine, nu avusese de-a face cu nici o femeie de atunci, afară de Isabela. Dansa unul din dansurile pe care le născocise civilizația europeană în veacul al douăzecilea și care se deosebesc de cele din veacul al nouăsprezecelea și al optsprezecelea într-un fel uimitor și semnificativ. Gravitatea, grația și eleganța dansurilor de curte, ca și veselia naivă și robustă a dansurilor țărănești nu mai există în apusul Europei și în excrescența sa americană; sînt înlocuite prin dansuri în care partenerii se lipesc unul de altul, își ciocnesc genunchii, își pun unul altuia mîna pe trup, își lipesc fețele una de alta și uneori, cînd dansul este mai vioi, fac mișcări comice sau stranii, de păpuși mecanice, și scot sunete nearticulate. Valsul, dans al țăranilor din Tirol, mazurca și polca și cadrilul, dansuri ale țăranilor și boierilor polonezi, sînt ultimele din cele legate de tradiția europeană; tangoul, inventat în bordelurile din Buenos-Aires, conga, rumba și samba, dansuri ale unor popoare primitive, modificate după gustul dement și trist al barurilor nord-americane, sînt dansurile civilizației europene de la mijlocul veacului al douăzecilea. Aici trebuiesc amintite versurile lui Vachel Lindsay, despre

*„the jazz of this hotel
That seems so hot, but is so hard and cold.”*

Și

*„ When Cain killed Abel to end a perfect day
He founded a City, called the City of Cain,
And he ordered the saxophones to play.”*

Muzica monstruoasă, făcută numai pentru nervi, și intimitatea grosolană a acestor dansuri sînt paralele cu izbucnirea erotismului și a iraționalismului în literatură, cu numele îndoielnice date parfumurilor, cu indulgența față de ceea ce se pedepsea și se hulea altădată sub numele de viciu; simptome ale unei societăți care se dezagregă și

¹ Jazul din acest hotel, care pare atît de fierbinte, dar este atît de rece și de dur.

² Cînd Cain a ucis pe Abel pentru a-și împlini o zi desăvîrșită
A întemeiat o cetate, numită cetatea lui Cain
Și a poruncit saxofoanelor să cânte.

va cunoaște o transformare egală cu dispariția și reapariția alteia noi, egală cu transformarea omizii în fluture, a gheții în apă, a trupului viu în pămînt și apoi în floare sau animal. Dimitrie Cozianu era însă născut în societatea aceasta. Rapida ei modificare și descompunere fusese paralelă cu viața lui; era născut în 1900 sau 1901. Dansurile acestea erau singurele pe care și le putea închipui, singurele care-i puteau plăcea; și, după cîteva clipe de mișcare înceată, ținînd-o pe Ida Gherson în brațe, simtîndu-i în palme formele pline și carnea tare, primi în nări mireasma părului ei - amestec de floare de tei și de mușetel cu un parfum complicat chimic, o mireasmă grea și îmbătătoare - îi veni amețea și o strînse mai tare. Îi spusese în șoaptă:

— Ba știam; dar nu-mi plăcea.

Ea trăgea cu ochiul spre Jack Varlam, care rîdea, cu două femei de braț, încercînd să danseze în trei. Cozianu repetă ce spusese; ea rîse fără zgomot, strivită la pieptul lui. Cozianu enervat, amețit de parfumul părului ei și tulburat simtîndu-i trupul, avu senzația banală că se cufundă și dispare în ochii aceia ca într-o apă.

— Nu te uita așa la lume, domnișoară... Știi să conduci mașina? Te rog, făza mică... altfel o să avem o ciocnire, zise el.

Ea începu să rîdă. Mai tîrziu cînd dansa cu altcineva, îi aruncă lui Cozianu aceeași privire verde, atentă, concentrată. El simți că-i bate inima și că-i vine amețea.

— Ce e cu fata asta, domnule? Îl întrebă el mai tîrziu pe Bobby Ragusa.

Acesta, amețit, palid, se clătina pe picioare.

— Care fată... Aici nu sînt fete, nici o fată... Îngîna Bobby Ragusa. Eu nu invit fete... nu mai am putere ca să... mă ocup de ele...

— Lasă asta... Uite, Ida Gherson, aia care dansează cu Alberto... Uite-acolo, domnule!

Și-l luă de umeri să-l întoarcă în direcția bună.

— A, aia... Ida Gherson... Gherson a murit, știi cum. Nevastă-sa, mama fetei, a vîndut fabrica, a plasat banii în tablouri de maeștri vechi, le-a încredințat unui domn de la ambasada din Paris, ca să nu rămînă fără ele, și în 1944, după 23 August, domnul i-a comunicat că „s-au pierdut”... De necaz, biata madam Gherson a murit și ea. Ce zici? E grozavă chestia! Și ce avere au avut, domnule... Ce avere! Nici nu-ți spun...

— Lasă averea... Ce face fata?

— Ce face? Amor... Are boală la bărbați însurați; ăia, măgarii, îi fac felul, dar pînă la urmă nu se despart de neveste... A avut vreo patru-cinci cazuri. E formidabilă. Ultimul era consilier la Legația Luxemburgului... dădea recepții, ea era secretară, bătea la mașină și cînta din flaut... și primea alături de el, în capul scării... Ei, și ăsta avea nevastă - în Luxemburg. Aia a auzit, a făcut scandal și l-au rechemat... Ida a încercat să plece după el, a cerut pașaport, dar o luaseră la ochi ăia de la Siguranță... colaj cu un diplomat străin, înțelegi? Era suspectă și nu i-au dat. Acuma umblă după pașaport. Cu părul ăla albastru și cu ochii ăia, la Paris dă lovitura, înțelegi? Prinde vreun maharajah, vreun milionar american... Pentru fiecare gram de hîrtie din pașaport dă un kilogram din ea... carne albă, proaspătă... Fă-i rost de pașaport, excelență!

— Bobby! Bobby! țipă o femeie. Vino repede! Cezar n-o lasă pe Gabriela să-și scoată rochia, și fata moare de cald! Ah, ce cald e!

Și ridicîndu-și poalele, începu să-și facă vînt cu ele, arătîndu-și picioarele foarte frumoase și rufele reduse la minimum, de nylon transparent, cu danteluțe pe margini. Bobby se luă după ea și dispărură amîndoi în odaia unde se făcea nudism. Împrejur, în fumul de tutun, oamenii rîdeau. Dimitrie Cozianu o invită la dans pe Ida Gherson, o strînsese în brațe și începu să dea ritmic din șolduri, cu creierul tulbure și funcțiunile conștiinței reduse mult.

— Nu știam că dumneata ești o persoană atît de importantă, vorbi Ida pe un ton pe jumătate ironic, pe jumătate serios. Ce cauți aici dumneata, care ești comunist?

— Nu sînt comunist deloc, mormăi el amețit, și rîse: deși acum aș vrea să am totul în comun cu dumneata...

— Ești beat, zise Ida cu un aer scîrbit.

— Sînt beat de parfumul dumitale și fiindcă te țin în brațe, șopti Cozianu la urechea ei și continuă pe același ton, suflîndu-i cald în ureche.

Ida dansa cu seriozitate, cu privirea absentă și fixă a cuiva care ascultă atent la telefon. Din cînd în cînd ridica genele și-l lumina cu ochii ei mari și verzi. Spre sfîrșitul seratei lui Bobby Ragusa, cînd un grup se înapoiase în odaia unde se făcuse nudism și nu se mai auzea nimic, Jack Varlam încerca s-o sărute pe ceafă pe o cucoană grasă,

foarte decoltată; Cezar Lascari și Gabriela, în hol, se îmbrăcau de plecare, fără un cuvînt, el crispat și mut, ea îmbufnată; Alberto dormea într-un fotoliu, beat mort, iar într-un colț din umbră Dimitrie Cozianu o ținea strîns pe Ida, care-și pusese capul pe pieptul lui; îi vorbea încet, mirosindu-i părul, cu ochii pe jumătate închiși, iar Ida asculta, gîndindu-se intens la altceva.

Noaptea tîrziu, aproape de dimineață, plecară împreună; cînd ajunseră în fața casei unde stătea Ida, Cozianu o luă în brațe și o sărută. Ida, cu încă o privire verde și de o adîncime nesfîrșită, șopti:

— Ce-ai să crezi despre mine? Că sînt ușuratică... nebună... Dar să șui că nu e așa, adăugă ea cu un aer de călugăriță.

— Bună seara, mai șopti ea, și intră repede.

Cozianu rămase pe trotuar o clipă, apoi porni prin aerul rece (se făcea toamnă) și sub cerul senin și înstelat fredona un cîntec și mergea cu pași mari.

A doua zi dimineață îi telefona Idei:

— M-ai uitat?

— Cum să te uit, șopti ea la telefon, pierdută. Nu, nu te-am uitat...

— Cînd te pot vedea?

— Acum... Vino acum... Vino repede... șopti Ida cu patimă.

— Da, viu, iubita mea. Viu! exclamă Cozianu.

Conviețuirea de ani de zile cu Isabela îl dezvățase de vechiul spirit critic față de o anumită categorie de femei. Isabela, care spunea totdeauna adevărul exact și niciodată nici o nuanță de glas măcar, necum un cuvînt mai mult sau mai puțin decît exactul adevăr, îl făcuse încrezător. Exagerarea teatrală, grosolană din purtarea Idei găsi la el crezare deplină și imediată. Plecă valvîrtej de la comisie la Ida acasă și rămase acolo pînă a doua zi dimineață. Era o zi cenușie de început de toamnă. Dimitrie Cozianu se îmbracă, o sărută în treacăt pe Ida, care era palidă și încercănată, își luă pălăria și pardesiul și ieși în vîrfurile picioarelor, căci Ida avea o cameră a ei la niște rude și nu voia să le scandalizeze. Cozianu plecă pe străzile pe care treceau niște camioane, căruțe cu ultimele zarzavaturi ale sezonului, vînzători de ziare. Își simțea sufletul cenușiu ca vremea de afară. Nu mai voia s-o vadă pe Ida; se săturase. Îi era dor de Isabela, de liniștea de la ea, de simțămîntul de pace și puritate, de ceaiul în ceștile cu vînători și

călărețe în rochii roz din anul 1750. Dar nu îndrăzni să se ducă la Isabela. îi dădu un telefon:

— Ce mai faci? Cum ai dormit? întrebă el, dîndu-și seama în chip nedeslușit că e ceva murdar și josnic în convorbirea asta, care e în fond imposibilă și n-ar trebui să aibă loc.

— Bine, zise Isabela. Dar tu?

— Și eu... am avut mult de lucru... zise el și iarăși i se făcu rușine; îi venea să rîdă cu amărăciune de cuvintele acestea și de hîda ironie a nepotrivirii lor cu adevărul. Mai schimbă cîteva cuvinte, apoi Cozianu spuse: — Trec să te iau la prînz... dacă nu se întîmplă ceva între timp, zise el în chip surprinzător pentru el însuși. „Ce mi-a venit?” se întrebă el, și adăugă: Dacă survine ceva, îți telefonez...

„Ce mi-a venit?” se întrebă el însuși, mirat că spune lucruri la care nici nu se gîndea cu o secundă înainte. Ce, vreau s-o revăd pe Ida? Nu, nu voia. I se păru chiar că Ida îi e indiferentă.

Peste un sfert de ceas, însă, o chemă la telefon pe Ida, spre propria lui surprindere. I se răspunse că e plecată. Chemă peste o oră. Apoi din sfert în sfert de oră, pînă o găsi acasă.

— Pot să viu să te văd? întrebă el gîtit de emoție.

— Da, vino, te aștept.

Îi telefona Isabelei că are o conferință cu președintele și stătu iarăși la Ida pînă a doua zi. Apoi nu-i mai dădu nici un semn de viață Isabelei, vreme de o săptămînă, în care timp își petrecea zilnic cîteva ceasuri la Ida. În ultimele două zile începu să nu mai răspundă, cînd îi vorbea Ida, decît scurt și rece. Apoi plecă la comisie și de acolo se duse la Isabela fără să telefoneze. Bătu în ușă și intră, neanunțat. Era galben, cu ochii injectați, nebărbierit; părea cu zece ani mai bătrîn decît era în realitate; i se vedeau și fire albe în barbă. Isabela ședea pe pat, în rochia ei de tafta roz, cu niște perne sub spate. Se uita la el. Era palidă. Cozianu veni și căzu în genunchi lîngă pat, greu - la etajul de dedesubt, doctorița se uită la tavan - și, cu coatele pe pat, o privi întunecat și deznădăjduit pe Isabela.

— Tu ești singurul lucru curat în viața mea...

— Ce-ai făcut? întrebă ea.

Cozianu îi spuse ce făcuse.

— Am înnebunit. Sînt bolnav. Nu știu ce m-a apucat, gemu el. Nu știu. Nu știu.

Repetă asta cu un aer absent, stupid.

— Nu știu. ,

Își puse capul pe picioarele Isabelei, gemînd greu. Ea voi să și le tragă de sub capul lui, dar apoi se răzgîndi, se uită la capul acela mare și greu, cu părul care începea să încărunească, și începu să-l mîngîie cu un fel de milă rece.

— Ai să mă ierți? întrebă el.

— Nu de iertare e vorba, zise Isabela. E vorba dacă suport să trăiești și cu mine și cu domnișoara Gherson... Deși asta se face curent *dans le monde* ', eu nu cred că pot suporta...

— N-o mai văd niciodată. Îmi face oroare! zise el cu patimă.

Isabela atunci îi căzu deodată de gît, izbucnind în plîns. Îl iubea. Peste un ceas, erau cum nu mai fuseseră de la începutul legăturii lor.

Iar peste o săptămînă, Ida îi telefonă lui Cozianu.

— Alo! Bună ziua, Dîm, zise ea rece. Am nevoie de ceva... vreau să te rog...

Cozianu tăcu o clipă, apoi întrebă:

— Să... viu la tine?

— Nu, zise ea mereu rece, viu eu să te văd, la birou...

Și închise telefonul. El nu fu în stare să rezolve nici cele mai mărunte hîrtii curente pînă n-o văzu întrînd și atunci inima începu să-i bată prea tare, sufocîndu-l. Ida era palidă, frumoasă, nefardată, cu părul ei de metal căzîndu-i pe umeri; intră și se așeză fără să-i dea mîna.

— Am venit să-ți cer ceva... zise ea privindu-l cu ochii mari și verzi care-i dădeau amețeli lui Dimitrie Cozianu. Vreau să plec. Aici n-am avut decît de suferit. Vreau să încerc... poate în altă țară am să fiu mai fericită. Am nevoie de o recomandare ca să mi se dea un pașaport.

Urmă o tăcere. Cozianu înghiți în silă.

— N-am să te las să pleci, zise el.

— E inutil. Tot trebuie să se sfîrșească ce a fost între noi... De ce n-aș pleca?

— N-ai să pleci! exclamă el, o luă în brațe, ridicînd-o în fotoliu, și începu s-o sărute.

' în lumea bună.

Apoi o împinse afară și o urmă, trecînd prin fața secretarei mirate, o luă de braț pe Ida, o urcă în mașină și o duse la el. Cînd mașina se opri în fața casei, Ida întrebă:

— Unde sîntem aici?

— La mine. Hai, dă-mi mîna.

— Nu mă dau jos.

— Vino, mîrîi el. *Le chauffeur nous entend.*¹

Ida se dădu jos, sprijinindu-se pe mîna lui, și intrară în casă.

XV

Peste vreo două zile, dimineața, pe aerodromul Băneasa, cînd motoarele se puseseră în mișcare, vuind, și fuselajul argintiu al avionului începu să vibreze, veniră deodată doi oameni în salopete în fața avionului și făcu semn pilotului să taie gazele la motoare. Alții împinseră iarăși scara rulantă sub ușa; ușa se deschise și unul din aviatori scoase capul ca să întrebe ce se întîmplă:

— Încă un control vamal, îi răspunse unul din ofițerii aerogării.

Vameșii intrară în avion, pasagerii coborîră, apoi vameșii apărură și-i invitară pe pasageri să-i urmeze la Prefectura Poliției: se găsiseră două puncte cu briliante în buzunarul dindăritului unuia din foto'i.

— Luați-le dracului și lăsați-ne să plecăm, exclamă Jack Varlam.

Pungile erau ale lui, dar le-ar fi părăsit cu inima ușoară.

— Nu putem, domnule Varlam, îi spuse șeful vameșilor. Trebuie să hotărască un for superior... noi nu putem aproba plecarea avionului...

Jack Varlam tăcu, uitîndu-se într-altă parte cu ochii lui mici și lucioși. Se gîndea la fiu-său și-i era o frică groaznică, și-l ardea pe dinăuntru o ură feroce; l-ar fi sfîșiat cu dinții pe Ionel. „De ce nu l-am omorît cînd era mic?” urla un glas în pieptul lui Jack Varlam. „De ce l-am făcut? Ce mi-a trebuit el, mă-sa... tot?”

Îi trebuiseră ca să-și satisfacă pofta de a poseda, de a stăpîni. Acuma uitase.

¹ Ne-aude șoferul.

Bineînțeles că nu se găsi nimic în neregulă, afară de cele două pachete de diamante. Dar nimeni nu se recunoștea proprietar al lor. A doua zi, unii din călători plecară la aceeași oră, cu același avion; altora li se retraseră pașapoartele. Iar delegația nu năi plecă. Jack Varlam se duse la șeful lui Dimitrie Cozianu. Mardan îi răspunse prin șeful de cabinet că nu-l poate primi. Varlam se împurpura și, înalt, masiv, gros, îl dădu la o parte cu mîna pe șeful de cabinet, intră, se duse drept la unul din fotoliile din fața biroului și se trînti în el, mîrîind așa ca să-l audă numai Mardan, nu și șeful de cabinet care se repezise alarmat după el:

— Ai să mă primești că, dacă nu, o să-ți pară rău.

— Nu e nevoie de nimic... o să stau totuși de vorbă cu domnul Varlam, zise Mardan făcîndu-i semn șefului de cabinet să plece. Apoi, rece ca gheața, îl întrebă pe Varlam: Ce dorești?

— Doresc să mă scoți din țară! Ai să-mi faci rost de un pașaport particular!

— Îmi dai ordine? Ești nebun? zise Mardan, pălind de mînie. Unde te trezești?

Varlam își recîștigase cumpătul. Rîse dur:

— Mă trezesc în realitate: nu sînt nebun deloc, dragul meu. Doveda e că mă car din țara asta unde nu mai am ce căuta. De-ai fi fost tu numai așa zdravăn la cap cum sînt eu acuma... rămîneai anul trecut la Ziirich, nu te mai întorceai aici... dar tu ești ambițios, vrei puterea.... Ei, află că nu mai ai multe șanse.... Din contră, riscurile încep să crească...

Cellalt, palid, șuieră speriat:

— Varlam! Ce spui acolo? Ține-ți gura, omule!

Varlam se uită împrejur, la bibliotecă, la tavan, la cămin, apoi se aplecă și șopti peste birou:

— Dacă vrei să nu intru în vreun proces și să spun tot ce știu... și știu chiar mai mult decît bănuiești tu... fă-mi rost să plec.

— Nu pot, șopti Mardan. A fost fiu-tău la mine... și pe urmă s-a dus la altcineva... nu știu exact la cine...

— Trebuie, zise Varlam ceva mai tare. Ai încă destulă putere ca să obții atîta lucru. Ce, e mare lucru să se treacă peste o simplă bănuială? Spune că tu garantezi pentru mine!

— Nu pot! Tu singur spui că vrei să rămîi acolo!

— O să fiu discret! N-o să te compromit! Nu fac declarații presei, rîse Varlam.

Cellalt zîmbea strîmb, silit, fals. În sfîrșit se înmuie:

— Bine.

— Mersi. La revedere, zise Varlam; îi întinse mîna și i-o strînse pe-a lui. Din ușă, spuse: Te chem la telefon mîine. Trebuie să plec neapărat săptămîină asta.

Și ieși. Mardan se uită la mîna pe care i-o strînsese Varlam. Îi era rușine, era umilit, furios și înfricoșat. Să ajungă să-i vorbească așa un Jack Varlam - un mizerabil, un intrigant, un om cu două fețe, un capitalist... „Dar eu? Eu ce fac?”

Se strîmbă cu amărăciune, o strîmbătură josnică: „La dracu! Asta e piesa!” - și-l sună pe șeful de cabinet, ca să introducă următoarea persoană care avea audiență.

Peste cîteva zile, Jack Varlam dispăru din București și nimeni nu mai auzi nimic de el. Se credea că trecuse clandestin granița și ajunsese în Franța sau Germania apuseană.

XVI

Dimitrie Cozianu venea la Isabela cu întreruperi de cîte două-trei zile; deși ea nu-l întreba nimic, spunea că are mult de lucru la comisie. Stăteau de vorbă ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, dar fără vioiciune, fără însuflețire.

— Am avut mult de lucru.... cu procesul ăsta.... (Era unul din marile procese politice din anii aceia și el dăduse informații de ordin financiar procurorului.)

— Da? spunea Isabela tumînd ceaiul.

— Mie fă-mi-l mai tare astăzi, Isabela dragă.... sînt nedormit, vreau să mă trezească...

— Ai lucrat pînă noaptea tîrziu?

— Mda... Da. (Nu lucrase, petrecuse noaptea cu Ida. Dar ăsta era blestemul: orice ar fi vorbit, lucruri cît de indiferente, se întorceau nepotrivirile, ironice, între ce spunea și ce făcuse, și o mințea pe Isabela cînd se aștepta mai puțin.)

Isabela lăsa ceaiul să se facă mai tare. Tăceau amîndoi. Dimitrie căsca discret. Și mai spunea ceva, cu mare efort, și conversația se mai tîra o bucată, apoi recădea, obosită. Din cînd în cînd Isabela îl privea cercetător. Dacă rămînea singură, stătea să se gîndească ore întregi; uneori o apuca o criză de plîns, dar se stăpînea, deși nu era nimeni s-o vadă.

Cam prin vremea aceea avu loc o ședință furtunoasă a Adunării Naționale. Paraschiv Ionescu, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist, citea de la tribună o cuvîntare în care acuza fățiș miniștrii necomuniști de la Economie și Finanțe că sabotează refacerea economiei țării, că loviseră în puterea de cumpărare a monedei, deci în interesele oamenilor muncii; textul era de o duritate nemai-pomenită; deputații aderenți ai celor vizați ședeau galbeni în bănci. Unul sări deodată și strigă:

— Dar chiar oamenii dumneavoastră au conlucrat cu noi! Cum îndrăzniți să ne acuzați?

— Reaua-credință tipică a comuniștilor! exclamă un deputat de alături, ștergîndu-și fața de sudoare cu batista parfumată cu lavandă.

— Cine a conlucrat cu dumneavoastră în chestiunea inflației? întrebă tunător Paraschiv Ionescu lăsînd din mîină textul cuvîntării și scoțîndu-și ochelarii.

Era masiv, cu umerii largi și un cap mare, puternic, voluntar; șuvițe de păr cărunț îi cădeau peste urechi. Părea cînd un intelectual, cînd un muncitor; și într-adevăr, era și una și alta. Își scutură coama și strigă, tunător:

— Cine? Spuneți nume!

Urmă o clipă de tăcere. Toți îl știau pe Matei Mardan: fotografia îi apăruse în gazete; vorbise la întruniri publice; era șeful uneia din cele mai importante comisii ale guvernului; ședea aici, într-o bancă, în calitate de deputat. Toți se întoarseră să-l vadă.

În tăcere, omul cărunț și masiv de la tribună rosti răspicat, dar fără să ridice glasul prea mult:

— Matei Mardan nu mai e membru al Partidului Comunist Român, își puse iar ochelarii și continua să-și citească discursul exact de la fraza unde se oprișe. Nu-l mai întrerupse nimeni.

Într-o bancă, prăbușit cu capul în piept, deputatul Matei Mardan era galben ca un mort. Se uita împrejur pe furiș. Dar toți își fereau pri-

virile de a lui. În pauză, umblă cîtăva vreme singur, uitîndu-se împrejur: apoi se apropie de un grup de deputați comuniști; aceștia îi întoarseră spatele și se depărtară. Mardan rămase o clipă șovăitor, apoi se îndreptă spre un alt deputat comunist, cunoscut. Acela îl zări venind, dar cînd Mardan ajunse în fața lui și-i spuse ceva, cellalt plecă fără nici măcar să se uite la el. Deputații reacționari chicoteau prîindu-l batjocoritor. Matei Mardan plecă din clădirea Adunării fără să mai aștepte reînceperea ședinței.

Asta se petrecuse dimineața. La prînz, fără să știe nimic, Isabela îl chemă la telefon pe Cozianu cu glasul ei liniștit și curat, pe care politețea tonului și a frazelor îl făceau plăcut și cînd era rece:

— Ai timp să vii după-amiază la mine? Aș vrea neapărat să stăm de vorbă...

— Da, viu, viu! exclamă Cozianu, într-o mare tulburare. Tocmai voiam să-ți telefonez, trebuie să-ți spun ceva...

— Îmi închipui că știi... zise ea.

— Da? Ai aflat? întrebă el mirat, dar nu cu jena care ar fi fost firească dacă ar fi vorbit amîndoi de același lucru, adică de pasiunea lui pentru Ida.

— Lasă, discutăm după-amiază, spuse Isabela, dîndu-și seama că s-a întîmplat într-adevăr ceva deosebit.

După-amiază Dimitrie Cozianu bătu și intră pe ușă. Hainele îi erau necălcate, gulerul nu perfect curat, cravata nu-i era strînsă bine. Bu-hăit, cu cearcăne sub ochi, cu privirea tulbure, se așează într-un fotoliu și zise:

— L-au dat afară din partid pe Mardan.

Spuse asta ca și cum ar fi anunțat prăbușirea cerului, un dezastru uriaș, aducător de pieire. Isabela văzu, după înfățișarea lui, că evenimentul era într-adevăr grav. Dar nu înțelegea.

— De ce? Și de ce te afectează asta pe tine?

— *Mă afectează! Afectează* e drăguț spus! izbucni Cozianu, care-și pierduse cumpătul. E nimic! înseamnă că lucrez de capul lui, fără asentimentul partidului, înseamnă că era adevărat ce-am simțit eu! A luptat împotriva lor - și-i admir abilitatea, trebuie s-o spun! Abia acum înțeleg. Procedul era simplu - genial de simplu. M-a luat pe mine, pe Ioanițiu, încă cîtiva - și era sigur că printre noi o să găsească unelte care să lucreze singure, din proprie inițiativă, în direcția

voită de el! N-avea decît să ne încurajeze, să ne susțină... și a lucrat! O-ho-ho! A lucrat! Dar acuma e pierdut. O să deschidă comuniștii o anchetă asupra lui... și atunci sînt pierdut și eu! Ce să mă fac, Isabela dragă? Ce să mă fac?

Și se uita la ea tulbure, rătăcit.

— Dar de ce ești așa de speriat? Ce, ai făcut ceva? întrebă ea fără s-o părăsească răceala calmă de pîn-atunci.

Cozianu chicoti. Își ieșise din fire. Isabela nu-l văzuse niciodată așa.

— Sigur că am făcut... Amîndoi! De aproape trei ani de zile stăm acolo numai ca să dăm peste cap politica economică a regimului... Să-i lovim pe comuniști! Cînd are să se afle tot, ne pierdem capul! L-au împușcat pe Mareșal și pe Ică Antonescu; anul viitor o să ne împuște pe noi...

— E așa de grav? întrebă Isabela, palidă.

El chicoti iar:

— E... foarte grav! O să ieșim vinovați de înaltă trădare... Îți spun eu și-ți închipui că știi despre ce vorbesc... înaltă trădare - și pe-deapsa capitală. Știa ce face rechinul de Jack Varlam cînd a plecat cu orice preț... Simțise că e ultimul moment. Eu nu-mi dădeam seama... m-am prostit de tot în ultimul timp...

Și căzu într-o visare posacă. Isabela se uita la el. Deodată rosti limpede:

— Va să zică nu ai *nimic* curat în viața ta.

El înălță capul, de parcă ar fi fost lovit în piept pe neașteptate. Isabela urmă, pe același ton de rece constatare:

— Și în viața publică, și în viața privată ești mincinos și trădător.

Vorbea foarte calm, fără nici o emfază.

— Ești un om ca toți ceilalți... și chiar mai rău decît cei mai mulți. Mult mai rău. Păcat... murmură ea. Păcat.

Cozianu o privea speriat. Bîgui:

— Isabela... ce faci? Ce spui?

Se ridică și se așează lîngă ea pe pat, îi luă mîinile. Dar fețișoara ei cu ovalul pur și delicat era atît de rece și de străină, încît Cozianu nu mai spuse nimic și o lăsă să-și tragă mîinile dintr-ale lui. Se ridică și se duse să se sprijine de sobă, cu capul plecat. Cît era el de negru și

de sumbru de obicei, acum era un om nimicit, care nu mai are nimic pe dinăuntru decât întuneric și haos.

— Ce să fac? zise el, privind-o pe sub sprâncene cu ochi de animal încolțit. Spune tu, ce să fac?

— Nu mai ai ce să faci, zise ea rece. Și, după un răstimp, adăugă: Trebuie să plătești...

— Cum să plătesc?

— Nu știi... Ești un om atât de fals... încât ți-ar fi greu să plătești cinstit... și pe urmă... eu te-aș mai înțelege dacă te-aș vedea plătind, dar ceilalți n-au nici un motiv de indulgență...

Tăcură amândoi.

— Acuma trăiești cu domnișoara Gherson, nu? întrebă rece și impersonal Isabela.

Dimitrie Cozianu nu răspunse. Isabela se juca cu una din ceștile de porțelan; pe o parte avea o miniatură cu un vânător ce ținea un câine, pe partea cealaltă o cameristă își ajuta stăpîna să urce pe un cal scurt și pieptos. Între ele erau ghirlande de trandafiri și arabescuri verzi și aurite. Totul era la fel de proaspăt, culorile la fel de vii, porțelanul la fel de neațins ca înainte cu două sute de ani, cînd ieșiseră din mîna meșterului.

— Vrei să mai stai? întrebă Isabela. Eu trebuie să mă duc în oraș.

— Nu, plec... mormăi el, se înclină și vru să-i sărute mîna, dar Isabela nu i-o întinse. Cozianu se roși și întrebă silit, galben: Cine ți-a spus... de mine și de Ida Gherson?

— N-am avut nevoie de nimeni... mi-am dat singură seama după felul tău de-a fi... Te cunosc bine; m-am gîndit mult la tine.

Vorbea rece, cu politețe și cu sinceritate, așa cum vorbea totdeauna.

Cozianu se înclină și ieși.

După ieșirea lui, Isabela se prăbuși însă într-o criză de pînă bolnăvicios, care o ținu ceasuri întregi. Leșină de vreo două ori, inima-i bătea slab și mîinile și picioarele i se răceau. Tîrziu de tot, se uri pînă la baie și-și puse capul sub dușul rece. Ana Antim intră s-o caute, avea să-i spuie ceva fără importanță. Găsi odaia goală, cu ușa deschisă și cu patul răvășit. Ieși și o întâlni pe Isabela desfigurată, cu părul ud, cum venea pe coridor, tîrîndu-și picioarele, de slăbiciune. O ridică în brațe, o culcă, îi luă pulsul, îi făcu o injecție tonică și rămase cu ea toată noaptea. Peste vreun ceas, Isabela începu să vorbească.

— Ana, gemu ea. Ce grozăvie... ce oroare...

Îi spuse că s-a despărțit de Cozianu.

— Vedeam că se-ntîmplă ceva-xu voi, zise doctorița, dar n-am vrut să te-ntreb...

— Se-ntîmplă de doi... de aproape trei ani, draga mea! Din prima clipă cînd ne-am întâlnit omul ăsta mă minte, izbucni Isabela.

Era slabă, cu obraji supti, cu cearcăne sub ochi, iar privirile-i ardeau de febră.

— Mă minte... și tot omul ăsta, din cap pînă-n picioare, era o minciună, o mască, ceva fals! Dragostea lui pentru mine - minciună! Îmi vine să înnebunesc, îmi vine să cred că nimic pe lume nu e real și adevărat - de unde știu eu că nu minți și tu, că nu mințim toți?

— Hai, hai, liniștește-te, murmură doctorița. Ce-ai spus de atitudinea lui politică?

— E un trădător! Face pe îndrăgostitul și nu e, face pe progresistul și nu e - oare ce cauză merită să minți atîta? Pentru ce pe lume merită să te murdărești așa?

— Cum adică, face pe progresistul și nu e? întrebă Ana Antim.

Sedea pe marginea patului, o lampă cu abajur galben-închis abia lumina patul răvășit și pernele și fața trasă, cu ochii duși în fundul capului, a Isabelei. Isabela îi povesti tot ce știa, doctorița dădu din cap, preocupată:

— E un lucru foarte grav... E într-adevăr un om perfid și periculos... Te face să suferi pe tine, fără să-i pese. Și a făcut să sufere oameni, așezat la biroul lui oficial, cu tot atîta ușurință... Infect individ... sărăcuța de tine, murmură doctorița, mîngîind fruntea rece și asudată a Isabelei.

— Am crezut în el... L-am admirat, gemu Isabela, și șopti stîns: L-am iubit... Mîine are să vină aici, și mi-e scîrbă să-l văd, se încrețește carnea pe mine la gîndul să-l văd măcar! Trebuie să fug, să nu mă mai găsească... Doamne, Doamne, Doamne...

Gemea și-și legăna capul pe pernă. Ana Antim îi mîngîia fruntea:

— Lasă... are să treacă... Ai să suferi și, pînă la urmă, ai să te regăsești, ai să-ți recapeți încrederea în tine și în oameni... Trebuie să te apuci să muncești, și să muncești greu... asta o să te ajute să treci hopul...

— Da, Ana, asta trebuie... să mă duc, să muncesc greu, vorbi repede și febril Isabela, ținând-o de mână.

— Vezi pînă una-alta să nu faci ceva grav, vreun șoc nervos... Am să-ți dau calmante.

Se ridică și plecă să aducă doctoriile. Isabela își legăna mereu capul pe pernă. Nu mai gemea. Lacrimi îi alunecau printre pleoapele închise, pe gene, și-i curgeau pe obraz.

XVII

Cozianu intră în biroul lui Mardan. Acesta, schimbat la față, galben, lucra cu șeful de cabinet și cu Ioanițiu. Îi făcu semn să se așeze, isprăvi cu ei și, cînd rămaseră singuri, îl întrebă privindu-l nu în față, ci în piept:

— Ce e, domnule Cozianu?

— Ce facem, domnule Mardan? spuse Cozianu.

— Cum ce facem? Nimic nu facem. Totul merge înainte. Discuțiile din Adunarea Națională nu trebuie să aibă nici o urmare asupra muncii comisiei...

— Totuși, vor avea, rînji Cozianu, care era mai cinic și mai puțin ipocrit decît Mardan. Acesta zise:

— Orice va face partidul va fi bine făcut...

Încerca să vorbească așa cum trebuie să vorbească un adevărat comunist, dar forța nota, exagera. Cozianu, enervat de ipocrizia celui-lalt, vorbi brutal:

— Zău? Am auzit că în pauză n-a mai stat nici un deputat comunist pe lîngă dumneata! Te apropiai de un grup și deodată se risipea ca prin minune, și rămîneau în gol, singur, cu un cerc de vid împrejur! Ți-a dat vreunul mîna?

Cellalt, galben, întrebă tremurînd:

— Lasă astea. Să discutăm lucruri precise. Ce vrei?

— Vreau să-mi spui ce facem! exclamă Cozianu desperat.

— Facem ce-am făcut și pînă acuma. Nici n-avem altceva de făcut. Nici nu putem face altceva.

Vorbea șters, fără energie, ca un om care a pierdut definitiv par-tida. Cozianu dădu din cap, cu o ironie desperată:

— Nu, mersi... Eu o să caut altă soluție...

Cellalt înălță capul:

— Vrei să te sinucizi? Mai bine așteaptă pînă-n ultimul minut... totdeauna se poate întîmplă ceva...

Și rîse șovăitor.

Cozianu îl privi lung:

— Nu... nici asta... Să vedem. În orice caz, n-o să stau pasiv... Dumneata nu mai ai ce face, dar eu...

— Ba am, zise printre dinți Mardan.

Cozianu nu mai adăugă nimic și ieși din cabinet. Se duse acasă, unde-l aștepta Ida într-o rochie de casă de mătase roșie ca focul, cu danteluțe la gît și la mîneci, și cu părul în valuri de aramă și aur, re-vărsat pe umeri. Halatul îi era descheiat, astfel ca, atunci cînd mer-gea, să i se vadă pînă la genunchi piciorul gol, rotund și musculos, cu pielea de culoarea mierii. Îi zîmbi seducător, dar deveni serioasă cînd îi văzu hainele în dezordine, cu obraji scofilciți și cenușii și ochii tulburi.

— Ce-a fost? Ce s-a întîmplat? Hai, șezi aici...

Îl așeză cu forța într-un fotoliu, se urcă pe genunchii lui și-l luă de gît cu brațele; mirosea a săpun parfumat și a tutun american.

— Hai, spune-mi ce-ai pe inimă... Spune-i sclavei tale, stăpîne...

Cozianu îi povesti ce se petrecuse la ședința Adunării Naționale și vorbi despre pericolul care-l amenința, dar nu cum îi vorbise Isabellei. Idei îi spuse:

— Am luptat cît s-a putut, pîn-am văzut că nu mai puteam rezista... dar acuma n-are nici un rost să-mi risc viața...

Ea îl privea drept în față, cu ochii ei mari și verzi și adînci:

— Ai fost un erou... murmură Ida.

Cozianu simți că se roșește, că-i vine să plece într-altă parte; Ida, însă, picior peste picior, (halatul i se dăduse la o parte și i se vedeau coapsele rotunde și cam masive și rufele minuscule și transparente de nylon, care tocmai apăruseră și era nebunia bucureștencilor), în poala lui și ținîndu-l de gît, îi spuse:

— Te iubesc. Te iubesc cu adevărat. Aș vrea să te las, să încerc să mă mărit cu un străin, ca să plec și să am viața și confortul asigurate

în străinătate. Dar vreau să plec cu tine. Acuma, cînd nu mai ai putere, rămîn cu tine. Dar să plecăm! Să plecăm din țara asta!

Cozianu rămase o clipă mut. Apoi întrebă răgușit:

— Să plecăm... noi doi?

Ea clipi din ochi, uitîndu-se în gol pe deasupra lui, apoi îi cuprinse gîtul cu brațele:

— Da... tu și cu sclava ta... Să plecăm! Poate că mai poți obține un pașaport...

— Mda... Să vedem, să mă mai gîndesc, zise Dimitrie Cozianu. Du-te sus, că vin și eu; trebuie să dau niște telefoane...

Rămas singur, se duse în birou și făcu numărul Isabelei:

— Eu sînt, Dim... Isabela, zise el răgușit, nu mă goni... Nu pot trăi fără tine... pier, mă duc de rîpă... Primește-mă la tine...

— Mi-ai mai spus, și ți-ai călcat cuvîntul, zise glasul limpede al Isabelei. N-am nici o garanție că n-ai să ți-l mai calci...

— Isabela, îngîmă el gros.

Dar Isabela îi spuse bună seara, se scuză fiindcă „era cu niște prieteni care veniseră s-o vadă” și închise telefonul.

Dimitrie Cozianu rămase cu coatele pe birou și cu capul în mîini. Noaptea, o lăsă pe Ida să doarmă singură și umblă prin odăi cu mîinile în buzunare și cu capul în piept. A doua zi întrebă niște cunoscuți de la Ministerul Afacerilor Străine dacă poate obține pașapoarte „pentru mine și soția mea”, zise el. Nu. Pentru moment nu se dădeau; urma să primească altcineva, în locul domnului Tătărașcu, portofoliul Afacerilor Străine și, pînă nu se făcea asta, toate lucrările erau suspendate. Cozianu se duse la Jean-Pierre Haralamb, ziua, ceea ce nu făcuse niciodată în ultimii ani. Dacă era supravegheată casa, risca să fie recunoscut, dar nu-i mai păsa.

Haralamb îl primi cu perdelele trase pe jumătate; lumina îi făcea rău la ochi. Cozianu îl găsi cenușiu la față, cu capul lăsat pe spate, pe spesteaza fotoliului.

— Mi-e rău, cu boala asta a mea... suflă Haralamb. *Mais passons... la carcasse doit servir la volonte, jusqu'au bout... qu'elle creve ensuite.*¹ Ce e cu dumneata? De ce vii la ora asta?

¹ S-o lăsăm... hoitul trebuie să asculte de voință pînă la capăt... pe urmă n-are decît să crape...

— Ce să fac? spuse Cozianu îngrozit... Ce să fac? Vreau să fug. Dumneata rămii?

Schilodul zîmbi rece și disprețuitor:

— Eu rămîn... Consider asta o chestiune de onoare. Dumneata, nu? Cozianu se frămîntă în fotoliu. Cellalt adăugă:

— De altfel, cred că în cursul anului viitor se termină... Regele a primit asigurări în sensul ăsta... și noi, care sîntem servitorii coroanei și ai statului, trebuie să stăm alături de el și să luptăm... Părinții noștri au făcut statul ăsta, ei au declarat trei războaie și au iscălit trei tratate de pace, ei au făcut băncile și uzinele, codurile de legi și tratatele de alianțe - și noi să plecăm? Țara e a noastră, nu a comuniștilor!

Cozianu rîse ca un lup:

— Comuniștii susțin contrariul... ei vor s-o dovedească pe cît vor putea de convingător... Ai să vezi!

Haralamb, cu o încăpăținare oarbă, repetă de cîteva ori:

— Bătălia nu e pierdută... Bătălia nu e pierdută...

— Îți faci iluzii, monșer! E pierdută de la început! exclamă Cozianu, enervat. Poza eroică a lui Haralamb îl enerva. Vorbi pe un ton batjocoritor, ațîțător: Și nu te poza în continuatorul marilor tradiții ale neamului. Care „părinții noștri”? Ești formidabil! Te pui pe același plan cu tata și bunicul, cu familia Hohenzollern și cu Brătienii! Păi, părinții dumitale vindeau pe vremea aceea plăcinte în Obor! *Il n'y a den de tel que Iesparvenus pour avoir le sens des grandes traditions!*

— Vrei să fugi, să-ți cauți justificări... vrei să-ți acoperi și să-ți uiți lașitatea, zise Haralamb, cu buzele albite de furie stăpînită.

Cozianu izbucni:

— Dumneata ai vrea să fugi și știi că nu poți alerga noaptea pe cîmp, peste frontieră, cu picioarele astea - asta e! Și turbezi de invdie că ai să mă știi la Paris!

— N-ai să mai fi primit în țară! Dezertorule! scîrțîi Haralamb.

— Cine să nu mă primească? Un guvern Jean-Pierre Haralamb! Ha-ha-ha! Dă-mi voie să rid! zbieră Cozianu, cu o veselie sălbatică. *Sous terre, mon vieux! Sous terre! Vous mangerez les artichauts par la racine*², toți membrii cabinetului Haralamb!

² Sîiit teribili parvenții cînd au simțul marilor tradiții!

³ Sub pămînt, dragul meu! Sub pămînt! O să mîhcați anghinar de la rădăcină în sus!

Și ieși, trântind ușa. Pe stradă, în frigul și ploaia subțire a acelei zile posomorite de toamnă, veselia spasmodică îi dispăru. I se făcu frig. Porni repede spre primul colț, unde-l aștepta mașina. Se urcă și-i dăduse adresa Isabelei. Uitându-se acru, pe ferestrele mașinii, la strada udă și cenușie sub ploaie, își spuse, pentru prima dată în viața lui:

„Degeaba. Totul e degeaba.”

Isabela nu era acasă. Dimitrie Cozianu se întoarse și-i spuse șoferului să se ducă acasă. Iar el rămase, cu gulerul ridicat și cu mâinile în buzunare, sub ploaia mărunță. Cerul era plumburiu, casele păreau murdare; o fațadă vecină, zguduită de cutremurul din 1940, susținută cu niște stâlpi groși, dădea o impresie de haos, de amenințare cu prăbușirea; copacii uzi și negri, cu crăcile despuiate, erau siniștri; totul părea fragil, uzat, putrezit de ploaie, gata să cadă în ruină.

Isabela apărură, umbră subțire care se apropia cu mersul ei atât de grațios și de decent. Cozianu îi ținu calea:

— Isabela...

Ea se opri.

— Te-am așteptat... trebuie să vorbim...

— Spune-mi aici, roști cu blîndețe Isabela. Și tot cu blîndețe adăugă: Fiindcă nu pot să te primesc în casă.

Cozianu insistă, dar dînsa era neînduplecată.

— E indecent să-mi faci vizite. N-am de ce să te mai văd!

Era foarte palidă, cu cearcăne adînci și vinete în jurul ochilor; fața i se îngustase slăbită și trasă.

— Isabela, te implor... Vrei să-ți cad în genunchi? Uite, îți cad în genunchi... Și îngenunche pe asfaltul ud.

Ea se dădu îndărăt.

— Ridică-te ... E caraghios ce faci...

— Isabela - zise el ridicîndu-se - trebuie să plec... Vino cu mine. Aici n-o să mai fie de trăit pentru oameni ca noi... Să fugim, la Paris, în Elveția, la Londra... Nu pot pleca lăsîndu-te pe tine aici... și trebuie să plec!

Urmă o tăcere. Burlanele șiroiau de apă; ploaia răpăia sonor pe acoperișurile de tablă.

— Nu plec, zise Isabela.

— Nu-ți dai seama ce faci! Aici e revoluție!

— Nu, nu plec... Aici e țara mea, oamenii mei... mă pot înțelege cu ei... Cu străinii e greu ... ești mult mai singur... eu nu mai vreau să fiu așa de singură. Ce să fac în străinătate? Să mă culc pentru bani cu oameni pe care nu-i iubesc? Să depind de tine? De un om ca tine?

— Nu, nu... pod găsi o soluție... munci...

— De muncit pot și aici... Nu plec... Nu mai sta în ploaie cu capul gol, că ai să te îmbolnăvești. Du-te acasă. Noapte bună, Dim.

Se-ntoarse și urcă repede treptele. Ușa se închise în urma ei. Cozianu mai stătu cîtăva vreme, cu capul în pămînt, apoi plecă, încet, în ploaie.

A doua zi o căută la telefon, dar ea îi trimise vorbă că nu poate veni, că e ocupată. O mai căută o dată; i se răspunse că e plecată. O căută și în ziua următoare, dar nici acum n-o găsi.

În același timp, trăia cu Ida în casă; față de ea era morocănos și neatent, dar Ida nici nu observa; îl iubea. „Avea dreptate Ragusa: e o nebună”, se gîndea Cozianu, enervat la pasiunea Idei pentru el. Dar noaptea uita de enervare.

A treia zi, Ana Antim îi dădu un telefon:

— Domnule Cozianu, Isabela a plecat în provincie și ți-a lăsat niște lucruri, zise ea foarte rece.

Cozianu trînti receptorul în furcă și se repezi afară, strigînd secretarei să telefoneze după mașină.

Peste un sfert de oră era sus, în odaia care fusese a Isabelei și unde se făcea acum curățenie și apăruseră alte mobile și niște tablouri de Ștefan Dumitrescu. Doctorița nu-i dăduse mîna, că din întîmplare. Se mișca sprinten și vorbea rece și sec:

— Uite, domnule Cozianu, Isabela a plecat și a lăsat aici lucrurile dumitale... tot ce-i aici e al dumitale; a spus că ei nu-i aparține nimic din toate astea.

Și i le arătă pe o canapea, înșirate: halatul și papucii lui, niște pijamale curate, călcat, puse teanc, obiecte de toaletă, perii, apoi magnificul *tete-â-tete* de porțelan de Meissen, cel pictat cu scene de vînaătoare, și un serviciu de toaletă de sidef, cu rame de aur, pe care i-l dăruise Isabelei cu doi ani în urmă. Se uită la obiecte, apoi se întoarse spre Ana Antim. Era de două ori mai mare ca ea. O întrebă de sus în jos, amenințător:

— Unde a plecat?

- Nu știu. în provincie.
- Doamnă, te rog să-mi spui unde a plecat!
- Nu-nțelegi, domnule Cozianu! Nu știu!
- Știi foarte bine și ai să-mi spui!

Femeia de serviciu, care mătura și freca parchetul, se uită la ei mirată. Cozianu o luă pe doctorița de braț și o scoase din odaie. Pe coridor o întrebă cu glas scăzut:

— Unde e Isabela? Dacă nu-mi spui, mai am destulă putere în țara asta ca să-ți fac niște figuri de-ai să mă ții minte toată viața. Vrei să-ți rechiziționez casa? Vrei să-ți pice pe cap o anchetă? Vrei să te dau în judecată - găsesc eu pentru ce, se găsește la nevoie - și să-ți toci toți banii cu avocații? Avocații mei sînt gratis, sînt ai statului, nu mă costă nimic! Am să te fac să albești într-un an, așa brună cum ești...

— Nu sînt brună... am fost; acum sînt cănită. Nu insista, nu-ți spun nimic, zise doctorița. Și te rog să nu mă ameninți; de altfel, cred că-ți dai seama că nu vei mai amenința în curînd pe nimeni în țara asta, unde-ai făcut destul rău... în orice caz, cît ai putut. Ia-ți lucrurile și du-te, domnule Cozianu; trebuie să pun să se deschidă ferestrele în urma dumatăle...

— Doamnă Antim! exclamă Cozianu tulburat și speriat, unde e Isabela? Îți jur că nu e în interesul meu - e într-al ei! îi faci un rău ei, nu mie! Spune-mi unde e Isabela! Te conjur: pentru ea, nu pentru mine! Ai cuvîntul meu de onoare!

Ana Antim îl privi cu dispreț și răceală, dar șovăi.

— La urma urmei, Isabela a suferit destul de pe urma dumatăle, și e un om destul de întreg ca să se apere de dumneata. Așa că, dacă în mod excepțional nu minți, îți dau adresa în interesul ei, iar dacă minți, cum mă face să cred cuvîntul dumatăle de onoare, nu-i vei putea face nici un rău peste ce i-ai făcut. Ia-ți notă: asta e adresa...

Și-i dădu adresa: un sanatoriu de tuberculoși de lîngă Constanța, pe malul mării, în apropiere de stațiunile balneare de pe coastă. Dimitrie Cozianu mulțumi și spuse din obișnuință „sărut mîna”, dar doctorița nu se clinti, nu-i răspunse și nu-l privi. Aștepta să-l vadă plecat.

Cozianu trecu pe acasă doar cinci minute. îi spuse Idei:

— Mă duc să aranjez plecarea!

Ea îi sări de gît. El se uită peste capul ei în gol, cu privirea absentă și tulbură a unui nebun.

în mașină pînă la Constanța și de acolo cei cîțiva kilometri încă, fu într-o stare de gol mintal care-l oprea să-și dea seama că n-are ce căuta acolo, că n-are ce-i spune Isabellei. Din cînd în cînd cădea într-o toropeală, visa lucruri încurcate, apoi se mai trezea și i se părea că a găsit o soluție, că va lua o mare hotărîre care-l va salva; dar cînd se gîndea mai atent, vedea că e imposibil, că nu va ajunge la nimic. Apoi mașina, care gonise pe o șosea umedă de lîngă țarm, se opri în fața sanatoriului.

Era un grup de clădiri cenușii, între copaci despuiați și negri. Norii de fum fugeau peste mare, valurile se frămîntau cu creste de un alb mort, fără strălucire; ierburile veștede de pe cîmp tremurau în vînt și făceau temenele spre mare, crengile subțiri ale copacilor se agitau și făceau semne spre mare, ploaia subțire și mărunță zbura prin aer. Dimitrie Cozianu se dădu jos, lăsă mașina pe șosea și intră în curtea sanatoriului. Foșnetul și vuietul depărtat al mării îi lovea urechea, amestecat cu tiuitul vîntului. Straturi care fuseseră cu flori nu arătau acum decît pămîntul negru. Bălți sclipeau pe alei. Cozianu opri pe un om care-și țira piciorul țeapăn din genunchi și-l întrebă de noua infirmieră.

— Care, tovarășe? întrebă omul, care se vedea a fi un muncitor.

— Infirmiera care a venit zilele astea!

— A... tovarășa Isabela... sora Isabela... Veniți cu mine, că lucrează Ja noi în salon... Da' cine sînteți dumneavoastră?

— Sînt... rudă cu dînsa, zise Cozianu călcînd prin băltoace alături de omul cu bastonul.

Acesta mormăi:

— E bună tovarășa. Serioasă. Muncește serios.

Deschise o ușă pe care veni un miros de dezinfectant; Cozianu zări un șir lung de paturi: bolnavii zăceau în ele întinși cu cîte un picior înfășurat în bandaje enorme, uneori pînă la șold, ridicat pe o scîndură oblică. Unul citea, altul vorbea cu o infirmieră, alți doi, sprijiniți în cot, jucau șah, un om slab și nebărbierit se uită cu ochii mari și duși în fundul capului la Dimitrie Cozianu. Acesta însă nu mai vedea. Cel cu care venise spunea:

— Iacă-t-o... tovarășă soră... te caută cineva...

Isabela ieși cu un pachet de bandaje în mână; era îmbrăcată într-un halat, cu bonetă, totul de pânză albă, ieftină; era palidă și trasă la față. Ușa se închise după ieșirea Isabelei. Cozianu întinse brațele, dar atunci simți mirosul greu, greșos, de puroi, al grămezii de bandaje și se dădu îndărăt,

— Isabela... îngăimă el.

Ea dădu din cap:

— Intoarce-te. Pentru mine ai venit? întoarce-te!

El începu să-i vorbească fără șir, nici el nu știa ce. Își dădea seama numai de mirosul pansamentelor și de faptul că Isabela îl privea, liniștită și rece, și că apoi începu să se uite pe lângă el, spre marea învolburată și sură. Apoi trecu pe lângă el și se duse. Dimitrie Cozianu rămase în loc, cu ochii după ea. Așteptă multă vreme. În sfârșit ieși de sub peristilul cu coloane de beton, afară în ploaie, sub copacii chinuți de vânt, care făceau gesturi de rugă și implorare spre nori și spre mare.

Tîrziu, își dădu seama că așteaptă degeaba și se urni spre poartă. Se sui în mașina care aștepta și-i spuse șoferului:

— îndărăt. La București.

XVIII

Cozianu ședea la masa de ședințe a comisiei și-l țintuia cu o privire pustie pe Paraschiv Ionescu, care prezida ședința, pe Ionel Varlam, care ședea la două scaune distanță de Paraschiv Ionescu. Încă nu-și venise în fire; o surprindere și o tulburare cumplită îi încurcau mințile. Și-așa, băutura din ultimele luni, excesele nocturne cu Ida Gherson, disperarea rupturii cu Isabela, disperarea și mai mare a bătăliei pe care-o vedea pierdută îi încurcau creierii, îl făceau incapabil să judece bine și cu folos, să aprecieze iute și just o situație. La asta se adăugase și surprinderea. Dimineata, venind la birou, aflase de convocarea comisiei. Se informase la colegi: nimeni nu știa nimic; cei mai mulți credeau că e vorba de înlocuirea lui Mardan, care nu mai apăruse de două zile. Unul susținea că Mardan e arestat, dar, întrebat mai amănunțit, se dovedi că

lansase știrea numai ca să afle dacă nu cumva e adevărat. Pînă să se lămurească însă ce e cu zvonul acesta, ceilalți se tulburaseră rău. Se adunaseră apoi în sala de ședințe și, deodată, intrase în sală un bărbat masiv, cu un cap mare și puternic și mersul ager și iute ce dezmințea șuvițele cărunte ale părului: un om de o vigoare fizică deosebită, cu mîini zdrene care mînuise pe vremuri ciocanul. Cu o geantă sub braț, și cu ochelarii pe nas, intrase iute și spuse rece, oficial:

— Bună ziua, domnilor. Ședeți.

Se așezase, cu coatele pe masă, cu palmele pe placa de cristal și se uitase la ei, ascuțit, rece, cercetător, măsurîndu-i. Pe lângă el se așezară alți vreo trei-patru, printre care Cozianu îl recunoscuse pe Ionel Varlam, și deodată începu să-i bată inima foarte tare, nici el nu știa de ce. Membrii comisiei își șopteau numele lui Paraschiv Ionescu. Erau surprinși, tulburați. Omul acesta era cunoscut: unul din conducătorii Partidului Comunist, trecut prin procese, prin închisori și lagăre, ședea acolo și părea mai primejdios ca oricînd, masiv și cu privirea inteligentă și ascuțită, care trăda creierul puternic și activ, mașină de război; omul întreg li se păru în clipa aceea domnilor din comisie, așa cum li se pare un tanc infanteriștilor de a căror tranșee se apropie. Cozianu nu mai pricepu bine despre ce era vorba; urmări abia crîmpeie din ce spunea Paraschiv Ionescu.

— ...a avut, fără îndoială, și părți pozitive. Dar, în general, guvernul nu e satisfăcut de activitatea comisiei. Ea n-a sprijinit destul politica democratică, profund populară, a guvernului. Trebuie să analizăm cauzele acestei insuficiențe. Cu ajutorul dumneavoastră, acești colaboratori ai mei, juriști, statisticieni, experți-contabili...

Și arătă spre cei care-l înconjurau și printre care Cozianu îl recunoscuse aproape cu spaimă pe Ionel Varlam.

— ... vor întocmi un raport asupra activității comisiei; acest raport va fi înaintat Consiliului de Miniștri...

Cozianu îl auzi pe Ioanițiu, așezat lângă el, că-i șoptește la ureche:

—... și procurorului...

îngheță. La asta se gîndise și el. Nici nu mai fu în stare să asculte. Abia într-o pauză, cînd oamenii începură să discute în grupuri, Cozianu, pe care Ionel Varlam îl salută politicos, dar rece, îl luă la o parte pe Ioanițiu. Mereanu, domn elegant și cărunț, cu batistă de

mătase în buzunarul de la piept, mare amator de „fete” de la baruri, se ținu după ei:

— Ce ne facem? Ați înțeles?

— Sigur c-am înțeles, rîse Ioanițiu.

— Ce facem, domnule Cozianu? întrebă Mereanu. Dacă dezgroapă aștia chestia cu creditele continuate la firmele care nu respectau contractele, și încă vreo cîteva la fel...

— Înfunțați pușcăria, boierilor, rîse Ioanițiu.

— Dar dumneata, cu referatele dumitale asupra întreprinderilor? Ce, crezi că scapi mai ieftin? întrebă Mereanu nervos. Îi tremurau mîinile.

— Domnilor, vorbiți mai încet, șopti Cozianu zăpăcit.

Nu mai putea gîndi în atmosfera asta de panică. Simțea frica în privirile, în mișcărilor, în tonul oamenilor cu care lucra de atîta vreme. Și începînd din clipa aceea, cît dură ancheta condusă de Paraschiv Ionescu, noul președinte al comisiei, în clădire fu mai multă tăcere, mai puțină mișcare și colegii lui Cozianu trăiră ca sub domnia unei boli care le paraliza voința, le slăbea puterea de rezistență; așteptau, fascinați, rezultatul și urmările.

În zilele acelea Cozianu abia mai dădu pe la birou. Își petrecea timpul cu oamenii pe care-i știa prin Ida Gherson și care-i promiteau că-i vor asigura fuga peste frontieră. Se întâlneau pe stradă, în fața Capsei, într-o zi rece și cenușie, cu Ionel Haralamb, fratele lui Jean-Pierre (care fusese destituit din postul lui din Ministerul Afacerilor Străine). Ionel Haralamb îl invită la o țuică și niște icre negre, și în șoaptă, în mijlocul îngrămădelii de mișiți, de actori, de gazetari, generali pensionari și cucoane bătrîne, așezați la mese, îi destăinui pesimismul său politic.

— Bătălia e pierdută, monșer. *Sauve qui peut* ¹. Asta e concluzia.

— *Mais que le peut? Et surtout, comment?* ² întrebă Cozianu, cu o figură întunecată și suferindă, de om bolnav.

Cellalt se aplecă spre el și suflă:

— Ai o mie de dolari de dat?

¹ *Scapă cine poate.*

² *Dar cine poate? Și mai ales cum?*

Cozianu îl privi drept în ochi și făcu semn din cap, abia văzut: da. Ionel Haralamb, tînăr elegant, acum cărunt și slab, cu ochii rătăciți, șopti:

— Eu plec zilele astea... poimîine... și te iau. Costă o mie de dolari de persoană. Dai și pentru mine? Sînt decavat... și dacă plătesc, acolo sînt cerșetor și-ți închipui că la Paris, fără bani, n-aș mai putea să am nici un haz...

— Ne-am înțeles... Spune-mi ce-i de făcut. Sînt cu... și încă o persoană. O femeie...

Se ridicară.

— Las' pe mine. N-ai nici o grijă, zise Ionel Haralamb. Să ai banii pregătiți....

Nu-i spuse nimic pînă în ultima clipă. Apoi, într-o seară, îi dădu un telefon.

— Mîine dimineață, la șase, la gară, la trenul de Constanța. Fără valize.

Îi aștepta cu biletele pe peron. Călătoriră citind ziare și prefăcîndu-se că dorm. În Constanța, bătea vîntul, era vreme urîță, trîmbe de praf, hîrtii și frunze veștede goneau pe străzi. Ionel Haralamb îi duse pe Cozianu și pe Ida drept la o căsuță pe o stradă laterală, în apropiere de port, casă văruiată într-un roz șters, cu tencuială cojită, cu vopsea-ua cercevelelor jupuită; înăuntru mirosea a lemn vechi, a ziduri reci. Aici îl cunoscură pe un bărbat cărunt, spătos, bărbierit perfect, cu obrazul roșu și ochi cenușii, și care purta o haină de o croială semi-militară și pantaloni enorm de largi, dintr-un postav cazon, albastru-închis.

— Domnul locotenent-comandor Rădulescu, zise Ionel Haralamb.

Omul sărută mîna Idei, se salută cu Cozianu, apoi le arătă două paturi acoperite cu scoarțe dobrogene:

— Odihniți-vă... Eu mă pregătesc... Deseară plecăm, pe la șase jumătate, șapte... Sărut mîinile, conîța mea, am onoarea...

Și plecă împreună cu Ionel Haralamb. Ida se atîrnă de gîtul lui Cozianu fără să spună nici un cuvînt; iar el, tot fără un cuvînt, o dădu la o parte, ușurel, dar cu fermitate. Ea se îmbufna apoi, văzîndu-l absent, începu să se uite la fotografiile de pe pereți, la dulapul cu oglin-dă ovală; le găsea ridicole.

— Cum pot locui oameni în așa ceva? Ah, dar cînd o să ajungem la Paris, o să-ți aranjez eu o locuință ca o bombonieră, și ta-ta-ti, și ta-ta-ta, urmă să vorbească pe nerăsuflăte.

Cozianu nici nu auzea. Se uita în gol.

La șapte seara, auziră o mașină în fața casei, cineva trînti o ușă, apoi intră descuind cu cheia; era Ionel Haralamb, serios, încordat:

— Hai! Repede! Repede!

Se ridicară ca din arc; Cozianu se pipăi mașinal peste talie: acolo purta, pe piele, centura cu pietre prețioase și cu bilete de o mie de dolari. Ieșiră: îi aștepta un „Ford” vechi, păraginit, cu un șofer nebărbierit și slab, cu nasul lung și o schimă tristă. Se urcară în mașină și porniră cu zdrăngănit de tinichele peste pavaj, spre sud. Lui Dimitrie Cozianu începu să-i bată inima. Cu cîteva zile înainte făcuse același drum. Și acum era vreme urîță, marea era sumbră, dîre lungi și joase de nori astupau cerul și se făcea seară. Pe geamurile mașinii apăreau picături de ploaie. La dreapta, se vedeau cîmpuri întinse, cu cîte o casă pitită într-o adîncitură a stepei. La stînga, tranșee părăsite, movile de pămînt cu cîte o bucată de zid de beton din a cărui gaură pătrată nu mai ieșea nici o țeava de tun; într-un loc, un afet sau o remorcă, mîncală de rugină, răsturnată pe un cîmp cu iarbă rară, înnegrită și putrezită. Apoi cîmpul coborî, șoseaua se apropie de mare și se văzu plaja, cu valuri ce se spărgeau spumegînd și se repezeau pe țarm. La cîteva sute de metri, prin negura serii se deslușeau masivele de copaci negricioși și clădirile sanatoriului. Iar la o sută de metri de țarm, o barcă cu motor urca și cădea pe valuri, zgîlțîndu-și scurt bucățica de catarg. Ionel Haralamb scoase un pistol din buzunar și-l amenință pe șofer:

— Oprește aici.

Omul tresări, frîna și ridică mîinile:

— Nu v-am făcut nimic, dom'le; sînt om sărac, am copii, îngîna el speriat.

Ionel Haralamb se căută prin buzunare, găsi un briceag, îl deschise și împunse cauciucurile, care se dezumflară cu fișuit de aer comprimat. Ii întinse cîteva bancnote de o mie de lei șoferului:

— Nu te miști de-aici pînă plecăm!

Și întorcîndu-se către ceilalți doi:

— Haideți! Hai, domnule!

Dimitrie Cozianu se uita la copacii negri și clădirile unde se aprindeau lumini. Ionel Haralamb îl smuci de braț:

— Hai, repede!

Era cenușiu la față, buzele-i tremurau. Porni repede prin nisipurile cu smocuri de iarbă, apoi pe plaja pustie.

— Haide! Haide, repetă el cu glas scăzut.

Tremurau toți trei. Vîntul șuiera împrejurul lor

— Aruncați pardesiurile! porunci Ionel Haralamb și își azvîrli primul haina pe plajă, apoi intră în apă.

Ceilalți doi îl urmară. Pe șosea, șoferul, siluetă subțire lîngă mașină, insectă neagră și colțuroasă, îi privea, nemișcat, profilat pe orizontul livid.

Apa li se păru rece ca gheața. Cînd le ajunse la brîu o găsiră mai caldă decît aerul umed și tăios. Valurile le ajunseră pînă la piept. Barca era la cîțiva pași, un om, în picioare, ținîndu-se de catarg, le striga ceva, dar vîntul îi fura glasul; abia se auzea duduital motorului.

— Înot! răcni cu glas spart Ionel Haralamb.

Porniră înot, cu hainele grele pe ei; apa sărată le intra în gură, îi orbea, carnea le era amorțită de frig. Cozianu se gîndi o clipă că are ceasul la mînă; apoi că dolarii se vor uda; nu face nimic: o să-i usuce la sosire... Și ce-avea aici era moft: averea lui era în pivnițele băncii „Mercado”, la Zurich.

Barca era lungă, cenușie, și motorul o trăgea încetișor, oblic, pe lîngă ei. Comandorul, ținîndu-se de catarg, le aruncă un capăt de pârîmă cu un colac; se agățară toți trei de colac și el îi trase pînă la bord, apoi le întinse mîna, ajutîndu-i să urce pe scărița de fier. îi împinse în jos, în cabină, în aer cald și greu, cu miros de ulei și motorină, îi înveli cu pături, iar vasul începu să se zguduie și să salte sub ei. Ionel Haralamb începu să rîdă și să strige:

— Ura! Ura!

Comandorul, fără să se uite la el, se cațără pe cele trei trepte ce duceau în cabina pilotului; acesta, un om tînăr și încruntat, cîrmea după busolă, cu geamurile din față stropite de pînze de spumă. Jos, în cabină, Ida Gherson, cu părul ud, palidă, cu buzele albe, scoase un braț de sub pătură, îl luă de mijloc pe Dimitrie Cozianu și-și puse capul pe umărul lui. Acesta se cutremură, întoarse capul spre ea și, fără s-o privească, rosti lăbărțat, grosolan, cu ură și oboseală:

— Da' mai dă-te-n p... mă-ti, putoare...

Și o împinse brutal cât colo. Ea rămase cu gura întredeschisă; era albă ca hîrtia la față; ochii măriți i se umplură de lacrimi. Fără să se uite la ea și la Ionel Haralamb, vînat de frig și înmărmurit, Cozianu se ridică și urcă greoi lîngă pilot. Nici nu se uită la acesta și la comandor, ci se-ntoarse și, cu fruntea lipită de geamul din spate al cabinei, privi îndărăt. O dîră lată de spumă clocotea în urma bărcii care se depărta de uscat cu mare viteză, sărind pe valuri, plină de spumă. Acolo, departe, pămîntul era scund și întunecat, strivit sub norii vineți și o dîră îngustă de cer livid. Cîteva lumini arătau locul unde se afla sanatoriul. Erau din ce în ce mai mici. Dimitrie Cozianu stătu multă vreme. Și cînt totul dispăruse în beznă și nu se mai vedea decît întuneric, tot acolo stătea și se uita în direcția unde rămăsese pămîntul.

PARTEA A DOUĂZECI ȘI **DOUA**

Fuga

I

Serban Lascari, penultimul copil al Davidei, se născuse într-o vreme cînd ei îi era frică de Lăscăruș, cînd îl privea nu numai ca pe un monstru mult mai puternic decît ea și care o sugrumă, dar și ca pe un om ca și ea, ca pe un om oarecare, pe care-l putea detesta și disprețui. Copilul se născuse în dispreț și sârbă; Davidei îi era rușine și era plină de revoltă că-i mai naște acum copii lui Lăscăruș, care încărunțea și devenise mai respingător ca oricînd din punctul de vedere al cărnii. În semn de sfidare și de înfruntare, ca o palmă peste obrazul pofticios al lui Lăscăruș, pe care începea pe atunci să-l sape o boală cumplită, Davida îl botezase pe copil cu numele lui Șerban Văgăre. Șerban crescuse și se trezise la conștiință și la gîndire în anii cînd între Davida și Lăscăruș se adîncea o ură cumplită și o dușmănie activă, mărunță și otrăvită, care-i roase pe amîndoi și le grăbi moartea. Dintr-o asemenea copilărie, e de la sine înțeles că Șerban nu putea să crească altfel decît ca un om ciudat; spre deosebire de alți frați ai lui, nu moștenise nimic din frumusețea pasionată și arzătoare a Davidei; era mărunț și urît, semăna mai degrabă cu tată-său, dar în ce privește inteligența, o moștenise tot pe a lui tată-său și asta se dovedi adesea mai tîrziu, în împrejurările tulburi în care a fost amestecat, dar care sînt tema unor capitole din această cronică. Șerban Lascari păru pentru toată lumea, și chiar pentru unii membri ai familiei, un om spiritual, plăcut, destul de retras și leneș. În adolescență și în tinerețe, ca student la Paris, știu să piardă cu eleganță mulți bani la cărți. Întors în țară, se prezentă la Jockey Club și la Clubul Agricol, cercuri foarte închise, unde era

foarte greu de intrat, pe vremea cînd bărbați eleganți, remarcabili prin nume, avere, spirit, carieră politică, ca de pildă Mihail Săulescu sau Constantin Argetoianu, fuseseră respinși fiecare și acceptați abia a doua oară. Șerbănică Lascari, mărunț, grăscior și cu o bărbuță ascuțită, care-i dădea înfățișarea unui căpitan de șlep grecesc nimerit prin minune într-un frac croit la Londra de Pyle, se prezentă, susținut de vechii săi colegi de universitate sau de clubul de la Paris. Aceștia șoptiră membrilor distinselor cercuri:

— Știe să joace, și e *gros joueur* are să mai animeze jocul, monșer; e genul de om care ne trebuie!

Și astfel, Șerbănică Lascari fu primit cu unanimitate de voturi, își făcu apariția salutat cu bunăvoință și curiozitate - și nu se mai așeză niciodată, dar niciodată, la o masă de joc. Cînd se discuta asta, între intimi, rîdea viclean și subțire în bărbuță:

— I-am păcălit, monșer; a, nu, banii mei îmi trebuiesc pentru alte lucruri mai importante, nu ca să-i pierd la club...

Unul din aceste lucruri mai importante era cucerirea succesivă a unor femei pe care nimeni nu se aștepta să le vază cedînd unui om urît și nesănătos; dar Șerban Lascari avea răbdare, ani de zile la nevoie, și stăruință înnebunitoare, astfel că de obicei sfîrșea prin a triumfa.

Șerban Lascari avu trei neveste; ultima, o fată simplă care făcea masaj facial la domiciliu, bună, drăguță și cîrnă, și cu patruzeci de ani mai tînră decît el; avea douăzeci și doi de ani în 1930, cînd o aduse de la Paris Șerban, care împlinise atunci șaiszeci și doi. Dacă biata Marion Richard și-a făcut vreodată socoteala că-l va moșteni curînd pe bătrînul oriental și că se va întoarce în țara ei, a fost amar înșelată, așa cum fuseseră păcăliți și membrii Jockey Clubului, căci Șerban Lascari trăia și în 1945, în vîrstă de șaptezeci și șapte de ani, iar nevastă-sa învățase românește ca să poată vorbi cu servitorii, se resemnase să-și vadă pierind tinerețile, și blîndă și fără multă putere, trăia de pe o zi pe alta, de la o partidă de bridge la alta, fără speranțe, fără visuri și fără să-i fie nici măcar teamă de ceva.

Prima nevastă a lui Șerban Lascari i-a născut și pe unicul fiu, Cezar, care se căsătorii cu o jumătate de an înaintea celei de-a treia căsătorii a lui taică-său. Alexandra Șufană era verișoara lui Cezar,

' Jo?că pe bani mulți.

văduvă de douăzeci și nouă de ani (îi murise primul soț într-un accident de automobil); din tristețe și din nepăsare primi să se mărite cu Cezar, pe care nu-l iubea; căsătoria o voise Șerban, bătrînul, pentru ca averea Alexandrei să rămînă în familie.

Alexandra moștenise de la maică-sa, Sofia Lascari, o fire domoală și egală, uneori slabă. Sofia era rodul unei epoci din viața Davidei în care dînsa începuse să se resemneze și, pentru înfrîna oară, îi iertase maică-si o cumplită jignire știută numai de ele două. O măritaseră cu Șufană, un fel de țaran înstărit de prin Buzău, pe al cărui pămînt fîșniseră zeci și zeci de sonde, făcîndu-l în cîțiva ani unul din cei mai bogați oameni din țară. Palatul pe care și l-a clădit el în 1900 pe Calea Victoriei există și azi, cu un blazon de tencuială deasupra porții, și cu toate tavanele aurite, sprijinite pe coloane de marmură verde și mobilate cu cele mai groaznice născociri ale stilului de mobilier parizian din vremea cînd Bouguereau era considerat cel mai mare pictor, cînd domnul Fallieres era președintele Republicii și cuirasatele marinei franceze se numeau „Diderot”, „Voltăire” și „Jean-Jacques Rousseau”. Din copiii Șufană nu va fi vorba aici decît de Alexandra, frumoasă, înaltă și blondă, cam mare în șolduri, cu picioare groase și grele, dar cu ochi albaștri ca viorelele și aburiți de timiditate.

În 1945 sau 1946 Alexandra Lascari avea patruzeci și patru de ani; părul alb însă nu se distingea prea bine din buclele aurii; și firea ei placidă o ferise de cute și crețuri pe față; era amenințată doar să se îngrașe.

Într-o dimineață de primăvară, se întorcea de la plimbare - fusese pe malul lacurilor și pe la Șosea, dincolo de „Bufet”, cu cîinele în lesă și ținîndu-l de b^aț pe prietenul ei și-al lui Cezar, Ionel Haralamb. Ea avea un tailleur de flanel cenușiu, cu fusta pînă aproape de glezne, pantofi cu tocul plat, de antilopă galbenă ca și mănușile, și era cu capul gol; Ionel Haralamb, subțire, cu ochii obosiți sub sprîncene stufoase, își ținea din politețe pălăria în mînă; era un om cărunț și elegant, cu ceva găunos în glas, în expresia feței, în privire; ca un personaj de teatru ce ar porni pe străzi fără nici un actor viu care să-i dea căldura, accentul și patima vieții. Se uita la o coloană de camioane grele militare care treceau spre Băneasa, zguduind pavajul. Una dintre ele era plină de soldați.

— N-o să mai fie de stat multă vreme aici, murmură el îngrijorat.

— Ești singurul care spui asta, zise Alexandra. Englezii și americani nu pot tolera...

— N-am nici o încredere, murmură Ionel Haralamb. În câțiva ani cît am fost la legația din Londra, m-am lămurit... Sînt în lună... și-o să piardă, o să piardă îngrozitor...

— Și ce trebuie să facem? După tine, ce-i de făcut? îl întrebă Alexandra.

— Ar trebui să plecăm cît mai repede...

— Ești un fricos, rîse ea. Cezar finanțează acum niște societăți de construcții; Bucureștii o să se umple de blocuri cu zece etaje. Nimeni nu se gîndește să plece, cînd începem să putem trăi... Poate vrei să pleci tu? îl întrebă ea.

— Nu; aș vrea să plecăm împreună, zise simplu Ionel Haralamb.

Ea rîse:

— Ei, rămîi, *pour l'amour de moi* '.

Ionel Haralamb îi strînse mîna, fără să răspundă. Apoi se opriră, pentru ca fox-terrierul Alexandrei să adulmece un pom și să urineze pe el. Trecură două camioane pline cu muncitori care strigau ceva nedeslușit; purtau pancarte roșii pe care scria: *Moarte fasciștilor! Trăiască guvernul dr. Petru Groza!* Cerul era albastru strălucitor, frunzișul proaspăt plutea ca un abur ușor, verde, deasupra bulevardului; pe asfalt erau risipite manifeste mototolite, care se învîrtejeau într-un vînt subțire și rece. Alexandra smuci de curelușa cîinelui.

— Hai, isprăvește și tu cu cărțile de vizită. Să mergem, Ionel; mi-e frig, și pe urmă mă așteaptă Cezar ca să dejunăm la nenea Șerban.

— Aș vrea să ne vedem azi după-amiază. Se poate? întrebă în șoaptă Ionel Haralamb.

Coteau pe una din străzile cu vile din dreapta șoselei Jianu.

— Ești acasă? întrebă uitîndu-se drept înainte. Altădată ar fi roșit; dar și acuma, nu se putea opri să nu evite privirea lui Ionel: îi era rușine.

— Da, sînt acasă.

— Atunci te chem la telefon de la nenea Șerban...

Cotiră de mai multe ori pînă ajunseră la casa familiei Lascari; fusesse clădită prin 1938, cînd afacerile mergeau, „cînd toată lumea avea

' De dragul meu.

hani", cum se spunea în mediul în care se învîrteau Cezar și Alexandra Lascari. Cu zid la stradă, și cu grilaj de cărămizi deasupra zidului, iar deasupra grilajului, vase mari cu plante din care curgea iedera; cu o peluză mereu proaspăt udată, sclipitoare de picături de apă; cu trei sălcii plîngătoare în față, casa avea numai un parter înconjurat cu un trotuar de cărămizi; ferestrele pînă în pămînt, arcuite sus, luminau un salon mare și toată fațada, cu o sufragerie în stînga și bibliotecă în dreapta. O tapiserie flamandă cu stejari stufoși și orizonturi depărtate cu un tablou de Claude Lorrain, mobile italienești de lemn sculptat și înnegrit, și o piramidă de vase, tăvi și cupe de argint; asta era sufrageria cu calorifer invizibil, dar unde se vedea un cămin enorm de marmură albă și neagră. Salonul, cu parchetul întunecat, pereții de *calcio vecchio*, tablouri de Luchian și Petrașcu, două piane în cele două capete, canapele și fotolii îmbrăcate în mătase galbenă și cafenie ca tutunul și covoare de Smirna, foarte pale, risipite pe jos. Între sufragerie și salon, o ușă mare, cu tocul de marmură albă și cu canaturi dintr-un grilaj șerpuitor ca ramificațiile unui arbust de fier negru; perechea acestei uși, între salon și bibliotecă în ale cărei fotolii de piele Cezar Lascari bea whisky cu prietenii și nu citea decît foarte rar. Cu odăile de culcare în mătase și capionate, cu cîte un scrin delicat, franțuzesc, primit în dar, de la Șerban care moștenise casa din Culmea Veche, cu odaia unicului copil, Lena, o fată de paisprezece ani, și odaia domnișoarei Richman, guvernanta englezoaică, apoi cu bucătăria la subsol, ca și camerele servitorilor și garajul (mîncarea venea cu un mic ascensor într-o odăiță din dosul sufrageriei), casa aceasta era una din cele mai frumoase, și totodată din cele mai tipice și cele mai banale dintre casele clădite sub domnia lui Carol al II-lea de bucureștenii care se îmbogățiseră sub această domnie. Astăzi, pare nelocuită; Lena Lascari nu se mai joacă pe peluză cu fox-terrierul, Alexandra nu mai citește într-un *chaise-longue* sub salcia plîngătoare, noaptea nu se mai văd roiurile de lumini ale candelabrelor din cristal de Murano prin ferestrele pînă la pămînt. Uneori, o mașină staționează în fața casei. Alteori c luminează, dar puțină, și scurtă vreme.

În dimineața aceea, însă, mașina lui Cezar Lascari aștepta în curte, ferestrele salonului erau deschise, și cînd intrară Alexandra și Ionel Haralamb, îl auziră pe Ce/ar cum discută destul de aprins cu fiică-sa:

— Te rog să-mi faci plăcerea să nu mai hoinărești la orele astea; când vrei să te îmbraci? Vrei să ne faci să te așteptăm pînă binevoiești să fii gata? Uită-te cum ești!

— Am învățat să joc baschet! răspunse fata. Vrei să joc baschet la patruzeci de ani? Acum e momentul!

Alexandra începu să ridă. Ocoli roata bicicletei pe care Lena o lăsase în ușa salonului, și intră, cu Ionel Haralamb și cu ciinele. Lena nici nu-i văzu: se repezi la ciine, țipînd ca la întâlnirea cu o rudă apropiată pe care n-ar fi văzut-o de zece ani, și începu să se joace cu el. Era blondă ca maică-sa, scundă, cam grasă, cu părul legat cu o panglică, în pantofi de baschet, cu o fustă și un tricou; părul îi era lipit de sudoare și mîinile murdare de la jocul cu mingea. Cezar Lascari rîdea. Era galben la față, cu sprîncenele negre și tîmplele cărunte; se apropia de cincizeci de ani, dar, deși voinic, era fără burtă, spre deosebire de numeroși prieteni ai lui de aceeași vîrstă.

— Ați auzit? Acum e momentul! *Miss Richman, please take her away, she's dressed like a savage, we can't have her like that at her grand-father's...*¹

O femeie în rochie de lînă *homespun* și cu pantofi în care ai fi putut face marșuri îndelungate, pantofi groși, butucănoși și confortabili, se ivi din bibliotecă; părul îi era cenușiu, ochii cenușii, rochia cenușie, numai obrazii erau colorați; aveau vinișoare roșii, și păreau spălați cu săpun de rufe cu cinci minute înainte.

— *Now please come along, miss* ², spuse ea și dispăru, cu Lena de mîna.

Cezar Lascari redeveni serios:

— Îmi pare bine că te văd, Ionel; voiam să-ți telefonez. Nu te sfătuiesc să mai cumperi aur. O să începem tratativele cu americanii, și șui că în Apus aurul nu e căutat; dimpotrivă, hîrtia face primă. La noi e o psihoză care a dus la cifre ridicole, a ajuns să coste zece mii de lei lira sterlină, e stupid... Nu, nu cumpăra; mai bine plasează-ți banii în dolari-hîrtie, și, încă și mai bine, în acțiuni de petrol. Asta o să cunoască un *boom* formidabil. Dar de ce ești așa îngrijorat?

— Îi e frică, rîse Alexandra. Ar vrea să plecăm...

¹ Domnișoară Richman, te rog s-o iei de aici, arată ca o sălbatică, n-o putem duce la bunicu-său în halul ăsta.

² Hai te rog cu mine, domnișoară.

— Unde să plecăm? întrebă Lascari, sincer mirat.

— Să plecăm din țară. Îi e frică de comuniști, de ruși, de revoluție...

— Ce idei! Fii om serios! Cum îți vine să crezi așa ceva? Americanii și englezii au dat asigurări regelui: nici nu poate fi vorba de revoluție...

— Îți convine ție, care n-ai avut moșie s-o pierzi, dar mie mi-au lăsat o sută de pogoane, mari și late, zise Ionel Haralamb; în fine, nu face nimic, nu pune la inimă nenorocirea altcuiva, că te duci la dejun, adăugă el rîzînd: noroc!

Și ridică paharul de whisky pe care i-l amestecase cu sifon feciorul lui Lascari. Cezar dădu din umeri:

— Dacă n-ai vrut s-o vinzi... Cine e de vină? Ți-am spus că moșiile nu mai sînt viabile... Măcar restul, plasează-ți-l în valori sigure...

— Bine, am să te ascult, zise Ionel Haralamb. Ia-mă și pe mine cu mașina și lasă-mă acasă.

— Bine; mergem Alexandra? *Miss Richman, is that child ready?* Haideti: vă urmez.

Cezar Lascari îi lăsă să treacă înainte, se duse la telefon și făcu un număr. Nu răspunse nimeni. Dădu din umeri și ieși, deodată încruntat și nemulțumit. Era al treilea telefon pe care-l dădea la numărul acela, și nu-i răspundea nimeni. Ce se întîmplase?

II

Casa din Culmea Veche, ajunsă prin jocul moștenirilor în posesia lui Șerban Lascari, tatăl lui Cezar, era aceeași ca pe vremea tinereții Davidei Lascari, prin 1860-1870. Nu-mai că scurgerea a aproape un veac. rosesse tencuiala fațadei, mîncase colțurile crenelurilor pseudo-gotice; dărimase unul din oribilele turnulețe de la colțurile acoperișului, asemănătoare cu ale casei Filipescu din strada Dionisie; acoperise cu rugină fierăria marchizei de deasupra ușii principale; spărsese geamurile felinarelor celor mari de deasupra porților de fier ale curții; dizlocase, abia văzut, pietrele pavajului

¹ Miss Richman, e gata de plecare copilul acela?

curții, ale treptelor peronului; înăuntru pâliseră culorile trandafirilor, bujoriilor și florilor de câmp de pe fotoliile în tapiserie de Aubusson; personajele fabulelor lui La Fontaine nu se mai vedeau bine; sub câte un fotoliu se zăreau fire din umplutura pernei, cursă pe jos; lemnul mobilelor de preț, din trandafir sau lămîi, se desfăcuse imperceptibil la încheieturi, se crăpase pe alocuri, și se închisese la culoare în succesiunea celor o sută de ierni și de veri ce trecuseră de-atunci. Măta-sea perdeluțelor se tăiașe, tapiseriile se întunecaseră de fumul luminărilor, al focului, al țigărilor de foi, tablourile se înnegriseră, lemnăria casei era plină de gîndaci, oglinzile se pătaseră, lacrimile de cristal ale candelabrelor erau pline de praf; dar nu se vedea nimic din toate acestea, căci se țineau totdeauna perdele trase pe jumătate, și ce se zărea în fișiile de lumină strecurate printre draperii era delicat ca o floare uscată și presată între filele unei cărți. Șerban Lascari trăia aici, cu doi-trei servitori (grajdul cu trăsuri era pe cale să se dărîme), cu mașina lui Cezar la dispoziția lui cînd avea, rareori, poftă să iasă în oraș, și ședea ceasuri și ceasuri de-a rîndul jucînd bridge la masa cu ghirlande aurite și Cupidoni la colțuri, aceeași masă la care jucaseră într-o seară o partidă de ecarfe" Alexandru Cozianu, bunicul lui Șerban, cu viitorul tată al lui Șerban, Lăscăruș Lascari. Șerban juca bridge, aștepta să vină ora mesei, își făcea siesta după aceea, primea lume iarăși la bridge, aștepta iarăși ora mesei, aștepta apoi să adoarmă, și începea a doua zi de la capăt în clipa asta aștepta, de pildă, ora mesei. Ședea într-un fotoliu, cu mîinile încrucișate pe pîntec, și vorbea cu nevastă-sa, femeie tînără (n-avea încă patruzeci de ani, și nasul cîrn o făcea să pară mai tînără încă), și cu sora primei sale neveste, măritată Hrisoverghi, despărțită acum, și care stătea în casa din Culmea Veche nu se știa de cînd. Cucoana aceasta de șaizeci de ani, în halat de mătase cu flori mari, cu dantele la gulerul cămășii de noapte, cu o basma de mătase pe cap, prin care se ghiceau moaștele, purta un bandaj de cauciuc alb pe frunte, și unul sub bărbie, ca să-i treacă crețurile; din cauza celui de sub bărbie, vorbea foarte greu, cu falcile strînse; totuși, nu se putea stăpîni să nu vorbească. Chiar în clipa aceea spunea:

— Madeleine d'Aulnoy îmi spune că nu de mult...

— Care Madeleine d'Aulnoy? întrebă Șerban, mișcîndu-și nervos bărbuța albă și jucîndu-se cu degetele mîinilor încrucișate pe burtă.

— Cum, care? Aia de-l tine pe Bebe Mavromihali care-a ținut-o în prima căsătorie pe Tatiana Snagoveanu, sora lui Marcel și-a lui Vlad, care au casa aia mare, galbenă, cu antreul de lemn cu geamlîc, pe Calea Victoriei, cum, nu-i știi? *Vous vieillissez, mon petit...*¹

— Ba știu foarte bine, dar de ce nu-i spui Madeleine Mavromihali? răspunse iritat Șerban, stăpînindu-și nemulțumirea. *Ce n'est pas moi qui vieillis, c'est vous qui dâmenagez...*² Ce idee, să-i spui pe numele de fată unei babornîțe de o mie de ani, *cela n'a pas le sens commun..?* mormăi el ca să se răzbune.

Din fundul salonului, unde o momîie mică, cu capul alb, stătea nemișcată lîngă o fereastră, ca o figură de ceară, veni un glas subțire și ruginit:

— A înghețat Sena.

Această informație potoli discuția. Tăcură amîndoi bătrînii. Doamna Lascari tăcuse și pînă atunci. Se uitară o clipă toți trei la bătrînelul care citea ziarul și le spusese noutatea, în chip firesc și fără să se uite la ei. Era un prieten vechi al lui Șerban Lascari, domnul Emanoil Buzescu, ultimul urmaș al boierilor Buzești, sfetnici și generali ai lui Mihai Viteazul și ai lui Matei Basarab. Domnul Buzescu fusese ministru al țării pe lîngă Sublima Poartă, sub domnia sultanului Abdul-Hamid, și de cîțiva ani de zile, rămas văduv și fără rude mai apropiate, ședea la Șerban Lascari unde-și petrecea zilele cu lectura sa favorită: ziarele franceze de pe vremea cînd era el ministru la Constantinopole. Ceilalți știau asta. Cu o umbră de enervare în voce, Șerban Lascari îl întrebă, uitîndu-se la ceas:

— S-a isprăvit criza de guvern? Cine a venit: Viviani sau Poincare?

Apoi, fără să aștepte răspunsul, se întrebă, nemulțumit

— Ce fac oamenii ăia?

De la fereastră, omulețul cu părul alb și chelie ca pergamentul, scîrîi cu glas de greiere:

— Nici nu-ți închipui! L-au adus pe Deschanel! Cu oameni de-ăștia, n-o să ajungă niciodată Franța să-și ia revanșa...

Apoi citi mai departe... Dar nu multă vreme, căci feciorul, bătrîn și uscat și chel, veni să anunțe că a sosit conașul Cezar cu conîța Ale-

¹ Îmbătrânești, micuțule.

² Nu răibătrînesc eu, dumneata o iei razna.

³ E absurd.

xandra și cu duduia Lena. Doamna Hrisoverghi sări în sus și dispăru ca să-și scoată bandajele, doamna Lascari se ridică să-i primească, numai Șerban bătrînul rămase pe scaun cu mîinile pe burtica-i rotundă. Ii era foame, îl enervase întîrzierea lui fiu-său și faptul că doamna Hrisoverghi îi spusese că îmbătrînește. De aceea își primi rece fiul, nora și nepoata.

— Trebuie să mai așteptăm un minut, pînă își ia Colette clistirul, zise el serios.

Nevastă-sa, care nici pînă acum nu se putuse obișnui cu ieșirile lui, rămase împietrită, cu gura deschisă. Lena Lascari începu să rîdă. Taică-său îi aruncă o privire mustrătoare. Alexandra Lascari zîmbi:

— Cum asta, nene Șerbane?

Mereu serios, fără să se uite la ei, și învîrtindu-și degetele pe burtă, Șerban Lascari explică:

— Are un obicei: înainte de masă *eile prend un lavement*¹; i-am oferit să angajeze o infirmieră, dar mi-a spus: „A, n-am trebuință: Vasile mi-l face foarte bine”. Vasile feciorul, explică Șerbănică.

— *Voyons, mon ami, c'est effrayant ce que vous dites*², știi bine că nu-i nimic adevărat! exclamă îngrozită și jenată nevastă-sa.

— Dar atunci de ce întîrziează de la masă în fiecare zi, dacă nu-i adevărat? Eu cred că-i adevărat, mormăi Șerban Lascari, încăpățînat și liniștit. Va să zică nu-i adevărat? Dar că stătea ieri la fereastră, scuipa în palmă și bătea cu mîna ailaltă ca să vadă încotro sare scuipatul - asta e adevărat?

Doamna Lascari se roșise pînă-n vîrfurile urechilor și-i dăduseră lacrimile în ochi, de jenă și încurcătură.

— Vezi? mormăi Șerban, tot calm. Mereu mă contrazici, *sans aucun fondement, si fose dire ainsi*³, deși era mai potrivită expresia pentru Colette, în momentul acesta... Ah, iat-o. Te simți mai bine? întrebă amabil răzbunătorul bătrîn, oferindu-i brațul ca s-o conducă la masă.

¹ Face o clismă.

² Vai, dragul meu, dar e îngrozitor ce spui.

³ Fără nici un temei, dacă pot să mă exprim așa.

Ceilalți îl urmară, ținîndu-se să nu rîdă. Dar doamna Hrisoverghi nici nu bănuia că de ea fusese vorba; rămăsese la ideea de acum un sfert de oră:

— Madeleine d'Aulnoy mi-a spus...

— Care Madeleine d'Aulnoy? întrebă de data asta cu multă răbdare domnul Lascari, schimbînd o privire cu nevastă-sa.

Aceasta încercă să schimbe conversația, dar nu izbuti.

— Cum care? A lui Bebe Mavromihali care-a ținut-o înainte de asta pe Tatiana, nu-l știi? Bețivul! *Vous vieillissez, mon cher, vous m'inquietez...*¹

— Ba deloc, *s'est vous-meme qui devenez gaga*²! Te zaharisești, Colette dragă, zise triumfător Șerban Lascari. Adineauri te-am întrebat același lucru, și mi-ai răspuns la fel! Minette mi-e martoră! Nu-i așa, Minette? întrebă el cu mare însuflețire.

Doamna Lascari se roși iarăși, dar nu apucă să spună nimic, căci doamna Hrisoverghi răspunse impetuos și fără să se descumpănească:

— Minette o să-ți ție partea, fiindcă e slabă de caracter și-ți rabdă tot! Adevărul e că Madeleine mi-a spus că cineva foarte serios i-a spus că președintele Statelor Unite a declarat că va garanta regimul politic actual din România, Ungaria, Polonia și așa mai departe...

— Cineva foarte serios! izbucni domnul Lascari ironic. Madeleine nu cunoaște nici o persoană serioasă - afară de dumneata, zise el înclinîndu-se peste supă cu o politețe și un zâmbet la fel de insultătoare. Și urmă: Se va întîmplă contrariul; se întinde Asia peste noi; facem un pari: o să vedem peste doi-trei ani cămilele pascînd pe Calea Victoriei!

Domnul Emanoil Buzescu, care tăcuse pînă atunci și mîncase foarte puțin, ca un greiere bătrîn și decolorat, spuse, ca o informație:

— Ziarele anunță frig mare la Paris. A înghețat Sena.

Masa decurse fără alte întîmplări deosebite; pe la patru, Cezar plecă la bancă, după ce mai telefonase de două ori la același număr pe care-l căutase înainte de prînz. Alexandra trecu pe acasă, se schimbă, apoi se duse la Ionel Haralamb. Lena jucă toată după-amiaza basketball cu băieții din cartier, pe un loc viran. Seara, numai mama și fiica se întîlniră la masă; Cezar Lascari anunță prin telefon că nu vine. Cînd

¹ Îmbălrînești, dragul meu, mă îngrijorezi.

² Dumneata te ramolești.

ședeau ele la masă, el suna la ușa unui apartament dintr-un bloc din apropierea Bulevardului Dacia. Pe tăblița de lângă ușă scria: *Gabriela Ionescu*.

III

Gabriela Ionescu, Gaby Ionescu, stea de mîna a doua a teatrelor de mîna a doua din București, era subțire, cu ochii negri și catifelaji; dacă n-ar fi avut părul vopsit în roșu venețian, ar fi fost brună; dacă n-ar fi fost fardată în fiecare clipă a vieții ei, ar fi fost cu pielea măslinie; și dacă n-ar fi purtat tocuri Ludovic al XV-lea, înalte de două palme, ar fi fost scundă. Il primi pe Cezar Lascari cu un zîmbet mecanic, cu care se obișnuise de pe scenă, și-i întinse mîna, așa încît Cezar să nu se încline ca să i-o sărute. Apoi îl lăsă să se așeze într-unui din fotoliile englezești îmbrăcate în cretonă ca zece mii de alte fotolii din Bucureștii anilor acelora, și se duse în fața oglinzii, să-și potrivească bucele; trecu pe dinaintea lui Cezar, unduindu-și trupul strîns într-un tailleur de mătase neagră care-i scotea șoldurile și pîntecele în evidență, și era încheiat jos de tot, ca să lase să se vadă cît mai mult din pieptul pudrat al Gabrielei. Cezar adulmecă adierea de parfum cînd trecu pe lângă el („Moment supreme”? „Extase”? Mon peche?”), apoi întrebă, din politețe și fără să dea atenție nici el la ce spunea:

— Ce mai e nou? Unde ai fost mai dimineață? Te-am căutat cu telefonul și nu erai acasă...

Urmă o clipă de tăcere. Mirat, Cezar Lascari ridică ochii și întîlni privirea Gabrielei care se uita la el în oglindă: privire fixă, absorbită, care nu spunea nimic. Apoi deodată Gabriela zîmbi ușurel și obraznic și zise:

— Am fost... la teatru. Am avut repetiție...

Apoi se făcu palidă și plecă ochii. Începu să se pudreze, grăbită, cu pleoapele zbătîndu-se. Pudrîndu-se, vorbi, cu gura strîmbă ca să nu-și dea cu pudră pe buze:

— Adică n-am fost; ce e cu mine? M-am prostit: ieri am fost la teatru. Azi am fost să mă plimb în Cișmigiu, să mai respir și eu puțin aer...

Cezar Lascari tăcea. Parcă-l lovise cineva cu pumnul în piept. Apoi întrebă, cu glasul schimbat:

— La ce oră zici că ai fost în Cișmigiu?

Ea rămase cu puful de pudră în mînă și se uită iarăși la el în oglindă, zîmbind cochet:

— Ce, mă bănuiești? Pot să-ți spun și pe cine am văzut în Cișmigiu...

— La ce oră ai fost?

— Păi... între vreo unsprezece și două...

— Eu te-am chemat la trei și jumătate, zise sec Lascari.

Era palid; se stăpînea.

— Poate să se fi făcut și trei... dar cred că exagerezi. Nu plecăm? zise Gabriela luînd o capă de nurci și aruncîndu-și-o pe umeri.

— Ai stat patru ore și jumătate în Cișmigiu? Nu te-ai plictisit? întrebă Cezar.

— Nu m-am plictisit deloc! rîse Gabriela (un rîs în care Cezar crezu că simte o ironie ucigașă). *Acuma* mă plictisesc... Hai, nu mă pisa atîta. Nu mergem?

Cezar Lascari se ridică, mut, și o urmă pe ușă afară, în ascensor, și pe poarta blocului. Plutea în parfumul care-o înconjura pe Gabriela; și tremura de furie stăpînită. Pe drum, în mașină, nu spuse nimic. Intrînd în restaurant, nu salută pe nimeni, deși la masă erau cîțiva cunoscuți. O lăsă pe Gabriela să comande masa, și cînd ea îl întrebă ce vrea să mănînce, răspunse monosilabic. Apoi mîncară în tăcere. Gabriela nu spuse nici ea nimic. Încetul cu încetul, o cuprindea și pe ea enervarea. Stătea și se uita la perechile care dansau: femei elegante, tineri și mai eleganți care ziua stătuseră să se gătească, aranjaseră afaceri pe picior și se plimbaseră pe Calea Victoriei, militari americani și englezi, domni cărunți și foarte îngrijiți se înghesuiau și se ciocneau pe platoul de dans. Gabriela ar fi vrut să danseze, dar Cezar Lascari stătea țeapăn, mut și cu ochii în gol. Abia se atinsese de mîncare. Deodată spuse, fără să se uite la ea:

— N-ai vrea să plecăm?

— Nici nu mă gîndesc, zise Gabriela înțepată și enervată; am venit să mă amuz.

El strîngea din măsele. Murmură șters:

— Cum poștești.

Și iar trecură minutele, sferturile de oră, în ciocănind ritmic și scîîțiturile disonante ale orchestrei de jaz, căreia anglo-saxonii îi spun, mai corect, *bandă* de jaz. Un cîntăreț gras ca un vrăbioi veni la microfon și cîntă cu accent levantin cîntece franțuzești și englezești; după fiecare cîntec, neveste de negustori, cu briliante și cu unghiile vopsite, îl aplaudau frenetic, cu ochii strălucind, sub nasul soților mulțumiți de sine și care nu observau nimic.

Deodată, Gabriela zise scurt

— Bine: să plecăm.

Se ridică și porni. Țeapăn și cu fălcile strînse, Cezar plăti fără un cuvînt și lăsă pe masă obișnuitul bacșiș foarte mare pe care domnul Jean îl primi cu de asemeni obișnuitele temenele mute. Ieșiră fără un cuvînt Cezar trecu printre mese fără să se uite nici în dreapta nici în stînga, și strîngînd din fălci; dar pe cînd el trecea ignorîndu-i pe meseni, Gabriela trecu, alături de el, cu capă de vizon strînsă pe ea de parcă i-ar fi fost frig, deși nu era frig deloc, și cu capul sus, știind că e privită și că oamenii întorc capul după ea ca s-o urmărească din ochi; știa că mulți bărbați de la mesele din mijloc, printre care trecea, îi vor ține minte parfumul și-l vor căuta, dezamăgiți apoi că nu-l află la nevestele și amantele lor. Își ținea marginile capei cu o mîină din care nu se vedeau decît degetele lungi și albe, cu unghiile vopsite tipător și cu un briliant mare ce sclipea albăstrui. După trecerea lor, care stimise o clipă de atenție și de tăcere, murmurul de glasuri reîncepu, dar jumătate dintre meseni uitaseră de ce vorbeau cu cîteva clipe înainte, și acuma povesteau în ce teatru de mîina a doua și în ce piesă de mîina a doua o văzură pe Gabriela Ionescu jucînd un rol de mîina a doua, mai elegantă și mai plină de bijuterii decît cerea și chiar decît îngăduia rolul, iar alții, mai puțini la număr, îl recunoscuseră pe Cezar Lascari și istoriseau despre nebunia care-l apucase pe directorul Băncii „Europa, Societate Anonimă Română”, pentru actrița asta pe care-o avuseseră destui, și lipsită de ceva deosebit.

— Ei, nu exagerați și voi - spunea cîte o cunoaștere - are un ten, o piele albă și transparentă, cum nu se mai văd în București de cînd nu mai e aici madam Lupeseu; sigur că părul e vopsit, și că paloarea poate fi datorită unei boli de nemărturisit...

Și conversația se spargea într-un hohot de rîs, trecea la altceva, iar oamenii uitau de Cezar Lascari și Gabriela Ionescu. Aceștia se oprișeră o clipă în fața restaurantului. Unul din taxiurile negre ale Bucureștilor din acei ani - taxiuri suspecte și dărăpănate, care aveau ceva dubios, parcă oricînd gata să te ducă într-o casă de prostituție sau pe un loc viran unde să fii despuiat și asasinat, taxiurile care semănau cu niște codoașe bătrîne și mizere, dar aveau și ceva de dric vechi și prăfuit - un asemenea „Plymouth” model 1930 se desprinsese dintr-un șir unde străluceau și cîteva mașini noi, negre și sclipitoare, ale străinilor din local (mașini cu forme de delfin și de proiectil și cu grătarul nichelat al radiatorului, căruia englezii începuseră să-i spună pe atunci *the dollargrin* ') și înainta spre el zornăind din toate tîni-chelele-i obosite. Se urcară fără un cuvînt. Cezar Lascari dădu adresa Gabrielei și-și aprinse o țigară de foi (primise cîteva cutii de „Hor Fine” de la Dimitrie Cozianu sosit zilele acestea din Franța unde fusese în misiune). Fumă în tăcere, pe cînd mașina hodorogea pe străzi întortocheate, unde cîte un bărbat și o femeie parlamentau în cîte un colț de întuneric. Străzile erau prost luminate; cîte-o fațadă de beton ieșea din beznă doar ca să-și arate suprafața ciupită și ciuruită de schije din 1944, ca o față de bolnav de vărsat. Totul era tulbure, provizoriu, nesigur, neliniștitor. Cezar Lascari simțea asta și în sine însuși, și în viața lui, și împrejurul lui, în toate, în toți oamenii: universul întreg, cerul și pămîntul se mișcau neconținut ca în fața ochilor unui om beat. Pe ce te sprijini? În cine să ai încredere? În cine? În cine?

Își mușca țigara de foi, strivindu-i între dinți capătul și gustîndu-i amărăciunea otrăvită. Gabriela tăcea, palidă, cu marginile capei ușoare de blană lucioasă, pufoasă, cu spicul albăstriu, ridicate în jurul obrazilor. Din cînd în cînd îl spiona cu coada ochiului iute, apoi se uita iar înainte. Pe urmă, cîtăva vreme nu se mai uita la el. Deodată se-ntoarse și cu o mișcare îndemînatică și fulgerătoare, îi smulse țigara dintre dinți și o aruncă pe fereastră.

-r- Mai bagă-ți-o în ... mă-ti de țigară! șuieră ea furioasă, fierbînd. Ai putea fi măcar amabil cu mine! Sau măcar politicos. Ce taci aicea ca un tîmpit? Mă tratezi ca pe o curvă: plătești, îți faci chef!; n-ai ce vorbi cu mine! Mulțumesc!

¹ Rînjetul dolarului.

Apoi își scoase, cu degetele tremurînd, batista din poșetă și începu să-și ștergă ochii; un miros puternic de parfum franțuzesc birui izul stănut de benzină și pielărie veche din mașină. Cezar Lascari nici nu se mișcase, nici nu clipi din ochi. Era prea întuneric ca să vadă că se îngălbenise. Gabriela își luă batista de la ochi numai cît să-i mai arunce o ocheadă iscoditoare, rece și atentă, fără nici o urmă de lacrimi, apoi reîncepu să-și ștergă lacrimile absente, oftînd și înrercînd să se lească să plîngă. Nu izbutise încă nici cînd mașina se opri în fața casei. Cezar se dădu jos și-i oferî mîna ca s-o ajute să coboare; apoi plăti șoferul. Gabriela urcă treptele fără să-l aștepte. Spera s-o lase în pace în seara asta. Urcînd, era cu urechile ciulite; și într-adevăr, prin ciocănitul mărunț și sec al tocurilor ei foarte subțiri și foarte înalte, auzi scîrțîitul ghetelor lui Cezar. O ajunsese cînd apăsa pe butonul ascensorului. Ea se întoarse și-l privi peste umăr:

— Sînt obosită astă-seară. Lasă-mă singură.

Și adăugă silindu-se să rostească mai puțin uscat și obraznic:

— Nu stau decît două minute, murmură Cezar Lascari, abia dezlipindu-și buzele una de alta.

Vorbise neutru, impersonal. Gabriela îi mai zvîrli o căutătură ceretătoare, dar nu-l văzu decît galben, cu ochii la ascensorul care cobora chiar atunci în fața lor.

Cînd ajunseră sus, Gabriela deschise și trecu prin antreu, prin living-room, și intră în baie fără să aprindă nici o lumină. Dădu drumul la apa caldă și începu să se dezbrace; se opri, într-un singur ciorap, și încuie ușa; apoi urmă să se dezbrace. Făcu o baie caldă, își puse un halat și ieși.

Toate ușile dulapurilor clădite în perete erau deschise. Pe jos erau risipite rochii de stradă și de seară, blănurile -- una de vizon, una de astrahan, una din aceluia *mouton dori*, blană de oaie tunsă mărunț și vopsită, pe care-o pusese la modă italienii în vremea de sărăcie a războiului - și erau toate tăiate în bucăți. În clipa aceea, Cezar Lascari, cu foarfecele în mînă (căutase în cutia de lucru a Gabrielei, ascunsă într-un colț de dulap), tăia o capă de vulpi albastre. Totul era ciopîrțit, sfirțecat, nimic; triumphiuri de astrahan și fișii de vizon tăiat de-a curmerzișul zăceau pe jos ca într-un atelier de blănar în care a intrat un nebun furios. Cezar Lascari ridică ochii tulburi și urmă să ta-

ie în bucăți capă de vulpi albastre. Era gâlbejit și scofîlcit la față, și zîmbea strîmb, jenat și sfidător, ca un copil obraznic care a făcut ceva urît și totuși știe că nu va fi pedepsit.

— Cezar! Ce-ai făcut? suflă Gabriela înmărmurită, înghețată de spaimă.

Toată averea pe care i-o dăruise se făcea zdrențe în fața ochilor ei, căci Lascari tăia fără să se oprească și fără să răspundă. Tot ce-i dăduse. Mai rămîneau bijuteriile. Dar blănurile astea făceau de zece ori, de o sută de ori mai mult decît fusese prețuită, în anii din urmă, viața unui om. (Cu o blană de-aceasta se salvase cîte-o familie întreagă de evrei de deportare și de moarte în lagărele din Transnistria.) „Mai rămîn bijuteriile”, se gîndea Gabriela tremurînd de enervare, de furie și de frică. Răcni, răgușită:

— Ce faci? Oprește-te!

Dar el o privi cu asemenea ochi tulburi, în care ei i se păru că vede o nebulă primejdioasă (în anii ce abia trecuseră, era mult mai ușor să trimiți un om la moarte decît să ai o blană de vizon și cu atît mai vîrtos s-o distjugi). Încît îi fu frică de cine știe ce faptă a lui Cezar, și amuți. El se repezi la un mic scrin din lemn de trandafir, cu capete de divinități grecești, ghirlande de flori și frunze încrustate în el. Scrinul acesta cu lemnul de culoarea mierei, boltit și unduit ca un violoncel, fusese în casa lui Alexandru Cozianu, apoi în a Davidei Lascari, apoi în a lui Șerban, tatăl lui Cezar, iar Cezar îl schimbase cu unul mai mare dar mai puțin prețios, iar pe acesta i-l dăruise Gabrielei, „să ai unde-ți ține bijuteriile”. Acuma îl izbi cu piciorul pînă ce lemnul de trandafir vechi de două sute de ani se făcu țîndări. Cezar scoase caseta de bijuterii și o desfăcu cu vîrfurile foarfecilor; scoase afară inelele și colanul de perle, brățările și broșele în briliante, o luă pe Gabriela de umăr și o dădu brutal la o parte, intră în baie și se auzi un zgomot ca de pietricele pe o lespede; aruncase totul în closet; apoi. vîjîitul apei arătă că Gabriela nu mai avea bijuterii. Cezar ieși și se uită la ea de sus pînă jos: căuta ceva. Găsi. O apucă de mînă, îi smulse inelele de pe degete și le azvîrli pe fereastra deschisă; pieriră în întuneric, și nu se auziră căzînd; garsoniera Gabrielei era la etajul opt. Cu o mișcare pe care nu și-o putu stăpîni, Gabriela înspăimîntată își acoperi urechile cu mîinile. Îi era frică să nu smulgă cerceii cu aceeași brutalitate cu care-i trăsese inelele din deget. Cezar Lascari păru că e

gata să se repeadă la ea; îi aruncă o privire de furie și de ură; dar văzînd-o așa de palidă și cu mîinile pe urechi, se schimbă deodată la față. I se făcuse milă. Se depărta și se lăsă să cadă într-un fotoliu, suflînd greu. Părea foarte obosit. Părul lui se încărunește, mai adineauri periat și lipit de cap, îi afîma acuma răvășit pe tîmple, gulerul alb se muiase de sudoare și se mototolise, cravata îi atîrna într-o parte. În clipa asta, pungile de sub ochi, pielea încrêțită la tîmple, culele de pe obraz și de pe frunte îl arătau foarte îmbătrînit, mai bătrîn decît era. Se uită la Gabriela cu o privire jalnică și o întrebă:

— De ce nu mă iubești?

Gabriela veni lîngă el și îngenunche lîngă fotoliu; își puse obrazul pe pieptul lui, lîngă umăr, iar Cezar Lascari începu s-o mîngîie în neștire pe părul tăiat scurt - după moda lansată atunci, *American bob*.

— De ce nu ești cuminte, fetița mea? întrebă Lascari cu durere, mîngîind-o mereu pe cap.

Gabriela începu să plîngă, de astă dată cu adevărat: emoția de adineauri îi zguduise nervii. Cezar Lascari se apucă s-o roage, stupid, să nu mai plîngă, ceea ce nu era în puterea ei. Printre sughituri, Gabriela îngîmă:

— Da' eu te iubesc... Vrei să mă nenorocești, să mă omori, și de-aia le faci pe toate... ca să-mi arăți că nu-ți pasă de mine, hu-hu-huu...

Și începu să plîngă chiar în hohote:

— ... pentru prostiile tale... pentru gelozia ta... să mor eu... mă jur pe mormîntul mamei că n-aveai de ce să fii gelos nici atîtica, îți jur, îți jur, îți jur... hu-hu-huu...

Cezar Lascari trebui să se ridice de pe scaun, s-o așeze pe ea, s-o mîngîie, să încerce s-o liniștească, dar fără succes; plîngea și mai tare, cu nervi și înecîndu-se. Se repezi în baie, luă apă în pumni și o stropi în față, o ridică în brațe și o culcă pe pat; după cîteva clipe mîngîierile pîrintești cu care voise s-o aline luă alt caracter; cei doi ajunseră să se sărute și, în sfîrșit, Cezar nu adormi decît în zori, după o noapte de dezlănțuire a simțurilor și de sfortări erotice care-l făcură să se simtă ca de douăzeci de ani. Numai Gabriela stătu încă în capul oaselor, gîndindu-se încordată la ceva; apoi adormi și ea, și se trezi tîrziu, aproape de prînz, auzind cheia cum se învîrte în broască. Deschise ochii și-l văzu pe Cezar, într-un costum proaspăt, cu o cămașă ca

zăpada, cu obrazul netezit, masat, frecat cu creme, și cu părul lins pe cap ca totdeauna; se așeză pe marginea patului și se aplecă s-o sărute:

— Bună dimineața.

Apoi scoase din buzunar cîteva cutiute de piele:

— Ți-am adus ceva, ca să mă ierți.

Gabriela începu să le deschidă: inele cu briliante, colan de perle, broșe, tot ce avusese, dar totul nou, pietrele mai mari și mai frumoase. Țipă de uimire și-i sări de gît, pe cînd el spunea:

— Am vorbit cu Kamerling; n-ai decît să treci pe la el și să-ți comanzi blănuri noi...

Dar ea nu-l mai lăsă să vorbească, și se rostogoliră iar pe pat, în odaia răvășită, plină cu bucăți de stofă și de blănuri scumpe, ciopîrtite, și de țăndărilor de lemn de trandafir zdrobit.

După ce plecă în sfîrșit Cezar, Gabriela, obosită și morocănoasă, mult mai puțin fericită decît i se arătase lui, se mai uită o dată, cu un ochi critic, la bijuteriile pe care i le adusese, apoi dădu drumul apei calde și făcu o baie. Peste un ceas, într-un tailleur vișiniu deschis, cu fusta lungă pînă aproape de glezne, pantofi cu tocuri Ludovic al XV-lea, o pălărioară neagră și mănuși negre pînă la cot, și cu patru nurci canadiene la gît, mergea repede pe stradă, cu acel aer preocupat, grăbit și hotărît de-a ajunge într-un anumit loc, pe care-l au dinii care umblă după miezul nopții prin București. Nu era atentă nici la privirile admirative ale trecătorilor, nici la ziua luminoasă de primăvară, nici la pereții pe care scria cu miniu roșu, *Jos Maniu! Moarte fasciștilor! Regele și patria!* Pătrunse într-unui din blocurile cu apartamente de pe o stradă din apropierea bulevardelor, intră în lift, urcă, sună la o sonerie, cu graba și precizia cuiva care a fost de multe ori în locul acela. Ușa se deschise și se ivi un tînr înalt și subțire, cu părul lins pe tîmple și lung pe ceafă, dar grămădit și buclat deasupra frunții ca într-un moț, după moda lansată de actorii de cinematograf italieni prin anii 1940. În pantaloni strimți de culoarea cafelei cu lapte, pulover la fel și pantofi de piele de porc cu talpă de o grosime enormă, omul acesta de vreo treizeci de ani avea o față plăcută, netedă, îngrijită și care nu spunea nimic; se ținea țeapăn și vorbea mai gros decît îi era glasul adevărat; vorbea din gușă, cu multă fermitate, siguranță și încredere în sine.

— Sărut mîinile, zise el și se dădu la o parte, ca să-i facă loc.

Gabriela Ionescu intră repede într-o garsonieră aidoma cu a ei, cu aceleași lămpi făcute din vase pîntecoase, italienești, cu abajururi enorme de pergament, cu aceleași fotolii englezești îmbrăcate în cretonă, cu aceleași covoare persiene pe podele; în locul tablourilor de Pallady de la Gabriela, aici erau gravuri englezești cu cai de curse; în locul mirosului puternic, apăsător de parfumuri franțuzești, aici mirosea a tutun de pipă și a țigări americane.

Junele o luă pe Gabriela de umeri și o sărută cu autoritate. Ea se lipi strîns de el.

— Strînge-mă, Bobel, strînge-mă tare, să-mi treacă, zise ea cu obrazul lipit de pieptul lui și cu ochii închiși.

El o depărta cu forța și se uită la ea cercetător.

— Ce s-a întimplat? Ce e?

— Na-ți-le... Păstrează-le tu, zise ea scofînd din poșetă cutiile de bijuterii. Am avut o noapte îngrozitoare; nici nu poți să-ți închipui; a înnebunit babalîcul, Bobel dragă, și m-a chinuit, m-a martirizat, a fost înspăimîntător...

— Sînt veritabile? întrebă Bobel în loc de răspuns, uitîndu-se atent la briliante.

— Sigur că sînt; cînd îl apucă pandaliile, aruncă cu ele, Bobel, iubite, de parcă ar fi cioburi de sifon.

— Ești sigură că nu sînt de strass? întrebă iar Bobel, examinînd, critic briliantele.

— N-ai decît să le dai la Hollinger să le evalueze, și nu mă mai întreba atîta, exclamă Gabriela impacientată.

Bobel puse bijuteriile la loc în cutii și ascultă foarte calm toată povestea, așezat pe brațul unui fotoliu și legănîndu-și în aer piciorul în pantof galben cu talpă enormă, după ultima modă a vremii în care domina gustul anglo-saxon pentru o eleganță confortabilă și greoaie, eleganță de boieri de țară care-și petrec viața jucîndu-se cu mingea. Dar pe măsură ce povestea ea, Bobel devenea mai puțin senin, și la un anumit moment începu să-și încrunte sprîncenele bine desenate. La sfîrșit, Gabriela se opri, intimidată, văzînd că l-a nemulțumit. Bobel era rece și distant, și tăcea.

— Ce stai și nu spui nimic? întrebă ea sfidător, din timiditate.

— Ce să spun? Bobel dădu din umeri. N-am nimic de spus. Văd că n-ai să faci niciodată nimic în viață... Ce nevoie aveai să-l provoci?

— Nu l-am provocat! Mi-a făcut o scenă fiindcă a simțit că te iubesc pe tine! exclamă enervată Gabriela.

— Și ce nevoie avea să simtă? întrebă el brutal. Dacă tot era vorba să-ți cumpere încă un rînd de bijuterii și de blănuri, mai bine rămîneau și cu alea vechi, și le aveai și pe astea...

Stătu o clipă pe gînduri, apoi rosti glacial și necruțător:

— Nu-mi plac curvele păguboase...

— Bobel! gemu dureros Gabriela și se lipi de el.

El o împinse cu cotul:

— Hai, cară-te... Nu te băga în mine...

— Bobel! Nu vorbi așa cu mine! Numai pe tine te am! Dacă și tu te porți prost cu mine, mă omor!

Și-i cuprinse gîtul cu brațele. Bobel se desfăcu și o împinse de la sine, dezgustat.

— Hai sictir... Ia mai lasă-mă cu chestiile astea...

Gabriela începu să plîngă, dar el nici n-o luă în seamă. Atunci ei îi trecură lacrimile dintr-o dată, deveni zîmbitoare și galeșă și începu să se lipească iarăși de el. Dar Bobel nu se lăsă înduplecat decît după ce dînsa îi jură că va fi mai stăpînită altă dată și mai abilă; abia după aceea consimți s-o sărute și s-o mîngîie în felul lui superior, plictisit și autoritar.

IV

După doi ani, în vara lui 1947, Alexandra Lascari, căreia i se vedeau acuma mai bine firele albe din păr, mergea într-o după-amiază pe stradă cu Ionel Haralamb. Ionel Haralamb purta niște haine vechi (nu-și mai făcuse nici un costum nou în ultimii ani), era cam tras la față și avea o privire neliniștită, cercetătoare. Un neastîmpăr asemănător și aceeași îngrijorare se citea în felul de-a fi, nervos, fără veselie, al Alexandrei. Și ea arăta prost; ochii nu-i mai erau atît de limpezi; părul dezordonat, hainele puse la îndeplinire, arătau că nu stătuse multă vreme la oglindă. Le era cald la amîndoi în acea amiază de sfîrșit de vară, și mergeau repede pe străzi prăfuite, neîngrijite; sergenții de stradă, în uniforme cafenii tocite și

mototolite, se uitau în neștire după tramvaiele ticsite de oameni nădușiți, afirnați în ciorchine pe scări; cîinii rătăceau pe lîngă case; la un colț, doi șoferi săriseră din taxiuri și se băteau, între mașinile cu motorul în mers și cu ușa deschisă. Cerșetori se fîrau pe trotuar, oameni grăbiți și preocupați umblau repede, meșterind un covirg, sau citind *Semnalul* ori *Adevărul*, ultimele ziare care mai aparțineau unor particulari sau grupuri de particulari. Prin mulțimea asta asudată, nervoasă, certăreață, care aștepta ceva, dorea ceva, era nemulțumită și iritată, Ionel Haralamb și cu Alexandra Lascari, oameni de patruzeci-cincizeci de ani, nervoși și îngrijorați și ei, își făceau loc, umbrind repede spre cartierul Bursei și băncilor, unde era și banca „*Europa S.A.M.*” Nu se opriră decît o clipă, pe una din străzile din preajma Pieței C.A. Rosetti, botezată astfel după marele om politic al cărui aderent interesat fusese Lascăr Lascari, bunicul Alexandrei. Pe o asemenea străduță liniștită, în fața unei case vechi cu grădiniță și cu grilaj de fier vopsit alb, sedea un bărbat care părea bătrîn, mai ales, prin spinarea încovoiată, gîtul slab și împins înaintea, capul tremurător și privirea năîngă. Sedea pe un scaun pe trotuar, cu mîinile pe baston și cu o pălărie de pai pe cap; și la trecerea oricui, femeie sau bărbat, tînăr sau bătrîn, saluta ridicîndu-și pălăria, fără să i se schimbe nimic din expresia imbecilă. Alexandra se făcu palidă cînd ajunse la zece pași de el. Murmură:

— Dodel... Și uitasem că trecem prin fața casei lui...

Se stăpîni iar cînd se opri în fața omului așezat pe scaun, îl întrebă pe un ton firesc:

— Ce mai faci, Dodel? *Ca va?*

— *Ca va, merci* \ răspunse sîsîit nerodul. Voi ce mai faceți ? Sezar se mai face?

— Mulțumesc, bine; mă duc tocmă pe la el cu domnul Ionel Haralamb; îl cunoști?

— Da' sau nu? Bonzur, domnule dragă. Se mai faci?

— Mai vino pe la noi - zise Alexandra - vino pe la noi neapărat; acum te-am salutat, Dodel, mă grăbesc, mă așteaptă Cezar. La revedere!

'Bine?

'Bine, mulțumesc

Și plecă repede, în vreme ce ramolitul Dodel își ridică pălăria exact ca și pentru ei, pentru o femeie cu o plasă cu pîine și zarzavat, care trecea acuma prin fața lui.

— Vai de mine, ce groaznic! murmură tulburată Alexandra. Sărăcuțul de el... Parcă ieri ne jucam de-a v-ați-ascunselea cu el la țară... și uite-l... Doamne, Doamne...

— Draga mea, dacă nu l-ar fi tîmpit abuzul de fete mici, n'ar fi singurul din frații Dudești care a rămas în țară. Top' au avut cap. Toți. Au sacrificat bani pentru pașapoarte, pentru avioane, care să plece cu ei pe ascuns, au făcut ce-au știut și-au plecat. Noi ce căutăm aici? Ce ne mai ține? vorbi înfrigurat Ionel Haralamb.

O ținea strîns de braț și mergeau repede pe Bulevardul Carol, spre Bursă, ciocnindu-se de mulțimea care curgea pe trotuare, și trecînd peste cîrjele pe care cerșetorii și le întinseseră pe jos.

— E ultimul moment cînd se mai poate pleca. Și acuma e greu. Dar cîtă vreme mai e Jean-Pierre Haralamb la Externe, se mai poate. Cît o să dureze? Mai durează un an? O lună? O săptămînă? Nu știu.

— Cine să dureze? Comuniștii? întrebă mașinal doamna Lascari.

Ionel Haralamb dădu din umeri, cu un rîs sec, enervat

— Nu comuniștii - Jean-Pierre Haralamb la Externe! Toți credeți c-o să cază comuniștii dintr-un moment într-altul! Nu vreți să pricepeți că n-o să cadă de bunăvoie, și că în momentul ăsta nu există forță care să-i răstoarne...

Alexandra tăcea, întunecată. Ochii ei ca viorelele păreau cenușii; era îngrijorată, prost dispusă, se simțea bolnavă.

— Trebuie să plecăm... trebuie să plecăm, repetă pentru a mia oară în zilele acelea Ionel Haralamb. Sîntem în pericol. Toți au plecat: Ionaș Apostolescu a plecat. Bătrîna Basarab-Comnen a plecat. Elisa Vogoride a plecat cu bărbatu-său, frații tăi au plecat, madam Xanto a plecat, Candiotu a plecat demult, ca și Max, numai Cezar și cu tine stați aici, și eu după tine... Știi bine că eu am să stau, dacă stai și tu, dar dacă stau, mă curăț și eu cu voi. Așa că din dragoste pentru tine, dar și din dragoste pentru mine, vreau să plecăm... încheie Ionel Haralamb cu un rîs sec.

Alexandra îi strînse brațul și zîmbi șters:

— Bine, o să plecăm...

Apoi repetă, cu privirea concentrată în gol:

— Da, trebuie să plecăm... E evident...

Treceau printre grupuri de oameni cu mîinile în buzunare, cu ume-rii ridicați, care stăteau în cercuri mici, nas în nas, întorcînd spatele trecătorilor. Pe trotuarele dimprejurul palatului lui vodă Șuțu, mai tîrziu banca Chrissovelloni, pe străduțele din jurul Bursei și spre Lips-cani și Șelari, oamenii aceștia în haine ponosite, slinoși, nebărbierii, mergeau de la un grup la altul, discutau cu aprindere, tăceau brusc la apropierea cuiva străin de meseria lor și pe care-l recunoșteau nu se știe după ce semne; din cînd în cînd se risipeau, fără veste, cu aerul de a fi în trecere, de-a privi vitrinele: apăruseră trei-patru civili care opreau pe unul sau doi, arătau discret o legitimație și le cereau să-i ur-meze. Cei arestați astfel se supuneau fără un cuvînt, și lăsau să le cadă discret din buzunare, un pachet cît o boabă de fasole într-o bucă-țică de hîrtie, sau o punguță de piele fină. Agenții se opreau, ridicau de pe jos pachetelul, desfăceau hîrtia:

— Al dumitale e briliantul ăsta?

Sau deschideau punga:

— Napoleonii ăștia ți-au căzut din buzunar...

— Mie? Nu există! în viața mea n-am avut... Mă jur pe ce vreți! Aduc martori! exclamau cu indignare virtuoașă misiții arestați.

Alexandra și Ionel Haralamb trecură tocmai pe cînd se petrecea o asemenea scenă; Ionel Haralamb o sili să caute trotuarul cellalt.

— Mîine-poi_mîine o să-i vezi pe agenți și la Cezar, la biroul lui de la bancă... și la voi acasă... murmură el întunecat...

— Nu cobi, Ionel, zise Alexandra scuturîndu-se.

— Nu cobesc, te anunț. Așa are să fie, dacă nu plecăm, spuse cu încăpățîinare Ionel Haralamb și împinse, ca să-i facă loc Alexandrei, canatul cu grătar de bronz al ușii care dădea în holul băncii „Europa, Societate Anonimă Română”.

Portarul salută respectuos pe soția unuia din directori; Alexandra și cu Ionel Haralamb trecură prin încăperea enormă și rece, cu coloane de falsă marmură, plăci de teracotă cu flori pe pereți, și lămpi de sticlă lucrată în stilul căutat, lipsit de grație și eleganță, grosolan și afectat, al anilor 1900. Urcară scara pustie, trecură prin coridoare tăcute, cu covoare groase, cu uși cu firme de sticlă neagră cu litere de aur, și ferestre nespălate prin care se vedeau coșuri de case, curți,

colțuri de pavaj cu grămezi de gunoaie. Bătură într-o ușă, și le des-chise secretarul care se înclină și mai respectuos decît portarul:

— Sărut mîinile... Domnul director e în conferință cu domnul Tielemans și cu domnul Lallemand, dar îl pot preveni...

— Nu, lasă, ședem aici, la dumneata, răspunse Alexandra și se așază într-unui din fotoliile mari de piele roșie.

Ionel Haralamb îl luă pe secretar la o parte:

— Ești drăguț să-mi vinzi o sută de lire sterline?

Secretarul se întoarse către un bătrîn înalt și îndoit din spate, care stătea la fereastră și se uita în stradă:

— Domnu' Marcus!

Domnul Marcus se întoarse și se apropie fără grabă. Era slab, cu hainele uzate și decolorate, cu ochii plumburii și privirea veșnic dusă undeva peste capul celui care-i vorbea. Pantofii scîlciți și cenușii de praf, mîinile murdare, trupul pierdut în haine uzate și rufe cenușii trecură peste un covor de Kherassan, gros de două degete, cu flori al-bastre, vcr/i și roșii ca ochii de pe o coadă de păun.

— Domnu' Marcus, vinde te rog o sută de lire sterline...

Telefonul sună. Secretarul se întrerupse și răspunse:

— Alo?... Da... Cumpărăm o mie de bucăți la șaptezeci de mii de lei fix... Cum? Ferm, pe azi (se uită la ceas) la ora închiderii... Ce-ți pasă ție (și începu să rîdă), poate că avem motive să cumpărăm...

Închise telefonul.

— Domnu' Marcus, cît fac „caii”?

„Caii” erau, în jargonul aceluia an și aceluia loc, suveranii de aur cu capul regelui Angliei pe o parte, și sfîntul Gheorghe călare, pe cea-laltă. Domnul Marcus se lăsă de pe-un picior pe cellalt, apoi spuse:

— Pot să vă spun cît făceau acum o jumătate de oră... De o jumătate de oră n-am mai făcut nici o vînzare; începuse să scadă; se căutau mai ales dolari de hîrtie, hîrțiile de o sută fac primă...

Ionel Haralamb, cu mîinile în buzunare, se uita la domnul Marcus ca la un obiect de lemn. Apoi se întoarse ușor într-o parte și începu să contemple tavanul. Secretarul înțelese și îl întrerupse pe bătrîn:

— Dă-le drumul la prețul pieței, sau scazi și dumneata un procent, și gata.

Apoi se apropie de Ionel Haralamb și-l întrebă discret:

— Aveți aurul la dumneavoastră?

Ionel Haralamb scoase din buzunar cinci fișicuri și i le dădu. În clipa aceea sună undeva o sonerie înăbușită. Secretarul îi trecu iute fișicurile domnului Marcus, apoi dispăru: domnul Marcus ieși și el, fără zgomot.

Pe ușa pe unde ieșise secretarul se auziră glasuri vorbind pe franțuzește. Apoi un bărbat cărunt și slab, cu ochelari de baga, și unul rotofei și blond, cu ochelari de aur, ieșiră zîmbind și vorbind cu cineva dinăuntru; secretarul îi urmă și le arătă calea. Cezar Lascari apărură în ușă:

— Ce-i cu voi aici? întrebă el mirat.

— Am trecut prin apropiere cu Ionel și am venit să te văd, să-mi spui... Nici nu-ți închipui cît de neliniștită sînt... zise Alexandra și intră în biroul lui Cezar, urmată de Ionel Haralamb.

Cezar închise ușa. Era preocupat, nervos:

— Ei, parcă deseară nu puteai afla... Totuna era...

— Nu te-ai putut înțelege cu ei?

— Nu... îmi oferă două sute de mii de franci elvețieni pentru fabrica din Colentina, și nu pot accepta... în sfîrșit, o să ne mai tîrguim noi, și-o să mai dea ei ceva...

— N-ar trebui pierdută nici o zi, murmură Ionel; nu vreau să te influențez, dar să știi, nu e de pierdut nici o zi...

Cezar Lascari dădu din umeri. Era galben, și avea pungi sub ochi. Patima lui trupească pentru Gaby Ionescu îl storcea de puteri.

— Poți să-ți închipui că nici eu nu văd la ce-am mai sta în țara asta nenorocită... Nu se mai poate trăi... Dar știi cît mi-au cerut șmecherii aștia care au fost la mine adineauri ca să-mi transfere banii prin legația lor?

— Nu știu, zise Ionel Haralamb.

— Mi-au cerut douăzeci și cinci la sută! Îți dai seama ce înseamnă asta? Să plătesc o sută de mii de dolari pentru că ei binevoiesc să scrie o scrisoare în Elveția?

— O sută de mii de dolari? E dur... murmură Ionel Haralamb, impresionat. Dar adăugă, după o clipă de gîndire: Dar nici să rămîi cu comuniștii nu-i plăcut...

Lascari dădu din umeri, rîzînd sec, și nu răspunse nimic; în schimb se-ntoarse spre Alexandra:

— N-o să pot veni la masă, zise el și privirea i se tulbură foarte puțin, deveni foarte ușor vagă, neprecisă, fără focar. Alexandra clipi fără să vrea, și zise, privindu-l senin cu ochii ei viorii, umbriți de timiditate:

— Bine...

Atîta tot; fu singura manifestare a faptului că Alexandra știa, și că soțul ei știa că ea știe.

— Dă-mi niște bani; am pierdut la bridge, zise Alexandra.

Cezar Lascari deschise sertarul biroului și scoase cîteva pachete de bancnote pe care le aruncă pe placa de cristal. Ionel Haralamb zise, de parcă vorbea singur:

— Nu mai e nici un moment de pierdut, trebuie plecat cu orice mijloc...

— Vrei să dau o sută de mii de dolari? întrebă Cezar Lascari cu o umbră de iritație. Lasă-mă și tu să mă mai tîrguiesc, frate dragă...

După ce pleacă Alexandra și Ionel Haralamb, Cezar Lascari mai expedie cîteva afaceri mărunte și curente, ceru mașina și-i spuse șoferului să-l ducă în strada C.A. Rosetti. Mergea la Gaby Ionescu. Pe drum, rezemat pe pernele mașinii, cu capul răsturnat pe spate, se gîndea cu strîngere de inimă și cu oboseală, că în fiecare zi se auzea de încă cineva care fugise. Dispăreau în fiecare zi din București și se afla după cîtăva vreme că sînt în Austria, în Elveția, în Franța, în Germania occidentală, căreia i se spunea pe atunci Bizonia. Toată țara, adică ceea ce însemnase pînă atunci țara pentru Cezar Lascari și mulți alții de felul lui, se destrăma cu o repeziciune cumplită. Era o lume întreagă care se risipea, se desfăcea și se risipea, se topea; iar o altă lume, nouă și dușmană, înainta din ce în ce, urca din ce în ce; presiunea ei se simțea pretutindeni. Pretutindeni oameni noi, necunoscuți pînă atunci, cu metode inadmisibile, cu o consecvență necruțătoare, și care împingeau mereu, înlăturau, săpau la temelii, strîmtau tot mai mult volumul de aer respirabil pentru Cezar Lascari și cei ca el, făceau imposibile tot mai multe tipuri de afaceri, limitau tot mai mult dreptul de a poseda, dreptul de a întreprinde o afacere, de a lansa o idee comercială, bancară, industrială; în fabrici, comitete muncitorești, syndicate, partidul comunist; la Bursă și la bancă, presiunea statului, unde, deși la ministerele economice erau oameni dinainte, tot se exercita influența subterană sau fățișă a comuniștilor.

Totul se dărima, totul se ducea de rîpă, fără să se poată întrevădea exact ce are să-i urmeze, dar destul totuși ca să simtă Cezar Lascari că pentru el nu va mai fi loc. Urcă la Gabriela plin de o hotărîre sumbră. Gabriela îl primi în pijama de mătase albastră ca noaptea și prin care i se ghiceau formele trupului pînă în amănunte. Era fardată, coafată, cu unghiile făcute, și zîmbea mulțumită; începuse să facă a doua bărbie; se îngrașă abia văzut; lui Cezar însă tocmai așa îi plăcea, și se îndrăgostea de ea neîncetat, mai tare acum ca la început. Gaby pregătise tacîm pentru ei doi pe o măsuță chinezească de lac negru cu flori și personaje de aur, de sidef și de smalt roșu, mobilă ciudată și neliniștitoare. Cezar vorbi la început monosilabic și morocănos, fără să ia seama la bunătățile reci pe care le mîncă, de la homar pînă la ananas, totul din conserve, iar conservele de la anumite legații străine cu care Cezar avea relații prietenești.

— Ce e cu tine, puile? întrebă Gaby mirată. De cîteva săptămîni încoace ești tot mai mahmur...

— Ascultă, vreau să stăm de vorbă serios, zise Cezar.

Se uita la ea și cumpănea în gînd: da, are să trebuiască să-i spună. Ca să n-o ia pe nepregătite, cînd va veni momentul.

Îi explică pe larg, oprindu-se la detalii. De mult se hotărîse. O va lua și pe ea. Va sacrifica orice ca să obțină un pașaport și pentru ea. Și vor călători împreună.

— De altfel, nevastă-mea și-așa ține morțiș să plecăm cu un amic de-al ei și de-al meu, rîse Cezar Lascari. În loc de trei, o să fim patru, adică și cu fetița, cinci. O să insist și-o s-o conving pe Alexandra să nu se opuiască să vii și tu. O să accepte, adăuga dînsul. O să accepte. Alexandra e bună. E foarte bună. E aproape slabă. O dată la Paris sau în Elveția, o să putem trăi poate mai liber chiar decît aici. Acolo, străin în țară străină, n-o să fie cine să ne vadă, cine să ne bîrfească, cine să ne condamne. N-ai fost niciodată în străinătate, ești prea tînără; războiul a început cînd n-aveai douăzeci de ani... Ei, acum a o să călătorești - adică o să călătorim, să vedem Italia, Spania, Mediterana, țările scandinave...

Gabriela ședea pe brațul unui fotoliu și-l asculta, așa cum șezuse cîndva, ascultînd-o, prietenul ei Bobel. Dar poziția asta îi întindea mătasea pijamalei peste coapsă și-i desena formele pîntecului, astfel că, vorbindu-i, Cezar Lascari începu să facă planuri din ce în ce mai

strălucitoare. Ea îl privea ca de departe de tot, ca pe un om de care vrei să-ți dai seama dacă nu minte. Dar nu asta era grija ei. Voia să-și stăpînească mirarea și emoția, să-și limpezească ideile, să se lămuirească exact ce e de făcut.

— Ce zici? De ce taci? întrebă Cezar Lascari.

Se ridică de la masă, își șterse gura cu șervetul și veni la ea s-o ia în brațe și s-o privească pierdut, topit.

— Vii cu mine? întrebă el răgușit.

Gaby Ionescu strivi în scrumieră țigara mînjită cu roșu de buze și spuse:

— Te-ai gîndit numai la tine...

— Cum adică? Ce vrei să spui? întrebă el tulburat și surprins.

Ea, în clipa aceasta, șovăia. Să îndrăznească? Să tacă? Găsi o cale de mijloc: o apropiere treptată de punctul primejdios. Dacă Cezar avea să reacționeze bine la acest prim pas, putea să-l prostească mai grosolan. Dacă nu, trebuia amînat răspunsul.

— Uite de ce nu te-ai gîndit la mine. Fiindcă-ți închipui că numai tu ai nevastă și copil... stai, nu uesări așa, că nu vreau să spun c-aș avea și eu bărbat și copil, dar am părinți, am o mămică pe care-o iubesc, și care-ar muri dac-aș pleca așa, pe nepusă masă, fără să-i spun nimic...

Tresărirea și încruntarea ușoară a lui Cezar îi fuseseră destul. Nu se putea.

— Nu mi-ai vorbit niciodată de părinții tăi, spuse el nemulțumit. O să-i luăm și pe ei, și gata!

— Și pe frate-meu? întrebă Gabriela, riscîndu-se totuși.

— Ai și un frate? Nu mi-ai spus niciodată nimic...

— Fiindcă nu țin să te pisez cu familia mea... Cu ce ți-am fost eu o greutate? Nu ți-am cerut niciodată nimic, nici măcar pentru mine, darmite pentru ei... Și nici acum nu-ți cer. („iVu-7 pot pune să scoată pașaport pentru Bobel; ar vedea imediat că nu e frate cu mine... Ce mi-a venit să-l fac frate? Ce prostie. Dar pentru un văr s-ar fi mirat și mai mult că insist, și-ar fi bănuțit...”) Nu, nu-ți cer nimica. Un singur lucru vreau: lasă-mă să mă duc două-trei zile la Găeșd, unde sînt ei cu casa, și să le-o strecor eu așa, ca să nu le pară prea rău... Uite, chiar azi după-amiază plec...

— Dar întâi stai cu mine, zise răgușit și zîmbind Cezar, cu ochii tulburi și fața congestionată.

întinse mîinile spre ea, dar Gabriela sări îndărăt, plictisită:

— Nu, lasă-mă: azi nu prea mă simt bine...

Cezar se schimbă la față. Făcu o sforțare ca să-și stăpînească nemulțumirea și pofta; dar Gabriela îl bătu pe obraz:

— Asta nu înseamnă că nu poți să mă săruți... părintește.

Peste cîtăva vreme, Cezar Lascari plecă, amețit, înnebunit de patimă, așteptînd-o deja pe Gabriela să se întoarcă; iar ea se îmbrăcă de oraș, luă un taxi și se nu duse la gară, ci dădu o adresă în oraș; se ducea la Bobel, să-i spună.

V

In seara zilei aceleia, Ionel Haralamb se afla cu cîțiva prieteni într-un bar de noapte. într-un colț al acelorași străzi pe care ziua se înghesuiau, cu spatele la trecători, grupurile de misiți clandestini în conciliabulele lor suspecte, unde erau arestați și unde-și făceau apoi iarăși apariția aceiași misiți, dar și mai înfometați, și mai febrili, noaptea o firmă discretă răspîndea o lumină portocalie pe trotuar: „Colorado”. Departe era Rio Colorado, departe Sierra Nevada, departe Mexicul și California; la zece kilometri de această firmă începea cîmpia cu porumb și cu țărani, iar la cîteva sute de metri se aflau biserici vechi clădite de boieri mînuitori de sabie și biserici zidite de alți boieri, în anterie de șamalageă, încinși cu șaluri de Cașmir, și cu ișlice în cap ca niște bei persani. Ce căuta aici Colorado? Înăuntru era lumină puțină, portocalie, înghesuială, femei decoltate, cu umerii goi, chelneri în frac; în fumul gros de tutun, pe platoul de dans se mișca unitar, ca o singură bucată de carne, cu consistența moale și elastică a cîrnilor, masa de dansatori cu spatele lipit unul de altul, lovindu-se la fiecare pas, și a căror simțire nu protesta la atîta frecătură de trupuri străine și indifferente, la această intimitate animalică; erau de altfel beți de șampanie și de whisky, amețiți de mirosul de fum de tutun, de amestecul de parfumuri și de un ușor iz de sudoare, care toate la un loc făceau un aer greu și parfumat, în același timp îm-

bătător și grețos. Ionel Haralamb nu dansa; ședea la o masă cu prietenii săi (o pereche, soț și soție, care avuseseră moșii în Moldova și mai rămăseseră cu o vie la Odobești, vie ce avea să fie naționalizată și ea în 1949), și bea, ca să poată suporta încordarea.

— Mai ales noaptea - le spunea el - mai ales noaptea, cînd sînt singur și mă pot gîndi la tot ce se întîmplă în jurul nostru, mă apucă spaima... Nu se mai poate, *nu se mai poate* sta aici! (Și aplecîndu-se peste masă, în șoaptă): Voi de ce mai stați aici? De ce nu plecați? Vogorizii au plecat! Frații Șufană au plecat! Au ajuns oamenii să fure avioane, și să plece așa! Ce vreți să mai faceți aici? N-o să mai fie de trăit pentru oameni ca noi. Știți vreo meserie?

Cei doi soți se priviră, apoi rîseră jenați, ca și cum le-ar fi spus o glumă obscenă. El murmură:

— Bine, nu insist... sînteți cu destul scaun la cap ca să vă descurcați...

Apoi se ridică șovăind (băuse prea mult) și plecă de la masă. Ocolind cu greutate perechile care dansau, îmbulzite ca albinele cînd roiesc, lovindu-se de scaunele mesenilor din jurul pistei de dans, ieși în vestibul și de acolo trecu la toaletă. Cînd se întoarse, o femeie căreia nu-i dădu atenție - femeia stătea în mijlocul vestibulului, în tailleur negru cu o broșă de briliante pe reverul hainei, și fuma, încoronată de o linie de lumină de la lampa de perete care-i aurea părul vopsit roșu - îl opri:

— Ionel!

— A, tu ești, Gaby... Bună seara... Iartă-mă că nu te văzusem, eram cu mintea nici eu nu știu pe unde... Ești cu Cezar? întrebă el.

— Nu m-ai văzut dansînd?

— Nu...

— Păi tocmai asta e... Nu sînt cu Cezar. Pentru el, eu sînt acum în provincie. Ai înțeles.

— Bine, am înțeles, dar de ce ești nebună? Riști să vie și el aici și să te vază...

— Așa am eu chef! Și-afară de asta, Cezar e prea mare boier ca să calce în cîrciumi de-astea. Ne-am înțeles, da? Pa! *Bye-Bye!* zise grațios Gabriela Ionescu, care nu știa decît aceste cuvinte englezești.

Se întoarseră fiecare la masa lui, fără să pară că s-au întâlnit. Mai târziu, Ionel Haralamb o văzu dansînd cu un tînăr cu guler tare, cravată îngustă, hainele noi și fără nici o cută.

— Uite-o pe Gaby Ionescu, de la Teatrul Comic... zise cucoana cu care ședea la masă Ionel. Cu cine e?

— Cu un pește... răspunse soțul cucoanei; îl știu: îl cheamă Bobel Stoica... Un pește care face fel de fel de misitii...

Ionel Haralamb se gîndea: „Săracul Cezar... îi sînt prieten; ar trebui să-l previn; dar în loc să-i dea ei un picior în spate, s-ar supăra pe mine și nu i-aș mai putea călca în casă... Dacă plecăm, o să scape de ea - da, ca să cadă numaidecît după aceea la prima pe care-o întâlnește la Paris... Săracul Cezar...”

A doua zi se duse pe la Alexandra și pe la Cezar, spre seară, și-l opriră la masă. Numai cînd văzu că se așază cu ei doar miss Richman, fără Lena, întrebă unde e fata. Miss Richman, care nu fusese cea întrebată, se roși. Cezar răspunse morocănos că lipsește de o zi întreagă fără să fi spus unde a plecat. Alexandra era chiar neliniștită. După-masă, cînd Ionel Haralamb și Cezar ședeau în fotoliile adînci din bibliotecă și-și fumau țigările de foi, încălzindu-și în palme paharele de coniac, Ionel o auzea pe Alexandra, prin ușile deschise ale salonului și holului, cum telefonează pe la prieteni și la cunoscuți, întrebînd dacă Lena nu e pe la ei. În curînd însă nu mai fu atent. Începu să se gîndească la ce-l obseda, și nu se putu stăpîni, ci porni să vorbească despre asta:

— Am fost aseară în oraș cu niște prieteni, să bem ceva... Și ei se gîndeau la plecare...

— La plecare, sau la fugă? întrebă Cezar posomorit.

— La plecare. Se poate încă pleca...

— Dar Mitiță Papadopol, știi ce-a pățit? întrebă Cezar cu un zîmbet acru.

— Nu știu; ce?

— La adus distinsul lui amic, frate-tu Jean-Pierre; erau pe aerodrom la Zurich și ăla nu voia să vie. ăsta, Jean-Pierre, că să vie; că-l așteaptă o cariera politică formidabilă; pleacă Tătărașcu de la Externe, cad comuniștii, și vin ei. Îți dai seama?

— Cretinul! rosti Ionel Haralamb printre dinți, cu o furie sumbră și concentrată. Cretinul! Mi-e frate, dar l-aș strînge de gît!

— Da - urmă Cezar Lascari - și pe urmă, aici, după două săptămîni a căzut pe peronul casei lui Jean-Pierre, pe trepte, sau pe un scaun în antreu, și plîngea: „Coane Jenică, m-ai nenorocit, acum trimite-mă îndărăt dumneata, că dumneata m-ai adus!”

Începură să ridă amîndoi, din măsele, un rîs feroce și amar, asupra propriului lor dezastru. Alexandra veni din salon, tulburată:

— N-o gălesc nicăieri! Nu știu unde-o fi, zise ea. Era gata să plîngă.

Lui Ionel Haralamb i se făcu milă de femeia aceasta mare și blondă, cu picioarele grele și ochii viorii, care părea atît de obosită și de îngrijorată: „Trebuie să-i fac să plece... Nu merită să rămîie aici...” Și-l cuprinse o mare emoție, înduioșare și dragoste pentru Alexandra; dar el nu era în clipa asta decît un prieten în vizită, așa că tăcu. Cezar se ridică și se duse la telefon:

— Să văd dacă nu pot chema pe cineva de la Prefectura Poliției, spuse el ieșind, aproape la fel de tulburat ca și Alexandra.

Trecu pe lîngă miss Richman, care ședea în salonul pustiu, și care se sculă de pe scaun și veni iute după ei:

— Mr. Lascari, *please forgive me. I'm so unhappy! She went only for a bail game, so she told me this morning, and now...*

Și se întunecă, gata să izbucnească în plîns. Cezar Lascari spuse iute, sec:

— *I hope for you that you're not responsible for whatever happened to her..*²

¹ Și trecu în hol, fără să se mai uite la ea. Guvernanta se-ntoarse" în salon și se așeză iar în fotoliul unde stătuse pînă atunci, cu mîinile pe genunchi. Era fata unui farmacist din Leeds, oraș cu multe uzine și fum, unde oamenii muncesc toată săptămîină, se duc duminica la cinematograf, n-au ce vorbi unul cu altul nici cu ei înșiși, și nu citesc niciodată cărți - nimic măcar, ca părinții lor, Biblia. Farmacistul murise cînd Emily Richman era mică; mama ei o crescuse în sărăcie și greutate; fata, elevă bună, cuminte și fără frumusețe, fusese institutoare într-o școală de fete, apoi într-un pension din Elveția, și acolo o angajase Cezar Lascari. Acuma, ședea în salonul mare și

² Domnule Lascari, vă rog să mă iertați. A plecat azi-dimineață ca să se joace cu mingea, după cît îmi spunea. Și acum...

³ Sper pentru dumneata că nu ești răspunzătoare de ce i s-o fi întimplat...

pustiu,' îl auzea pe domnul Lascari vorbind tare, repezit și enervat la telefon într-o limbă pe care ea n-o știa, și se gîndea la Leeds, unde în clipa aceea poate ploua dintr-un cer afumat și cenușiu, iar oamenii stăteau la coadă pentru pîine și pentru bilete la cinematograful, se gîndea la țara asta mică și sălbatică unde fusese secetă și țărani muriseră de foame, unde muncitorii manifestau pe străzi și cereau puterea, unde boierii fuseseră goniți din conacele de la țară tocmai în sezonul cînd la conacele din Anglia se vînează vulpea și becața: și i se făcea teamă; era mică, slabă și pierdută într-o lume la fel de întunecoasă ca fumul uzinelor din Leeds.

Ionel Haralamb stătu tîrziu, întîi așteptînd pe Cezar să se întoarcă de la telefon - în care vreme îi luă mîinile Alexandrei și le mîngîie, murmurînd că „n-o să fie nimic, se-ntoarce ea, ai să vezi” - apoi mai stătu de vorbă cu Cezar, care-și pierduse firea și repeta furiș: „Da' unde poate să fie? Unde poate să fie, pentru Dumnezeu - unde?”

A doua zi, îi telefona Alexandrei: Lena încă nu venise. A treia zi dimineată, Alexandra îl chemă ea:

— S-a întors... Ești ocupat? Aș vrea să mă sfătuiesc cu tine.

Ionel Haralamb se îmbracă repede și luă un taxi. Alexandra Lascari îl primi în bibliotecă. Soarele dimineții intra prin ferestrele arcuite și pîină-n pămînt, deschise asupra peluzei verzi și sclipitoare de apă. Alexandra avea o rochie ușoară de vară, albă cu flori mari de toate culorile, și purta sandale în picioarele goale. Dar toate astea n-o făceau să pară mai tînără. Era obosită, pielea în jurul ochilor și sub bărbie îi era veștedă, iar puful blond de pe obraji nu-i mai dădea nici un fel de prospețime. Lui Ionel Haralamb îi fu iarăși milă de ea. Alexandra se așeză lîngă el și-i spuse cu glas scăzut:

— Aveam nevoie de tine. Ești singurul om pe care-l am pe lume, singurul om despre care pot spune cu adevărat că-i al meu, și dacă n-ai fi tu...

Se opri, închise ochii și stătu cîtăva vreme așa. Ionel Haralamb o mîngîie ușor pe păr - pe părul ei blond ca aurul, și care acum încărunțea - iar Alexandra îi luă deodată mîna și i-o sărută; apoi și-o lipi de obraz:

— Să fii totdeauna cu mine, șopti ea cu ochii închiși. Mi-a fost frică, Ionel... am crezut că i s-a întîmplat ceva, că n-o s-o mai văd, că am pierdut-o... ah, și m-am îngrozit, mi-a fost o spaimă de

moarte... Dacă nu știam că ești tu, mă întreb în ce-aș fi găsit reazem? în nimic... în afară de tine, n-am nimic și pe nimeni pe lume... Cezar mi-e străin, m-a uitat, mai stă cu mine numai din obișnuință, și șui bine că are pasiunea aceea stupidă pentru femeia aia... iar Lena nici nu se gîndește la noi, n-are nici o legătură cu noi, abia așteaptă să fie liberă. Azi mi-a fost frică de ea - și pentru ea. S-a întors sleită de oboseală, dimineata devreme; acuma doarme ca un animal. Dar înainte să se culce, i-a făcut Cezar o scenă teribilă. A întreat-o unde a fost. Șui ce-a răspuns? Că a fost la munte cu un grup de prieteni. La munte, în fustă și pulover, și pantofi de *basketball*! Nu fusese: mințea. Nici pantofii nu arătau a fi fost purtați la urcuș de munte, nici nu era arsă de soare. Ne mințea în față. Cezar a întreat-o cu cine a fost. „Nu-i cunoști”, a răspuns Lena. „Vreau să-mi spui cine sînt oamenii cu care ai fost. Vreau să vorbesc cu ei!” a răcnit Cezar. Aia mică i-a rîs în nas: „Ce, vrei să mă faci de baftă la prietenii mei, să creadă că sînt tratată ca un copil mic?” *De baftă!* Cu cine umblă? De unde adună vorbe de-astea? se întrebă cu o dureroasă nedumerire doamna Lascari.

Ionel Haralamb, posomorit, spuse:

— Nu știu de unde, nici cu cine umblă, dar pot să-ți spun cu siguranță ce-a făcut în zilele astea...

Doamna Lascari se roși ca o fată de optsprezece ani, dar el vorbi la fel de mahmur:

— Și are dreptate... Copiilor ăstora le fuge pămîntul de sub picioare... Ce-o să se întîmple cu ei? Crezi că ei nu simt ce se-ntîmplă? Și-atunci se grăbesc să guste din toate...

— Vai de mine - murmură Alexandra, acoperindu-și obraji cu palmele - cum am crescut noi... îți aduci aminte, Ionel?

— Da - rîse încruntat Ionel Haralamb - eram amorezat de tine pe-atunci... și nu-mi puteam închipui că ai veni cu mine pe munte...

— Care pe munte? N-a fost pe nici un munte...

— Mă rog, la munte sau la odaie... cînd eram noi de vîrsta ei, tînjeam șirăbdam...

— Și era mai bine! Avea alt preț dragostea, zise cu convingere Alexandra.

— Da, dar cine e de vină de ce se-ntîmplă fetei? Cezar care trăgănează plecarea! Să nu vă mirați de nimic, dac-o mai țineți aici!

— Ai dreptate, Ionel... trebuie să plecăm... trebuie neapărat să plecăm... Dar ce-o să facem cu nenea Șerban, cu Marion, cu casele?

— E bătrîn, și nu mai are mult! zise Ionel Haralamb. Nu vă pierdeți voi douăzeci de ani de viață pentru doi ai lui! Iar casele - să le ia dracul!

— Ești fără inimă... Nici nu știi cît țin eu la casa din Culmea Veche, așa demodată și urîță cum e... și la salonul cu candelabrele de cristal îngălbenite... și la mobilele cu tapiseria ofilită... Cînd eram copii, ne aduceau acolo, și ne uitam la florile de pe fotolii, mai frumoase decît florile din realitate...

Ionel Haralamb dădu din umeri:

— Pentru sentimentalisme de-astea, vezi să nu ne pierdem cu toții averea, sau chiar și viața.

După cuvintele acestea, tăcură multă vreme. Alexandra șopti:

— Aș vrea să mă săruți... Și să-mi spui că o să fim toată viața împreună...

— Bineînțeles c-o să fim ... pînă la adînci bătrînețe, rîse Ionel Haralamb, încrețindu-și fața uscățivă și brăzdată de două cute adînci pe lîngă gură. Dar de sărutat, nu; nu mă mai ating de tine pînă la Paris.

Glumea și-i zîmbea galeș, dar în ochii lui era veșnica îngrijorare și spaimă încolțită, din vremea din urmă. Omul acesta nu mai știa și nu mai voia decît un singur lucru: să plece. Cînd îl mai văzu pe Cezar Lascari, peste o zi-două, îi vorbi iarăși de plecare:

— Nu trebuie să pierdem mei o zi! Nici un ceas!

— Ia mai lasă-mă, monșer - zise Cezar ascunzîndu-și sub un rîs silit neașteptata iritație - nu mai știi să vorbești și de altceva?

Erau la Automobil Club, sub platanii din curte, la dejun. Ionel Haralamb, care ridica la gură un pahar de vin, se opri, îl privi pe Cezar, și puse paharul jos:

— Ce vrei să spui?

— Ei, hai, nu fi tragic la ora asta, și întfe pește și friptură... Nu putem vorbi și de lucruri mai puțin grave?

În ușurința optimistă a lui Cezar Lascari era ceva fals, ceva silit. Dar Ionel Haralamb nu-și dădu seama de îndată. Crezu că a fost doar nepolitic, pisîndu-l pe Cezar la masă cu lucruri serioase. De aceea făcu efortul de-a schimba conversația. A doua zi însă se văzură iarăși - Ionel Haralamb sosi la bancă să mai vîndă niște lire sterline - și cînd

vehî din nou vorba de pregătirile de plecare, Cezar se întunecă, răspunse vag și în silă:

— O să vedem... încă nu e clară situația... Ei lasă, că și tu exagerezi...

Ionel Haralamb se sperie, se duse drept la Alexandra și-i spuse că s-a întîmplat ceva cu Cezar, că e schimbat, că a înnebunit, că e în stare să se răzgîndească. O puse să-l sondeze și ea, dar Cezar îi răspunse:

— Și tu-mi vii cu chestia asta? Parc-ai fi amicul Ionel... Ce sînteți așa prăpăstioși, frate dragă? Peste două luni, comuniștii cad de lă putere, asta o spun oamenii cei mai serioși. Și-atunci, noi, în străinătate, ce-o să facem? Ne repezim îndărăt, c-o să fie împărțeală mare. Și cine-o să fie caraghios? Eu. Nu, draga mea, nu mi se pare că e momentul să luăm hotărîri pripite.

Alexandra veni la Ionel Haralamb acasă, să-i spună. Și deși întîlnirile acestea la el erau de obicei întîlniri de dragoste, Ionel Haralamb se sperie atît de tare, încît nici nu se gîndi la dragoste, și de altfel nici Alexandra, uimită și îngrijorată de ciudata schimbare a lui Cezar. Ionel Haralamb mai stătu o dată de vorbă cu Cezar. Scena se petrecu la **Capsa**, în restaurant. Chelnerii tocmai trăgeau perdeaua de catifea care despărțea, la ora cînei, cafeneaua de restaurant; dincolo se mai zări o clipă mulțimea elegantă și obosită de la mese, domni de cincizeci și șaizeci de ani, femei care purtau încă pălării, într-o vreme cînd folosirea acestei podoabe avea să dispară pentru vreo cinci ani, oameni cunoscuți, politicieni și gazetari, femei frumoase și foste frumoase - apoi chelnerii traseră de tot perdeaua și nu se mai văzu nimic.

— Mă îngrijorezi, domnule - șopti Ionel Haralamb apleeîndu-se peste masă - spune-mi, tu nu te mai gîndești să pleci?

— Ba da, ba da - zise Cezar dînd din umeri, enervat și stingherit - dar ți-am spus că nu e așa de simplu...

— Să vezi ce complicat o să fie după aia!

— Bine, dar ce vrei să faci? Să plătesc un dolar pentru fiecare trei dolari transferați? șopti mai ațîțat Cezar Lascari. Poate că tu ai fi atît de generos; dar eu sînt ceva mai prudent - dat fiind că sînt banii mei, fără supărare fie spus.

— A, așa... *Si vous leprenez comme ca...* 'murmură Ionel Haralamb și schimbă vorba. Împrejurul lor era liniștea vechii Capse, unde se vorbea încet, unde luminile erau voalate și bunde, unde chelnerii se mișcau fără zgomot printre mese, întocmai ca în anii când mâncau aici Șerban Romano și Valentina Scarlat De mii de ori se hotărâseră aici, într-o conversație cu glas scăzut, la masă, lucruri la fel de însemnate, lucruri de viață și de moarte, ca acum între Cezar Lascari și Ionel Haralamb. După ultimele cuvinte rostite cu privire la plecare, încercară să vorbească despre altceva, fără să izbutească, și se despărțiră cu oarecare răceală. Ionel o chemă iarăși la telefon pe Alexandra; se întâlniră în țâța Operei și se plimbară pe cheiul gârlei, spre Cotroceni și Grădina Botanică, sub cerul cenușiu-roșiatic, al unei după-amiezi uscate, cu aerul plin de electricitate, dureros de ațâțător pentru nervi.

— Ce facem? Ce-i de făcut? A înnebunit! Nu-și mai dă seama de realitate! șoptea exasperat Ionel Haralamb.

Cu timiditate, Alexandra încerca să-l domolească:

— Poate că are și el dreptate... Poate că nu-i chiar atât de apropiat pericolul...

— Nu-i apropiat? Revoluția a și început! Nu-i spune nimeni pe nume, dar a și început...

— Poate c-o să se oprească!

— Nici o revoluție nu se oprește!

— Poate c-o să se oprească...

— Are să se oprească după ce s-a făcut! exclamă Ionel Haralamb. Și când s-a făcut, noi nu mai sîntem sus, bogați, stăpîni pe situație; o să fim obligați să muncim ca să ne cîștigăm viața!

— Asta spui tu, zise Alexandra cu multă liniște. De fapt, n-ai cum să știi...

Ionel Haralamb tăcu, apoi rosti mai clar, și cu alt glas:

— Pentru a doua oară în viața mea, îmi dau seama că luciditatea nu ajunge ca să schimbi soarta... Ascultă, ai veni cu mine?

— Unde să vin?

— Ai fugi cu mine?

¹ Dacă o iei așa..

— Când, acum? (Alexandra se uita la el uimită și aproape speriată, cu ochii ei albaștri veșnic aburiți de timiditate.) Dar aia mică... și Cezar? Mai ales Lena...

Ionel Haralamb zise:

— Bine, lasă, nu da atenție, am spus-o și eu așa, că prea m-am înfuriat pe bărbatu-tău... Lasă, să mai treacă timp, să ne mai gîndim...

De data asta, Alexandra îl privi cercetător, mirată de felul cum rostise ultimele cuvinte: dar se făcea seară. Și nu-și putu da seama dacă Ionel vorbise așa din oboseală, sau fiindcă se gîndise deodată la altceva, la altă soluție. Totuși, în clipa aceea incolți în ea o îngrijorat© obscură, nelămurită, fără nume, care-o făcu să-i vorbească lui Cezar și ea, o ultimă oară, în noaptea următoare. Cezar era în fața oglinzii, în cămașă și pantaloni, și-și scotea cravata, când Alexandra bătu în ușa care dădea dinspre camera de baie spre odaia lui de culcare (a ei era dincolo de baie).

— Pot să intru?

— Poftim - dar ce e cu tine?

— Vreau să vorbim serios, zise Alexandra.

— Poftim. Șezi acolo în fotoliu și spune.

— Nu, nu șed. Vreau să știu clar ce-ai de gînd: plecăm în toamna asta? Sau rămînem în țară?

— Draga mea, nici eu nu știu, zise Cezar întunecat, și plecînd ochii în fața privirii ei pe care-o înfilnea în oglindă. Depinde de împrejurări... În orice caz, nu pot pleca nebunește, sacrificîndu-mi un sfert pînă la jumătate din avere; am răspundere față de tine și față de aia mică...

— De mine să nu-ți pese... Eu pot trăi foarte bine și-ntr-o mansardă...

— *On dit ca, et puis...*¹ ai să vezi ce greu e fără standardul de viață cu care-ai fost obișnuită...

— Nu, eu sînt sigură că nu mi-ar păsa.

— Bine, dar cel puțin față de copil am răspundere; nu-i pot lăsa o zestre ciuntită cu un sfert sau o jumătate... numai fiindcă și-a pus o idee în cap amicul tău Ionel Haralamb... Că el te-a pus să-mi vorbești...

¹ Asta e o vorbă, dar pe urmă...

— Ionel e și amicul *tău*, nu numai al meu - zise tăios Alexandra - și nu m-a pus el să-ți vorbesc, ci am simțit eu nevoia să știu ce-ai de gând...

— Ei, nu te-a pus... Pe naiba. Te-a pus, spuse Cezar batjocoritor.

— Dacă-ți ajunge cuvîntul meu, repet, *nu*, zise Alexandra jignită.

Erau nervoși amîndoi. Tensiunea electrică din aer ajunsese de neîn-durat. Pe ferestrele deschise nu venea nici un pic de răcoare. Undeva departe, fulgera mut.

— N-aș vrea să discutăm din pricina lui Ionel, zise Cezar pe un ton care însemna mai mult decît spunea, și era la un pas de insultă.

— Dacă ajungem să discutăm așa, nici unul nu sîntem fără cusur, zise Alexandra cu ochii strălucitori. Dar văd că ești prost dispus. Noapte bună.

Și se duse în camera ei. Multă vreme, încercînd zadarnic să adoarmă și zvîrcolindu-se pe pat, se gîndi înfrigurată. De ce era aici? De ce nu era lîngă Ionel? Ce-i paraliza viața, ce i-o făcea falsă și fără perspective limpezi? Nu găsea răspuns.

vi

Schimbarea ciudată a lui Cezar Lascari își afla explicația și obîrșia într-o scenă petrecută în zilele cînd Gabriela se afla pasămite la Găești, la rudele ei. Sosise la Bobel Stoica, însu-flețită, cu ochii lucitori, rîzînd nesigur:

— Închipuie-ți ce i-a venit dumnealui... începu ea, după ce-l sărută grăbită pe Bobel Stoica; se desprinsese din brațele lui și se așezase într-un fotoliu.

El rămase în picioare, privind-o amuzat și cu superioritate dis-prețuitoare:

— Ce, iar l-a apucat pe titularul catedrei?

— Titularul catedrei, Bobel dragă - zise ea rîzînd - vrea să plece cu mine la Paris!

Bobel Stoica se schimbă la față; surîsul îi pieri treptat.

— Așa... Și tu... ai primit?

Îi întoarse spatele și se duse să-și ia o cravată (era în cămașă și pantaloni, cu un lăntîșor de aur de la cureaua la buzunarul din stînga) pe care și-o puse în fața oglinzii.

— Ce-i cu tine? întrebă ea speriată.

— Nimic... mă duc în oraș, zise el trăgîndu-și vestonul pe mîneci.

— Bobel, fii serios... n-am primit.

El o privi rece și dușmănos, își încheie haina și așteptă. O mai părăsise o dată sau de două ori, și Gabriela nu rezistase mai mult de cîteva zile, după care îl implorase la telefon ceasuri întregi s-o primească la el. Pățaniile acestea o speriaseră așa de tare, încît acuma îngheța la prima amenințare.

— N-am primit, Bobel maică... I-am spus că trebuie să-mi văd părinții... la Găești!

Și începu iar să rîdă.

— Am vrut să-i plasez și un frate, dar o dată s-a încruntat...

— Da, că e și gelos dumnealui... idiotul! mormăi morocănos Bobel Stoica. Va să zică, pe frate-tău nu vrea să-l ia la Paris? întrebă el cu seriozitate.

Gabriela răspunse tot serios:

— E chestie de pașaport... vrea să plece cu pașaport, are pile la Externe...

— A, atunci... nu merge, sigur că nu... murmură Bobel gînditor.

— Ce facem? întrebă Gabriela.

Tăceau amîndoi; afară, vînzătorii de ziare răcneau pe stradă - era ora cînd se vindeau ziarele partidelor țărănesc și liberal: *Dreptatea! Liberalul! Dreptatea!* Erau ultimele numere; peste cîteva zile, ziarele acestea ri-aveau să mai apară, și toată lumea știa asta. Telefonul sună; Bobel Stoica răspunse:

— Alo... da... nu, dar mă pot interesa; niște cauciucuri de mașină nu-ți trebuie?... Zahăr *en-gros*, nu?... Să-l întreb pe Isakian? Bine, mulțumesc; am să-l întreb... va să zică, S«r-ți trebuie cauciucuri. Tablă de zinc pentru acoperișuri... nu se mai fac case? Cred și eu... Bine, la revedere.

Și închise telefonul.

— Sigur că nu se mai fac case... Dacă și titularul catedrei a observat că e cazul s-o ia din loc... Și n-are cine știe ce cap, slavă Domnului...

— Ce facem, Bobel? întrebă Gabriela, mîncîndu-l din ochi de încordare.

Bobel Stoica o privi gînditor, strîngînd puţin din pleoape. „Dacă o las. să plece, rămîn aici, ca un şoarece în cursă... Dacă plec după ei, cum oi putea, Gaby o să simtă că depind de ea, şi atunci, s-a isprăvit... Iar ea, la rîndul ei, o să depindă cu totul de Lascari; n-o să-l mai poată juca aşa de uşor ca aicea". Nu se gîndea limpede; simţea instinctiv împotrivire faţă de plecarea Gabrielei şi-a lui Lascari.

— Dacă nu vrei să pleci, se cară şi te lasă aici? o întrebă el pe Gaby.

Ea zîmbi cochet, făcînd gropiţe în obraji, aşezîndu-şi bărbia pe guşuliţa grasă:

— Lasă pe... mă-si; cum să mă lase? E mort, topit, distrus, praf, căzut, nebun.

Bobel dădu din cap, ca un savant căruia i se comunică un fapt pe care-şi poate întemeia raţionamentul ulterior. Se gîndi o vreme, apoi începu să-i explice Gabrielei ce trebuie făcut; îi spuse şi planurile lui pentru viitorul lor comun, fără Cezar Lascari. „De altfel, văzînd şi făcînd - mai adăugă el - dar într-acolo trebuie tras, în fiecare zi; încet şi cu răbdare, însă în fiecare zi. Şi o să te văd la Paris,, plină de bijuterii, în maşină «Rolls», ca pe Rita Hayworth".

Ştia ce trebuie să-i spună Gabrielei ca s-o monteze; şi încheiase anume cu numele actriţei de cinema care-l „agăţase" pe un potentat oriental, cu venituri, după greutatea lui la cîntar de o sută de kilograme (sau mai mult, dacă era mai gras de aţîta) de aur, adică de două ori cît leafa preşedintelui Statelor Unite. Rita Hayworth era în anii aceia idolul şi idealul soiurilor de femei bucureştene din care făcea parte Gaby Ionescu.

Gabriela ascultă cu atenţie; la ultimele cuvinte, ochii îi străluciră, dar nu spuse nimic. „Ce mi-ai mai trage şi mie un picior dac-ar veni să te ia la Aga Khan în harem..." se gîndi Bobel Stoica, făgăduindu-şi în sine să nu-i lase Gabrielei asemenea prilejuri primejdioase.

— Nu vrei să-ţi scoţi jacheta? zise el zîmbind.

Gabriela dădu din cap şi începu să se dezbrace, ascultătoare.

Erau amîndoi tineri, frumoşi, sănătoşi, nu munciseră niciodată, nu fuseseră niciodată răspunzători pentru nimic, nu ştiuseră niciodată da-

că există ceva adevărat sau neadevărat, bine sau rău - altfel decît pentru plăcerea lor brutală, imediată şi cu orice preţ. Şi acum puseseră la cale ceva care avea să schimbe soarta lui Cezar Lascari, a Alexandrei şi a fiicei lor, într-un fel îngrozitor, întunecat şi sîngeros. După aceea, petrecură plăcut cîteva ore în pat, apoi se duseră să danseze la „Colorado".

Peste două-trei zile, Gaby Ionescu îi telefona lui Cezar la bancă:

— Am sosit: te aştept. Vino repede, că mi-a fost dor de tine.

Cezar expedie în pripă afacerile pe ziua aceea, apoi se duse val-vîrtej la ea, care-l primi cum l-ar fi primit Julieta pe Romeo, dacă n-ar fi fost adormită cînd s-a întors el din Mantua. Abia mai tîrziu, între două îmbrăţişări, ea-i spuse unui Cezar Lascari sleit de fericire şi de excесе nepotrivite cu vîrsta lui:

— Puiule dragă, ştii, ce mi-ai spus tu cu privire la plecarea la Paris: nu pot pleca, tata, săracul, suferă de-un cancer; măcar să mă ştie aproape, cîtă viaţă mai are... şi-afară de asta, sînt artistă, sînt legată de ţara asta, de teatru, de arta mea..'. Ce-aş face la Paris? Să trăiesc numai ca amanta domnului Lascari? Că nu pot juca, nu ştiu destul franţuzeşte pentru asta... Ce? învăţ? Da, dar pînă învăţ... Nu, nu iubitul meu, nu vreau să mă sinucid ca artistă; dar nu vreau nici să-ţi fiu o piedică în viaţă, sau să-ţi creez încurcături: du-te, pune-te la adăpost, şi gîndeşte-te cîteodată şi la mine, că să ştii că mă costă foarte mult ce ţi-am spus şi n-am să te uit niciodată, că ai fost aşa de bun cu mine...

Aici se înecă, îşi îngropa faţa în pernă, iar Cezar Lascari, care nu se pricepea destul la teatru ca să-şi dea seama că nu e artistă, şi nici nu ştia că tatăl ei, plutonier-major într-un regiment de cavalerie, murise de mult, căzînd de pe cal după o noapte de beţie, o cuprinse într-o îmbrăţişare furtunoasă, care-l făcu să se simtă de optsprezece ani, dar în timpul căreia Gaby Ionescu arunca din cînd în cînd spre pendula de pe noptieră priviri furiş şi obosite care spuneau discret: „Nu se mai satură? Aş vrea să mînc ceva şi să mă duc la cinema^—".

întîlnirea aceasta fu prima urmare a discuţiei dintre Gabriela şi Bobel Stoica. A doua urmare fu schimbarea de atitudine a lui Cezar, în privinţa plecării din ţară. A treia urmare, fu o schimbare a lui Ionel Haralamb faţă de Alexandra. În zilele acestea, de la sfîrşitul verii şi începutul toamnei, se întîlniră ei doi singuri, mai des ca altădată, cînd

se întâmplă nu rareori ca Ionel Haralamb să vină numai în vizită la Cezar și la Alexandra, ca prieten al familiei. Iar acum ținea s-o vadă cît mai des și cît mai mult. Alexandra scăpa mai ușor de acasă din pricina neatenției lui Cezar, mai preocupat ca niciodată de Gabriela. Astfel că mîncară adesea, seara, în cîrciumioare acoperite cu viță de vie, apoi se întoarseră la braț, noaptea, sub cerul senin și cald al toamnei aceleia, ca doi îndrăgostiți de douăzeci de ani; se duseră și la cinema-tograf, și se ținură de mînă în întuneric; cunoscuții îi vedeau împreună prin sălile de expoziții și la concerte, și spuneau: „Bine-bine, se știa, dar au început să se afișeze”. Alexandra nu se gîndea la asta. Era fericită.

Dar într-o zi, Ionel Haralamb n-o chemă la telefon. Și a doua zi, n-o chemă. Și nici a treia zi. Îl caută ea: telefonul suna în gol. Așteptă, cu inima strînsă. Își făcu o dată curaj, la masă, și-l întrebă pe Cezar:

— Ce-i cu Ionel? N-a mai dat nici un semn de viață...

— N-am idee, zise Cezar înăltind din umeri cu nepăsare, și vorbi despre altceva. Dar Alexandra își adună tot curajul și se duse la Ionel acasă; sună și nu-i răspunse nimeni. Bătu multă vreme. Pe același palier, se deschise o ușă și o privi neprietenos o femeie zbîrlită și vopsită, în halat roșu și cu fața umflată de somn:

— Pe cine căutați?

— Pe domnul Haralamb...

Fără să spună nimic, umflata închise ușa la loc. Alexandra mai sună și mai bătu. Apoi coborî și-l întrebă pe portar dacă domnul Haralamb e acasă.

— Mi se pare că-i plecat în provincie, doamnă... De vreo cîteva zile parcă nu l-am văzut deloc...

Alexandra ieși în stradă. După cîteva pași, se opri, șovăind, și se rezemă cu umărul de zidul unei case. Trecătorii, mirați, văzură o cucoană de patruzeci și ceva de ani (împlinise patruzeci și șase în primăvară), blondă și începînd să încărunească, și foarte elegantă, stînd rezemată de un zid, cu ochii închiși.

Peste o clipă se stăpîni, și porni mai departe. Acum înțelegea melancolia lui Ionel în anumite clipe, duioșia și emoția lui: îi era milă de ea, știind c-o va părăsi. Doamna Lascari umbla pe stradă, murmurînd:

— De ce m-ai lăsat... dacă mă iubeai, de ce m-ai lăsat? Era mai bine să îmbătrînim împreună, să murim aici, unde ne-am născut și-am trăit... de ce m-ai lăsat? De ce m-ai lăsat?

Ajunsă acasă, se încuie în odaia ei și plînsese amar, cu hohote care-i zguduiau trupul mare și puternic. Îi spuse cameristei că are o migrenă, se încuie în odaie și nu mai veni la masă două zile. Din cînd în cînd, după ce se asigura că nu e Cezar acasă, și că Lena e la vreun meci sportiv, se tîra pînă la telefon, în halat motolit, cu părul răvășit, cu fața descompusă și îmbătrînită, și mai făcea o dată, a mia oară, numărul de telefon al lui Ionel Haralamb; dar soneria fîrîia în gol, ca de pe alt tărîm.

Apoi se mai liniști, reîncepu să facă și să primească vizite; Cezar nu observase nimic, nu-i dădea nici o atenție, preocupat, înnebunit de pasiunea lui; iar Lena trăia în afara lor, la ceaiuri, la dans, la sport; nu se ivea decît la mese și dispărea iarăși.

În zilele acelea se zvoni că Ionel Haralamb a fost arestat. Apoi că a fugit peste graniță, împreună cu Dim Cozianu. Și după două luni, în plină iarnă, Alexandra, care se simțea sleită, sfîrșită, ostenită de moarte, și avea din ce în ce mai rar crize de durere și deznădejde gîndindu-se că l-a pierdut, primi o carte poștală de la Paris, cu salutări, urări de sănătate, și promisiunea că-i va mai scrie și-i va telefona; se încheia cu „al tău, Ionel”.

„Al meu, rîse cu amărăciune doamna Lascari. Al meu...”

Deodată - și aceasta-i fu ultima tresărire de energie ca să-l recîștige pe Ionel, să nu-l piardă definitiv și fără speranță, așa cum simțise din prima clipă că l-a pierdut - încercă să-l convingă pe Cezar că trebuie să plece. Întunecat, nervos și cu privirea tulbure, Cezar răspunse:

— Să mai așteptăm... Acuma nu se poate. Sîntem în toiul proceselor politice; Jean-Pierre Haralamb are să iasă compromis, și nu-și poate lua nimic asupra lui în momentul ăsta... Mai tîrziu... Răbdare, răbdare, că nu e totul pierdut...

Știa și el că totul e pierdut, dar n-avea curajul să și-o mărturisească; ar fi trebuit să recunoască rolul pe care-l jucase Gaby Ionescu, și nu voia să fie silit s-o recunoască nefastă și de pierzanie. Alexandra nu mai insistă. Bea ceai după-amiază cu prietenele, juca bridge cu nenea Șerbănică, neschimbat, unde totul era la fel, numai bătrînul

Buzescu, ministrul lui Carol I de Hohenzollern la Stambul, murise într-o zi, cu un ziar vechi pe genunchi. Dar fusese uitat. Bătrînii găsi-seră o ocupație care le umplea ziua: ascultatul la radio. Ascultau toate emisiunile posturilor din Occident; Șerban Lascari singur își bătea joc de ei, dar doamna Hrisoverghi și toți ceilalți care veneau în casă aveau însemnate toate orele și lungimile de undă și în fiecare zi își anunțau reciproc întâmplări politice din apusul Europei, ca infirmierii care înseamnă zilnic febra unui bolnav: numai că sănătatea lor era în proporție directă cu febra politică și militară a depărtatului Apus, crescînd sau anemiindu-se paralel cu înfierbîntarea și domolirea ei.

Într-o asemenea zi, cînd fusese la bridge la nenea Șerbănică și mîncase la niște prieteni, Alexandra se dezbracă, obosită și plină de o tristețe cenușie, cînd sună telefonul; camerista se duse să răspundă și se întoarse repede:

— Coniță, vă cheamă Parisul.

Alexandra se repezi la telefon; se făcuse palidă; îi tremura mîna cu receptorul și o trecu o nădușeală și o căldură; în receptor, foarte limpede, un glas pe care nu-l auzise de trei luni, spunea:

— Alo? Sanda, tu ești? Ce mai faceți voi? Ce faci? Ai nevoie de ceva? Ce face Cezar? Dar aia mică?

Alexandra rîdea nervos, ca o proastă. Nu știu ce să răspundă; de altfel, ce-ar fi putut răspunde?

— Bine, toți... Ție cum îți merge? Bine? Mă bucur... Să-mi mai scrii...

(Ar fi trebuit să fie rece și disprețuitoare; o părăsise ca un nemernic; dar era moale, era lașă, și era atît de ușor să se bucure că-l aude, și atît de greu să se încordeze și să fie demnă.)

— Alo! Ascultă, Sanda! Mai insistă pe lîngă Cezar!

— Da, răspunse ea după o secundă de tăcere.

La ce bun? N-avea nici un rost să insiste. Totuși, îngîină mașinal:

— Da, am să insist.

— La revedere, Sanda!

Glasul șovăi. Alexandra știa că fusese gata să spună ceva drăgăștos, dar nu îndrăznise. Îi era rușine și lui...

— La revedere, Ionel.

Puse telefonul în furcă și se duse să se culce. Nu adormi îndată; se simțea obosită; inexistentă; golită de putere, de bucurie, de gînduri, de dorințe, de tot.

Mai primi vreo două telefoane în toamna aceea, și vreo două cărți poștale. Al doilea telefon veni într-o noapte, tîrziu, pe la două.

Cu o jumătate de oră mai înainte, cineva sunase la ușa de la intrare. Alexandra citea, în odaia ei, un roman: *Intemperies*, de Rosamond Lehman. Lena era într-o excursie și avea să se întoarcă abia a doua zi. Cezar lucra în bibliotecă, făcînd calcule complicate; trebuia să acopere cît mai curînd golul lăsat de niște operații cu bani avansați de Banca Națională pentru investiții industriale. Fusese marea manevră a lui Dim Cozianu, manevra care transformase în aur și devize sume imense deturnate de la opera de reconstrucție de după război. Dim Cozianu fugise ca să nu plătească asta cu un proces și o condamnare. Dar rămăseseră în țară mulți beneficiari ai operației; unul din ei mai mari era el, Cezar. Cînd auzi soneria, se uită la ceas: unu și jumătate. Cine putea fi? Se duse să deschidă chiar el; întrebă prin ușă cine sună.

— Siguranța. Deschideți!

Deschise, mașinal. Trei bărbați intrară numaidecît; Cezar văzu în spatele lor o mașină oprită lîngă trotuar.

— Domnul Cezar Lascari?

— Eu sînt...

Îi arătară un ordin de percheziție, aprinseră luminile, și începură să caute prin casă.

— Vin să vă descui ușile...

— Nu e nevoie; ședeți pe scaun, și dați-ne nouă cheile, răspunseră agenții.

Unul rămase lîngă Cezar în salon, își aprinse o țigară și începu să se uite pe pereți; Alexandra intră și se opri lîngă ușă, speriată.

— Doamna e soția dumneavoastră? Nu vă speriați doamnă. Facem o percheziție. Nu, acuma nu vă mai întoarceți în odaie. Luați loc aici, și așteptați.

Cezar îi aruncă o privire desperată, apoi capul îi căzu pe piept și nu spuse nimic. Alexandra se așeză și ea într-un fotoliu, tremurînd de încordare. Se auzeau glasuri prin odăi; de cîteva ori agenții trecură prin salon; în răstimpuri, era o tăcere desăvîrșită, numai bătaia pen-

dulului din sufragerie tulbura liniștea. Cîte o răbufnire de vînt cutremura geamurile.

Cezar Lascari, galben, se gîndea concentrat Dacă-i găseau ascunzătorile știute numai de el, cu aur și dolari-hîrtie, era pierdut: din vară, o lege interzisese sub pedepse foarte severe posesia valutelor străine nedeclarate. Și acuma, aștepta. Le vor găsi oare?

Alexandra se uita la el și i se făcea și ei frică și un fel de greață; de ce ajunseseră să fie păziți și scotociți ca niște răufăcători? De ce fuseseră în situația de-a fi loviți de legi? Fuseseră necinstiți? Era numai o luptă între ei și comuniștii care făcuseră sau inspiraseră legile? Și o luptă pierdută. „Săracul Cezar îmbătrînit, uzat, galben ca ceara...”

Telefonul sună. Alexandra tresări, gata să se ducă să răspundă, apoi se uită la agentul care-i păzea. Acesta întinse mîna:

— Pofțiți, vorbiți...

Alexandra se duse la telefon („Și-au luat ei măsuri ca să ni-l supravegheze”) și auzi:

— Alo? Vorbiți cu Parisul.

Și numaidecît glasul lui Ionel Haralamb, mult mai bine dispus decît data trecută:

— Alo, Sanda? Ce mai faci? Ce mai faceți cu toții? Cît mai stați pe-acolo? Ce mai așteaptă Cezar? Spune-i să ia pașapoarte și veniți pe-aici; o să găsiți oameni foarte simpatici, care v-așteaptă, și cu care facem planuri pe unde să vă plimbăm, cum să vă distrăm...

Pe Alexandra Lascari o trecu o sudoare rece; dar glasul continua, nemilos, inconștient, ușuratic, fericit Alexandra încercă să-l întrerupă.

— Ionel... n-ar trebui să mai chemi la telefon...

— Cum? De ce? E cel mai normal lucru. Cine are ceva de obiectat? Alo?

— Ascultă... biîgui Alexandra, lui Cezar nu-i place...

— Da' de ce nu-i place? întrebă glasul foarte mirat.

Alexandra roși - îi era rușine de ce spune, rușine pentru ea, rușine de inconștiența lui Ionel (atît de repede uitase?) și era speriată și deznădăjduită; nu găsi nimic mai bun decît:

— *Il devient jaloux, tu sa/s...*

— *Jaloux? Apres dix ans? Il est devenu fou? Jaloux? Ho-ho-ho!*

— Devine gelos...

— Gelos? După zece ani? A înnebunit? Gelos?

Hohotele de rîs se auzeau în telefon așa de puternic, încît agentul care fuma în fața lui Cezar ridică ochii și se uită la Alexandra. Ea roși și mai tare, și voi să mai spună ceva, dar glasul din telefon amuți brusc; după o clipă de bolboroseală mecanică de voci întretăiate și interferențe, altul, al domnișoarei de la telefoane, spuse:

— Comunicația s-a întrerupt... telefoanele din Paris au intrat în grevă... închideți, vă rog, aparatul.

Cezar Lascari fu arestat în noaptea aceea, și rămase închis cîteva luni de zile; pe urmă fu eliberat, procesul rămînînd să i se judece mai tîrziu, împreună cu al altor persoane amestecate în afaceri cu aur și valute străine. La el nu se găsisese nimic. Șe întoarse de la închisoare, slab și gâlbejit, înfîi la Gaby Ionescu. Bătu la ușă. Ea întrebă prin ușă, uitîndu-se prin lentilă:

— Cine e? A!

O pauză.

— Stai un moment, să pun ceva pe mine.

Peste două minute îi deschise. Cezar îi căzu de gît și o strînse la piept, cu o patimă deznădăjduită. Gabriela era în pijama de mătase, îmbăiată proaspăt parfumată, cu mîinile și fața frăgezite cu creme; îl așeză pe un scaun, și-i strînse capul la pieptul ei. Cezar sufla greu, obosit

— Săracul de el... Nici nu știi ce grijă mi-a fost! Mi-era o frică pentru tine... Ce-a fost? Chestie cu cocoșei și dolari? Așa se spune în oraș...

Cezar dădu din cap, mut.

— Mi-a fost o frică să nu se găsească la tine ceva... teribilă... Ai cine să ți le ție? O persoană de încredere?

— O am pe nevastă-mea... E om de caracter, cu toate defectele ei...

Gaby Ionescu clipi din ochi:

— Lasă asta... Nevasta e nevastă: ea e prima persoană la care or să caute...

Îl mai mîngîie și-l mai giugiuli pînă-l ameți bine, dar cînd se trezi în el pofta, îl respinse:

— Du-te în baie, că miroși a șoareci... Du-te, și pe urmă vorbim...

Și cînd îl auzi bălăcindu-se în baie, se duse iute și fără zgomot la ușa ce da spre balcon, o deschise și făcu un semn. Bobel Stoica, îm-

brăcat în grabă, acolo în frig, cu cravata neînnodată și șireturile de la pantofi dezlegate, dar cu pălăria în cap și paltonul aruncat pe umeri, veni din balcon, trecu prin garsonieră și ieși; Gabriela închise ușa în urma lui, milimetru cu milimetru, apoi se întoarse și se trînti pe pat.

Mai tîrziu, noaptea, îl întrebă iarăși pe Cezar:

— Nu ești imprudent? De ce nu lași banii într-un loc sigur?

— Ce loc sigur? întrebă Cezar, care-o ținea în brațe și era amețit și topit de dragoste.

— Nu-ți spun la mine, fiindcă se știe că trăiesc cu tine., dar de exemplu la mama... tata a murit, săracul, cînd erai tu la pension... dar la mama, nimănui nu i-ar trece prin gînd să caute ceva; ea, femeie simplă, e în provincie, la Găești, are o căsuță singură în curte...

— Știi că ar fi o idee, murmură Cezar Lascari, și o sărută: Fetița mea deșteaptă, și care mă iubește...

Peste cîteva zile, îi dăduse mai multe pungi de piele cu bijuterii, aur și pachete de bancnote de o sută, ale Băncii Statelor Unite. Iar nu-mai-decît după plecarea lui din garsonieră, Gaby Ionescu le luă într-o poșetă de voiaj, din piele de crocodil, mare ca un geamantan, se urcă într-un taxi și le duse la Bobel Stoica. Le desfăcură împreună și turnară conținutul pe jos. Stăteau în genunchi, față-n față, și turnau dintr-o mînă într-alta briliantele și monezile de aur, care începură să se rostogolească pe sub pat, sub fotolii, prin colțuri. Atunci se apucară să le adune și să le facă la loc, fișicuri de metal galben și grămăjoare cu sclipiri și fulgerări albe-albastrii, și în toate irizările curcubeului.

— Mama lor de ciocoi, zise cu o răbufnire de invidie sălbatică Bobel Stoica, simțindu-se, în felul lui și pentru prima și ultima oară în viață, socialist. Uite ce putrezi de bogați erau... Și noi, să trăim și să ne uităm!... tu-vă muma-n c...!

VII

Intr-o zi pe la sfîrșitul iernii 1948-1949, Alexandra Lascari se întorcea acasă cu un fileu în mînă. Fileul era plin cu cartofi mici și în parte degerați, iar mîna care-l ținea era obosită, asprită de spălat vase și rufe, înroșită de frigul care pătrundea prin spărturile unei mănuși uzate și descusute.

Alexandra încărunțise mult în iarna aceasta, fața îi obosise, pielea de sub bărbie i se lăsa; trupul ei mare și frumos devenise greoi, privirea viorie îi era acuma ștearsă, fără strălucire, pierdută în gol. Mergea în neștire pe străduțele aceluia cartier vechi, năpădit de prăvălioare, de tarabe, de vînzători în aer liber, și unde se vindeau pantofi vechi des-perecheați, obiecte de tinichea ruginite care nu se puteau ghici la ce folosesc, stofe tocite ce fuseseră cîndva perdele sau halate, ori amîndouă una după alta; lămpi vechi, becuri arse, cuști de șoareci; cartierul mirosea a rînced, și a stătut, și a închis, a sărăcie și a bazar pentru săraci; deasupra lui se înălțau în aerul rece și cenușiu turlele bisericilor zidite de boierii Văcărești, și Pîrșcoveni, și Grădișteni și Cozieni, și de vechii starosti de bresle, cu desăvârșire morți și nimiciți de uitare. Alexandra umbla aplecată spre stînga, ca să cumpănească greutatea fileului cu cartofi din mîna dreaptă, care i se părea că i se rupe din umăr. Îi venea să plîngă de oboseală, și-i era frig. În fața unui magazin stătea un șir negru de oameni care se înghesuiau unul într-altul, toți cu ochii spre ușa prăvăliei unde doi-trei bărbați congestionați se sufocau, vrînd să intre în același timp, și urlînd unul la altul, cu ochii ieșiți din cap, lucruri neînțelese. Alexandra se apropie de capătul cozii și-o întrebă pe o bătrîna cu o broboadă de lînă împletită și cu fața cenușie:

— Ce se dă?

Și făcu semn cu bărbia spre ușa prăvăliei.

— Nu știu, maică. Mi se pare că pește sărat, zise bătrîna, apoi îl împunse cu o gheară uscată pe un bărbat care stătea în fața ei:

— Nu știi ce se dă, domnule dragă?

Omul, cu mîinile în buzunarele paltonului și cu o bască trasă pe sprîncene, dădu din umeri încruntat, cu o furie stătută, clocită:

— Habar n-am... Orice s-ar da, bine că se dă...

Și stătu mai departe, cu maselele strînse și capul între umeri, vînat de frig și coclit de furie. Baba nu zise nimic, și urmă să stea și ea, cu o răbdare mecanică. Scoase un ghem și niște ace din buzunar și începu să împletească un ciorap. Alexandra rămase acolo; ultima din coadă, fără să știe nici ea de ce, amorțită, fără gînduri. O femeie legată la cap cu o cârpă se apropie și întrebă:

— Ce se dă aici, tovarășă?

— Nu știu, zise Alexandra. Mi se pare că niște pește sărat.

— Pește sărat, cîrîi afirmativ baba cu ciorapul, deși între timp nu, aflate nimic în plus, care s-o întărească în credința ei.

— Pește sărat? zise femeia, și-și luă rîndul după Alexandra.

Mai veniră cîteva persoane; dar Alexandra nici nu le luă în seamă, și stătu acolo, fără gînduri, cu creierul din ce în ce mai vid, cu suflul din ce în ce mai pustiu, pînă se trezi la niște răcnete.

— Nu mai e! înțelegeți o dată, tovarăși: nu mai e! Ce vreți să facem noi? strigă din răspuseri din ușa prăvăliei un tînăr în halat alb mototolit și murdar.

Mulțimea înțelese greu; unii întrebau, încăpăfînați:

— De ce nu mai e? Să spună de ce nu mai e!

— Ce să spuie? Nici ei nu știu. Dacă nu mai e, nu mai e, zise cu oarecare bună dispoziție un om gras și roșu, făcîndu-și loc printre ceilalți.

El fu primul care se rupse din coadă; după el, se risipiră toți, care încotro. Alexandra vru să-și ridice sacul cu cartofi de jos, dar dispăruse. Rămase o clipă zăpăcită, fără să înțeleagă. Era singură pe trotuarul pustiu. În fața ei, băieții din prăvălia goală trăgeau cu zgomot obloanele de tablă ondulată.

Îi furase cineva sacul. Îi furase cineva cartofii. Îi găsise așa de greu, îi plătise cu banii luați pe vînzarea unui covor și acum nu-i mai avea. Nu va avea ce mîncea, acum la prînz, pînă nu vinde iarăși ceva, și nu găsește, cine știe unde, și cînd, și cît de greu, niște cartofi. Ar fi putut izbucni în prîns de desperare. Și totuși, ciudat, îi părea și bine, într-un fel. Scăpase de greutatea aceea care-i smulgea brațul din umăr. Respiră ușurată și se-ntoarse spre casă, ceva mai sprintenă.

La a doua arestare a lui Cezar, care se afla și acum la închisoare, fusese scoasă din casa de pe șoseaua Jianu și trebuise s-o părăsească într-o jumătate de oră, cu cîteva geamantane. Se refugiase la nenea Șerbănică, în casa bătrînească din Culmea Veche. Iar acum, în iarnă, fuseseră scoși și de aici, și se adăpostiseră în grabă în podul clădirilor dărăpănate din fundul curții (fostele odăi ale slugilor, bucătării, spălătorii și grajduri), pe care Șerban Lascari le închiriasse prin 1946 și le despărțise cu un gard de casa cea mare. Acum, clădirea de cărămidă și tencuială, cu turnulețe în dezgustătorul stil romantic al Europei burghize, din 1850, clădirea cu peron și ferestre înalte, *à la française*, era văruiată proaspăt, cu ferestrele spălate și văduve de per-

dele; din tavane atîrnau fire electrice cu cîte un bec la capăt; pe fațadă, deasupra intrării, scria *U.F.D.R. Organizația Sectorului*, și deasupra *Trăiască Republica Populară Română*. Locuitorii căsuțelor din fundul curții intrau printr-o porțiță laterală și printr-un culoar între două garduri de scînduri. Pe-aici trecu, înghețată și obosită, Alexandra Lascari, în blana ei de castor care fusese foarte frumoasă, dar începuse să se dărăpăneze, să arate pielea pe unde se tocise blana, și era prea scurtă pentru moda anului 1949. Dar Alexandrei nu-i păsa de modă; era obosită, îi era frig, și voia să doarmă, să scape dintre scîndurile astea cenușii, de străzile cenușii, de sub cerul cenușiu și înghețat, în neștirea somnului.

De la fereastra la care se arătau uneori, acum a sută de ani, ochii de văpaie sumbră și fețișoara palidă și trufașă a Davidei Cozianu, o funcționară cu aerul plictisit, fardată prost și prea mult, o privi cu nepăsare pe nepoata Davidei, Alexandra Cozianu, cum intră în căsuța cu tencuiala căzută, care fusese, odinioară, spălătoria.

Alexandra începu să urce scări în întuneric - nu se instalase aici niciodată un bec electric - apoi, undeva sus sub acoperiș, în beznă, bătu într-o ușă. O întrebă un glas proaspăt și limpede:

— Cine-i?

— Sînt eu, Lena, deschide.

Ușa se deschise asupra unei înghesuiri nemaipomenite de obiecte urcate unele peste altele, pînă-n tavan. Fotoliile Ludovic al XV-lea cu trandafiri sculptați în lemnărie, și cu tapiseria înfățișînd trandafiri și flori de cîmp, erau întoarse cu picioarele în sus, puse pe lăzi, încărcate cu covoare făcute sul, lămpi de bronz cu brațele strîmbate, cîrpe vechi a căror întrebuințare nu se putea ghici; poleiala lemnului și a bronzurilor era roasă, acoperită de un strat gros de praf și murdărie; tavanul de unde atîrna un bec solitar, galben de murdărie și de urme de muște, era lepros, plin de pete de umezeală; iar bicicleta Lenei era sprijinită de o oglindă mare de cristal cu un cadru de porțelan prețios de Meissen, cu amorași, trandafiri, frunze, ghirlande, arcuri și săgeți, făclii și capete zîmbitoare, totul plin de praf, spart pe alocuri, și oglinda însăși, cu formele ei întortocheate și baroce, crăpată de sus pînă jos. În această îngrămădeală prăfuită și ciudată care ar fi putut îmbolnăvi o minte sănătoasă, Lena, după ce-i deschise maică-si, se așeză iarăși pe o ladă, cu mîinile pe genunchi, cu fața în sus și un

zîmbet feciorelnic dar viclean, ascultând ce-i spunea un tînăr aplecat asupra ei și rezemat cu umărul de cadrul aurit (cu aurul jupuit și lemnul rupt) al portretului logofătului Dimitrie Cozianu, cu ișlic negru și anterior liliachiu îmblănit cu samuri *sibiriotică*. Tînărul spuse „sărut mîna” și nu-i dădu nici o atenție Alexandrei. Avea o haină scurtă de pînză verde ca măslinea, căptușită cu blană de oaie vopsită cafeniu, din cele pe care le-au lăsat prin București militarii din misiunea Statelor Unite prin 1944-47. Era tuns scurt, așa încît părul să-i stea pe feastă ca o creastă de cocoș; și-i vorbea Lenei cu gravitate:

— ...Dacă era inteligent, în loc să ție balonul ca un prost pîn-a venit Nicky, să-l *placheze la picioare*, făcea o *fentă, pasa bășica* mai departe lui Nelu și lui Dodi... De ce rîzi? întrebă el deodată, bănuitor.

— Nu, de nimic... mă gîndeam...

— La ce te gîndeai?

— Mă gîndeam că te-am văzut ieri cu o *piele* pe stradă; tot așa o vrăjești și pe ea?

— M-ai văzut cu o *piele*... ei și? mormăi tînărul jignit. Parcă eu nu te-am văzut de-atîtea ori cu un *os* la Nestor și mi-am ținut gura... •

— *Gentlemanlike*! rîse Lena.

În vremea asta Alexandra Lascari își atîrnase blana în cuier și trecuse în odăița unde locuia ea cu Lena. Nu mai auzi ce-și spun cei doi. Se gîndea: „Ce fragedă e, ce tînără, ce fericită... Tinerețea învinge totul; senini, fără griji, chiar cînd împrejurul lor se dărîmă lumea...” O invidia pe fiică-sa. Avea s-o țină minte multă vreme, cum ședea acolo, pe ladă, cu bicicleta rezemată de un fotoliu aurit în tapiserie de Aubusson întors cu picioarele în sus, și cum zîmbește copilăros, suav și viclean, cu gura fardată și fețișoara subțiată de cînd se făcuse fată de șaptesprezece ani și nu mai era copilul bondoc și nebun după jocuri cu mingea din 1944 sau 45. Lena pe ladă, subțire și cu privirea vicleană, de femeie, și totodată naivă, de copil, zîmbind cu dinții albi, și tînărul sportiv aplecat deasupra ei, cu cotul rezemat de cadrul portretului celui vechi - așa avea să și-o aducă aminte, se gîndea Alexandra făcînd focul în soba de tuci. Pereții erau uzi. La ultima ploaie de toamnă se stricase undeva acoperișul și pete mari, întunecate, mînjeau zidurile. Din odaia de alături se auzi o tuse slabă,

¹ *Maniere de gentleman.*

înașușită. Alexandra se ridică după ce izbuti să-și facă focul, și se duse să bată în ușă, apoi intră.

— Cum îți mai e, nene Șerbănică?

Șerban Lascari ședea într-un fotoliu tocit, învelit cu o pătură fină care fusese albă, dar acum ajunsese cenușie-gălbui. În odaie era lumină puțină, mobilele de preț luceau tainic și întunecat prin colțuri, covoarele roase și prăfuite de pe jos erau stinse, roșu mort, verde veșted. Bătrînul era mai gîrbov, palid, cu veșnica-i bărbuță albă ascuțită și cu mîinile încrucișate pe pîntece; vorbea cu nevastă-sa, aproape neschimbată, cîrnă, bună, liniștită, răbdătoare, dar care începea să încărunțească înainte de vreme; și cu doamna Hrisoverghi, legată sub fălci și pe frunte cu bandajele ei de cauciuc menite să-i suprimă /bîrciturile, își lega un șorț mare peste halatul ei de casă, și-și trăgea niște mînuși vechi pe mîini.

— Cum îți mai e, nene Șerbănică? întrebă Alexandra intrînd.

— Nu mi-e bine... îmi simt mereu gîtul strîns... mi-e greu să înghit... Cred că nu-i pot înghiți pe comuniști, și de aceea mi s-a strîns gîtlejul... *Avouez aussi qu'il avait de quoi, la pilule était bien forte...*¹

— *Et ambre?* *oh la la!* exclamă doamna Hrisoverghi printre dinți din pricina bandajului; Alexandra, vino să facem de mîncare. Ai adus cartofii aceia?

Alexandra șovăi o clipă; îi era frică să nu izbucnească o scenă, să nu-nceapă să plîngă bătrînii; dar o salvă o bătaie în ușă.

— *Doamna* Lascari... acasă sînteți? întrebă prin ușă vecina și, la răspunsul Alexandrei, intră.

O femeie brună, fardată, într-un halat nou și cochet de stofă ieftină; părul vopsit în negru lucios, genele „făcute”, unghiile purpurii, un lăntșor subțire cu o cruciuliță la gît, cercei de briliante purtați la halat: asta era doamna Buznea, soția unui inginer, director de întreprindere a statului, mutat de curînd din provincie la București, care, pînă să-și găsească o locuință potrivită, ocupa odăile servitorilor din dosul casei celei mari și le transformase în apartament, avînd bucătăria comună cu familia Lascari îngrămădită în vechea spălătorie.

¹ *Recunoaște că aveam de ce, hapul era greu de înghițit!*

² *Și amar.*

— Ah, mă scuzați că vă deranjez... Bună ziua, doamnă Lascari, bună ziua doamnă Hrisoverghi.

— Bzon, mormăi printre dinți, strînsă de bandaj, doamna Hrisoverghi.

— ...Bună ziua, domnu' Lascari. Cum mai stați cu sănătatea? *Vous montrez bien*

— Ah, da? Mă bucur... mulțumesc, zise Șerban Lascari înveselit. *Je montre bien, en effet. Je montre bien au visage, n'est-ce-pas?*¹ întrebă el amabil și perfid.

Doamna Hrisoverghi zîmbi cu fălcile strînse, Alexandra surise palid, iar doamna Buznea, fără să înțeleagă, urmă:

— Doamna Lascari (cu acea timiditate și falsă delicatețe mic-burgheză care nu îndrăznește să se adreseze direct și articulat „doamnă cutare”, sau „tovarășă cutare”, ci i se adresează indirect: „doamna cutare”, „tovarășul cutare”), a venit un domn care vă caută.

— Un domn? Cine e?

— Nu știu...

Alexandra ieși; în odaie o aștepta un bărbat înalt și spătos, brun și cu fața măslinie, uleioasă, cu o barbă din acelea albastrii, care nicio dată nu sînt bine rase, și ochii cu corneea gălbuie, mobili, iscoditori și ieșiți din cap; tot omul era mare și umil, unsuros și mieros, viclean și naiv, ca un hamal din Bassora în *O mie și una de nopți*; oriunde ar fi fost, în orice costum sau împrejurare, părea că poartă pe umăr un covor invizibil, făcut sul, și între degete un șirag de mătânii la fel de invizibile, de rostit după ele rugăciunile bisericii gregoriene.

— Sărut mîna, doamnă.

— Bună ziua, domnule Șahnabadzian.

— Am un domn de la o legație... cumpără covoare, mobile, orice. ... Dă preț bun, mai bun ca la Talcioac.

— Vino să-ți arăt ce mai avem, zise Alexandra, și-i arată drumul.

Domnul Șahnabadzian intră și salută pe toată lumea, uitîndu-se însă în același timp la covoare, mobile și tablourile de pe pereți cu o unică, rapidă și totală privire.

— Asta aș vrea să vînd, zise Alexandra.

¹ Arăți bine (incorect).

² Arăt bine, într-adevăr. Arăt bine la față, nu-i așa? (incorect).

Misitul se aplecă, luă un colț de covor între palmele-i gălbui și-l frecă ușor. Murmură, impresionat, uitînd românește dinu-o dată, și scoțînd sunetul *Kh* de undeva din fundul nasului și din gîtlej:

— Asta Khorassan estem, bre!

Citi inscripția cu litere arabe din capul covorului, apoi se ridică:

— Cît să spun că ați cerut dumneavoastră?

Alexandra se uită la socru-său, la Marion Lascari, la doamna Hrisoverghi. Nu știa nici unul. Doamna Buznea privea scena cu ochii aprinși de lăcomie.

— Cereți două mii de lei, zise șovăind domnul Șahnabadzian.

— Cum? Cea mai mică leafă e de șase mii de lei, și dumneata vrei să dăm un covor din veacul al XVII-lea pe două mii? pe trei-patru dolari? întrebă gîtit domnul Lascari.

— Așa sînt prețurile, zise Șahnabadzian ridicînd din umeri. La Talcioac primiți și mai puțin...

— Bine, dar clientului dumitale nu-i e rușine să cumpere cu cîțiva dolari așa ceva? întrebă iar Șerban Lascari și începu să înghită greu: îl durea gîtul.

Misitul zîmbi, umil, tuciuriu și subtil, plin de o resemnare străveche:

— Rușine... De ce să-i fie rușine? Face o afacere. Credeți că sînt boieri? Și ei sînt tot...

Nu încheie, ci dădu din umeri, cu un gest, arătînd ceva în aer, ceva ce era mai jos decît umărul lui apăsător de-a lungul anilor de mii de covoare făcute sul.

— Vă dau eu două mii cinci sute, zise în șoaptă doamna Buznea la urechea lui Marion Lascari.

Ochiul gălbui-cafeniu al misitului trecu pe deasupra lor fără să se oprească, dar domnul Șahnabadzian vorbi, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat:

— Eu o să cer trei mii; să vedem cît oferă el.

— Mulțumesc, domnule Șahnabadzian, spuse cu căldură Alexandra, care nu observase nimic.

Misitul salută, înclinîndu-se adînc în toate direcțiile, și uitîndu-se în aceiași timp în toate colțurile odăii, cu aerul de-a face mintal un inventar complet, apoi ieși, memorizînd fără îndoială ce văzuse, pentru alți clienți viitori. Dar în clipa cînd Alexandra era pe punctul

să-nchidă ușa după el (Lena și cu tînărul ei stăteau mereu de vorbă unde-i lăsase), se trezi față-n față cu o umbră cu doi ochi lucitori în întunericul coridorului muced și fără bec. Se dădu îndărăt, speriată:

— Cine ești dumneata? Ce cauți?

Fără a aștepta să fie poftit, un om în haine peticite, gălbejit, slab, cu pieile atîrnîndu-i sub gît, intră și închise ușa după el.

— Aș vrea să vorbesc cu doamna Lascari, murmură el uitîndu-se bănuitor și temător în juru-i.

— Eu sînt... Ce poștești dumneata?

Omul se uită la cei doi tineri, apoi suflă:

— Cu dumneavoastră personal...

Alexandra șovăi o clipă, apoi îl pofti în odaia ei și-a Lenei. Omul o urmă uitîndu-se cu o lăcomie ciudată la obiectele îngrămădite unele peste altele în coridor și la mobilele din odaie. Căutătura lui iscoditoare avea ceva din a lui Șahnabadzian, dar pe cînd a misitului era profesională și oarecum științifică, a acestuia era hulpavă, avidă, înfometată. La fel se uită și la Alexandra Lascari, din cap pînă-n picioare; Alexandra simți pentru întâia oară de multă vreme, și în chip neplăcut, că e femeie.

— Dați-mi voie să mă prezint: avocat Alexandrescu.

Îi luă mîna cu forța și i-o sărută.

— Vin de la pușcărie, zise el, ținîndu-i mîna și privind-o cu lăcomie. Am să vă transmit din partea soțului dumneavoastră că e bine sănătos, și că are nevoie să-i trimiteți bocanci, ciorapi groși de lînă și bani... El mi-a cerut să nu vă las să aflați, dar mă simt obligat să vă spun... oduceprostocuplămînii...

Și se împunse cu degetul în coastele-i slabe peste care flutura haina rămasă prea largă. Alexandra, speriată, zăpăcită, răspunse:

— Vă dau... Am niște bocanci pe care-i puneă el la vînătoare... și șosete groase... dar n-am bani, am vîndut ieri ceva și am avut o pățanie, încît... dar aș putea...

— Nu face nimic... lăsați... Mă pot ocupa eu să vînd ceva, și trimit eu direct... am legături cu cine trebuie, *acolo*...

— Bine, dar doctorii? Nu-i trebuie ceva? Streptomicină, vitamine...

— Astea o să le trimiteți o dată cu bocancii; vă dau eu adresa, unde mă găsiți pe mine mîine și poimîine... dacă nu preferați să vin eu,

zise repede domnul Alexandrescu, aplecîndu-se și începînd să înfășure un covor de pe jos.

— Ce... ce faceți?

— Nu vreți să-l vindeți? Mă ocup eu... nu trebuie să vă mai obosiți...

Era atît de ostenită de toate, de toți, și de ea însăși, încît oftă:

— Bine, ocupați-vă dumneavoastră... Dar să știți că-i un covor foarte scump, un Ferahan adus de la Constantinopol de un prieten al nostru.

Prietenul fusese domnul Emanoil Buzescu, ministru al lui Carol I pe lîngă înalta Poartă, care fusese găsit în fotoliu, cu un număr din *Figaro* pe genunchi, la pagina unde text, fotografii și desene descriau vizita țarului Nicolae II la președintele Republicii Franceze. Se uita fix la pozele cu călești pline cu cucoane cu umbreluțe, rochii cu volane și pălării mari, de domni cu joben și militari cu fireturi, egrete, trese și eghileți. Murise.

— Da, da... un Ferahan... mîine vin eu pe la dumneavoastră cu banii; dacă vreți să vă notați adresa mea, pentru bocancii aceia...

— Stați un moment: vi-i dau acuma,, că știu unde sînt... Dar ce-are cu plămînii? Are febră? Are...?

— Scui-pă sînge, doamnă, zise cellalt brutal.

Alexandra cotrobăia printr-o ladă; îi tremurau mîinile. Săracul Cezar! Lui, căruia-i plăcea atîta confortul, baia lui caldă, mîncărurile lui preferate, Armagnac-ul după-masă, la o havană... și acum... îi era milă de bărbatu-său, ca de o ființă străină, plătînd și neputincioasă. Găsi bocancii și șosetele de lînă și i le dădu lui Alexandrescu. Acesta plecă repede:

— Nu uitați: strada Sapientei, 11 bis, etajul patru... întrebați de mine, o să vi se deschidă, zise el misterios și plecă, după ce-i mai sărută mîna o dată, cu sila.

Alexandra închise ușa în urma lui și se-ntoarse, tulburată și tristă. Lena rîse:

— E un *flirt* de-al tău, mămicule?

— Ia nu vorbi prostii...

— Păi te-am auzit că-i acorzi un rendez-vous... și holba la tine niște ochi...

Rîdea, ca și tînărul în canadiană ca măslinea. Alexandra fu cît pe ce să-i spuie ceea ce aflase despre tatăl Lenei, dar se stăpîni și intră fără un cuvînt.

Înăuntru, în lipsa ei, doamna Buznea, care voise să cumpere ieftin covorul de Horassan, spusese:

— Vai, nu pot să vă spun ce rău îmi pare cînd văd că trebuie să vindeți...

Domnul Lascari, nevastă-sa și doamna Hrisoverghi nu spuseră nimic.

— Cîte trebuie să suferim și noi, zise doamna Buznea, al cărui soț avea leafă mare și mașina întreprinderii. Cîteodată stau și visez la momentul cînd o să stau cu o mulțime nesfîrșită în Piața Palatului, și să cînt *Trăiască Regele*. Cînd te gîndești că a trebuit să plece, săracul... și n-a trecut de atunci decît un an...

— Acest sentiment vă onorează, zise domnul Lascari. Și eu parcă aș cînta ceva, o melodie oarecare, pentru rege; îl stîmez mult: a moștenit ce e mai bun din întreaga dinastie: accentul lui Carol I, strălucirea intelectuală a lui Ferdinand I, iar de la Carol al II-lea, caracterul ferm, leal, generos, sincer și dușman al vîrsării de sînge.

— Nu-i așa? întrebă doamna Buznea. Și ce tînăr și frumos e, săracul...

— Doamnă - zise Șerban Lascari, cu mîinile pe burtă - nu el, și nu strămoșii lui, ci strămoșii *noștri* au făcut țara cum e - iar el a plecat, pe cînd noi am rămas...

— Aveți dreptate, spuse femeia cam încurcată; în fond, dumnea-voastră poate că ați iubit țara prea mult...

— Iubești ce e al tău, zise bătrînul. A fost a noastră, și am iubit-o. Acuma nu mai e a noastră; nu văd de ce-aș iubi-o...

Și se răsuci în fotoliu, cu mîinile la gît.

— Te sufoci? întrebă speriată doamna Lascari.

Doamna Buznea, care se simțise deodată micșorată, străină, într-o lume mare, dură și necunoscută, căreia-i aparțineau oamenii aceștia se retrase; pe cînd cobora treptele în întuneric, se gîndea: „Mama voastră de ciocoi”. Acasă însă îi veniseră două prietene în vizită; și după ce se sărutară atingîndu-se numai cu obrazul, și se așezară să joace *rummy* cu pietre, doamna Buznea începu:

— Spunea adineauri Marion Lascari...

— Care Lascari? întrebă una din prietene, mai naivă.

— Cum, dragă; sînt cunoscuți; sînt *aliți* (doamna Buznea auzise vorba asta în gura bătrînei Hrisoverghi) cu toată lumea șic: cu Cantacuzineștii, cu Brîncovenii, cu Ghiculeștii și așa mai departe.

— Credeam că bărbatu-tău e membru de partid, zise altă prietenă, verde de invidie.

— Treaba lui, răspunse dezinvolt doamna Buznea. El cu relațiile lui, eu cu ale mele.

VIII

In strada Sapienței 11 bis, nu exista nici un al patrulea etaj. Alexandra Lascari sună la toate etajele și întrebă. Întrebă și la subsol, unde erau de asemenea locuințe. Nimeni nu cunoștea un avocat Alexandrescu.

Se-ntoarse acasă zăpăcită, neștiind ce să creadă, și-i povesti lui Marion Lascari:

— *Mais il t'a flouee, ma pauvre petite!* exclamă cu milă franțu-zoaica. *Peut-on être confiant à ce point!*

— Nu se poate... Cine știe... am înțeles eu greșit... Eram speriată, îmi părea rău de bietul Cezar, n-am notat bine adresa! Trebuie să vie într-una din zilele astea, să-mi spuie ce-a făcut cu covorul, dacă l-a vîndut, dac-a trimis banii...

Marion dădea din cap cu compătimire:

— Cum vrei, dar nu-i spune nimic lui Șeroănică, e destul de obosit și-așa, se simte destul de rău, cu laringita asta care nu-i mai trece...

Peste o zi, încă nu apăruse nimeni. A treia zi, nimic. A patra, dimineața devreme (era o dimineață friguroasă, posomorită, sură), cineva bătuse tare în ușă. Alexandra se trezi și se uită la Lena. Fata dormea, cu o mînă sub obraz, ca un copil. La mișcarea Alexandrei, se ghemui spre ea și întine mîna prin somn, o puse pe maică-sa, fără putere, cu palma deschisă, și rămase așa. Alexandra simți că i se topește inima în piept, și-i dădură lacrimile în ochi.

— Fetița mea mică, șopti ea.

Afară, o nouă bătaie zgudui ușa. Alexandra sări din pat, își îmbracă halatul și se duse să deschidă: era sigură că e Alexandrescu. Dar

¹ Dar te-a păcălit, fetițo dragă!... Cum poți fi în așa hal de încredătoare!

rămase împietrită. În fața ei era Cezar, cam gîrbov, foarte slab, în niște haine ponosite, tocite, peticite, vînat de frig. Alexandra îi căzu de gît și de-astă dată chiar izbucni în plîns; pe cînd plîngea, cu fața pe pieptul lui, simțea mirosul urît, de șoareci, al hainelor. Niciodată nu mirosise așa Cezar, la cele două întoarceri de la închisoare de pînă atunci.

— A fost greu? Hai, vino, vino în casă...

Și-1 trase în coridorul plin de mobile, unde lămpi de bronz, oglinzi cu cadrul de porțelan și tablouri, din care cîteva sparte, zăceau unele peste altele. Cezar se uita împrejur, dar părea neatent, preocupat, nervos.

— Cum ți-e sănătatea? Ai febră? E adevărat c-ai scuipat sînge?

El o mîngîia pe cap, cu gîndul într-altă parte; dar cînd o auzi ce spune, se-ntoarse spre ea, mirat:

— Care sînge? N-am nimic! De unde ți-a venit să mă-ntrebi?

— A venit un om care-a stat cu tine la închisoare... spunea că suferi de plămîni...

— Care? Cum îl cheamă?

— Alexandrescu. Un avocat

— Vreun escroc... Era un Alexandrescu acolo, colonel de stat-major... și e acolo și-acuma. Te-a mințit N-am nimic.

Și intră, fără să mai vorbească de asta. Alexandra îl urmă, îl lăsă s-o strîngă în brațe și s-o sărute pe fiică-sa și bătu în ușă ca să le spună bătrînilor că a venit Cezar.

Cezar însă părea ciudat, încordat cu ochii ațîntiți în gol, cu gîndul fixat asupra unui lucru pe care încerca să și-1 aducă aminte, sau să-1 înțeleagă, și nu izbutea. Cîteva zile fu așa. Abia se odihni, în prima zi, și îndată plecă în oraș, de unde se-ntoarse după un ceas sau două. A doua zi, la fel. începu să iasă și de două ori pe zi, și de trei ori; se-ntprcea de fiecare dată după un interval de timp mereu același.

Se ducea la Gaby Ionescu. Și în prima zi, tot acolo fusese mai întîi; găsise ușa încuiată, nimeni nu-i răspunsese la sonerie, bătuse zadar-nic. Vecinii de palier, treziți din somn la ora aceea cînd afară încă era noapte, deschiseră și-1 priviră uimiți și bănuitori, cu ochii cîrpiți de somn. După prima spaimă, înțelese că Gabriela e plecată (de bună seamă la părinții ei, la Găiești). Veni s-o caute în fiecare zi de două ori: trebuia doar să se întoarcă din oră în oră. învăța pe de rost orarul trenurilor care veneau la București dinspre Găiești, și cam la un ceas

după sosirea fiecăruia, el se înființa la Gabriela și suna. Suna prelung, insistent. Apoi aștepta, cu inima strînsă. Nimic. Suna iar. Se întîmpla să coboare cineva pe scări și să se uite curios la omul acesta care stătea împietrit în fața unei uși, așteptînd să se deschidă.

De fiecare dată, era în zadar. Cam într-a doua sau a treia zi, Cezar vorbi cu portarul. Plecase de mult Gabriela? Plecase singură?

— A plecat de două săptămîni conîța Gaby... Nu, a fost un domn care i-a dus bagajul... Foarte puțin bagaj...

După aceea, Cezar veni să-1 întrebe iar, amănunte, precizii:

— Părea că are vreun necaz, vreo grijă? Părea veselă?

— De... cum să vă spun? Da, parcă avea o grijă, dumneaei...

— Dar domnul... cum era? Semăna cu dumneaei? Era vreo rudă, ceva? întreba Cezar, simțind că roșește.

Omul îi evită privirea.

— De... cum să vă spun? Nu m-am uitat...

Cezar îi dădea un bacșiș bun (o pusese repede pe Alexandra să-i vîndă covorul de Horassan lui Șahnabadzian), și pleca, cu capul în piept. Portarul blocului se uita lung după el, dădea din cap, băga banii în buzunar și-și relua lectura gazetei, întreruptă pentru Cezar.

În acele vreo două săptămîni după ce ieșise de la închisoare, Cezar fu în casă tăcut, nervos, neatent la nimic, absent, iar cu prietenii și cunoscuții cu care se întîlnea, vorbăreț și neliniștit; revenea mereu, cu cele mai neînchipuite întorsături, la ce voia să știe:

— Și că vorbeam de pușcărie... ascultă, monșer... absolut confidențial, între prieteni: știi că biata Gabriela Ionescu, actrița, a fost cotate?

— Cum? Ce vorbești? Da' de ce, frate? se mira cellalt cu ochii mari.

— N-am idee... au înnebunit și comuniștii ăștia... au înnebunit. Cum, nu știai de biata Gaby?

— De loc! Nici nu cred: decît fiindcă-mi spui tu, care trebuie să fii doar bine informat - craiule!

— Crai, pe naiba, mormăia preocupat și nemulțumit Cezar Lascari.

Tot nu aflase. Tot nu știa nimic. Nimeni nu auzise de o arestare a Gabrielei; toți se mirau; cînd spunea cîte unul „am auzit și eu ceva”, Cezar îl întreba de la cine, și-și dădea repede seama că firul pornea de la el.

În sfârșit, se-implinise o lună de la plecarea Gabrielei de-acasă, și Alexandra dormea cu Cezar în patul în care dormise cu Lena pînă la sosirea lui. Pe Lena o adăpostiseră la un prieten, medic celebru, profesor la facultate și academician, căruia Oficiul de închiriere îi respectase locuința. Iar ei dormeau împreună, Cezar făcea dragoste cu Alexandra cu o înverșunare tristă și dureroasă, iar Alexandra își făcea datoria de soție cu o nepăsare obosită și pasivă, dîndu-și seama că bărbatul ei îi e străin, că suferă, și suferă din pricina unei femei. Pînă într-o noapte cînd, pentru că dormea ușor, se trezi simțindu-l că se zguduie tot. Deschise ochii și ascultă. Cezar plîngea înăbușit, amar, cu sughituri, cu capul înfundat în pernă. Alexandra nu văzuse niciodată un bărbat plîngînd, și mai ales nu în felul acesta, ca o femeie sau ca un copil; îi îngheță trupul de o groază ciudată, amestecată cu repulsie, milă, scîrbă și frică. Îngînă abia auzit:

— Cezar... Ce ai? Ce s-a întîmplat?

— Lasă-mă... nimic... lasă-mă... șopti el gîtuit, și se-ntoarse pe partea cealaltă, cu spatele la ea.

Alexandra nu spuse nimic, dar nu mai izbuti să adoarmă pînă dimineța. Îl auzi cum se liniștește, cum oftează amar, cum i se domolește și i se rărește respirația, semn că adoarme; mai tîrziu îl auzi gemînd dureros prin somn, și bîguind năclăit cuvinte de neînțeles. Ea rămase nemișcată, întinsă, înghețată de tulburare și de groază. Știa de mult că sînt străini unul de altul. Dar nu *simțise*, nu văzuse. Acuma, însă, da. Durerea lui, suferința lui îi erau necunoscute; viața lui adevărată, cea care-i dădea bucurii și suferințe, era străină de ea, era alta, necunoscută. Și atunci? Ce era de făcut? „Doamne, cum am ajuns aici? Doamne sfinte, cum am ajuns aici? Ce s-a întîmplat cu noi?” se întreba Alexandra Lascari cu spaimă. Și așa fusese toată viața; numai că acuma, în sfârșit, simțise. Bogăția și luxul învăluiseră totul în vată, topiseră totul într-un abur; dar lucrurile tot așa stăteau, adevărul fusese toată vremea tot adevăr, deși neștiut, realitatea tot realitate, deși ignorată. Și parcă ea, ea, Alexandra, cînd plecase Ionel?...

Atunci îi veni prima bănuială. A doua zi întrebă pe cîteva din prietene, care, văzînd-o că știe, îi mărturisiseră: da, Cezar ajunsese de basm în tot orașul cu disperarea în care-l aruncase dispariția Gabrielei Ionescu; oamenii rîdeau de el, sau îl compătumeau, văzîndu-l în ce hal și-a pierdut mințile pentru ea; de două săptămîni se aflase (se

comunicase la radio, la un post american sau francez) că o cunoscută artistă din București fugise din România comunistă și ajunsese la Viena și apoi la Paris, după nenumărate peripeții, însoțită de fratele ei, care frate, se știa în București, nu era altul decît peștele ei, Bobel Stoica, pramaue cu renume în lumea localurilor de noapte și a curse-lor de cai; și în sfârșit i se făcuse milă cuiva de Cezar, sau fusese dimpotrivă destul de nemilos ca să-i spuie.

Alexandra se-ntoarse acasă și nu arătă cu nimic că știa. Cezar era absent, cu creierii tulburi; răspundea alături cu drumul, nu auzea ce i se spune, stătea prost, cu ochii în gol. Alexandrei îi era milă de el. „Bine că o am pe fetița asta”, se gîndea ea, uitîndu-se la Lena, care mîncea repede, cu nasul în farfurie și cu părul tăiat scurt, căzîndu-i peste ochi în şuvițe lucioase.

— Ce înghiți așa, pe nerăsuflăte, hapleo? Unde te grăbești? o întrebă pe Lena, zîmbind fără voie de-atîta sălbăticie copilăroasă.

— Am un meci de baschet la trei, spunea fata mereu cu nasul în farfurie și cu cîrlionții peste ochi.

Mîncea repede, își trăgea pe ea o scurtă de *ballonscide* îmblănită, fluierînd mereu o bucată de jaz, își tîra bicicleta pe scări în jos (nu și-o mai lăsa la parter pe culoar, căci i se furase una cu lanț și cu lacăt cu tot), și pornea. N-o mai vedeau pînă a doua zi la prînz. „Bine că ea e tînără și fericită, bine că măcar bucata asta din viața noastră e întreagă și pură”, se gîndea Alexandra Lascari în nopțile cînd stătea întinsă alături de Cezar, îi asculta răsuflarea și se gîndea dacă în clipa asta e treaz și se gîndește la Gabriela, sau îl auzea gemînd jalnic și-l simțea zvîrcolindu-se prin somn, și iar se întreba: „Cum am ajuns aici? Cum o să ieșim din visul ăsta urît? Am greșit cu ceva? Ce greșală am făcut?” Și o apuca o spaimă nelămurită.

IX

Prietena Alexandrei, nevasta doctorului membru al Academiei, la care dormea deocamdată Lena, trimise un bilet cu șoferul: „*Dragă Sanda. N-ai mai fost de mult pe la noi. Vino să bem ceai și să tricotăm împreună.*” Era un fel de-a vorbi: nu tricotau; dar ceai beau.

— Mi l-a adus Constantin din Uniunea Sovietică; a fost luna trecută la o sesiune științifică acolo, și mi-a adus; e chinezesc, mult mai parfumat decât ce ne-am obișnuit noi să bem...

Și-i turna în ceașcă Alexandrei. Era cald, perdelele pe jumătate trase, afară o după-amiază cenușie-roșiatică de sfârșit de iarnă, și ger uscat, dar aici era bine, adăpost și siguranță; fata din casă servise fără zgomot, ieșise, și acuma aburii de ceai se ridicau în semiîntuneric.

— Afară de dorința de-a te vedea, mai e ceva, Sanda dragă...

Alexandra Lascari nici nu se uită la nevasta academicianului. Știa că trebuie să vie ceva. Simțise. Se aștepta la refuzul încurcat și jenat, de-a o mai ține pe Lena. „Trăiți perfect, confortabil, plăcut; de ce să vă mai încurcați cu noi, care am devenit un fel de cerșetori eleganți, foști eleganți?" se gîndea ea. Dar spre mirarea ei, nevasta doctorului spuse:

— Voiam să te avertizez că se-nfîmplă ceva cu Lena... ceva prost, îmi închipui că voi nu v-ați putut ocupa de ea, cu bietul Cezar în închisoare și cu tine avîndu-l și pe bătrîn pe cap... și acuma că nici n-aveți loc unde s-o țineți, înțeleg că nu poți să te ții de ea. Așa că să nu crezi că vreau să-ți fac vreun reproș, sau să-ți țin o predică, sau mai știu eu ce: ferească-mă Dumnezeu să fiu și eu într-o situație ca a ta; poate că n-aș fi așa de curajoasă și de tare - că toată lumea te admiră, știi și tu asta. Mai vrei ceai?

Mititică și cu părul alb-argintiu, ghemuită într-un fotoliu mare de culoarea frunzei de tutun, ridicase ceainicul și voia să-i toarne. Alexandra însă trase ceașca la o parte.

— Nu, nu mai vreau, mulțumesc. Dar ce e? Ce s-a întîmplat?

— Draga mea, mare lucru nu s-a întîmplat. Dar nu-mi place ce-i cu fata ta. De pildă: vine foarte des să se culce la unsprezece și la douăsprezece noaptea; ba și la unu și două. Mie mi-e egal; are camera ei, cheia ei, o privește; dar fiindcă țin la tine, mă mai interesez, o întreb. Am întrebato o dată sau de două ori. Mi-a spus c-ați ținut-o voi, c-ați avut niște prieteni la masă seara.

Alexandra rîse cu amărăciune:

— Asta-i bună! La ce era să-i poftim? La cartofi? La fasole? Nu știi că nu mai avem aproape nimic? Nu, n-am ținut-o niciodată după nouă, nouă și jumătate.

— Mi-am închipuit că mințea... și cînd i s-a întîmplat să nu doar-mă deloc aici, spunînd că a dormit pe la Marie-Eugenie și la mătușă-sa Elenuța Comnen...

— Nu se poate! Mi-ar fi spus ele! Vin foarte des să-l vadă pe nenea Șerbănică...

— *Ei, c'est ça* Umblă într-un cerc de copii, eu îi știu prin fiu-meu, un grup de nebuni, Jeanne-Marie Ipsilanti, Kicky Hrisoverghi, Michel Basarab, în fine, niște bețivi și stricați, care s-au mai înhăitat și cu cîțiva oameni pe care nici nu-i știu cine sînt și de unde-au apărut, *bref*, am auzit că Lena i-a tras o palmă unuia în public, și că ăla i-a cîrpit și el una...

— în public? Unde? întrebă Alexandra, sufocată de uimire și indignare.

— La „Mon jardin", în restaurant, pe la două noaptea, toți fiind beți. Și cel mai rău e altceva. Îl știi pe ăla mic, al fie-mi, al Ilenei.

— Da; sigur, îngîină Alexandra Lascari, zăpăcită de ce auzise.

— E un mucos mic, are opt ani. Știi ce-a venit să-mi spună? „Mă-mă-mare, m-am întîlnit cu Lena pe trotuarul de vizavi, și plîngea!" - „Da' de ce plîngea, măi?" îl întreb eu. „Nu știu; am întrebat-o și eu: - De ce plîngi? Și mi-a răspuns: - Sînt așa de nefericită!" Și acuma zi și tu, Sanda dragă: ce e cu ea? E nefericită, cred, e de înțeles, dar chiar să plîngă pe stradă? Și să-i facă confidențe unui dop care-i ajunge pînă la talie? Ce e cu ea? întrebă îngrijorată cucoana cea mititică și cu părul ca o perucă pudrată.

Alexandra stătea și se uita în ceașca de ceai. Încă o ființă străină: Lena. O crezuse copilăroasă, curată, plină de nepăsarea și veselie tinereții. Acuma afla că e nefericită, pînă la a izbucni în plîns singură, pe stradă, și apoi că-și petrece zilele și nopțile cu tinerii la fel de dezaxați ca ea, și cu oameni suspecti, cu care se bate... era îngrozitor. Mica Lena, tunsă scurt, băiețoasă, mereu pe bicicletă și mereu fluierînd un refren de jaz... o tîrfă care se bate în localuri? O nebună sau năfîngă care pBnge singură pe străzi?

— Îți mulțumesc, draga mea... bine că mi-ai spus, altfel cine știe ce mai aflăm, și pe ce cale... Mulțumesc...

¹ Asta e.

² Pe scurt.

Și-o sărută pe obraji pufoși și veștezi, pe bătrâna care-o petrecea recomandându-i mereu:

— Dar vezi... să nu știe c-ai aflat de la mine... întreab-o, întreab-otu...

Alexandra nici nu mai știe cum a ajuns acasă. Umblase ca în vis. Din întâmplare, Lena era acolo. Fluierînd veșnicul ei refren de jazz, își pieptăna părul tuns scurt, aproape băiețește, în fața unei oglinzi ovale, cu cadrul sculptat și ghirlande de trandafiri, și al cărui aur era întunecat de tot, fără strălucire. Oglinda era verde ca o apă, și poleia-lă tot verzuie, de vechime. Lena se întrerupse din fluierat și observă:

— Oglinda asta te face oribilă... De ce n-o vindem? Mi-e urît să mă văd în ea.

— Poate că ți-e urît să te vezi în orișice oglindă, îi spuse maică-sa.

Lena îi aruncă o privire, tot în oglindă, și continuă să fluiera și să se pieptene.

Era fardată, cu buzele sulemenite cu roșu care nu se ia la sărutare, și parfumată cu „Mon pechd”. Străbunica ei, Davida Lascari, nu-și dăduse niciodată cu pudră sau cu roșu de buze; întrebunțase esență de trandafiri sau de garoafe și ape de baie cu miros de levănțică. Bunica Lenei, Sofia Șufană, nu se farda nici ea (după cum nu se farda nici una din prietenele ei) și se parfuma cu „Opoponax” sau „Ylang-Ylang”. Alexandra Lascari își dăduse cu roșu pe gură și-n obraji în 1919, la optsprezece ani, și se parfumase cu „Soir de Paris”, „Cuir de Russie”, „Chat Noir”. Iar Lena se fardase la șaisprezece ani, fuma tot de la șaisprezece ani și se parfuma cu „Mon peche”, „Moment supreme”, „Extase” (unde nu era vorba de vreun extaz estetic sau religios, ci sexual, ca și „clipa supremă”). Din generație în generație, senzualitatea devenise tot mai brutală, rafinamentul tot mai pipărat cu grosolănia care în ultimii zece-cincisprezece ani devenise obscenă, aproape animalică. Unde ar mai fi ajuns, dacă mai dura? La ce vîrstă s-ar fi fardat o fiică a Lenei Lascari, și ce nume i-ar fi purtat parfumurile? Se pot imagina și una și alta, dar la a doua întrebare nu se poate răspunde în chip decent.

Alexandra spuse, enervată:

— Termină o dată cu fluiericiul ăsta stupid, și stai de vorbă cu mine.

— N-am timp, mămicule, zise Lena fără nici un fel de accent. Am un meci important în sala Floreasca, peste o jumătate de oră.

— Joci tu?

— Nu, dar am promis să fiu de față, sînt *supporter*.

— Ai să stai aici, și-ai să vorbești cu mine, zise Alexandra cu asprime.

Lena continuă să fluiera.

— Auzi ce ți-am spus? Ai să rămii aici și-ai să-mi răspunzi la ce le-ntreb.

Lena îi aruncă o privire rece, cu colțul ochiului, în oglinda verde. Apoi se privi, din față, din trei sferturi, dintr-o parte, și murmură:

— Putem vorbi și altă dată.

— Nu! O să vorbim acum! exclamă Alexandra scoasă din fire. Acum, pe loc, ai să-mi răspunzi!

— De ce te încăpățînezi? E ridicol, la vîrsta ta, zise Lena ușor, fără să apese, și începu să-și tragă pe mîneci scurta de *ballonseide*. La-să, vorbim altă dată, zise ea, împăciuitor și vădit hotărîtă să nu ajungă niciodată la acel „altă dată”.

— Lena, am de discutat cu tine lucruri importante. Te rog să rămii, zise Alexandra, simțind că-și pierde orice putere în fața acestei împotriviri oarbe.

— Nu există lucruri importante, mămicule. Nimic nu e important, zise Lena. *Bye-Bye!*

Și ieși, fluierînd. Mai vîrî capul pe ușă, să spuie:

— Vezi mai bine ce e cu Șerbănică, mi se pare că se simte rău.

O clipă, Alexandra stătu în cumpănă. Să-i vorbească lui Cezar? Putea să le vorbească și pereților, erau la fel de interesați de Lena ca și Cezar. Să se sfătuiască... cu cine?

Dar uită numaidecît și pentru multă vreme de Lena și de grijile sale de mamă. Șerban Lascari era întins pe pat, îmbrăcat, cu cîteva perne sub spate, și cu un pled peste el. Cînd intră ea, bătrînul se-ntoarse spre zid, și-și trase pătura peste capul cu păr rar și alb, cu un asemenea gest de apărare, de animal bolnav care se trage într-un ascunziș, încît Alexandrei i se făcu rău.

— Ce e? Ce s-a întîmplat?

În loc să răspundă, Marion Lascari ridică marginea păturii și strigă în urechea bolnavului:

— Nu e nimeni străin! E Sanda!

Bătrînul scoase capul de sub pled și o privi pe Alexandra cu ochi arzători într-o față galbenă ca pergamentul, pe care bărbuța părea un mucegai cu filamente subțiri și albe. Se uită la ea cu ochii aceia lucitori, nemișcat și mut.

— Ce e, nene Șerbănică? Nu te simți bine? Ți-e rău?

El o ardea mereu cu privirea lucioasă, și nu se clintea. Nu clipea din ochi. Și tăcea. Marion Lascari îi spuse repede:

— Adineauri a început. Se odihnea, când a venit misitul cu niște cumpărători pentru secretarul ăsta din lemn de trandafir, care a fost al bunică-si Davida; când i-a văzut, Șerbănică s-a întors și și-a tras peste cap pătura. Parcă voia să se ascundă. Ca *m'a fait mal de le voir faire cela, tusais...*

— *Amoiaussi, ca m'a fait mal... Maisqu'est-cequ'ilaV*

— Nu mai poate vorbi... S-a agravat laringita aceea, a neglijat-o, nu mi-a spus cât de rău îi e... n-a vrut să cheme doctorul, e îngrozitor ce zgîrcit a devenit în vremea din urmă, adăugă Marion Lascari în șoaptă. Bătrînul stătea cu ochii la ele, de parc-ar fi vrut să priceapă și ce n-aude, să le citească și gândurile.

— Trebuie căutat un doctor, Cezar, nu te duci după un doctor? îi cunoaștem doar pe toți...

Cezar ședea Bngă doamna Hrisoverghi, care se uita fix la Șerban Lascari, speriată; Cezar însă se uita în gol, și fuma

— Nu mai fuma în odaia unde boalește taică-tu! zise energic Alexandra.

Cezar se uită la țigară, șovăi, apoi o aruncă în soba de tuci.

— Trebuie să te duci la un doctor.

— Gne, eu? întrebă Cezar. Eu n-am nimica...

— Nu mai vorbi cu el. *II a l'esprit ailleurs*¹, zise Marion Lascari. A stat și-a citit o carte tot timpul. Nu: să mergem noi două.

Cu ultimii bani din casă, luă un taxi. Pe drum, Marion spuse:

— Săracul... când a deschis gura să-mi vorbească, și n-a izbutit să scoată nici o vorbă, am simțit un miros oribil din gâtul lui...

Și se scutură de un fior de gheață:

— Un miros oribil...

¹ — M-a durut să-l văd flînd asta, știi.

— Și pe mine m-a durat. Dar ce are?

² Are mintea aiurea.

Aduseră cu mașina pe un mare internist, somitate a Facultății de medicină din București. Doctorul îl examina pe Șerban Lascari, apoi îl lăsă singur și trecu cu nevasta lui Șerban, cu Cezar și cu Alexandra, în odaia cealaltă, mereu cu un aer jovial și optimist. După ce închise ușa, jovialitatea îi dispăru brusc și le spuse că bătrînul are un cancer al laringelui, care nu se știe dacă va mai putea fi operat. Apoi reîntră toți, deodată veseli.

— O să te facem bine, domnule Lascari!

— Te faci bine, nene Șerbănică! Fii liniștit, c-o să fie bine!

Bolnavul îi mistuia cu ochii săi lucioși în fața suptă și galbenă. După ce doctorul plecă, ceru un carnet și un creion, și scrisese ceva; întinse carnetul nevestei-si. Marion începu să plîngă. Pe foaia de hîrtie scria: *„J'Enfin vouspourrez épouser un homme de votre âge.”* Femeia plîngea:

— Sanda, draga mea, *comme il est mächant, le pauvre!*² Chiar dac-am avut gînduri vreodată, țin la el, după atîția ani împreună... Cum să mă bucur?

Vorbeau în șoaptă. Șerban Lascari le urmărea cu ochii; părea că pricepe, deși vorbeau prea încet ca să le audă. Alexandra veni la el:

— Lasă, că te faci bine, nene Șerbănică. N-o mai necăji pe Marion.

Bătrînul făcu semn să-i dea bloc-notesul și creionul, și scrisese: *„Se face bine ea, nu eu. Bunicu-tău și tatăl meu a murit de un cancer la gît. Tu nu erai născută, și poate de-aceea nu știi”*.

Și pe cînd Alexandra, la citirea ultimelor cuvinte, se roșea, prinsă asupra faptului (știa foarte bine, dar crezuse că bătrînul n-o să-și aducă aminte), Șerban Lascari o privi cu ochii lui lucioși și duși în fundul capului, plini de o rece și superioară ironie.

Așa rămase de altfel toată vremea cît ținu încheată lui agonie. Căci se dovedi îndată că orice intervenție chirurgicală e nu numai inutilă, dar nu poate decît grăbi sfîrșitul fatal. Bătrînul asista la tot ce se-nîmpla în jurul lui și cu el, ca un spectator superior și ironic. Scria bilețele. Nevastă-sa îi vorbea de vindecare. Șerban îi scria: *„Mărturisește că dacă m-aș însănătoși, ți-aș face o surpriză teribilă! Vous seriez atrapée!”* Fii liniștită, il n'en sera rien.” Alexandra îi vorbea de via-

¹ în sfîrșit, ai să te poți mărita cu un om de vîrsta dumitale.

² Ce răutăcios e, săracul!

³ Ai fi păcălită!

⁴ ..nu va fi nimic.

ta viitoare, de Dumnezeu, de mîntuirea și veșnicia sufletului. Ea însăși nu era sigură dacă măcar ea crede în toate acestea; dar nu știa cum să-l ajute și să ușureze agonia unui om care nu voia să se lase înșelat. Bătrînul îi scrisese: „*Supraviețuirea sufletului? Ne me dorez pas la pilule, je l'avalerais bien telle quelle. C'est d'ailleurs la seule chose que je puisse encore avaler, dans l'état où est ma gorge*”.¹,

în cuprinse apoi o slăbiciune și o somnolență letargică. Credeau cu toții că sfîrșitul e aproape. Cezar începu să lipsească tot mai mult de acasă și să se întoarcă mirosind tare a vin, și uneori chiar beat; iar Lena nu mai putea fi văzută pe acasă cu zilele; de altfel, pe cît putea, evita să intre în odaia unde agoniza bătrînul.

Într-una din zilele cînd părea cel mai slăbit, Șerban Lascari scrisese un bilet „*Nu mai vîd pe nimeni pe aici. Ați devenit plicticoși. Amuzați-mi*”. Femeile se priviră consternate.

— Și cum, nene Șerbănică, vrei să vezi lume? întrebă Alexandra.

Muribundul o privi intens și dădu din cap, mai energic decît te lăsa să te aștepți starea lui obișnuită, de jumătate somn, jumătate trezie.

— Vrei să invităm prieteni?

Mut, bolnavul dădu iarăși din cap, privind-o mereu țintă cu ochi care nu clipeau, de o intensitate de neîndurat. *Da, vreau!*

Și astfel avu loc ultima recepție pe care-o mai dădu Șerban Lascari. Marion și Alexandra dezbătură dacă vor face curățenie în casă sau nu, dar erau prea obosite și descurajate, și nu făcură; în schimb, Marion alese, din harababura din coridor, vase de porțelan de Meissen, și le umplu cu florile începutului de primăvară, pe care le vindeau țigăncile pe străzi: violete, narcise, zambile; porțelanul era la fel de înflorit și gingaș ca și carnea delicată a zambilelor; aprinseră prin colțuri lămpi făcute din vase de Sevres, pictate cu scene cîmpenești imitate după păstorii lui Boucher și divertismentele galante ale lui Watteau; îl înținseră pe pat pe Șerban Lascari, îmbrăcat în haine de seară și ghetă de lac, și primiră musafirii, și ele în toaletă de vizită, seara, nu în mare toaletă, care ar fi fost nelalocul ei și ridicolă; de altminteri, și așa, strîmtoarea odăilor, burlanele negre ale sobei de tuci ce se-nțineau pe pereți ca niște tentacule înțepenite, tencuiala pătată de umezeală, crăpată și pe-alocuri căzută, erau în ciudată nepotrivire cu

* Nu-mi polești hapul, o să-l înghit și așa cum e. E de altfel singurul lucru pe care-l mai pot înghiți, în halul în care îmi e gîtul.

cele cîteva mobile prețioase încă nevîndute, cu porțelanurile, cu lămpile de perete din lacrimi și potire de cristal; nu se potrivea nici îmbrăcămîntea tuturor musafirilor, unii veniseră în haine corecte, deși croite de mult alții aproape în zdrențe. Vărul răposatului Bubi Ipsilanti, prințul Dimitrie Ipsilanti, care rămăsese bogat și acum, căci păstrase bijuteriile vestite ale Ipsilanților, era în albastru închis, aproape negru; ședea picior peste picior și-l asculta pe Radu Calomfirescu (descendentul lui Radu Calomfirescu, consilierul și generalul lui Mihai Viteazul), care era într-o haină cenușie tocită în coate, cu ațe curgînd din tivul de jos al pantalonilor, cu pantofii scîlciți și jupuiți, legați cu sfoară, dar își scosese la intrare monoclul din buzunar și și-l înțepenise sub sprinceană:

— Da, m-au luat la miliție deunăzi: „Cum te cheamă, cum îi cheamă pe părinți, unde locuiești, ce meserie ai?” - „Tîmplar,” - „Tîmplar?” - „Tîmplar.”

Cei dimprejur rîdeau.

— Dar e adevărat - observă prințul Ipsilanti - ești tîmplar la cooperativă. Și ce, nu te credea?

— Nu voia să mă creadă. N-aveam monoclul în ochi, dar nu voia să mă creadă. „Va să zică ai fost tîmplar. Și înainte ce-ai fost?” - „Vedeți dumneavoastră, înainte, *am fost multă vreme bolnav*”, zise Radu Calomfirescu mimîndu-și răspunsul cu un aer naiv și cam nătîng.

— Cred că au fost furioși, milițienii, zise rîzînd doamna Hrisoverghi, care-și scosese bandajele de cauciuc și părea într-adevăr ceva mai tînără decît era, ceea ce încă n-o făcea tînără.

— Nu, au rîs și mi-au dat drumul. *À la tienne, Etienne*¹, îi zise el lui Ștefan Paleolog, ridicînd paharul de vin.

Ștefan Paleolog, uscățiv, osos și decolorat, ridică și el paharul:

— *À la tienne, mon vieux*.² Ai văzut ultima piesă de teatru? Auto-rul îi puse în scenă pe niște oameni bine, *and he makes them behave themselves like what he thinks is gentlefolk*.³ E acolo o cucoană că-

¹ în sănătatea ta, Ștefane.

² în sănătatea ta, prietene.

³ Și-i face să se poarte cum își închipuie el că se poartă oamenii distinși.

reia i se spune „Domniță”. O cheamă ceva cu Eseu, și i se spune „Domniță”. O vezi?

— Da, văd ce trebuie să fie. Cine e autorul? Probabil că Marucăi sau Martei sau Colettei le-ar spune „maiestate” sau „fă”.

— Nu știu exact cine e; mi se pare că-i din Fălticeni. Genul care are salon Henri II cu pluș roșu și, prin colțuri, puțină mobilă Brumărescu... ultimele urme ale infamiei bunicului arendaș, impiegat sau vag răzeș...

— Bine, ce vrei? Micii burghezi scriu despre lumea bună, iar lumea bună nu-i citește, așa că ambele părți sînt mulțumite, zise prințul Ipsilanti. Acuma, cînd ne merge prost, o seamă de inși își dau genul boier; fiu-meu e prieten cu fata unui oarecare Pătîrlăgeanu, care-și reneagă tatăl și nu vorbește decît de mă-sa, o știi. Cosette Masalâ - ca și cum Masalâ ar suna ca Brîncoveanu. La *belle affaire*¹, să te cheme Masalâ!

— Da, dar gîndește-te ce distanță e de la Pătîrlăgeanu la Masalâ; e ca și de la Masalâ la Ipsilanti, spuse amabil doamna Hrisoverghi.

— Bine-bine, dar au început să confunde lucrurile, zise prințul Ipsilanti; nu-i totuna să fii persecutat de comuniști fiindcă ai domnit în Valahia sau Moldova, sau pentru că ai avut o fabrică de conserve. *Il y a de la différence*² și țin să nu fie uitată. Numai în cazul Știrbeilor coincid și străbunii domnitori și fabrica de conserve, încheie prințul uiîndu-se serios împrejur.

Lumea izbucni în rîs.

— Comuniștii nu cred că fac vreo deosebire, zise Alexandra Lascari.

— Știu - observă prințul Ipsilanti, bătrîn și amabil - știu; nici fabricanții nu fac deosebire; persecuția, ca *Ies pose, ça leur fait des anc&tres*³. Dar e bine să nu uităm diferențele.

— Cine era uitat pînă mai ieri e Bichon Cantemir... complet pierdut din vedere de toți, zise Radu Calomfirescu, uitîndu-se la ceilalți prin monoclu.

Toată lumea deveni atentă.

— Adevărat ce devine Bichon? întrebă Agata Paleolog.

¹ Mare lucru.

² E o diferență.

³ Le dă prestanță, îi face să aibă strămoși.

Radu Calomfirescu își pregătise efectul.

— A fost arestat ieri, zise el simplu. Și adăugă: Era singurul lui mijloc de a deveni interesant.

Toată lumea rîse fără veselie.

— Din păcate - oftă prințul Ipsilanti - în zilele noastre lucrul ăsta nu te mai singularizează, ca altădată.

Zîmbiră discret: vorbeau cu glas potolit, cu politețe, fără să acapareze nici unul conversația, fără monologul cu glas tare care e semnul prostului gust la oamenii spirituali; își țineau paharele cu vin sau farfurioarele cu prăjituri în mînă fără să-i stînjenească asta; nu-și făceau observații personale unul altuia și nu puneau decît întrebările al căror răspuns nu putea să-l pună în încurcătură pe interlocutor; dar pe fețele tuturor era acea lipsă de strălucire, acea încordare tainică ce venea din faptul că-și pierdeau treptat, din zi în zi și din an în an, substanța socială: însemnau din ce în ce mai puțin, ei care însemnaseră totul; erau strînși peste tot de legile noi, condamnați de morala nouă, apăsăți de statul nou, ei care profitaseră de legile, de justiția, de morala, de statul pe care strămoșii lor le făcuseră pentru sine. Împrejurul lor, mascat de lumina dulce și moale a lămpilor cu abajururi de tafta, peretele coșcovit și lepros; iar pe ei, hainele învechite, sau oarecare, sau ferfenițite; totul era semnul cumplit al ultimei cumpene: *supremum discrimen*. Întins pe pat în *dinner jacket* și cipici de lac, cu ciorapi violeți de mătase cu baghetă, dar cu barba crescută și netunsă, rară și albă, Șerban Lascari îi urmărea cu ochii lui insuportabil de vii și de încordați, și rămînea mut.

A doua zi, Alexandra și Marion afluă că bătrînul Ipsilanti, cărunt, amabil, încăpățînat și binevoitor, care stătuse pe un scaun spunînd lucruri amuzante și pline de duh, în posturi delicate și distante ce-l făceau să semene cu propriile sale portrete, fusese de față la arestarea lui fiu-său, în dimineața dinaintea recepției de la familia Lascari. Băiatul era fiu unic, și fusese arestat pentru amestec într-un complot ce urmărea răsturnarea Republicii; putea fi condamnat la închisoare pe viață, sau la moarte. Se duseră amîndouă să-l viziteze pe bătrîn în cămăruța de doi metri pe unul, unde stătea, la niște prieteni. Le primi cum le-ar fi primii în casa cu cincisprezece saloane pe care-o avusese înainte. Alexandra protestă:

— De ce nu ne-ai spus?

Bătrînul dădu din umeri, galant și magnific:

— Ar fi fost de neiertat să vă stric serata... Așa, a fost perfectă... Absolut perfectă...

La câteva zile după aceea, slăbiciunea și sfîrșeala lui Șerban Lascari îl părăsiră. Se dădu jos din pat ca să petreacă ore întregi în fotoliu; ochii îi erau vii, la fel de intenși ca pînă atunci, dar privirea fixă, sau în gol, sau asupra vreunuia din ai casei care atunci, apăsător și stingherit de ea, nu știa cum să plece din odaie. Șerban Lascari începu să scrie iarăși bilete. Lui Cezar: „*Bagă de seamă, și să nu faci altfel decît îți spun: interesează în bancă o firmă mare, engleză sau americană; interesează pe «Westminster Bank»; și mărit-o pe Lena cu un om de-acolo, ca să ai și legături de familie. Nu vă certați, tu și cu Marion, pe Cozia sau pe Gîrla sau pe Tătaru. Le veți avea pe din două. Casa asta și mobilierul le las ei, tu ai casa de la șoseaua Jianu. Conacul de la Cozia să-l iei tu, a fost al bunicii tale Davida, și-al tatălui ei, și-al tatălui tatălui ei; să rămîie însă pentru Marion conacul de la Gîrla. încă o dată, te rog: să ai grijă de ea. Nu admit ca pentru interese bănești să vă certați după moartea mea*”.

Ii dădea biletul lui Cezar, și pe cînd acesta citea, îl privea intens, în fața acestor ochi strălucitori de voință și de inteligență, Cezar, stingherit, se uita într-altă parte și spunea:

— Bine, papa; am înțeles; se va face cum vrei tu.

Bătrînul îi scria și ne-, ssti-si:

„*Iată lista bijuteriilor pe care ți le las: cerceii, colierul, brățările (două) și inelele (patru) de smaragde; perlele mamei mele Davida Cozianu; briliantul pe care ți l-am oferit la Paris cînd ne-am căsătorit, și împo...*”

Ultimele cuvinte se pierdeau într-o mîzgălitură nedeslușită; bătrînul era obosit și i se închideau ochii. Marion Lascari venea cu biletul la Alexandra:

— Ce scrie aici? Tu pricepi? Ce vrea să spună?

Alexandra îi arăta biletul scris pentru Cezar.

— Bine, moșiile și banca, și conacele și casele nu mai există, dar bijuteriile există, și nu știu unde sînt!

Cezar care ședea într-un fotoliu ros și fuma uitîndu-se pe fereastră, tresări și-ntoarse capul:

— Care bijuterii?

Cele două femei se priviră, apoi îl priviră, apoi toți trei se uitară într-altă parte. Știa că și el, Cezar, trebuia să aibă mult aur și bijuterii, iar faptul că-i lăsa pe ai lui să vîndă covoare și nu pomenea nimic despre aur și bijuterii, însemna că le dăduse Gabrielei Ionescu, și că dînsa fugise cu ele. Nu se vorbea niciodată de asta, dar știa, și Cezar știa că ele știu. De aceea, se roși și întrebă răgușit:

— Care bijuterii?

— Ale lui nenea Șerbănică.

— Da - zise Marion Lascari - le păstram eu și într-o zi mi le-a cerut, ca să le ascundă. Cînd eram încă în casa mare. Și de-atunci, de cîte ori i-am pomenit de ele, *il faisait la sourde oreille*! Și-acuma, mi le lasă prin testament, și nu știu unde sînt! *Et il n'a plus sa tete a lui* \ crede că mi-a spus! exclamă ea desperată.

Se repeziră la bătrîn.

— Unde sînt bijuteriile, tată? Unde le-ai ascuns? strigă Cezar.

Bătrînul deschise ochii și se uilă la el; păru că-l recunoaște greu. Apoi dintr-o dată dădu din cap, și-o arătă pe Marion. Scrise pe carnet: „*Sînt ale ci*”, cu litere deformate, mari, tremurate.

— Sînt ale mele, dar nu știu unde sînt! Spune-mi unde sînt! Cezar voia numai să mă ajute! Și-o să-i dau și lui ceva din ele!

Bătrînul scris: „*Nu-i da nimic. Ar toca totul cu femeile. Și-ar lăsa nevasta și copilul pe drumuri*”.

— Bine, n-am să-i dau! Dar spune-mi unde sînt!

Bolnavul se uită la Cezar în așa fel, încît înțelesesă. Se făcură că-l împing pe Cezar de umeri afară din odaie, și se-ntoarseră. Bătrînul scris, din ce în ce mai greu, cu litere din ce în ce mai puțin citețe, cîte două-trei cuvinte într-un rînd și în rîndun ce coborau tot mai jos spre dreapta: *Bijuteriile tale sini ascunse în camera...* și după aceea nu mai trase decît o linie tremurată, creionul și carnetul îi căzură din mînă și-și ~~își~~ bărbia pe piepl.

— Nene Șerbănică! Șerban! țipau femeile.

Încercară să-l ridice. El se uita la ele ca de departe, și fără nici un interes, ca un străin; pleoapele îi cădeau peste ochi, de slăbiciune.

Se făcea că nu aude.

\u mai e conștient.

Nu-l mai putură trezi. Muri peste două zile, fără să-și fi recăpătat cunoștința. Nu putură ghici nici care era camera unde erau ascunse bijuteriile: camera de baie, camera de toaletă, camera lui de lucru, camera vreunei slugi? A treia zi, zeci de oameni veniră, câte unul, câte doi, prin coridorul de scînduri și pe gangul muced și întunecat, să bată în ușă și să-și spuie complimentul funebru. Printre ultimii fu și un bărbat gîrbovit, care fusese frumos dar părea supt de vlagă, cu fața cenușie: umbla cu genunchii moi, îndoia, și tocmai dădea să iasă în curte, cînd se-ntilni cu o cucoană bătrînă, înaltă, cu fața plină de vinișoare roșii, țepănă, rece și pudrată ca un majordom; avea vreo șaizeci de ani, și cu ea era o femeie elegantă de vreo patruzeci, care-i semăna: erau mama și fiica, doamna Theodoru-Kostaki, doamnă de onoare a ultimelor două regine ale dinastiei, și fiică-sa, nevasta unui fost ministru care pe atunci era în închisoare. Se opriră amîndouă, iar omul cel gîrbov și trist și mizer le salută, gata să se strecoare pe lîngă perete și să dispară ca o umbră, ca un animal fricos, prost hrănit și bolnav.

— *Mais... c'est Șerban Romand* / exclamă bătrîna. Ce e cu dumneata?

— *Mais... tr&s bien.*¹ O duc destul de bine... îngîină omul, cu ochii în pămînt. O duc bine, o duc binișor, adăugă el grăbit, parcă voind să le convingă.

— Cum o duci bine? Ce faci? întrebă doamna Theodoru-Kostaki.

— Sînt la un atelier... lucrez...

— Ce lucrezi?

— Îndrept cuie strîmbe... la o mașină de îndreptat cuie strîmbe... e foarte obositor...

— A, așa... Foarte bine! Foarte bine! exclamă repede, pe nerăsuflăte, doamna Theodoru-Kostaki. Să mai vii să mă vezi! La revedere! *Maivii, c'est promis!*²

Și fără să mai aștepte răspuns, începu să urce scările. Șerban Romand rămase pe loc, în prag. O auzi cum suflă greu urcînd, și cum izbucnește deodată în rîs. Rîdea nebunește, plătindu-și poate zeci de ani de gravitate silită la curte; o răzbise buna dispoziție și umorul ro-

¹ Dar... e Șerban Romano!

² Dar... foarte bine.

³ Ai promis!

bust care-o Tăcuse să suporte nevătămată atmosfera specială a nenumărate seri cu slăpînele ei. Fiică-sa, consternată, încerca s-o do-molească:

— *Voyons, maman* ¹, c nemaiauzit! stăpîncește-te! O să creadă lumea c-ai luat-o razna! Intrî rîzînd în hohote la o casă cu mort! *Voyons, maman, contienstoi!* *Voyons, maman!*²

— Îndreaptă cuie strîmbe! Ha-ha! Hi-hi! Ho-ho! chicotea doamna Theodoru-Kostaki.

Fiică-sa o bodogănea în întunericul coridorului. Apoi se făcu tăcere. Se auzi cum răsuflă o dată adînc bătrîna, apoi iarăși o apucă risul.

— Îndreaptă cuie strîmbe! Ha-ha-ha! Hi-hi! Ho-ho-ho!

Tîrîu se potoli. Bătura în ușă, se auziră glasuri înăbușite, apoi ușa se închise. Șerban Romano se urni din loc și plecă tîrîndu-și picioarele, ca un animal slab, fricos și bolnav.

X

Cu cîte un ciorchine de oameni atîrnați de fiecare ușă, tramvaiul urxa scîrțîind panta Dealului Spirei, printre ziduri cenușii de veche pulberărie și casc îngrămădite în dezordine. Era o zi de primăvară cenușie, năbușitoarc, prea caldă; avea să plouă. În vagonul al doilea, o mulțime de gospodine, de femei de serviciu, de soldați, de elevi de școală, de ceferiști obosiți, de tineri sportivi se mișcau înainte sau înapoi la fiecare încetinire sau accelerare a tramvaiului, toți deodată, ca un singur bloc. Erau osteniți, și stăteau umăr la umăr, și fiecare cu pieptul împins în spinarea celui-lalt, cu o răbdare posacă; unii erau enervați; un bărbat cărunt și care fusese frumos în tinerețe, dar acum avea obrazul brăzdat de cute adînci și subțiri, striga la un om nebărbicrit, în salopetă, mai mic ca el:

— Vezi unde-ți pui picioarele!

— Ce, te-am călcat pe bătătură! întrebă cellalt, rîzînd. Era plin de ulei, de praf de moloz, asudat, slab și țepăn ca un arici; rîdea, bine

¹ Ce Dumnezeu, mamă.

² Ce Dumnezeu, mamă, stăpîncește-te! Ce Dumnezeu!

dispus: O să-mi iau ochelari; ca să te orientezi, tovarășe, cel mai bine e să-ți iei ochelari; și tovarășul Lenin pune ochelari cînd era cazul.

Cellalt tremura de enervare. Fața îi era distinsă, cu acele curbe mai moi ale obrajilor, cu acea cută dură în colțurile gurii, cu acea piele bine îngrijită, care dovedeau că omul fusese cîndva mult mai bogat decît îl arătau hainele ponosite, lucii în coate; și articulația cuvintelor îi era precisă, clară, seacă:

— După ce calci lumea pe picioare, mai faci și glume! șuieră el cu o iritare dureroasă, aproape cu ură, disproporționată cu neînsemnătatea întîmplării.

Cellalt se supără și-i răspunse brutal:

— Așa e în tramvai, tovarășe! Dacă nu-ți place, ia-ți *mașină mică!*

Întîiul voi să-i spuie ceva, dar o femeie căruntă, într-un tailleur elegant dar vechi, îl trase de mîneacă și murmură:

— Lasă, Cezar... trebuie să ne dăm jos...

Își făcură loc cu greu, transpirau, prin strînsoarea trupurilor ostenite, care-și toceau hainele una de alta pe platforma tramvaiului. Ieșiră ca dintr-o menghină. Bărbatul își șterse fruntea cu o batistă murdară și șopti printre dinți:

— Ce animale! Ce animale respingătoare!

Femeia nu spuse nimic. Fața, altădată plăcută și plină, cu pielea de o culoare caldă, rumenită veșnic ca de soarele verii, îi era acuma palidă și fără strălucire. Și două cute subțiri i se adînceau pe lîngă gură; părul de un blond metalic, auriu, îi încărunțise tare, iar ochii viorii, altădată aburiți de timiditate și de o bunătate moale și visătoare, îi erau acum duri, aținuți, încordați de o febră lăuntrică, de o idee fixă, de o spaimă nemărturisită.

Erau Alexandra și Cezar Lascari. Statură o clipă pe trotuar, părăură a căuta ceva pe zidurile caselor, apoi porniră. La prima răspîntie se duseră la agentul de circulație și-l întrebă ceva; acesta le arată cu bastonul o direcție, și ei o porniră într-acolo, repede, se opriră la un colț, se uitară la placa albastră cu numele străzii, și porniră iarăși, cercetînd casele cu o privire care era la amîndoi aceeași, înspăimîntată și parcă înfometată. Se opriră, șovăitori, în fața unei căsuțe vărute demult, cu pereții coșcoviți și îngălbeniți, acoperită cu carton gudronat, cu o grădiniță de doi metri pătrați și un gard de șipci în față. Casa era strîmbă, zidurile aveau umflături rotunde ca niște bube sub

piele, obloanele era trase și păreau bătute în cuie, numai o ferestruică pătrată în ușă, astupată cu o perdea de dantelă proastă, îngălbenită, arăta că nu e părăsită cocioaba. Cezar Lascari încercă să deschidă, dar nu izbuti decît să zgîlție gardul. Dinăuntru, din casă, răsună un lătrat înăbușit, mai mult un fel de scheunat ca lătratul ironic și sinistru al vulpii, care auzit noaptea face să ți se încrețească pielea pe tine. Perdeaua se dădu la o parte și apăru un cap de femeie bătrîna, uscățiv, cu părul rar, cu ochii decolorați, cu gura subțire, care lăsa să se întrevadă vîrfurile a doi dinți, de bună seamă ultimii. Se holbă la Cezar și la Alexandra, fără expresie, cu fixitatea și rigiditatea unei fețe de înecat. Apoi fără vreo mișcare văzută a bătrînei, perdeaua căzu ca o cortină. Asta dură o clipă, Cezar și Alexandra rămaseră împietriți; cînd tresăriră să vorbească, nu mai aveau cu cine. Cezar zgîlții iarăși gardul, și chemă. Nimeni nu se arătă. Nici scheunatul nu se repetă. Cezar chemă iar, zadarnic. Apoi el și Alexandra se priviră, nehotărîți.

— N-o fi aici? întrebă Cezar.

— E numărul unsprezece, zise Alexandra. Aici trebuie să fie...

Cezar chemă iar. După cîteva clipe, ușa se deschise și ieși, aplecîndu-se ca să nu dea cu capul de pragul de sus, un tînăr înalt, subțire în șolduri, cu părul negru și buclat, gura cărnoasă, frumoasă, roșie, și ochii umflați, și încercănați, de un verde tulbure. Gîtul de statuie adetică i se vedea, gol în deschizătura gulerului răsfrint. Se uită la ei ca de departe, cu dispreț, dușmănos, mahmur:

— Ce vreți dumneavoastră? Pe cine căutați?

— Aicea stă domnul Toni? întrebă Cezar pe tonul cel mai politicoș pe care-l putu stoarce din iritarea-i dureroasă.

— Toni și mai cum? întrebă tînărul, uitîndu-se la umărul lui Cezar. Alexandra sări:

— Nu știm decît că-l cheamă Toni; ne-a recomandat să vorbim cu el domnul Georgică Scarlat, și domnul Kicky Hrisoverghi... Dumneata ești Toni? întrebă ea, silindu-se să zîmbească amabil. Nu-i așa? adăugă ea repede. Trebuie să vorbim cu dumneata, te rog foarte mult, domnule Toni...

Tînărul ascultă, mereu cu ochii într-o parte, la umărul celui care-i vorbea, și nu se clinti. După o clipă, zise:

— Poftiți înăuntru.

Cînd spuse asta, Alexandra îl simți că duhnește acru a alcool, și înțelese de ce, atît de tînăr - avea optsprezece-nouăsprezece ani - și-atît de frumos, cu pielea fină și albă, cu buzele roșii, cu părul lucios și numai ine, avea totuși pungi umflate și vinete sub ochi și pupilele tulburi ca borșul. îl urmară. Nimeriră într-o odăiță strîmtă, cu aerul umed, înăbușitor, mirosind greu a vechi, a stătut, a rînced, a muced, a boarfe vechi, a rufe murdare, a mîncare gătită pe lampă de petrol, a pîine vechi. Un cîine ascuns sub un pat începu să latre furios, ascuțit, asurzitor, cu o răutate și ferocitate de hienă. Era întu-neric în odăiță, și obiecte vechi și desperecheate agățate în cuie sau grămădite prin colțuri (crătiți, ceas cu cuc, înnegrit de vreme și oprit, rafturi căptușite cu ziare, un bufet cu geamuri crăpate și cu placajul plesnit, canapea desfundată și putredă) strîmtau și mai mult spațiul. Tînărul Toni ajungea aproape cu capul în tavan; stătea în picioare; stăteau în picioare și Cezar cu Alexandra; bătrîna de adineauri, care părea și mai respingătoare acum, din pricina capului uscățiv pe un trup diform, cu șezutul uriaș, stătea și ea în picioare și încerca să astîmpere cîinele de sub pat; un bătrîn înalt, cu fața îmbujorată și părul alb, cîrlionțat, nasul cîrn, întors în sus, și ochi albaștri, sentimentali și lucioși, zîmbea primitiv:

— Poftiți, poftiți înăuntru...

Și voi să deschidă o ușă joasă, zăvorită și închisă și cu un cîrlig.

Tînărul Toni îngîină printre dinți:

— Nu, lasă...

— Poftiți, luați loc, e cam strîmt la noi, zise bătrînul cu o mlădiere și o promptitudine nemaipomenită, ca și cum niciodată n-ar fi fost vorba de deschis ușa cu cîrlig și zăvor.

Alexandra se uita la ei și-i era o frică nelămurită dar groaznică, o cuprindea un fel de leșin, de presimțire și scîrbă, scîrbă de privirea fixă, sticloasă, de înecat, a bătrînei, de frumusețea tulbure, bestială, și de brutalitatea tînărului, dar ceea ce-i dezlănțuise teama și dezgustul fusese veselie jovială a bătrînului. Aici venise Lena? Cu oamenii aceștia avusese de-a face?

— Ce vreți să mă-ntrebați? mormăi Toni fără să li se uite-n ochi.

Nimeni nu-i spusese că va fi întrebat, dar el știa. Inima Alexandrei prinse a bate puternic.

— Domnule Toni, dumneata ești ultima noastră speranță... Ai cunoscut-o pe fata noastră. Știi unde e?

Toni nu răspunse. Bătrînul zîmbea mereu, vesel; baba se holba la ei; cîinele amuțise; mîrîia din cînd în cînd, feroce.

— De o lună și jumătate a dispărut de acasă, domnule Toni, spuse Alexandra, căreia începuse să i se umple ochii de lacrimi. Am întrebat pe toți prietenii ei; ne-am dus pe la fiecare acasă, și fiecare părea să știe ceva, și ne trimetea la altul; pînă la urmă am văzut că nu știa nimeni nimic: în urmă de tot n-o mai văzuseră nici unul, afară de George Scarlat și de tînărul Hrisoverghi; iar ei ne-au trimis la dumneata... Spune-mi, unde e fata mea, domnule Toni? Știi ceva? E plecată? E închisă? E fugită? E ascunsă undeva? E sănătoasă, e bolnavă, e ceva cu ea? Spune-mi, te rog, te rog!

Toni tăcea, cu privirea piezișă. Bătrînii nu-și schimbaseră expresia. Alexandra nu mai putea. O lună de zile de căutări, de întrebări, de întâlniri cu tineri ciudați, suspecti care, credea ea, nu semănau nici cu copiii prietenilor și rudelor ei, nici cu ea și generația ei de acum un sfert de veac; o lună de căutări în care i se părea în fiecare zi că mîine va afla în sfîrșit unde e Lena; o lună în care aflase în fiecare zi noi lucruri revoltătoare, îngrozitoare, despre fiică-sa; nu, nu mai putea, înnebunea dacă nu afla. Trăia măcar Lena? Măcar bolnavă sau închisă, trăia? Exista? Ce avusese comun cu tînărul acesta despre care nu putea bănui decît necinste și viciu, știindu-l prieten cu Georgică Scarlat și crimă, văzîndu-l la față? Ce o adusese în căsuța asta, la bătrînii aceștia sordizi și siniștri? Călcase pe-aici? De ce era încuiată ușa? Era aici! Îndărătul ușii! Lena era aici!

— Lena! strigă Alexandra prin ușă. Lena! Fetița mea! Copilul meu!

Și încercă să deschidă ușa.

— Nu deschideți! Ce căutați acolo? zise tînărul Toni și se repezi s-o oprească.

O clipă, se luptară. Cezar sări să-l smulgă pe Toni la o parte, Alexandra, mare și voinică, și cu puterea deznădejdiei, îl îmbrînci pe Toni, zvîrli în sus cîrligul, trase zăvorul, deschise ușa și se năpusti într-o odăiță la fel de mică, cu același miros de lucruri vechi, de boarfe prăfuite și muced; pe o masă, două statuete de porțelan, un păstor și-o păstoriță, se priveau zîmbind nevinovat; un dulap mare cu

oglină reflecta imaginea unui pat, deasupra căruia atârna un tablou ce-nfățișa o femeie goală culcată pe pînțele și privindu-l pe spectator pe sub gene. Iar în pat tresărise, speriat, palid de tot, un tînăr căruia-i ieși de sub plapuma roșie, cu cearșaful cenușiu de murdărie, umărul gol și brațul subțirel, cînd se ridică în cot Era palid, cu pielea întunecată și ușor măslinie, cu ochii mari și negri, și adînci și lichizi, cu părul buclat și căzut pe tîmple; speriat de moarte, întrebă înecat:

— Cee... ce căutați? Ieșiți afară!

Accentul îi era distins, de copil de familie bună.

— Ieșiți afară, țipă el.

Alexandra, înmărmurită, își dădu seama că e singur în pat. Se uită sub pat deschise dulapurile, simțind că nici nu mai e în stare să roșească de ce face. Apoi se-ntoarse în bucătărioara cu miros de lampă de gaz. Tăceau toți. Toni încruntase fruntea-i albă și pură și sprîncelele dese și negre, desăvîrșit arcuite. Strîngea din fălci, mut. Bătrînul, jovial și familiar, îl luă de umăr pe Cezar.

— E un nepoțel de-al meu, zise el arătînd cu degetul gros peste umăr, spre ușa la care zăvorul rămăsese tras și cîrligul nefolositor. Apoi se-ntoarse spre babă: Servește-le niște șerbet dumnealor.

Baba nu se mișcă. Alexandra, tremurînd, zise:

— Vă rog să mă iertați... aveți și dumneavoastră copii... îl aveți pe dînsul, le spuse ea bătrînilor.

Toni rîse dușmănos. Bătrînul zise:

— Dînsul mi-e nepot...

— Gîndiți-vă ce e-n sufletul nostru... de ce nu-mi spui unde e Lena, domnule Toni? De ce taci? Să nu-ți fie frică de noi... n-o să vă facem nici un fel de încurcături...

— O să vă dăm bani, zise Cezar răgușit. Dacă ne spui unde-o găsim, plătesc! Plătesc bine!

Alexandra se uită la el. Știa că nu mai au bani. De unde avea Cezar, ca să promită? El înțelese și șopti repede pe englezește:

— O să-i cer lui Marion... trebuie să-i fi lăsat ceva bătrînul... Se prefăcea ea, dar are... sigur are!

În vremea asta, cei doi bătrîni și cu Toni schimbară o privire. Bătrînul se înveseli și mai tare, ridică o mîină, deschise gura, dar ochii lui Toni lunecară iarăși în jos și într-o parte, iar buzele lui roșii și cărnose rostiră:

— Nu știu nimic.

Alexandra rămase cu gura căscată. Nu se așteptase. Enervarea și suferința ei crescuseră simțind că acum, în sfîrșit, va afla, o va găsi pe Lena.

— Înțelege, omule! Plătesc! Plătesc bine! zise Cezar Lascari răgușit de emoție. Spune dumneata cît vrei și plătesc.

— E singurul nostru copil! Spune-ne măcar dacă trăiește! suflă Alexandra. Se-ntoarse la bătrîni: Trăiește? Întrebă ea cu lacrimi în glas. Trăiește?

Baba, se uită la ea ca din fundul unei mlaștini. Avea ceva de broască, umflată și holbată, și rece și mută. Nici nu clipi. Bătrînul deschise gura, apoi dădu din cap, zîmbind, ridică din umeri, desfăcu brațele:

— Cu plăcere... v-aș spune dac-aș știi...

Și se uita mereu la Cezar, iar acesta îl mîncea din ochi pe tînărul Toni:

— Spune-mi și te fac om bogat! Îți dau oricît îmi ceri! Am fost om bogat, și mai am ceva... Vînd tot și te umplu de bani, omule, înțelege! N-ai decît o vorbă să spui, și s-a făcut! Spune, vorbește! Se vede cît colo că știi! Ce-i cu ea? Trăiește? E... mai trăiește?

Tăcere. Toni se uita pieziș, în dreapta, în stînga. În odaie mirosea greu și era cald, înăbușitor, muced. Cîinele amuțise.

— Eu nici nu știu cine sînteți dumneavoastră, zise Toni.

— Cum nu știi? Vorbim de-un sfert de ceas despre Lena și nu știi? izbucni Lascari mirat, speriat îndurerat, furios.

— Care Lena? Întrebă Toni.

— Lena Lascari, pe care-o cunoști - zise Alexandra și adăugă - o cunoști foarte bine, ai trăit cu ea, mi-a spus domnul Scarlat.

Nu mai putea nici să roșească. Nu știa ce să-i mai spuie ca să-1 facă să vorbească. Era îngrozită văzîndu-l că se retrage din ce în ce.

Toni răspunse, cu un zîmbet care-i arată dinții albi și strălucitori, și privind-o drept în față, cu ochii lui umflați și tulburi:

— Cu cîte am trăit eu, și nici nu știam cine erau... să fiți sănătoasă dumneavoastră...

Cezar Lascari începuse să clocotescă:

— Dacă nu spui, am se te dau pe mîna poliției! Am să te denunț pentru ce faci aici! Vorbește, omule! Mai bine să iei bani și să-mi spui, decît să intri într-un bucluc! Ce-ați făcut cu ea? Unde e?

— Uite ce e... să nu mă șucăresc pe dumneata, că-i de rău, înțelegi? Îngînă pe nas Toni. E nasulie, înțelegi? Crezi că mă sperii pe mine? Crezi că mi-e frică? Hai te cară de-aici, că-ți șterg o cazma peste muie de te scot de pe cartea de imobil! Hai, cară-te-n...

Și începu să înjure murdar. Cezar nu fusese înjurat în felul acesta în viața lui. Stătea cu gura căscată și cu ochii mari și asculta.

— Hai, întinde-o, zise Toni cu un zîmbet dușmănos și disprețuitor. Puneți șaua, cîrpele dracului...

Ieșiră amîndoi, amețiți, șovăitori. Pe trotuar, Alexandrei începură să-i curgă lacrimi pe față. Cezar vorbea singur, fără să-i dea nici o atenție:

— O găsim noi... O găsim cu siguranță... Trebuie să mai încercăm... s-o mai căutăm...

N-o mai găsiră niciodată. După luni de zile, nu se aflase nimic. Nici o veste de peste hotare, nici o veste din provincie, nici o veste de nicăieri. Nici un semn. Dispăruse cu desăvîrșire.

Veniră să mai vorbească, să-l mai roage pe Toni. Întîia oară găsiră ușa încuiată. A doua oară era numai baba, care se uita la ei și nu răspunse. Nu părea să priceapă nimic. A treia oară îl găsiră pe bătrîn. „Nepotu-său Toni era plecat în provincie, pe multă vreme, nu știa unde. Nu, el, bătrînul, n-o văzuse niciodată pe Lena, n-o cunoștea, nu știa nimic.” Mîntea. îl rugară, îl implorară, îi promisera bani. „Nu știa nimic.” Se vedea în ochii lui că-l ispitește promisiunea banilor și că totuși rezistă.

La sfîrșit, se resemnă: Lena era definitiv și cu desăvîrșire pierită și pierdută. Poate că într-o zi vor afla ceva. Poate că se va-ntoarce, poate că va apărea într-o zi.

XI

Pîna cînd, într-o zi, Cezar Lascari îi spuse Alexandrei:

— Eu cred că fata e la Paris.

Sedeau amîndoi la masă în odaia fără perdele, cu pereții goi și pătați, cu locuri goale unde fuseseră tablourile acum vîndute; mobilele plesnite lăsau să se vadă umplutura; mașina de gătit era într-un

colț, îndărătul unui paravan, și muștele roiau împrejurul becului ce atîrna de un fir în tavan (căci vînduseră de curînd lampa de cristal venețian). Prin ușa cu geamuri astupate cu hîrtie, se auzeau glasurile tinerei perechi, amîndoi funcționari, care locuiau acolo de cînd murise Șerban iar Marion se mutase la niște prieteni.

— Eu cred că fata e la Paris, zisesse Cezar.

Mîncea praz cu arpacaș și pîine cenușie și, ca prăjitură, mămăligă prăjită în tigaie și presărată cu zahăr. Vorbise după o mare tăcere, în care păruse absent, preocupat, obsedat de o idee fixă. Și acuma, spusese fraza cu o privire tulbure, timidă și obraznică totodată, o privire mai mult furișată, de jos în sus, care spunea: „Nici eu nu cred; să vedem dacă la tine se prinde; să vedem dacă nu ghicești ce ascund”.

Alexandra întoarse capul. De unde să știe că e la Paris? Pe ce temei credea el că Lena e acolo? Altcineva era acolo. Se așteptase de mult să vie clipa cînd Cezar va spune asta. Și acuma îl auzea:

— Ce mai stăm aici? Sîntem nebuni. Așteptăm, așteptăm să vie războiul și americanii ca să ne elibereze, și murim de foame. Murim de foame inutil și așteptăm, așteptăm, așteptăm - ce? Să mă aresteze încă o dată, cînd poate n-o să-mi mai dea drumul.

Toate acestea, pe un ton de hotărîre pătimașă, concentrată. Dar fără să se uite la Alexandra. Încruntat, vorbea cu privirea în gol. Alexandrei i se făcu milă. Îl găsea slab, îmbătrînit, și-i venea să-l întrebe: „Dar după prima arestare, de ce n-ai vrut să plecăm? Dar cînd ne tot spunea Ionel să fugim, de ce n-ai vrut? De ce abia acum?” Îi era rușine pentru el, și milă. Ca de un copil al ei. El îi rămăsese cel mai aproape, fiindcă toți ceilalți o părăsiseră, prin lașitate și trădare, prin dispariție și moarte. Îi rămăsese singurul om apropiat - și cum era! Asta era ce-i mai rămăsese din viață. Omul acesta bătrîn și uscățiv care vorbea obsedat, încruntîndu-și sprîncenele încă negre deasupra ochilor plecați:

— M-am gîndit mult, și trebuie neapărat să fugim... Fuga e singura scăpare... au fugit atîția. Au fugit mii de evrei prin Ungaria spre Viena. Au fugit sute de oameni din lumea noastră. Și noi așteptăm, așteptăm, așteptăm... să murim aici! Trebuie să fugim neapărat. Tu ce zici?

Și iar o privi cu ochi tulburați totodată de timiditate și nerușinarea patimii vinovate și înjositoare. Alexandra aduna vasele de pe masă ca să le ducă după paravan să le spele în chiuveta murdară.

— Dar dacă într-o zi vine Lena și ne caută? întrebă ea.

— Lena e la Paris! zise Cezar cu o tărie care suna a gol.

— Nici tu nu crezi asta, murmură Alexandra.

— Sînt sigur că e la Paris! A fost mai deșteaptă ca nori exclamă el, cu o convingere de nebun.

Alexandrei îi veni să izbucnească în plîns. Biata Lena, copilul lor, poate că zăcea undeva, îngropată, neștiută, și el, numai ca să-și slujească nebulia, vorbea de ea cu optimismul acesta oribil, fals, dezgustător.

— Hai, taci, nu mai vorbi de asta, că-mi faci oroare, zise ea scuturîndu-se.

Cezar nu părea că înțelege:

— De ce? N-am dreptate?

— Bine-bine... Ai dreptate, dar lasă-mă, zise Alexandra și se apucă să spele vasele și tacîmurile.

— Dacă ești nervoasă, e bine să mă previi, spuse el dînd din umeri. Mă duc să mai fac un tur pe stradă.

Își aprinse un trabuc negru și ieftin și ieși.

Dar seara, reîncepu să vorbească de fugă. Și a doua zi, vorbi iarăși, tot de asta și a treia zi, și a patra, în fiecare zi, la masă, sau în orice alt moment cînd se aflau singuri. Alexandra nu răspundea. „Cum am ajuns aici? se întreba ea cu o chinuitoare neputință de a răspunde. Cum am ajuns? Cu ce-am greșit? Unde e greșeala? Unde e vina? Și cum să scap? Cum să fug?” Nu din țară simțea nevoia să fugă, ci din nodul care-o sugruma, din încurcătura întregii ei vieți. Cum să fugă? Unde să fugă? Într-o zi, obosită, se gîndi: „Poate că el are dreptate...”

Cezar repeta obsedant:

— Trebuie să fugim... Trebuie să fugim...

— Bine, să fugim, oftă Alexandra.

El ridică ochii, mirat și neîncrezător!

— Vrei?

— De ce nu mă lași, și nu pleci singur?

Privirea lui șovăi, alunecă într-o parte:

— Nu știu... poate că... cred că am nevoie de tine...

„E ca un copil, se gîndi Alexandra. A rămas ultimul om apropiat mie, dar și eu pentru el am rămas ultimul și singurul om... Are încredere în mine, și-i e frică de cealaltă. Se gîndește: - Dar dacă nu mă primește? Și are atunci nevoie de mine, de un refugiu.” Se cutremură în sinea ei de abisul de slăbiciune și de înjosire în care se afla Cezar.

— Bine, am să vin cu tine, vorbi ea.

Și în aceeași clipă știu că n-are dreptate. „Ar trebui să-l las să meargă după soarta lui; să rămîn aici, să-mi găsesc ceva de făcut, un rost, o slujbă, să muncesc, și să mă liniștesc, și să aștept bătrînețea și moartea. Iar el să se descurce singur.” Dar îi era milă de el. „E tatăl Lenei.”

— Am să vin cu tine.

Cezar o îmbrățișa ca un prost, cu o exuberanță tinerească, oribilă la un om de vîrsta lui. Noaptea, se purtă cu ea ca un îndrăgostit. Ea îl rabdă, înghețată la gîndul că îmbrățișările lui sînt pentru alta, nu pentru ea; și ce-o dezgustă și mai mult fu carnea ei care mai simțea o plăcere tulbure, mînjită de neliniștea și neparticiparea și oroarea sufletului. „Doamne, scapă-mă de jосnicia asta! Liberează-mă, Doamne, de chinul ăsta! Nu mai pot, nu mai pot, ajunge, Doamne! M-ai bătut destul! murmura ea singură în întuneric, alături de Cezar care dormea sforîind din cînd în cînd. Ajunge, Doamne! Am înțeles! Lasă-mă!” murmura ea cu patimă aproape poruncitoare, fără să știe cu cine vorbește, căci deși botezată în religia creștină ortodoxă, nu cunoștea dogmele bisericii și de le-ar fi cunoscut, poate că n-ar fi crezut în ele. Vorbea cu întunericul. Afară treceau tramvaie.

— Ajunge, Doamne! Am înțeles! Iartă-mă! murmura Alexandra.

XII

A doua sau a treia zi după aceea, pe cînd Cezar umbla prin oraș - lipsea cîte șapte-opt ore de-a rîndul ca să se întâlnească în ascuns cu oamenii care organizau contra plată fuga din țară - Alexandra se dusesse la dentist ca să-și termine un

tratament Dentistul locuia la al șaselea etaj. în holul blocului, în fața ascensoarelor, se strânsese lume. Alexandra crezu înui că sînt oameni care așteaptă să coboare unul din ascensoare. Apoi își dădu seama că s-au adunat împrejurul cuiva sau a ceva. Se apropie și se uită peste umărul unei cucoane și văzu o femeie care ședea pe o treaptă; o femeie cu părul de aur, cu fața cenușie, într-o rochie cenușie; ochii îi erau tulburi și cu marginile roșii. Era miss Richman, fosta guvernantă a Lenei.

— E nebună, spuse cineva.

— E o englezoaică, stă aici în bloc, zise un bărbat între două vîrste, cu un fdeu cu zarzavat în mînă. Moare de foame, și tot ce mai poate vinde dă pe băutură.

— Păi e beată și acuma, observă o femeie.

Alexandra își făcu loc printre ei și o atinse pe umăr:

— *Miss Richman, come please... Come. I'll see you home and we shall talk, you'll tell me about yourself... Come, dear, come.*¹

Miss Richman ridică ochii și se uită la ea, cu o privire îndobitocită și tulbure. N-o recunoștea.

— *Don't you know me? Im Mrs. Lascari,* spuse Alexandra cu blîndețe și încercă s-o ridice de pe treaptă, apucînd-o de subsuoară.

Miss Richman o împinse fără putere:

— *Let me alone*... Let me alone...* zise ea răgușit.

Alexandra insistă, cu blîndețe și cu milă. În sfîrșit, izbuti s-o facă să se ridice în picioare. Miss Richman se împotriva:

— *I'm a British subject. I don't need any help from you, thank you.*²

Și bîguia apoi singură:

— *Tis of no use... Nothing is of any use...*³

Totuși Alexandra o urcă în ascensor și o duse acasă, într-o garsonieră absolut goală, cu un pat rupt și un scaun. Nu izbuti să se facă

¹ Miss Richman, vino cu mine, te rog. Vino, am să te conduc pînă acasă și o să stăm de vorbă, o să-mi vorbești despre dumneata. Vino, draga mea, vino.

² Nu mă cunoști? Sînt doamna Lascari.

³ Lasă-mă în pace...

⁴ Sînt cetățeană britanică. N-am nevoie de vreun ajutor de la dumneata, mulțumesc.

⁵ N-are nici un rost. Nimic n-are rost.

nici măcar recunoscută de Mis Richman, care, trîntită pe pat, pe cînd Alexandra o descălța, repeta, cu ochii sticloși în tavan și cu uimirea unui om rănit de moarte pe neașteptate:

— *Why does all this happen? Why? Aii this... why?*

Mai mult nu află Alexandra de la ea. Părea nu numai beată, ci și nebună. Alexandra o lăsă să doarmă și plecă, avînd grijă să lase ușa bine închisă.

Iar a doua zi, seara tîrziu, în vagonul de clasa a treia în care urcase împreună cu Cezar, se surprinse punîndu-și și ea aceeași întrebare: „De ce s-a întîmplat așa? De ce? De ce?” Nu era chinuită; nu suferea. Era liniștită. I se părea că în curînd va găsi răspunsul. I se părea că în curînd va ști. Era blîndă și dulce și cu Cezar, care ședea, încordat și cu ochii sticlind, pe banca pe care se înghesuiau țărănci cu desagi plini, soldați tineri care dormeau cu boneta alunecată pe nas, ceferiști obosiți cu fețele cenușii de funinginea gărilor. îi vorbea lui Cezar, ca să-l facă să suporte mai ușor încercarea cumplită a nervilor (plecarea de acasă seara pe întuneric, drumul pînă la gară cu ochii în patru ca să evite orice întîlnire cu cineva cunoscut, gara unde totdeauna te puteai ciocni din senin cu cineva, trenul unde te trezeai deodată cu doi-trei ostași și milițieni care controlau actele călătorilor).

— Îți aduci aminte cum mergeam noi tot cu trenul ăsta, acumă treizeci și ceva de ani, la Cozia, la nenea Șerban în vacanță?

— E demult de-atunci, mîrîi Cezar cu un zîmbet sec, neizbutit.

— Ce frumos era... tot pe vremea asta, murmură Alexandra, și tot așa, un sfîrșit de primăvară ploios și cu furtuni și cu toate frunzișurile de un verde orbitor.

Asta era în închipuirea și în amintirea ei; aici în vagon era miros greu și aer puțin și sforăituri; iar afară, beznă; deodată apărură din noapte niște ceaune mari în care ardea smoală cu pîlpîiri furioase, și împrejur niște camioane, niște tractoare orînduite în careu, oameni care se mișcau încoace și încolo în lumina roșiatică. Apoi totul pieri și nu mai rămase decît beznă.

— Ce frumos era, murmură Alexandra. Eram îndrăgostită de tine... puțin, zîmbi ea.

Cezar întrebă brusc, speriat

¹ De ce se-ntîmplă toate acestea? De ce?

— Unde ți-e servieta?

Alexandra se uită - n-o mai avea pe genunchi. Se uitară la fileul de bagaje. Nu era nici acolo. Se ridicară de pe bancă. Nu era.

— Ai pierdut-o! șuieră Cezar galben.

Cei dimprejur dormeau, sau mormăiau între ei, sau mîncau cîmat cu usturoi, și nu-i luau în seamă.

— Ai pierdut-o, gemu Cezar și se așeză la loc. Îl treceau sudorile de desperare. Ai pierdut-o, repetă el. M-am rugat în genunchi bieteii Manon Hrisoverghi, ca să mi le dea. Erau ale ei. I-am vorbit de Lena, pe care sperăm s-o întîlnim la Paris, de viața noastră, de viitorul nostru, și ea, așa aiurită cum o vezi și-așa cu bandajele de cauciuc sub fălci, a avut bunătatea îngerească să ne dea din bijuteriile ei, din ce păstrase ca să aibă ce vinde și să poată trăi cît mai are de trăit. Și-a rupt din carnea ei ca să ne dea, și tu le-ai pierdut!

— Sst... taci, că atragem atenția, suflă Alexandra. Îi bătea puțin inima. Șopti: Și mie-mi pare rău de ea... Trebuia să nu-i ceri...

— Dar cu ce crezi c-am plătit *ălora*?

Aia erau misiții care organizau fugile.

— Se vede că nu trebuia să mă folosesc de ele, murmură Alexandra cu un surîs palid.

— Dar cu ce voiai să fugim? șuieră el exasperat, desperat, aproape scos din minți; tremura cu fața lucie de sudoare.

Alexandra zîmbi palid. Fu pe punctul să spuie: „Se vede că nu trebuia să plecăm”, dar tăcu. Afară ploua, și lacrimi ca de argint viu alunecau pe geamurile vagonului.

A doua zi seara ajunseră cu autobuzul de la Arad pînă-ntr-un sătuleț, și cu căruța de-acolo într-un cătun. Acuma ședeau într-o odaie spoită cu var, și care mirosea curat, dar și cu un nedeslușit iz de praf și de gîndaci. Ședeau alături pe patul înalt cu multe plăpumi înflorate și perne mari, și se uitau la pereții pe care atîneau prosoape brodate cu fir roșu, pe care scria *Gott griiss dich, lieber Gast*¹ și *Bun venit*, și alte devize pe nemțește și ungurește, alături de fotografii de părinți și bunici, bărbați mustăcioși cu mintean negru și cizme, sau în uniformă de honvezi, și femei cu obraji și ochi de piatră și cu fustă creată și pieptar de catifea. Era și o masă cu un lighean de faianță, și o cană

¹ Bună ziua, scumpe oaspete.

mare de faianță, și-o vadră alături, și-un ceas cu cuc, și un portret al doctorului Petru Groza, președinte al Consiliului de Miniștri și președinte al Frontului Plugarilor din care făcea parte stăpînul casei. Obloanele erau închise; lumină nu venea decît prin ușa cu geamuri și cu perdeluță de mătase subțire. Stătuseră închiși toată vremea în odaia aceasta; dincolo trebăluia Iulia, nevasta țaranului, căreia el îi spunea *M i*. Veniseră și alte femei, și vorbiseră tare ca niște surde, pe ungurește și pe românește; se auziseră și glasuri groase și greoaie de bărbați. Cezar și Alexandra se odihniseră și încercaseră să doarmă în patul cel înalt și cu multe perne; Cezar se arătase iarăși îndrăgostit în felul lui înverșunat, mut și trist, iar Alexandra se gîndise cu oroare că n-ar trebui să primească. „E imoral, e dezgustător ce face; ce-are cu mine? Ce sînt eu? Și așa a fost toată viața; și-a permis orice, nu s-a reținut de la nimic; și pentru ce? Ce i-a dat dreptul să trăiască așa?”

Și totuși, îl lăsase să-și facă pofta; din milă. Îi era milă de el și-l disprețuia. Șezînd pe pat, lîngă el, seara, se gîndea: „Cu ce a slujit el ceva sau pe cineva? Ce bine a făcut pe lumea asta? Ce datorie a cunoscut și-a împlinit? Nimic. Numai poftele și plăcerile lui, cu orice preț, călcîndorice...”

— Peste două ore sîntem în Ungaria, șopti Cezar și, cu un rîs nervos, adăugă: Peste două ore în Ungaria, peste două zile în Austria și peste două săptămîni la Paris! La *vie est belle!*¹

Îi luceau ochii. „Toți am fost ca el, se gîndi Alexandra, mirîndu-se cît e de liniștită. Nici o răspundere față de ceilalți oameni; numai ce credeam noi că e fericirea noastră; de nefericirea altora nu ne păsa. Și iată-ne. Voiam ca totul să fie ușor, fără efort, fără durere și fără bucurie, dar cu plăceri. Și tocmai de aceea, totul a devenit foarte greu și apăsător... Ah, Doamne, scapă-mă, dă-mi liniștea!” țipă ea în suflul ei, cuprinsă de o spaimă subită și fără să știe către cine strigă. Iulia, cu fustă creată, galbenă în obraji ca ceara veche, cu broboadă neagră strînsă pe cap ca o cască, bătu în ușă și intră cu o tavă:

— Bună sara... Cum ați dormit? V-ați hodinit? Na, apoi bine... Ia poftiți, luați o țricuță de răchie și niște brînză și pită ca la țară, că noi n-avem ca la oraș.

¹ Viața-i frumoasă!

Se uita la Alexandra cu ochi negri și străpungători. Ea era mică și uscățivă, de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani, în fustă cenușie, pieptar negru, broboadă neagră și cizme; dar fața îi era dură, mâinile uscate, ca ale unui trup cioplit într-un lemn tare și neted. Iar Alexandra, într-un tailleur cenușiu și cu pantofi groși în picioare, blondă încăruntită și femeie de cincizeci de ani, era mare și puternică, dar părea de carne, ușor de lovit și de rănit, iar ochii albaștri erau mereu aburiți de cea mai mică emoție și de neîncetata-i timiditate.

— Ce frumoasă vi-s dumneavoastră, doamna, zise Iulia, zîmbind. Na, apoi nu-i păcat, o doamnă ca dumneavoastră să fie musai să fugă, vai, Doamne, Doamne! șopti ea dînd din cap și plesnindu-și palmele. Apoi rîse: Lăsați că mîine vi-s departe...

Era neagră, uscată, dură, veselă și știutoare de multe taine pe care nimeni n-ar fi putut să le scoată de la ea. Alexandra rîse șovăielnic. Ce ciudată femeie! Ce ciudată întîmplare! Ce căuta acolo ea, Alexandra Lascari? Ce-avea a face cu oamenii ăștia, atît de deosebiți și de străini? Știa că n-ar fi trebuit să-l urmeze pe Cezar, și că mila ei era o prostie, o slăbiciune de neiertat. Dar era prea tîrziu ca să se răzgîndească. Mîine va fi în Ungaria, legată mereu de el și de nebunia lui.

Ușa se întunecă; intră, mătăhălos, greoi, spătos, înalt, cu capul între umeri, Țundrea Romulus, stăpînul casei. Purta haină și pantaloni de dimie țesută în casă, bocanci grei, pieptar de lînă tricotat de nevastă-sa, și se uita cu ochi albaștri palizi, metalici, pe sub sprîncelele subțiri, lăsate în jos și încruntate sub fruntea cărnoasă și deasupra obrazului cărnos.

— Sara bună... Iacă-l și pe frate-meu Traian, zise el, dîndu-se la o parte din ușă.

îndărătul lui era un om tot ca el, de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani, care-i semăna la trăsături, dar slab, osos, cu fire țepoase și rare pe obrazu-i colțuros de spîn, și cu aceiași ochi de oțel și de gheață ca Romulus.

— Am vînt să vă spun cum trăbuie să merem, că-i și aici o regulă, zise Romulus, și rîse deodată, neașteptat la un om atît de întunecat. După acest rîs binevoitor, urmă: Musai să ținem o regulă, că altfel ne prind grănicerii, și-apoi merem la închisoare și noi, și dumneavoastră.

— Doamne păzește! zise Iulia și-și făcu repede cîteva cruci.

— Mai lasă tu, nu te mai cruci, că-i vreme cu nori și cu ploaie, la noapte n-o să vadă ei nici la cinci pași... îi tare bună vremea...

Și-apoi le spuse cum vor merge, la ce semn se vor opri, unde vor fi lăsați singuri ca să alerge cei o sută-două de metri pînă în teritoriul maghiar. Cezar asculta cu încordare și repeta:

— Da, da, înțeleg; înțeleg foarte bine... Așa, da...

Alexandra însă abia asculta. I se părea de necrezut totul - odaia văruiată, cu icoanele și prosoapele și fotografiile, și oamenii ăștia care riscau cel puțin o dată pe săptămînă pușcăria și poate un glonț de la grăniceri, și femeia care-i privea pe toți cu ochisorii ei negri, străpungători și tainici. Abia aștepta să plece; abia aștepta să fie dincolo; dar dincolo, ce va începe? Tot ce fusese pînă atunci. Ce spunea Ionel Haralamb la telefon: trai plăcut, parfumurile pe care i le trimetea, iarăși lipsă de răspundere și de griji, viață ușoară, ușoară, amenințată să devină brusc mai grea decît pot purta umerii oamenilor. „Același lucru, iarăși”, se gîdea Alexandra și după un ceas, mergînd peste cîmp prin întuneric, după Cezar, care-l urma pe Traian Țundrea, cel uscățiv. Îl auzea suflînd pe Romulus cel mare și greu, îndărătul ei. Mergeau fără un cuvînt, prin beznă. Alexandra se uită la cer. Acuma erau fulgere. Clipeau destul de des de jur împrejurul orizontului, dar în tăcere. Aerul neclintit mirosea a verdeață caldă, a praf. Alexandra călca nesigur, parcă peste o arătură, cu bulgări de pămînt sfărîmicioși. Visase urît în ceasul de somn în patul cel înalt al țăranilor. Vi-sase că merge printre cele două garduri de seînduri cenușii din latura casei celei mari din Culmea Veche. Era un drum foarte lung, și trebuia să iasă o dată dintre gardurile acelea. Trebuia să iasă neapărat, altfel era pierdută. Începuse să alerge, să fugă, să scape de ceva, să ajungă la capăt, la ieșire. Și deodată, se trezise că a ajuns la capăt: o curte pătrată, cu gard înalt cenușiu de jur împrejur și nici o ieșire. Nu era ieșire.

Răsufla greu, poticnindu-se prin întuneric. Visase urît de oboseală și din pricina zăpușelii acruului apăsător de tensiunea electrică. Nu era nimic serios. Și totuși, inima îi era strînsă. „Vreau liniște, vreau liniște! țipa inima în ca. Dar am greșit, am fost o soție păcătoasă, o mamă nepăsătoare, o ființă omenească nefolositoare semenilor săi. N-am ajutat pe nimeni, n-am ridicat pe nimeni și nimic, n-am servit

nimic. Și trebuia să rămîn. Am greșit că m-am luat după Cezar. Am greșit că sînt aici... încă sînt în infern..."

Simți o picătură caldă pe frunte, ridică fața și se uită la volburile groase ale norilor, mai negri decît noaptea. Alte cîteva picături îi căzură pe obraji. Pe undeva pe aproape, niște copaci se treziră fremătînd, dar atît. Orice sunet se opri. Aerul rămase uscat și mai apăsător ca înainte. Clipirea depărtată a fulgerelor nu lumina nimic, și ploaia nu mai venea...

îndărătul ei, Țundrea Romulus, matahală neagră, sufla greu, izbind în pămînt cu ciomagul pe care-l luase la plecare de după ușă, cînd Iulia îi petrecuse, cu un zîmbet uscat. („Ce femeie ciudată! A văzut atîția oameni care fugeau!")

De undeva de deasupra Ungariei ajunse pînă la ei, slabă și pierdută ca un murmur subpămîntean, cutremurarea primului tunet.

„Liniște, liniște! Inima ușoară și liberă, fericire în inima mea!" ceru Alexandra - nici ea nu știa cui, așa, prostește în întuneric. Un nou tunet se rostogoli ca o ghiulea de fier pe niște trepte enorme, veni de departe, din ce în ce mai aproape, se depărta iar și se stinse.

— Doamne, Doamne, Doamne, șopti Alexandra.

— Șșș, suflă Țundrea Romulus în urma ei, gîfîind.

Deasupra lor apărură într-o clipă, nimicind noaptea, o creangă albatră cu multe rămurele întortocheate; împrejurul luminii orbitoare aerul era roșiatic, de parcă dedesupt ardea pămîntul; iar sus, unde se terminau ramificațiile subțiri ale trăsnetului, se zăriră, o clipă, norii învolburați.

Lumina pieri numaidecît. Alexandra tresărise și acum aștepta tunetul. O secundă. Două. Trei. Avea să fie asurzitor. Patru. Nu venea. Căzuse poate departe de tot. În sfîrșit în Jcilometriei de vată udă ai norilor se auzi un muget stins. Asta fusese tot. Dar ploaia trebuia să vină din clipă în clipă, într-o izbucnire uriașă de fulgere și vînt. Poate că nu mai erau decît cîteva răsuflări pînă atunci. „Toată viața noastră ar fi trebuit să fie altfel. Ar fi putut să fie altfel. Eu sînt de vină, se gîndi Alexandra. Eu sînt de vină. Trebuia să nu-l las s-o ia razna și să nu greșesc, să nu păcătuiesc nici eu, și să fiu o mamă bună, o ființă omenească folositoare semenilor săi... poate scăpăm din infern. Pe cînd acum sînt încă în infern, și merg cu Cezar tot spre infern... Scapă-mă! Scapă-mă!"

Trei fulgere, unul după altul, luminară boschete de arbori negri de 111 r împrejur. Apoi tunetul bubui asurzitor, ca o descărcare de tunuri vechi, cu pulbere neagră. Alexandra îl văzuse pe Cezar, încovoiat, mergînd în urma celui alt țaran care pipăia cu ciomagul locul unde avea să calce. „Îl urmez, slabă, în loc să mă urmeze el pe mine..." își puse Alexandra. Fulgerele clipeau neîncetat; copacii și cîmpia apăreau și dispăreau fără întrerupere, de parc-ar fi fost create din nou, de docare dată, spre a pieri numaidecît în întunericul și nimicul fundamentai al unui univers de beznă și de neant. Frunzișurile se treziră dmtr-o dată, o mișcare începu din vîrfurile coroanelor celor mai mari copaci și cobori asprindu-se, agitație foșnitoare de zbor oprit, înrădă-i mat în pămînt, dar încercînd să-și ia avînt în văzduhul întunecat, vislind cu toate ramurile cele mari. Ca o bătaie de inimă, vîntul sosi ui pulsații, în răbufniri din ce în ce mai tari, în valuri; aerul gros de pial venea atît de repede încît grăunțele de praf îi înțepau obrajii Alexandrei Lascari. Tunetul trosnea ca o explozie neînteruptă și o e.ii'antică prăbușire a lumii. Primele picături de apă, mari, și calde, și i'iele, începură să cadă. Îi cădeau Alexandrei în păr, pătrundeau numaidecît la piele, apoi se scurgeau pe gît. „Aș fi putut; se putea; se poate și acum!" se gîndea Alexandra cu exaltare. Și începu să i se lăcă liniște în inimă. Îi erau plini de lacrimi ochii, din recunoștință că aflase, că înțelesese. Pe vîntul care-i flutura părul și agita frunzișurile chinuite, sosiră primele pînze de apă, falduri compacte de ploaie care siroia din aer, grea și caldă la început, apoi din ce în ce mai rece.

Mergeau prin ploaie de cîteva minute, cînd Țundrea Romulus se hotărî că pe-aici ar cam fi locul și momentul. Ridică iute ciomagul, care era vîrît la capăt într-o bucată de țeava de fier, și o izbi din răspuniori pe Alexandra Lascari în creștetul capului. Ea căzu grămadă, fără un cuvînt. Romulus trecu peste trupul căzut, ridică ciomagul și-l izbi în cap pe Cezar Lascari, care se opri, clătînîndu-se. Țundrea îl mai pocni o dată. Traian se opri și se-ntoarse. Se aplecară asupra celor doi și începură să-i dezbrace și să-i descalțe. Romulus scoase de sub haină un sac în care vîrî pe rînd tot ce trăgea de pe morți. Traian îi pipăia să găsească obișnuitele curele cu pietre prețioase purtate pe piele, sau pungulițe atîrnate la gît, dar nu găsiră. Apoi Romulus îi mai lovi pe cei doi morți, ca să fie sigur că a auzit osul spart, și mormăi:

— Na, haida.

Uzi learcă, cu hainele lipite pe ei și grele, porniră îndărăt. Ajunseră la dosuri de curți, și începură să-i latre cîinii. Se furișară în grădina lor, și bătură la ușă. Iulia le deschise; îi aștepta, îmbrăcată. Romulus îi zvîrli sacul:

— Ȑștia or fost golani... Nimica n-or avut, decît straiile de pe ei...

— Dar nici n-or zis nimica, rîse Traian. Ai de luni s-or luptat...

— Apăi ăia aveau pentru ce, vorbi Romulus greoi și rîse ca și celălalt, un rîs scurt și trist. Tu, Iuli, dă-ne ceva de mîncare.

A doua sau a treia zi, copiii care umblau prin crînguri după mure găsiră trupurile despuiate și spălate de ploaie ale lui Cezar și Alexandra Lascari; mîncaseră părți din ele vulpile și dihorii care umblă noaptea. Le îngropară oamenii, fără să se știe ale cui sînt. Nimeni nu află niciodată nimica despre ei. Pieriseră fără urmă.

Marion Lascari s-a căsătorit și e dactilografă în limbi străine într-o instituție publică. Doamna Hrisoverghi e foarte bătrîna, dar își poartă mereu bandajele și-și pune alifiile; nu spune nimănui că *ea* a găsit ascunzătoarea din zid, unde Șerban Lascari a ascuns bijuteriile.

Miss Richman a fost trimisă în patrie pe cheltuiala ambasadei Marii Britanii. Romulus Țundrea a fost funcționar la cooperativă, a furat bani și stă la pușcărie pe cinci ani; Traian Țundrea, frate-său, trăiește cu Iuli, și o duce bine; iar Romulus, în închisoare, a aflat și visează în fiecare noapte că-l sfîșie cu unghiile pe frate-său, iar dimineața îi pare rău c-a fost numai vis.

Despre Lena Lascari nu se știe nimic.

PARTEA A DOUĂZECI SI TREIA

Boierii vechi si noi

I

În 1945, moșiile fuseseră împărțite țăranilor iar, în vara lui 1948, băncile și marile întreprinderi industriale sau comerciale JL încetară de-a mai aparține unor persoane particulare. Totodată, puterea politică era, din ce în ce mai evident, în mîna comuniștilor și a aliaților lor; nu exista în țară nici o forță care să le-o smulgă: doar războiul și ocupația de către trupele unui stat capitalist ar fi putut face asta; dar războiul, deși se vorbea mult de el, nu începea, iar comuniștii continuau să-și aplice cu o consecvență necruțătoare programul de reforme, care, în cîțiva ani, avea să schimbe fundamental configurația societății românești. Atunci începu să bîntuie, printre cei care-și pierduseră averile datorită acestor reforme, psihoza așteptării. Așteptau războiul, cucerirea țării, ocupația; deduceau apropierea războiului, din cele mai întîmplătoare semne; preziceau data exactă a izbucnirii lui, planurile strategice, intențiile adversarilor; se făceau pariuri: „peste un an”, „la toamnă”, „în 1950 cel tîrziu”; oameni care profetizaseră astfel, dezmințiți de evenimente, uitau, dădeau ca sigură altă dată, iar cei care-i ascultau cu aviditate o acceptau, căci și ei uitaseră, pe cea dinainte; în realitate, nu-i interesa data, nu-i interesa faptul în-suși, ci voiau să-și satisfacă nevoia de speranță, mecanismul lor sufletească, spre a funcționa, o imagine satisfăcătoare a realității, chiar falsă; se creau zilnic *idoli ai tribului*, cum spune Bacon. Cei care mergeau mai departe întocmeau chiar planuri de reorganizare politică și administrativă a unei României burgheze și parlamentare; cît despre reorganizarea economică, era de la sine înțeles că proprietățile vor reveni cui le avusese, în cazul uzinelor, băncilor și întreprinderi-

lor comerciale mari; pe cînd, destul de ciudat, nici un mare moșier nu credea sincer în recuperarea moșiei de la zecile sau sutele sau miile de mici proprietari țărani care și -o împărțiseră.

În primele momente ale acestei perioade a așteptării mesianice (în care rolul Mesiei îl jucau Statele-Unite ale Americii și forțele lor militare), psihoza avu forme deosebit de ciudate. Oamenii cei mai ușuratici din categoriile lovite de revoluție ajunseră să aștepte de la război își de la ocupația militară străină, chiar și rezolvarea încurcăturilor lor bănești. Petreceau, beau, dansau, își procurau bani în felul cel mai păgubitor, în convingerea că peste două luni, sau trei, sau șase, sau cel mult într-un an, „vin americanii și se aranjează totul”, iar pînă atunci trebuia doar suportată trecerea timpului, ucigătoare cînd e conștientă. Și astfel, doamna Basarab-Comnen vindea un covor de Șiraz din veacul al XVII-lea la a două suta parte a valorii lui reale, și trăia din prețul lui două zile și încă una pînă la prînz, cînd i se isprăveau banii, dar avea grijă să vîndă o tapiserie flamandă din veacul al XVI-lea la ora unsprezece și ceva, așa că putea mînca la prînz la restaurant, și mai trăia patru-cinci zile. Atunci începură să curgă porțelanurile vechi, covoarele de Orient, mobilele scumpe, tablourile, cristalurile, argintăria cu steme, vîndute la orice preț, numai să se vîndă repede și să apară banii imediat, căci era nevoie de ei pentru o mică serată, ca să se întrețină buna dispoziție pînă la „schimbarea lucrurilor”.

Elvira Vorvoreanu avea aproape șaiszeci de ani în 1948. Ieși într-o dimineață cu o sacoșă în care purta un mic tablou de un meșter flamand necunoscut, și se duse la un magazin unde se cumpărau obiecte de artă. Era începutul toamnei, vreme rece dar cu cer albastru, soare strălucitor și nori albi destrămați de vînturile de mare altitudine, ce n-ajungeau pînă jos. Elvira se ținea bine, mergea dreaptă, cu capul sus, era fardată, pusese ochelari de soare, și, în *tailleur gris-fer*, înmănușată, cu părul tuns scurt și vopsit, slabă și subțire, părea, văzută din spate, de optsprezece ani. Un bărbat de vreo cincizeci, cincizeci și cinci de ani, gros, cu chelie înconjurată de păr cărunt, cu trupul lăsat din umeri, moale, confortabil, dar vioi la mers, îmbrăcat în tweed și cu o pipă în gura-i buzată, o urmări, ațîțat, o ajunse din urmă, se uită la ea, văzu fața suptă, veștedă, negricioasă, încrețită,

cu buzele zbîrcite, și atunci începu să rîdă. Elvira se uită la el și-l recunoscuse.

Sărut mîna, Elviro, zise el.

Bonjour, Gogule. De ce rîzi?

Mă luasem după tine, să te agăț; te-am crezut de optsprezece ani.

— Mulțumesc, rîse Elvira. Hai să zicem de patruzeci, și tot ar fi bine.

— Unde mergi? întrebă Gogu Apostolescu.

— Mă duc să vînd un tablou.

Hai, că vin și eu să-l văd. Ai auzit? Se pare că președintele Tru-nian a declarat că Statele Unite nu vor recunoaște niciodată guvernul iiedemocratic de la București.

— Da? întrebă Elvira, deodată atentă. **SP**

— **SP** Ce mai vrei? N-ajunge? E clar că nu mai durează mult. Mi-a scris Ionaș de la Florența, **ii** merge bine, au asistat la Maiul muzical Clorcentin, pe urmă au fost la Capri și acuma ncavastă-se se duce să schieze în Alpi, iar el are niște afaceri la Londra.

— O duce bine dumnealui, îngîna Elvira pe un ton sec și deza-greabil.

. — O duc bine toți cei care au avut buna idee să fugă, zise Gogu Apostolescu. Afară de ăia care n-aveau bani în străinătate, ca nenoro-citul de Eracle Arftoni; se pare că crapă de foame la Paris, l-a văzut cineva într-un hal fără de hal, cu ghetetele rupte, cu cămașa murdară, ofticos, în fine, o ruină. îl știi pe Eracle?

— Cum nu, spuse Elvira la fel de sec. Al doilea bărbat al lui Riri. Un nătărău.

— A, da, așa e, erați prietene, tu cu Titii.. Ce mai face Riri? Ți-a scris?

— Da, răspunse scurt Elvira.

O enerva cumplit să audă vorbindu-se de oameni care trăiau bine în străinătate, cînd ea nu făcuse asta; și o enerva și să-și aducă aminte de reușita fostei ei protejate și protectoare, care-i trimisese o scrisoare din Rio de Janeiro, unde soțul ei, redevenit civil, era reprezentantul lui, „General Motors” pentru America Latină. Gogu Apostolescu simți că Elvira nu vrea să mai vorbească de asta și tăcu; peste o clipă, cu mîinile în buzunare și pipa în colțul gurii, se uită cu mult interes după fetele tinere care treceau pe lîngă ei doi; după una chiar întoarse capul. Elvira observă și rîse rece:

— Ce, Gogule, te uiți după minore? Ai ajuns la vîrsta necesară pentru asta, cei drept...

— Pardon, zise Gogu amabd și bine dispus. Mă uit după toate vîrstele: mai am puțin și-o să fiu obligat să mă retrag din viața sexuală, așa că sînt gata să servesc pe oricine. Dacă simți nevoia...

— Nu mulțumesc, zise Elvira, rîzînd ceva mai îmblînzită. Nu mai am nevoie de nimic, decît de niște bani, pînă *se schimbă lucrurile*.

— Tu ce-ai să faci cînd scăpăm de *ăștia*? întrebă Gogu Apostolescu.

Elvira tăcu o secundă. Apoi răspunse pe un ton stăpînit, ca un om care minte:

— Nu m-am gîndit încă.

— Eu - zise Gogu Apostolescu vesel și întreprinzător - mă duc la Florența și-l tapez pe Ionaș; vreau să trăiesc fără griji, să fiu întreținut!

— Pînă acuma ți-ai cîștigat viața? întrebă ironic Elvira.

Gogu dădu din umeri:

— Sigur că da: aveam moșia, nu trebuia să cer bani nimănui. Și am chef, domnule, de o lungustă cu maioneză cu o sticlă de Chablis, de mă-nnebunesc! exclamă el și plescăi din limbă. Uite-l pe Titel! Ce mai faci, Titel?

Titel Negruzzi se opri în fața lor și-i salută larg, apoi își puse la loc pălăria, tot pe ceafă.

— Sărut mîna, coană Elviro! *Bonjour*, Gogulică!

Era om de patruzeci și opt sau patruzeci și nouă de ani, făcuse burtă, șezut, și totuși părea mult mai tînăr, din pricina tinereții expresiei: mereu mirat, încîntat, bine dispus. Cum începu să vorbească, le duhni în nas a băutură; de altfel, ochii îi erau cam lucioși; făcuse firișoare roșii pe sub pielea obrazilor: purta părul lipit pe cap și era mereu proaspăt tuns și bărbierit; numai hainele îi erau imperceptibil uzate, cu acea mototoleală ireparabilă a stofei obosite; dar asta nu observa decît un ochi experimentat și atent; altminteri, Titel Negruzzi părea prosper și fericit, așa cum părăsise unui București întreg, din 1919 și pînă la această întîlnire cu Elvira și Gogu pe trotuarul Căii Victoriei, într-o splendidă zi de septembrie a lui 1948.

— Ce faceți? întrebă el volubil. Dumneata, cucoană, arăți bine, ești șic, subțire, distinsă, Gogu e perfect, înfloritor, poartă o cravată de lînă galbenă, trebuie să fii pictor ca să pui așa ceva, cămașă *marron*

și batistă galbenă în buzunarul de la piept, ești foarte bine, arăți ca un traficant de carne vie: ce faceți? încotro?

Era atît de satisfăcut, de entuziasmat de aspectul celor doi, și (se bănuia ușor) și de al lui și, îndeobște, de restul determinărilor universului infinit cu infinite determinări, încît ceilalți se posomoriră (nu voiau să se învelescă, nu era vremea și nici la modă să fii vesel) iar Elvira îl întrebă destul de tăios:

— Ce ești așa de vesel, domnule? Ai cîștigat la bursă, sau ce?

— Gata bursa, nu mai există, dragă prietenă: sîntem socialiști, nu mai facem afaceri: dar la bursa din New York sînt urcări la „U.S. Steel” și „Bethlehem Steel” și alte asemenea, de alaltăieri de cînd cu declarația lui Truman; ce, nu știți? N-aveți radio, sau ce? Conflictul armat e inevitabil, și trebuie să se grăbească oamenii, cîlă vreme n-au rușii bomba atomică, fiindcă pe urmă o să fie prea tîrziu. Încotro mergeți?

— Mă duc să vînd un tablou, zise Elvira. Hai cu noi. Ia spune: așa e? Ți se pare inevitabil?

— Ce, războiul? Nu: o să cedeze rușii. O să cedeze tot: n-au bomba!

— N-o să poată ceda, domnule, zise Gogu Apostolescu. Americanii o să le puie asemenea condiții, încît n-o să mai poată ceda, și-o să fie obligați să se bată!

— Fleacuri. O să cedeze!

Continuă discuția, fără argumente, prin simple afirmații categorice și extreme. Elvira umbla între ei ascultînd. N-o interesau nici argumentele care lipseau, nici măcar afirmațiile celor doi: simțea însă că va putea pleca, va putea să încerce, o ultimă dată; nu știa cum, nu știa ce; știa însă în ce direcție.

La magazinul de artă, îl găsiră pe director discutînd cu Șerban Romano. Șerban, deși mai tînăr decît vîru-său Gogu Apostolescu și decît Titel Negruzzi (avea vreo patruzeci și șase sau șapte de ani) părea mai bătrîn decît ei, din pricină că fusese foarte gras și acuma slăbise mult; toate cutele de pe fața lui se adînciseră, pielea atîrna sub ochi și sub bărbie; de altfel avea o culoare urîtă, nesănătoasă, părea intoxicat, otrăvit, se **Unea** îndoit, cu capul înainte și umerii ridicați, iar privirea pe care-o aruncă celor trei fu moartă, ștearsă, nu lipsită totuși de o anumită ostilitate, de animal bolnav care vrea să fie lăsat

în pace, să boalească singur. Cei trei salutară fără să se apropie, căci din aerul directorului și-al lui Șerban înțeleseseră că vor să discute singuri. Statură deci în mijlocul magazinului, uitându-se la măsuțele de marchetărie și la comodele încrustate cu sidef, la covoarele atârinate pe pereți, la tablourile care împodobeau pilaștrii. Elvira se gîndea la ce știa ea, la ce voia ea: „o vreme m-am zăpăcit, m-am dezorientat, și m-am trezit rămasă aici; dar trebuie să-mi recîștig cumpătul, și cum se schimbă lucrurile, pornesc; trebuie să reușesc”.

— Dar e o batjocură, domnule, cum poți să-mi oferi numai atîta! se auzi deodată, iritată, vocea lui Șerban Romand, pe tonul omului care e pe punctul să-și iasă din fire.

— Tablourile astea două, zise Gogu Apostolescu arătînd două *Inocențe*, de sfîrșit al veacului al XVIII-lea francez, una cu porumbelul în mînă și cu vâl alb, cealaltă cu un mieluşel în brațe, le-am văzut undeva. Le-am văzut la baba Basarab-Comnen.

Glăsul lui Șerban se auzi iar, iritat, desperat aproape:

— Bine, atunci o să fii obligat să-ți vind și candelabrele de argint. Mi le cumperi?

— Îl auzi pe Șerban? întrebă Titel Negruzzi. E înnebunit: a făcut o pasiune pentru un mic dansator, și are nevoie de bani în așa hal fiindcă puștiul e cartofor, îi place să arunce cu banii, să facă serate cu dans, cu băuturi scumpe...

— Băuturi scumpe! Moft, zise Gogu Apostolescu. Îmi povestea tată-meu că unchiul mare al coanei Elvira, Bonifaciu Cozianu, dădea la **Capsa** dineuri politice numai cu bărbați și care costau trei sute de franci tacîmul! înțelegi? Cincisprezece poli de aur de fiecare musafir; avea zece sau douăzeci de persoane, îl costa o sută cincizeci pînă la două sute de poli!

— Da, dar el nu trebuia să-și vînză lucrurile, zise Titel Negruzzi. Pe cînd amicul nostru Șerban vîd că da.

— Nu numai Șerban își vinde lucrurile, zise acru Elvira; mai vînd și alții.

— Chiar; tu ce vinzi, Elviro? Ce fel de tablou?

Elvira îl scoase din sacoșă: era un tablou mic, pictat pe aramă, o scenă biblică în costume din ultima jumătate a veacului al XVI-lea, și poate chiar din ultimul sfert; mutre cărnăsoase, roșii, lucioase, de bețivi, sau blonde și atletice, de cavaleri, și unii și ceilalți flamanzi

sau nemți renani, se strecurau pe lîngă un Isus protestant, fără aureolă; haina unui copil prins lîngă un dulap cu sertarul deschis și bijuterii revărsate, ciorapii unui voinic cu daga aurită la brîu erau de un roșu de foc, violent, plin; în bronzuri cu lucirea sumbră se ghicea în fund, în întuneric, o *Pietă*; pe o ușă deschisă se zărea un peisaj la o depărtare înfinită sub cerul verde; iar în față, în colț, stătea în două labe o maimuțică, lîngă somptuoase vase de metal, răsturnate. Gogu Apostolescu se aprinse:

— Ah, ce roșu! Cine mai îndrăznește azi! Uită-te aici, măi Titel: pe ce pictor de azi îl mai țin curelele să facă un roșu ca ăsta? Ce echi-libru între petele de culoare! Ce construcție! Cum, vrei să vinzi asta? Nici nu te gîndi, Elviro dragă!

Șerban îi salută cu un semn din cap și porni spre ieșire; directorul magazinului se apropia de cei trei.

— Dar ce vrei să fac? întrebă Elvira plictisită de entuziasmul altminteri sincer al lui Gogu Apostolescu.

— Cum ce să faci? Nu-l vinde! E păcat să dai din mînă așa ceva, pentru niște bani pe care peste cîteva zile nici nu-i mai ai!

— Bine, dar trebuie să mîncînc! exclamă Elvira, enervată.

Gogu dădu din umeri.

— Ei pe naiba; vinde și tu un smaragd, un briliant, mai bine rămîi cu giuvaerul ăsta!

Elvira îl fixă în tăcere. Titel Negruzzi se făcu că se uită la un covor de pe perete. Directorul era lîngă ei și asculta. Elvira spuse rece de tot, pe un ton otrăvit:

— Smaragd? Diamant? Cine ți-a spus ție că aş avea așa ceva? Crezi că numai tu ai sărăcit în anii ăștia?

Gogu Apostolescu înălță sprîncenele și se schimbă nițel la față: înțelesese.

— Bine, am spus și eu așa, *c'est une maniere de parler*¹ sigur că n ai, băguî el. Trebuie să-l vinzi, evident, dar să ceri un preț mare, adăugă el, luînd-o iarăși razna, în dorința să repare gafa.

— Te rog să nu te mai amesteci, zise Elvira printre dinți. Du-te și vorbește cu Titel pînă mă tîrguiesc eu cu dumnealui.

¹ E un fel de a vorbi.

Gogu se apropie și el de covorul afîrnat pe perete: un Ghiordez de rugăciune, cu poarta roz pe un fond alb.

— Uff! Ai văzut cum s-a uitat la mine? murmură el. Ce ochi are, domnule! Ca o viperă. Să mă omoare cu privirea!

— Lasă că și dumneata, să vorbești de smaragdele ei de față cu banditul ăsta! șopti Titel Negruzzi. Crezi că-i convine să se știe că are bijuteriile familiei?

— Ei, lasă, parcă nu i le știe tot Bucureștiul? Au văzut-o mii de oameni încărcată cu ele la recepții, la baluri, la dineuri, și ea se ascunde, ca struțul!

— Ce șui dumneata? întrebă Titel Negruzzi. Poate că nu le mai are. Poate că le-a vîndut de mult.

— Ea? rîse Gogu neîncrezător. N-o cunoști. De ce să le vîndă?

— Poate a avut și ea băieți, ca Șerban; ce, Șerban nu și-a tocat cu ei în ultimii cîțiva ani tot ce avea? Cînd ai văzut smaragdele Elvirei ultima oară? întrebă Titel Negruzzi.

Gogu rămase gînditor.

— Poate că ai dreptate, zise el.

— Vezi? întrebă triumfător Titel Negruzzi.

Elvira se apropie de ei: încheiasă tîrgul și-și punea banii în poșetă; strîngea din buze, cu un aer hotărît.

— Ei, haideți, ce mai stați? Gogule, ești complet ramolit: ești în stare să bagi un om în pușcărie cu indiscreția ta. Și peste toate celea nici nu mai am nimic, zise ea cu o amărăciune stăpînită (și falsă, deși bine jucată, dar ceilalți n-aveau de unde să știe). Îmi mai aduci aminte degeaba de mizeria în care sînt.

— Iartă-mă, zise Gogu.

— *N'en parlons plus*¹; haideți să luăm un aperitiv: vă invit eu, că sînt în bani, zise Elvira și-i luă pe amîndoi de braț.

Aperitivul continua încă, pe la orele zece seara. Erau așezați toți trei pe scăunele în jurul unei mese fără față de masă, udă de vin și sifon; pe jos țiment, ușa deschisă (ajungeai la ea pe șapte-opt trepte, circiuma era la antresol) și se vedea cum, sus la nivelul tavanului, trece mulțimea pe stradă, tramvaiele zgomotoase, mașinile, frunzele moarte bătute de vînt în lumina felinarelor electrice. Jos, în pivni-

¹ Să nu mai vorbim de asta.

ța-cîrciumă, în fund, se vedeau butoaie mari, pereții erau văruiți, țevile de fier ale apei și gazului din clădirea de deasupra treceau pe pereți și erau la fel văruiți, de sus atîrna un singur bec văduv, era fum de tutun, gălăgie, țimentul de pe jos murdar, teigheaua de tinichea udă, totul mirosea a țuică și a vin; dar la masa asta ședeau Elvira Vorvoreanu, Gogu Apostolescu și Titel Negruzzi; la masa de alături Maici Duca (îmbătrînit și galben), cu o femeie fardată țipător și cu părul vopsit galben, la altă masă bătrînul Arnota, căruia-i tremura capul și care avea vreo optzeci de ani, cu Pericle Mittescu, albit, cu gulerul tare prea larg, și alții; se rătăciseră pe aici și doi șoferi de camion, dar ceilalți erau toți cunoscuți între ei și se salutau cu o politețe imperceptibil ceremonioasă, dar fugar, abia schițat, căci se salutaseră de sute de mii de ori în acest București care fusese al lor și în care începeau să fie străini și să se adune în anumite locuri cum făceau semenii lor fugiți în străinătate, mică colonie străină la București.

Elvira se ametea tare; Gogu Apostolescu era beat; Titel Negruzzi, care era băut încă dinainte cu zece ore, cînd se întîlniseră, abia mai putea vorbi; dar se țineau drepti pe scaune, nu gesticulau, nu rîdeau prea tare. Elvira, însă, pe neașteptate, se aplecă deodată peste masă și-i spuse lui Gogu:

— Îți închipui tu că ai să te apuci de pictură!

Gogu protestă:

— Îți jur, Elvirișo mamă, am suferit destul anii ăștia; simt nevoia să fac ceva serios; am fost toată viața un diletant, un amator; n-ai văzut că nu m-a prezentat niciodată nimeni drept pictor; toată lumea știa că sînt un domn care mai face și pictură în orele lui libere; dar atît. Sînt hotărît, n-ai să mă convingi, nici nu încerca: de îndată ce ajung în străinătate, îi cer lui Ionaș să-mi dea ceva pe lună, modest de tot, cît să am casă și masă, și pe urmă încep să lucrez serios. Mi-am risipit vremea, o viață întreagă; măcar acum, la sfîrșit, să fac și eu ceva!

Titel Negruzzi rîdea.

— Ce rîzi, domnule? întrebă nemulțumit Gogu Apostolescu. De ce rîzi? Rîzi de mine?

— Sigur că da, puiele, zise Titel Negruzzi. Dar de cine vrei să rid? De mine? Ar fi nedemn să rid de mine tot eu; eu mă respect, monșer.

— Și, mă rog, de ce rîzi de mine? întrebă Gogu Apostolescu și mai supărat.

Elvira zise:

— Lasă-l în pace, că e beat, nu vezi?

— Pardon, treaba dumnealui cum e, vreau să-mi spuie de ce rîde de mine, zise Gogu Apostolescu, încăpățînat.

— Rîd fiindcă n-ai să te apuci de nici o muncă, și cum *se schimbă lucrurile*, intri într-o serie de chefuri și de partide de poker și de femei, de unde n-o să mai ieși decît cu picioarele înainte!

— Pardon, te înșeli! exclamă Gogu Apostolescu, ofensat. Dacă vrei, pariem că o să fie cum spun eu! Cum scăpăm de *ăștia*, mă apuc serios de pictură!

— Punem și data? întrebă Titel Negruzzi.

— Punem! exclamă Gogu Apostolescu pe un ton agresiv. La anul...

— Nu la anul, zise Elvira. Hai să punem peste doi ani. Nu poți șu ce se întîmplă. Pune în 1950.

— Pune în 1952, domnule! zise vesel Titel Negruzzi. Îți dau timp să-ți iei vînt!

— Nu, n-am nevoie! exclamă Gogu Apostolescu, iritat. N-am nevoie!

— Ba da, ba da, pune, zise Elvira.

— De unde vrei să știi cu că te-ai apucat serios de pictură, dacă nu te-ai ținut de lucru măcar un an-doi? rîse Titel Negruzzi. Pune că *se schimbă lucrurile* în 1950, cel tîrziu, și că începi să lucrezi imediat, fără să te lași de pictură pînă în 1952!

— Poftim, îți scriu pe hîrtie! zise arțăgos și sfidător Gogu Apostolescu, și scoase din buzunar un carnet de desen pe care nu erau decît socoteli de puncte la bridge; Titel Negruzzi îi dictă textul pariului și iscălră amîndoi.

— Și eu, ca martor! zise Elvira. Apoi, după ce iscăli, se întoarse spre Titel: — Dar dumneata, în fond, Titel, ce-o să faci? Toată lumea face planuri pentru cînd o să scăpăm de *ăștia*, numai dumneata nu!

Titel rîdea, încîntat:

— Eu? Plan? Ce plan? N-am făcut în viața mea nici un plan. Am trăit bine, am băut și am mîncat bine, am jucat cărți, am făcut vizite, am dansat, m-am amuzat, și am intenția să continui!

— Din ce bani? întrebă Gogu Apostolescu.

Titel Negruzzi dădu din umeri:

— Din ai proștilor: totdeauna se găsesc. Vorba e, să ai ochiul timpului, să știi să-i reperezi. Nu-i greu; sînt destui. Ce, domnule: eu să muncesc? Societatea e obligată să mă întrețină, puiule, eu sînt o po-doabă a ei, dacă n-aș fi eu, ar fi mult mai rău!

— Eu am să mă apuc de pictură, zise Gogu Apostolescu.

începuse să moțâie.

— Vezi, coană Elviro: și ziceai că eu sînt beat, spuse Titel Negruzzi arătîndu-i-l.

Elvira rîdea.

— Ești; dacă el s-a îmbătat, asta nu însemnează că tu te-ai trezit!

— Da, și profiți de chercheleala noastră ca să nu ne spui ce-ai să faci *dumneata* cînd se schimbă lucrurile!

Elvira începu deodată să rîdă, altfel de cum rîsese pînă atunci; mai tinerește, mai viu, cu foarte frumoșii ei dinți falși, urmași ai mărgăritarelor adevărate din tinerețe; dădea capul pe spate și rîdea; dar afară de dinții strălucitori, nu mai era nimic din Elvira de pe vremuri: ochii de smaragd erau acum de lapislazuli, întunecați, tulburi, piatră în locul nestematelor dinainte; gura purpurie era vînată, pielea colorată și mătăsoasă era ofilită și încrețită; cînd ridică fața, rîzînd galeș cu capul pe spate, cu un zîmbet de șerpoaică adresat văzduhului plin de fum de tutun, i se văzură cum atîrnă pieile sub bărbie. Titel Negruzzi însă, beat și binevoitor, vedea prin această mască de mumie egipteană umbra splendoare a Elvirei dinainte cu douăzeci de ani.

— Trebuie să te duci la Paris să-ți aranjeze fața un chirurg bun - zise el - și poți să ai acolo niște succese formidabile, cu temperamentul dumitale. Ah, cînd îmi aduc aminte de prima invitație la dumneata, cînd ne-ai primit în pijama de voal...

— Eram nebună, zise Elvira, care rîdea mai departe, fericită.

— Erai extraordinară; înnebunisem toți, nu mai știam ce să facem, pe ce lume sîntem; n-am cunoscut niciodată o femeie ca dumneata. Dacă nu era camarila lui madam Lupescu să te bareze peste tot, azi erai madam Carol de Hohenzollern!

Elvira nu mai rîdea.

— Da, dar nu sînt.

— Nu face nimic: ai să fii altceva, în același gen. Numai să se termine cu *ăștia*, și să ajungi la Paris! Eu sînt sigur!

— Crezi, Titel? întrebă Elvira, serios de tot.

— Sînt convinși! Păi nu te supăra: dacă a reușit Riri Duca, s-ar putea să nu reușești dumneata?

— Da, dar ce reușită, murmură Elvira. Un reprezentant de automobile și frigorigere.

Titel Negruzzi o privi și, oricît de beat era, se gîndi: „Uită-te la ea: e mai mare cu douăzeci și cinci de ani decît Riri, și nu-i ajunge orice om bogat; n-a cedat din pretenții: tot un rege vrea”. Și-i veni să rîdă, sau s-o strîngă de gît; dar nu făcu nici una, nici alta, ci spuse:

— Ei, dar nici dumneata nu ești Riri Duca; o să ai reușita pe care o merită anvergura dumitale.

Elvira îl privi cu înduioșare de o clipă și zise:

— Ești drăguț, Titel; în fond, ești un om drăguț.

— Aș; ușor, ușor, zise Titel Negruzzi. Sînt un om ușor. În fond, nu sînt nimic; sînt un om fără fond; numai suprafață.

Gogu Apostolescu se trezi din toropeala în care fusese pînă atunci și îngîmă, cu limba încheiată:

— Ai dreptate. Ai perfectă dreptate. Pictura e o prostie. De fapt, nici nu mai există pictură.

II

Anul 1950 trecu fără ca *lucrurile* să se schimbe, iar anul 1952 sosi fără ca Gogu Apostolescu să se fi apucat serios de pictură. În schimb, populația Bucureștiului se dublă în acei patru ani, și legea făcută ca să dea locuințe maselor de noi veniți obligă cîteva mii de oameni să se mute în locuințe mai mici sau să se restrîngă. Elvira de pildă stătea acum, în toamna lui 1952, într-o singură cameră, dintr-o casă care fusese mai demult a lui Bubi Ipsilanti; casă modernă, elegantă, undeva pe lîngă Piața Confederației. Bubi Ipsilanti locuise acolo singur, cu trei servitori. Acuma, în aceeași casă, locuia un inginer cu nevasta și doi copii, un ofițer de miliție cu nevastă, copil și soacră, o pereche în vîrstă, pensionari, un func-

ționar la Sfatul Popular al Capitalei, doi studenți, un domn care fabrica, într-o cooperativă, cheag de încheșat laptele ca să se facă brînză și **avea** mașină personală, un general pensionar, o funcționară la o întreprindere comercială de stat, care primea foarte des vizite de bărbați, și doamna Elvira Vorvoreanu, casnică: în total șaptesprezece persoane. Elvira intra prin dos, pe scara de serviciu care **avea** becul electric spart, urca pînă la etaj, unde, pe palier, se aflau un dulap **marc** cu geamuri, două fotolii desfundate, un coș de bagaje acoperit **i ii** pînă cauciucată, un cal de lemn, bicicleta unuia din studenți, și pe perele, un portret mare, cu o ramă foarte lată și aurită: prințul Ipsilanti, tatăl lui Bubi, în mare ținută de general al armatei române **iu** 1880, cu mîna în reverul redingotei și o barbă mare, pătrată. Elvira urca încă o scară și ajungea la odăile servitorilor, **cu** un palier pe **care** lotolii aurite stăteau unele peste altele, cu fundul în sus, cu arcurile sărite și stofa ruptă, alături de o oglindă mare, venețiană, **care** nu se și ia ce caută acolo, și de un afiș al Sfatului Popular al Capitalei, prins **ui** piuneze. Totul **era** plin de praf, cenușiu, murdar; Elvira **se ferea** să **nu** caice într-**un** lighean mare de faianță, crăpat, pe **care-l** găsisese acolo și încercase să-l mute dar era prea greu, și de altfel **nu** știa dacă **nu** era **;M** cuiva din casă, așa că ligheanul rămăsese unde **se** afla și **se** umplea de praf, de patru ani. Elvira intra în odaia ei și **se** încuia **cu** cheia. Aici adunase **ea ce-i** mai rămăsese, **ce nu** mai voise să vîndă **ca** să **nu** rămîie chiar **cu** pereții goi: o bucată mare de brocart venețian, roșie și țesută **cu aur**, pe care-o întinsese pe **un** perete, pe urmă **un secretaire** Iouis XV, **cu** lemnul plesnit în multe locuri de cele două sute de veri și de ierni trecute peste el, dar mai înalt decît **ea**, marchetat în lemn de preț din insulele fericite ale Indiilor Apusene, maiestuos și elegant totodată, o consolă susținută de doi Cupidoni, pe care-și pusese ea cărțile, și fotolii confortabile, deși obosite, și gravuri de Boucher și (iabriel de Saint-Aubin, și vase de cristal de Boemia pe pervazul ferestrei, și o sobă de tuci, cu **un** burlan negru și sinistru, cotit, **ce** străbătea toată odaia și ieșea pe fereastră printr-**un** ochi care în loc să fie de geam era de tablă. Aici stătea Elvira, aici își făcea cafea în ibric în gura sobei, citea, primea prietenii la poker **sau** o sticlă de țuică (foarte des sticla de țuică), asculta radio (foarte încet ca să **nu** se audă ce post **era**, unele fiind mai mult decît prost văzute pe vremea aceea) **sau** zăcea pe pat, singură, gîndindu-se și așteptînd. Sub o seîndură a pode-

lei acestui fost pod și *debarra*s al casei lui Bubi Ipsilanti (odăile de servitori erau alături), se aflau, în cutii de tinichea, foste cutii de tutun sau de ceai, pungi de piele de căprioară pline cu zeci de smaragde mari montate în coliere, brățări, inele, broșe, cercei, diademe, și alte zeci de briliante, splendidele bijuterii de familie ale Elvirei, moștenite de la maică-sa, care le avea de la soră-sa, care ie moștenise de la bunica lor Sofia, mama Davidei. Nu se atinsese de ele; abia acum, în acest rece și urât octombrie 1952, se hotărîse să vîndă un briliant mic: era interzis comerțul particular de pietre prețioase și aur, foarte sever pedepsit de lege; totuși, Elvira voia să ia un preț mare pe piatră, și încercase s-o vîndă în ascuns.

Acuma aștepta să-i vie cu banii; sau măcar cu un răspuns, și nu venise nimeni, de trei zile. De trei zile trebuia să aibă sau piatra îndărăt, sau banii, sau măcar să știe ce se întâmplă. Așteptase o după-amiază întreagă. Apoi se dusesse la Gogu Apostolescu acasă, și nu-l găsisse. Îl căutasese și a doua zi, și nu-l găsisse nici acasă, nici la cooperativa unde lucra. Acuma era a treia zi, și se făcea seară: pe fereastra cu o mică perdea de voal se vedea cerul roșu și, deasupra dungii de carmin, albastru închis. Elvira stătea în fotoliu, cu lumina stinsă, și se gîndea la Gogu Apostolescu. Sigur: crezuse că e același, omul de lume, ruda ei, omul primit peste tot; dar nu: se schimbase, îl schimbasese viața, îl înrăise, îl alterase. „Cum am putut avea încredere în el?” se întreba Elvira. Apoi tot ea își spunea: „De ce să-l judec? Poate greșesc. Poate peste cinci minute bate la ușă, îmi explică foarte sincer totul, și nu mai am griji. Nu mi s-a întâmplat niciodată nici un accident, cu bijuteriile, și nu am de ce să mă aștept la un accident. Trebuie să am răbdare. Vine el și-mi explică”.

Știa care poate fi explicația, dată nu de Gogu, ci de cunoscuți: să fi fost prins încercînd să vîndă briliantul, și arestat. Se mai întâmplase multora care vindeau, cumpărau sau mijloceau vînzări și cumpărări de aur, pietre prețioase și devize străine.

„Dar de ce n-am aflat nimic? Nimeni nu știa de Gogu să fi fost arestat: fusese acasă și plecase, fusese la cooperativă și plecase.”

Stătea și aștepta. Apoi, deodată, se ridică în picioare. „Nu mai pot.” își strînsese părul cu un șal de lînă gri, își trase pe mîneci scurta (umbla toamna într-o scurtă de vînătoare pe care-o cumpărase la Londra acum treizeci de ani, în 1922) și plecă. Trecu pe stradă neob-

învață de nimeni. O cucoană de șizeci și doi de ani, cu ciorapi de lînă și pantofi cu tălpi groase, în fustă de tweed și windjacket, și care **lînic a** obosită și crispată. Nu mai era frumusețea brună cu ochi de **•in.iagd**, totdeauna de o eleganță neîntrecută în București, totdeauna **iu mașină**, totdeauna înconjurată de oameni care prin nume, avere, înlliență sau toate la un loc însemnau ceva. Nu mai rămăsese nimic **ilrt asta**. Carnea ei, hainele ei, ce făcea în fiecare zi, oamenii pe care **ic i** vedea, orașul împrejurul ei, țara, pămîntul întreg, totul eraschim-**ăi** Ar fi fost greu de spus ce o identifica sau o lega cu splendida El-**vuă de** acum treizeci și patruzeci de ani: cunoștința propriului eu, și **memoria** ei, și memoria celor care o cunoscuseră. Atît de mult din personalitatera noastră se înrădăcinează în memorie, încît un om care a **IHerdui-o** ar fi cu totul altul față de vechiul său eu. Deși ar putea fi re-**cunoscut** prin acele tendințe invincibile cărora cei vechi le dădeau o **luc** demonică, și care, acolo unde sînt, pecetluiesc personalitatea și destinul unui om: **T[60<**; avOpomco 5exp.(i)v. Și Elvira, deși n-avea (lieptac să se creadă aceeași care fusese mai demult, putea să se re-**cunoască** în asemenea imbolduri irezistibile; numai că, așa cum se în-**limplă** de obicei, nici măcar nu era conștientă de aceste constante ale **I li i ei**, și în schimb credea că le găsește în amintirile despre ea însăși, **m** sentimentul că e frumoasă, bogată, demnă de un noroc oricît de extraordinar, bogată în privilegii și drepturi exclusive și lipsită de lăspunderi sau datorii, membră a unei clase sociale care socotea că nu există nimic deasupra sa. Or, toate lucrurile astea erau acum falset **nu** mai era frumoasă, nici bogată (căci bijuteriile ascunse nu-i serveau **la** nimic), n-avusese noroc, nu avea nici un privilegiu și în schimb datorii oricărui om de rînd, și nu era membră a clasei dominante ci a unei categorii de epave fără putere, influență sau onoruri. Și astea toate nu le știa; nici prin gînd nu i-ar fi trecut. Șoferii, funcționării, studenții, milițienii, țărani veniți la oraș, pe care-i vedea la mese prin vitrinele micilor localuri de pe Calea Dorobanților, îi inspirau un dispreț total, mai mult, sentimentul automat al superiorității sociale, deși acest simțămînt era acum cu desăvîrșire neîntemeiat, deși era venit din memorie, obișnuință veche, adevăr vechi. Dovada că obișnuința ar fi trebuit să înceteze și că adevărul nu mai era adevăr fu că intră într-unui din acele localuri, unde n-ar fi intrat niciodată înainte, printre oamenii pe care înainte îi ignora, nu-i întîlnea cu

lunile de zile, muncitori, mici funcționari, oameni modești. Intră, ceru o cinzeacă de țuică, o bău, mai bău una, aprinse o țigară și plecă prin întuneric cu țigara în gură, cu aerul bărbătos al unei femei bătrâne și dezaxate.

Ajunse pe strada Dionisie Lupu, unde, pe o casă veche boierească, pe care toată lumea o știa pustie de după întâiul război mondial, Gogu Apostolescu agățase de un an de zile o firmă: *Avîntul socialist, Co-operativă de materiale didactice*. Elvira văzu lumină prin crăpăturile obloanelor veșnic închise, intră în curtea unde stăteau aliniate șiruri de busturi de ghips foarte rudimentare ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, lăzi pline de talaș în care se ghiceau fificați și creieri de ghips vopsiți în culori nu chiar naturale, saci de ciment, roabe, măhuri vechi, piese de fier ruginite, o vadră. Intră: nu văzuse pînă atunci pe nimeni. Dar cum pătrunse într-o sală întunecoasă, zări o ușă deschisă spre altă sală, unde era lumină și multă lume pe scaune, în rînduri, uitîndu-se toți în aceeași direcție. Îi cunoștea pe mulți; apropiindu-se fără zgomot, căci vorbea tare cineva, probabil ținea un discurs, îl văzu pe Șerban Romano, încovoiat, cu gîtul slab, cu mîinile spînzurînd între genunchii ascuțiți care se desenau prin pantalonii prea largi. Asculta cu un aer tîmp, cu gura întredeschisă, cu privirea fixă, ca prostul satului la biserică atunci cînd vorbește preotul. Era cenușiu la față, cu părul rar: Elvira știa că murea de foame și Gogu îl adunase de milă de pe străzi și-l punea să care saci sau lăzi, să măture prin atelierele de turnat busturi sau piese anatomice de ghips și-i dădea o leafă de om de serviciu. Lîngă Șerban ședea doctorul Eremia, un om de vreo patruzeci și opt de ani, cu ochelari, grav, slab și cu aerul inteligent, și doamna Eremia, subțirică și elegantă, și ea în windjacket și trotteuri și legată la cap, era genul sportiv și fără căutări de toaletă, al cucoanelor din lumea Elvirei, și alături de ei Scarlat, albit de tot, care venea la cooperativă doar de formă, și Kicky Hrisoverghi, tînăr, cu două tricouri de lînă fină unul peste altul, ca o cucoană (el era șoferul camionetei cooperativei) și alții, în șiruri. Unii stăteau în picioare rezemați de perete, ca Titel Negruzzi, care purta o vestă de vînătoare, din piele de căprioară.

—... astfel că, tovarăși, dat fiind că există asemenea bănuieli de furt repetat de sume mari din salariile cooperatorilor de către colegul dumneavoastră Apostolescu - spunea vorbitorul - vă propunem să fie

scos din funcția de președinte al cooperativei și înlocuit cu altcineva, ui înînd ca dumneavoastră să faceți propuneri.

Într-o tăcere neplăcută. Titel Negruzzi o zări pe Elvira și-i făcu semn să stea unde e, să se ascundă în umbră. Apoi se întoarse iar spre vorbitorul care nu se vedea, și care tăcuse. Dar tot dintr-acolo se auzi năliă voce, plină, plăcută, de om care se ascultă cu încîntare cînd vorbește și care încerca să fie blîndă și convingătoare ca a unei (teisoane ce stă de vorbă cu copii sau cu nebuni:

Acuma, tovarăși, să punem la vot propunerea tovarășului Segal. I' o propunere interesantă, pe care trebuie s-o analizați dumneavoastră serios, și să trageți concluziile cele mai juste. Noi am mai avut cazuri de astea, în două cooperative, și s-au soluționat așa cum trebuia, iar cooperatorii au fost în cîștig.

Vorbea rotund, curgător, parcă-i ieșeau din gură bile de unt și miere; avea o voce de doctor bun și cu clientelă mare, care spune: „Ia \ă vezi ce bună e doctoria asta, băiețelule, și ce o să se bucure mămică și tătucu cînd o să fii sănătos și-o să-ți cumpere și o minge, și 1:1 deschide gura și fă o dată hap! așa, bravo!”

Prin urmare, tovarășii care sînt de acord să plece din postul de președinte colegul dumneavoastră Apostolescu să ridice mîna dreaptă, spunea glasul agreabil și satisfăcut al vorbitorului.

Urmă o tăcere. Oamenii se priveau. Cineva ridică brațul fără convingere, apoi îl lăsă iute jos.

—Tovarăși, mi se pare că s-a înțeles greșit, zise oratorul cel dulce, ceva mai rece, dar făcînd eforturi să fie și mai onctuos decît înaintea. S-o luăm altfel. Cine e de părere să rămîie președinte colegul Apostolescu să ridice mîna dreaptă!

Toată lumea ridică mîna. Titel Negruzzi ținea mîna ridicată numai nițel, din cot, leneș. Zîmbea amabil. Nu se auzea nici un zgomot. Șerban Romano se uitase împrejur, alarmat, vizibil plin de frică să nu greșească, și ridicase iute mîna și el.

—Tovarăși - spuse cu o ușoară iritare oratorul - dumneavoastră nu înțelegeți problema care s-a pus. E vorba (și începem să scandeze cuvintele) de în-de-păr-ta-rea tov...

Se opri; nu voia să spună „tovarășului”.

—Am înțeles, tovarășe! exclamă Kicky Hrisoverghi.

—S-a înțeles! S-a înțeles foarte bine! strigă cîțiva.

Urmă altă tăcere. Primul vorbitor, probabil tovarășul Segal, se făcu auzit pe un ton sec și enervat:

— Cum, tovarăși, dumneavoastră vă convine să fie Apostolescu președinte?

— Da! E bun! Ce aveți cu el? strigară cîțiva din sală.

^ Oratorul cel cu duhul blîndeții strigă:

— Tovarășe Segal, n-aveți cuvîntul!

Apoi, după o pauză:

— în fața situației astfel create, vă propun amînarea discuției pentru o dată care se va comunica ulterior. Cîine de acord, să ridice mîna.

Toată lumea ridică mîna; se auzeau strigăte:

— Gata! Ce să mai amînăm? Gata!

Se ridicau în dezordine; se răsturnară două scaune. Elvira se dădu un pas îndărăt în întuneric; doi bărbați cu șepci în cap ieșiră din sală. Unul, cu glasul tovarășului Segal, exclama cu glas scăzut:

— Cum să le convină, măi tovarășe?

Cellalt, masiv și cu o mustață mică neagră, murmură muzical:

— Cum să nu le convină? L-ar și plăti; lor le trebuie o stare civilă, să scrie pe buletinul de...

Și ieșiră, trîntind ușa. Năvăliră pe urma lor membrii cooperativei, vorbind tare; se auzi glasul lui Gogu Apostolescu, care striga peste capetele celorlalți:

— Kicky, să fii mîine dimineață aici, auzi?

— Sărut mîna, zise domnul Scarlat trecînd pe lîngă Elvira.

Ea răspunse mașinal. îl aștepta pe Gogu. Dar toată lumea ieși și nu-l vedea încă. Intră în sala goală, cu o masă drapată în pînză ieftină, roșie. în picioare într-un colț, cu pardesiurile pe ei, cu șepci în cap, Gogu și încă doi bărbați stăteau de vorbă. Gogu îi aruncă o privire întîmplătoare Elvirei, salută scoțîndu-și șapca, apoi mai schimbă cu cei doi cîteva cuvinte, în mare grabă:

— Te duci tu la bancă mîine pînă-n unsprezece, și eu cu Marcus ne întoarcem la unsprezece fix. Ne-am înțeles? Dar la unsprezece fix! Altfel, cade baltă toată afacerea. Ura, că mă așteaptă cineva.

Le dădu mîna cu un aer serios, preocupat și foarte grăbit și veni repede spre Elvira.

— Sărut mîna, Elviro dragă. Hai mai încoace, să putem vorbi liniștiți. Nici nu știi cît te-am căutat! Și alaltăieri, și ieri. Dar nu crai

acasă deloc; am bătut, am strigat din curte, nu mi-a răspuns nimeni. Casa aia parcă e părăsită.

— Sînt toți la treabă în cursul zilei, îngîină Elvira cu gura uscată. Nu putea înghiți.

— Da, cred. Sînt desperat, Elviro, îmi vine să mă sinucid, înțelegi? Țștia de la centrala cooperativelor vor să mă dea afară, mă persecută, și totuși mi se pare nimic față de ce-am pățit cu piatra ta.

Vorbind, mergea spre ieșire, silind-o și pe ea să se miște. Ajunseră pe trotuar:

— Plecasem cu ea de la tine, o țineam în buzunarul ăsta mic, de ceas... noroc, monșer!

Trecuseră pe lîngă ei cei doi cu care avea întîlnire a doua zi și ci îl salutaseră.

— ... și mă sui în tramvai, ca un idiot, cînd mă gîndesc, îmi vine să mă strîng de gît, ca pițigoi! în tramvai, controlul actelor! Doi milițieni. M-am speriat, am vrut să ascund piatra, am scăpat-o din mînă, voiam să o țin în gură, înțelegi? Și am scăpat-o, dar era imposibil să m-aplec, aș fi stîrnit curiozitate și la ora asta eram arestat. Am pus piciorul pe ea. Dar fără să vreau, tocmai cu mișcarea aia am simțit cum o împing spre o crăpătură și a alunecat sub podea! Am mers cu tramvaiul pînă la stația terminus, am încercat să caut neobservat sub podea, însă m-au încolțit tramvaiștii și erau cît pe ce să mă ducă la miliție. Îmi venea să înnebunesc! De alaltăieri nu-mi mai revin în fire. Ce să fac, Elviro? Spune și tu: ce să fac? Sînt absolut desperat. Sînt gata să fac ce vrei tu, să repar ce-am făcut, am fost de o neîndemînare criminală. Noapte bună, Șerbănică.

Siluetă strîmbă și firavă, Șerban Romano se vedea printre stînghiile gardului. închisese poarta, îi salutase, și acum se ducea încet spre întunericul din fund, unde, în odăile foste ale slugilor, dormea el pe o saltea de paie, pusă peste o canapea desfundată și căzută într-o rină. Dar Elvira nu-l vedea. Se sprijinise de gard cu spatele. Apoi murmură:

— Porcule.

— Știam că ai să te superi pe mine, spuse îngăduitor Gogu Apostolescu.

Elvira suflă:

— Dă-mi un pol să iau un taxi.

N-o mai puteau ține picioarele. Gogu Apostolescu se căută într-un buzunar în care avea un pachet gros de hîrlui de o sută, scoase una cu vârful degetelor afară, rupînd-o nițel pe mijloc și i-o dădu Elvirei; nu voia să-l vadă că are atîția bani la el. Trecea un taxi.

— Taxi! Taxi! strigă el. Mașina se opri. Elvira nu se mișca.

— Ți-am oprit o mașină, zise Gogu Apostolescu blînd.

Elvira se smuci de lîngă gard, și, încet, cu pași de automat, se sui în mașină. Gogu trînti ușa și automobilul porni.

Elvira nu știu cum a ajuns acasă. Se trezi pînă la urmă așezată în fotoliul ei și gîndindu-se: „Nu trebuia să vînd. Asta a fost un semn; pedeapsă că m-am atins de bijuterii. Trebuie să le păstrez: o să am nevoie de ele *acolo*”.

Își aduse aminte în noaptea aceea de moartea mamei-si, și de spaima care o cuprinsese pe ea, Elvira. Atunci, întâia dată, înțelese că dacă nu cîștigă la jocul vieții, pierde tot; că nu poate cîștiga sau pierde puțin, ci tot. „Va să zică am încercat o dată cu Carol. N-am reușit. Pe urmă am crezut că sînt pierdută, și m-am prostit ani de zile. Ce greșeală! Pe urmă mi-am dat seama că totuși aș mai putea reuși; dar acum nu pot pleca din țară; or aici, orice reușită mi-este imposibilă. *Și dacă o să mor aici?*”

I se făcu frig. Se înveli cu o pătură moale și albă pe care o trase de pe pat.

„*Da: dacă n-o să mai plec niciodată de aici?*”

Ce să facă? Ar fi vrut să fugă de gîndul acesta, să se ascundă, să nu-l știe. Nu se putea: era al ei. Să rămînă aici, în țara asta în care ești obligat să muncești și în care marile triumfuri ale deșertăciunii sînt imposibile, în țara asta unde nimeni n-are palate, lachei, iahturi, galerii de tablouri, bijuterii, blănuri scumpe, unde nu poți să-ți iei bărbați tineri și frumoși cu chirie, nici rochii care costă fiecare cît un automobil, nici automobile de comandă specială care costă cît un salariu mijlociu pe zece ani într-o țară cu standard de viață mijlociu! *Aici* să rămînă? O apucă o groază cumplită, simplă, fără cuvinte, o groază mută și paralizantă. Atunci, singurul fel de reușită care i se părea ei că ar fi o reușită, ar deveni imposibil? Și ar trebui să se resemneze, la ce? Să trăiască de la o zi la alta, cum trăia acum, dar așteptînd, în loc de marea aventură și de triumf, moartea, dispariția, nimicul?

Se mai gîndise la asta, cu vreo douăzeci de ani înainte. Dar atunci moartea și neantul erau departe. Acum erau aproape; aproape de tot. La o distanță poate de zece ani - sau numai de cinci, sau de doi.

„Nu se poate. O să vie războiul și-o să scap”, își spuse ea, încercînd să se dezmeticească și să-și vie în fire. Dar nu era sigură. Nu era deloc sigură. Și știa că întunericul negru al neînțelegerii este la distanță de poale numai cinci ani. Cinci ani sînt cinci zile. Și nu este o suferință mai mare, pentru conștiința vie decît contemplarea neînțelegerii, dușmana ei, fiara care o sfișie.

Vreme de doi ani de zile, Elvira nu scăpă de spaima aceasta. Altădată se amețise ani de-a rîndul cu desfrînarea, beția și cocaina. Pe urmă, mult mai bine, cu redescoperirea speranței. Și acum, dintr-o dată, fără motiv adevărat, o apucase iar; și nu mai era în stare să se amețească, nici să mai sper. Era obosită. Nu mai avea încredere.

Se îmbăta în fiecare zi de dimineață; și seara adormea beată. Parcă dacă era trează un ceas, simțea adîncă oboseală și melancolie a în-lîrîngerii: știa că nu va mai ajunge la Paris, nu-și va mai face operații de chirurgie estetică, nu va mai avea nici bărbat bogat și ilustru, nici amanți, nici avere; cei cîțiva pumni de pietre strălucitoare ascunse sub podea nu însemnau nimic, căci nu putea să le folosească.

III

La oamenii care au acea însușire dominantă pe care cei vechi o credeau o ființă autonomă, un geniu sau un demon, împrejurările exterioare o descătușează sau o constrîng, dar era, și nu altceva, va da pecetea sa destinului pe care-l determină. La ceilalți, însă, împrejurările, neobișnuite scot la iveală caractere noi, oameni noi și neașteptați, iviți din pielea celui cunoscut. Socrate soldat în bătălia de la Potidaia, la plimbare sub platanii din Lykeion, la cină și chef la Agathon, sau în temniță, este același înțelept. Dar cutare moșier care juca cărți de dimineață pînă seară și suferea de inimă devine un comerciant abil și sănătos care de dimineață pînă seară aleargă după afaceri, marfă și clienți; din pictorul diletant și monden se desface surprinzător un personaj care calcă legile, intră la

pușcărie pe un an de zile, iese și își începe îndată iarăși activitățile ilegale dar rentabile. Gogu Apostolescu fu arestat în iarna aceea pentru matrapazlăcurile de la cooperativa „Avântul socialist”; tribunalul îl condamnă la cinci ani închisoare; dar una din amnistii repetate care au eliberat atîția oameni din închisori, începînd din 1953, îl readuse și pe el în București în primăvara lui 1954. Spre deosebire de alții, lui închisoarea nu-i făcuse nici un rău; era neschimbat, nici măcar slăbit. Sosi la cooperativă într-o dimineață, devreme de lot, cînd încă nu venise nimeni la lucru. Poarta era încuiată. O zgîlții și chemă:

— Șerbănică! Alo, Șerbănică!

Nu-i răspunse nimeni. Trecători matinali se grăbeau pe strada tăcută, sub cerul rece și roz dinainte de răsăritul soarelui. Gogu reveni încă o dată, răgușit și brutal. Se deschise încet o ușă și Șerban Romano, gălbejit, cu niște pantaloni mototoliți și un tricou cu coatele ieșite, apărui, îl privi, se luminează la față și se apropie tîrîndu-și picioarele. Avea vreo cincizeci de ani, dar părea, într-un fel, mai lînăr, din pricina expresiei copilăroase, rătăcite, umile, din pricina zîmbetului și privirii - zîmbet de idiot, privire de cîine care se tîrăște pe jos în fața ta scheunînd încetișor - și în același timp părea și mult mai bătrîn, bătrîn de lot și fragii, din pricina mersului cu tălpile lîrșuite pe jos și cu genunchii îndoiți, moi. Veni cît putea de repede printre saci de ciment, roabe de fier, busturi de ghips, lăzi, fiare ruginite risipite pe jos.

— Ce bine că ai venit, zise el descuind poarta.

— Da, am venit. Descuie, domnule, o dată, mai repede!

— Stai, că nu știu ce are cheia asta. Acum descui. Imediat. Poftim.

Gogu intră, uitîndu-se împrejur cu un aer de proprietar. Mergea repede. Șerban se ținea după el, trepăduș:

— Știi că vor să mă dea afară, spuse el anxios. Nu știu ce au cu mine. Vor să pună un om de-ai lor.

Gogu nu răspunse. Intră în maghernița lui Șerban, în fosta clădire a slugilor, într-o odăiță unde era o comodă veche de lemn de trandafir plesnită, jupuită, cu sertarele strîmbe și un picior lipsă, niște fotolii cu stofă tocită și ruptă, o oglindă venețiană cu trei sferturi din cadrul de cristal lipsă, și murdară, o harababură de obiecte uzate, îmbucătățite într-un colț întunecos, și o saltea de paie acoperită cu o bucată

de brocart veche, decolorată, din care curgeau ațele. Gogu se așeză pe unul din fotolii și-i spuse lui Șerban, care rămăsese în picioare:

— Du-te și-mi adu ceva de mîncare de la bufetul de pe bulevard; să fie carne; niște cîrnat, salam, ceva; și cîteva sticle de berc. Uite, na-ți aici niște bani.

Și stătu nemișcat pînă ieși Șerban pe poartă. Nemișcat, urmărindu-l cu ochii pe Șerban. Cînd însă acesta dispăru, Gogu sări în picioare cu o vioiciune febrilă, nepotrivită cu trupul său moale și umflat. De un an și două luni și o săptămînă și cinci zile, aștepta momentul ăsta. În ultimele douăzeci și patru de ore nu se gîndise la nimic altceva decît la banii aceia, la locul unde erau, la felul cum avea să-i găsească iar, la pericolele posibile, la șansele de a întîlni piedici și încurcături. În somn, visase că s-a mutat cooperativa și că în casă locuiesc persoane particulare, și că deci nu se mai poate ajunge la bani. Se trezise asudat și cu inima bătînd. Acuma, era sigur că totul e în regulă; era fericit, plin de încredere, de energie. Șerban avea să lipsească zece minute sau un sfert de oră. Nici nu era nevoie de mai mult. Gogu ieși, luă cheia din cuiul unde atîrna totdeauna, lîngă ușă, deschise ușa clădirii principale, se repezi pe scările de lemn în sus. Scările se cutremurau sub greutatea lui, sunau a gol, a butoi. Aici, sus, spre pod, lumina era sură; mirosea a praf, a șoareci; aici nu umbla nimeni, niciodată, căci mărfurile, ca și produsele cooperativei, erau depozitate jos, în curte sau în pivniță. Gogu deschise ușa podului și intră în penumbra de sub birnele pline de păienjenis; era cald aici, aer închis, uscat, și mirosea greu, fad, a șoareci, a praf, a vechi. Un candelabru de alamă pentru treizeci și șase de luminări era răsturnat pe jos, coclît, nefolosit de cînd nu se mai luminase casa aceasta veche cu luminări de ceară; niște scaune rupte, lăzi goale, cîrpe, risipite în umbră, erau acoperite de praf gros de un deget. Gogu Apostolescu trecu printre ele toate: mergea drept spre un capăt al podului. Îi bătea inima; își ținea respirația. Se gîndea: „Dar dacă... dar dacă... Dar nu: n-avea ce să se întîmple; n-avea cine să știe. E absolut exclus.”

Acoperișul, aici, era aproape de tot, cobora spre podea, încît trebuia să te apleci din ce în ce mai mult. Foile de tablă ruginiul erau puse pe zeci și zeci de căpriori iar pe aceștia la rîndul lor, însă de-a curmezișul, alte zeci de seînduri; tabla era bătută în cuie pe seîndurile acestea. Cum erau toate încrucișate și pe căpriori, rămîneau între tabla

acoperișului și căpriori sute de locuri goale, pline de praf, de pînze de păianjeni, de bucățele de moloz, lemn sau pămînt. Aici, undeva, într-un asemenea loc gol, care nu putea fi bănuït de dedesubt, și nici găsit decît dacă luai la rînd toată suprafața interioară a acoperișului, aici ascunsese Gogu Apostolescu banii rămași din vînzarea briliantului Elvirei, un pachet de o sută nouăzeci și opt de hîrtii de o sută de lei, legate în cruce cu o sfoară. Gogu se uită la colțul din stînga al acoperișului. De la colțul din stînga, al zecelea căprior: unu, doi, trei, șapte, nouă, zece. De la podea, a douăzecea stinghie. Șaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece, douăzeci. Cu inima strînsă, întinse mîna și vîrî degetele între căprior și acoperiș. Da, pachetul era acolo. O undă de imensă bucurie trecu prin trupul lui Gogu Apostolescu. Avea să poată reîncepe afacerile; cu aceste aproape douăzeci de mii putea organiza ceva, nu era silit să pornească de la nimic, să piardă, la vîrsta lui, un an, doi, sau chiar mai mult, pînă să ajungă iar în situația dinainte de arestare. Era fericit. Tot îi mai era oprită răsufllarea, așteptînd încă o secundă ca să se elibereze într-un mare oftat de ușurare. „Și cînd te gîndești că puteam să nu le am; să fiu în situația lui Șerbănică, săracul”, se gîndi cu un surîs lăuntric Gogu Apostolescu, simțînd cu vîrfurile degetelor că hîrțiile sînt ferfenițite la margini, foarte ferfenițite, prea ferfenițite, moi, cu conturul neprecis. Le scoase din ascunzătoare, și cîteva căzură de acolo de sus, flururînd încet. Nu mai erau legate cu sfoară; nu mai erau în pachet. Gogu se uită la cele pe care le ținea în mînă. Erau un teanc strîns, dar nu dreptunghiular, ci oval, un oval neregulat. Erau mîncate de șoareci, toate, mai ales la colțuri; numerele seriilor fuseseră roase, cam un sfert pînă la o treime din suprafața fiecărei bancnote lipsea. Gogu le ținu cîtăva vreme așa, uitîndu-se la ele. Apoi le lăsă să-i cadă din mînă și ele se risipiră în fața lui, rotindu-se prin aer.

Șerban Romano se întoarse cu o plasă de sfoară în care avea pachetul cu mîncare și sticlele de bere. Îi lăsa gura apă; nu mîncase de luni de zile ca lumea decît atunci cînd era invitat la rudele sau prietenii lui care o duceau mai bine; de o săptămînă însă o ducea prost de tot, avusese ghinion; și-i era foame și poftă de un pahar de bere. Ar fi gustat acum, pe drum, din pachet; dar îi era frică de Gogu, să nu observe. Gogu era teribil, avea un ochi de detectiv, simțea imediat orice; și nu era bine să se puie rău cu Gogu, chiar acum cînd noii șefi

voiau să-l dea afară din slujbă. „Păcat că nu m-am gîndit să gust ceva acolo, la tejghea”, se gîndi Șerban.

Ajunse la cooperativă chinuit de pofta de mîncare și de frica de Gogu. Îl găsi pe acesta cum îl lăsase, așezat pe un fotoliu. Acolo era și acum, și se uita în gol. Șerban zîmbi, scuzîndu-se umil:

— Am întîrziat, fiindcă nu deschiseseră încă la sosirea mea.

Începu să-i întindă un ziar pe o măsută pătată, plesnită, ciobită, și puse deasupra mîncarea. Destupă și o sticlă de bere, îi puse și un pahar, apoi se sprijini cu spinarea de ușă și zise, uitîndu-se la mîncare:

— E groaznic să depinzi de măgari caăștia care au venit șei după ce-ai plecat tu. Sînt niște ființe absolut imposibile; înainte, nici nu știam că există asemenea personaje; îi ignoram, pur și simplu. Ignoram foarte multe, de altfel. Cîte ni s-au ascuns, cînd te gîndești... Nu mă nînci? Mănîncă, e foarte bună friptura, ți-am ales-o *expres*. Educația noastră, Gogule, și tot, tot ce ne înconjură era făcut anume ca să nu aflăm lucrurile astea în mijlocul cărora trăim acum. De ce nu mănînci? Trăiam apărați, feriți, la cald, și tot ce era dur și inexorabil era sub noi, undeva jos de tot, departe. E bine să faci parte din clasa dominantă, încheie el cu un surîs slab, nevolnic, apoi, mirat, îl întrebă iar pe Gogu: — De ce nu mănînci? Nu ți-e foame?

Gogu nu răspunse. Șerban întrebă:

— De ce nu mănînci. Gogule?

— Cum? Ce-ai spus? întrebă Gogu Apostolescu.

— Nu mănînci? Mănîncă.

Șerban era aproape vorbăreț. Numai cu Gogu era așa, pe care-l simțea tare și apropiat, amestec de tată și stăpîn, iar el, Șerban, amestec de copil și de slugă mică și umilită. Cu toată lumea, însă, afară de Gogu, era taciturn, timid, retractil. Și afară de asta, îi era poftă să mănînce din friptură și să bea un pahar de bere.

— Ce e cu tine, Gogule? întrebă el.

— Ce? întrebă Gogu.

— Te-am întrebat de ce nu mănînci.

— Lasă-mă în pace, zise Gogu.

— Nu mănînci?

— Lasă-mă în pace! exclamă Gogu enervat. Ține-ți gura!

Și recăzu în starea de absență, de meditație concentrată de pînă atunci.

— Atunci - îngîna Șerban - pot să mănînc eu?

Gogu nu răspunse. Părea că nici n-a auzit. Șerban întinse mîna cu o mișcare prudentă, luă o bucată de friptură și începu să mănînce.

În 1955, casa în care se afla cooperativa a fost dărîmată, și s-a clădit în locul ei o casă modernă cu mai multe etaje. Muncitorii care dărîmau casa au găsit în pod vreo două sute de bacnote de cîte o sută de lei, risipite pe jos, pline de praf; erau toate roase de șoareci; nimeni n-a știut vreodată cum au ajuns acolo; au fost aruncate împreună cu celelalte gunoaie în camionetele cu moloz.

IV

S-a spus că revoluția socialistă a boierit mai multă lume decît toți principii Valahiei și Moldovei, de la Radu Negru pînă la Gheorghe Bibescu și de la Dragoș pînă la Mihail Sturza. Poate că e prea mult spus; dar e adevărat că această formă a snobismului, complex de fenomene ale psihologiei colective prezent în orice societate mai evoluată, a existat și a stăpînit pe mii de inși care, coborîtori din oameni modești, mici burghezi, intelectuali, funcționari, oameni de profesii libere, mici comercianți, n-aveau nimic a face cu urmașii celor care deținuseră sute de ani puterea pohucă și economică la gurile Dunării. Sentimentul superiorității sociale, *contemptor animus atque superbia*, pe care-l puteau avea, sau nu-l mai aveau, tocît, oamenii de neam, și nu i-a părăsit nici cînd nu-și mai găsea nici o justificare, nici în bogăție, nici în putere, nici în merite personale, decît numai în amintire (și din asta se vede încă o dată în ce mare măsură sîntem făcuți din amintirile noastre, și cît poate supraviețui conștiința socială existenței sociale, lege a naturii sociale verificată de-a lungul întregii istorii cunoscute), acest sentiment pe care nimeni nu-l leapădă niciodată, cu nici un preț, căci e foarte rar și aproape neomenesc să aibă cineva tăria de-a privi în față propriul său neant, sau, și mai insuportabil pentru vanitate, propria micime; acest sentiment a început să poată fi întâlnit în chip surprinzător la acei boieri de modă nouă, boieriți de revoluție, oameni care n-aveau nici măcar memoria primatului social, dar care astfel puteau să-și ofere luxul

de-a privi cu o superioritate amestecată, ce-i drept, cu ciudă secretă, de pe trotuar, pe proletarul director de minister sau director de uzină care trecea cu mașina pe lîngă ei, ignorîndu-i, nici măcar din dispreț, ci din lipsă de cunoștință despre existența lor, el care avea adevărata superioritate socială, mînuind pîrghii importante ale politicii și economiei țării, și nu vise, vorbe și fum. E bine de adăugat că, de altfel, chiar și la unii oameni făcuți de revoluție, noi, *homines novi*, persista uneori o anumită admirație, un anumit respect față de cei vechi, care avuseseră puterea și bogăția, și omul se purta cu ei de parcă ar fi fost la fel de importanți ca el, deși avea de-a face cu umbre deșarte, care trăiau în trecut, deci în neființă, și în viitor, adică într-o potențialitate improbabilă, adică într-un grad inferior al ființei și încă și acesta într-o determinare limitativă. Ceea ce hrănea acest joc al realității și irealității, al corpurilor și umbrelor, stătea tot într-o potențialitate a viitorului: posibilitatea unui al treilea război mondial și a unei restaurări a capitalismului în estul Europei, care, oricît de improbabilă, dădea oamenilor vechi aureola unei importanțe viitoare, cu atît mai impresionantă, cu cît era mai puțin distinctă: imaginația mărește lucrurile necunoscute sau puțin cunoscute, întărește spaimele și speranțele; astfel se întîmplă că niciodată viitorul nu aduce nenorociri atît de mari pe cît ne temeam, nici bucurii atît de depline pe cît speram; foarte adesea aureola de imaginație în jurul unui lucru te face să spui, în prezența lui actuală: „Era numai atît?”

Jocul ființei sau neființei, și comedia boieriei noi o atinseră pe Elvira Vorvoreanu cînd avea ea vreo șaizeci de ani, adică în jurul lui 1950, prin mai mulți oameni, dar mai ales prin cei de la cooperativa lui Gogu Apostolescu. Aici, ca și în alte două-trei, se adunaseră oamenii din lumea care se numea bună înainte de revoluție, și pe lîngă ei, cei ce voiau să se boierească; aceștia se împrieteneau cu Elvira, cu Titel Negruzzi, cu Matei Duca, cu tînărul Basarab-Comnen, îi invituau, le făceau vizite, în curînd deveneau intimi, se tutuiau, și aveau impresia că înainte de revoluție posedaseră latifundii, palate în București, castele în străinătate, și că fuseseră împreună cu noii lor prieteni la Paris, la Biaritz, la Juan-les-Pins sau la St. Moritz, cînd în realitate ei fuseseră în excursii colective, ieftine, sau nu fuseseră deloc.

Doamna Stella Eremia era cea mai activă și umplea, cu preocupările ei, cu conversația, cu mici serate, cu vizite, timpul deznădăjduit

de pustiu al Elvirei, care se distra astfel, așteptînd marea partidă, cum așteaptă un jucător, jucînd la un ban punctul sau fisa, pînă se adună ponții cei mari și începe adevăratul joc. Pentru Elvira, societatea Stel-lei Eremia era jocul la un ban fisa; pentru doamna Eremia faptul că se tutuia cu Elvira, cu doamna Duca (Matei se recăsătorise după ce di-vorțase Riri de el), cu bătrîna Basarab-Comnen, însemna că ea, Stella Eremia, născută Lungu, devenise unul din marii ponți, că avusese moșii pe care comuniștii i le luaseră, că se trăgea din boieri divăniți și veliți, sau măcar din boiernași ori răzeși de veche spiță, cu perga-mente de la Mihai Viteazul; în sfîrșit că făcea parte din cei care ni-ciodată nu primiseră în saloanele lor pe celelalte Stella Eremia miile și zecile de mii; și că acum sufereau împreună, cu stoicism, așteptînd mîntuirea.

Din aceste motive îl și hotăra pe soțul ei, doctorul Eremia, un distins fiziolog, om de laborator, să refuze orice oferte de posturi în instituțiile științifice singura meserie pentru care era bun. Domnul Eremia, bărbat de patruzeci și cinci de ani, înalt și zvelt, chiar slab. palid, cu tîmplele cărunte, cam încovoiat de spinare, umbla într-un costum care-i rămăsese singurul, curat dar lustruit în coate și-n fundul pantalonilor; purta o cravată ofilită, de o culoare cenușie-negricioasă ia fel de nehotărîtă ca și culoarea costumului; ieșeau firele din ea, de atîtea ori fusese dală la spălat. Își punea această cravată în fața oglinzii, într-o dimineață, și nu vedea că oglinda era îngălbenită, că făcuse pete și deci trebuia dată la argintat, ci o vedea în oglindă pe nevastă-sa, într-un halat de casă de brocart roșu cusut cu aur (fusese o perdea la Elvira în casă, și i-o făcuse cadou doamnei Eremia), cu părul despletit; în oglinda tulbure, și în lumina puțină a dimineții, doamna Eremia, care avea treizeci și doi de ani, părea de optspre-zece. Doctorul își isprăvi de legat cravata, se-ntoarse și o luă de umeri pe nevastă-sa, care fierbea cafea falsă într-un ibric pe o lampă de fier:

— Steluțo. Steluța lui tăticu, zise el, și o strînse la piept, începu s-o sărute pe obraji, pe ochi. Ea se lăsa, surîzînd. Îi plăcea bărbatu-său: Elvira îl găsea distins, și pe urmă era atît de îndrăgostit de ea, Stella, încît o flata. - Ia spune, ce face Steluța lui tăticu? întrebă el pe un ton dulce de tot și cu expresia ridicolă, umilitoare, neroadă, care cores-punde acestui ton.

— Ce să fac? răspunse ea pe un ton mult mai robust și mai realist. <) cafea, să ai ceva cald în stomac; e o vreme oribilă afară.

— De ce te-ai sculat din pat, dragostea mea? întrebă doctorul, pu-nîndu-și vestonul. Îmi făceam eu și singur! Să știi că mă superi, Steluțo. Hai, fuga în pat.

— Lasă, că stau cu tine.

Se așeză pe un fotoliu „modern”, capitonat și acoperit cu stofă beige vîrgată de-a curmezișul cu albastru și gri, și căruia îi atîrnau arcurile sub el ca măruntaiele unui cal spintecat de-o schijă; de altfel toată odaia era așa, cu perdelele de dantele frumoase dar în zdrențe, cu becul în lavan vîrît într-un sac de mătase roz legat la gură cu o sfoară, cu un portret al doamnei Eremia făcut de Eustațiu Stoicnescu și mobile care fuseseră la modă în 1938, iar acum ajunseseră în așa hal de deșchiolate, uzate și desfundate, încît nu mai așteptau decît ca-mionul serviciului de gunoaie; în mijlocul acestora, o oglindă mică și veche, încadrată în frunze de cristal gălbui; acest amestec al urmelor prosperității cu mizeria prezentă și evidentă, ca și halatul de brocart al doamnei Eremia combinat cu geamurile murdare, pereții murdari și patul murdar, dădeau locuinței doctorului un aer de mascaradă, de bal mascat, de cerșetori în strălucite veșminte de furat, sau de prinți ascunși într-o casă de hoți sau cerșetori, oarecum asemănător cu interiorul Elvirei sau al bătrînei Basarab-Comnen, unde încă absența oricărei mobile ieftine (la principesă) sau urîtă (la Elvira), arăta că fusese belșug de unde să aleagă, și nu permitea îndoiala. Totuși, pentru un ochi lipsit de agerime, interiorul doamnei Eremia, compus de ea cu intenție și metodă, semăna destul de mult cu al persoanelor care vînduseră mobila multor saloane și-și păstrasera strictul necesar, și acesta uzat în anii duri de după 1945. Aici, pe fotoliul urît și dărîmat, în halatul ei de soție de doge, drăguța doamnă Eremia stătea și se uita cum doctorul, palid, obosit, slab de mîncare puțină și proastă, își bea surogatul de cafea. Deodată doctorul puse ceașca jos și, cu sfială, fără s-o privească în față pe Stella, zise:

— Știi că m-am întîlnit ieri cu Vătămanu și cu Herșcovici, și mi-au spus că de ce nu vin la ei la Institut, că m-ar primi cu brațele des-chise, și că aș avea un salariu de aproape două mii de lei.

Ea zîmbi ironic și întrebă:

— Și tu ce le-ai răspuns?

— Am spus că trebuie să mă gîndesc, zise doctorul pe un ton jenat.

— Pariez că le-ai promis că accepți! rîse rece doamna Eremia.

El se roși și murmură:

— Ei, nu chiar așa... am spus că azi-mîine le telefonez răspunsul...
că mă... interesează...

— Bine, zise ea indiferent. Fă cum vrei.

— Ei, nu așa! exclamă doctorul enervat. Ți-am cerut sfatul! Ce fel de relații sînt astea între doi oameni care țin unul la altul? „Fă cum vrei!” Dă-ți părerea. Ce Dumnezeu!

— Eu n-am nici o părere, și dacă strigi așa la mine, plec și mă închid în baie, zise doamna Eremia, întunecîndu-se.

Doctorul se schimbă la față: posomorea la bruscă a nevesti-si avea darul să-l împingă imediat la desperare. Se rugă de ea zece minute ca s-o convingă să catadicsească a-și da părerea.

— Dragul meu, ai să te faci imposibil, n-o să-ți mai dea bună ziua nimeni, nici un om bine. Și cînd o să se *schimbe lucrurile*, o să te trezești respins peste tot.

— Da, asta e adevărat, îngînă moale doctorul. Dar vezi tu, două mii de lei... și pe urmă, eu sînt om de laborator, nu pot munci fizic, iar la cooperativă trebuie să fac muncă fizică, pe care-o fac prost și cîștig puțin...

— Pentru două mii de lei, vrei să-ți distrugi viitorul? întrebă ea, rece. Nu mai ești un mucos de douăzeci-treizeci de ani care are toată viața înaintea lui. Nu uita că ai patruzeci și șase de ani.

— Patruzeci și cinci și șapte luni, zise umil doctorul.

Ea rîse sarcastic:

— Începi să te întinerești? Lasă, că ești bine și bătrîn. Ascultă la ce ți-am spus eu, nu te ține acum de cochetărie!

— Da, ai dreptate, zise doctorul. Dar măcar de-aș găsi o cooperativă unde să muncesc mai ușor, că turnatul ghipsului mă spetește...

— Cum, să lași cooperativa unde-am făcut asemenea relații? Nici nu-ți dai seama că te-am împrietenit cu prințesa Basarab-Comnen, și cu Matei Duca, și cu Elvira, cu o sumedenie de oameni care mîine-poimîine o să fie la fel de influenți ca înainte? Puiule dragă, gîndește-te puțin la ce spui! Ar fi stupid, ridicol! Nu-ți spun ce să faci, asta hotărâști tu, dai' îți arăt urmările! Trage tu singur concluziile, eu sînt femeie și o să zici că judec greșit.

— Da, ai dreptate, Steluța scumpă, spuse doctorul, trist și meditativ, și o sărută pe frunte și pe ochi, apoi plecă și turnă ghips pînă la prînz, după care se întoarse acasă sleit.

În același timp, în cursul dimineții, Titel Negruzzi sosi în vizită la doamna Eremia. Era bine dispus, curat, proaspăt bărbierit și ieșit de sub duș, îmbrăcat într-un costum nou, dintr-o excelentă stofă englezescă pe care i-o trimiseseră prin poștă niște prieteni plecați din țară în 1946. Avea o batistă de mătase în buzunarul de la piept, și mirosea a apă de colonie și a tutun.

— Sărut mîna, cucoană, zise el binevoitor. Ce mai faci? Ce mai face doctorul?

— E la cooperativă, zise doamna Eremia, care mai dormise două ore după plecarea soțului ei, dar acum se afla iarăși în halatul de brocart. Dumneata ce hoinărești așa în loc să-ți cîștigi existența? Poftim înăuntru. Ia loc; nu pe fotoliul ăla, că s-a rupt de tot: pe cellalt.

Titel Negruzzi, june quinquagenar, se așeză picior peste picior, drept și cu coaiele lipite de corp. Își pusese pălăria pe jos (pălărie verde, tiroleză: era un semn de recunoaștere pe care-l purtau prin anii aceia boierii vechi și noi).

— De cînd sînt major îmi cîștig existența, încercînd să nu mi-o pierd; și există două feluri de a-ți pierde existența: murind, sau muncind. Omul nu e făcut să muncească, e făcut să se amuze. Să torni ghips, sau orice alt fel de muncă, e un viciu împotriva naturii.

— Ești cinic, rîse doamna Eremia. Era înecîntată. „Ce elegant e! Însuși cinismul ăsta, cît e de elegant! Numai ei pot fi așa. Sînt inimitabili.”

Din punctul ăsta de vedere, Titel Negruzzi era mult superior doctorului, la care ea se gîndea și nu se putea împiedica să-l disprețuiască, prin comparație; și-apoi, doctorul o iubea.

— Nu sînt cinic, sînt treaz, ceea ce e mult mai rău.

— Cum, treaz la ora asta? întrebă ea, cu un aer glumeț și scandalizat, învățase genul acesta de glume și putea să facă și ea.

— Mărturisesc cu rușine, rîse Titel Negruzzi.

— Stai, mi se pare că am eu ceva, un vin de la țară, zise doamna Eremia, ieși și reapăru cu o sticlă pe care scria *O'er de Vin*, și era astupată cu un dop de cocean. Îi tumă: Să vezi că e bun: *un petit vin dupays*’.

’ Un vinișor de țară.

învățase asta de la Matei Duca; el spunea: „Nu produceam vinuri extraordinare, *c'elait un petit vin du pays*, dar foarte bun”.

— Lasă-mă înțîi să te admir, spuse Titel Negruzzi, privind-o cu un suris superior și cu un aer expert care-o intimida pe doamna Eremia.

— Ce e de văzut? Nimic! exclamă ea pe un ton ascutit și se învîrți, infoindu-și cutele largi ale rochiei de casă.

— Ce frumoasă ești! zise el. Ah, de ce nu pot să te iau cu mine la Paris și să te îmbrac cum șuu eu, să cază Parisul pe spate, și nu cade ușor, trebuie să-ți spun; ei, bine, dumneata, pusă ia punct *acolo*, ai fi prăpădul pămîntului. De altfel și aici ești redutabilă, murmură el, zîmbind.

Ea nu păru că a înțeles.

— *M-aș duce* la Paris, murmură ea, visătoare.

— Să-mi faci plăcerea să dejunezi cu mine la „Pavilion d'Armenonville”, înțîia oară cînt te duci, spuse Titel.

— Bine, primesc, rîse ea. îi străluceau ochii de fascinația care-i tulbura închipuirea.

— Și-am să-mi permit atunci - murmură Titel - să-ți spun unele lucruri pe care le tac de doi ani.

— Nu mai vorbi de asta, zise ea, mereu tulburată.

— Nu mai vorbesc, fiindcă știi.

Ea tăcea,

— Nu știi? Să-ți spun?

— Ba știu, îngîină Stella Eremia, întoreîndu-și privirile.

Urmă altă tăcere.

— Și? șopti Titel Negruzzi luînd-o de mîină.

Este superfluă descrierea seducției doamnei Eremia de către Titel Negruzzi și a relațiilor lor intime. Înainte de prînz, Titel Negruzzi o posedă pe doamna Eremia, bău sticla de vin, declară că are o întîlnire cu neputință de amînat, își luă pălăria și plecă.

— Nu uita să vii la nouă: o să fie toată lumea! îi șopti ea în holul comun pe care dădeau locuințele a încă două familii.

El își scoase pălăria și o sărută. Ea, surprinsă, nu se feri. Era speriată:

— Ce faci? Ești nebun?

— Te ador, zîmbi Titel Negruzzi și-i sărută și mîna, pasionat, apoi ieși.

Doamna Eremia rămase o clipă pe loc, pierdută, în holul gol, mobilat cu o sobă de petrol și un dulap încuiat. „Ce bine e! se gîndj ea. Ce distins. Am un amant distins.” Totuși i se părea curios că în anumite momente foarte-intime, Titel nu vorbise franțuzește, ci românește. Curios. Ei i se părea că e mai distins să vorbești franțuzește în asemenea clipe. „Totuși, nu poți să știi”, își zise doamna Eremia, închizînd ușa și întoreîndu-se în camera ei.

Doctorul veni la prînz sleit, gri la față, dar drăgăstos ca totdeauna:

— Ce face Steluța mea? Ce mai faci Steluța lui tăticu? gîngurea el, luîndu-i obrazul în mîini și sărutîndu-i ochii.

Stella se lăsa sărutată, zîmbind drăguț. Doctorul se spală pe mîini și se așeză la masă.

— Am avut o zi grea, spuse el. Avem multe comenzi; încep iarăși cursurile, și școlile cer material.

Urmă o tăcere. Nevastă-sa îi punea mîncarea în față.

— Tu nu mînînci, Steluțo? întrebă el tandru și grijuliu.

— Nu, am mîncat ceva la unu, mi-a fost foame și nu te-am așteptat, zise ea.

Într-adevăr, îi oferise o gustare lui Titel Negruzzi.

— Foarte bine ai făcut, zise cu tărie doctorul Eremia. Să nu mă aștepți niciodată; să mînînci cînd ți-e foame. Foarte bine.

Urmă altă tăcere. Doamna Eremia se gîndea la ce se întîmplase dimineața, iar doctorul era prea obosit ca să poată face conversație. Totuși, tot el vorbi iarăși cel dintîi:

— Culmea e că la cooperativa asta te și amuzi cîteodată.

Doamna Eremia întrebă indiferent:

— Da?

— Da, spuse doctorul surîzînd în gol.

Altă tăcere. Doamna Eremia se gîndea la ce se petrecuse între ea și Titel Negruzzi.

— Azi, de exemplu, a venit femeia cu care trăiește Negruzzi, să-i facă o scenă de gelozie.

— Care Negruzzi? întrebă doamna Eremia cu glasul schimbat.

Doctorul nu observă nimic.

— Care să fie! al nostru, Titel Negruzzi. E extraordinar, al naibii. I a vîrsta lui, reușește să fie pește!

— Cum adică? întrebă doamna Eremia, stăpînindu-sc.

Doctorul rîse blajin:

-- Cum adică? Păi se lasă întreținut de ea, fetiço scumpă. Și culmea e că e destul de bine, o femeie de vreo treizeci și opt-patruzeci de ani, elegantă. Mi-a spus coana Elvira că e o funcționară dinu-un minister, inginer sau așa ceva. Femeie serioasă, și uite că a vrăjit-o șmecherul ăsta de Negruzzi! Mare bandit! zise doctorul rîzînd admirativ. Cred că oamenii ăștia care au trăit toată viața ușor, fără să facă nici un efort, rămîn tineri mai multă vreme. El e destul de tînăr, în fond, pentru vîrsta lui. Cîți ani are? Cincizeci? Cincizeci și cinci?

Urmă încă o tăcere. Doctorul ridică ochii, mirat. Doamna Eremia ședea pe pat, cu ochii în gol. Părea absentă.

— Te-a supărat cineva? întrebă prudent doctorul.

Ea nu răspunse decît la a doua întrebare:

— Cum? Da, nu, nu m-a supărat nimeni; cine să mă supere. Ai mîncat? Hai, ajută-mă să spăl vasele.

În seara aceea, doamna Eremia nici nu se uită la Titel Negruzzi, care însă venise atît de amețit, încît nu observă nimic. Într-o odaie de mărime mijlocie și holul asupra căruia ușa fusese lăsată deschisă, se adunară toți, cîțiva așezați, cei mai mulți însă în picioare, cu paharul în mînă, ca la o recepție într-una din casele mari din București, cu zece ani mai devreme. Conversația ușoară, despre lucruri puțin importante, sau despre lucruri importante tratate cu ușurință, fără insistență sau oprire asupra a nimic, era arta domnului Negruzzi, sau a doamnei Valentina Scarlat, care acuma, la vreo patruzeci și doi de ani, era elegantă, îngrijită, fardată, cu părul tăiat scurt după ultima modă (*American bob*) și vopsit proaspăt; în schimb domnul Scarlat, celebrul Scarlat *le cocu*, acuma albit de tot, moale, gras, astmatic, prefera subiectele grave, politice. Cînd auzi că Elvira vrea să stea o săptămînă la mare (era un sfîrșit de vară foarte cald) ridică mîinile, scandalizat:

— Cum, cucoană dragă, *acuma* vrei să pleci? Ce, nu șui? Nu știe? Îi întrebă el pe ceilalți.

— Nu, nu știu, zise Elvira. Era galbenă în ultima vreme, și avea un aer amar, plin de o mînie, ură și revoltă rece, împotriva a tot și a tuturor.

Spune-i dumneata, zise Scarlat cu un gest din umăr și dintr-o mină, care putea fi tradus prin „poftim, e imposibilă! Nici atîta lucru **nu** știe!”

Nu, lasă, spune-i dumneata, că dumneata știi mai bine detaliile, zise Titel Negruzzi, căruia i se adresase domnul Scarlat, și care prefera să stea de vorbă cu glas scăzut cu Valentina Scarlat, urmărit de doamna Eremia cu ochi întunecați de gelozie.

Doamna Eremia le oferea tartine microscopice unse cu ceva atît de subțire încît nu se putea ghici ușor ce este: jumătate din musafiri, ca și gazdele, erau foarte săraci.

Domnul Scarlat luă o tartină și-i spuse Elvirei:

— Păi nu știi ce știe toată lumea. Președintele Truman a declarat că la stlșitul lunii ăsteia, toate țările din sud-estul Europei vor fi libere.

— Ai auzit dumneata asta? întrebă Elvira pe același ton ostil pe carc-l avea de cîtăva vreme. Ai ascultat la radio?

— Mi-a spus o persoană absolut serioasă, declară cu demnitate domnul Scarlat.

— Cine? întrebă Elvira.

Domnul Scarlat dădu din umeri, misterios:

— Îmi pare rău, dar nu pot să spun...

— Aha, rîse sec și acru Elvira; aha: Radio-Șezut!

— Te sfătuiesc să nu subapreciezi informațiile mele: uite, toată lumea asta de-aici și-a amînat orice fel de plecare din București, zișe domnul Scarlat.

— De ce să le amîne? întrebă Elvira.

— Ei, asta-i bună! Știi că-mi placi! Bravo! exclamă domnul Scarlat.

Matei Duca era și el acolo cu soția lui, o fostă actriță, costelivă, fardată, elegantă, cu un aer mai înțepat, mai trufaș și mai nobiliar decît îl avusese tot neamul Duca la un loc, de la principele Moldovei și pînă astăzi. Doamna Duca spuse:

— Trebuie să fim aici ca să ne apărăm drepturile, să fie bărbații prezenți, gata pentru orice acțiune.

Elvira îi azvîrli o privire ascuțită și i-ar fi spus și ceva pe turcește și pe românește, dar nu era o epocă în care să-ți permiți să repezi pe cineva.

— Mai bint n-ați vorbi despre chestii de-astea, spuse ea plictisită; o dată se află că ne pregătim să răsturnăm guvernul și ajungem toți la pușcărie.

— Ha-ha! Pușcărie! exclamă domnul Scarlat. Eu fac liste de oameni de-ai comuniștilor care trebuiesc vîrîți la închisoare din prima zi a restaurației!

— Mai bine să nu vorbim de asta! spuse rugător doamna Eremia: din moment în moment trebuie să sosească madam Dabija și domnul Dabija, și le e atît de penibil să se vorbească de lucruri de astea, din cauza băiatului...

— Niște cretini, și țicniți pe deasupra, nimeni nu-i vedea niciodată nicăieri înainte de război: ce să inviți animale de-astea, murmură Elvira.

Iar domnul Scarlat, care nu auzise, spuse tare:

— Au și de ce! E băiat tînăr și talentat, dar a făcut o statuie a lui Stalin pe care a luat un milion de lei! E pe listă! E pe listă!

— Se pare că e plin de talent, zise doctorul Eremia. Am văzut alte statui de-ale lui: e cu totul remarcabil. În fine, eu nu mă pricep, dar m-au impresionat.

— Pe toți ne-a impresionat! Cred și eu: un milion de lei! rîse domnul Scarlat. Are talent! Nu mă interesează! Vreau să știu: ce cauză servește? Dacă e talentat și comunist, nu-i dau bună ziua! Și dacă nu-i dau eu bună ziua, înseamnă că nu-i dau nici alții, mai importanți: e pe listă, ascultați-mă pe mine! E pe listă!

În clipa aceea intră o cucoană cu părul alb, liniștită, blîndă, cu ochi albaștri curați și neexpresivi, destul de scundă, și un domn înalt, care mergea cu capul sus, cu un nas mare și o frunte boltită și părul alb buclat și ochii negri, cu aerul unui om de geniu. Erau domnul și doamna Dabija, părinții sculptorului; salutară amical pe cei de față.

— Știți ultima bombă? întrebă însuflețit domnul Dabija, și povesti despre declarația președintelui Statelor Unite.

— De unde știți? întrebă Elvira.

— Am pe cineva foarte serios care ascultă la radio toate emisiunile, răspunse simplu domnul Dabija.

— Vezi! exclamă triumfător domnul Scarlat.

Elvira însă rîse dezagrabil:

— Radio-Șezul.

Domnul Scarlat nu-i mai dădu atenție și se-ntoarse spre soții Dabija:

- Îmi pare rău numai de dumneata, dragă Dabija, și de doamna.

- Cum? De ce? întrebă Dabija.

- Păi... ce-o să faceți cu băiatul? E compromis pînă peste urechi!

- O să mor eu întîi! exclamă domnul Dabija cu un aer tragic și leioce.

Doamnei Dabija i se umplură ochii de lacrimi, dar nu spuse nimic.

-- Ei, lasă, lasă - zise Elvira plictisită - parcă lumea numai de răzbunări și de ură are vreme! Mai lăsați-mă în pace! Nu se poate vorbi și de altceva?

O doamnă Calomfirescu, slabă, palidă, cu părul vopsii negru și ochi mari negri cu cearcăne, spuse cu un glas tărăgănat:

Doamna mea e foarte bună. Îmi dă liber două după-amieze pe săpîmînă, și nu-mi cere să mai spal și vasele...

- Dar ce faci atunci? întrebă Elvira pe tonul direct și robust cu care se vorbește cu nebunii - și doamna Calomfirescu într-adevăr era nferindă de nervi, din pricina abuzului de cocaină și morfină în ultimii douăzeci de ani.

— Păi am numai grijă de copil, și cînd o să crească, o să-l învăț Iranțuște și englezește, răspunse cucoana cu figura de strigoaică.

— Ai găsit geamantanul?

— Nu, dar am o plasă de sfoară, zise doamna Calomfirescu.

Elvira îi explică doamnei Dabija, care nu știa povestea:

— S-a angajat la stăpîni și s-a dus să se instaleze cu pijamaua și peria de dinți într-o valiză de crocodil cu fermoar de aur, care făcea cît leafa ei de bonă pe zece ani, și a pierdut valiza în tramvai! Dar și în 1945, cîiu se-ntorcea de la țară, după ce le luase moșia, ședea în tren cu caseta de bujiterii pe genunchi, și deodată s-a trezit că n-o mai are!

— Vai, ce m-au mai certat toți! spuse blînd strigoaică, dînd din cap și cu un zîmbet copilăros. Turbaseră, parcă erau nebuni! Le-am spus: „Ei și ce? Parcă e mare lucru?”

— Ai dreptate, zise Elvira, cu același aer dur și furios. Ai dreptate.

Doamna Calomfirescu se uită la ea cu ochi mari și o întrebă:*

— Dar de ce vorbești așa cu mine? Parcă vrei să mă muști. Ce ți-a venit! Lumea rîdea. Doamna Calomfirescu se uită împrejur și spuse

blajin: — Lumea o duce foarte prost cu nervii în ziua de azi. La urma urmei, nici nu e de mirare: se-ntîmplă atîtea lucruri imposibile!

Mai tîrziu, pe la ora unu noaptea, plecară cu toții de la soții Eremia, în grupuri. Doamna Eremia prinse un moment cînd era singură cu Titel Negruzzi într-un colț al vestibulului, ca să-i șoptească:

— Vino mîine, am să-ți vorbesc.

— Vin, o să am argumente și o să fiu elocvent și convingător, zise Titel Negruzzi bine dispus și amețit rău, gîndindu-se: „Ce i-o fi venit? Lasă, că aranjez eu tot. Totul se aranjează totdeauna”.

Plecă la braț cu domnul Scarlat, pe cînd Valentina o luase înainte cu soții Dabija, iar Elvira îi urma cu Matei Duca și nevastă-sa. Domnul Scarlat era sigur că peste cîteva zile *lucrurile aveau să se schimbe*, și conta pe un post înalt.

— Domnule, dar să te gîndești și la mine, zise Titel Negruzzi. Eu sînt foarte apt de o sinecură importantă, de exemplu ambasador; nu mă vezi bine în ambasador?

— Ba da, și dacă viu eu la Afacerile Străine - spuse Scarlat - sau dacă vine Jean-Pierre Haralamb...

— Mai e la închisoare Jean-Pierre Haralamb? întrebă Titel Negruzzi. (Jean-Pierre Haralamb fusese condamnat pentru înaltă trădare, prin 1948, nu mult după fuga lui Dimitrie Cozianu.)

— Nu știu - răspunse domnul Scarlat - dar n-are a face, fiindcă și așa peste cîteva zile are să fie liber. Și atunci, are mari șanse de-a avea Afacerile Străine. Are chiar șanse mai mari decît mine.

— Ia să vedem, cam cum ar arăta noul guvern? întrebă Titel Negruzzi, nu din pură curiozitate: voia să cunoască preferințele lui Scarlat.

Acesta începu să-i spună nume și titluri, ceea ce îi pasiona pe amîndoi în așa hal, încît se rătăciră de cucoane și, plimbîndu-se mereu pe același trotuar, ajunseră să meargă de jur împrejurul unei clădiri monumentale, cu fațade pe trei străzi. Cîteva automobile negre și cenușii erau înșirate în piața din fața ei; la niște ferestre enorme, înalte și înguste, se vedea lumină. Un militar cu mănuși albe, care stătea pe trotuar, se uită lung după cei doi domni ce treceau pentru a treia oară prin fața lui. După colțul străzii, altul, la fel. Milițianul singuratic din mijlocul pieței îi petrecu și el cu ochii, pînă dispărură iar după un colț.

Așa că perspectivele sînt excelente, după cum văd eu lucrurile, /isc domnul Scarlat.

Totdeauna au fost excelente, răspunse Titel Negruzzi, Totul a **Ins:** totdeauna excelent. Cel puțin după cum văd lucrurile *eu*.

Na vă supărați - zise un alt milițian care stătea pe a patra latură, i clădirii monumentale, și-i salută - dați-mi, vă rog, buletinul de populație.

Se opriră amîndoi; domnul Scarlat se uită la militar: era un sub-кпитер din trupele Ministerului Afacerilor Interne, cu panglică albastră la șapcă. Domnul Scarlat se îngălbeni, ceea ce nu vedea nimeni, era noapte; apoi, cu mîna tremurînd, îi întinse militarului legitimația. I uel Negruzzi făcu la fel și văzu că se plimbau de o jumătate de ceas iu pirul clădirii Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.

Mulțumesc, zise militarul, le restitui legitimațiile și-i salută.

IM se depărtară în tăcere.

V

Războiul sau cel puțin marile schimbări politice pe care le aștepta domnul Scarlat nu izbucniră la data prezisă de el; iar aceia din prietenii lui care îl crezură și rămaseră la București, ca să participe la evenimente și să profite de pe urma lor, pifidură ultimele zile calde la mare și rămaseră astfel fără vacanță în .itiul acela. Valentina Scarlat însă își cunoștea bine soțul, astfel că plciă singură și-și petrecu vacanța în tovărășie plăcută, masculină, liiel Negruzzi se duse și el, împreună cu alți noi prieteni, un i umpozitor de mare succes, domnul Călin Nicolau, și cu soția acestuia. Trecu un an, trecură doi, trei. Jean-Pierre Haralamb muri în nu însoare o vechea lui boală; cei condamnați împreună cu el fură eliberați înainte de împlinirea anilor de pedeapsă, în virtutea uneia-din •imiiistiile pronunțate în vremea aceea; Gogu Apostolescu intră la pușcărie și ieși și el; cooperativa se dizolvă; iar doctorul Eremia, iii-iiiaiputînd răbda mizeria, acceptă în sfîrșit un post important într-un insului științific. Titel Negruzzi trăi și mai departe cum trăise pînă .Hunei, destul de binișor, nu se știa exact din ce; iar Elvira se îmbolnăvi de cancer; avea șaizeci și trei sau șaizeci și patru de ani, și era

de multă vreme tristă. Cei care o înconjuraseră în ultimii ani, soții Eremia, Matei Duca și nevastă-sa, soții Scarlat, Călin Nicolau și cu nevastă-sa (căci și compozitorul intrase în cerc), soții Dabija o vedeau zilnic, în cele câteva luni cât dură boala. Unii îi erau rude - deși numai veri de-al doilea, sau de-al treilea, ca domnul Dabija; alții, ca Matei Duca, nu-i erau rude aproape deloc; soții Scarlat îi erau prieteni vechi. Iar doamna Eremia și soții Nicolau sirriteau că o veghează, muribundă, pe nepoata de bunic a lui Lascăr Lascari, pe nepoata de unchi mare a lui Bonifaciu Cozianu, amândoi bărbați de stat care intraseră în istorie, pe verișoara lui Dimitrie Cozianu, important personaj politic din așa-numita „rezistență din străinătate”, în fine pe o femeie care fusese printre cele mai frumoase din București, și avusese o clipă șansa să devină regină neîncoronată a României.

Numai Titel Negruzzi n-o vedea deloc, nici Șerban Romand. Șerban dispăruse, nimeni nu mai știa unde, afară poate de Gogu Apostolescu cu care cercul nu mai avea relații: Elvira spusese veto. Iar Titel Negruzzi mărturisea nesilit:

— Nu-mi plac spectacolele triste. Vreau să trăiesc mult, și fac asta rîzînd, amuzîndu-mă, uitîndu-mă și gîndindu-mă la persoane frumoase și la lucruri agreabile. Viața e prea scurtă ca să-mi permit să mor de viu. Țin foarte mult la Elvira, dar ce-o mai încălzește să mă duc s-o văd? Ea tot moare.

Intr-o zi - era după-amiază, în septembrie, și un soare strălucitor afară modera de abia simțită umbră și tristețe a văzduhului de toamnă și a luminii din septembrie - jucau cărți ca să-și treacă timpul, soții Nicolau și el. Călin Nicolau, om de aproape patruzeci de ani, avea o coamă neagră, netunsă, mare, purta în casă o jachetă de catifea și pe stradă o beretă largă, sau o pălărie cu boruri excepțional de largi; altminteri, stofe englezești, pantofi italienești, cravate de la Paris. Compusese simfonii, concerte, opere, operete, muzică pentru filme, fusese de trei ori laureat al Premiului de Stat: era unul din numeroșii artiști pe care statul socialist îi scosese din obscuritate și sărăcie, și le dăduse notorietate, independență materială, titluri și decorații. Doamna Nicolau, Anne-Marie, era fata unui general Turtureanu, care făcuse bani în timpul războiului, prin singurul soi de mijloace prin care un general poate face bani în timpul unui război; generalul făcuse mai târziu pușcărie, apoi ieșise, și acum era pensionar. Iar domnișoara,

căsătorită întîi cu un tînăr actor, divorțase și-l luase pe omul de succes (alin Nicolau. Apartamentul pe care-l aveau li-l dăduse Ministerul < 'ulturii; covoarele scumpe, tablourile de Luchian și Petrașcu, din care compozitorul avea o colecție, biblioteca, pianele, fuseseră cumpărate recent; soții Nicolau erau, prin întreaga lor existență socială, oameni ai vremii lor. Dar conștiința e un reflex ai existenței, iar operațiile intelectului și memoriei care creează această imagine în oglindă se fac în timp, mai ales cînd, cum e cazul conștiinței sociale, elaborarea e operă colectivă. Și multe conștiințe individuale sînt de un înalt grad de inerție. Astfel se explică faptul că asemenea oameni, în loc să constituie în conștiința lor valorile și elementele noii conștiințe sociale, preferau să gîndească și să simtă în vechile tipare, să creadă că, socialmente, Elvira Vorvoreanu e ceva important, ca și amicul casei, Titel Negruzzi, sau sărmanul Matei Duca, îmbătrînit și cu totul împuținat. Începeau să recreeze un simulacru al vechii lumi bune, să se simtă părți din ea, care nu i-ar fi primit niciodată; căutau cu orice preț valorile legitimate de vreme, legitimitatea, în conștiința sau mai bine preconștiința socială fiind egală cu vechimea; căci e mai ușor să primești valori vechi, decît să creezi sau să impui valori noi, și mai ușor să recunoști o legitimitate decît s-o dovedești. Astfel, și altfel nu, se poate înțelege că Titel Negruzzi trăia cu doamna Anne-Marie Nicolau, și că-i fascina pe soți povestindu-le amintiri uneori false, alteori exagerate, din trecutul său monden.

Acum, jucînd cărți în acea splendidă lumină de toamnă care intra pe fereastră și cădea pe covorul de pe masă, le povestea ca de obicei ultimele știri:

— Mi-a scris Dim Cozianu prin cineva care a venit de la Paris, spunea el.

— Ah, da: ce u.ai face Dim Cozianu? Întrebă cu mult interes Anne-Marie Nicolau, care-l nu-l văzuse niciodată la față pe Dimitrie Cozianu și cu atît mai puțin îi fusese prietenă, că să-i spuie pe numele cel mic: fenomen bana! al snobismului în toate vremurile, familiaritatea cu persoanele ilustre sau notorii cînd acestea nu sînt de față.

— Face foarte bine, a fost în Statele Unite și se duce în Scoția. Dar scrisoarea cea mai interesantă, zise Titel Negruzzi - care vorbea curgător și le distrăgea atenția celorlalți doi ca să poată trișa mai ușor - scrisoarea cea mai interesantă e a lui Riri Duca. A fost la o garden-

party la Versailles, în onoarea fostului rege al Cirenaicei; toată lumea era în costume din secolul al XVIII-lea, copiate după Boucher și Watteau și Gainsborough; Riri a făcut senzație costumată în Lady Hamilton; s-a supat într-un cort de satin alb căptușit cu *faillle corail*, cu ciucuri auriți, mari cât un cap de copil, și covoare de Aubusson și de Savonnerie pe jos, serveau numai negri mici cu turbane imense de mătase, hăinuțe *à la frangaise*, ciorapi de mătase și tocure roșii, s-a cântat muzică de Lulli în teatrul Mariei-Antoinette, cu fotoliile toate în catifea albastră, și luminat cu luminări!

— Ce rafinement! rîse ușurel Anne-Marie Nicolau, cu o excitare aproape erotică în glas și în priviri.

— Iar ai pierdut, zise Titel Negruzzi. Ce naiba jucați așa de prost azi?

— N-am liniște, trebuie să mă duc pe la săraca Elvira, zise doamna Nicolau uitîndu-se la ceas. Nu vii, Titel?

— Nu, dragă prietenă: sînt prea bătrîn; dumneata, sau maestrul, care sînteți tineri, puteți să vă permiteți...

— Hai, vino, te rog. Nu e elegant s-o lași așa. În fond, ai fost prieten. Hai, că te duc cu mașina; știi că ești leneș, dar te duc cu mașina. Călin, nu-l lăsa să mă refuze! insista doamna Nicolau, aproape cu emoție.

Titel Negruzzi cedă; iar ea, în mașinuța pe care o conducea cu țigara în gură *pourse donner du gême'*, îl întrebă zîmbind:

— Ce-ți vine să te faci mereu bătrîn? Ești foarte bine! Știi la ce mă gîndeam cînd spuneai că ești bătrîn?

— Știu, rîse amabil Titel Negruzzi. Și eu, tot la aia mă gîndeam, și tocmai de aceia vorbeam de bătrînețea mea: ca să-mi savurez triumful.

Și-i luă de pe volan una din mîinile înmănușate și i-o sărută. Apoi întrebă politicos:

— Cum merge opereta lui Călin?

— Nu știu, răspunse ea disprețuitor, dînd din umeri. Nu mă interesează ce face Călin pentru *ăștia*. Ar fi trebuit să fie liber să scrie ce vrea; atunci și-ar da măsura.

— Da, zise Titel Negruzzi fără să se pronunțe; era convins că domnul Nicolau n-are nici un fel de talent

' Pentru a părea distinsă.

Ajunseră acasă la Elvira, care stătea tot în fosta casă a lui Bubi Ipsilanti, tot la mansardă; intrară prin dos, urcară pe scara de serviciu, pînă în podul plin de mobile ruinate, ocoliră ligheanul de faianță, și mirară. Era multă lume la Elvira: soții Eremia (doctorul venise să-i Iacă o injecție de morfină bolnavei care avea dureri mari), doamna Calomfirescu, nebuna, care avea mai mult ca oricînd un aer de strigoaică, doamna Dabija, blajină și mută. Cîți erau, umpleau odaia; Anne-Marie Nicolau și cu Titel Negruzzi trebuiră să stea în picioare.

Era cald aici înăuntru, mirosea a doctorie și a parfum franțuzesc („Femme" al lui Marcel Rochas, la modă printre cucoanele din jurul Elvirei, care acuma toate își permiteau mici luxuri), iar bolnava, cu spatele la fereastră, îi privea pe noii veniți. Slăbise, pielea i se trăsese pe oasele feței și o schimbase într-un fel care-l cutremură pe Titel Negruzzi: o cunoscuse în 1917, cînd Elvira avea douăzeci și șapte de ani; și acuma era mai tîn? i chiar decît atunci, frumoasă cum nu fusese de douăzeci de ani; dar de o frumusețe cumplită, căci în locul ochilor de smaragd, erau două bucăți de sticlă tulbure, lucioasă dar fără străvezime, fără puritatea de pe vremuri; iar fața negricioasă, de o culoare caldă, era acum vînată, de un vînat pămîntiu, uniform, iar buzele roșii erau vinete și ele, decolorate. Parcă era o mumie, cadavrul unei fete de optsprezece ani, proaspăt îmbălsămat.

— Uite, ti l-am adus pe Titel, zise doamna Nicolau.

— Ce mai faci? suflă muribunda. Ce mai e nou?

Titel Negruzzi amuțise. îngrozit. îi venea să fugă, dar n-avea putere: încremenise. Doamna Nicolau îl ciupi de braț cît putea de tare. Titel Negruzzi tresări.

— *Mergi* bine, dar tu? Arăți bine, zise el.

— Da, mă simt mai bine. Au început să-mi treacă durerile. Ce mai e nou?

--Păi... Iotul e perfect, zise Titel Negruzzi.

— Da? suflă Elvii < Mai avem mult?

— Ce să avem? în<;j-bă el, aiurit

— De așteptat, zîsc Ehira și zîmbi indulgent la afîta zăpăceală.

-- A, da, sigur: nu mai avem decît vreo două-trei luni, exclamă el cu tărie.

— Și pe urma mergem ia Paris, zise doamna Calomfirescu. Elvira tnă ia cu ea ia Paris, să mai simt și eu că trăiesc.

— O să mergem, zise Elvira. O să mergem. Ne facem *liftinguri* la cel mai bun chirurg facial, și rochii la Dior, și...

I se stinge glasul.

— Și ne ducem să dansăm! zise doamna Calomfirescu.

Doamna Nicolau ceru:

— Povestește, Titel, ce ți-a scris...

Titel Negruzzi o luă de braț, speriat: nu trebuia să audă Elvira numele fostei doamne Duca, care, ea, era la Paris. Înțelesese. Înțelesese mai bine decât toți.

— Mi-a scris Dim, Elviro! zise el. Te așteaptă; ne așteaptă pe toți; a fost la o *garden-party* în onoarea fostului rege...

Și continuă să povestească. Își dădu seama că nu numai Elvira, ci și celelalte, și chiar și doctorul Eremia îl ascultau la fel, cu ochii țintă la el și cu un zîmbet de copil căruia-i povestești un basm. Când isprăvi, doamna Calomfirescu exclamă:

— Vreau și eu! Vreau să dansez!

Doctorul Eremia îi făcu Elvirei în clipa asta injecția de morfină, și pleoapele mari și vinete ale bolnavei începură să-i cadă peste ochi. Titel Negruzzi ieși fără un cuvînt, se năpusti pe scări în jos, ieși pe stradă, unde începu să umble mai normal. Abia își venea în fire, cînd o mașină se opri lîngă trotuar și cineva se dădu jos, ca să-l întîmpine cu brațele deschise: Gogu Apostolescu, în haine noi și croite elegant; din mașină, o tînră cu părul tuns scurt și vopsit galben îl privea cu ochi fardați, strîmbînd o gură fardată.

— Ce faci, domnule! exclamă încîntat Gogu Apostolescu. Ce faci?

— Lasă-mă, Gogule, că era să mor, bîgui Titel Negruzzi, și-i spuse în două cuvinte ce văzuse.

— Săraca, zise Gogu Apostolescu. Și zi, tot speră să plece la Paris? Săraca. Ce-o fi făcut cu bijuteriile?

— Mă întreb, zise Titel Negruzzi.

— Ai auzit tu de vreo vînzare? întrebă Gogu.

— Nu, nimic. Le-o fi pierdut.

— Nu cred. În fine, treaba ei. Tu ce mai faci? Arăți bine, aud că ai succes la cucoane.

— Nu, sînt prea bătrîn. Dar tu? Cooperativa?

— Am deschis o fabricuță de luminări, un atelier.

— Și? Merge?

- Mi-am cumpărat mașină.

- Și văd că ai și pasageri. Bravo! Mai dă-mi un semn de viață!

- Neapărat. *Au revoir*, Titel.

- *Au revoir*.

Gogu se sui în mașină și porni. Titel se duse să bea, singur. Pe drum se întreba, atras fără să vrea de gîndul acesta: „Adevărat: unde-or fi bijuteriile?” Apoi renunță: era imposibil să afli.

Elvira muri peste o lună de zile, mereu așteptînd să plece la Paris, să cucerească Parisul. Bijuteriile nu le găsi nimeni. Erau sub podea. În odăița ei se mutară alți oameni, care făcură curățenie, apoi locuiră acolo fără să bănuiască nimic. Smaragdele brîncovenesti sînt departe de țară, dar smaragdele Sofiei Lascari sînt și acuma sub podeaua unei odăi de la mansardă, într-o casă din mijlocul Bucureștilor, și nimeni nu știe.

PARTEA A DOUĂZECI ȘI
PATRA

Tinerețea lui Pius Dabija

I

Cleopatra Cozianu, mai târziu Apostolescu, a avut trei copii cu Eustațiu Cozianu, fratele cel mai mare al Davidei: întâi, V—s iul, Manolică, tatăl lui Dimitrie Cozianu; pe urmă o fată, Olga, care nu era făcută cu Eustațiu ci cu Lascăr Lascari; această Olga s-a măritat cu un prinț Duca, fratele colonelului Duca și văr cu tatăl lui Matei Duca; Olga Duca a avut un singur copil, pe Ghighi Duca, cu care s-a stins această linie a familiei. Al treilea copil al Cleopatrei, tot o fată, Zoe, s-a născut din scurtele și păcătoasele dragosti ale Cleopatrei cu Bonifaciu Cozianu; această Zoe s-a măritat cu un domn Radovișteanu, moșier cu proprietăți în cîmpia Dunării, și a avut cu el o fată, pe Ana, Annette, născută în 1896, cînd Zoe avea douăzeci de ani și era măritată de doi (pe vremea aceea, fetele se măritau și la șaisprezece și șaptesprezece ani). Annette a fost o ființă ciudată, retrasă, nițel maniacă. Părinții i-au murit amîndoi în epidemia de gripă spaniolă din 1918; rămasă singură, moștenitoare a unei averi destul de importante, își petrecu cîțiva ani departe de țară, prin Elveția, Germania, țările nordice, Anglia. În 1920, guvernul român, speriat de vecinătatea revoluției socialiste din Rusia, se hotărî să facă o reformă agrară care să domolească măcar pentru o vreme Irămîntarea țărănească; și astfel domnișoara Radovișteanu rămase cu numai cîteva sute de pogoane; trebui să se întoarcă acasă, să aibă grijă de moșie, ca să nu rămînă cu totul săracă. Vecinul ei de moșie era un domn Dabija, care credea că descinde din Dabija, principe al Moldovei după Gheorghe Duca și înainte de Dimitrie Cantemir; dar genealogia era destul de nesigură, și era chiar probabil că domnul

Dabija nu se trage decît din vagi boiernași sau răzeși. Domnișoara Radovișteanu moștenise poate de la bunicul ei neștiut, Bonifaciu Cozianu, ochii albaștri; sau poate nu de la el, căci n-aveau expresie. De altfel nici personalitate, nici talente deosebite; era ștearsă, oarecare, timidă; dacă o cunoșteai mai bine descopereai ciudățenii, manii, un dram de țicneală. Se îndrăgosti cu o pasiune unică și definitivă de domnul Dabija, bărbat înalt, falnic, cu o frunte boltită, o coamă bogată de poet inspirat sau de muzicant de geniu, sprîncene stufoase, niște ochi sumbri și sălbatici, mereu plin de idei numeroase și variate, pe care le aplica scurt timp și le părăsea apoi, născute toate dintr-una fixă: că el, Dabija, este un om eminent practic, care va reforma exploatarea solului în România și, cînd toți proprietarii îl vor imita convinși de rentabilitatea metodelor sale, va schimba harta politică a țării. Era în puterea vîrstei, la treizeci și cinci de ani, cînd rămase și el doar cu opt sute de pogoane din patru mii, și asta îl hotărî să devină salvatorul și profetul latifundiilor.

Din acești părinți se născu în 1924 Pius Dabija. Înainte de-a se duce să-l înscrie pe noul născut în registrul stării civile, domnul Dabija o întrebă pe mama copilului ce nume să-i dea. Ea, care crescuse la pension în Elveția printre fete englezoaice, americane și scandinave, toate protestante de diferite confesiuni, și elvețiene calviniste, suflă blînd:

— Să-și aleagă numele și religia pe care-o să le vrea el; e chestiune de conștiință a lui.

— Da, ai dreptate, zise domnul Dabija. Dar ce facem, că sînt obligat să declar un nume.

Lehuza se gîndi puțin, apoi zîmbi tot atît de blînd:

— Pius.

— Pius? dar e o idee excelentă, zise domnul Dabija. Excelentă idee: numele e bun în oricare religie, prin ceeaxe înseamnă.

Și plecă, satisfăcut. N-o iubea prea mult pe nevastă-sa: o luase, ca om practic ce se afla, ca să alipească cele două moșii. Dar ținea la ea: prea îl adora. „Și uite - se gîndea el coborînd scările și urcîndu-se în trăsură ca să se ducă la primăria din sat - uite, că așa nepractice cum sînt, femeile au și ele momentele lor de ingeniozitate, mai ales în chestii de-astea, ca religia, și alte asemenea.”

Primarul din sat înscrise nașterea lui Pius Dabija, de sex masculin, de naționalitate română, fără religie.

Mai tîrziu, înainte ca Pius să-și poată pune problema alegerii unei religii, fură obligați să-l boteze, fiindcă nu-l primeau la liceul din N...

— Domnule Dabija - spunea directorul - este absolut imposibil să primim un copil fără nici o religie. Avem elevi de religie mozaică, doi protestanți, copiii doctorului Gaertner, și un catolic, al lui De Sanctis, antreprenorul de construcții de pe Calea Beliei. Dar *fără religie* n-avem și nu putem primi.

Astfel că Pius, la zece ani, în chiloți de baie, în picioare lîngă cristelniță, fu botezat ortodox. Preotul nu voia să-i dea numele acesta care, spunea el, nu există în calendarul ortodox.

— Uite ce e, părinte - zise domnul Dabija - eu sînt un om practic, și nu-mi place să pierd vremea. Dacă nu-l botezi dumneata, mă sui cu el în trăsură și mă duc cu el la capelă, la catolici (N..., orășel valah, n-avea mulți catolici, nici biserică romano-catolică; doar o capelă), și-l botez acolo!

Preotul se gîndi o clipă că e mai bine ca biserica ortodoxă română să nu piardă un credincios, pentru un lucru neînsemnat, cum ar fi un nume, și încă un nume evlavios. Se uită la puștiul voinic, tuns scurt, cu piciorușe groase, cu un cap mare rotund și ochi cenușii-albaștri, ca ai străbunicului său Bonifaciu. Puștiul, în pantalonași de baie, desculț, stătea și părea absent: se uita în gol, indiferent la dezbaterile asupra numelui. Afară era o vreme strălucitoare, septembrie luminos și cald, slîrșitul vacanțelor; caii de la trăsura domnului Dabija scurmuau cu copitele. „Pius, se gîndea preotul. Aș înțelege, dacă ar fi să-l facă preot sau călugăr. Dar așa cum îl văd, ce-o să iasă din el? Un ciocoiș bleg.”

— Bine, spuse preotul. Să-l botezăm Pius.

II

Pius Dabija nu fu deloc impresionat de ceremonia botezului. Îf impresionau alte momente. Unele, în mod inexplicabil. De pildă, prima amintire conștientă. N-avea s-o uite niciodată. De ce?

Avea poate doi ani. Sau poate mai puțin: un an. Era mic, burtos și gol pușcă. Stătea întins pe o bancă lungă de lemn, și era cald. Era

primăvara. Numai primăvara există o lumină ca asta, puternică, strașnică, o lumină care-și purta trena regală peste lume. Numai primăvara e în Cîmpia Dunării un cer de un albastru atît de curat și de intens, adînc și dens de parcă n-ar fi aer ci apă sau cristal. Și afară de cerul acesta era deasupra și o coroană de copac, un frunziș imens, des, stufos, gras, zemos, parfumat, amar: frunzișul unui nuc de vreo cincizeci de ani, un nuc în puterea vîrstei, un copac bărbat. Stătea acolo, drept și gros și cu crengile groase crăcite în văzduh și grele, încărcate, gemînd sub povara muntelui de frunziș. Lîngă plodul golaș care se pîrlea la soare ședeau două femei în ii albe înfiorate pe umeri, și legate la cap cu marame negre și cu fote negre; erau niște femei mari și frumoase și torceau, vorbind; lui, care încă nu pricepea bine vorba oamenilor mari, i se părea că murmurul lor e o bodogăneală fără sens, adormitoare. Erau, probabil, două femei de la curte care n-aveau treabă în clipa aceea și torceau. Aceasta fu prima amintire. A doua, este explicabil de ce i s-a întipărit atît de bine în minte.

Avea șase ani. Sau poate numai cinci. îl admira pe tatăl său, falnic cum era și vorbind tare, răsunător. Cu atît mai mult cînd îl vedea călare; iar domnul Dabija călărea un ceas în fiecare zi: pentru sănătate: un om practic, un agricultor modern, își întreține sănătatea făcînd sport.

Era într-o zi de început de toamnă, cu nori rotunzi, rotați, cu pîntecul negru, înghesuți în văzduh de nu se vedea nici un petic de cer. Pămîntul bătut în curte era galben, uscat, prăfos. Cîimi se plimbau de colo pînă colo, plictisiți, clănțănind după muște. Pius Dabija era un băiețaș grăsun, cu un aer bleg, gol pușcă, afară de niște pantalonași bufanți, scurți de tot. Stătea în mijlocul curții și se uita la cîini; deodată, cîinii tresăriră și se repeziră la poartă. Doi rîndași deschideau poarta să iasă domnul Dabija călare. În clipa cînd domnul Dabija ieși pe poartă, cîinii se repeziră lătrînd cu turbare la botul calului. Calul smucea capul în sus, se ridica în două picioare, sforăia rostogolind ochii speriat, de i se vedea albul ochilor, însîngerat; cîinii hămăiau înnebuniți, săreau în aer să-l prindă de bot; domnul Dabija abia reușea să stăpînească calul și răcnea:

— Închideți dracului cîinii aștia!

Iar rîndașii azvîrleau cu bucăți de lemn și cu pietre după cîini, înjurîndu-i. Deodată călărețul nu se putu ține și alunecă din șa, calul

/vîcni de sub el și ieși în galop pe aleea din fața casei. Rîndașii se repeziră să-l ridice pe domnul Dabija, care avea fruntea plină de sînge, ca și vîrfurile nasului: căzuse cu fața în pietriș, și înjura din răsuputeri de dumnezei, de mame, de cruci, de parastase și biserici. Figura aceea plină de praf și de sînge îl tulbură deodată pe micul Pius Dabija, îl făcu să-și piardă capul cu totul și să alerge pînă în spatele casei, unde erau niște castani mari și stufoși, și umbră, și o peluză, și fotolii de paie și niște *chaises-longues* de pînză vîrgată în roșu și alb. Acolo nu era nimeni. Băiețașul întoarse casei spatele și se uită la cer, căruia îi ceru cu patimă:

— Dumnezeule, să nu moară! Dumnezeule, să nu moară!

Nori albicioși, cu pîntecul de funingeni, alunecau foarte încet, înghesuți în văzduh. Nu se mișca nici o frunză. Trosneau lemnișoare în iarbă. Micul Dabija mai stătu cîteva clipe așa, apoi se-ntoarse încet în curte.

A treia amintire era iarăși mai puțin explicabilă decît aceasta, dar mai explicabilă decît prima. Doamna Dabija învățase la pension că educația copiilor mici cere să li se citească basme, și, pe cît posibil, basme din propria lor literatură națională. Astfel că îi citise lui Puiu (toată lumea îi spunea Puiu), cînd avea vreo șase ani, *Harap-Alb și Tinerețe fără Bătrînețe și Viață fără de Moarte*. Avusese mari greutăți: trebuia să-i explice cuvîntul *smiccle*, și nu știa; apoi, cînd Spinul îi spunea lui Harap-Alb, „ah, slugă necredincioasă” și-i taie capul cu paloșul pe care l-a sărutat Harap-Alb, Puiu se făcu alb la față; iar cînd Făt-Frumos umblă, gîrbov și albit și slab, prin ruinele palatului părinților săi, și „mai deschise un tron și auzi un glas stîns de lot: «Bine-ai venit, Făt-Frumos, că de mult te așteptam», și era Moartea lui, carc-l aștepta, și-i trase o palmă, iar el căzu jos și se făcu scrum”. Puiu nu spuse nimic, dar nici nu mai vorbi toată ziua aceea, iar a doua zi, o întrebă pe maică-sa, pe neașteptate:

— Mamă, de ce țineau moartea într-un tron?

Domnul Dabija nu știa nici el; căutară în bibliotecă, în dicționar, și găsiră ce înseamnă.

— Dar de ce întreabă?

— L-a impresionat un basm, spuse liniștită doamna Dabija.

Domnul Dabija care era preocupat de pesta ce-i pustia ferma de găini Leghorn, nu mai întrebă nimic despre basm și-și văzu de treburile.

Doamna Dabija învățase la pension în Elveția că copiii trebuie să doarmă în orice anotimp cu ferestrele deschise. Lectura din basme i-o făcu lui fiu-său într-o după-amiază de decembrie. A doua zi fu povestea cu tronul. A treia fu urâtă, cu viscol care venea de departe și bubuia ca o canonadă. Micul Dabija dormea adânc, în odaia lui în care erau zece grade sub zero din pricina ferestrei deschise și înțepenite. Era acoperit cu o plapumă atât de groasă, împachetat în ea de jur împrejur, încît i se făcu prea cald, și scoase brațele. Dormi o vreme cu brațele sub cap, pe cînd afară zăpada spulberată țîșnea peste cîmpie și lupii dîrdîiau și scheunau de frig prin scorburile sălcilor despletite de vînt. Deodată băiețașul se trezi. Îl dureau coatele. De aceea se trezise. Da, îl dureau de-adevărat, nu în vis, ci tare. Înțepeniseră de frig. Își trase iar brațele sub plapumă, să le încălzească. Dar rămase treaz. Și atunci se gîndi că poate muri și el ca Harap-Alb sau Făt-Frumos, oricînd. Încercă să-și închipuie cum e cînd nu mai trăiești. Și văzu foarte deslușit în imaginație (căci avea o imaginație vizuală și auditivă excepțională, ne bănuia de părinții lui), văzu foarte deslușit *întineric*. Și simți (imaginația cenestezică nu-i era mai puțin dezvoltată) foarte puternic *golul*. Îl apucă o spaimă cumplită, care-l însemnă poate pentru restul vieții, și care ar fi avut alte urmări, imediate, dacă nu s-ar fi auzit o bufnitură enormă și după aceea glasuri prin casă, tropăială pe coridoare, vocea domnului Dabija care striga, chemînd pe cineva. Pius ieși din odaie, tremurînd de frig, și văzu oameni cu felinare aprinse în mîini și cu saci în cap, care forfoteau pe coridor; și pe doamna Dabija, care se repezi la el:

— Ce-i cu tine aici? Treci în pat!

Îl luă de umeri și-l împinse îndărăt în odaie, îl înveli, îl sărută pe frunte și-i spuse poruncitor:

— Dormi.

— Mamă ce s-a întîmplat? Întrebă băiețașul. Am auzit ceva care face buf!

— Nimic n-a făcut buf, zise doamna Dabija cu un aer nemulțumit, ascultînd glasuri ce veneau acum de afară, amestecate cu bubuiturile

viscolului. N-a fost nimic. Dormi, repetă doamna Dabija și ieși, lăundu-l în întineric.

Dar ci sări din pat și se strecură la bucătărie, prin casa mare plină de scîrțîituri de mobile și de podele, de țuit în hornuri, de glasuri jîroase undeva la intrare. La bucătărie era aprinsă numai o lampă cu petrol și oamenii cu bocancii sau opincile pline de zăpadă, cu fețele roșii de frig, tropăind în lăcăria pe care-o făcuseră pe jos cu zăpada adusă de afară, își suflau în pumni și beau țuică fiartă. Pius îl trase de mîneacă pe moș Vasile, paznicul de la vie:

— Ce e, moșule?

— Nimic nu e, zise moșul pe sub mustăți. A zburat acoperișul.

Acoperișul fusese refăcut anul trecut, cu mulți lucrători și gălăgie, și murdărie și dezordine. Fusese făcut plat, ca o masă cu placa de seîndură mai largă decît ce e dedesubt. Pius văzu acoperișul a doua zi, mare și rupt, în zăpadă; iar la masă, întrebă deodată:

— Tată, de ce-a luat vîntul acoperișul?

— Fiindcă idioții ăștia de meșteri de-aici nu înțeleg nimic, răspunse furios domnul Dabija. Apoi adăugă: Vite! Orice e modern, îi sperie! Am să fac un acoperiș *cu! strigă* el. Și tot modern. Și-o să stea.

Acoperișul de carton pus imediat ținu pînă în primăvară, cînd se strică de ploaie două tavane de la etaj; în vară, domnul Dabija puse dulgheri la lucru și făcură alt acoperiș, tot plat, care ținea bine.

— Vezi! exclama el, triumfător. Și într-adevăr, acoperișul stătu, pînă în ianuarie, cînd zbură iar, și fu înlocuit cu altul de carton, apoi cu altul, de tablă, care-l reproducea pe cel vechi.

III

Dar perioada asta fu, pentru domnul Dabija, plină de alte contrarietăți, neplăceri și motive de nemulțumire, de indignare și pînă la urmă de desperare. E perioada în care Pius împlinea șapte, opt, nouă, zece ani. În acești șase ani, deci, între 1928 și 1934 domnul Dabija-tatăl încercă să-și aplice programul de

reforme și inovații care să-1 facă foarte bogat, și să arate calea de viitor a marii proprietăți agricole în România.

Dar găinile Leghorn, făcute din ouă aduse cu avionul din Anglia, muriră de pestă, și pînă să moară de pestă, suferiră de schimbarea de climă iar ouăle pe care ferma domnului Dabija le trimise în străinătate la firmele din Germania se întoarseră, fiindcă n-aveau mărimea stipulată în contract; pe drum, se stricară, și astfel ferma mirosi o zi a ouă împuțite, în așa hal, încît trebuiră să le îngroape noaptea pe cîmp oamenii minăți de domnul Dabija, calm, și cu o batistă muiată în apă de colonie la nas.

Sosiră cu trenul din Austria vaci de lapte Siementhal; jumătate crăpară din pascut ce nu le pria, în primul an, 1929; pe celelalte le duseră văcarii la taurul din sat, care strică rasa și vițeei ieșiră corciți. Domnul Dabija construisese o pivniță rece, și cumpărase o instalație de pasteurizare a laptelui, care mai exista și după zece ani, nefolosită; după aceea domnul Dabija, în lipsă de bani, în 1945, vîndu tot. Pivnița se prăbuși: terenul era umed, nu departe de Dunăre.

În 1930, nimeni nu mai găsea bani cu împrumut, băncile dădeau faliment, prețurile la cereale căzuseră. Domnul Dabija cumpărase, după prospecte trimise din Occident, mașini de semănat porumb; dar erau construite pentru altfel de teren, și țevile prin care trebuiau să se scurgă boabele se astupau mereu cu pămînt; în 1931, porumbul se făcu foarte prost pe pămîntul domnului Dabija. Dar trebuiau plantați pomi roditori: cine n-are succes cu porumbul poate face avere cu exportul de fructe. Domnul Dabija comandă peri, caiși, meri, pier-sici, pruni care să facă Reine-Claude, de la o firmă din Timișoara; firma îi trimise două mii de puieți, pe care-i plantă toată toamna; chiar și micul Dabija, în vîrstă de vreo opt ani, învăță să puie gunoi în groapă, nici prea mult, nici prea puțin, și adîncimea la care trebuie pus pomișorul, nici prea adînc nici prea la suprafață; dar peste șase luni, prin aprilie 1932, înverziră două mii de pruni sălbatici. Domnul Dabija avu o criză de furie și de desperare; începu un proces, însă nu-l duse niciodată pînă la capăt.

— Toți vor să mă distrugă! Toți! exclama el, galben, cu coama zbîrlită, cu ochii lucioși ca de febră, ca un genial poet romantic. Simt în mine reformatorul, și nu le convine! striga el.

Doamna Dabija îi spunea copilului:

— Puiule, nu mai sta aici și holba ochii, papa e supărat pe oamenii i.ii Du-te și bea-ți zeama de spanac.

Micul Dabija se ducea încet spre ușă, în silă, adunînd în sine îndrăzneala de-a fugi de-acasă să se joace, deertînd de la zeama de spanac dinainte de masă. Dar doamna Dabija striga:

— Puiule! Ia stai!

Și-l lua de mînă și pornea cu el, în pas vioi și ferm, ca o persoană cu educație occidentală și nordică, și soția unui om practic. Îl ducea în bucătărie, unde așteptau la gheață paharele cu oribila zeamă groasă și verde, alături de farfurioara cu carne crudă tocată mărunt. Băiatul mîncă o tartină de carne crudă unsă pe pîine de însăși doamna Dabija, și bea un pahar de spanac pînă la jumătate, greu, strîmbîndu-sc. Doamna Dabija spunea pe un ton vioi și sănătos, *briskly* cum zic englezii:

— Hai! Hai! Curaj! Dă-l pe gît!

Pius îl dădea pe gît și înghițea după aceea greu, gîfîind. Doamna Dabija turna într-o ceașcă patru-cinci gălbenușuri de ou, zahăr în pudră pe deasupra, și amesteca; cleiul galben și grețos de dulce, cu miros de ou crud, apărea sub ochii și nasul tînrului Dabija, cu aceeași încurajare, *briskly*:

— Hai, papă, că-ți face bine. E foarte sănătos. Conține vitamine. Așa. Și acuma, încă un pahar de zeamă de spanac; pe urmă poți să te duci să te joci.

După aceea Pius pleca și se plimba pe cîmp, singur, sau se juca cu cîinii, ori îl luau băieții oamenilor de la curte să se joace împreună. Îi învățau multe lucruri, dintre care unele nepotrivite cu ce trebuie să știe și să nu știe un băiat de familie. Tot așa și lucrătorii de la vie, și moș Vasile care, după ce mîncă fasole și bea un gît de țuică, se mișca în loc și spunea cu un oftat de mulțumire și un zgomot intestinal:

— Hașaa... acuma dezlegai și sacul cu b...

Dar după aceea dezlega și sacul cu povești, din război, și dinainte de război, și basme, și ce se mai întîmplase prin sat. O dată îi scăpă chiar o vorbă despre „boierul ăsta al nostru, zărghitul”. Tînrul Dabija asculta, în crama plină de umbre roșiatice-cafenii și de lumini de aur ca un tablou de Rembrandt; pe urmă se uita după oamenii care umblă prin vie în spinare cu cazanul verde al aparatului de stropit, și cum înaintează, siluete verzui-cafenii, printre tufele verzi-albastre, sub cerul albastru înecat în lumină.

Apoi zise la masă o dată:

— Tăticule, tu ești zărghit.

Doamna Dabija ti trase o palmă, musafirii, vecini de moșie, se înecară cu supa, iar domnul Dabija, măreț și cu ochi sălbatici ca un cal de rasă, întrebă:

— Cine ți-a spus? Știi ce înseamnă ce-ai spus?

— Nu știu, recunosc băiețașul (avea opt ani).

— Mda, zise domnul Dabija, și vorbi despre altceva, în tăcerea celorlalți.

Pius se duse s-o întrebe pe bucătăreasă ce înseamnă zărghit:

— Zurliu, ce să-nsemne; într-o ureche, sărit, bezmetic, buimac, slab de minte, sărac cu duhul, trăznit, bătut în cap, dezmințat, sau, cum auzii că zic unii, *nebun*, răspunse serios bucătăreasa, care încă nu aflase.

Pius se-ntoarse sus, gânditor. Apoi o întrebă pe maică-sa o dată când erau singuri:

— Mămicule, papa e *nebun*?

— Nu e *nebun* - răspunse cu seninătate doamna Dabija - e un geniu, și nimeni nu-l înțelege și nu-l apreciază așa cum merită, afară de mine. Ce ți-a venit să pui asemenea întrebare stupidă?

El nu răspunse.

Ea repetă întrebarea.

— Nu știu, răspunse el, grav și meditativ.

Doamnei Dabija îi veni să-i ardă o palmă, dar se stăpîni: nu trebuie să pedepsești copiii pentru greșeli pe care ei nu le înțeleg.

Și continuă să-l culce în ger iarna, să-i dea zeamă de spanac, carne crudă și gălbenușuri de ou și să-l lase să doarmă pînă la năuceală: copiii trebuie să-și fortifice sistemul nervos prin somn mult.

Dar regimul acesta și alte cauze mai puternice îl făceau pe micul Dabija să treacă prin tulburări ciudate. Era adeseori bolnav, mereu taciturn, ciudat. Zăcea după-amieze întregi cu o carte de artă (Elveția e țara cărților de artă, și doamna Dabija mai adusese și din Franța, Germania și Anglia, să-și petreacă zilele de plictiseală la țară) deschisă, și cu o farfurie de prăjituri. Mîncă prăjituri ore întregi, meste-cînd încet, ca un rumegător, și cu ochii săi limpezi, albaștri-cenușii ca ai lui Bonifaciu Cozianu ațintiți cîte o jumătate de oră asupra unei singure planșe: capul zbîrcit și feroce al bătrînului Colleoni; sau un

cap de efeb de bronz verde, cu ochii mari deschiși și sublima, patetica lor privire oarbă.

— Copilul ăsta mă îngrijorează, spunea cîteodată doamna Dabija. Mi se pare cam rămas în urmă.

— Pune-l să învețe! exclama el, enervat, căci tocmai în zilele acelea crescătoria de porci de rasă era devastată de pesta porcină. Clima străină, hrana deosebită, vecinătatea vitelor inferioare însă poate imunizate ale țaranilor, distrugau animalele de rasă aduse de departe, după cum terenul nepus la socoteală de domnul Dabija făcea inutilizabile anumite mașini, și după cum lipsa lui de pricepere îl făcea să intre în contracte păgubitoare. În 1933, vînduse o parte din moșie. Acuma, în vara lui 1934, îi mureau porcii pe capete.

Într-una din acele zile de vară, Pius Dabija, care avea zece ani, se duse să se joace pe cîmp, pe lîngă baltă, și se întoarse asudat, palid, sleit, cu ochii luminați în cap. După care începu să lipsească tot mai mult de acasă. Săptămîni întregi, nimeni nu observă nimic. Apoi, într-o după-amiază, doamna Dabija îl căută să-l întrebe dacă și-a Tăcut lecțiile: rămăsese cu examenele pe sfîrșitul vacanței, ca apoi să intre la liceu; încă nu se întîmplase istoria cu botezul.

Casa era tăcută, mirosea plăcut a mobile de paie încălzite la soare și care-și exală încă chintesența sevei, cu aromă de miere; și perdelele ~~irase~~ țineau umbră în odăi, deși răcoare nu se putea obține, era cald, aproape înăbușitor. Țîrîiau milioane de greieri fericiți de arșită și de uscăciune în ierburile secate și prăfuite; și vibrația cîmpurilor pătrundea în casă. Doamna Dabija apăsă pe clanță și dădu să intre, dar se izbi cu nasul de ușă: era încuiată cu cheia. Doamna Dabija bătii și chemă.

— Puiu! Puiule, deschide!

Nici un răspuns. Doamna Dabija simți că-i bate inima și zgîlții ușa, strigînd cu glas schimbat:

-•-Puiule, deschide! Puiu!

Apoi, după încă alte cîteva încercări, năvăli să-l caute pe barba iu său. Îl găsi la el în birou, copiind ceva dintr-o carte nemțească de agricultură științifică.

— Puiu! exclamă ea, galbenă, speriată, gîtiind.

Domnul Dabija o privi:

— Ce e? întrebă el.

— Nu știu unde e! Odaia lui e încuiată și nu răspunde nimeni dinăuntru!

Domnul Dabija se ridică și ieși, cu nevastă-sa după el, în hol, dădură peste doi oameni cu hainele pline de pământ și de var:

— Cucoane! exclamă unul din ei, cade grajdul în puț!

— Ce? strigă domnul Dabija.

— Se surpă! gîfii omul.

Domnul Dabija ieși fuga afară, în curte: lîngă peretele lung al grajdului se vedeau bîrne groase puse în piramidă, un scripete sub ele și o gloată de oameni împrejur. Domnul Dabija își făcu loc printre ei și se uită unde se uitau și ei: la peretele grajdului. Era crăpat de sus pînă jos. Alb, vărut și cu o crăpătură în zig-zaguri mărunte, inegale, rotunjite. Deodată se auzi un huruit înăbușit sub pământ, și altă crăpătură își uri pe zid firul negru, într-o secundă. Femeile țipară și toți privitorii se dădură îndărăt.

— Boierule, trebuie să astupăm puțul! spuse tare meșterul fîntînar. Eu v-am spus că nu e bun locul!

Domnul Dabija se uită la zidul crăpat. Puțul trebuia să alimenteze pompele care să aducă pe țeava apă la botul fiecărei vaci.

— Bine, astupă-l, zise scurt domnul Dabija, se-ntoarse în călcîie și plecă iute, urmărit de doamna Dabija care începuse să plîngă pe jumătate, și din goană:

— Unde e? Unde s-o fi dus? Îngîină ea trăgîndu-și lacrimile pe nas.

Sparseră ușa; nu era înăuntru nimeni. Îl căutară pe băiat prin toată casa, pînă în pod, apoi prin parc, prin curte, pe la slugi, prin grajd, pe la hambare. Nu era nicăieri și se isprăvea după-amiaza, soarele coborîse jos de tot. În sfîrșit, o fetiță zbîrlită și desculță, numai în cămășuță murdară și murdară și pe față, nepoata bucătăresei, zise:

— E la baltă cu băieții.

— Unde la baltă? strigă domnul Dabija.

Fetița se sperie și amuți. Bucătăreasa însă o convinse să spuie, și atunci rosti în silă, cu mîna-n gură și întorcînd fața spre fusta bunică-si:

— La groapa de cărămizi.

Porniră într-acolo fără un cuvînt. Drumeagurile erau prăfuite, umbrele sălciilor și teilor și duzilor se lungeau pe pământ pînă departe, soarele roșu se lăsa îndărătul unor dealuri scunde în straturi purpurii

de praf, în stînga se zăreau bălți întinse sclipind ca arama, stufărișuri, șiraguri de sălcii stufoase, și dincolo de ele curgea Dunărea, tot de aramă, ripele malului sîrbesc, de lut crud, păreau vopsite în roșu de locul asfințitului, și arătau, tăiate în ele ca în metal, ca în aramă, felii de umbră adîncă.

— Bună seara... bună seara... murmura domnul Dabija, trecînd pe lîngă țărani care-și scoteau pălăriile.

Și ei, în cămășoaie și în izmene, erau arși de soare, și brațele le luceau în soare, ca de aramă.

Urcară pe un dîmb - mai încolo se zăreau cuptoarele de cărămidă construite și abandonate de domnul Dabija cînd constatase, prea tîrziu, că fabricarea cărămizilor și transportul ar fi revenit mai scump decît cumpărarea lor pe piață - urcară pe dîmb și văzură o groapă mare de lut, puțin adîncă, și apa bălții clipocind la doi pași. Aici, în groapă, mogildețe mărunte, un cîrd de băieți de țărani, ședeau pe vine și se uitau la alt băiețuș, tot pe vine și el, care plămădea cu mîinile la un fel de pîine marc de lut.

— Puiu! țipă doamna Dabija.

Puștii se uitară deodată toți împreună la ea și la domnul Dabija, apoi țărănușii săriră în sus și o luară la goană. Puiu se ridică într-un genunchi. Era cu mîinile pline de lut. Părinții lui coborîră în groapă.

— Ce faci aici? întrebă sever domnul Dabija, și se uită împrejur. Groapa era plină de statui de lut, nici una mai înaltă decît șoldul lui de om matur. Un cal cu picioare groase și gîtul gros - se vedea că e Harapu, armăsarul satului - un taur cu ceafa încovoiată, capul lui moș Vasile, și altele care se fărîmîșaseră, rămăseseră doar urma vagă a ceea ce fuseseră; dintr-una rămăsese încă nemărunțit un șold rotund și musculos de animal, lucios, lustruit, de parcă era viu; parcă erau vii și armăsarul, și taurul, și moș Vasile, și în același timp era ceva nou, o încordare nemaipomenită, furioasă, o energie bestială, în curba gîtului, în felul cum stăteau pe picioarele prea groase, urile, diforme; iar în mutra uscățivă și brăzdată, numai goluri, numai lipsă de carne, a lui moș Vasile, o umbră adîncă și tragică sub sprîncene, ca sub sprîncenele unui bătrîn Oedip, cu carnea mistuită de suferință și rămas numai umbră, ruină, vestigiu al unei sublime dureri.

— Ce sînt astea? întrebă stupefiat domnul Dabija.

— Statui, îngîna Puiu Dabija, cu ochii în pămînt, murdar de noroi pînă la coate și pînă peste glezne. Își mișca în noroi degetele picioarelor desculțe și-i ieșeau cîrnăciori de humă printre degete; în mîna tot frămînta o bucată de lut.

— Vai de mine! exclamă doamna Dabija, plesnindu-și palmele una de alta.

— Hai acasă, zise sever domnul Dabija.

Porniră toți trei; veneau spre casă trei siluete negre cu vîlvoarea roșie în spate: un bărbat înalt și cu părul în vînt, umblînd cu pași mari și bălăbănindu-și brațele, o femeie scundă care mergea mărunț, cu mișcări reținute, și puștiul între ei, care umbla atît de stăpînit și de liniștit de parcă stătea pe loc.

Acasă, la masă, îl luară cu binișorul.

— Ai văzut cum ne sperii? spuse blînd domnul Dabija. Maică-ta era să moară de grijă. De ce ți-ai încuiat camera?

Cu ochii în farfurie, Puiu Dabija murmură:

— Am o statuie sub pat...

— Ei, poftim! suflă, iarăși stupefiat, domnul Dabija. Apoi își recîștigă cumpătul și reîncepu cum se hotărîse, cu duhul blîndeții: Bine, dar de ce nu ne-ai spus ce faci?

Băiatul îl privi în față cu ochii săi foarte limpezi, într-un chip copilăresc, neted, cu gura roșie, puțin bucată, și fruntea pătrată, joasă, curată:

— N-am vrut să știe nimeni! zise el și zîmbi, cu ochii luminați. Voiam să știu numai eu.

— Bine dar băieții ăia? Derbedeii ăia mici?

Lumina din ochii lui Puiu Dabija se stinse. Răspunse pe un ton simplu:

— Ei nu se amestecă. Se uită și nu zic nimic. Le place.

Urmă o tăcere. Doamna Dabija murmură:

— Poate are talent...

— Cum? răcni domnul Dabija. Talent? Și ce să facă cu talentul? Să crape de foame?

— Michelangelo n-a crăpat de foame, zise băiatul.

— Ei, asta-i bună! strigă domnul Dabija. Mai are și argumente! Michelangelo avea pe papă! Existau potentăți care întrețineau artele! Cine vrei să-l ție? Carol al II-lea? Vrei să moară de foame? Să se ducă

de rîpă moșia? Nu, draga mea: de-acum înainte am să-l educ eu, nu dumneata! Am să fac din el un om modern, cu spirit practic, cu cunoștințe pozitive, care să ducă mai departe opera mea. Sculptor! Sculptor! Cine a mai fost sculptor în România? Eminescu a murit de foame! Și era scriitor. Și era un om de geniu. Dar ăsta! Sculptor, și mucos, de zece ani!

— Și eu sînt un geniu, zise liniștit Puiu Dabija, uitîndu-se în farfurie. Sînt, și tu nu mă înțelege.

— *Chom?* zbieră domnul Dabija. Apoi exclamă: Ești un țînc mucos! Și-ai să faci ce-am să-ți spun cu, ai să te faci agricultor modern și-ai să devii un om bogat! Îți arăt eu ție!

— Ba am să mă fac sculptor, murmură Puiu Dabija.

— Să taci, că te plesnesc! strigă domnul Dabija.

Băiatul îl privi cu ochii deodată întunecați și zise:

— Am să mă fac sculptor.

Domnul Dabija îi arse o palmă. Ochii băiatului se umplură de lacrimi, și obrazul și urechea stîngă se făcură roșii. Doamna Dabija /isc sever:

— Nu ți-c rușine să vorbești așa cu tata?

Urmă o tăcere.

— Mănîncă; și nu mai plînge, zise doamna Dabija.

El răspunse:

— Nu plîng.

Abia mîncară. Apoi, după o consfătuire de un ceas în care nu ajunseră la altă concluzie decît că trebuia trimis la liceu și avut mare grijă să devină într-adevăr un om bine și capabil să-și ție locul în lume, urcară sus. Îl găsiră în pat, cu un album de fotografii pe genunchi. Iar în mijlocul odăii era un scăunel al lui, vopsit alb, rupt în bucăți.

— Ce-i asta? întrebă uimită doamna Dabija.

Puiu îi privea cu ochii lui curați și nu spunea nimic.

— L-a dat de pămînt pînă l-a rupt, zise domnul Dabija. Lasă, amice, că te-nvăț eu minte. Unde ți-e statuia?

O găsiră sub pat: un cîine, cu urechile ciulite, culcat, cu labele înainte, atent. Domnul Dabija îi dădu un picior: lutul uscat se sparse ușor. Puiu, din vîrful patului, palid, se uita. Zise cu un zîmbet crispat:

— Degeaba.

Domnul Dabija simți că iar o să-l ia la bătaie. Ieși repede, urmat de nevastă-sa, care repeta, îngrozită:

— Ce ne facem cu el? Ce ne facem cu el?

— Las' că-l pun eu la punct, mîrîi amenințător domnul Dabija.

IV

Si într-adevăr, ani de zile, tînărul Dabija, elev intern la Liceul din N... nu dădu nici un semn că ar persista în încă-păținarea de-a deveni sculptor. împlini unsprezece ani, doisprezece, treisprezece, paisprezece. Hider veni la putere în Germania, marea grevă de la atelierele Grivița din București fu înăbușită în sînge, cancelarul Dollfuss fu asasinat în Austria, începu invazia japoneză în China, primul-ministru I. G. Duca fu asasinat la Sinaia, trupele lui Mussolini cuceriră Etiopia, începu războiul civil în Spania, Austria fu invadată de tancurile lui Hider, capii Gărzii de Fier fură masacrați din ordinul regelui Carol al II-lea și, la rîndul lor, legionarii supraviețuitori îi asasinară primul-ministru, pe Armînd Călinescu.

În orașelul N..., fanfara militară cînta în chioșcul din grădina publică, sub frumoșii platani și sub castanii cu ciorchini de flori albe și roz; ofițerații cu eghileți și galoane aurite și cizme de lac se plimbau la braț cu cucoanele gătite, tunse scurt, cu tocuri Louis XV și pălării ca o oală rotundă; copiii la școală aveau lecții de religie, și se duceau duminica la liturghie cu toată clasa; negustorii făceau averi; țărani veneau joia la tîrg cu mii de căruțe; nu exista nici o fabrică în tot județul, afară de niște cuptoare de var; și tot în grădina publică, se înălțară două monumente făcute de un sculptor născut în județ, trăit cincizeci de ani la Paris, și care acolo avea cea mai mare reputație; operele lui se și aflau în galerii publice în Statele Unite. îl chema Ion Bîrlea, și prințesa Elisa Vogoride, care era răspîndită în lumea cea mai bună la Paris, avea destulă autoritate ca să-l determine pe maestru să vină pentru o lună sau două în țara mică și obscură care-i dăduse naștere și să-și instaleze acolo cele două opere.

Domnul Dabija se trezi într-o zi cu o mașină la conac, un „Buick” lung și puternic, în care încăpeau șapte persoane, și peste o jumătate

de oră sosi încă una. Era Șerban Romano, cu Elvira Vorvoreanu, Giurgea-Roșcanu, încă vreo două cucoane și doi domni eleganți, și prințesa Vogoride cu prințul Vogoride. A lui Șerban fusese ideea s-o viziteze pe verișoara sa și a Elvirei, doamna Dabija.

— Ce faceți aici, domnule? exclamă Șerban la masă. Lîngă voi se petrece cel mai mare eveniment artistic din țară în secolul ăsta, și nici nu vă mișcați?

— He-he-he - rîdea încurcat domnul Dabija - eu, vezi dumneata, monșer, sînt un om mai mult practic, un plugar; n-am gust artistic, nu mă pricep...

— Nu se poate! exclamă Șerban, băut și galant: o iei pe Annette de nevastă și spui că nu înțelegei frumosul?

Toată lumea rîdea, chiar și domnul Dabija, flatat; nevastă-sa roșise: dc altfel nu era mare lucru'de frumusețea ei, și domnul Dabija nu pentru asta o luase.

— Haideți, vă primește Elvira la ea, că și așa ține casa încuiată cu anii și nu-i folosește la nimic; haideți, să vedeți ceva unic!

Și-i luă, într-adevăr. în mașină doamna Dabija spunea cu timiditate:

— Ce vesel și vioi e Șerban; s-a schimbat în bine.

— Da - zise Elvira - a început să fie ceea ce se numește un băiat de viață.

— E mult mai simpatic așa, zise doamna Dabija. L-am cunoscut mai bine în Germania acum vreo cîțiva ani, și ni s-a părut și lui Dabija și mie, destul de retras și de tăcut.

— A, nu: s-a schimbat, s-a schimbat, zise Elvira, uitîndu-se peste cîmpurile nemărginite, cu grîu verde. S-a schimbat, organizează fel de fel de amuzamente, seri de muzică veche, baluri costumate, excursii la mănăstiri istorice, conferințe despre artă în cerc intim; dacă n-ar fi el, n-am știi ce să ne facem și ne-am sinucide, zise Elvira rîzînd.

— Sinuciderea e un păcat, murmură cu seriozitate doamna Dabija.

— De-aia nici nu se sinucide nimeni, de frica păcatului, rîse Elvira. Ce frumos e aici: cer albastru, iarbă verde, îți vine să paști, nu? Tu nu paști niciodată, Annette?

— Nu e pășune ce vezi - rosti doamna Dabija cu aceeași seriozitate nevinovată - e grîu verde.

— A, uitasem că ești agricultoare, și m-am făcut de râs, «se Elvira.

Dar doamna Dabija ținea să precizeze și aici starea exactă a faptelor:

— Nu eu sînt; eu nu mă pricep aproape de loc și ce știu am învățat de la Dabija; el e agricultor cu adevărat, și cred că nu există mulți oameni care să se priceapă ca el în agricultură.

— A, da? întrebă Elvira cu cea mai mare indiferență.

— Da, zise doamna Dabija, senină și cu o convingere totală.

Apoi vorbiră de alte lucruri, pînă ajunseră la N..., și în grădina publică, unde, printre mării, magnificii, stufoșii, străvechii copaci, la două răscruci de alei, găsiră cele două monumente. Unul era o masă de piatră albă, rotundă, cilindrică, cu un șanț pe mijlocul laturii; împrejur erau douăsprezece scaune tot de piatră albă, reproducînd masa la un diametru mult mai mic, o înălțime egală, și cu același șanț, care pe ele le făcea asemănătoare cu anumite pahare demodate pentru mîncat ouă fierte: două jumătăți de ovoid puse vîrf în vîrf.

Doamna Vogoride, mîndră, cu capul sus, într-o rochie de vară de la Patou, cu umbreluța sub braț, explica vorbind pe nas, cu un aer dezinvolt și superior:

— E *Cina cea de Taină*. Simțiți simetria misterioasă, cercul infinit și oarecum gravitațional, nu? al celor douăsprezece prezențe împrejurul mesei centrale, solare? Nu-i așa?

— Da, sigur, spunea Șerban. E o imagine magică, rituală, hieratică, liturgică.

— Da, evident, zicea și domnul Dabija. „Sculptor? O să-l scoată iar din minți pe bietul copil.”

— E un om mare, țărănoiul ăsta de Bîrlea, spunea și Elvira, care nu pricepea nimic și i se părea că masa și cele douăsprezece ouare sînt o prostie.

Dar îi era frică să nu pară insensibilă și proastă teribilei Elisa, atît de cultivată și de artistă și care scrisese chiar și o carte de poezii în stilul lui Mallarme. Se uita la Șerban care vorbea surescitat, cum i se întîmpla din ce în ce mai des în vremea din urmă, și nu se putea ști dacă e serios sau glumește:

— Este evident simbolismul subteran al operei, care e filiat de ezoterismul rosacrucian: masa aceasta este în fond a Agapei în sensul primordial al cuvîntului: este comuniunea iubirii, și scaunele nu sînt

lipsite de aluzii la forțele generațiunii, de altminteri făcute cu o supremă discreție și decență de preot al misterelor; simbolismul creștin se înîfneste aici cu ritualul cultului enigmatic al Cibelei și cu anumite prescripții devirilizante făcute slujitorilor zeiței: mereu scaunele; cît despre masă, are ponderea, masivitatea, plinătatea imaginii univrsului la cei vechi și la poporul nostru din a cărui cosmologie s-a inspirat Bîrlea, care de altfel e stăpînit de ea, *e/le le hanțe, effec-livment'*.

Erau sufocați de admirație și neînțelegere; singură Elisa Vogoride /îmbi, dînd din cap aprobator, și chcmîndu-l pe soțul ei care se uita la nori cu mîinile în buzunar și cu un aer absent, îi pofti pe toți să treacă la cellalt monument. Și atunci, domnul Dabija îl văzu pe fiu-său (avea doisprezece ani, și deși începea să crească și să i se schimbe vocea, era îndesat, spătos, cu capul marc, greoi la trup și cu mișcări puține); slătea și se uita la un om în halat alb, scund, cu barbă stufoasă, sură; iar omul se uita la o coloană de piatră albă, înaltă și zveltă, făcută dintr-o înșiruire de tetraedri cu secțiune rombică, cu colțurile rotunjite, care se isprăveau undeva sus cu o jumătate de tetraedru.

— *Coloana Infinită*, spunea Șerban Romano apropiindu-se, vesel, exaltat de vinul pe care-l băuse fără măsură la masă. — *Coloana Nemuririi*, sau a oricărui infinit: succesiune de elemente ritmice, de pulsații devenite materie, isprăvită cu potirul deschis înspre nemărginire; cea mai pură și simplă abstracție creată de acest mare, acest unic maestru. Bună ziua, domnule Bîrlea. Uitați-vă la piatra asta, care devine imaterială, inexistentă, simplu pretext pentru această formă iluminată de sensuri simbolice și magice; ceea ce nu însemnează ignorarea scientismului matematic al vremii noastre, căci infinitul se înseamnă cu un 8 culcat, dar culcat sau în picioare, acest semn algebric, pe care-l datorăm străvechii științe a Indiei, este schema de bază de care nu se depărtează decît foarte puțin imaginea creată de prietenul nostru. Nu-i așa, domnule Bîrlea?

Artistul se uită la el de jos în sus (era foarte mărunț) cu un ochi mic și negru și lucios din tufa de păr, sprincene și barbă, de sub pălăria informă, verzuie, pleoștită pe cap. Avea colțurile ochilor încrețite, și se încrețiră și mai mult, într-un abia vizibil zîmbet viclean și ironic:

il obsedează, într-adevăr.

— Nu știu, zise el. Eu nu-mi explic lucrările, ca Picasso, care ține conferințe. Eu vă dau o enigmă: descurcați-vă.

— *Vous n'Stes pas bete'*, răspunse Șerban cu un surâs destul de rece; sculptorul îi aruncă încă o privire, de data asta atentă, pătrunzătoare, din micile sale bile de păcură.

— *Non, pas du tout. Et vous?*² zise el, și se-ntoarse iar să se uite la coloană, ghebos, parcă ascuns sub pălăria lui imundă.

Doamna Vogoride și celelalte cucoane râdeau

Domnul Dabija îl apucă de braț pe fiu-său:

— Ce cauți aici? Ai fugit de la liceu? întrebă el în șoaptă.

Pius nu răspunse.

— Marș imediat la școală! șopti domnul Dabija.

Însă mama lui Pius, care nu auzise, se apropie și-l luă de mână ca să-l prezinte cucoanelor. Dar spre surpriza ei neplăcută, băiețandru, în loc să se încline frumos, și să sărute mîna cucoanelor și să le întindă mîna domnilor, dădea din cap, țeapăn și rece, cu o încordare din ceafă întrucîtva asemănătoare cu a taurului pe care-l plămădisese el cu cîțiva ani înainte, din lutul de la cărămidărie. N-avu vreme să se supere, căci prințul Vogoride îl întrebă pe băiat, vorbind pe nas și grăind cu un accent franțuzesc foarte pronunțat:

— Ce sport faci?

— Fotbal, zise Pius laconic.

— Și ești în echipa liceului?

— Sînt în echipa clasei.

— Și ce joci?

— Back.

— A, bravo, bravo. Și ce sport mai faceți voi aici? întrebă prințul cu un interes cu atît mai sincer cu cît nu-l interesase niciodată nimic altceva pe lume.

— Haideți să luăm ceaiul la Elvira, zise Șerban, și toată lumea porni spre ieșirea din grădină.

Marele sculptor rămase singur, să se uite la coloană, dintr-alt unghi; refuzase, mîrîit, să ia ceaiul cu cucoanele. Domnul Dabija, pe drum, îl trase de mîneacă pe Șerban Romano:

— Nu prea e *salonfähig*³, artistul dumitale.

¹ Nu sînteți prost.

² Nu, de fel. Dar dumneavoastră?

³Capabil de-a apărea într-un salon.

Șerban dădu din umeri:

— Ce-i trebuie?

— E chiar așa de mare talent? întrebă domnul Dabija după o clipă de gîndire.

Șerban începu să rîdă:

— E considerat cel mai mare sculptor al secolului. *

— Daa? întrebă destul de mirat domnul Dabija, și, după alt răstimp de reflexiune, întrebă:

— Și... cîștigă și bani?

Șerban Romano începu să rîdă:

— Cîștigă, sigur. O chestie de-astea de-ale lui face cît venitul de pe moșia dumitale pe doi ani. Sau mai mult.

— Daa...?

— Da. De ce mă-ntrebi? Vrei să te apuci de sculptură? întrebă Șerban.

— Nu, dar fiu-meu dă unele semne de talent... A făcut o dată un cîine, din lut, foarte bine, zise domnul Dabija. Îmi pare rău că l-am stricat.

— A, da? Un cîine? întrebă Șerban Romano, stăpînindu-se să nu-i rîdă în nas; „o să păstrez istoria asta să le-o povestesc băieților la București", se gîndea el.

Iar mai tîrziu, seara, la cină, cînd toată lumea era în jurul mesei ovale din sufrageria casei Vorvoreanu (afară, în curte, sub nucii bătrîni unde odinioară așteptau trăsurile, și în seara balului dat de doamna Vorvoreanu, ordonanțele plimbau caii, acuma așteptau în șir mașinile oaspeților, iar doamna Vorvoreanu murise de aproape zece ani), și se vorbea, se rîdea, Șerban, iar amețit, îi făcu semn lui Pius să vină lîngă el. Băiatul, care asculta fără să înțeleagă tot ce se spunea și nu rîdea deloc, se ridică de pe scaun și veni, grav și cam încruntat, lîngă unchiu-său, ocolind scaunele cucoanelor.

— Ia-ți un scaun, șopti Șerban uitîndu-se la el și suflîndu-i duh de vin în nas.

Pius se supuse.

— Ia spune - murmură Șerban - aud că și tu ești sculptor, nu numai domnul Bîrlea.

Băiatul se roși.

— Nu, zise el. Nu sînt sculptor.

— Cum? N-ai talent?

— N-am, zise Pius, căruia-i dispăru roșeața și care deveni iarăși morocănos și cu aerul mcapățînal.

— Cum? N-ai făcut un cîine? Mi-a spus tat'tu.

— Ei, m-am jucat și eu acolo, zise puștiul pe un ton de ciudă stăpînită.

— A, atunci e bine, Puișor dragă. Fiindcă nu putea ieși din tine - acum pot să-ți spun - decît un ratat. Din alde noi, nu pot ieși decît ratau. Artiștii se fac din țărani ca Bîrlea.

— Bîrlea nu e țaran, zise cu hotăiire Puiu Dabija.

Șerban se uită la el cu uimire, și începu să-l întrebe de ce spune asta, dar puștiul se împotrivi cu dtrzenie și nu explică. La urmă începuse să tacă. În fond e un copil, și nu prea inteligent, se gîndi Șerban. O să-mi bat gura degeaba să-i spun lucruri inteligente." Totuși murmură la urechea lui Pius:

— Să nu te apuci de nici o artă, artele sînt isprăvite în Europa. Și-au descris curba evoluției lor firești, primitivitate, înflorire, baroc, clasicism, romantism, decadență. Au epuizat toate formele, toate accentele, au spus tot ce aveau de spus fiecare, și acum nu mai au decît tăgăduirea de sine și nimicirea prin revenirea la punctul de plecare. Și pe urmă, sufletele oamenilor nu sînt bune să zămislească; n-au înăuntru decît pustiu, groază, desperare, neîncredere, frică, neputință, înțelegi?

Și se uită la băiețandrul cu capul prea mare, care-l asculta cu seriozitate.

— înțeleg, zise Pius.

„Aș, nu înțelege", se gîndi Șerban. Dar era beat, așa că urmă:

— Unde-s grația, voluptatea, energia, îndrăzneala, magnificența, nobila melancolie sau durerea sublimă? Unde sînt încercările eroice și prăbușirile tragice? Unde sînt certitudinile, armătura sufletelor de demult? Unde e bărbăția, chiar sălbatică, unde e mîndria, demnitatea, încăpățînarea de-a nu ceda niciodată, de-a spune „Ba da!" oricînd și oricui?

Avea ochii plini de lacrimi. Deodată începu să rîdă:

— N-au existat niciodată, de altfel. Vorbe umflăte care ascundeau lucruri mult mai mici, prejudecăți, ipocrizii; psihanaliza ne-a arătat ce stă la bază. Erotism refulat și nimic mai mult, sublimat în religie, filosofie și artă. Afîit. Secreție deturnată din calea ei normală.

Și rîdea, din ce în ce mai tare, într-un fel josnic și răutăcios. Elvira îi aruncă o privire, apoi îi șopti doamnei Dabija:

- Nu-l lăsa pe Șerban să-i facă'atîta conversație lui Puiu: Șerban se pare că are în vremea din urmă niște amicitii masculine absolut imposibile.

Doamna Dabija pricepu greu, și sosi să-l trimită pe Puiu la culcare abia cînd Șerban ajunsese să spună:

— în fond, nu mai există valori de nici un fel; binele, adevărul și frumusețea nu există; sînt fenomene istorice, variabile și uneori absente. Acuma sînt absente.

— Puiule, la culcare, zise sever doamna Dabija. Iartă-1, Șerbănică, dar e la internat, și trebuie să-l uimit să se culce.

— Bine-bine, dar un moment! Puiule, de ce nu e țaran Bîrlea?

Puștiul izbucni:

— Nu e țaran, e un hoțoman bătrîn.

Și plecă, împins de umeri de către doamna Dabija.

Șerban îl găsi încă a doua zi dimineața, tot la coloana lui Bîrlea. Sculptorul avea un ciocan și o daltă în mînă, se uita de jur împrejur, de departe, la coloană; din cînd în cînd se apropia și-i trăgea un ciocan și o daltă într-un loc. Apoi se depărta iarăși și se uita. Puiu Dabija, în uniformă kaki cu numărul 365 cusut pe mîneacă, cu mîinile la spate, cu capul său mare tuns scurt, se uita cînd la sculptor, cînd la coloana de piatră. Stătea cu picioarele nițel crăcănate, bine înfipite. Șerban se apropie neobservat de ei și auzi cum Puiu spune sculptorului, care ajunsese lîngă el, și, întorcîndu-i spatele, se uita în sus:

— Eu aș fi făcut-o altfel.

Sculptorul se întoarse brusc și-l fixă cu ochișorii lui ascunși între sprîncene și barbă.

— Cum ai fi făcut-o tu? întrebă el.

— Să se miște, zise Puiu Dabija.

— Cum? întrebă iarăși bărbosul.

— în spirală; și mai groasă jos și descrescînd în sus, ca să fie împinsă în sus spirala. Ca un șarpe care stă pe coadă, dar mai strînsă, zise Puiu Dabija, făcînd un gest cu mîna, de parcă strîngea lut în pumn.

Sculptorul se uită lung la el, apoi zise:

— Fă ce-ți place.

Și-i întoarse spatele.

— Țî, făcu Puiu Dabija.

— Cum? zise sculptorul întorcîndu-se și privindu-l iar, ceva mai iritat.

— Eu n-am să fac de astea. Am să fac oameni, ca Michelangelo.

— Da? rînji sculptorul. Și eu am făcut biftec cînd eram finăr. Și în-
cepu să ridă cum rîse Șerban Romana seara la masă.

Șerban se apropie și-l salută pe sculptor, apoi îl luă de ureche pe
Puiu:

— Ce faci aici, tinere? Parcă spuneai că nu ești sculptor.

— Am să fiu, zise puștiul, încrunțat, smucindu-se să scape. Apoi
nu mai spuse nimic. Se uita ostil la marele artist care dădea din cînd în
cînd cu dalta și ciocanul în *Coloana Nemuririi*.

În același timp, domnul Dabija era la directorul liceului; venise
să-l întrebe ce succese are fiu-său, și acum îl asculta, dezolat și
furios, cum îi dă cu totul alte vești:

— Se bate mereu, domnule Dabija: e adevărat că elevii sînt măgari
și-i spun mereu Piu-piu-piu! Ca la găini, dar nici el n-ar trebui să ta-
bere mereu pe ei! Și cînd a fost prins de pedagog bătîndu-se, și peda-
gogul l-a luat de braț să-l ducă la cancelarie, el s-a smucit, l-a înjurat
și l-a scuipat în obraz! Ce ziceți de asta?

Domnul Dabija tăcea, zdrobit.

— Dar de asta ce-o să mai spuneți? Întrebă directorul și se duse la
un dulap pe care-l deschise zicînd: în clasă, în loc să asculte lecția, fa-
ce din plastilină niște obiecte absolut indecente. Poftim.

Și veni la birou, pe care puse un obiect de plastilină, un mădular
obsцен, făcut foarte realist.

— Ca scuză, a răspuns că i-au cerut băieții. L-am întrebat cine; n-a
vrut să spuie. Acuma hotărîți dumneavoastră: ce să facem?

Domnul Dabija, îndurerat, se rugă totuși de director cu afita insis-
tență să nu-l elimine pe Pius, încît îl făcu să cedeze.

— Măcar de-ar avea note mari; dar afară de gimnastică, e slab sau
cel mult mediocrul la toate. Și n-ar trebui să-l lăsăm să ridice haltere la
vîrsta lui: are să rărnîină prea mic. Dar intră pe furiș în sala de gim-
nastică, și ridică greutăți mai mari decît forțele lui! Nu e sănătos ce
face; vă spun, copilul ăsta mă îngrijorează.

V

Inter-adevăr, un an întreg încă, domnul Dabija află că fiu-său se
bate cu colegii și chiar cu cei mai mari, care-l biruiau, îl sno-
peau în băți, mai ales fiindcă era încăpățînat, rău și sălbatic,
mușca dacă nu putea face nimic cu pumnii, sau le trăgea picioare la

părțile simțitoare; și chiar dacă ieșea tot bătut, ținea minte și peste
săptămîni de zile tabăra din senin pe cîte unul din adversari.

— De ce? De ce ? De ce nu ești cuminte? îl întreba domnul Dabija,
o dată, chemat de urgență de la țară de către director.

Ședeau amîndoi, tatăl și fiul, pe două scaune în cancelarie. Tînărul
Dabija (avea paisprezece ani și părea mai mare, și i se răgușise
glasul) se uita în pămînt. Tatăl repetă întrebarea, cu asemenea
adevărată mîhnire în voce, încît fiu-său ridică ochii (cenușii, limpezi,
deodată plini de lacrimi) și izbucni pătimaș:

— Nu mă lasă în pace! Mereu sînt cu ochii pe mine! Mereu îmi
cîntă „pui-pui” și „pui-pui”! Și știi cum îmi spun? Știi? „Monstrul”!
Ce să fac dacă sînt un monstru? Ce vină am eu că sînt un monstru? Ce,
am vrut eu să fiu un monstru?

— Dar nu ești deloc, îngîină uimit, speriat și dezolat domnul Dabi-
ja, cu jumătate de gură, căci acum, pentru prima oară, auzindu-l pe
fiu-său că-i repeta vorba crudă și nemiloasă a celorlalți copii, își dădu
seama că așa e: Pius era prea scund, părea mai bătrîn decît era, era
prea lat, cu gîtul prea gros, capul prea mare, un cap enorm, cu frun-
tea boltită și fața netedă și gravă, nu lipsită de o oarecare frumusețe a
trăsăturilor, și totuși lăsînd acest simțămînt de ciudățenie, de lucru
neobișnuit, nefiresc.

— Ba sînt! spuse cu încăpățîinare sumbră fiul, sînt și am să fiu, și
n-o să-i pară rău nimănui!

Domnul Dabija nu înțelese această frază; de altfel era prea mîhnit
și impresionat de descoperirea sa, așa că întrebă:

— Mai ridici haltere?

— Acuma ridic cincizeci de kilograme, mormăi posac Pius.

Tată-său îl mai privi o dată, se uită la țeasta tunsă cu mașina, la
mîinile dure și roșii, la coșurile de pe marginea fălci, pe unde
începea să iasă barba, și oftă.

— Bine, am să mai vorbesc cu directorul, zise el ridicîndu-se.

Bineînțeles, nimic din ce făcea sau spunea domnul Dabija n-avea
și n-avu niciodată vreo urmare folositoare, căci sterilitatea stătea în
toată făptura lui stîngace și lunatică. De altfel, în curînd, avu alte
necazuri, recolta viei se prăpădi de-o ploaie cu piatră, și totul mergea
atît de prost, încît domnul Dabija nu mai găsi altă salvare a averii sale
decît într-o fabrică de rogojini din stuful bălților de pe lîngă Dunăre.
Dar în primăvară se dovedi că rogojinile domnului Dabija costau mai
mult decît cele din tîrg, așa că trebui să le vîndă în pierdere.

Iar la sfîrșitul Verii, într-o după-amiază cînd echipa clasei a cincea juca oina în curtea liceului cu echipa clasei a șasea, și toată clasa era cu ochii pe Dabija, pe Monstrul, pe Piu-piu, singurul în care aveau speranță, căci se ferea de minge cu mișcări atît de sigure și de fulgerător de rezeși și precise, încît nu-l nimerea nimeni, și o arunca atît de tare încît cei loviți mai simțeau locul atins patru zile după aceea, veni un extern și spuse pe un ton precaut:

— Mă, mîine n-avem școală!

— Ce? Cum? De ce?

Băiețandru coborî glasul:

— L-au omorît legionarii pe Armînd.

Și povesti că părinții lui mînceau la prînz cu aparatul de radio deschis și că la două și ceva, în mijlocul emisiunii, un glas gîfîit declarase că „o echipă de legionari îl *executase* pe Armînd Călinescu”, primul-ministru.

Puiu Dabija ascultă știrea ca și ceilalți, fără altă emoție decît aceea, plăcută, a perspectivei unei zile de vacanță. A doua zi, totuși, elevii liceului se duseră la școală ca de obicei. Dar colegul de bancă al lui Pius îi șopti:

— Du-te pe Victoriei să vezi... și pe lîngă grădina publică!

Pius se strecură pe poartă într-o recreație, și alergă pînă în strada Victoriei. Trotuarul era plin de lume. Tinerii avocați din baroul județului, cu bastoanele de bambus sub braț, negustorii în haine de duminică, tineret, numai bărbați, și nici un militar (erau în cazărmlle din deal, dar Pius nu știa asta), și toți, toți, îngrămădiți numai pe unul din trotuare. Cellalt era gol: se plimbau pe el doi sau trei vardișu.

„Ce fac? Ce caută aici?” se întrebă Pius. Nu înțelegea. Și deodată, mergînd mai departe, se trezi în fața unei mese mari de lemn, pusă pe trotuarul cellalt, cel pustiu. Pe masă erau întinși, cu tălpile la trecători, trei oameni în haine negre și gri închis, și, în ciuda anotimpului, cu paltoanele pe ei. Își țineau pălăriile pe burtă, cu mîinile care de fapt nu le atingeau borurile, ci stăteau cu degetele înțepenite, imperceptibil în aer. Fețele celor trei oameni erau pline de dîre de sînge, late, uscate, de un roșu tare, gras. Și tălpile, cu călcîile apropiate. Păreau decenti, de o decență mic-burgheză, îmbîcsită, parcă ar fi vrut să se ducă la biserică sau la plimbare duminică; și zăceau corect, cu pălăriile pe burtă și călcîiele lipite. Numai dîrele acelea de sînge, pe fețele lor palide, cu ochii strînși, ca și cum n-ar fi vrut cu nici un preț

săi deschidă, erau ciudate. Și deasupra, pe doi stîlpi, era întinsă o lîșic de pînză albă pe care scria AȘA SFÎRȘESC TRĂDĂTORII DE ȚARĂ.

Puiu Dabija se întoarse încet la liceu. Nu pricepea nimic. I se spuse ui cursul zilei că în toată țara fuseseră uciși la fel, legionari, de către poliția regelui Carol, ca represalii. Morții din N... erau un negustor, un popă, și, cum se spunea în acel orășel patriarhal, „căcănarul” masului, adică curățitorul de haznale, domnul Stroescu, toți trei fruntași legionari în localitate. Puiu Dabija nu pricepu nici atunci nimic, și dormi adînc și fără vise în noaptea aceea, cum adînc și fără vise dormea de obicei.

Dar uneori se trezea brusc, scăldat în sudori, și-și aducea aminte de golul neantului pe care-l văzuse o dată, copil, într-o noapte de iarnă, și avea sentimentul chinuitor al unei obligații, al unei datorii de împlinit, care-l apăsa ca un munte de piatră, și trebuia să-l ridice. Apoi își aducea aminte că e vorba de teza trimestrială pe care avea s-o dea a doua zi, și stătea treaz în întuneric, asudat, gîndindu-se vag la teza de mîine, pînă adormea iarăși.

Puțin înainte de sfîrșitul anului școlar, domnul Dabija fu iarăși chemat urgent de directorul școlii, care-l primi de dala asta mai grav ca niciodată, îl pofli să șadă și-i întinse o bucată de hînie.

— Citiți vă rog, acest... această... cum să-i spun? producție literară a fiului dumneavoastră. Am găsit-o în pupitrul lui la internat. O să vă dați scama că băiatul nu mai poate rămîne la internat, mai ales în vremurile astea cînd se cere să educăm în copii credința religioasă. Citiți, citiți.

Domnul Dabija citi:

„PE DEALUL ACELA se adunau oamenii grămezi sure fără însemnătate, suflări urît mirositoare, abur fierbinte și ciumat al mînici: să moară! strigau căscînd guri negre în sus și sliclîndu-și ochii holbați. Să moară!

Osînditul din mijloc era slab, moale, învins de durerea trupului nemernic omenesc moțăia atîrnat în cuie. Ridică fruntea și durerea adîncă jalea iubirea trădată amare lacrimile omului bun, mișcă buzele uscate către nouri plîngînd încet ca o femeie:

De ce m-ai părăsit de ce m-ai părăsit

N-am ridicat sabia uite-mă ei nu știu că mor pentru ei în vecii vecilor nu vor crede decît puțini nici aceia decît eu

Tată Tată nici eu nu cred

De ce m-ai părăsit, de ce mor eu ca să-i izbăvești parcă tu ai să-i ierți de boală de moarte de răutatea lor de valea plîngerii a scrișnetului a blestemului? De ce mor? De ce mor?

Uite-mă cu mîinile străpunse, cu picioarele gleznele sfărîmate mă doare Tată și nu cred în tine. Nu știu.

Durere aproape dulce plăcută culme hotar al morții

Jos copiii jucau zaruri.

Osînditul dintr-o parte nu mai putea răsufli și curgea sînge din el și murdărie și lacrimi.

Osînditul din cealaltă parte mai puternic vedea departe cetatea deasupra nourii învolburarea volbura spiralele cerului cenușe sus cenușe jos între ele focul durerii mele

Uite mă ucide spaima!

Invățătorule, sfînte, Doamne, nu pari a suferi ia-mă cu tine în rugăciunea ta nu te văd urlînd ca noi ia-mă cu tine încotro te duci, oriunde, căci

Mi-e frică aicea pe cruce singur.

Din agonie și din adîncuri urcînd din fîntîna morții îi zise chinuitul cu tîlc așa:

Cînd voi intra eu în împărăția cerurilor, vei intra și tu

Și privi cerul învolburat rece nepăsător bătea vîntul căzu de sus o mare cută perdea zid prăbușire de întuneric.

Acestea se întîmplă în fiecare zi".

— Ei, ce spune-ți de asta? Întrebă directorul. Și cînd l-am descusut, de unde-i vin asemenea idei și sentimente, știți ce mi-a răspuns? Așa, cu aerul lui încăpățînat, i-l știu foarte bine.

— Ca un catîr, zise domnul Dabija.

— Exact! Ca un catîr! Știți ce mi-a spus? Că i-a venit dintr-o gravură de Rembrandt! Cum poate să-i sugereze cuiva o gravură de Rembrandt asemenea lucruri? Să nu vă supărați, dar eu cred că ar trebui să-l țineți acasă, sub îndeaproape supraveghere: e un copil absolut anormal. A făcut o scenă de isterie profesorului de dexterități, domnul Voicu, om serios și așezat, care-i învață pe băieți să facă modele de lemn, ornamente de hîrtie colorată, să traforeze, ețetera. Zilele trecute, domnul Voicu a adus în clasă o pasăre ca s-o împăieze

în fața elevilor. Elevul Dabija s-a repezit la profesor, insultîndu-l, făcîndu-l criminal, a vrut să-l trîntească de pe catedră și să-l bată!

Pius Dabija se întoarse acasă la țară, adus de taică-său. În lungul și taciturnul drum cu trăsura, tatăl și fiul nu vorbiră decît atît:

— De ce ai sărit la domnul Voicu? Întrebă tatăl.

Puiu murmură:

— Era încă vie pasărea.

Domnul Dabija nu răspunse nimic. Dar avu o mare conferință cu mama lui Pius, acasă; concluziile fură că băiatul are să facă restul liceului acasă; și că trebuie să i se dea o educație mai bărbătească. Asta era ideea domnului Dabija, care declarase:

— Un om din secolul al douăzecilea trebuie să aibă o educație practică, virilă. Am să-l duc la vînătoare în toamnă. Și am să-l pun să se ocupe de moșie alături de mine. Cred că pînă la urmă tot fac din el un om practic.

VI

Puiu Dabija stătea întins la pămînt, cu spatele pe lutul uscat și zgrunțuros, și se uita printre gene la soare: din cînd în cînd, între două orbiri, zărea cercul alb purpuriu înconjurat de țîșnituri de raze dureroase pentru ochi. Simțea razele cum îi intră în corp, și-și închipuia că le simte cum îi trec prin carne și oase și intră în pămînt. Aerul tremura de căldură; sălciile luceau cu frunzele lor de argint încălzindu-se în bătaia soarelui; Dunărea aluneca la vale, plăci de argint după plăci de argint, sub apăsarea soarelui alb. Puiu întoarse capul: văzu lăcustele cenușii-argintii cum sar prin iarba rară și uscată. Ridică și mai sus capul; speriat de mișcarea aceasta, un șarpe sur se depărta, fișîind cu solzii pe pămînt și scoțînd spasmodic limba despicată. Dar Puiu Dabija nu se uită la el. Nici la văzduhul de o adîncime imensă, în care navigau încet niște nori străvezii, destrămați; un ceas, sau poate două ceasuri, se uitase la acele înălțimi sau adîncimi nețărîmurite, unde norii păreau că stau, iar deasupra lor, aici, pămîntul plutea și aluneca încet, și el, Pius, cu brațele desfăcute, plutea deasupra abisului ca o pasăre. Dar acum nu se uita decît la groapa plină de forme masive de lut, unele întregi, altele crăpate de căldură, altele cu totul prăbușite și risipite. „Asta trebuie? Sigur că

asta e? se întrebă el, cu strângerea de inimă care-l urmărea neconținut, pretutindeni. Nu știu nimic; trebuie să învăț; nu mi-am făcut datoria. Nu, nu mi-am făcut datoria." Se ridică și se duse să se spele; era în pantaloni scurți, plin de noroi, asudat, murdar și pe spate. Se cufundă în mîlul de la mal pînă la genunchi; apoi se aruncă în apa grasă, gălbuie. Pe urmă se întoarse să se usuce la soare, mergînd anevoie prin mîlul care plescăia și fleșcăia ca o gură de leviatan care mestecă: apa era groasă, mîlul cald, alunecau țînțari și gîze pe fața apei, lipitorile așteptau hrană în întunericul cafeniu al undeii, un șarpe de apă înota, cu capul deasupra, mai încolo, pe mal, o cireada de vite stătea în apă, unele culcate, altele pînă la genunchi, izbindu-și șoldurile cu coada ca să gonească tăunii sîngeroși care le înțepau. Mai departe scliceau în lumină frunzișurile metalice ale plopilor, și se simțea cum se încălzește în soare pămîntul întreg și nesfîrșit, cu povara sa de vietăți, de păduri, și fluvii și orașe.

De peste dîmb se auzi dupăit de copite și sosi călare, cu încă un cal după el, Gherasim, vătaful de la curte. Era în flanelă și pantaloni, altminteri desculț, și călărea pe deșălate, lung, costeliv, numai oase și vine, și cu o mutră tristă, morocănoasă.

— Gherasime! strigă Puiu Dabija. Te duci la curte? Așteaptă!

Gherasim se opri și descăleca. Îl ajută să prindă calul și să-i pună căpăstrul și Mul pe care Gherasim le ținea în mîna stingă, împreună cu un ciomag. Porniră apoi împreună, Gherasim posac, el știa de ce, și Puiu Dabija întunecat de veșnica apăsare sub care suferea, a conștiinței că n-a făcut tot ce-ar fi trebuit. (De ce *trebuia*, *ce anume* trebuia să facă, în detaliu n-ar fi putut spune.) Se ținea greu pe cal, fără scări, și cu mîntea departe; nu ca Gherasim care-și mîna calul cît putea și sălta ușor în ritmul galopului. Puiu Dabija îl ajunse din urmă mai încolo, cînd drumul se îngustase, și cînd Gherasim se oprise ca să stea de vorbă de sus de pe cal cu un țăran pe care Puiu nu-l cunoștea. Omul nu ridica ochii la Gherasim; se uita la genunchiul lui osos în pantaloni peticiți. Era un om negricios, cu mustața neagră, mic și vînos. Cînd îi ajunse și se opri lîngă ei, Pius îl auzi pe vătaf că spune:

— Te juri că n-ai tras?

— Mă jur, mă! să mă bată Dumnezeu, zise omul de jos, mereu fără sase uite.

Gherasim voia să spună ceva, dar îl văzu pe Pius, se opri și-l rugă:

— Dați-i înainte, dom'le Puiule, nu m-așteptați pe mine.

Și trase de frîu să-i facă loc să treacă. Pius porni înainte la trap. Îl luase de Gherasim, cînd acesta îl ajunse la galop, gîfîind.

— Ce-aveai cu ăla? întrebă Pius într-o doară.

— E ăl mai mare *branconer* din sat - zise cu ură Gherasim - și astă-primăvară a tras în mine din tufiș, mi-a umplut picioarele de alice!

Începu să rîdă:

— Și eu îl împușcasem cu alice în picioare și-n c..., acu-s doi ani! Da' eu eream în dreptul meu, zise Gherasim redevenind serios. E pădurea boierului, și o păzeam. Ce, e pădurea lui? Ce caută să vîneze în ea? Da' i-am tras o mamă de bătaie...

— Cînd l-ai bătut? întrebă Pius, mașinal.

— Acușica! rîse Gherasim și mai tare.

— Cum? Adinioarca? De-aia mi-ai spus să nu mă opresc?

— Păi sigur - zise Gherasim zîmbind - mă dădea în judecată și te puneam martor pe dumneatale, și nu mințai, și intra neică Gherasim la pușcărie! Te cunosc eu pe dumneatale, cucoane Puiule: dc aia m-am ferit, că de bătut trebuia să-l bat!

Și rîse iar, mulțumit și obosii; dar Pius se întunecă și nu mai suflă o vorbă pînă ajunse acasă.

Din primăvară pînă în vară, cînd împlinise șaisprezece ani, arma-tele lui Hiller ocupaseră Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia și Franța, iar pe Dunăre nu mai treceau decît remorchere și șlepuri germane și ale aliaților celui de-al treilea Reich. Tînărul Dabija începu să aibă aerul trist cu care avea să rămînă definitiv. Dar nimeni nu observă asta. Domnul Dabija era disperat: rămăsese poate singurul proprietar din județ care nu prospera dc pe urma contractelor de livrări dc cereale către Germania: griul se făcea prost, țăranii se duceau să lucreze pe alte moșii, datoriile din anii crizei celei mari, ncinlrată sub legea conversiunii, apăsau greu, moșia se micșorase mult, via fusese distrusă de un parazit.

Într-o dimineață de toamnă, domnul Dabija, care în ultima vreme era întunecat și părea chinuit, cu accese nelalocul lor dc veselie silită, îl trezi devreme pe fiu-său. Tatăl avea jambiere dc piele și bocanci, tobă, centură cu cartușe:

— Hai, sus! Sus! Mergem!

Pius îl urmă, taciturn, mult mai puțin vesel decât Cezar, prepe-iiarul, care alerga cu nasul în pământ, agitat. Cu puștile în mână, cei doi vânători petrecură toată ziua prin coclauri, peste miriști, prin păduricile de tei și de ulmi. Dar numai domnul Dabija trăgea. Trăgea bine și era mândru de asta.

— Am ochiul precis, zicea el, umblînd printr-un cîmp mlăștinos unde Cezar adulea și alerga nervos de colo pînă colo. Am ochiul precis, și cred că asta vine din întorsătura mea de spirit, practică, pozitivă: îmi trebuiesc fapte, cifre, date exacte; și pac! le-am prins.

Ochiul unic și roșu de deasupra orizontului apusean îi aținea, imens. Mergeau într-acolo, trăgîndu-și după ei umbrele interminabile.

— Așa trebuie să te înveți și tu - spunea educativ domnul Dabija - nu să te eschivezi de la realități, de la obligații, de la datoriile de cetățean și proprietar, cum te eschivezi de la trasul unui cartuș într-o becață. De ce n-ai tras nici un foc? Ce, ți-e rușine să tragi alături? Trebuie să începi o dată. Să nu tragi în mine, sau în cîine; restul e liber!

Și începu să rîdă, dar amuți brusc: Cezar ponta, cu o labă în sus. Se apropiară amîndoi; Cezar sperie pasărea, care zbură prin fața lui Pius.

— *Â vous!* răcni domnul Dabija.

Pius ochi aproximativ și trase: nimic. Domnul Dabija smuci pușca în sus și trase cu o promptitudine nemaipomenită: pasărea căzu, Cezar veni cu ea în gură.

— La picior! La picior! strigă la el domnul Dabija, furios, apoi luînd mica vietate înșingerată din colții cîinelui, mormăi: Pe toate le strică așa! nu se poate stăpîni cînd simte sîngele în gură. N-ai tras rău. Nu închide ochii cînd apeși pe trăgaci. Și păstrează-ți capul limpede și...

„Tu numai aici ai capul limpede”, îi spunea Pius în gînd, cu amărăciune, fără să mai asculte ce zicea taică-său: se gîndea la altceva, la o formă de umăr pe care-o văzuse la o țarancă și la picioarele ei masive, cu glezne groase dar perfect modelate, parcă erau gata cioplite în marmură și lustruite. Nici nu-l auzea pe taică-său, și nu era atent nici la păduricea prin care treceau, cu luminișuri aurite de focul asfințitului. Deodată domnul Dabija îl opri, îi făcu semn să tacă, cu degetul pe buze, apoi îi arătă, sus pe o

creangă, o pasăre negricioasă, și făcu gestul de-a pune pușca la ochi, holbîndu-se convingător la fiu-său. Pius, absent, ochi pasărea și trase. Auzi ceva căzînd la cîțiva pași de el.

- Bravo! strigă domnul Dabija. Bravo!

Se apropiară amîndoi, cu cîinele. Pius văzu pasărea jos: era sfirtecă, strică, cu pene rupte, găuri înșingerate, ciocul deschis din care curgea sînge. Cu două secunde înainte, fusese vie și desăvîrșită, cu forme armonioase, rotunjite, zvelte, curgînd una într-alta și una dintr-alta, făcută parcă din fluid, și pufoasă, cu luciu mătăsos. Acuma, o zdreanță neagră plină de sînge. *

— Asta e un sturz, zise domnul Dabija aplecîndu-se și ridicînd pasăruica; îi smulse capul cu o mișcare bruscă și i-l aruncă lui Cezar. Clanț! făcu Cezar, prinzînd-o din zbor.

Pius se întoarse, tresărind, dar era prea tîrziu; văzuse,

în noaptea aceea, doamna Dabija veni la fiu-său în odaie și-l găsi culcat pe podea, lîngă pat, și bătîndu-se cu fruntea de scinduri.

— Ce e cu tine? exclamă ea, speriată.

— Nimic, rosti el cu glas sufocat. Nimic.

Se ridică și se așeză pe pat. Doamna Dabija nu-i putea vedea fața și ochii, dar i se păru că e ceva în neregulă.

— Ce e cu tine? întrebă ea.

— Mi-e rușine, gemu fiu-său, cu un geamăt de plîns. Și-mi pare rău, îmi pare rău, îmi pare rău...

— De ce? întrebă doamna Dabija.

El îi spuse.

Doamna Dabija ascultă, uimită: „Ce sensibilitate bolnăvicioasă arc copilul ăsta! se gîndea ca cu dezolare. Ar fi trebuit să-l trimit la un colegiu în Anglia, să-l bată bine și să-l facă dur, bărbat”. Dar dacă n-avusesc bani, ce să facă?

— Ai nervii foarte sensibili - șopti ca făcînd efort să-l înțeleagă - ai nervii foarte sensibili, puiul mamei, că ai crescut prea repede și ți s-a decalcificat sistemul nervos. O să-ți trebuiască niște injecții tu calciu, și-o să-ți treacă. Ascultă, Puiule, vreau să-ți spun ceva: dar ești în stare să mă ascuți?

— Da, suflă Pius. Se întinsese în pat și maică-sa se așeză lîngă el, cu coatele pe genunchi.

— Ascultă, tu ai vorbit cu tata azi la vînătoare? Nu ți s-a părut cam... nu știu cum? Sînt îngrijorată, puiul mamei, de tata; a avut

atîtea necazuri în anii ăștia, încît nu mai știu cum să-l ajut. Înțelegi tu; tata e un om excepțional, un om *cu totul* excepțional, și trebuie ajutat. Dacă nu-l ajutăm noi, tu și cu mine, cine să-l ajute? Toți ceilalți sînt invidioși pe el; își bat joc de el ca să nu trebuiască să-l admire; toți îi sînt dușmani. Și a început să nu mai reziste. Rar au existat oameni care să se consacre ca el unei singure cauze, toată viața; nu-l vezi? Nu bea, n-a avut aventuri cu nici o femeie de cînd sîntem împreună, n-a jucat cărți, nimic-nimic, decît moșia și numai moșia. Dar acuma parcă-l simt că nu mai poate. Nu-l vezi cum se silește să rîdă, să pară vesel? Îmi rupe inima! Ce e de făcut? Știi ce m-am gîndit? Să-l conving să înoate, înotul e foarte liniștitor pentru nervi, și să facă un pic de sport, de mișcare; să mergem la pescuit; și o să-i fac și niște lecturi, să-i armonizez spiritul, că tare e chinuit, săracul. Ce crezi? E bine?

„Ești nebună! Mai nebună ca el!” îi răspunse Pius în gînd. Dar cu gura îngîmă:

— Da, sigur că e bine.

— Mă ajuți? Îmi promiți? Întrebă doamna Dabija.

— Da, gemu Pius. „E îndrăgostită de el; nu există nimic altceva; eu, nici atît. Sînt singur. Ce prost e să fii gol, descoperit, fără apărare de nicăieri. Ce bine ar fi să fim de marmură, sau de bronz; ce ușor am avea suflete puternice și mari.” Aștepta să plece maică-sa, să-l lase în pace; dacă tot singur era, să-l lase măcar singur.

Intr-una din zilele următoare, se aflau toți trei într-o luntre pescărească și vîsleau pe baltă; dincolo de un grind de nisip pe care creșteau sălcii, curgea Dunărea largă și lucie. Soarele aproape de zenit încingea aerul și-l făcea să vibreze deasupra apelor. Numai cînd barca intră între sălcii, simțiră răcoare. Erau niște sălcii înecate, din care nu rămăseseră afară decît coroanele. Țineau umbră, o umbră verde, străvezie; barca aluneca printre ele, și Pius simțea cum îi mîngîie fața și umerii goi ramurile lor mlădioase, cu atingerea ușoară. Ședeau alături, el și cu tată-său, și trăgeau fiecare la cîte o vîslă. Doamna Dabija, cu o pălărie mare de paie pe cap, ținea cu o mîină cîrma și în cealaltă o carte din care le citea:

— „...*Vai, Simmias! Greu voi convinge pe ceilalți oameni că nu socotesc o nenorocire soarta mea de acum, dacă nici pe voi, înfricoșații, nu vă pot încredința că eu nu trec azi prin clipe mai grele decît am trecut în viața de pînă acum. Pe cît se pare, cu sînt pentru voi*

mai prejos decît lebedele, în ce privește darul profetic. În adevăr lebedele, cînd simt că au să moară, cîntă mai mult și mai frumos ca oricînd, vesele că se vor duce la zeul căruia îi slujesc. Iar oamenii, fiindcă se tem de moarte...”

— Ar trebui construit un rezervor de apă și o cameră de baie nouă - zise domnul Dabija - asta e prea nepractică.

Avea un aer absorbit și absent; congestionat de căldură, se uita în gol, cu ochii tulburi.

— Da, dragă, murmură blînd doamna Dabija și continuă:

• — „...*fiindcă se tem de moarte, le ponesc și pe lebede, zicînd că ele atunci își jelesc moartea sau cîntă de durere. Nu bagă de seamă că o pasăre nu cîntă nici măcar cînd îi e foame sau frig, sau e apăsată de vreo altă suferință...*”

„Eu am să lucrez și cînd am să fiu apăsător de suferință; oricînd; în fiecare zi a vieții mele”, se gîndea Pius.

— „...*nici privighetoarea, nici rîndunica, nici chiar pupăza despre al cărui țipăt se zice că e un eîntec de jale. Eu cred că nici acestea, nici lebedele, nu cîntă un eîntec de durere...*”

Pius vîslea cu ochii închiși, obosit, sufocat de căldură; simțea murmurul apei pe lîngă luntre, alunecarea imensă a fluviului dincolo de grindul cu sălcii, parfumul dulceag al sălciilor și visa forme de piatră lucioasă, albe pe cerul albastru. Îl adormea lectura monotonă a doamnei Dabija:

— „...*ci dimpotrivă mi se pare că ele fiind inspirate de Apollon, simt de mai înainte că se apropie de fericirile lumii lui Hades...*”

„Nu-mi trebuie fericirile lumii lui Hades. Vreau să muncesc, să fac două mii de statui, și pe urmă să dorm”, se gîndea Pius.

— O s-o fac chiar în vara asta, zise domnul Dabija, pe un ton provocator.

— Ce, dragă? Întrebă blînd doamna Dabija.

El îi răspunse iritat:

— Cum ce? Ce întrebare stupidă! Odaia de baie!

Ultima silabă o înghiți, căci barca se izbise de un ciot de salcie și cei doi vîslași mai-mai să cadă pe spate, iar doamna Dabija în genunchi.

— Cîrmăște! exclamă enervat domnul Dabija. Nu mă interesează moartea lui Socrate, dacă trebuie să mă înec și cu!

— Eu cîrmesc, zise cu dezolare doamna Dabija, dar barca alunecă mereu spre stînga!

— Păi cîrmește așa ca să meargă drept! răcni indignat domnul Dabija.

Soarele vertical îi ardea, îi cocea; le era sete; uitaseră de cînd tot se plimbă pe-aici, toți trei absorbiți de gîndurile lor sau în lectură, și într-o absență de spirit care le era comună deși nu din aceleași motive; mai ales domnul Dabija clocotea de furie fără motiv, și abia aștepta să găsească un pretext. Începu să tragă din răsputeri cu vîsla lui, de vedea negru în fața ochilor. Mașinal, fiu-său trăgea și el tare, fără să se gîndească la ce face. Domnul Dabija, repede sleit de putere, simți cu ură subită cît de tare e fiu-său, care nu părea să facă efort. Și chiar atunci doamna Dabija zise, și mai dezolată:

— Uite: iar se duce alandala! Fiindcă Puiu trage și tu nu tragi!

— Puiu trage și eu nu trag! Puiu trage și eu nu trag! Începu să zbiere domnul Dabija, ritmîndu-și vîslitul cu totul nebunesc, din ce în ce mai tare și mai repede, pînă vîsla se rupse și domnul Dabija căzu de-a-ndărăteala în fundul bărcii, cu picioarele-n sus, și costumul de baie pîrîi și plesni în șezut; barca se rotea încet, în voia apei. Galben, domnul Dabija exclamă încă o dată: Puiu trage și eu nu trag!

— Vai de mine, începuse doamna Dabija, rîzînd scandalizată la vederea costumului de baie plesnit unde nu trebuia; dar se opri, cu mîna la gură, cînd își dădu seama ce tulburat e domnul Dabija, care nu mai spuse un cuvînt pînă ajunseră acasă, și acolo se închise în biroul său. Abia după un sfert de oră de rugăminți prin ușă o primi pe nevastă-sa.

— Ce-i cu tine? întrebă ea alarmată, luîndu-l în brațe.

— Nimic, ce să fie, zise pe un ton tragic. Nimic. Sînt un om sfîrșit. Nu mai am pe nimeni. Nici măcar soția mea și copilul meu nu mă mai respectă. Și voi v-ați aliat cu toți bandiții de pe lumea asta care vor să-mi distrugă nervii, să mă ruineze, să mă persecute pînă-mi dau sufletul!

— Vai, cum poți vorbi așa? țipă doamna Dabija speriată, începu să plîngă, îi căzu în genunchi; îl rugă s-o ierte, îi spuse că trăiește numai pentru el, că ea n-ar vrea să trăiască dacă nu i-ar fi lui de nici un folos, și se repezi afară să-l aducă pe Pius de braț, mirat și lăsîndu-se greu:

— Mișcă-te, elefantule! Mișcă-te, măgarule! exclama ea, plîngînd și împingîndu-l de umeri. Cere-i iertare lui tată-tu! Cere-i imediat iertare!

Urmă o secundă de tăcere:

— Sigur! - zise cu amărăciune domnul Dabija - dumnealui nu se gîndește decît să modeleze femeii goale! Nici nu-i pasă de tot ce e serios în viață! Cît despre noi, putem muri: nici n-o să clipească din ochi! Numai pentru el trăiește, cu un egoism feroce, nemilos! Lasă că există o pedeapsă a destinului! Ieși afară!

Pius ieși afară și se duse să se plimbe singur pe cîmp. Începuse să lie bărbat, și stătea singur aici la țară; să le facă curte la slugi, căroră Ic era frică să nu fie pedepsite și gonite dacă nu-i făceau pe plac, îi era rușine. Se frigea nopțile treaz; pe urmă înota ceasuri întregi în fiecare dimineață; sau alerga pe cîmp, ca acuma, să-i treacă.

Curios lucru, nu mult după aceea, tot domnul Dabija îi spuse într-o zi nevaste-si:

— Șui că Puiu a început să aibă simț practic: mi-a făcut un plan destul de bun pentru odaia de baie. Puiule, ia vino încoace!

Era calm, senin, de parcă niciodată nu s-ar fi întîmplat nimic.

— E bun planul tău, dar fereastra asta trebuie pusă mai încoace, și asta să nu existe deloc.

Puiu Dabija se uită fix și rece la tată-său și spuse scurt:

— Atunci fă-l tu cum îți place.

Și-i întoarse spatele și plecă. Domnul Dabija rămase cu ochii la el și apoi și îi spuse doamnei Dabija, cu un aer tragic:

— Asta parcă n-ar fi copilul nostru.

Iar doamna Dabija începu să plîngă.

— Hai, nu te mai văicări atîta, zise nervos domnul Dabija. Desenez eu planul; du-te și spune-i zidarului să astupe fereastra aia.

VII

Fereastra fu astupată, apoi redeschisă, de patru ori; cealaltă, mutată de trei ori. Zidarul era plătit cu ziua; nu-i păsa. Dar Pius o întrebă o dată pe maică-sa pe un ton de iritare cu greu stăpînită:

— De ce tot schimbă? De ce tot începe ceva și se lasă imediat și se apucă de altceva?

— Tu nu-ți iubești tatăl așa cum ar trebui să-l iubești - zise trist doamna Dabija - și nici nu știi că el și cu mine numai pentru tine trăim. „

Pius tăcu și nu mai vorbi niciodată cu nici unul din ei, decât lucruri indiferente, și întrebă

Anul viitor, 1941, domnul Dabija se duse la vărul nevastă-si Dim Cozianu, la București, și-i ceru să facă ceva ca băiatul să nu fie luat în armată.

— Unul am, și el o să-mi moștenească numele și moșia, zicea domnul Dabija pe obișnuitul său ton grav, aproape tragic.

— Am înțeles, domnule; se aranjează. Și ce faci cu el? Ce vrea să studieze?

— Agronomia; el vrea să se facă sculptor, dar o să-l fac să-și vîre mințile în cap! declară amenințător domnul Dabija.

— Fă-l, domnule, arhitect, rîse Cozianu; după război o să fie atîtea case distruse, încît o să facă avere arhitecții. Fă cum vrei, în fond; dar eu în locul dumitale l-aș face arhitect.

Domnul Dabija se întoarse la țară hotărît să-l facă arhitect pe fiu-său, și să-l trimeată în Italia; dar doamna Dabija era de părere că numai o educație nordică va face din el un om întreg; astfel că în 1941, Pius Dabija se înscrie la o academie de arhitectură din nordul Germaniei. Armatele lui Hitler invadaseră Iugoslavia, Grecia, și acum intraseră pe teritoriul Uniunii Sovietice și se apropiau de Moscova.

Din 1941 pînă în 1943, Pius Dabija își luă toate examenele și obțină diploma; îl știa pe dinafară pe Vitruviu, citise *L'arte edificatoria* și *De re aedificatoria* ale lui Leon Battista Alberti, fragmentele lui Francesco di Giorgio în *Lettere sanesi* ale lui Della Valle, *Della'architettura* de Sebastiano Serlio, și *Viețile* lui Vasari, și pe Winckelmann și pe Burckhardt; dar, în afară de asta, urmă ca auditor cursurile conservatorului de muzică, mai ales cursurile de armonie și contrapunct; luă și lecții de orgă, și, în 1943, obțină să lucreze în atelierul cunoscutului sculptor și profesor la Academia de arte din Berlin, Balthasar Brustkasten. Profesorul Brustkasten (după obiceiul german, toată lumea îi spunea *Herr Professor*) îl ținu o jumătate de an pe acest tînăr extrem de promițător, dar relațiile dintre ei ajunseră

„**ii-mu**” le repede la o criză, care izbucni într-o noapte cînd profesorul lăsa un grup de gazetari străini. Profesorul era un bărbat mai mult •tund decît înalt, cu fruntea bombată și plină de creșuri, cu fața brăzdată, fălci pătrate, părul cărunt dat peste cap și lung, o figură energică și genială. Umblă peste tot cu gazetarii, în halatul său alb, vorbind numai el și tot timpul. Era seara.

— Pofțiți, domnilor, zicea profesorul, arătîndu-le calea, și pe un ion energic, jovial, întrucîtva asemănător cu jovialitatea și dinamismul profesional al unui medic: Pofțiți: aici e sufrageria, unde o să ședem după ce vedeți tot; ce părere aveți de masă? E dintr-o singură seîndură. Faimos stejar bătrîn, nu?

Scîndura era groasă de zece centimetri, lată de un metru și jumătate, și lungă de opt metri: uriașă. Gazetarii se uitară la ea și la cele douăzeci și patru de scaune dimprejur, pe urmă iarăși la placa mesei.

— Cît cîntărește? întrebă cineva.

Profesorul Brustkasten rîse, mîndru și satisfăcut:

— N-am cîntărit-o, dar are sigur cîteva sute de kilograme. Asta e locul meu, cu spatele la cămin, cum îi șade bine unui bătrîn ca mine, ha-ha, ho-ho! Căminul este acoperit cu această *mantelpiece* ' toată din aramă.

Gazetarii se uitară la căminul de aramă în care ardeau bucăți mari de lemn; apoi la birnele groase ale tavanului. Această casă preistorică și pădureață era construită numai de cîțiva ani, de cînd profesorul se bucura de aprecierea oficială a lui Adolf Hitler, iar căminul medieval era combinat cu încălzirea centrală și apa de la robinet.

Profesorul îi pofți în salon, să se așeze în fotolii mari și adînci și moi capitonate în stofă de culoare nedefinită, între pereți vîruiți, goi, pustii, și iar sub birne, și iar în jurul căminului; deși exista căminul și focul din cămin și un calorifer bine ascuns, încăperea era pustie și rece.

— Asta cînd ați făcul-o, domnule profesor? întrebă unul din gazetari, arătîndu-i o statueta de vreo șaptezeci de centimetri înălțime, în marmură gălbuie: Leda așezată pe un soclu și ținînd lebăda între genunchi; Leda avea un zîmbet viclean și candid, și dacă cineva n-ar fi cunoscut mitul Dioscurilor, n-ar fi putut jura că scena e cu

¹ Consola de pe cămin.

siguranță erotică; o subtilă și imperceptibil senzuală ironie stăpînită și numai lăuntrică, se simțea în toată statuia.

— Ha, ha-ha! rîse jovial profesorul. Nu, n-am făcut-o eu, dragul meu domn, asta e o *Leda cu lebăda* de un francez anonim din Renașterea, scumpe prieten, de la jumătatea secolului al XVI-lea; *meine Leda*, *Leda mea*, o s-o vedeți îndată!

Și cu aceste vorbe trecură pe lîngă mica operă de artă, și intrară în atelierul profesorului.

Era o încăpere înaltă poate de zece metri; partea de sus se pierdea în umbră; cîteva lămpi nu izbuteau să facă lumină deplină peste tot; se ghiceau siluete gigantice, oblojite în cearșafuri ude, mișcări greoaie și țapene; lîngă grupul gazetarilor, de sub cearșafurile ude ieșea un picior enorm de lut. Doi sau trei bărbați în halate albastre, doi urcați pe scări, altul pe jos, pierdut între cîțiva coloși nepreciși și oblojiți, se îndeletniceau cu niște treburi misterioase, modelau, poate, sau udau cearșafurile, sau puneau cearșafuri udate proaspăt; nu se putea ști. Fuseseră surprinși de apariția vizitatorilor și a profesorului, și se uitau la ei ca niște bufnițe.

— Iată-o aici pe *Leda mea*, zise simplu dar mereu jovial profesorul, arătîndu-le vizitatorilor o statuie. Nu era de șaptezeci de centimetri, ci de peste doi metri, de marmură albă, de un alb mort, și nelustruită: piatră; era culcată pe spate, cu lebăda între picioare, și cu o expresie extatică sau poate somnolentă pe față, mult mai puțin clară decît a Sfintei Tereza a lui Berenini; dar totul atît de superficial tratat, atît de evident, necerînd nici privitorului atenție la niscaiva propriu răsunset, delicat, puternic și complex, după cum nu-i ceruse nici sculptorului meditație, îndelungă reflexiune și sincera emoție a unui suflet plin de forță și gingășii, de nobile elanuri și de tentații ale abisului: era doar rece, lipsită de senzualitate și de sens, și destul de păgubos și de josnic obscenă. Profesorul însă o privea cu o mîndrie ascunsă bărbătește sub indiferența omului de geniu care spune „de-astea am mai făcut eu, și o să mai fac”. Gazetarii spuseră ceva, epitete calificative, adjective la superlativ, interjecții; cei mai mulți însă zîmbeau rușinat și tulbure, ca în fața erotismului grosolan al unei cărți poștale pornografice.

— Aici e un grup pentru Cancelaria Reichului, dincolo este *Wotan* și *Soldatul*, spunea profesorul. Haideți să vă arăt și caii mei.

Gazetarii se strecurară printre giganții de ghips, ieșiră pe ușă, trecură prin ploaie mărunță și rece pînă la un grajd model, igienic, curat, în care niște cai lucioși și musculoși de culoarea lemnului vechi și a aramei, întoarseră spre ei capetele lor fine, cu ochi vii și calzi.

— Ha-ha! Ho-ho! *Junge, Junge!*¹ tuna jovial și wagnerian profesorul bătîndu-i pe gît.

— Ei, și acuma, domnilor, poftiți la masă! exclamă el și-i conduse îndărăt în sufragerie, unde le gustă uimirea admirativă în fața purcelului care se frigea într-o frigare sub cămin, și a outoiașului de bere pus pe o capră de lemn în mijlocul mesei.

Peste cîteva ore (se făcuse noaptea tîrziu), profesorul Brustkasten își conduse musafirii pînă la mașini. Vorbeau toți prea tare și rîdcau prea zgomotos și fără motiv. Profesorul le făcu semn din mîină pînă-i văzu plecați, apoi se-ntoarse, fredonînd, trecu prin toată casa și, cînd dădea să urce în odaia lui, la etaj, și stinse lumina în salon, văzu un fir de lumină slabă pe sub ușa de lîngă cea a marelui atelier: era ușa spre atelierul cel mic, unde lucra profesorul la primele proiecte, la studii, și unde ținea curs cu elevii favoriți. Profesorul deschise ușa și intră. Un tînăr de vreo douăzeci de ani, deosebit de spătos și foarte scund, cu o ceafă de taur și picioare groase și scurte, lucra la o statuie de lut. În fața lui, pe o estradă, ședea un model gol, un om voinic, cu păr cărunt pe pieptul lat și pe stomacul proeminent. La intrarea profesorului, tînărul întoarse capul și-l privi pe profesor peste umăr, cu ochi limpezi, cenușii, care se-ntunecară în aceeași clipă în timp ce obraji se înroșeau.

— *Abcr, Herr Dabischal* exclamă sever profesorul. Ce cauți dumneata aici? Ce faci?

Mai înainte cu vreo cîțiva pași și se uită la statuia de lut. Era un Slav care-și privea cătușele cu ochi de întuneric în golurile adinei de sub sprincene, încordîndu-și brațele grele, mase de musculatură colosală. Statuia n-avea un metru, și era mai gigantică decît coloșii de ghips de șase metri de alături. Profesorul simți asta fără să și-o spună și-l pătrunse un val de iritare. Se uită la model, la Dabija, iarăși la statuie. Nu-i plăcea statuia. Era foarte bună anatomia, dar efortul acesta, sentimentul de încordare cumplită a unei forțe nimicitoare

¹ Băiete, băiete!

dacă n-ar fi oprită de frîne și cătușe la fel de puternice, nu-i plăcea, îl enerva, îl tulbura, îl făcea să nu se simtă în apele lui. Se răsti la model:

— Și dumneata, Muller, ce cauți aici? Nu știi că numai eu am dreptul să te țin noaptea? În ce hal ai să fii mâine dimineață? Ia suflă! Iar ești băut! *Wieder sind Sie angesoffen!*¹ Pleacă imediat, și să șui că dacă se mai întâmplă o dată, poți să-ți cauți altceva de făcut decât să-mi stai mie model! Și dumneata, domnule Dabija, te rog, poștește alături: trebuie să stăm de vorbă.

Și așteptă, glacial, pînă modelul își puse gioarsele de haine și ieși, și Pius Dabija după el.

— *Gut'Nacht, Herr Pro/essor*², îngîină, gîrbovit de mîhnire, bătrînul Muller.

— *Heil Hitler!* măcăi profesorul și închise ușa după el, se întoarse în salon și-i făcu semn lui Dabija: *Setzen Sie sich.*³

Pius Dabija se așeză, și profesorul se mai uită o dată la el: „Proastă rasă, se gîndi profesorul. Picioare scurte, lățimea asta nemaipomenită, părul negru, capul rotund, mai ales craniul rotund: rasă alpină, *dufchaus ungermanisch* \ De aceea îl și emoționează așa sclavii”.

— Spune-mi - începu profesorul destul de calm - de ce te încăpățî-nezi să faci *Sclavul* acela, cînd te-am *sfătuit*, și pe urmă ți-am spus, să nu mai lucrezi la el?

— Nu pot lăsa ceva neisprăvit, murmură Pius, cu ochii în pămînt.

— De ce? Și Michelangelo a lăsat lucruri neisprăvite. Și constructorii de catedrale. Mulți mari artiști germanici au lăsat lucruri neisprăvite, zise profesorul Brustkasten.

— Eu am văzut prea multe lucruri începute și neizbutite sau neisprăvite; nu pot dacă stă în puterea mea, nu pot lăsa ceva neisprăvit, zise Pius Dabija.

Profesorul începu să se tulbure:

— Dragul meu - zise el foarte rece - dar de ce tocmai un Sclav? De ce nu iei o figură eroică?

— Eu cred că și *Sclavul* meu este eroic, murmură tînărul Dabija.

Profesorul rîse sarcastic:

¹ Iar ești afumat!

² Noapte bună, domnule profesor.

³ Șezi.

⁴ Cu totul negermanic.

— Nu e ceea ce numesc eu eroism. Eroul germanic are altă atitudine; nu poate fi încătușat niciodată. *Sclavii* care te-au inspirat pe dumneata, *Sclavii* lui Michelangelo, sînt expresia a tocmai ceea ce **uu** era germanic, ci etrusc, nearian, în sîngele lui! Dumneata de asemenea nu ești copilul unei rase nordice, ești *ein Mischling*, un om cu sînge amestecat, de aceea nu pricepi lucrurile astea. De-acolo și acest interes pentru psihologia sclavului, pentru valori inferioare, nea-i icne! Dar ai trebui să faci efortul de-a te ridica la altă concepție artistică: ai totuși ochii gri, și trăsături destul de regulate; ai desigur, și elemente sufletești capabile de dezvoltare într-o direcție sănătoasă. Îți spun: *Sclavul* dumitale ar putea fi înțeles într-un sens iudeo-comunist! Altfel trebuie să vedem noi lucrurile: uite ce diferență c între *Leda* mea, pur nordică, și acea *Leda* făcută de un metis, *cin Mischling*, germano-negroid, francezul acela dc la 1550!

Pius Dabija se uită drept în fața profesorului și spuse:

— E mai bună aceea! *Leda* dumneavoastră nu e o statuie!

— Dar ce e? întrebă Brustkasten, după o clipă de tăcere.

Pius Dabija se uită iarăși în jos și murmură:

— Nu știu; nu mă privește.

— Dar ce e sau nu statuie, te privește, da? întrebă ostil și ironic profesorul.

— Da, mă privește, zise Pius Dabija.

— Bine, dragul meu domn, cum vrei dumneata; dar te rog să nu te mai consideri din momentul acesta elevul meu; avem păreri diferite despre artă, zise acru Brustkasten, ridieîndu-se.

Pius Dabija se ridică la rîndul lui:

— Bună seara, zise el.

— Bună seara, spuse rece profesorul, fără să-i întindă mîna.

Pius se întoarse și plecă. Profesorul se uită lung după el: „Picioare scurte, mușchi de bestie, și interes pentru sclavi. Un oriental, un balcanic: *Mischrasse, alles-Mischlinge.*”⁴

Iar Pius, ieșind, se gîndea: „Bravo mie: nu mai găsesc acum atelier și model, cu cîți bani mi-au rămas. Dar nu puteam. Nu puteam să-l las. Sînge etrusc. Eroism. Dumnezeule! Țasta e sculptor? Ce lume c asta? Ce caut aici?”

⁴ Rasă amestecată, metiși cu toții.

Tînărul Dabija părăsi a doua zi dimineața orașul nordic și provincial; în drum spre gară se mai uită o dată la imensa catedrală pierdută în ceață, sub a cărei pădure de coloane și sub ale cărei bolți vertiginoase era mai mult loc decît trebuia pentru toată populația orașului vechi; trecu strada mare printre fațade ale Renașterii nordice, înnegrite sub volutele și frontoanele lor cu etaje; în piața mare, pe o coloană, stătea un leu de piatră, scurt în picioare și cu capul de mops, pe care margravul Albrecht Leul îl pusese acolo în anul 1190, cînd ștersese de pe fața pămîntului orașul vecin. Apoi case moderne, vitrine sărace mobilate cu portretul lui Hider în loc de cîrnați și șunci, și cu afișe războinice în loc de ciorapi; oraș nordic, sur, înecat în ceață cu miros de cărbune. Se duse la Berlin, unde stătu cîteva săptămîni într-un hotel din centru. În ultima săptămîină, trebui să se ducă în fiecare zi, o dată sau de două ori în pivnițele transformate în adăposturi antiaeriene. Dar nu era atent la asta: își petrecea toată ziua pe Insula Muzeelor, pînă la ora închiderii, cînd se ducea, amețit, obosit și înfometat, să mănînce cartofi fierți cu cincizeci de grame de came și să bea o halbă de bere fără alcool.

În ultima dimineață, stătu cîteva ore în fața altarului din Pergamon, desenînd pe carnet musculatura și gesturile și capetele zeilor și giganților. Apoi trecu și se uită la poarta orașului Milet, coloane de marmură gălbuie, frontoane frînte, arcade romane pe coloane grecești; de acolo se întoarse încet printre șirurile de lei gălbui de pe cărămizile smălțuite albastru ale aleii procesionale a Babilonului, se opri în fața peretelui albastru pe care umblă gazele și balauri, a turnului zeiței Istar; ieși prin sălile cu artă din Asia Mică, stătu un ceas în fața leilor de bazalt de la Zengirli, și, cînd era afară, în antesală, sub statuia ecvestră a Marelui Elector, lîngă un *Sclav* al marelui Andreas Schluter, auzi urletele sirenei. Se repezi îndărăt, printre oamenii care se grăbeau toți spre ieșire, tăcuți, febrili, pe cînd paznicii strigau:

— Adăpostul e la dreapta! A!o, domnule, nu pe-acolo!

Dar el nu asculta: alergă pînă se opri în fața stelei funerare a tinerei Mynno, lîngă care era statuia unei Venere juvenile, drapată numai în jurul picioarelor, cu șoldurile și torsul cărnose și gracile, și un cap naiv, cu gura întredeschisă, dar nu surîzînd - aproape surîzătoare, nici mirată - aproape mirată, și nu tristă, mai ales nu tristă, dar la fel de neștiutoare de ceea ce se cheamă veselie; o ființă fragedă, de o

naivitate senină și pură. Pius Dabija știa că o văzuse, nu-și dăduse seama din prima clipă, dar între timp simțise din ce în ce mai tare că nebuie s-o mai vadă. Acuma stătea și se uita la ea, și-și aduse aminte și de ceea ce citise în Burckhardt și în Tucicide: războaiele, orașele pustiite și arse, bărbații de la zece ani în sus înjunghiați, femeile și letelc vîndute ca sclave, ciuma la Atena, ura neiertătoare a supraviețuitorilor care încă ucideau și trădau și se războiau, și „cei mai fericiți muritori sînt cei care nu s-au născut, iar după ei urmează fericiții care au murit îndată după ce s-au născut.” Și ființa asta de marmură din fața lui, delicată și fragilă și viguroasă, cu umbra ei de suris copilăros. O emoție pe care n-o mai avusese niciodată îi strînse gîtlejul și-l înecă, ochii i se umplură de lacrimi și murmură, gata să ridă de înduioșare, cu inima strînsă:

— Ce proastă e! Ce proastă e! Ce proastă e...

Și-i curgeau lacrimile pe obraji.

— *Herr! Herr! Sic diirfen nicht hier bleiben!* striga un portar care veni să-l tragă de braț: N-ai voie să rămii aici! Trebuie să cobori în adăpost!

Pius Dabija nu răspunse și se lăsă împins spre adăpost. Stătu acolo, pe o bancă lîngă un șir de bărbați și femei tăcuți, palizi cînd începură să huruie șiragurile de bombe, zguduind pămîntul, tot mai multe, tot mai tare, tot mai aproape. Începu să plouă praf de moloz din tavan, lumina se stinse, și pămîntul începu să zvîncască și să vibreze. O femeie plîngea și ofta:

— *Mcin Gott! Mcin Golt!*

Dar celilalti tăceau: cineva aprinse o luminare.

După sfârșitul bombardamentului ieșiră din pivniță. Aerul era plin de praf, gros ca o ceață, dar uscat, înțepător, cu miros de cărămidă. Trotuarele erau pline de cioburi de geam în care oamenii călcau pînă la gleznă. Și era cald: ardeau casele, cu vâlătuci de fum gros. Străzile erau întrerupte de munți de moloz și dărîmături.

Pius Dabija se întoarse să se uite la muzee. Ardeau. Zidurile erau sparte, ieșeau flăcări mari prin spărturi, acoperișurile erau răsucie, atîrnau pe alocuri în aer, și trîmbe de fum curgeau în sus, fierbînd ca o apă clocotitoare. Acolo fusese altarul din Pergamon, poarta Miletului, poarta Babilonului și strada procesiunilor, statuile omenești ale

¹ Domnule! Domnule! N-aveți voie să rămîneti aici!

² Doamne! Doamne!

zeilor și statuile divine ale oamenilor. Gata. Pius plecă spre hotel, ocolind, căci pe străzile barate de dărîmături prea mari sau de incendii n-avea cum trece. O dată, serviciul de pază, civili cu brasarde și puști în spate, îi făcură semn să treacă pe cellalt trotuar. O echipă scotea ceva dintr-o pivniță. Pius se opri. Doi oameni cu o brancardă ieșiră dintre dărîmături. Pe brancardă era un fel de pachet, cît o valiză mică de mînă. O parte era învelită în stofă. Restul era roz, pudrat cu ceva cenușiu: praf. Eră o bucată de trup omenesc, poate un trunchi. La capătul străzii, un om striga (vocea îi era mică în depărtare și în huruitul și vuietul incendiilor și prăbușirilor):

— *Fliegeralarm! Fliegeralarm!*

— *Erhat die Nerven verloren*², zise calm cineva lîngă Pius.

Pius pomi mai departe.

vm

Unui om care are nevoia de-a face lucruri durabile și de-a trăi într-o lume durabilă, mai ales cînd spaima din copilărie, în fața nimicniciei, a spectacolului vieții deșarte și a comediei triste a părintelui său, i-au mărit această nevoie de realitate permanentă, pînă la a o face demonul vieții sale, ca lui Pius Dabija, războiul, distrugerea vieților omenești și a lucrurilor cărora le-a fost insuflată viață, nu-i poate produce decît desperare și boală a sufletului. Pius Dabija se întoarse în țară cu trenul și primul lucru pe care-l văzu în gara Arad fu un șir de vagoane arse și ciuruite de gloanțe, lîngă niște gropi mari de bombe din care ieșeau șine strîmbe și rupte. Ajunse acasă și petrecu sfîrșitul lui 1944 și începutul lui 1945 într-o stare de apatie aidoma cu aceea a unei grave boli mintale.

— Ce e cu el? Ce-a făcut acolo? S-a îndobitocit! exclama desperat Dabija. Dar în curînd veni reforma agrară și domnul Dabija avu alte griji. Puse pe numele lui fiu-său jumătate din moșie. Amîndouă jumătățile fură împărțite țăranilor pînă la limita prescrisă de lege. Domnul Dabija stătea seara la masa din sufragerie, după cină, și

¹ Alarmă aeriană.

² Și-a pierdut cumpătul.

îngălbenit, încărunțit, se uita absent la fața de masă. Opera mea. Opera unei vieți întregi, repeta el pe un ton șters, obosit.

Pius îl privea cu groază. Îi era prea groază ca să-i mai fie milă. Se gîdea: „Poate că și ce-am să fac eu o să fie la fel de derizoriu și van, cum e ce i se pare lui că a făcut.” Și, după aceea, în nopți fără somn, bolnave, vedea iarăși golul. „Nu se face nimic: tot trebuie muncit, ca și cum ar fi sigur că nimic nu piere”, se gîdea el. Dar cum? Ce avea să facă, și cum?

Desperarea domnului Dabija ajunse la culme cînd află că fiu-său, abia major, vînduse partea lui de moșie la un preț de nimica, și plecase la București fără să spuie.

— M-a trădat! striga el ridicînd pumnii, pe cînd doamna Dabija plîngea fără să știe prea bine de ce. M-a trădat! Și-a trădat misiunea, rostul lui pe lume! E un derbedeu, deklasat, fără căpătîi! Nu mai e fiul meu!

Și nu peste mult timp, află că Pius și-a închiriat un atelier și a cumpărat un instrument foarte rar în țară, o orgă mică, portativă, și că sculptează și face muzică.

— Un diletant! Un ratat! O să moară de foame, spunea cu amărăciune domnul Dabija. Multă amărăciune a adus copilul ăsta în viața noastră, draga mea. Măcar de-ar fi rămas în străinătate, unde ar fi putut face carieră de artist. Dă aici? Aici!?

În București, tînărul Dabija se reîntîlni cu unchiu-său Șerban Romano, gras, totdeauna cu fața lucioasă, totdeauna elegant și băut; Șerban cunoștea o sumedenie de artiști, de oameni de litere, de gazetari; îl prezentă pe nepotu-său pretutindeni; îl ajută chiar în toamna anului 1945, să-și organizeze expoziția, împreună cu alți trei sau patru artiști tineri. În vîlmășagul aceluia an de lupte politice pătimașe, expoziția nu avu cine știe ce succes, în afara unui cerc restrîns. Pius Dabija expunea o *Pasăre* de bronz, cu ciocul în sus, cu linii curbe, aerodinamice, un *Cap* ovoid cu arcurile sprîncenelor abia indicate, ca și nasul lung și turtit, niște *Obiecte*, numerotate. *Obiect* 1, 2 și 3, care semănau vag a mădule omenești sau a forme de ființe vii, dar nu puteau fi identificate și aveau o înfățișare indefinisabil obscenă, apoi tablouri compuse din linii drepte, unghiuri și poligoane de culori violente, intitulate *Peisaj*, *Nimfă posedată de o mașină*, *îngrijorarea de-a fi în pădure*, și *Portretul D-nului S.R.*, unde se vedea

un ochi și multe curbe pornite de la una generatoare, un contur de obraz foarte puțin individual.

Tot Șerban Romano organiza și mici întruniri, în atelier la Pius, sau acasă la el. Ființa sa își pierduse densitatea; de mulți ani era din ce în ce mai deșert, preocupat de lucruri mai puțin importante. Invitând amici să bea ceai și cocktail-uri în atelierul lui Pius, ducându-se la expoziții și perorînd în fața operelor expuse, i se părea că e un Mecena, un luminat protector ai artelor. De altfel trebuie spus că agitația pe care-o făcea în jurul lui Pius și aerul de importanță pe care-l dădea artistului îi făceau un serviciu real: din oameni ca Șerban s-a făcut publicul cel dinții al multor artiști din perioada de decadență a societății burgheze, și domnul de Charlus a existat în multe și variate exemplare și în multe țări.

Ultima recepție („O să fim numai cîțiva intimi”, spunea Șerban la telefon, pe un ton de afectată indiferență, important și rafinat) avu loc la începutul lui noiembrie 1945. Șerban Romano, domn gras și rubicond, elegant, cu părul lipit pe cap, într-o haină *bleumarine* cu carouri foarte fine albe și cu o batistă de mătase albastru închis cu picățele albe, ca și cravata, sosi primul în atelierul de pe o străduță liniștită nu departe de Piața Romană. Sună: nu-i deschise nimeni. Bătu: nu răspunse nimeni. Încercă clanța: ușa se deschise.

— Alo, Puiule, unde ești? Ce, te ascunzi? zise el tare, rîzînd, ușor excitat de ideea că taciturnul și posacul său nepot a început să facă glume copilăroase (căci Șerban devenise din ce în ce mai copilăros cu trecerea anilor).

Dar nu se auzi nici un răspuns. Șerban intră, își lăsă pardesiul în micul vestibul cu pereții murdari, apoi pătrunse în atelier: îi era cam frică. Nu era lumină. Prin pătratul enorm de geamuri venea lumina felinarelor electrice de afară, și cădea pe forme ciudate, întunecate, înalte, în picioare în mijlocul atelierului și înconjurat de altele, albe, fantomatice. Șerban aprinse lumina. Eboșe, capete sau torsuri de ghips, teancuri de cartoane mari cu desene pe lîngă pereți, podiul modelului, niște fotolii uzate și o măsută, un pat de fier, teancuri de cărți, totul cam prăfuit, geamurile murdare și miros de lut, ghips, de umezeală și frig, iar la un perete, înaltă, cu țevăria ei lucioasă, orga.

— Nu e nicăieri, zise Șerban. Apoi văzu farfurioarele, ceainicul electric, sticlele, sifoanele, pe o măsută într-un colț. Începu să facă e! pe gazda, și pregăti totul; cînd sosiră musafirii, îi primi tot el, rîzînd:

închipuți-vă că nebunul a plecat de-acasă, fără să lase nici un cuvînt; am găsit ușa descuiată și pe Puiu lipsă. Totuși, poate că are să ne facă cinstea să vină.

— E genial, așa că are voie să fie moji, nu? spuse Gogu Apostolescu. În toate țările afară de Franța, omul de geniu are voie să fie nepoliticos.

Se așază, pîntecos, rumen, uitîndu-se împrejur cu ochii căprii, catifelăți, și-și aprinse pipa.

— Dar e genial? întrebă Georgică Scarlat, fiul domnului Scarlat și al Valentinei.

Era un tînr de vreo douăzeci și cinci de ani, elegant, cu fața găl-bejită și cu crețuri prea timpurii; avea ochii fără strălucire, și vorbea mereu pe un ton sarcastic; semăna cu un metis sau cu un bolnav de friguri; părea rău; toată lumea se temea de gura lui, afară de Șerban Romano, cu care era foarte bun prieten. Și acum întrebuse batjocoritor: E genial?

— Fără doar și poate, zise Șerban. Omul care a făcut *Obiectele*, mai ales *Obiectele* numărul 2 și 3, e genial.

— Eu cred că-și bate joc de lume, zise liniștit Gogu Apostolescu. Sînt toți niște șmecheri, care vă epatează pe voi, ăștia, snobii.

Georgică Scarlat rîdea.

Șerban Romano îi spuse cu milă lui Gogu Apostolescu:

— De ce nu faci efortul elementar de-a înțelege, înainte de-a respinge?

— Explică-mi tu, ca să înțeleg, zise Gogu.

— Stai să sosească el, și-o să-ți explice chiar autorul; de ce eu, care sînt un simplu amator de artă?

— Dar astea cum le explici? întrebă Gogu, arătîndu-i trei statui de cîte doi metri fiecare, învelite în cîrpe de sac, ude.

Se recunoșteau forme omenеști, masive, atletice, cu gesturi strînse, împiedicate, de efort titanic încătușat. Șerban Romano le văzuse de la început: nu semănau cu capetele ovoide, păsările aerodinamice, stilizate (niciodată cu aripile desfăcute, totdeauna cu ele strînse, ca să nu tulbure linia de fus), picăturile de apă fotografiate instantaneu și reproduse în marmură bine lustruită, care se aflau în atelier. Și-i era destul de greu lui Șerban să explice prezența celor trei forme omenеști.

— Nu știu, dragul meu, de ce mă întrebi pe mine? zise el cât putea mai degajat. Ce vrei? încercări, căutări.

Pînă aici ceilalți doi musafiri tăcuseră: erau un critic de artă din generația tînăra și un amic pe care-l adusese el. Criticul de artă, domnul Marcel Rozeanu, era un bărbat de vreo douăzeci și cinci de ani sau douăzeci și șase, deci de vîrsta lui Georjică Scarlat, dar ca și acesta părea cu zece ani mai în vîrstă; umbla ușor îndoit, cu șezutul tras înainte ca de frica permanentă a unui picior tras în spate, dar în schimb cu ceafa țeapănă și bărbia sus, care făcea ca orice zîmbet, chiar nevinovat, să pară că ricanază obscen; avea un aer vag armenoid, de vînzălor de covoare de la Erzerum; ochii galbeni, ca ai anumitor pisici, își concentră adesea privirile pe furiș asupra unuia sau altuia din cei de față cînd cel privit nu observa. Domnul Rozeanu era flatat că se află acolo și încerca să-și stăpînească înecutarea, dar nu-și putea ține fața la un loc, și se desfăcea mereu în rînjete amabile.

— Dabija e un spirit modern - zise el - nu poate reveni la formule depășite.

Amicul lui Rozeanu fusese prezentat ca „prietenu lui, Rafac! Gheorghiu” și Rozeanu îi spunea Rafi. Era un tînăr de douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani, cu tenul delicat, de față, și gene lungi și ochi aburiți de miopie, dar cu umbra albastră a bărbii pînă la ochi; intrase schiopătînd, se așezase, își pusese ochelarii și zîmbea și el, dar cu un fals aer nevinovat, cu totul deosebit de rictusul lubric al domnului Rozeanu.

— Dar nu vezi dumneata că statuile astea sînt figurative! exclamă Gogu Apostolescu. Nu mai sînt *Obiecte*!

— Nu poți ști cum e o femeie pînă nu e dezbrăcată, rînji Rozeanu.

Gogu Apostolescu îi zvîrli o privire ascuțită, de bătrîn motan care dezbrăcase multe femei în viața lui, și acum îl cîntărea pe interlocutor, care n-avea aerul de om cu trecere la sexul slab.

— A, da? Crezi dumneata? întrebă el imperceptibil ironic, apoi se întoarse să se uite critic la tînărul Rafi Gheorghiu, care însă i se păru și mai neinteresant: „*des blancs-becs*” se gîndi el.

În clipa aceea intră și Pius Dabija, cu aerul preocupat și tulburat. Îl primiră toți rîzînd.

— Unde rătăcești, domnule? exclamă Șerban Romano. Poftești oamenii și pleci de-acasă?

Tineri cu caș la gură.

— Ați văzut ce-a fost în Piața Palatului? întrebă Pius. Apoi adăugă: Și acum au rămas bălțile de sînge.

— Gata! Gata! exclamă aproape isteric Șerban Romano. Nu vreau)olitică! Nu mă interesează decît arta! uite, Puiule, bea asta. Georgică, citește-ne ceva!

— N-am nimic, zise Georgică Scarlat, rîzînd răutăcios și ostil.

— Hai, că altfel ne spune Puiu că afară e revoluție! se rugă comic Șerban Romano.

— A, nu, asta nu trebuie să aflăm cu nici un preț! rîse Georgică Scarlat în felul lui bilios, otrăvit. Prefer să vă citesc cu ceva.

Și scoase din buzunar o hîrtie de pe care citi:

„Din umbra unei ferestre de metal
Sosește un șarpe urmat de un binoclu
O, modulații ale cărei vecernii
Cîntece bahice și cea din urmă proclamație:
Constatăm întristarea și paragina.”

— Eu nu înțeleg, zise Gogu Apostolescu. O să încerc să mă îmbăt, poate beat înțeleg mai bine. După mine sînteți toți niște farsori: *des lumistes*, ca să epatați burghezi.

Deschisese un carton cu desene anatomice; deodată zise:

— Ia le uită: și tu, Puiule?

Și-i arătă o foaie pe care era desenat un tors jupuit, cu toți mușchii și ligamentele vizibile.

— Ce? întrebă posac Puiu Dabija.

— Și tu faci poezii ca domnul Georgică?

— Sînt foarte frumoase, zise rîzînd domnul Rozeanu.

— Dumneata pricepi ceva din chestii de-astea? întrebă Gogu.

— Nu, dar îmi plac. Sînt făcute să te puie într-o stare de absență a rațiunii, de disponibilitate a imaginației, de presimțire, de aprehensiune a unor forme pe care nu le vei prinde însă niciodată: asta e esența artei moderne, în sculptura și pictura abstractă, în poezia suprarealistă și în romanele enigmatice ale lui Kafka: opere de artă ca suport și pretext al unei stări iraționale sau preraționale; de aceea arta devine abstractă, simbolică, echivocă.

— Și nu ne ajunge? întrebă Pius Dabija privindu-l ostil pe Rozeanu.

Nimeni nu înțelese.

— Ce vrei să spui? întrebă Șerban Romano.

— Nu ne ajunge, de cincizeci sau șaptezeci de ani de când tot ne jucăm așa? izbucni Pius Dabija. Gata! Am încercat, s-a reușit, acumă fabricăm! Orice cîrpaci poate face acumă un obiect abstract! Am prins cu toții șmecheria!

— Tu vorbești? întrebă rîzînd Gogu Apostolescu. Ascultați ce scrie pe foaia asta:

„Să revenim către pășunea lunii
Sub ramura măslinului stearpă,
Sub fructele secate, sub oribila
Posibilitate de a vorbi în gol.

Iată în jurul nostru comoditatea, confortul
De-a nu exista aproape de loc, de-a fi absent
Precum fanfarele militare în chioșcurile de sub castani
Absente astăzi și mîine răsună stîns și sentimental
Valsuri în meandrele interne ale inimii
îndepărtate, copilărești și provinciale.

Dar nu putem refuza propunerile inutile
Ale femeii cu care n-ai ce vorbi decît în limbi
Străine și uneori uitate de mult.
O vom lua de mîna ei cărnoasă, ne vom lăsa
Conduși în întuneric spre port sau spre patul desfăcut,
Sau spre creștăturile sîngeroase ale memoriei.

Zadarnică e circulația sîngelui, și în zadar
Ne apropiem de sîmburele spiralei și de nadir.
Pentru opt mii de arginți sîntem gata să vindem
Persoanele învățătorilor cunoașterii și planul
Constelațiilor care vor apărea în curînd
în jurul polului boreal, între Pleiade
Placide plante și nume păstrate
Acoperite cu pînză curată de in pînă cînd
Va sosi momentul în lumina obișnuită
A soarelui și lunii".

Poftim! Și dumnealui vorbește!

Pius Dabija se roși și voi să spună ceva; dar Marcel Rozeanu exclamă:

— E foarte frumos poemul! Foarte frumos! Și este exact ce spuneam eu adineauri, nu-i așa, domnule Romano?

— Ai dreptate - zise Șerban - masă de emoție în aparență amorfă, în realitate multiformă; latență, nu? Latență.

Îi străluceau ochii: băuse și se însuflețise.

— Nu ai o imagine ordonată a universului, ci o *așteptare*, o *aprehensiune* totală a lumii. Așa e și arta prietenului nostru Pius, încheie dînsul, surîzîndu-i dulce nepotului său.

Rafi Gheorghiu îl întrebă în șoaptă pe Rozeanu:

— Și Dabija e din de-ăia „de-ai noștri”? Umblă cu băieți?

Rozeanu nu auzi, căci asculta pasionat ce spune Pius. Dar Gogu, care avea auzul foarte ascuțit, îi aruncă o privire și dădu din cap, în semn că nu, zîmbind amuzat. Apoi ascultă iar, căci Pius izbucnise:

— Da, știu, știu! Și fenomenele visului, și logica visului, și arta onirică; știu! Cînd isprăvim? Cînd vine ceva nou?

— Faci dumneata ceva nou? întrebă rînjind amical dar superior și în fond disprețuitor, Rozeanu.

Pius îl privi în ochi, dar nu răspunse și nu se clinti. Apoi se ridică, se așeză la orgă și începu să le cînte o bucată care semăna a fugă. Dar Șerban, fără să înceteze de-a asculta, se duse la una din statui și începu s-o dezvelească din cîrpe. Apăru capul mare și gîtul de taur și torsul titanice al unui *Sclav*: semăna cu micul Sc/av pe care-l încerca Pius cu doi-trei ani în urmă în atelierul lui Brustkasten. Dar era ceva nou: deși liniile, planurile, masele feței nu aveau nimic străin de fața omenească, și musculatura era de o desăvîrșită corecție anatomică, lucruri imperceptibile făceau ca statuia să nu semene cu nici o altă statuie. La prima vedere s-ar fi putut spune: un elev talentat al lui Michelangelo. Dar se vedea în plinul buzelor, în simplitatea conturului gurii, și în linia lui, într-o netezime a anumitor părți ale corpului, că sculptorul văzuse multe statui egiptene și învățase simplitatea și sentimentul monolitului, al corpului care e de piatră, nu de carne; iar de la marele etrusc învățase privirea sublimă și oarbă, întorsătura patetică a capului și torsiunea trunchiului; dar avea ceva nou, toți cei de față simțiră îndată asta, mai mult sau mai puțin limpede, ceva nou în expresie, în gest, în atitudinea corpului, în rapor-

turile cantitative ale maselor, ceva cum nu mai fusese, o așteptare, un zîmbet abia schițat, o cutremurare și încordare a cărnii omenești către ceva necunoscut sau presimțit și către care se răsuțește ca planta spre soare, dar nu în somn veșnic, ca planta, ci trează și sfîșiată de conștiință. Pius simți că se petrece ceva și sări de pe scaun:

— Las-o! Nu e gata!

Și-i dădu la o parte din jurul statuii pe care o acoperi la loc, suindu-se pe un scaun (era cel mai scund dintre toți cei de față). Urmă o tăcere.

— Ce e, un Sc/av? întrebă tînărul Rafi Gheorghiu.

— Trei sînt, zise Pius, care nu înțelesese întrebarea. Trei *Sclavi*.

Urmă altă tăcere. Șerban Romano murmură:

— E foarte frumoasă bucată. Umană și dureroasă și triumfătoare și nouă. Dar... păcat.

— De ce păcat? întrebă Pius tresărind.

— Păcat că seamănă cu Michelangelo. Cel puțin ideea.

— Da; erau mai originale *Obiectele*, îngîină și Rozeanu cu un regret evident sincer.

— Nu vreau să fiu original, îngîină Pius, încruntîndu-și fruntea joasă și uitîndu-se în pămînt, încăpățînat ca taurul pe care-l modelase cînd avea opt ani. Dacă sînt original, o să fiu și dacă nu caut asta; și dacă nu sînt, degeaba o să caut! Michelangelo voia să imite pe greci și romani - și pe Iacopo della Quercia, toată Renașterea voia să imite pe antici, romanii voiau să-i imite pe greci. Grecii din secolul al VI-lea îi imită pe egipteni, egiptenii se imită între ei, ca și constructorii de catedrale gotice, dintre care nici unuia nu i-a venit ideea să-i puie catedralei trei turnuri la fațadă; nu voiau să fie originali și totuși catedrala din Ulm nu seamănă cu Sfîntul Ștefan din Viena, nici Notre-Dame din Paris cu Notre-Dame din Chartres sau cu Notre-Dame din Orleans - și n-au avut nici măcar originalitatea să-i schimbe o dată hramul și s-o închine Sfîntului Sisoe, sau Dracului! Toți, toți imitatori! Ca și muzicienii nemți din secolul al XVIII-lea, care se imitau reciproc și ei! Toți imitatori! Vreau să-l imit pe Michelangelo. Să vedem dacă o să iasă ceva original! încheie Pius, roșu și congestionat.

— Paradoxe! rîse Șerban. Ce faci cu poemul pe care l-a citit Gogu adineauri?

M-am săturat! Nu mai fac! Atunci nu lucrăm la nici o statuie, exclamă Pius ostil și violent.

Te desparți de marele curent al artei moderne, zise pe un ton c\ și la rîndul său ostil, Marcel Rozeanu.

Pius Dabija se uită iarăși țintă la el, apoi începu deodată să rîdă. kîdca, nerușinat, obraznic, sfidător, batjocoritor, umilitor. Marcel Ko/eanu se schimbă la față; nu mai spuse nimic. Nici Pius. Iar i unversația începu să lîncezească, și reuniunea (avea să fie ultima) se risipi în curînd. Gogu Apostolescu și Georgică Scarlat se plictisiră și plecară primii, apoi Rozeanu cu amicul său șchiop, apoi Șerban, .arc-i luă mîna lui Pius în mîinile sale și zise:

— Greu lucru încerci. Zdrobitor de greu. N-o să reușești. Nici eu n-au', reușit. Mai bine nu încerca: în fond, toate valorile sînt relative și deci iluzorii: ai să te spetești fără nici un folos, iar la urmă ai să te alegi cu disperarea și cu sentimentul zădărniceii și neantului.

— Cred, îngîină Pius foarte serios. Te cred. Dar n-am încotro. N-ai văzut ouăle și bilele și triumhiurile și *Obiectele* și rahaturile pe care le-am făcut? Am încercat, dar nu mai vreau; nu pot face două mii de ouă cu nas, nici două mii de *Obiecte* genitale. Am făcut cîteva, și m-am săturat, seamănă toate; n-au nici o originalitate lăuntrică. Iar exterioră, încep să nu mai aibă.

•Șerban începu să rîdă, destul de acru de altfel: nu-i plăcea ne-potu-său în clipa asta, îl simțea departe de tot, străin.

— Imită și tu pe Bîrlea, și pe Henry Moore, și pe Picasso și pe Juan Gris. Urmează-ți propriile principii.

Pius începu să rîdă iar ca adineauri, dar mai puțin tare, deși rece și ostil.

— Mi le urmez, dar am să imit pe alții: dă-mi voie să-mi aleg idolii.

— Vezi să nu ți-i alegi depășiți, învechiți și uzați, zise Șerban Romano.

Se simțea enervarea în glasul lui.

Pius îi răspunse:

— Ba da, mi-i aleg depășiți și învechiți și uzați: corpul omenească, și sufletul, și pe Michelangelo. Am să fac două mii de corpuri omenești, fiecare cu cîte un suflet, și toate în maniera lui Michelangelo. O să-mi scape poate vreo trei originale.

— Dragul meu - spuse cu milă Șerban Romano - dar o asemenea artă nu se cere, nu se cumpără! O să mori de foame!

Pius Dabija înălță din umeri.

„Ce încăpăținat, ce mărginit, în fond, ce primitiv e! se gîndea unchiu-său. De fapt, e o brută.”

— N-am ce să fac, zise Pius Dabija. Chiar dacă mor de foame, nu mai fac ouă cu nas. M-am săturat. Nu mai pot *Zu viei des Guten*, nene Șerbănică. Cîte statui a făcut Bîrlea? Cinci? Zece? Eu vreau să fac două mii. Am prea multe idei, simt prea multe lucruri; ca să faci ouă cu nas trebuie să fii mai senin decît mine.

— Mergi cu pași mari spre sculptura teatrală, barocă, pompieră? întrebă mușcător Șerban Romano, mereu în ușa.

Stăteau în ușa de cîteva minute.

— Nu: cu un gest rezervat și cu o fizionomie faci mai mult decît cu gesticulațiile; statuile lui Michelangelo gesticulează? Cele grecești gesticulează? îngerul din Reims sau Uta din Naumburg gesticulează?

— În fine, să te vedem. La revedere, zise Șerban acru, îi întoarse spatele și plecă. „Ce insolent și sigur de el e, animalul! se gîndea el. Ușor de spus, dar să te văd la treabă! Să vezi ce platitudini o să scoți, ce banalități răsuflate!”

Iar Pius nu răspunse nimic la salutul lui, închise ușa după el, întoarse cheia în broască și se întoarse în atelier să curățe și să facă ordine. „Nu-mi mai trebuie musafiri, se gîndea el, cu mîinile încărcate de farfurioare murdare. Trebuie să muncesc. Și nu-mi trebuie nici indivizi care să-mi expli e de ce n-am dreptate, și de ce aș face mai bine să nu exist. Să facă ei ce le place, și să mă lase pe mine să fac ce vreau.”

Cineva bătu în ușa. Pius nu răspunse. „Să se ducă să se spînzure. Cine e ăsta care nu mă lasă în pace nici acum?” Era ora unu noaptea. Individul de afară bătu iar, mai insistent. Pius se duse și stinse lumina. „Acuma o să plece și o să mă lase în pace.” Dar omul de afară bătu în geamul cel mare al atelierului: „A intrat în curte și a ocolit casa!” se gîndi Pius indignat.

— Puiule, te-ai culcat? spuse cineva de afară.

„Cine mă-sa e idiotul ăsta care-mi spune Puiu?” se gîndi Pius și răcnî:

— Da, și dorm!

¹ Prea mult din ceva bun.

— Scoală-te numai un minut, că trebuie să-ți vorbesc, zise individul.

Pius începu să rîdă singur în întuneric și se duse să aprindă lumina și să deschidă usa.

IX

I ușa apărură tînărul suav cu ochelari, Rafacl Gheorghiu. Era și jenat, și intimidat, și surîzător și absolut hotărît să obțină cc-și pusese în cap să obțină.

— Nu te superi că am revenit, nu-i așa? zise el și fără să mai aștepte răspuns intră, se așeză într-un fotoliu și zise: Dă-mi voie să mă așez, că mersul mă obosește rău, și am tras o plimbare cu Marcel, să discutăm cc spunea adineauri; tot din cauza aceea m-am și întors. Știi cc spunea Marcel? Că în secolul ăsta s-au petrecut asemenea transformări, încît și sensibilitatea oamenilor s-a schimbat, și că deci operele de artă trebuie să fie absolut noi. Mi-a arătat și o carte de estetică recent apărută la Paris, și mi-am copiat pasajul ăsta...

Scoase din buzunar o bucată de hîrtie împăturită în patru, o desfăcu; Pius se așeză lîngă el într-un fotoliu, „iar vine și ăsta să explice că sînt'pe un drum greșit”, se gîndi el fierbînd. Junele Rafacl citi:

— „*Pînă la începutul secolului al XX-lea capodoperele picturii (și Marcel spune că și ale tuturor celorlalte arte) comportau desigur o parte importantă de stilizare, dar sufereau dubla constrîngere a imitației și a subiectului. încă din anul 1865. Cezanne...*”

— O sută de ani! Ajunge! Exclamă cu ură Pius Dabija.

— Exact optzeci. Stai să vezi: „...Cezanne îndrăznește să se depărteze de natură mai mult ca niciodată și în mod deliberat; de la el pleacă noțiunea unei arte independente de lumea exterioară care...”

— Știu! Știu! exclamă Pius strîmbîndu-se ca un om pe care-l dor dinții. Știu! Ajunge!

— Păi arta modernă „nu încearcă niciodată să transcrie un fenomen al naturii; consideră opera de artă ca un «obiect» creator de uimire, de lirism sau de mister, care, numai prin valoarea plastică a formelor și culorilor, tinde să devină, ca muzica, un violent izvor de delectare...”în aprecierea unui tablou, profanul este sedus înainte de toate de

către tinerețea modelului, de către plăcerea pe care-ar simți-o plimbându-se prin peisajul figurat..."

— Trăiască profanii, domnule Gheorghiu! strigă Pius furios. Sau mai bine, moarte lor! Moarte celor un miliard nouă sute nouăzeci și nouă de milioane și cinci sute de mii de profani! Și-trăiască cei cinci sute de mii de esteți, din care în București cinci sute! Dar eu mă declar profan! Mie-mi plac femeile pe care le face Tintoretto, și peisajele lui Lorrain, și voi regreta toată viața că nu pot pune mîna pe primele și nu mă pot plimba prin celelalte! Înțelegi?

— Înțeleg - zise tînărul cu ochelari, zîmbind nevinovat și naiv - dar ce te faci cu anumite fapte? Și citi de pe hîrtiuță: „*în mai puțin de un secol de descoperiri și de aplicări industriale, viața omenească a fost mai profund modificată decît de douăzeci de veacuri de răbdătoare civilizare*".

Urmă o tăcere. Apoi Pius Dabija spuse pe un ton obosit și scîrbit

— Ascultă, domnule Gheorghiu, eu vreau să știu dacă iubirea dintre bărbat și femeie s-a modificat de la anul 1500 încoace.

— Nu-mi spune „domnule Gheorghiu”, zise cellalt. Spune-mi „Rafael” sau „Rafi”.

— Bine, Rafael! exclamă Pius. Răspunde-mi o dată! strigă el.

Rafael Gheorghiu zise, zîmbind suav:

— Marcel susține că ar trebui ca satisfacerea instinctului să se facă ușor și fugitiv, de pildă printr-o strîngere de mîna dată unei persoane pe stradă; vechiul sistem e prea dramatic, prea incomod, face oamenii să sufere, naște fel de fel de încurcături.

— Amicul dumitale să se satisfacă dacă vrea printr-o strîngere de mîna! strigă Pius, roșindu-se. Va rămîne în minoritate! Și adăugă cu scîrbă: Și cînd te gîndești că e din aceeași specie biologică cu Petrarca, cu Dante, cu Shakespeare și cu Michelangelo!

— Nu trebuie să iei atît de tragic o glumă, zise calm tînărul cu ochelari. Restul argumentelor lui sînt solide; e cel mai serios și capabil critic de artă de stînga pe care-l are la ora asta generația noastră.

— E comunist? întrebă Pius Dabija.

— Da, răspunse laconic Rafael Gheorghiu.

— Și dumneata ești? întrebă Pius Dabija uitîndu-se bănuitor la el.

Cu o umbră de zîmbet, cellalt răspunse tot laconic:

— Da.

— De cînd?

— Din 1942.

— Ai fost și la închisoare?

Tînărul Gheorghiu rîse de-a binelea:

— Da. Am fost și condamnat la moarte, dacă te interesează.

— Mă interesează! rosti cu bruschete Pius Dabija.

— Văd, zîmbi blajin ochelaristul.

— Și ăllalt? Domnul Rozeanu?

— Întrebă-l pe el, o să-ți spună mai exact, spuse Rafael.

— Și de ce vii să mă pisezi la ora asta? exclamă Pius Dabija, necăjit.

Cellalt surise, privindu-l oarecum jenat și timid:

— Fiindcă te iubesc. Și vreau să-mi explici de ce ai făcut *Sclavii* ăștia.

Pius Dabija îi aruncă o privire ascutită, apoi plecă ochii imediat, se ridică și făcu vreo cîțiva pași prin atelier, sub becul de două sute de lumini pătat de murdărie de muște și atîrnat în tavan. Împrejurul lor erau statuile înfășurate în cîrpe ude, o *Picătură de apă* de marmură, un *Cap* (ou cu nas și cu o gură mică, absolut rotundă), două *Obiecte*, niște studii anatomice de mușchi, vraful de cartoane cu desene, praful; era frig; pe fereastră se zărea strada pustie, luminată și, pe zidul casei din față, cu litere mari, cam tremurate, cu vopsea roșie, *Moarte fasciștilor!*

— Dragă dom... dragă Rafael — zise Pius Dabija așezîndu-se — adevărurile matematice sînt la fel de adevărate pentru un șofer de camion cu șapte clase primare, ca și pentru un rector de universitate, profesor de matematici și academician. Dacă le arăți amîndură pe Hercule Farnese și le spui : „Ce corp! Ce forță uriașă!” constată amîndoi că așa e. Dacă-i arăți unui țaran și unui artist catedrala din Chartres, le place amîndurora. Opera de artă, mult mai complexă decît o formulare matematică, trebuie să fie evident frumoasă în mai multe feluri. Dacă-i arăt *oVeneră* grecească sau pe *Moisc* al lui Michelangelo unui șofer de camion și unui profesor de estetică, le place amîndurora, pentru motive diferite, dar le place. Și ce, vrei ca eu, sculptor, în secolul ăsta în care în afară de descoperire și invenții, mai există sporturi care interesează sute de milioane de oameni, să nu lucrez cu corpuri atletice, și să umblu cu sîrme, sau cu totemuri? Și ăștia, mandarinii, suprarafinații ca unchiu-meu Șerban, nici n-au idee

de adevăratele secrete de meserie, când văd o statuie sau o clădire. Dar nici n-o să le spun! Știi câte vicleșuguri și ce proceduri cu adevărat subtile (fiindcă nici nu le bănuiești, și când le-ai aflat strigi: „Evident! cum nu m-am gândit?” sau „Cum i-a venit ideea asta, Doamne?”), știi câte se ascund în opere populare, făcute pentru lume multă și amestecată? Dumneata știi câtă subtilitate, ce rafinament teologic este într-o catedrală gotică? Știi că are trei registre orizontale la fațadă, aluzie la Sfînta Treime și că roza e în douăsprezece sectoare, ca numărul apostolilor, și că stîlpii principali ai navei sînt doisprezece, și că portalurile sînt trei, și că în plan absida e înclinată față de medianele transeptului, ca să figureze trupul răstignit al lui Hristos cu capul înclinat pe un umăr? Și știi că în Partenon nu există nici o singură linie dreaptă, fiindcă zecile de iluzii optice care ar fi deformat dreptele reale au fost prevenite de arhitect prin compensarea unghiurilor? Că astfel, coloanele s-ar putea întîlni la patruzeci și ceva de kilometri înălțime, și fusele coloanelor sînt galbate, și totul e făcut să dea privitorului senzații cenestezice de ritm, de echilibru, de mișcare perfect armonică, după cum senzația cenestezică pe care-o dă fațada sau nava catedralei este de avînt ritmic în sus? Toate astea, pentru cine știa să vadă; iar cine nu știa, simțea, și-i plăcea; iar valorile majore, simetria, ritmul, monumentalitatea sînt simțite în mod conștient de oricine! Și de ce să nu facem noi, căpțușiții cu tehnică, lucruri la fel de frumoase și de complex și multilateral frumoase ca oamenii ăia? De ce să stea piețele publice fără statui și fîtîni țîșnitoare și fără arcade de jur împrejur, acoperite, și de ce să fie stadioanele de o sută de mii de locuri fără câte o sută de statui pe coronamentul fiecăruia, și fațadele clădirilor fără basoreliefuri, și parcurile publice fără statui, și... ei, ce să mai vorbim? Încheie el abrupt și se duse să-și toarne un pahar cu apă.

Îl bău și se așeză:

— Lucruri care să placă și omului cu vaste cunoștințe, și omului oarecare.

— Faimosul șofer de camion, rîse cellalt.

— Te rog să nu rîzi: am vorbit foarte serios. Da, șoferii de camioane, țărani, lăcătușii, oricine.

— Prin urmare, vrei o artă democratică, zise tînărul Rafel.

— Da, o artă democratică. Ori are să fie democratică, ori n-are să mai fie deloc! La fel de democratică pe cît era Partenonul și stadionul

din Olimpia și Notre-Dame din Chartres sau *Patimile de la Matei citire* de Bach. Sînt făcute pentru toată lumea, da sau nu?

— Ca și piesele lui Shakespeare și ale lui Sofocle; ca teatrul în general; ca romanele lui Tolstoi sau Balzac, zise Rafael Gheorghiu.

— Nu mă pricep la literatură, mîrîi Pius Dabija. Dar toate artel sînt echivalente, sau în orice caz asemănătoare prin ce au mai profund.

— Dar cine o să-ți comande dumitale statui pentru un stadion? Întrebă zîmbind iarăși Rafael, care condusesese toată convorbirea. „E și ușor”, se gîndea el amuzat. Îl iubea pe acest colos îndesat din fața lui, care vorbea într-un permanent acces de furie și-și freca una de alta mîinile asprite cu care cînta la orgă, și care părea cu desăvîrșire singur pe lume, și avea mînecile tocite și cămașa murdară. Îi venea să rîdă. „Ce monstru! Și n-am știut! E dc o jumătate de an în București și n-am știut! Cîtă vreme pierdută!”

— Cine? Amatorii de ouă cu nas, și de falusuri cu ochi! rîse cu amărăciune Pius Dabija. Nu există nimeni care să aibă grijă de suflul unor mase nesfîrșite de oameni, să umple golurile din conștiințe! spuse el.

Interlocutorul său zise:

— A, stai: te înșeli. Noi, comuniștii, asta vrem: ridicarea condiției spirituale prin educarea omenirii.

— Și scrieți pe ziduri „moarte lor”, zise Pius Dabija neîncrezător și ostil.

— Trebuie întîi cucerită puterea, și pe urmă creat belșugul material, și pe urmă, mă-nțelegi, *deinde philosophare* ', spuse tînărul Rafael foarte mulțumit și amabil.

Pius Dabija îl privi pe sub sprîncene, cu o sumbră uimire. Rafael era mai înalt ca el, părea fără vigoare, alb și roz la față, curățel, cu ochii săi umbriți de gene lungi și ascunși de ochelari. Ce era? Student? Băiat de intelectual, de profesor de liceu, dc funcționar, dc doctor? „Fost condamnat la moarte, dacă te interesează.”

— De altfel, îți dai seama că numai statul poate întreprinde construcții monumentale cum vrei tu, urmă tînărul Rafael. Și numai un stat socialist, preocupat programatic de educația intelectuală și emoțională a cetățenilor...

Pe urmă filosofia.

— Ca la Alena! Sau ca la Sparta! rîse Pius Dabija.

— Exact, dar fără sclavi: în loc de sclavi, mașini automatizate; roboți, zise cellalt în felul său amabil și agreabil.

Această convorbire dură pînă cînd felinarul electric de afară de pe stradă se stinse, căci se făcuse ziuă. Și urmară alte îndelungi discuții între cei doi, și o prietenie strînsă, căci Rafael Gheorghiu, la douăzeci și doi sau douăzeci și trei de ani cîți avea, era înzestrat cu un talent deosebit pentru a recunoaște dintre multe altele personalitățile excepționale și o atracție instinctivă pentru ele, poate prin afinitate, căci personalitățile originale și excepționale au fost numeroase printre comuniștii români din perioada ilegală. Astfel că tînărul fragil, cu ochelari, palid și schiopătînd, ținîndu-l pe Pius Dabija de umeri cu brațul și sprijinindu-se pe grumazul lui lat, apărură adeseori împreună pe la expoziții, în sălile de teatru sau de cinematograf și la conferințe, unul în haine prost croite și de stofă modestă, cellalt, Pius, în haine care fuseseră bune și elegante și acuma tocite, începeau să se rupă la coate și la genunchi iar manșetele pantalonilor să se destrame și să se prefacă în franjuri. Rafael într-un pardesiu prost, cellalt într-o scurtă de piele tocită, circulau printre tinerii cu tălpi groase, pantaloni strimți, cravate înguste ca niște panglici, vestoane cu umeri enormi, care veneau la braț cu fete fardate, cocoțate pe tocuri înalte și cu părul lung și vopsit blond, revărsat pe umeri. Cei doi se strecurau printre ei și se întîlneau cu alții la fel de puțin bătători la ochi, se duceau să bea bere și să mănînce cartofi pai prăjiți la minut în untură în barăci unde era ceva mai cald decît pe stradă în ger. Rafael își isprăvea filosofia; cu ajutorul unor prieteni de-ai lui, Pius se strecură la Facultatea de medicină în subsol, în sălile de disecție, și în auditoriile unde se predă anatomia: voia să știe mai bine. De asemenea, tînărul suav și pal și cel masiv și îndesat erau în fiecare duminică, și uneori și în zilele săptămîinii, pe stadioanele sportive. Pius lucra ca să-și isprăvească *Sclavii*, dar începuse și un grup, *Boxerii*, înțeleștați într-un corp la corp violent, îngrămădiți, cu mușchii umflați de lipsa de destindere și de mișcare largă, cu fețele încruntate și concentrate de efort. Lucra și noaptea; mînca puțin și prost, n-avea bani, umbla toată ziua, cînd nu umbla muncea; cînd îi era foame și n-avea ce mînca, bea la pahare de apă, trei, patru, cinci, și iar începea să lucreze; dar era mort de oboseală; și atunci își dădea cu apă rece pe rață și pe ceafă și își certa corpul: „Trage, mîrtoagă!” Și dacă iar îl apuca somnul își

aprindea o pipă și începea să tragă din ea, deși pe stomacul gol și înfometat îi dădea grețuri a doua zi, dar măcar nu mai adormea, și putea lucra pînă începeau să-i joace pete albe în fața ochilor și cădea pe pat, spre ziuă, adormind într-o secundă. Il trezea adesea Rafael, care venea să vadă ce-a mai lucrat, să vorbească, să-l ia în vreun loc; mereu calm și zîmbitor și amabil, dar în realitate activ, ncastîmpărat, agitat, mereu cu lucruri noi, cu știri, cu idei, cu fapte. Într-o zi de pe la sfîrșitul iernii, îi spuse pe neașteptate:

— Hai să te duc să te cunoască și Căraușu.

Îi mai vorbise lui Pius despre Căraușu, cu care era prieten din închisoare, și acuma ajunsese personaj important în Ministerul Artelor.

— Lasă-mă-n pace! strigă Pius. Era sleit de oboseală; se simțea rău de foame și de tutun, și voia măcar să mai doarmă.

Cellalt îl scutură timid, delicat, cu vîrfurile degetelor:

— Hai, Puile, trebuie să vorbești cu el; nu vezi că crapi de foame?

Ridică pantalonii care atîneau pe un scaun și se uită prin stofă :

— S-au rărit în fund pantalonii tăi, maestre, zise el. Hai la Căraușu, să te cunoască și să vie să-ți vadă statuile.

— Lasă-mă-n pace! Du-le-n...! strigă Pius și-și trase pătura peste cap.

— Hai, domnule, fii rezonabil și îmbracă-te. I-am și cerut audiență lui Căraușu, zise Rafael, pe tonul unei comunicări firești și banale.

Pius își smulse pătura de pe față și se uită la el, palid de furie :

— Cum? Îți permiți să ceri audiențe pentru mine?

— Ei, hai, nu te supăra. N-ai decît să stai acasă și să te duci altă dată, zise Rafael calm.

Dar Pius se dădu jos din pat și începu să se îmbrace.

— Tipic comunist, zise el. Pisează lumea, ia inițiative pentru alții, face viața oamenilor imposibilă, numai pentru binele lor! zise el, înveselindu-se.

Cellalt rîse:

— Așa sîntem noi, nu lăsăm lumea în pace să moară de foame liniștită. Hai, că nu mai avem decît cinci minute!

Pius se lăsă tîrît în goană pe străzi; gonia Rafael, pentru care mersul repede era foarte obositor și chiar dureros; iar Pius îl urma, pasiv, cum pasiv se arăta în orice nu era în legătură cu arta. Or, Căra-

ușu pentru el nu era în legătură cu arta în momentul acela. Fusese în închisoare cu Rafael, rezistase la torturi, fusese condamnat la moarte și salvat la 23 august 1944; acuma era eminența cenușie, și mai degrabă roșie, a Ministerului Artelor.

Îi primi într-un birou enorm, cu tablouri de Luchian și Petrașcu pe pereți. Era un bărbat de treizeci și ceva de ani, subțire, brun de tot, cu ochi negri, cu o ușoară roșeață în umerii obrazului, dar cu fața triumghiulară, suptă, cu pielea lipită pe oase. Privirea îi era focoasă, pasionată, mîndră: ar fi putut fi un spaniol, în negru cu guler de dantelă și cu cămașa de păr de cal și lanțurile cu țepi sub haină; dar această figură ascetică era încadrată de un guler prost croit, prea larg, legat cu o cravată urită, și înveșmîntată într-un costum tot prost croit și prost purtat. Ceea ce nu-l împiedică pe Pius să-l privească cu plăcere și interes: rar văzuse un om care să pară atît de pasionat și de încăpățînat; ținuta dreaptă, capul mic și colțuros, ochii aceia întunecați și aprinși îl atrăgeau pe el care semăna poate cu omul acesta în cine știe ce ascunzișuri. Căraușu le zîmbi silit, fără grație, le dădu mîna mereu în picioare, rigid, pîrînd mai înalt decît era, apoi se așeză și întrebă aproape în șoaptă, cu un aer mai calm și mai onctuos (vizibil silit) decît al celui mai înțelept preot catolic spaniol sau rabin evreiesc, tot spaniol:

— Îmi pare bine că te cunosc, tovarășe Dabija. La ce lucrezi acum?

Și-l privi cu o atenție și o seriozitate, acestea nesilite, și cu un interes real pentru omul din fața lui ca element politic, ca forță de folosit de-acum înainte. Interesul era real și se vedea pe fața lui Căraușu, dar nu și de ce natură e, căci altfel Pius s-ar fi simțit mai puțin bine.

— Fac trei *Sclavi*, zise Pius cam în silă.

Rafael, adăugă prompt:

— Trei *Sclavi* care-și rup lanțurile.

— În orice caz, încearcă, zise Pius.

Rafael se strîmbă imperceptibil, iar Căraușu ridica sus de tor sprîncenele ca două omizi negre și întrebă cu accentul său moldovenesc foarte special:

— Numai încearcă? De ce numai încearcă? De ce nu și le rup?

Pius se încruntă ușor și nu răspunse: n-avea ce să răspundă la întrebarea asta. Dar Rafael sări:

— O să și le rupă! Se vede cît colo!

— *Interesant*, psalmodie Căraușu. Și la altceva la ce mai lucrezi dumneata, tovarășe Dabija?

— Fac doi *Boxeri*, îngînă Pius.

— Doi *Boxeri*? De ce *Boxeri*? întrebă iarăși minunîndu-se Căraușu. Urmă o tăcere.

— Ar fi prea lung de explicat, murmură Pius, descurajat.

— Nu, te rog, explică-mi, zise Căraușu iarăși peste măsură de sfătos și de înțelepțește, de parc-ar fi avut răbdare pentru zece mii de ani de explicații. Ce conținut vrei să exprimi?

Pius se încruntă și mai tare:

— Nu explic nimic, zise el cu ochii în pămînt. Puteți să vedeți ce-am făcut.

— Da, sigur, ar fi interesant; în fond, artistul se exprimă în opera sa, și dacă nu se vede ce-a vrut să spună, abia atunci e nevoie să ție conferințe, spuse repede și glumeț Rafael, ca să șteargă momentul de răceală.

Apoi, văzîndu-l pe Căraușu că ezită, mai insistă.

— În sfîrșit - zise Căraușu - să vedem; la urma urmelor, acolo ești dumneata, nu aici.

Și-i pofti să-l urmeze, se urcă cu ei în mașină și porniră. Căraușu ședea lîngă șofer. Pius se ghemuise într-un colț și se posomorise. Apoi îi aruncă o privire lui Rafael și șopti:

— Nu mai vreau!

Rafael zîmbi mulțumit de parcă tocmai asta ar fi vrut să audă, și-i făcu semn cu mîna, liniștitor.

În atelier, Căraușu se plimbă încet printre statui, modulînd ca un psalt:

— *Interesant...*

— *Vezi? Țștia sînt Boxerii: vezi? Luptă, îndîrjire, forță!* spunea Rafael.

— Da-daa... *interesant*, cînta meditativ Căraușu. În fața *Sclavilor* zise:

— Da, se vede foarte clar că o să-și rupă cătușele...

— E multă forță în ei, zise Rafael.

— Da, asta e clar, spuse Căraușu, uitîndu-se cu coada ochiului lu un *Obiect*. Rafael îi surprinse privirea și interveni prompt și alert:

— Aia e maniera veche a tovarășului Dabija: a părăsit-o pentru realism.

— Daa? Interesant. Și de ce ai părăsit-o? întrebă Cărașu.
Pius spuse:
— Fiindcă pentru mine arta abstractă e nesatisfăcătoare.
Cărașu surise ironic, în silă:
— Nesatisfăcătoare? E de-a dreptul dușmănoasă intereselor poporului!
Pius ridică brusc ochii și-l privi, apoi murmură:
— Nu știu.
— Nu? Dar ce te atrage în socialism, tovarășe Dabija?
Pius se gândi o clipă, apoi spuse cu seriozitate:
— Cred că-mi va da posibilitatea desfășurării maxime, depline, a talentului meu.
De data asta Cărașu îi azvîrli o privire atentă, și deveni mai rece.
Peste câteva minute se pregăti să plece:
— Mulțumesc, a fost interesant, zise el întinzându-i mîna lui Pius.
Noroc.
— Salut, zise Pius.
Spre surpriza lui, Rafael nici nu se mai uită la el și-i spuse lui Cărașu:
— Mă iei și pe mine?
— Poftim, zise Cărașu.
Rafael îi spuse iute lui Pius:
— Mă-ntorc.
Și ieși. Urcară în mașină el și Cărașu. Mașina porni.
— Ei, cum ți se pare? E un mare artist, adăugă tot el, anume ca să prevină judecata lui Cărașu.
— E interesant, zise Cărașu. Dar nu mi-a plăcut. Sincer să-ți spun, nu mi-a plăcut.
— Ce, el, sau statuile?
— El. Auzi, ce individualism murdar-egoist: socialismul e bun fiindcă-i face interesele lui!
— Păi ca el poate spune orice om, afară de exploataitori. De ce să ne placă socialismul?
— Știi tu foarte bine, zise Cărașu.
— Fiindcă îi ferește pe ălalți? rîse Rafael. Adevărat, dar asta nu le-o poți cere decât revoluționarilor de profesie.
— O cer și *lui!* cîntă descendent și pătimaș Cărașu. Apoi adăugă: Totuși, pare să aibă talent serios. O să ne servim de el.

Rafael se strîmbă:

— Ascultă, mă - îi zise el cu o familiaritate care de obicei nu poate exista între oameni despărțiți prin cincisprezece ani de vîrstă, dar care la ei se născuse în celula unde-și îngrijeau unul altuia rănile cînd se-ntorceau, duși de subsuori, de la bătaie - ascultă, mă! Ți-am mai spus că nu admit să vorbești așa cînd sînt eu de față! Ce c aia că „o să ne servim de el”? O să-l servim ca să-i servească și el cît mai bine pe ălalți!

Cărașu se roși și zise încurcat:

— Hai, nu mai tăia și tu firul de păr în patru: și eu tot asta am vrut să spun.

— Păi spune ce vrei să spui, atunci, zise brutal altminteri blajinul și drăguțul Rafael.

Pius îl văzu apărînd pe ușă, mereu zîmbitor, mulțumit, și în fond foarte agitat:

— Ei, poți să-mi spui mersi. Ministerul o să-ți cumpere *Sclavii*. *Boxerii* nu-i vrea, spune că trebuiesc cumpărați de Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport.

Și începu să rîdă.

— Cum ți-a plăcut șeful? întrebă el.

— Mi-a plăcut, spuse Pius Dabija, dînd din umeri. Dar e prea grav.

— Eu i-am spus de mulț ori că e prea grav: să fii în halul ăsta de grav, nici nu e serios, zise Rafael.

Astfel începu să iasă Pius Dabija din mizeria în care trăise, pe marginea tuberculozei, pînă la sfîrșitul iernii 1945-1946. Înainte de asta, în iarnă, la vreo lună după ultima întîlnire, Șerban Romano venise și văzuse doi din *Sclavi* isprăviți.

— Sînt foarte bine... dar...

— Dar ce? întrebă Pius.

— Nu te supăra, Puiule, dar, *c'csl du deja vu* E foarte bine, dar n-arc să aibă nici un ecou.

— Cu atît mai rău pentru mine, îngîină Pius îndărătnic.

Șerban îl privi curios:

— Ce e cu tine? Devii serios realist? Sau e numai o experiență, o joacă de-a ta?

— E foarte serios, zise Pius.

Ceva care a mai tosl vă/ul.

— O să devii și comunist pînă la urmă, zise Șerban ironic.

— Nu știu. Dar mi se pare că explicarea materialistă a istoriei e cea mai solidă din toate.

— A, da? Întrebă rece Șerban Romano. Nu mai vorbiră mult, și Șerban plecă; nu se mai întoarse niciodată.

Apoi Pius îl întîlni pe stradă pe Gogu Apostolescu, care-i spuse jovial:

— Ce aud, mă Puiule? Te-ai dat cu *ăștia*?

Pius nu-i răspunse.

— Știi că toată lumea e indignată, zise Gogu.

Pius vorbi de altceva și se despărțiră fără căldură.

Iar în primăvară, domnul și doamna Dabija apărură într-o dimineață la atelier. Domnul Dabija era galben, cu părul cărunț; înalt și slab și cu ochii rătăciți, părea mai genial ca oricînd. îl îmbrățișa pe fiu-său, doamna Dabija îl sărută și începu să plîngă. Apoi domnul Dabija se uită sub pat:

— Ce praf! Ce murdărie! Ai rămas neschimbat - zise el - total lipsit de spirit practic.

Apoi îi făcu o propunere practică:

— Am vorbit cu unchiu-tău Dimitrie, care e și el amestecat în ciorba *ăstora*. Mi-a promis că-ți face rost de un pașaport pentru Paris. Vînd tot și-ți dau aur, băiete; acolo, ca arhitect, ai să poți trăi liber, independent, bogat!

Era convins, iluminat de certitudine. îl și vedea pe fiu-său mare arhitect parizian.

— Aș crăpa de foame, zise Pius. Ce, acolo nu sînt arhitecți? Și poate nu le-ar plăcea ideile mele. Nu, papa: nu mă duc.

— Nu te duci? Întrebă domnul Dabija luînd o expresie tragică.

— Nu.

— Nu te duci?

— Nu.

— Îți joci destinul! strigă domnul Dabija.

— Puiule! zise doamna Dabija.

— Lăsați-mă în pace. Nu mă duc. Mai bine îmi dădeați bani anul trecut, cînd era să crap de foame!

— Bani? Mai vrei și bani, după ce ți-ai batjocorit numele, ți-ai vîndut averea ca o haimana inconștientă, ca un derbedeu de parvenit! Nerușinatule! exclamă domnul Dabija.

Pius sări în picioare, își luă jacheta de piele și spuse:

— Am treabă în oraș. Salut.

Și ieși valvîrtej.

Nu-i mai văzu nici pe ai lui, deși în curînd moșia prost administrată a domnului Dabija ajunse o asemenea povară, încît o vîndu și se stabili la București. Le spunea rudelor și prietenilor, chiar mai putini intimi, oftînd:

— Nu toți părinții sînt fericiți. Unii au în copiii lor adevărați dușmani. Dușmani de moarte.

Și rămînea cu capul pe piept, *Pater dolorosus* !

Rafael trecu în curs de doi ani ultimele examene ale Facultății de filosofie și literă și în 1948 fu numit asistent la catedra de filosofie a ariei dintr-o instituție de învățămînt superior; totodată lucra ca activist la sectorul de agitație și propagandă al organizației de partid din București; era pe cît de mulțumit poate fi un om nemulțumit din fire și veșnic doritor, neastîmpărat și agitat de ceva mai bun decît prezentul: *cupitor rerum novarum*.¹ Iar printre marile sale satisfacții era conștiința nemărturisită nimănui că a fost cel care l-a dus de mîna pe Pius Dabija peste răscruce. O dată scrise pe o bucată de hîrtie: „*Sînt demonul lui*”, apoi rîse singur și rupse hîrtia în bucățele mărunte pe care le suflă pe fereastră. Dar începu încă din primăvara lui 1946 să țină un carnet în care însemna tot ce i se părea important din ce spunea și făcea Pius Dabija. îl amuza mai mult decît orice spectacol pe lume, și participa la ceva mai mult decît orice spectacol posibil, la singurătatea plină de făpturi ale unei imaginații supraînfiervîntate și de o originalitate unică, /do/a *specus*, în care se zbătea sculptorul. Socotea că un om ca acesta merită să fie descris și, pentru că e de preț, cît și pentru că e utilă descrierea lui, va fi utilă pentru dezvoltarea unor puternice personalități viitoare. *Cronica* de față nu e povestea unui singur om, de aceea prețiosul *Jurnal* al lui Rafael Gheorghiu, încă nepublicat, va rămînea deocamdată necunoscut, cu excepția acestor cîteva extrase:

¹ Tată îndurerat.

² Ahtiat după lucruri noi.

„8 m a i. Trăiește persecutat de dușmani imaginari pe care-i detestă, cu care se luptă, cărora le pregătește înfringeri cumplite; unii din ei nici nu există; alții da; cu toți are răfuieli personale, singeroase; totul în legătură directă cu arta lui, și cu arhitectura, și cu muzica; pictura îi e mai puțin apropiată decât aceste arte tectonice. E în stare să tacă zile întregi și să răspundă cu da sau nu la întrebările mele sau ale altora, și vorbind prost, puțin, încurcat, stângaci; dar dacă-i pomenești de artă modernă începe să urle două ceasuri pe nerăsuflăte. începe cu:

— Modernă? Troglodită! Titilațiuni trogloditice! E modernă ca bustul colosal al lui Constantin cel Mare și mozaicurile din Sant' Apollinare in Classe față de Lysipp! E modernă ca mausoleul lui Hadrian față de Partenon sau de Panteonul lui Agrippa! E modernă ca goticul flamboyant față de abația din Vezelay! Ca arta dinastiei manciuriene față de perioadele Han și Tang!

Și continuă așa, două ore, roșu, congestionat, profet indignat, disprețuitor și vehement al unei arte care încă nu s-a născut. Marcel a fost azi la el și s-a crispat, i-a displicut fiziologic ieșirea lui: Marcel e prea complicat, plin de frîne, de dedesubturi, de iluzii și de lucruri nemărturisite și de altele neîmplinite și care nu se vor împlini, ca să-i placă, sau ca măcar să admită existența unei asemenea certitudini aș zice aproape sălbătice, fizice, brutale. I-a răspuns convulsat lăuntric de ciudă și de repulsie:

— Dar și tu ești artist modern! Crezi că ce faci seamănă într-adevăr cu stilul Renașterii? Ești mult mai aproape de modernii pe care-i hulești, decât de clasicii pe care-i tot predici!

Asta, spus cu schima lui de dezgust superior, cu gura strîmbă, pe care-o ia ca să nege evidența, gata să argumenteze că soarele e negru și cerul cadrilat. De altfel de data asta nu nega o evidență, ci o afirma. Avea dreptate. Dar nu poți avea dreptate cu profeții. Asta i-a răspuns prompt:

— Sînt resturile secolului al XX-lea în arta mea: n-am ajuns încă la maturitate. Dar mă voi debăra!

— Și atunci ai să semeni mai mult cu Michelangelo? a întrebat Marcel, rînjind.

El s-a uitat la Marcel, și a început să-i rîdă în nas, cu o ostilitate victorioasă și obraznică, ca la prima noastră în Glnire. Și i-a răspuns:

— Am să semăn cu el mult mai mult, și mult mai puțin!

După care, obosit de cît vorbise, nu s-a mai ocupat de noi și a început să ciocănească la statuia Alergătorului negru Williams: o face din marmură neagră, lustruită ca sticla pe alocuri. Pretinde că toată are să fie lustruită așa:

— Eu lustruiesc statui adevărate cum lustruiește bătrînul Bîrlea lemnele lui în formă de Nimic răsucit, declară el.

Și rîde grosolan:

Du rien tordu et presse, pour faire suinter le rien!

2 iunie. Am fost la el de dimineață, înainte să mă duc la curs. M-a primit într-o stare de supraexcitare amuzată și furioasă. Striga:

— Un om fără corp! Un înger! O fantomă! Am găsit un om fără corp! Da, domnule, am găsit un om fără corp! N-are corp de loc! Și nici creier! E foarte inteligent, e subtil, e ingenios, dar n-are creier, fiindcă n-are corp! Nici creier, nici ochi, nici mîini, nici...

Nu pot însemna aici ce-a mai spus: murea de rîs și spunea lucruri foarte indecente. În general, disprețul lui pentru un anumit tip de artă ia forma unui dispreț fizic și sexual, disprețul unui atlet și a unui taur față de biete ființe semisexuate și astenice. L-am întrebat din ce o luase iarăși razna: a deschis o carte și mi-a citit, pierzîndu-și imediat veselia și devenind furios: «La maison doit devenir un produit de serie, se fabriquant en usine et s'elevant en trois mois; reunissant le maximum de confort et de salubrite dans le minimum de place».²

— Auschwitz confortabil! Arhitectura celulară! Spațiul nu face parte din confort! Frumusețea nu-l interesează pe animalul ăsta degenerat și...

Și iar a început să-i atribuie insuficiențe fiziologice și anatomice, pe urmă mi-a împins sub nas fotografiile unor machete, un oraș compus din opt blocuri gigantice, turnuri cu o sută de mii de locuitori fiecare; alte blocuri, masive, pe sub care trec și se încrucișează străzi sau șosele, fiindcă parterul n-are decât stîlpii de beton, o pădure de stîlpi de beton armat relativ foarte subțiri sub o masă enormă, plină, de cincizeci de etaje.

— Pe chibrituri! strigă Pius furios. Pe chibrituri! Ce-mi pasă că țin blocul? Sînt chibrituri? Animalul n-are simțuri, n-are cenestezic, nu simte în corp că sînt scobitori? De ce nu face trecerea subterană, să nu

¹ Un nimic răsucit și stors, ca să se scurgă nimicul.

² Casa trebuie să devină un produs de serie, fabricîndu-se în uzină și ridieîndu-se în trei luni; întrunind maximum de confort și de salubritate în minimum de spațiu.

se văd? De ce nu maschează cu arcade golurile? De ce nu proporfionează golurile cu plinurile? Spune-mi tu, că ești comunist: Viitorul n-o să fie de o asemenea prosperitate, încît să se poată cheltui acel zece la sută, sau douăzeci la sută, sau oricît la sută, pentru satisfacerea nevoii de frumusețe monumentală?

— Ba da, dar mai întîi trebuie să aibă toată lumea locuințe de-astea confortabile făcute în serie.

— Da, dar nu poți transforma necesitatea imediată în valoare estetică supremă, ca ăsta de-aici! E vorba de secolul al XXI-lea!

— Sau al XXII-lea, i-am spus eu zîmbind.

Mai bine tăceam, deși mă tem că am dreptate; s-a supărat, a trinit cartea de s-a rupt, și a început să bată cu dalta și ciocanul între degetele de la picior ale Alergătorului negru. Am stat acolo un ceas și nu mi-a spus un cuvînt. Apoi s-a întors spre mine și mi-a arătat un loc pe piciorul statuii:

— Uite, în regiunea asta anatomia constată trei mușchi, așa, așa și așa. Dar nu era nevoie de ei aici, ar fi fărîmițat efectul de tensiune, așa că nu i-am arătat, nu erau esențiali; l-am lăsat pe ăsta, mai mare decît în realitate. Ce, crezi că numai arta modernă știe ce e aluzia; sau stilizarea și simplificarea? Orice artă face asta. întrebarea e unde te oprești, și unde începe sărăcia, sau unde începe fotografia.

Era foarte liniștit. Pe urmă iar a uitat de mine. Am plecat; aveam curs. Detestă arta servilă, fotografică, și arta aluzivă, în aceeași măsură, parcă i-ar fi adus vreo jignire personală. E absolut ridicol. Dar face statui. Am văzut o schiță de lut: Exilul; și un grup, tot mic, Rasa galbenă. Spune că sînt fragmente, studii pentru o lucrare mai mare.

17 au g u s t. E galben, nedormit, bărbos, asudă de căldura cumplită de afară. Mă primește vesel:

— Am avut azi-noapte niște idei nemaipomenite.

Dar nu vrea să-mi spună ce anume. Umblînd prin cartoanele cu schițe, găsesc niște foi pe care nu le știam: trei monumente care par enorme prin raporturile dintre părți; cîte o statuie sus, altele pe fețele soclurilor. Dar îmi smulge hîrtia din mînă:

— Lasă asta! Cum explici tu - mă-ntreabă el cu un aer trist și de întunecată ranchiună personală - cum explici tu că miliardarii și milionarii americani, care mînuiesc bogății cum n-au existat niciodată în istorie, n-au făcut pentru artă, toți la un loc, nici a zecea parte din

ce a făcut o unică familie de boieri, Medicii, sau bandiții de Montefeltri, sau unul-doi arhiepiscopi de Wiirzburg, sau August cel Tare al Saxoniei, sau...

L-am întrerupt și i-am explicat trăsăturile specifice ale capitalului monopolist. Era încruntat și amărît.

— Așa că ei personal n-au vreo vină individuală. în condițiile astea, nu se poate, i-am spus eu.

El dădea din cap:

— Nu-i pot ierta, Nu-i voi putea ierta niciodată. încurajează arta abstractă, și pe aceea abia cînd a făcut succes pe piață. Și fac muzee cu lucruri vechi.

— Ar putea face și mai puțin.

— Da, dar ar putea face de o sută de ori mai mult.

— Nu, nu pot, nu înțelegi? Numai socialismul poate face asta, i-am spus eu.

— Da, dar nu-i pot ierta, a repetat el cu o încăpăținare oarbă: e încăpățînat și orb ca Boxerii lui; ca o piatră.

21 septembrie. E mereu secetă, și în Moldova e foamete. Știe și el, și e liniștit și trist. îmi arată schița pentru Strada spre o Clădire Oficială, și planurile, fațadele, elevațiunile, detalii ornamentale, pentru o Academie de Științe și Arte, cu fîntîni fîșnitoare și parcuri de stejari și castani și tei împrejur. îmi vorbește tot timpul de Leon Battista Alberti. Repetă un cuvînt: concinnitas:

— Concinnitas, cere Alberti în De re aedificatoria. înțelegi? Părțile clădirii, elementele arhitectonice și decorative, clădirile între ele să cînte împreună.

Și repetă gînditor. "

— Să cînte împreună. Trebuie ca betonul armat să cînte! Concinnitas!

Mă uit la schița cu strada aceea între palate, și cu un palat în fund. îmi spune:

— Perspectiva nu trebuie să fie infinită decît asupra unui peisaj. Trebuie proporțională cu clădirea sau monumentul din fund. Și totdeauna dreaptă!

Are și o schiță pentru Piața Victoriei, cu patru palate de jur împrejur și în mijloc o fîntînă cu etaje suprapuse de statui, și etaje de cupe de marmură.

— *Trebuie să fie marmură galbenă sau de un verde pal. Dar ar fi foarte scump, și acuma n-au oamenii de mîncare.*

— *Mai tîrziu, îi spun eu.*

— *Da, mai tîrziu, murmură el melancolic; aș vrea să mă fi născut mai tîrziu.*

Rîd:

— *Și eu. Dar cineva trebuie să facă și treaba genetației noastre.*

Nu răspunde. Lustruiește Alergătorul Alb. E foarte obosit. Mi-a mărturisit că trebuie să-și ia oameni să facă treburile astea în locul lui: nu mai poate răbda să aștepte cu ideile în minte, pînă le execută pe fiecare în parte pînă la capăt. Spune:

— *N-am destulă putere. Și zilele trec cu o viteză de speriat. Ar trebui să fie de patruzeci și opt de ore, și să trăim două sute de ani, ca să facem tot ce e de făcut.*

2 decembrie. în atelier la el, azi dimineață, într-un frig insuportabil. Dar el nu observă. Se gîndește la altceva, și, bineînțeles, cum mă vede, îmi și spune:

— *Uite ce scrie Leon Battista Alberti: turris decentissima: cel mai frumos tip de turn. Nouă, «modernilor» (și iarăși vorbește cu o antipatie nemaipomenită), ne pasă de decența, de eleganța unui sgîrie-nori? Sky-scraper decentissimus! Cui îi pasă de numele inginerului care a făcut un sgîrie-nori? Unde stă scris? Și lui, lui îi pasă? Pha! Știi cum îi scrie Papa Leon al X-lea lui Rafael, în actul oficial în care-l însărcinează cu construcția Sfîntului Petru? Uite, am scris aici.*

Scoate dintr-un carton cu schițe o foaie de hîrtie:

— *1 august 1515. Apelează la el să facă tot ce-i stă în putere, apelează alia propria stima e al vostro buon nome. Care din arhitecții de beton armat țin seama de asta? Trebuie o revoluție aici, dragul meu. Trebuie schimbat ceva".*

în cursul unui an și jumătate, Pius Dabija făcu cinci statui, două grupuri, schițe și modele pentru trei monumente, schițe și proiecte pentru clădiri publice, piețe, străzi. Muncea zi și noapte. Aproape toate lucrările îi fură cumpărate de stat și fu printre primii artiști laureați ai Premiului de Stat. îl primiră, ca să stea de vorbă cu el, bărbați din conducerea partidului și a statului, care-l tratau și-l tratară și de-atunci înainte, cu cea mai mare atenție și bunăvoință. I se puse

la dispoziție un atelier mare, materiale, lot ce cerca. Iar în 1949, cînd Stalin împlinea șaptezeci de ani, i se comandă o statuie colosală a lui Stalin, la care lucră mai mult decît lucrase la oricare alta, și nu-i plăcea, și la sfîrșit, în 1950, după un an de încercări, declară că nu poate s-o isprăvească și că nu-i place, spre nemulțumirea ministerului care i-o comandase și care cheltuise bani pentru ea. Obosit, descurajat, trecu vreme de încă alte cîteva luni, aproape încă un an, printr-o perioadă sterilă și chinuită. Se întîmplau cu el și lucruri pe care *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu nu le însemna, fiindcă nu le știa nimeni, decît sculptorul și încă cineva.

XI

*J*urnalul lui Rafael Gheorghiu nu cuprinde decît o vagă indicație despre ce s-a întîmplat, și se vede bine că nici Rafael n-a ghicit nimic, cum de altfel era și de aștepat, ținînd scama de viclenia ipocrită a persoanei în cauză. La o dată din toamna tîrzie a lui 1949, găsim următoarea însemnare:

„Durere de cap și sentimente existențiale ca în fața Neantului sau Cumpenei (Choix): chef marc ieri seara la Capsa cu Pius, care și-a poftit toți prietenii și cunoscuții, să-și serbeze Premiul de Stat. A făcut rost de unul din cele două mici saloane, a avut o masă marc cu trandafiri și argintărie (curioasă și poate unică reminiscență a copilăriei și adolescenței la moșie, căci altminteri oricine l-ar crede un zidar ridicat acuma de către revoluție), și am mîncat și mai ales băut pînă la trei dimineața. Curioasă adunătură de oameni în jurul mesei. Afară de mine, Marcel, Dragomir economistul, Ionel Varlam, vesel și drăguț cum nu l-aș fi bănuț după figura lui de marocan și poveștile care circula despre el ca om de acțiune dur și chiar îngust la cap. omul care-l lustruiește statuile, un pietrar cărunț de la Bcllu, cu care Pius se înțelege foarte bine, pe urmă vreo doi pe care nu-i cunoșteam, două sau trei femei, una nevasta lui Zvedci, profesorul de estetică de la Academia de arte plastice, el, profesorul, demn. grav. satisfăcut de sine însuși, iar ca, cu un cap care la prima vedere pare Ioane frumos, cu părul tuns scurt, vopsit blond într-o culoare Ioane frumoasă, cu sprincene negre, ochi mari verzi/i. gura bu/ată și fardată tare, iar pielea excepțional de albă: splendidă combinație de

culori delicate. Una din femei mi-a spus însă la două dimineă că tenul strălucitor este vopsit cu așa-numitul fond de teint; măsluită, persoana. Dar bietul Pius părea fascinat, îi vorbea, el, care nu vorbește, râdea el, care nu râde, s-a așezat lângă ea, într-un cuvânt, era descumpănit. Ea, însă, acră, monosilabică, într-un rînd l-a contrazis brutal și obraznic; bietul Pius a rămas cu gura căscată și s-a uitat la noi, dezorientat; cei care auziseră au tăcut, jenați; eu am schimbat vorba, și s-a trecut peste incident. Bietul Pius n-are un fizic atrăgător, nici nu știe să danseze, nici să vorbească nimicuri agreabile: e ca o statuie de Michelangelo în fața unor păpuși din acelea mari din vitrinele de mode: nu sînt din același material, n-au nici multe lucruri comune. Persoana, foarte elegantă, tot ca un manechin, țeapănă, tot ca un manechin, pare total satisfăcută de ea însăși. Și, deși acră și dezagreabilă, place prin culori naturale sau adiționale. Marcel ședea la două scaune de ea. într-un moment cînd nu-l observa nimeni, s-a întors și a privit-o din profil cu o atenție extraordinară, totală: o fura, o înghițea la repezeală, ca un înfometat care șterpelește o chiflă de pe o tejghea de brutar, și o înghițe întreagă, cu o lăcomie sumbră și desperată. Nu mai avea rictusul lui obișnuit; în clipa aceea era totalmente grav, totalmente singur. Se uita la ea pierdut, cu aceeași fascinație îngrozitoare ca a cuiva care asistă la o crimă sîngeroasă sau la alt act obscen și uită de sine, despersonalizat de tulburare. Săracul Marcel. Nici el nu e omul pentru asemenea femeie. Zevedei, idiotul, plana deasupra acestor mici drame, proprietar și pontif și nul. Dar au venit Murfatlarul și șampania, toată lumea s-a amețit, chiar Pius, care rezistă cel mai bine la alcool. S-a certat cu toată lumea; îl întăritau făcîndu-i elogiul artei negrilor și al sculpturii aztece, și el, care nu observa că fac anume, a explodat într-o perorație formidabilă, pe care chelnerii, atrași de zgomot, au ascultat-o cu gurile căscate, dar foarte interesați; am notat pe un servet de hîrtie încheierea:

— Trăiască Renașterea din secolul al XXI-lea! Trăiască noul umanism! Trăiască valorile umane, puritatea, elevația, îndrăzneala tragică, înfrîngerea tragică, victoria tragică! Jos coșmarul, jos oamenii coșmarului și arta coșmarului! Jos Lemuriile, jos arta lemuriană, huo! Jos chirurgii!

Aici a izbucnit un hohot de rîs general.

— Bravo! striga Marcel, încîntat, apoi s-a întors spre mine foarte satisfăcut: Vezi că dedesubt e tot suprarealismul? Asta e fondul lui!

Pius n-a auzit, dar l-a văzut rîzînd și l-a întrebat serios:

— Dumneata de ce rîzi? N-ai de ce.

— Nu, n-am, râdea Marcel, încîntat.

— Sigur - a început să strige Pius furios - credeți că fac glume! Am vorbit serios!

Rîsete și mai grozave, bineînțeles.

— în sensul etimologic grecesc! a răcnit Pius furios. Jos chirurgii! trăiască bărbăția!

— Sus virilitatea! a strigat Ionel Varlam, care se îmbătase și el.

După această ultimă lozincă, n-a mai fost chip să te înțelegi cu nimeni.

Azi dimineată, la facultate, am Căutat în dicționare și-am înțeles ce voia să spuie. L-am întilnit pe Marcel care are cursul de istoria artei la ora unsprezece și i-am explicat. S-a strîmbat, acru de tot, cu gura trasă în jos în rictusul lui permanent îngreșat:

— Ce e veșnica asta obsesie pe el? E suspect: tare mi se pare că-i lipsește ceva în direcția asta.

Nu-i place Pius: se crispează cînd îl vede; ar putea spune:

Mon genie etonne tremble devant le sien .

Sau:

Ich verginge vor seinem

Staerkeren Dasein.²

Dar cine mărturisește așa ceva? Și culmea e că Marcel e unul din puținii care pot înțelege cel mai bine ce însemnează Sclavii și Alergătorii și Boxerii și Aruncătorul cu Sulița. Dar va putea trece peste das taerkere Dasein? Nu e în stare. Eu aș fi? Da? sîngerind, aș trece."

Doina Zevedei, nevasta profesorului de estetică, îi fusese studentă, și îl luase (ea pe el, cu o metodă infailibilă sau aproape infailibilă, care duce totdeauna la faliment secret) în momentul cînd tatăl ei, comerciant bogat, era ruinat de zguduirile economice ale primilor ani ai revoluției. O crescuse cumpărîndu-i tot ce se poate cumpăra cu banul, afară de acele lucruri care nu se pot cumpăra decît cu o avere veche de mai multe generații. De aceea, cînd era întrebată ce făcea

Duhul meu copleșit tremură în fața duhului său.

¹ Aș pieri ui fața existenței sale mai puternice.

taică-său, în loc să răspundă că era proprietarul unei mari bodegi, răspundea sec, ca să taie cheful de alte întrebări:

— E angrosist.

Căci, în snobismul tejghelei, să fii angrosist era mai distins decât să fii detailist: ciudăţenie inexplicabilă pentru orice ne-neguşător.

Deci fiica falsului angrosist se salvase din condiţia comercială în aceea profesională, dar, după un an şi ceva de căsătorie, era nemulţumită şi se uita împrejur după pradă. Toată lumea îi spusese că Pius Dabija este cel mai promiţător sculptor din generaţia tînăară; fusese distins cu Premiul de Stat; i se comandase o statuie gigantică a lui Stalin; i se atribuiau cîştiguri foarte mari de bani. Astfel că, a doua zi după marele chef de la **Capsa**, puţin înainte de prînz, apărură în atelierul lui Dabija.

Era o zi rece şi cenuşie; dar în atelier era cald; mirosea ca totdeauna a pămînt, a ghips; un bărbat gol stătea pe podiu, şi Pius modela. Femeia de serviciu (avea acum o femeie de serviciu care-i făcea curat, şi după anii de semifoame, mîncea zilnic la **Capsa**) îi spusese că-l caută o tovarăşă Zevedei. Întâi, Pius păru că nu aude: nu-şi amintea numele. Apoi se schimbă la faţă şi zise:

— Să poftească alături.

Şi se repezi să se spele pe mîini, îşi puse haina în grabă, uitînd, de emoţie, gulerul ridicat.

— Du-te acasă, azi nu mai lucrăm! Să trăieşti! Mîine la şapte! îi strigă el modelului, şi ieşi în micul hol de lîngă atelier, unde, într-un fotoliu (îşi cumpăraseră şi fotolii, şi o oglindă veneţiană din secolul al XVIII-lea, şi un covor de Ispahan), îl aştepta Doina Zevedei.

— Noroc, zise ea. Ce mai faci?

Era gravă, serioasă, preocupată. La bişuiala lui emoţionată, continuă:

— Am nevoie de nişte date: lucrez la *Dimineaţa Capitalei*, la pagina culturală, şi trebuie să scriu ceva despre artele plastice la expoziţia din toamna asta. La ce lucrezi?

Pius răspunse, nici el nu ştia ce. Voia să-i facă o bună impresie, să-i placă, s-o intereseze. O duse prin atelier (după ce vîrîse capul pe uşă, să se convingă că modelul s-a îmbrăcat), îi arătă eboşele şi desenele pentru monumentul lui Stalin.

*— E cumplit de greu. Nu mă poate face să dau cea mai mare vibraţie, cea mai sublimă monumentalitate, nu ştiu nici eu de ce, zise el, destul de amărît.

— Te cred, răspunse ea rece şi ironic. (Trebuia să se puie de la început pe o poziţie de superioritate psihologică. O cîştigase în seara trecută rezeşindu-l dur şi nepolitic, dar trebuia întărită, şi de pe această platformă să ducă operaţiunile ulterioare.) Pius rămase stupefiat; simţea şi reaua-voinţă a replicii, dar îi plăcea prea mult femeia ca să nu înghită. Totuşi întrebă:

— De ce crezi?

— Să nu fim ipocriţi, rîse ea sec. Nu eşti cel mai convins comunist din lume: băiatul lui conu Cutare şi-al coanei Cutare...

— Poate, îngîină Pius dezorientat şi întristat. Nu îndrăzne să fie ferm pe nimic altceva pe lume în afara problemelor de artă; în tot restul era timid şi nesigur de sine. Încercă să adauge: Dar nu cred că din cauza asta mi-e aşa de greu cu statuia; e altceva, nu ştiu ce, şi mi-e frică să nu dau ceva fără suflet, un gest mare fără adevărată vibraţie lăuntrică...

— *Keep smiling*, zise ea pe americanăşte, acru şi superior.

Pius amuţi. Apoi, nefericit, umilit, continuă să-i explice ce face. Ea părea destul de plictisită; cel puţin indiferentă. Totuşi, cînd Pius o întrebă la plecare, palid de emoţie, dacă-i permite s-o acompanieze, acceptă spre surpriza lui fericită.

Şi astfel începu o perioadă de mari plimbări în doi pe sub teii de la Şosea, înroşiţi de toamnă. Apoi lungi vizite ale Doinei la atelier. Ea părea ceva mai amicală. Dar îi spunea, pe un ton foarte republican şi oarecum superior:

— Ei, *bonjour*, cetăţene.

Sau:

— Ce mai faci, cetăţene?

Spunea de asemenea „noroc”, sau, tot atît de popular, „cu îs”, „ci îs”. Îşi bătea joc de tot ce i se părea burghez în felul lui de-a vorbi sau în mentalitatea lui, îi atribuia trăsături de caracter pe care el nu şi le ştia, ca de pildă:

— Ei, lasă, că vă ştim noi pe ăştia, artiştii poporului, reacţionari pînă-n măduva oaselor.

‘ Rămîi zîmbitor.

Sau:

— Ai început să te îmbraci și să te mobilezi; ca orice NEP-man care se respectă.

Pius, care nu-i cunoștea ascendența tejghetară, tăcea; de altfel, orișicum, nu i-ar fi putut răspunde; suferea și tăcea. Și fiindcă era în firea lui să întreprindă încercări eroice și imposibile, într-o seară când ședeau pe canapeaua din holul atelierului, și ajunseseră să tacă mai mult de cinci minute, el îi luă mîna (o mîna mică, cărnăsoasă și moale) și începu să-i spună că o iubește, că e prima lui dragoste, că pînă atunci n-a știut decît să lucreze, zi și noapte (totul era adevărat: în afara de satisfacții mizere și triste, cu cîte o biată femeie de stradă, nici nu se gîndise la dragoste de nici un fel: muncise prea mult în adolescență, temperamentul neobișnuit de viguros și-l descărcase în munca aceasta pe care o întrerupea doar cînd amețea de oboseală și vedea pete albe în fața ochilor), și că prezența ei era marea bucurie a vieții lui; vorbea greu, încet; îi părea bine că e umbră ca să poată mărturisi mai ușor lucrurile astea. Ea nu spunea nimic. Pius încercă s-o cuprindă de după umeri și s-o sărute. Ea, cu o mișcare promptă și abilă, puse bărbia în piept, încovoindu-se în jos, și alunecă cu capul pe sub brațul lui. Pius rămase cu brațele întinse și nu atinse cu buzele decît vîrfurile creștetului doamnei Zevedei, parfumat cu „Mon peche”. Îi simți fluviul și stătu o clipă așa, amețit, cu creierul vid, cu parfumul în nări, și cu disperarea în suflet.

— Hai să mergem. Nu mă conduci pînă acasă? întrebă ea destul de blînd, și mai ales cu mult calm.

Pius nu mai putea rosti nici un cuvînt. Se ridică mut, și o însoți în tăcere pe străzi. „Nu ține la mine. Nu mă poate iubi”, își spunea el, sfîșiat de tristețe și de vagă dorință nesatisfăcută.

— Mai spune-mi ceva, zise ea pe drum. Fă-mi conversație.

— Nu pot, îngăimă Pius, zdrobit sub dubla și enorma povară a unei dorinți prea mari și a insatisfacției.

— Nu-mi răspunzi nimic? întrebă el după alt interval de tăcere.

— Ce să-ți răspund?

— La ce vorbeam ... la atelier... nu-mi răspunzi?

— Lasă, mai vorbim și mîine, zise ea.

Îl lăsă să-i sărute cu pasiune mîna la despărțire, apoi îi întoarse spatele și intră pe o străduță; nu-i dădea voie s-o întovărășească chiar pînă în fața casei. Pius rămase locului, cu ochii după ea, așteptînd să

se uite îndărăt; dar ea nu se uită. Se duse și el spre casă, încet, și se culcă, dar nu putu dormi, visînd fericiri cerești și pămîntești. „Poate că totuși o să mă iubească”, își zise el.

A doua zi, vorbiră de lucruri indiferente. Dar la despărțire, se uită și ea peste umăr.

A treia, se lăsă sărutată, foarte scurt, și Pius rămase ars de dorință și înnebunit.

A patra zi, puse bărbia în piept și execută rapid niște mișcări de jiu-jitsu, scăpînd din îmbrățișarea lui. „Nu putem fi prieteni? întrebă ea. În fond îți mult mai puțin la mine decît spui. Îți place să mă săruți și să mă pipăi, ce-i drept, dar cam asta-i tot.”

Străpuns în inimă, Pius nici nu mai putu să-i spuie cît și cum o iubește; de altfel nu i-ar fi putut spune niciodată. Îi cînta la orgă preludii pasionate, exaltate, pline de jubilațiune și de suferință, pe care ea le asculta cu răbdare, ca să nu se facă de rîs (îi scăpase părerea că Mozart e muzică pentru cucoane, văzuse uimirea dezolantă a lui Pius, și de atunci era mai prudentă), dar care o oboseau și o plictiseau; totuși era mulțumită, operațiunile se desfășurau după plan, și cu succes.

Peste vreo săptămînă, într-o seară, Doina fu dragăstoasă și se lăsă sărutată (tot prea puțin pentru pasiunea nesătulă și cumplită a lui Pius, dar mai mult ca altă dată). Pius întrebă uimit și fericit:

— Ce e cu ține?

— M-am hotărît să fiu drăguță astăzi, zise ea cu zîmbet fermecător dar cinic.

Singur, Pius își repeta în extaz: „Mă iubește! A început să mă iubească!” Bineînțeles, nu mai lucra nimic, nu mai dădu prin atelier săptămîni de zile. Pînă cînd, într-o seară, încercă s-o ia în brațe și s-o culce pe canapea. Ea se zbatu violent, dîrz. El îi dădu drumul imediat și întrebă, gîtit, cu gura uscată de tulburare și emoție:

— Dar, de ce...? De ce nu vrei?

— Nu se poate, spuse ea. Hai să plecăm. Hai să plecăm. Hai să plecăm.

O urmă, distrus de încordare și de poftă nesatisfăcută. A doua zi, îi spuse:

— De ce mă faci să sufăr? Crezi că pot suporta? De ce nu ți-e milă de mine?

— Nu se poate, dragul meu.

— Ba se poate, știi bine că se poate. Vrei să mor? Nu înțelegi? Nu mai putem continua așa! Nu mai pot! Nu mai vreau!

— Mai lasă-mă două-trei zile, să mă hotărâsc, zise ea pe un ton încurcat și practic.

Nu-l lăsa s-o sărute pe gură; mâinile, da.

În noaptea aceea, doamna Zevedei stătu multă vreme trează, gândindu-se atent și analizând situația. Acum era momentul. De altfel, nici nu putea continua cu metoda de până acum: ajunsese la un punct extrem. Trebuia să treacă la faza următoare, altfel pierdea inițiativa operațiilor. A doua zi, veni la Pius și îi spuse:

— Uite ce e, dragul meu; cred că nu mai putem continua. Nu vreau să mă gândesc la tine când mă sărut cu bărbatu-meu. E imoral.

Pius, care, cu imaginația plastică a sculptorului, o și văzu cu domnul Zevedei, gemu de parcă ar fi simțit un junghi într-o măsea.

— Țin foarte mult la tine, și tu pretinzi că mă iubești, dar nu putem continua: nu ajungem la nimic, decît la un scandal îngrozitor, sau la un concubinaj oribil, în ascuns, mereu cu frica în sîn, și eu măritată, obligată să mă *împart* la doi bărbați.

Pius gemu iarăși.

— Te rog, dragul meu, spuse blînd și suav doamna Zevedei. Te rog. Ajută-mă. Să nu ne mai vedem, să nu ne mai telefonăm, să încercăm să trecem peste asta. Nu poate ieși nimic bun din ce facem. Promite-mi.

Pius tăcea, prăbușit. Apoi se stăpîni și murmură cu glas lipsit de orice putere:

— Bine, cum vrei tu. Îți promit.

Urmă altă tăcere. Doamna Zevedei se ridică și spuse pe un ton acru și enervat:

— Așa că nu mai avem ce ne spune. Noroc. Și nu mă mai conduce, te rog.

Pius se ridică în picioare, dar nu se mai mișcă. Ea ieși, trîntind ușa. Era furioasă. Imbecilul reacționa stupid; „prea e idiot”, se gîndea ea mergînd repede spre casă, cu bărbia în piept.

Pius se stăpîni cu un efort aproape de limita puterilor sale; nu lucra alte cîteva săptămîni: era epoca în care încerca să facă statuia lui Stalin. Rafael Gheorghiu își însemna în Jurnal:

„Trece printr-o criză cumplită: nu-i reușește statuia, și asta îl demoralizează, îl face să se îndoiască de sine. De altfel, nu numai el: Cărașu mi-a spus azi la minister, după ședință:

— Mi se pare că prietenul tău a promis mai mult decît poate face.

Iar Marcel, cu care am plecat împreună de la minister (se discutate pregătirea expoziției din primăvară), mi-a spus și el:

— Păi sigur: îl așteptam aici. S-a repetat de cîteva ori, și a ajuns la limitele metodei asteia. Nu mai poți face ceva nou din vechi, degeaba încearcă el. În fond, cred că l-am supraapreciat; avea farmecul nouității; dar cu timpul se vede că nu era chiar așa de mare lucru”.

Pius, în perioada asta (avea douăzeci și cinci spre douăzeci și șase de ani, doamna Zevedei douăzeci și trei, Rafael douăzeci și șapte, Marcel Rozeanu douăzeci și nouă sau treizeci) urma cursurile de armonie și contrapunct la Conservatorul de muzică, și studia compoziția muzicală în fiecare zi, dar fără puterea de-a se concentra și încă și mai puțin de a zămisli ceva. Și pînă atunci, și acum, se ducea din cînd în cînd la ședințele și discuțiile Uniunii Artiștilor Plastici. Se duse și acuma, absent, pîrînd șters și plicticos așa cum adeseori și multora le părea. În biroul adunării fu ales un secretar al Uniunii, apoi un sculptor bătrîn, membru al Academiei, și, ca reprezentant al tinerei generații, Pius Dabija. Ședea la masa drapată cu roșu și asculta fără să înțeleagă cuvintele vorbitorilor, cînd deodată o văzu în al doilea rînd de scaune, în față de tot, blondă și albă și cu gura roșie și cu ochii mari verzi și sprîncenați, cu un fular de mătase verde la gît, pe Doina Zevedei. Ședea cu carnetul pe genunchi și-și ținea ochii neștrămutat în jos. Și-i ținu așa vreme de o jumătate de ceas. Pius, înnebunit, abia se ținea să nu sară de la masa prezidențială de lîngă venerabilul maestru și de lîngă secretarul Uniunii, și s-o îmbrățișeze nebunește pe Doina Zevedei. Dar își veni întrucîtva în fire, și încercă măcar să-i întîlnească privirea. Dar ea, care nu putu să-și ție ochii mereu spre pămînt, se uită la bătrînul academician, se uită la oratori, se uită la masa prezidențială, la fereastra înaltă de lîngă Pius, se uită la tavan, dar niciodată, nici o secundă, la Pius Dabija.

„Are dreptate, săraca - se gîndi el chinuit dar și emoționat - are obligația profesională să asiste la ședințele astea, dar nu vrea să calce promisiunea noastră reciprocă.” Și simți o undă de exaltare a sacrificiului, căci despărțirea lor nu fusese atît de exaltată și frumoasă cum

ar fi fost demnă să fie: tonul dezagreabil și uscat al Doinei îi dăduse ceva meschin și parcă (dar nu! vai, nu! simplă aparență)(josnic, schimonosit. „Dar poate” că suferea și ea, săraca, și deci era nervoasă.” Acuma însă - ce frumoasă era, rotindu-și acei mari ochi verzi, suferind în tăcere! „Am să fiu demn de ea”, se hotărî Pius.

Și, în clipa când încetă ședința, se ridică și plecă, evitînd să o întâlnească. Se duse acasă, și cîntă singur la orgă, toată noaptea, bucăți polifonice pe care le scria apoi și care pot fi regăsite topite în marile teme ale *Celor patru vârste* și ale *Nașterii, Tinereții, Bătrîneții și Morții*, lucrările capitale din 1953 și 1955.

A doua zi sună telefonul.

— Alo? întrebă el.

Inima îi sări în piept cînd auzi glasul cam nazal al Doinei întrebîndu-l cu simplitate:

— Alo? Ce mai faci?

El nu știu ce să răspundă.

— Eu... eu... sînt... sînt fericit că te aud, blîgui el, luminat la față de fericire. Îți... mulțumesc. Îți mulțumesc că m-ai chemat. Nu mai puteam. Credeam că mor.

— Ei, las' că nu mori tu așa ușor, rîse sec și sceptic glasul Doinei. Ai rezistat foarte bine două luni de zile...

— Vai, dac-ai ști cum! zise el cu amărăciune. Îți faci păcat dacă vorbești așa.

— Ești cam patetic, zise ea. Dar ia spune: ce mai faci?

După un sfert de oră de asemenea conversație, hotărîră să se vadă în aceeași seară. Pius, beat de fericire, tremurînd, se stăpîni zile și seri de-a rîndul să nu se atingă de ea. Îi vedea picioarele prea subțiri și strîmbe, mersul cocoșat cu gîtul între umeri, mîinile prea mici, neformate, ca niște mîini de copil; își dădu seama că femeia asta nu rîde niciodată, ci scoate numai un fel de tuse scurtă, seacă, cu o strîmbătură sarcastică din buzele fardate; dar era prea tîrziu, își pierduse capul, și umbla pe lîngă ea, făcîndu-i o conversație la un nivel intelectual mediocru, plat, lăsîndu-se contrazis de ea în mod tăios, prostesc, fără să crîcnească, în singurele lucruri unde el știa mai mult decît cei mai mulți oameni din țară; răbda orice, pe jumătate fericit, pe jumătate desperat, și tremurînd de dorință stăpînită. Iar doamna Zevedei, care nu pricepea lipsa lui de gesturi amoroase („omul ăsta e enervant, are niște reacții imposibile, neprevăzute”, se gîndea ea), se

atingea de el cu umărul, cu soldul, îl lua de braț cu un aer nevinovat, clectrizîndu-l.

Pînă la urmă ajunseră iarăși la sărutări și îmbrățișări din partea lui, împotriviri și zvîrcoliri din partea ei, cu brațele proptite în pieptul lui Pius, și capul azvîrlit pe spate și fericit într-o parte și într-alta, uneori izbîndu-l pe Pius cu fruntea sau bărbia peste nas de-i dădeau lacrimile în ochi.

Apoi Pius ajunse iar să nu mai poată suporta tensiunea, și-i ceru într-o seară să se hotărască, să trăiască cu el, sau să nu se mai vadă.

— Ce te împiedică? Dacă tot ții la mine? gîfii el.

— Nu știu, trebuie să mă gîndesc, se zbătea ea.

— Nu te mai gîndi, hotărăște-te! Acum! Imediat! Erau pe o bancă la Șosea. Ea sări în picioare:

— Nu! Hai să mergem! Hai să mergem!

Și pomi, cu Pius Dabija după ea. Nu mai vorbiră despre asta. Dar a doua zi, bine pregătită dinainte, îi dădu întâlnire și-i declară că trebuie să se despartă, că nu se mai poate hotărî la adulter, care e sub demnitatea amîndurora, și că preferă să-l iubească pe el, Pius, de la distanță. Pius se clătina, gata să leșine, cît era el de voinic și de masiv și îndesat:

— Ce-ai cu mine? gemu el stins. Vrei să mor? Vrei să mă omori? De ce m-ai chemat? Ce vrei cu mine?

— Ai să-mi faci un mare rău, răspunse ea pe un ton dezolat. O să mă compromiți îngrozitor.

— Dar de ce? De ce? Mă iubești sau nu? Vrei să fim împreună sau nu? izbucni el rugător și nefericit.

— Dar sînt măritată, Puiule dragă!

— Divorțează, pentru numele lui Dumnezeu, sau desparte-te definitiv de mine! exclamă el desperat.

— Să fiu divorțată, și tu să ai plăcerea, și nici o răspundere, zise ea pe un ton veninos. Asta ai vrea tu! Ți-ar conveni!

Pius izbucni în protestări și jurăminte, în rugăminți. **Ea asculta**, atentă, cîntărind accentul lui, întrebîndu-se: „Oare e sincer? **Pot să** mă încred în el? Bărbații sînt atît de egoiști și **de** lipsiți **de loialitate!** Ce garanții aş putea avea?”

— Ce să mai vorbim degeaba, despre asemenea **lucruri noreolizabile**, zise ea cu dispreț rece.

— Ba nu! E realizabil! strigă Pius Dabija și începu să-i explice febril, înnebunit, cum s-ar putea face divorțul ei și căsătoria lor.

Se mai înuTniră de câteva ori, și deveni din ce în ce mai clar că ea se va despărți de Zevedei și se va mărita cu Pius Dabija. Bineînțeles că în afară de două-trei sărutări ceva mai puțin evazive, nu-i îngădui lui Pius nici un fel de favoruri; era ferm hotărâtă să nu trăiască cu el pînă după încheierea căsătoriei: era mai prudent așa. Își cunoștea anumite defecte intime și se gîndea: „E în stare să-și satisfacă poftele și să mă lase baltă, și divorțată: așa sînt bărbații.”

În această perioadă, care dură vreo două săptămîni, și cînd Pius Dabija trăia în așteptarea încordată și aproape dureroasă a fericirii, zvonul public ajunsese cu cercurile lui ca niște unde concentrice pe suprafața apei, de la punctul central, cabinetul lui Cărașu, de unde pornise, pînă la doamna Zevedei. Într-o săptămînă auzi la ea la ziar pe colegi vorbind întîmplător despre Pius Dabija, apoi Zevedei, acasă la masă, pomeni și el despre sculptor, și în sfîrșit Doina întrebă discret pe unii și pe alții: marele monument al lui Stalin fusese comandat altui sculptor, contractul cu Dabija reziliat, și toată lumea era de părere că Puiu Dabija a devenit bețiv, că se ratează la douăzeci și șase de ani, că va sfîrși ca un mediocru. Părerile contrarii, ale unor oameni ca Rafael Gheorghiu, erau socotite parțialitate de prieteni, și deci fără valoare.

Și astfel, brusc, Pius Dabija se trezi că n-o mai găsește pe Doina la telefon. N-o întîlni timp de o săptămînă, apoi află că a fost trimisă de ziar în provincie pentru un reportaj, pe două săptămîni. Pius slăbi; umbla noaptea pe strada unde locuia Doina; nu mai vedea pe nimeni, nu se știa cu ce își petrece zilele. *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu are, în perioada aceea, lacune de săptămîni întregi.

În sfîrșit, o găsi la telefon:

— Vreau să te văd. Trebuie să te văd, zise el.

— Nu e necesar, răspunse ea rece.

— Ce s-a întîmplat? Ce ai? Ce-am făcut?

— N-are nici un rost să mai discutăm, răspunse ea plictisită. În fond, tu nu voiai decît să-ți satisfaci un capriciu; și eu nu-mi pot sacrifica și căsnicia și liniștea pentru plăcerile tale. Să fim realiști: asta e situația. De ce nu recunoști? Ai măcar atîta onestitate încît să spui pe față ce voiai. Crezi că nu se vede?

Nu mai auzi nimic în telefon: tăcere. Apoi, trunc! Cellalt aparat era închis. Dădu din umeri cu un surîs rece și-și văzu de treabă: revedea un articol bătut la mașină.

Femeia de serviciu găsi a doua zi bucăți mari de moloz și de cărămidă căzute pe jos în jurul unui loc din perete unde era o gaură mare, cît un cap de copil; dedesubt, pe țimentul crăpat, zăcea un ciocan greu. Halterele de o sută de kilograme erau în mijlocul atelierului, cu țimentul sărit în bucăți sub ele, și cu bara dintre cele două sfere de fontă strîmbată; una din sfere era crăpată. Iar tovarășul Puiu dormea adînc. Se trezi la orele șapte seara, și plecă să mănînce în oraș; a doua zi de dimineață chemă zidari să dreagă găurile în perete, și dădu halterele la un atelier mecanic să le sudeze și să îndrepte bara strîmbată.

Din perioada următoare, de vreun an de zile, datează marile proiecte din care au fost realizate pînă acum numai părți: monumentul lui Nicolae Bălcescu, în care pauiotul revoluționar, istoricul, economistul, intelectualul european, este reprezentat ca în fotografia dinainte de moarte, slab, emaciat, cu fața rasă și plete lungi; sculptorul l-a drapat într-o pelerină romantică; pe cele trei laturi ale soclului triunghiular trei femei reprezintă Revoluția, Gîndirea și Pribegia. Nu există nimic mai patetic, de o mai concentrată și totală tristețe decît Pribegia, suci o mai nobilă și misterioasă și stranie meditație (comparabilă în alt ordin cu îngerul din *Melancolia* lui Diirer) decît a Gîndirii, și numai *Marseilleza* lui Rude, de pe Arcul de Triumf din Palace de l' Etoile la Paris, poate fi comparată cu dezlănțuita, magnifica și sălbatica *vhago* în ai cărei rîs exaltat a întrupat sculptorul Revoluția. Numai aceste trei statui au fost cioplite în blocuri de marmură de doi metri și jumătate înălțime de către Dabija; statuia lui Bălcescu nu există încă decît ca eboșă. De asemenea, monumentul principei Valahiei, Moldovei și Transilvaniei Mihai Viteazul, *El prodigioso principe* al lui Lope de Vega, prietenul lui Rudoif al II-lea de Habsburg, împăratul alchimistilor și astrologilor, statuie ecvestră pe care unii o compară cu a lui Colleoni de la Veneția, de Verocchio, cu a lui Petru I de la Leningrad, de Falconet, și cu a generalului Alvear, de Bourdelle, dintr-o capitală sud-americană, nu există decît în ghips, dar se pare că va fi turnată în bronz; statuile reprezentînd cele trei provincii, care nu sînt decît trei femei de o frumusețe monumentală și melancolică, sînt încă abia schițate. Au stîrnit un interes unanim, deși altele, ca grupul *Jucătorii*

de rugby au nemulțumit prin atitudinile brutale și sălbăticia expresiei, spre deosebire de *Aruncătoarea de greutate*, și mai ales de *Asia*, *Europa*, *Africa*, trei grupuri de marmură, galbenă, roz și neagră, care au și fost instalate în grădinile de Ungă lacurile din nord-estul Bucureștilor. Tot atunci, în 1951 și 1952, Dabija scrisese pentru orchestră simfonică *Oda pentru Marile Adunări*, și Concertele pentru violă, vioară și violoncel, pentru flaut și pian și pentru două pianе, care au trezit entuziasmul nu numai al publicului, dar și al orchestrelor și al interpreților, care au găsit în sfârșit muzică evident *alta* decât cea veche, dar la fel de clară și de cantabilă ca a maeștrilor italieni și germani din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, de la Monteverdi până la Mozart, și în același timp considerabil de deosebită de muzica europeană din ultimii o sută de ani. Tot în 1951 și 1952, Dabija călători pentru studii, pe cheltuiala statului, la Moscova și Leningrad, Roma, Florența și Veneția și petrecu două săptămîni la Paris și două săptămîni în Egipt.

La întoarcerea din ultima, primi într-o dimineață un telefon. Recunoscu cu o ciudată emoție mecanizată, devenită reflex organic (bătaia inimii, respirația, o ușoară restrîngere a conținutului conștiinței, limitat brusc la senzațiile auditive și organice, excluzînd raționalul și parțial memoria), și un și mai ciudat sentiment de înstrăinare, glasul cam nazal, rece și obraznic:

— *Bonjour*, maestre. Ce mai faci?

Nu-i mai spunea „bonjour, cetățene” sau „noroc, Puiule”, sau „hei, stimabile”. Îi spunea „maestre”, semiironic. Pius nu răspunse.

— Alo, Puiule, mă auzi?

— Da, zise Pius.

La capătul cellalt al firului, Doina înregistra cu satisfacție emoția lui. Îi era un pic de grijă. Totuși, îl jucase prea bine și prea des, ca să nu fie sigură că-1 va manevra și de data asta.

— Ce mai faci? Întrebă ea cu familiaritatea dezinvoltă și nerușinată cu care-1 aborda după marile scene de despărțire.

— Lucrez, zise Pius.

— Ce?

Urmă altă tăcere. Apoi, tocmai cînd voia ea să spuie ceva îl auzi, rece:

— Nu pot vorbi la telefon. Ai ceva anume să-mi spui?

— Ești cam acru, stimabile.

— Ai ceva special să-mi spui?

— Nimic, dar voiam să te văd, să mai stăm de vorbă, răspunse ea pe un ton de prieten jignit de grosolănia gratuită a celui alt

— Cînd și unde vrei să mă vezi? Întrebă el, tot rece.

Dar, la telefon, Doina începu să rîdă fără zgomot și fără să-și arate dinții, cum îi era obiceiul. Gata: era prins.

— O să vin eu la tine, azi după-amiază, zise ea tot rece.

Urmă o clipă de tăcere, apoi Pius zise:

— Nu. Mîine, cînd vrei.

Ea insistă: dacă obținea înîlnirea azi, iar îl pusese în stare de inferioritate și avea inițiativa mișcărilor, iar el era o jucărie pasivă, descumpănit.

— Mîine, repeta Pius, apoi, brusc, spuse: Nu mai pot sta la telefon.

— Bine, o să încerc să vin mîine.

— Dacă încerci numai, plec de acasă, zise prompt Pius.

Ea rîse acru:

— Domnul s-a făcut greu accesibil.

— Mîine la șase seara, da?

— La șase, șase și ceva.

— La șase și cinci am plecat de acasă, zise Pius și închise telefonul.

Doamna Zevedei veni în rochie de *demi-soirée*, cu blana de astrahan pe ea, cu perlele la gît, fardată, parfumată, gata de luptă și de victorie, furioasă pe obrăznicia sclavului care părea că vrea să se revolte. Pius o aștepta în atelierul mare și plin de statui, unde ardea un bec albastru. Îl găsi parcă și mai mic, și mai îndesat și mai gros decât înainte: un fel de butoi, de bloc, cu un gît gros, și un cap mare și greu. Ochii cenușii o fixau altfel decât altă dată. Pius îi dădu mîna fără să i-o strîngă pe-a ei, ca o mîna paralizată. Deodată Doina îi păru rău că a venit „E urît. E infect. Și m-am pus în dezavantaj față de el. Trebuia să mai manevrez, să-1 fac eventual să aștepte. Să-1 fac să crape.”

— Ce vrei? Întrebă sec și rece Pius.

— Uite ce e — zise ea înțepată — tonul ăsta nu e admisibil. Vrei să plec?

— Ce vrei? repetă el în șoaptă.

— Bine, am înțeles, plec, zise ea furioasă.

Pius murmură:

— Te-am amînat ca să mă gîndesc. Să încerc să înțeleg. Nenocita

Și, pe neașteptate, o cîrpi peste obraz cu dosul mîinii drepte. Nu dăduse tare, căci ar fi trîntit-o la pămînt Așa, Doina se clătină numai și făcu un pas într-o parte, ca să nu cadă. Se uită la el cu ochi mari, cu gura căscată, cu mîna la obraz. Deodată se-ntoarse în loc și fugi.

XII

Din Jurnalul lui Rafael Gheorghiu din anii 1953 și 1954:
15 martie. Sosesec_ăupă-amiază, pe la orele patru, la prietenul meu monstrul. (Am aflai de la el că așa-i spuneau copiii la școală, și monstru este, într-adevăr, dar în alt sens decît acela). Ideea de-a fi prieten cu un monstru îmi dă senzația înșelătoare că trăiesc într-un basm, și cei mai degrabă într-un basm chinezesc; parcări văd și titlul: „Filosofoi prieten ca un drsgon”. Dar ajunge cu aceste considerații ușuratece oarecum: ce am văzut și auzit ia Pius e mult mai important și, ca toi ce-l înconjură și t în legătură ca amicul meu, poartă pecetea gravității. Curios lucru: chiar și împrejurări prin excelență lipsite de gravitate în ele înseși. Pe sânt: povești cu femei. Pius are povești cu femei! Cînd am sosit, am găsii la atelier o tînără care părea că vrea să plece. Am salutat-o, fM ca Pius să rostească măcar un cuvînt de prezentare. Cîtă vreme a staljuna acolo, Pius nu i-a aruncat nici o privire, nu i-a adresat o vorbă. Era de altfel bine dispus, voshăntț aproape. Nefericita încerca săzîmbească, să pară că există, că iu parte la conversație: a fost aproape eroică; mi-a fost milă de ea, dar Pius vorbea de artă și mă împingea spre un nivel de gîndire irespirabil pentru biata fată, care, mereu silîndu-se din răspuseri să fie degajată și surîzătoare, și-a luat pardesiul și a plecat. Pius i-a ținut haina cu o politețe mecanică, aproape că și mai jignitoare decît restul, și tocmai din cauza restului. După ieșirea junei, îl întreb:

— Cine c persoana, că nu i-am reținut numele.

— A, o pîțipoancă, spune Pius. Fără importanță.

— Importanța pe care io dai, insist eu ca să mai aflui ceva. Pius dă din umeri, rece și dușmănos:

— Da, importanța pe care i-o dau. Adică nici una.

Asta, de parcă „pițipoanca” i-ar fi făcut ceva, i-ar fi pricinuit cine știe ce suferință cumplită. Dar se vedea bine că nefericita e inofensivă și că ea e cea care suferă. Așa i-am și spus lui Pius.

— Da, mi-a răspuns el mereu ostil: suferă fiindcă nu-i dau importanță. Dar dacă i-aș da, m-ar face ea să sufăr; deci care pe care.

— De unde știi că te-ar face să suferi?

— Le cunosc eu pe bestiile astea! mirîie Pius cu o ură concentrată.

Mă întreb de unde-i vine. Poate că dintr-o adolescență de om cu un fizic neatrăgător, disprețuit de femei. În orice caz, iată cum niște relații de obicei legate indisolubil cu lipsa de importanță, superficialitatea și meschinăria, iau în contact cu amicul meu domnul Puiu Dabija o gravitate sălbatică și aproape tragică. Aceeași gravitate o capătă și problemele teoretice ale artei, mai ales dacă le discută cu Marcel sau cu amicii lui Marcel. Marcel a sosit pe la orele șase, în treacăt, fiindcă avea de ținut un curs la șapte și atelierul lui Pius e în drum. Marcel e acrișoi ca de obicei, și mai mult decît de obicei:

— Ce faci dumneata e imitație, spune el rinjind. E pastiş, nu aduce nimica nou. Asta e artă pentru epoca avionului supersonic, a energiei nucleare, a mașinilor de gîndit, a construcției metalice? Nervii oame-nilor sînt altfel, s-au adaptat la condițiile modeme: deci și arta trebuie să fie la fel, nouă, potrivită unei noi sensibilități.

— Adică să semene cu arta negrilor și cu aceea aztecă, profund înrudite cu tehnica fisiunii atomice și cu chibemetica! spune fără amabilitate Pius.

Dar Marcel rînjește netulburat, gata să argumenteze la înfinit:

— De ce nu? Arta modernă beneficiază de descoperirile arheologice cele mai recente, care arată posibilități noi de expresie, legături ale artei cu zone noi ale psihicului, mentalului și instinc-tualității. Numai dumneata poți face sculptură de parcă arta cretană, sumeriană, khmeră, aztecă n-ar fi existat! în fond, ești un european șovin!

Și rîde, înșelător și victorios. Dar Pius se face palid și începe să urle:

— Ba nu ignorez nici pe azteci nici pe sumerieni, dar mai ales nu ignorez pe egipteni și pe greci și gliptica gotică și pe-a Renașterii! Dumneata ești sumerian? Eu nu! Nu vezi că spui două lucruri contra-dictorii? înfîi, avionul supersonic, deci, artă nouă, tabula rasa și pe urmă marea tradiție cretană și din caverne! Ce e haosul asta în creierii

dumneavoastră, domnilor moderni? Ascultă, domnule: nervii omului de azi și mentalitatea lui nu sînt făcute numai de mașinile de calculat electronice, ci de întreaga memorie a umanității! Și tocmai fiindcă sînt un produs al istoriei, mentalitatea și sensibilitatea oamenilor sînt istorie distilată, sînt pline de ecouri, și totodată, tocmai fiindcă sînt pline de ecouri ale trecutului ca trecut, nu de sunetul prim al trecutului ca prezent, atunci cînd era prezent, tocmai de aceea sînt ceva nou, și se diferențiază de trecut! Nu e nevoie ca soarele să răsară de altă culoare în fiecare dimineață și din cînd în cînd pătrat sau rombic, ca să știm că începe o zi nouă! Nevoia de soare pătrat, care te caracterizează pe dumneata, nevoia de nou cu orice preț, numai să fie nou, e o neurastenie de degenerescentă, un cancer al culturii, și istoria o vindecă prin cîte o baie de barbarie: eu n-am nimic comun nici cu decadența, nici cu barbaria, și vă salut cu dezgust!

Apoi, luîndu-și pardesiul, o șterge pe ușă afară, fierbînd. Marcel s-a întunecat, s-a înverzit:

— În fond, amicul ăsta al tău e un huligan. Ce mare artist e el ca să-și permită chestii de astea?

— I-ai pus la îndoială centrul existenței lui, zic eu, imparțial.

— E dreptul criticului! exclamă Marcel, tulburat rău. Dacă nu mi-l acordă, nu mai exista cultură!

— Da, dar și el are în acest caz dreptul să puie la îndoială valoarea existenței tale, observ eu, mereu imparțial.

Marcel se strîmbă, plimbîndu-și ochii gălbui peste statuile din atelier:

— Să vedem care din aprecieri se va arăta cea mai convingătoare, spune el pe un ton amenințator — discret amenințator, dar îl știu eu bine pe Marcel și-i cunosc ranchiunele înveninate și neiertătoare, și nu-mi pare bine. Se mai plimbă prin atelier și spune: Teorii mai mult decît discutabile. Și opere de artă destul de discutabile.

Am înțeles condamnarea cumplită și fără apel pe care-o implică formula. Protestez, speriat:

— De ce întrebuințezi cuvinte de-astea care nu înseamnă nimic și care aruncă o umbră vagă, o îndoială vagă, asupra operei celei mai perfecte?

Marcel e ipocrit și meschin; dacă ar fi cinic, ar spune: „Tocmai de aceea”; dar nu poate ajunge la o privire critică, nici măcar cinică, asupra sa însuși. Rînjește și spune:

— N-am rostit decît exact ceea ce gîndeam: opera și ideile individului mi se par discutabile, și-o să le discut.

Și, cu ceafa țeapănă, cu un aer acru și rebarbativ combinat cu orgoliu închistat, se strînge în pardesiu, își reazemă bărbia în șalul de mătase și pleacă. Ce păcat! Și ce trist e cînd vezi cuvintele folosite ca arme în slujba unor pasiuni obscure, în loc de a adevărului: dar cîți, sau care e acela care le folosește pentru adevăr? Omul de știință; slavă Domnului, există algebra!

Dar de unde-o fi izbucnit antipatia activă a lui Marcel împotriva lui Pius?

4 a p r i l i e. La Pius: altă „pițipoancă”, după formula brutală și ordinară de care se folosește el. O tratează „ca pe un negru”, cum se zice în limba popoarelor civilizatoare. Și e tulburat, anxios:

— De ce? De ce se dezumanizează arta? Cînd se isprăvește cu arta „modernă”? Nu mai pot aștepta! Ce fac ceilalți?

îmi adun toate puterile, văzîndu-l în așa hal de chinuit („pițipoancă” ascultă cu ochii mari, și ne crede nebuni):

— Dragă Puiule, criza artei vine dintr-o criză a ființei umane; din dezintegrarea ei intimă, din compartimentarea ei, din autonomizarea funcțiunilor ei acuma izolate. Fiindcă există oameni care-și izolează gîndirea de sentiment și sentimentul de instincte și instinctele de gîndire, există și opere de artă modernă care se adresează numai inteligenței, numai instinctului, numai afectului. Un tablou abstract e pentru intelect; un film de groază, numai pentru afectivitate ininteligentă; un roman polițist, numai pentru anumite porniri instinctive ale omului. Însă Oedip-Rege de Sofocle e și o piesă polițistă și o zguduire a sentimentelor spectatorului și nu-i lipsită nici de stimulent pentru gîndire. Ce spuneai tu o dată despre catedralele gotice și templele grecești. Ei, astea au fost create de către și pentru oameni cu o structură armonică a personalității, cu personalități unitare[^] ale căror facultăți căpătau față și lumină unele de la celelalte.

— Da, dar criza asta a persoanei umane, cine o va rezolva? Cînd o să vedem integrarea ființei umane? Și cine-o va integra?

— Istoria, prin crearea unei noi societăți; așa cel puțin cred eu.

Rămîne foarte gînditor, și tace un sfert de oră neconținut. „Pițipoancă” pleacă. E destul de drăguță. Îmi permit să murmur:

— *Și în funcțiunile sociale, omul compartimentat e condamnat. Și în aventuri personale, ca problema sexuală: funcțiunile fizice fără aura afectivă și fără o iluminare spirituală, sint...*

— *Sint ceva trist, spune el, intrerupându-mă. Foarte trist. Mai bună e castitatea.*

— *Mai bună e o mare iubire.*

— *Da, dar... oftează Pius, dînd din umeri.*

8septembrie. Azi-diminează în drum spre birou, îl văd din autobuz pe Marcel plimbîndu-se cu nevasta lui Zevedei, sau fosta nevastă a lui Zevedei, nu știu bine. S-a îngrășat, nefericita, s-a făcut diformă; capul însă a rămas atrăgător. E deci ceva adevărat în controversa băieților de la catedră: Marcel trăiește cu nevasta lui Zevedei sau nu? Unul spunea ieri, rîzînd, că așa ceva nu-i stă în caracter lui Marcel, care e cast și autarhic; dar alții jură că se va căsători în curînd cu ea. N-aș nota aici asemenea nimicuri, dacă atitudinea lui Marcel nu s-ar fi schimbat uimitor în ultima jumătate de an. A devenit dominator, agresiv, insuportabil de superior. Vorbește mereu numai el, știe totul, nu ascultă pe nimeni. Și azi-diminează, cu biata femeie aceea, perora. Studenții îl detestă și au despre competența lui o părere mai rea decît merită el cu adevărat: și asta numai fiindcă simt că nu-i iubește și-i disprețuiește. Pentru prima oară de cînd îl cunosc, dau dovezi evidente de rea-credință în judecata estetică; sofisme le stau la îndemînă în cantități uimitoare. De ce s-a schimbat? Asta e saltul calitativ al maturizării și va rămîne așa? Ar fi foarte, foarte trist. A ajuns să nici nu-l mai salute pe Pius, pe care fără s-o mărturisească îl urăște cu o ură activă, de mici intervenții, mici înțepături otrăvite, mici rinjete sceptice, sau dezgustate, sau ironice, sau disprețuitoare (astea le reușește mai greu). Nulla dies sine infamia¹.

Azi după-amiază, la ședința de catedră, îmi spune în treacăt:

— *Ce face amicul tău, domnul Dabija? Aud că a compus o simfonie: ce c cu omul ăsta: nu se fixează o dată? Ce e? Sculptor, muzicant, arhitect, diletant?*

Și cu gura strîmbă:

— *Muzicanții zic că e sculptor, și mie mi se pare mai degrabă compozitor.*

Și în sfîrșit, cu un ultim rictus:

¹ Nu Irecc nici o n fără să iacă o ticăloșie.

— *Pentru flașnetă.*

23 septembrie. Marea iubire? Așa s-ar părea. În orice caz, Pius e într-o stare de tulburare stăpînită, ascunsă pudic, dar nu mai puțin totală. Mare eveniment: după ce aseară — sau mai bine zis azi spre diminează — mi-a mărturisit, mie celui dinții, pasiunea care-l stăpînește, azi am și cunoscut-o pe viitoarea doamnă Dabija. Astă-noapte îmi vorbea de ea cu o asemenea adorație febrilă încît mărturisesc că am avut o oarecare emoție. Îmi spunea:

— *Înțelegi, toate femeile cu care am avut de-a face m-au disprețuit, sau nu m-au iubit, sau au vrut ceva străin de mine, adică bani și situație socială. De ce crezi că mă purtam așa cu pițipoancele? Nu exista una care să nu se trădeze: după o săptămînă vorbeau de căsătorie, sau îmi dau să înțeleg într-un fel sau altul. Cîștig mulți bani, în vremea din urmă, și m-ar putea păcăli oricare din ele dacă pe unele nu le-aș cunoaște din vremea cînd mîncam cartofi pai în prăvălioara aia din colț, ți-aduci aminte. Ei, pe vremea aia eram mai puțin interesant pentru dumnealor! Dar Olga, dragul meu, e o ființă excepțională; frumoasă - în orice caz, în ochii mei, e de o frumusețe care mă îmbată, mă satisface deplin - și pe urmă cu o capacitate de renunțare, de sacrificiu, de uitare de sine, care m-a impresionat definitiv, pentru totdeauna! Ființa asta nu există, înțelegi, decît pentru mine, pentru dragostea noastră; se topește, se realizează, se împlinește în dragostea noastră. Ea mă iubește mai mult decît o pot eu iubi vreodată, fiindcă eu dau o parte din capacitatea mea de pasiune, artei!*

Pe această femeie astfel prezentată, am avut onoarea s-o cunosc azi după-amiază: frumoasă, da, cu un corp de Venera greacă, cu umerii înguști, șolduri puternice, Callipygos: ochii negri, părul negru, pielea foarte albă, fără un pic de roșcată sau măcar de trandafiriu o fac impresionantă din prima clipă. E ceva mai înaltă decît Pius. De altfel, mută, monosilabică, absentă. Iar el pierdui, extaziat, cu ochii la ea. Se țin de mină, siau lipiți umăr la umăr. Pius surîde fericit și timp: nu mai am ce căuta aici, pentru moment. Mă surprinde o ușoară melancolie care mă-ncearcă pe neașteptate. Invidie? Singurătate? Fii tare, tovarășe, și mai ales, fără sentimente urile!

Se pare că Olga i-a fost model, sau că e o studentă de la Institutul de Arie Plastice, care, îndrăgostită de el fără să-l cunoască, i-a cerut

să-i pozeze numai iui. Dacă e adevărat, nu e cu totul cumpătată la minte. Dar cine poate ști?

13 ianuarie. Viscolește: cu urechile gata să-mi degere, printre oameni încovoiați ca să reziste vîntului, mă duc să-l văd pe Pius. Înainte să intru în atelier, zăbovesc o clipă să-mi las paltonul în holul living-room; dominînd vuietul viscolului, glasul Olgăi Dabija, strident și dur, face să tremure ferestrele:

— Știu eu! Eu nu exist! Eu n-am personalitate, n-am individualitate! Duc o viață de păpușă, pe lingă tine, mereu cu ochii la tine; tu muncești ca o vită, de dimineața pînă seara și de seara pînă dimineața, iar eu aștept să treacă timpul, nu văd nimic, pe nimeni, nu fac nimic, nu mă duc la un cinema, nu la o piesă de teatru, trăiesc ca o bătrîna de optzeci de ani alături de tine care trăiești ca un nebun!

Ce era să fac? Să intru? Să ies? Mă auzeau și-și dădeau seama că am ascultat, deși fără voia mea. Pe cînd eu șovăiam, doamna Pius Dabija continua, dezlănțuită. El tăcea. Pe urmă l-am auzit, mîrîind cu furie, ură și disperare:

— Ah, cum m-ai păcălit! Ce bine m-ai păcălit! Ah, cum m-ai păcălit TE OMOR! răcnește el dintr-o dată ca un nebun.

Dar Olga nu pare a fio femeie slabă și fricoasă:

— Omoară-mă, că asta mai lipsește ca să pui vîrfoperei tale cu mine! Crezi că astfel nu mă omori? Cu viața pe care mă faci s-o duc? Asta e o viață de oameni tineri, oameni de vîrstă noastră? Mă omori cu zile, și te omori și pe tine, nenorocitul, brută ce ești!

Și continuă, mușcătoare, neobosită, feroce. Am strecurat o privire prin ușa întredeschisă. Pius stătea cu spatele sprijinit de perete și cu ochii în gol; părea zdrobit, disperat, ca un animal prins în capcană. Ea continua, cu o încăpăținare sălbatică. Am plecat discret.

14 ianuarie. M-am gîndit să-i văd totuși azi pe soții Dabija, și m-am dus, plin de ezitare și, să spun drept, de teamă de-a asista iar la cine știe ce scenă penibilă. I-am găsit calmi, giugiulindu-se.

1 februarie. Au avut altă scenă, care a durat pînă la opt dimineața, „înnebunesc” mi-a șoptit Pius. „Nu mai pot lucra! Mă omoară, îmi distruge nervii, nebuna, și se distruge și pe ea, și sînt pierdut, fiindcă nu pot fără ea. Sînt absolut pierdut”. După care — începe să muncească.

18 februarie. După scena de ieri, a treia din luna asta, Pius, în loc să cadă epuizat și să doarmă, a aflat de campania dezlănțuită de

Marcel și de amicii lui. Asta l-a pus într-o stare de încordare cumplită a nervilor. Și, săracul, nu știe că Marcel încă n-a publicat nimic din seria de articole despre sculptura noastră contemporană, în care vrea să-l discrediteze definitiv pe Pius. Olga, față de mine, fulminează împotriva Jdioșilor care nu merită să se uite la o statuie de Pius"! Pius e al ei, vai de cine se atinge de el. Iar el — s-au împăcat iarăși — nu știe decît o vorbă:

— Da, iubita mea.

Ea:

— Puiule, nici pînă azi n-ai fost în stare să desenezi perdeaua aia!

El, umil:

— Dragă, am încercat, dar nu iese. Nu mă pricep.

Ea, enervată:

— Și mai zici că ești și arhitect! Ești ridicol!

El dă din cap, blînd:

— Exagerezi, iubita mea.

Apoi, mie:

— Are dreptate, săraca Olgă: de la anumite dimensiuni în jos, nu mă pricep. Îmi ceri să fac o sonatină, sau o statueta: nu pot. Am limite, ce să fac.

Și ride, fericit și timp. Mie-mi vine să plîng, mai ales că piesa continuă: „Ești ridicol!", „JN-ai făcut", „Trebuie", „Trebuie să aduci, să faci, să comanzi", iar el: „Da, iubita mea", „Bine, iubita mea." „O să fac, iubita mea", sau pîrintește: „Lasă că exagerezi, iubita mea " — asta cînd îi spune că e bleg, sau caraghios, sau că nu e în stare nici măcar să se apere. Am plecat, trist; pe urmă, am hotărît că e preferabil să rid.

15 martie. Olga îl învață pe Pius să danseze. Își bate joc de el în public: „Se mișcă parc-ar fi un rinocer." „Butoiașul mamei." El suride senin și îi sărută mîna. Multă nevoie avea bietul Pius de satisfacțiile simțurilor! Și dansează, greoi și masiv și condamnat pe veci să danseze prost.

22 martie. Vizită la Pius în atelier; încearcă teme la orgă și se oprește. Domnul Apostolescu, rudă a lui Pius, vesel și evident escroc de lume bună, e în vizită: vrea să-i vîndă ceva, cît mai scump. Intre el și Pius, convorbire uimitoare:

— Ce mai face tanti Elvira ?

— A murit, monșer, nu de mult!

— *Da? Săraca, spune Pius mașinal. Dar nenea Dim, ce face?*
— *E în Franța, e bolnav rău de o boală complicată, necunoscută, din astea inventate recent.*

— *Da? Săracul. Dar nenea Șerbănică?*
— *Șerban face mici servicii, cară o mobilă, face cumpărături eșetera. E foarte decăzut, nu știu cum s-a dezumflat băiatul ăsta așa.*
— *Da? Săracul. Dar nenea Ionaș?*
— *E, Ionaș e la Florența, face afaceri, are vapoare pe Mediterană.*
— *Săracul, murmură Pius.*
— *Mă, tu ascuți ce vorbesc eu sau nu? întreabă rîzînd domnul Apostolescu.*

Pius se gîndește puțin, apoi spune:

— *Măcar din nenorocirile astea să învețe ce e cu adevărat serios în viață.*

Și bate cîteva acorduri pe claviatura orgii.

— *Ei, pa, am plecat, spune domnul Apostolescu, plictisit. Îmi dă și mie mîna: Au revoir.*

Rămași singuri, întreb:

— *Ce vrea?*

— *Să-mi vîndă niște tablouri și mobile falsificate, spune Pius liniștit.*

Apoi se-ntoarce și se uită la un bloc de marmură în care începe să se vadă un tors atletic, un cap încă inform. Ciocănește în marmură. Ușa scîrftie.

— *Puiule!*

— *Da, iubita mea, spune el blind.*

Olga e furioasă:

— *Iar lucrezi? N-a fost vorba că mergem împreună să facem o plimbare? Îți bați joc de sănătatea ta și-a mea? Nu-ți dai seama că nu pot dormi de zece nopți?*

Nervoasă e, săraca. Pius pare surd. Ciocane fără să răspundă. Ea insistă, exasperată și exasperantă. El se dă îndărăt, se uită la pectoralii statuii. Olga continuă, glasul îi devine strident. El se învîrte brusc în călcîic, palid, cu ochii scînteietori, se apleacă, ia o vadră cu apă murdară de pe jos (pentru udat lutul) și-o zvîrle în pieptul Olgai, care rămîne înmărmurită, șiroind de apă, apoi cade jos cu un țipăt. El sare, o ia pe sus, fuge în odaia de alături; se aude pornind vijelios apa din-

tr-un robinet. Olga țipă ca opărită. A vîrît-o sub robinet s-o trezească din leșin. Mă eschivez.

23 martie. Îl găsesc în atelier, galben, cu ochii roșii, muncind la statuia aceea.

— *N-ai dormit? întreb eu.*

El, scurt:

— *Nu. Am lucrat.*

A avut o scenă teribilă cu Olga.

3 aprilie. Iarăși au avut o scenă. Și lucrează, îndîrjit. Care din doi îl învinge pe cellalt?

15 aprilie. Pius și Olga s-au certat toată noaptea, apoi ea s-a culcat și el s-a dus în atelier să lucreze la marele poem simfonic.

20 aprilie. Mă-ntîlnesc la minister cu Marcel, care-mi spune ricanînd:

— *Ce aud? Madam Dabija trăiește cu un sportiv?*

Nu-i răspund nimic. Dar după-amiază, glonț la Pius. Serios și concentrat, isprăvește a doua statuie din grupul Oamenii: e mîndră, calmă și triumfătoare. Olga m-a primit amabil. Am stat de vorbă cu ea și i-am spus de-a dreptul ce auzisem. Ea rîde, roșește:

— *Este Fizic imposibil să mai trăiești cu încă cineva afară de Puiu, și cu Puiu.*

El, surd, serios, încăpățînat ca un animal, ciocănește. După asta pune jos uneltele și se depărtează, se învîrte în jurul statuii, încruntat. Vine să se așeze lîngă mine și-mi spune brusc:

— *Umanitatea melodiei este în frazare.*

îmi cînlă cîteva măsuri la orgă: Passacaglia lui Bach.

— *Ai auzit? Accentul unei fraze rostite cu durere, sau entuziasm, sau bucurie, sau alegruțe, sau extaz, sau exaltare eroică, sau desperare, sau melancolie, sau în dezlănțuire dionisiacă, sau linișic contemplativă, sau anxietate — aici c secretul! Nu în imitarea vocii umane ca în glissandi coardelor în acea fără leac deznădăjduită Apocalypsis cum figuris a lui Adrian Levrckiihn, care de altfel ajunge la umanizarea instrumentelor și dezumanizarea vocilor, alchimie dementă a ultimei desperări, acolo unde nu c decît întuneric și scriș-rirea dinților! Diavol nenorocii. Epuizat: diavoli se epuizează repede. Oamenii însă nu s-au rostit exhaustiv: mai avan lucruri de spus.*

28 aprilie. Concertul pentru orchestră simfonică Cele patru vîrsl: Vîrsta de fier, allegro assai; Vîrsta de aramă, andante sostenuto

nuto; Vîrsta de argint, allegro; Vîrsta de aur, andante trionfale. *Pentru mine, emoție unică. în sală, aplauze delirante, sîsîituri, dialoguri aprinse. Lîngă mine trei domni: unul mic și agitat cu o bărbuță care pare falsă, altul cu un nas enorm care-i pornește din mijlocul frunții și un profil sumerian, al treilea tînăr, moEu și frumușel.*

FRUMUȘELUL : *De ce a inversat ordinea vîrștelor?*

BARBA FALSA (cu o schimă subtilă, cu un ochi închis, gura căscată spre urechea stingă): *E progresist, n-ai înțeles?* (Rîde strident) *Crede în progresul omenirii.*

NASONE (trist): *încă?*

BARBA FALSA (și mai subtil, insuportabil de subtil și nelimitat de mucalit) *Deja?* (Rîde ca o trompetă)

FRUMUȘELUL: *în orice caz, muzica asta nu cere în prealabil vată în urechi.*

NASONE: *Mie mi-a plăcut prima mișcare: ai văzut ce sumbră, ce dramatică, ce titanică?*

BARBA FALSA: *Temele revin, în a patra, trans-fi-gu-ra-te!*

FRUMUȘELUL: *Dar în fond, cu ce seamănă? Nu e modern. E o pasi-tișă după Beethoven.*

BARBĂ FALSA: *Beethoven?* (Rîde) *Hea! N-are nimic comun cu Beethoven!*

NASONE: *Ei, trebuie să recunoști că de la el pornește.*

BARBA-FALSA: *Să recunosc? Hea! N-are nimic comun cu Beethoven.*

FRUMUȘELUL: *Dar cu cine naiba are ceva comun?*

NASONE (trist și serios; nu e prost): *Nueo originalitate de suprafa-ță, formală. E interioară: de-aia e mai greu de definit: cere descrie-rea întregii personalități a artistului.*

BARBA FALSA (cu un ochi clipit, altul mucalit și zîmbetul ucigător de șiret): *Inclusiv sculptorul și arhitectul?*

NASONE (gînditor): *Partea a patra e într-adevăr extatică, paradisia-că și acordurile alea majore, cu alăturările, cu harpa fugato, erau într-adevăr triumfale, pline de jubilațiune, de o exaltare pe care n-o credeam posibilă. Partea patra e un lucru sublim.*

BARBA FALSA (și cu asta m-a omorît, nu l-am mai ascultat). *Partea a patra după stil vechi sau nou?*

I mai. Deschiderea expoziției. Buluc împrejurul Oamenilor: e cel mai nou și mai personal lucru al lui vîlmășagul de membre de piatră cu căderile, durerea, încăpăținarea furioasă și invincibilă, mîinile

întinse dînd și cerînd ajutor, oamenii alături, bărbații și femeile, și deasupra seninătatea triumfală.

Cărăușu mi-a spus, cu gura țuguiață:

— *De ce sînt toți goi? în viață oamenii poartă haine. Nu sînt de acord cu expoziția asta de goliciuni. Și pe urmă, nu e destul de concret: ce vor oamenii ăștia? Cu ce se luptă? Pentru ce? Unde urcă? Și de ce se bucură ăștia de sus? Și de altfel, nici nu se bucură destul, sînt prea liniștiți.*

Un vizitator străin, pictor francez, se uită; îi place, dar se jenează să-i placă.

— *Pour du bifteck, en voilà du beau bifteck, â en veux-tu en voilà'.*

Pius era la doi pași. S-a întors și i-a spus:

— *Je vous promets de faire la meme chose en fii de fer: ca s'appel-lera Question Soluble, et ca sera beaucoup mieux'.*

20 m a i. A apărut marele articol al lui Marcel despre Sculptura noastră contemporană. M-am dus imediat la Pius. Era prăbușit într-un fotoliu. Olga ședea lîngă el, lipită de el, ținîndu-i o mîină într-ale ei. Pius m-a privit îngrozit:

— *Minte? Sau e adevărat, și atunci n-am decît să nu mai sculptez?*

A sărit în picioare, răcnind brusc:

— *Vrea să fie orb? De ce să fie orb?*

Apoi, amărît, desperat:

— *Și nici nu-și dă seama că e jucăria acelei...*

S-a oprit brusc, apoi a mîngîiat-o pe cap pe Olga (pe care, recu-nosc, n-o credeam capabilă de ce face de cînd a început campania lui Marcel și a amicilor săi: există și surprize în bine, nu numai în rău) și mi-a spus:

— *Azi-noapte am spart schița lui Bălcescu; dar am isprăvit măcar al doilea Concert mare: Nașterea, Tinerețea, Bătrînețea, Moartea; prima și ultima scurte de tot, o să vezi, o să-ți placă.*

Se așeză la orgă și cîntă ceva care mă cutremură: îmi venea să-l sîrut, dar ar fi fost ridicol.

— *Asta e din Moartea, andante maestoso. Ai văzut? Nimic lugu-bru, nimic funebru. Moartea nu există! trăim mai departe în copii nostri, în faptele noastre, în operele noastre, sau în pămînt, în vege-*

¹ Biftec frumos, trebuie să recunosc; biftec cît îți poștește inima.

² O să fac același lucru în sîrmă, o să-i spună Problema Solubilă și-o să fie mult mai bine.

tale, în mare: nu ieșim din marea și frumoasa mașinărie, cea mai mare și mai frumoasă.

— *Ne pierdem însă conștiința individuală, și ființa individuală, i-am spus.*

— *Nu știm sigur. Și dacă așa e (eu cred că da), ei și? Materia intră într-alte structuri, care se dezvoltă, se schimbă într-altele. Dacă poți trece peste durerea acestui adevăr, vei avea cea mai mare bucurie, tot din el. Dialectică, Rafael: dialectică: das Umschlagen der Gegensätze ineinander.'*

11 octombrie. Pe treptele scării interpretilor la Ateneu. Jos, Sala coloanelor, pustie. Sus, vibrează, vuiește, palpită orchestra. Pius nu stă în sală: nu poate suporta, îi e frică. Stăm aici, cu el, cu Olga și cu părinții lui. Domnul Dabija, cu părul alb, fruntea boltită, privirea stranie, pare un geniu. Repetă:

— *Toată lumea spune că ai luat o sută de mii de lei pe simfonia asta.*

Pius nu răspunde. N-a auzit. Au trecut țipetele de durere, apoi jocurile copilăriei, patimile nebuloase ale tinereții și apoi marile zidiri de sunete grave din mijlocul vieții; nobila melancolie și tristețea meditativă a declinului și bătrâneții, apoi acest imn rezumativ în forme polifonice, de cea mai gravă și senină elevație a sufletului, plin de o bărbăție și o solemnitate care n-au nimic mortuar, ci înseamnă viața împinsă la cea mai înaltă potență a ei.

— *Pius e un mare artist, domnule Dabija.*

— *Dacă mi-ar da niște bani — răspunde domnul Dabija — aș putea încerca niște agricultură științifică în mic... Da, e talentat Puiu, păcat că a ieșit prea devreme de sub influența mea: aș fi făcut din el un om practic. Așa, e un zăpăcit, mereu cu capul în nori.*

Pius ascultă, cu ochii închiși. Campania continuă: vor să demonstreze că sculptura lui e orice, numai artă mare nu, și cu atât mai puțin arta secolului al XXI-lea; și compozitorii sînt împărțiți în două tabere, din care cei mai activi sînt detractorii.

— *N-a profitat destul de educația pe care i-am dat-o, spune doamna Dabija. Altfel, multe mari defecte pe caic! c are acum nu le-ar avea.*

**Transformarea în contrariu.*

Cu aceste însemnări, s-a ajuns la zi cu *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu, față de data redactării acestei *Cronici*. Restul, lucrările lui Pius Dabija, discuțiile în jurul lor în țară și în străinătate sînt de domeniul actualității și cunoscute îndeobște cînd apare *Cronica*; de aceea, ea poate fi considerată încheiată.

Și acu m, cititorule,

dacă vei socoti că în decursul *Cronicii* am fost undeva nedrept, sau am spus un lucru neadevărat, să șui că nici cu bună-știință, nici voit, nu am fost nedrept și n-am călcat adevărul. Am scris ceea ce am crezut că e drept și adevărat, după știința și puterile mele. Deși adevărul unei asemenea *Cronici* nu e de natura comunicării de fapte individuale, totuși întîmplările cele mai de necrezut relatate aici sînt cele mai puțin atinse de fantezie. În schimb, deși apar multe personaje în *Cronică*, și poate unele seamănă mai mult sau mai puțin cu oameni reali, țin să spun aici că nici un personaj nu este portretul și copia fidelă a unei persoane în viață.

Știu, cititorule,

că această carte ar fi putut fi mai bună, dar nu m-au ținut puterile s-o fac mai bună decît este.

Și așa cum este această carte,

se datorește nu mie, ci cui m-a născut, cui m-a învățat, cui m-a făcut om, cui a stat lîngă mine, oamenilor din toate cinci continentele, din toate rasele, de toate credințele, care au făcut, țărani, pîinea pe care-o mănînc, muncitori, casa, hainele, uneltele care-mi folosesc, învățați și artiști, civilizația ultimilor mii de ani; și se datorește și oamenilor care lucrează să fim feriți de război, căci altfel și tu, cititorule, și eu, și cartea care ne leagă, și mulți alți frați de-ai noștri am fi acuma cenușă și scrum. Deci tuturor celor cărora li se datorează cartea, le-o închin și le mulțumesc.

Cartea aceasta, cititorule,

nu poate fi decît intrarea și prima treaptă a unei istorii încă și mai necesare de relatat istoria oamenilor care erau în floarea vîrstei și tineri în țara asta la jumătatea secolului al XX-lea; ea va face obiectul unei Colecții de Biografii Contemporane, căreia *Cronica* nu-i este decît — și aici trebuie pus cuvîntul care singur se potrivește în acest loc —

ÎNCEPUTUL

I N D E X
al personajelor „Cronicii de familie”

Din pricina multelor povești și personaje din această carte, am crezut de folos pentru cititor un index și un arbore genealogic. Această sarcină și muncă migăloasă a avut bunăvoința s-o ia asupra-și criticul Geo Șerban, căruia îi mulțumesc pe această calc; cred că și cititorul îi va prețui osteneala.

P. D.

A

AGAPIT, preot la biserica Sfântul Nicolae Pînzari, tatăl lui Anghel Popescu. *(Davida)*

AGLAIA, fiica preotului Agapit. *(Davida)*

ALBERTO, partenerul Gabrielei Ionescu la serata de la Bobby Ragusa. *(Isabela)*

ALEXANDRESCU, escroc, recomandîndu-se avocat. *(Fuga)*

ALEXIU, arendașul moșiei Vladomira, în 1907. *(Bijuterii de familie)*

ALIMĂNESCU Toma, fecior de boiernași din părțile Buzăului, în 1862 profesor de matematici la colegiul Sf. Sava, adept al ideilor revoluției pașoptiste. *(Davida)*

ANASTASIA, slujnică în casa lui Alex. Cozianu. *(Davida)*

ANTIM Ana, medic, șefa unei secții într-un mare spital și conferențiară la catedra de endocrinologie a Facultății de Medicină, în anii de după 1944. - Prietena Isabelci Giurgica-Koșuinu. *(IsaMi)*

ANTOFILACHE Alexandru, prin 1905 sau 1906 unul din cei mii buni avocați al baroului bucureștean, consultat de Soliu von Bodmann, fostă Cozianu, în vederea redactării icslameului, *(O călătorie de plăcere)*

ANTOHIE Ion, locotenent comandant de companie, participă la ase-

diul prefecturii din orașelul N... ocupată de forțele populare în martie 1945. (*Vîntul de martie*)

ANTONIU Eracle, al doilea din cei șase bărbați cu care a fost căsătorită Riri Duca. Înainte de război face carieră ca funcționar superior la Ministerul de Externe și consilier de legație în Elveția. - După 23 august devine adeptul politicii de stingă. Dispare din țară în 1946, cerînd azil guvernului francez. Fugise înnebunit de pasiunea pentru Monica Mareș, care îl distruge și îl ruinează complet. (*Viața la țară II și Un înger*)

ANTONIU, doamna, a doua nevastă a lui Eracle Amoniu, născută Xanto, din familie de armatori cu vase pe Mediterană și pe Atlantic. (*Viața la țară II și Un înger*)

APOSTOLESCU Walter, prietenul intim al lui Eustațiu Cozianu. - Aman-tul Cleopatrei, soția lui Eustațiu, pe care o ia de nevastă după moartea tragică a acestuia în 1885. (*Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

APOSTOLESCU Gogu, nepot al celui dinainte. - în 1917, proaspăt în-tors de la Paris, era sublocotenent în rezervă, subaltern al lui Laurențiu Sterie. Amestecat, în 1918, printre conspiratorii care se întâlneau în casa Augustei Hagibei, punînd la cale răsturnarea guvernului și instaurarea republicii. în primii ani după război putea fi întîlnit în cerul „Corupția română”. Trăiește din afaceri suspecte în anii de după 23 august 1944. (*Datoria, Mizeriile războiului, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Boierii vechi și noi, Tinerețea lui Pius Dabija*)

APOSTOLESCU Ionaș, frate mai mic al ui Gogu Apostolescu. - Mulți ani prieten cu Dimitrie Cozianu, fuge cu nevasta acestuia, Fifi Oprescu, la Paris prin 1925. - în 1938 intră în conflict de afaceri cu Lazăr Gherson, pe care apoi îl cîștigă dezvăluin-du-i necinstea, abjecția și infidelitatea omului său de încre-dere. - În 1944, căsătorit cu Monica Mareș, se aflau împre-ună invitați la conacul lui Matei Duca. Pleacă peste un an din țară și se stabilește la Florența, trăind despărțit de Monica Mareș care are mai multe aventuri. în 1954, Gogu Apos-tolescu știa că Ionaș face afaceri cu vapoare pe Mediterană. (*O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Viața la țară II și Un înger, Tinerețea lui Pius Dabija*)

ARION Anton, deputat în Adunarea obștească. (*Davidă*)

ARISTIȚA, a doua fiică a preotului Agapit. (*Davidă*)

ARMĂȘESCU, locotenent, aghiotant al colonelului Duca. (*Datoria*)

ARNOTA, mare avocat și fost ministru de Justiție, socrul lui Dimitrie Cozianu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu I Boierii vechi și noi*)

ARNOTA Colette, soția lui Dimitrie Cozianu. Moare în bombardă-

mentul de la 4 aprilie 1944. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

ASCHERLIU, doamna, soția generalului aghiotant al prințului de co-roană, amanta lui Bonifaciu, pe care-l părăsește pentru prințul Ferdinand. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

D' AUBIGNY madame, guvernanta fetelor Grădișteanu . (*Davidă*)

AZNAVORIAN Aznavor, proprietarul magazinului „La Moca” din oră-șelul N... (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

B

BALOTA Grigore, subsecretar de stat la un minister economic pe vre-mea rebeliunii legionare, apoi ministru. Asociat cu Dimitrie Cozianu în afacerea transferului celor douăzeci vagoane de aur ale lui Mihai Antonescu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

BASARAB-COMNEN, prințesă, melomană, dă recepții cu muzică. în 1945, cu ocazia unei asemenea audiții, Dimitrie Cozianu îl cunoaște pe Matei Mardan. (*O zi foarte plină, Cariera lui Di-mitrie Cozianu II, Isabela*)

BEDROS, fost mecanic de tractor la curtea generalului Vorvoreanu. (*Vîn-tul dc martie*)

BERGMAN, proprietara pensiunii „Wilhelmine” din Munchen, unde lo-cuiește Șerban Romano în timpul studenției. (*Acvarium*)

BERNHARDI, von, oberleutnant prizonier german. (*Datoria*)

BIBESCU Nicolae, prefectul poliției sub Alexandru Ioan Cuza. (*Davidă*)

BÎRLEA Ion, sculptor de reputație mondială, prieten cu prințesa Eli-sa Vogoride, originar din orașelul N... (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

BÎRLEA, ordonanța locotenentului Friedmann. (*Mizeriile războiului, Au-gusta sau Marșul nupțial*)

BLARENBERG Constantin de, asistă la căsătoria lui Bonifaciu Cozi-anu cu Constantina Mavromihali. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

BOIERESCU Vasile, ia, de asemeni, parte la celebrarea căsătoriei lui Bo-nifaciu Cozianu, în biserica Scaune. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

BRĂDUȘEL Gh. Ion, poreclit și Cohorul, prieten cu Vaccinătorul și cu Ef-timie, bogătani din Vădastre. (*Vîntul dc martie*)

BRĂȚIANU I.C., prim-ministru al guvernului de la Iași, în vremea re-tragerii din 1918. (*Augusta sau Marșul nupțial*)

BREDERODE Heinrich von, coleg și prieten al lui Șerban Romano în timpul studiilor din Germania. Dimitrie Cozianu îl întîlncște pe front, în 1943, comandant al unei divizii de tancuri și

poreclit „der Panzergraf”. (*Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

BRUSTKASTEN Balthasar, sculptor și profesor la Academia de arte din Berlin, în atelierul căruia lucrează, un timp, Pius Dabija. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

BUGESCU Zinaida, patroană de tripou și casă de toleranță clandestină. (*Chinta regală*)

BUZESCU Emanoil, fost ministru al domnitorului Cuza la Istanbul, prieten al lui Șerban Lascari, în casa căruia își trăiește, după 1944, ultimii ani. (*Fuga*)

BUZESCU Tache, șef conservator în orașelul N..., coborât din Preda Buzescu, vestit căpitan al lui Mihai Viteazul (*Vraja lui Bonifaciu Cozianu*)

BUZESCU Smaranda, nevasta precedentului, prietena Cleopatrei Cozianu (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

BUZESCU Constanța, fiica celei dinainte. (*Poziția astrelor la 19 iulie.*)

BUZNEA, doamna, în 1948 locuia provizoriu în fostele camere de serviciu ale casei din Culmea Veche, considerându-se prietena foștilor boieri. (*Fuga*)

C

CALOMFIRESCU Radu, descendent al lui Radu Calomfirescu, consilierul și generalul lui Mihai Viteazul. (*Fuga.*)

CALOMFIRESCU, doamna, în 1950 bonă, după ce se ruinase, decăzuse și ajunsese suferindă de nervi datorită abuzului de cocaină. (*Boierii vechi și noi*)

CANDIOTU Toto, proprietarul unui mare grajd de cai de curse. (*Isabela*)

CANTACUZINO Gheorghe, prinț, asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

CAPONE, administratorul moșiei Vorvorenibr în 1945. (*Vîntul de martie*)

CARAUȘU, unul din conducătorii Ministerului Artelor prin 1946 sau 1947. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

CARLO, dansator de bar, partenerul Pepitei Pinelli. (*Plăcerile tineretului*)

CAROL I, îl primește pe Bonifaciu Cozianu când este numit ministru. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

CAROL II, omul pe care ar fi vrut să-l cucerească și să-l domine Elvira Vorvoreanu. (*Chinta regală*)

CARP Petre, membru al conducerii partidului conservator. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

CASCARACHE, căpetenia unui taraf de lăutari. (*Salata*)

CILIBIA, ofițer de carieră, colonel în 1907 când comandă trupele din gar-

nizoana N...și ia măsuri pentru reprimarea răscoalei. în timpul retragerii de la Iași, în 1918, avea grad de general, comandant de divizie. - În 1925, era din nou comandantul garnizoanei N..., avînd subaltern pe generalul Ipsilanti. (*Bijuterii de familie, Datoria, Salata*)

CLIMENTINA, nevasta lui Uțu din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

COMNEN Constantin, prinț, ia parte la recepția dată de Șerban Romano în cinstea profesorului Fănică Niculescu. (*Acvarium*)

CONSTANTIN, unul din vizitii lui Lăscăruș Lascari. (*Copilării*)

CONSTANTINA, nevasta învățătorului, care o îngrijește pe Eleonoja Smadoviceanu după arderea și prădarea conacului în 1907. (*Bijuterii de familie*)

CORFIOTU, industriaș, patronul unei mari uzine din București. (*Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

CORFIOTU, doamna, nevasta industriașului, mult mai tînără decît el și de o frumusețe vestită în București. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

COSTANDIN, țăran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

COSTICĂ, chelner la Capsa. (*Acvarium*)

COTULBEA Vasile, țăran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

COZIANU Alexandru, fiul mai mare al paharnicului Manolache Cozianu, care îi lasă moștenire o avere însemnată. Prin 1850 renovează casa bătrînească din Culmea Veche, ale cărei încăperi vor fi apoi timp de o sută de ani locul unde aveau să se consume multe episoade din viața urmașilor - copii, nepoți și strănepoți - acestui Cozianu. În 1862 trăia închis în el, măcinîndu-se din pricina legăturilor nevestei sale cu Șerban Văgoride. Moare prin 1870 probabil otrăvit, dintr-o mîncare de ciuperci. (*Davidă*)

COZIANU Sofia, soția precedentului. După moartea lui Alexandru Cozianu rămîne în străinătate mulți ani de zile, recăsătorindu-se, la Viena, cu baronul Bodmann. Ultimii ani ai vieții și-i trăiește la București, avînd în jurul său pe nepoata ei Elena și pe soțul acesteia, Mișu Vorvoreanu, care îi suportau toanele de femeie bătrîna, sperînd s-o moștenească. Moare subit la sfîrșitul lui 1906 sau începutul lui 1907, după ce trecuse cea mai importantă parte a averii pe numele Eleonorei Smadoviceanu, spre furia celorlalți nepoți. (*Davidă, O călătorie de plăcere*)

COZIANU Eustațiu, primul copil al Sofiei și al lui Alexandru Cozianu. Avea aproape patruzeci de ani în 1874 sau 1875, și era satisfăcut de perspectivele deschise exploatărilor sale agricole prin construirea căii ferate care urma să străbată pămîntul moșiilor sale de la N... la Dunăre. Asta îi stimulează ambiția

de a lichida hotărît nemulţumirea obşteii din Dobrunu, care revendica pămînturile cumpărate la preţuri derizorii. Consultă cu mare asiduitate poziţia astrelor, convins că soarta lui depinde de conjunctura în care s-ar afla Saturn. Procesul durează ani de zile pînă obţine cîştig de cauză. Cînd merge să-şi ia în stăpînire definitivă pămînturile, este ucis cu pietre de ţărani. **(Copilării, Poziţia astrelor la 19 iulie,-Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)**

COZIANU Cleopatra, născută în 1855, soţia lui Eustaţiu şi amantă pe rînd a lui Lăscăruş Lascari, Bonifaciu Cozianu şi Walter Apostolescu, cu care se şi recăsătoreşte după moartea primului ei soţ. După ce trăieşte mai mulţi ani în străinătate, în vara anului 1915 prezida reuniunile familiale la conacul moşiei Dobrunu. **(Copilării, Poziţia astrelor la 19 iulie, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu, Viaţa la ţară I)**

COZIANU Bonifaciu, al doilea copil al Sofiei şi al lui Alexandru Cozianu, născut în 1840. Licenţiat în drept Face un scurt stagiul în armată, după care se retrage cu gradul de locotenent în rezervă, preferînd profesiunea de rentier,^ liber să-şi petreacă existenţa fără nici o ocupaţie precisă. În 1877 ia parte la campanie, ca ofiţer în regimentul doi roşiori, fiind decorat cu mai multe ordine româneşti şi ruseşti. Apelînd la influenţa lui Lăscăruş Lascari obţine rechemarea la Bucureşti, unde îşi începe, tot cu sprijinul acestuia, cariera politică de lungă durată, orientîndu-se spre conservatori. La 1883 sau 1884 părea iminentă numirea lui într-un post de ministru, cînd obţine mîna Constantinei Mavromihali. Anii următori îl găsesc orator de frunte al conservatorilor în parlament, dar numai deputat, nimic mai mult. Abia primăvara anului 1888 îi aduce portofoliul ministerial, fără a-i mai produce însă satisfacţia rîvnită. În 1898 era lider al partidului, dar îmbătrînise şi devenise ursuz. Moare, curînd după 1900. **(Poziţia astrelor la 19 iulie, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)**

COZIANU Manole, fiul Cleopatrei şi al lui Eustaţiu Cozianu. - În 1885 era un băieţuş stîngaci, în pragul adolescenţei, aţît de timid în prezenţa musafirilor încît o dată este gata să-i sărute mîna lui Walter Apostolescu. - În 1915 stăpînea moşia Dobrunu unde se reuneşte, în timpul verii, întreaga familie. **(Poziţia astrelor la 19 iulie, Viaţa la ţară I)**

COZIANU, doamna, soţia lui Manole Cozianu. În 1915, amfitrionă la conacul de la Dobrunu. - Mai tîrziu suferă din pricina pasiunii nebune a fiului ei Dim pentru o femeie de proastă reputaţie. **(Viaţa la ţară I, Cariera lui Dimitrie Cozianu I)**

COZIANU Dimitrie, unicul copil al lui Manole Cozianu, nepot în linie

directă al lui Eustaţiu şi în linie colaterală al lui Bonifaciu Cozianu, de la care moşteneşte ambiţia şi alte trăsături de caracter, văr cu Elvira şi Mişu Vorvoreanu, cu Ghighi Duca, cu Şerban Romano, cu Cezar Lascari, cu Alexandra Şufană şi cu Annette Dabija. — Avea paisprezece sau cincisprezece ani în 1915, şi era un adolescent în prada primelor senzaţii ale dragostei şi ale misterului feminin, de care încearcă să profite bunica sa, Cleopatra Cozianu. — În 1918, tînăr sublocotenent, decorat după vreo două luni de front, fiind subaltern al locotenentului Friedmann. Pofta lui de putere se arată de pe acum, în febrilitatea cu care participă la complotul împotriva regelui şi a guvernului de la Iaşi. — După strălucite studii luîndu-şi doctoratul în drept şi economie politică la Sorbona, ocupa, în 1920, postul de secretar al marelui avocat, jurisconsult şi om politic Leon Popescu, bătrîn şi glorios preşedinte al Consiliului de Miniştri, care fusese în tinereţea sa adversarul lui Bonifaciu Cozianu. În această vreme făcea parte din cercul „Corupţia română” şi se afla deseori printre membrii acestui grup: Ghighi Duca, Fănică Niculescu, Dodel Dudesco, Titel Negruzzi, Cezar Lascari, Gogu Apostolescu. În această epocă o cunoaşte pe Fifi Oprescu, pentru care îşi pierde încrederea primului-ministru, îşi riscă viitorul, renunţă la vechile prietenii, se exilează din lumea bună, se ruinează, trăinrL cîtiva ani de viaţă imposibilă, chinuit pînă la desperare de dragostea pentru această femeie. Cinci ani de zile durează mariajul cu Fifi Oprescu, de care se desparte în cele din urmă pentru a se căsători cu Colette Arnota. — După această căsătorie, care îi aduse împăcarea cu întreaga familie şi reluarea raporturilor bune cu lumea sa, a fost mai întîi un eficient avocat în procese comerciale şi financiare, apoi consilier al Băncii Naţionale, membru — ca jurist şi om cu multe relaţii politice — în consiliile de administraţie ale mai multor societăţi anonime. — Prin 1930, Şerban Romana îl întîlnea în tren, între Viena şi Salzburg, pe cînd se îndrepta spre Geneva în calitate de membru al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor. — Apropierea celui de al doilea război îl găseşte în plină desfăşurare a energiilor, ţintind realizarea **unei cariere strălucite**. În 1938 avea afaceri cu Ionaş Apostolescu, **şi mai tîrziu cu Lazăr Gherson**, pe care în **tîmpul rebeliunii îl vinde** legionarilor, urmărind să rămînă stăpîn **al averii imense** transferate în străinătate. După **rebeliune este înconjurat de** bănuiala vagă de **a fi simpatizat cu legionarii, barîndu-i-se** ascensiunea, încît în **1943 nu ajunsese mai sus faţă de 1941,**

dar era îmbătrînit cu zece ani de ciudă, de fiere, de lăcomia pflterii, turbată și neîmplinită. — Energia pe care nu i-o mai putea absorbi direcția generală într-un minister și-o risipește acum în chefuri și aventuri amoroase cu diferite femei, printre care și Valentina Scarlat. — Mihai Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, îi încredințează misiunea de a transfera în străinătate 20 de vagoane de aur. Operația se face prin banca elvețiană Mercado, care pretinde în schimb eliberarea rabinului Emmanuel Rubinstein, deținut într-un lagăr de concentrare din zona operațiunilor militare. În căutarea deținutului, Dimitrie Cozianu asistă la deruta înfrîngerii și se salvează din încercuire fugind cu ambulanța în care era soră de caritate Isabela Giurgea-Roșcanu. — În vara lui 1944, după ce îi murise soția, petrece în timpul bombardamentelor la conacul lui Matei Duca, undeva sub poalele munților. — În martie 1945, folosit ca tehnician de guvernul democrat este numit vicepreședinte al Comisiei guvernamentale pentru controlul financiar, post din care duce o activitate de frinare a refacerii economice, subminînd politica regimului impus de sovietici. Trăiește intens momente de viață demnă alături de Isabela Giurgea-Roșcanu, dar, după ce începe să trăiască și cu Ida Gherson, aceasta îl părăsește. — Descoperindu-se activitatea de sabotare a unora dintre membrii Comisiei guvernamentale, Dimitrie Cozianu intră în panică, bănuind că va fi tras la răspundere. Nu-i rămîne decît o singură salvare sigură: fuga. Dispare din țară, împreună cu Ida Gherson și cu Ionel Haralamb. — În 1950 corespundea cu Titel Negruzzi, scriindu-i din Paris că va pleca în Scoția. În 1954, Gogu Apostolescu informează pe Pius Dabija că Dimitrie Cozianu se află în Franța, bolnav de o boală complicată și necunoscută. (*Viața la țară I, Datoria, Augusta sau Marșul nupțial, Plăcerile tineretului, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viața la țară II și Un inger, Isabela, Tinerețea lui Pius Dabija*)

D

DABIJA, domnul, tatăl sculptorului Pius Dabija. Se credea urmaș al acestuia Dabija care se înălțase pe tronul Moldovei după Gheorghe Duca și înaintea lui Dimitrie Cantemir, deși genealogia aceasta era îndoielnică, nefiind probabil decît descendentul

unor vagi boiernași sau răzeși. (*Boierii vechi și noi, Tinerețea lui Pius Dabija*)

DABIJA Annette, soția celui dinainte, fată a lui Zoe Radovișteanu, fiică a Cleopatrei Cozianu, din dragostea acesteia cu Bonifaciu Cozianu. (*Boierii vechijinoi, Tinerețea lui Pius Dabija*)

DABIJA Pius, născut în 1924. Își petrece copilăria la țară, fiind educat de mama lui într-un spirit sever. Pe cînd avea opt sau nouă ani, fu descoperit făcînd statui în groapa de cărămizi de pe malul Dunării, susținînd cu fermitate că e un geniu și va ajunge sculptor, spre disperarea mamei și a furiei domnului Dabija, care voia ca băiatul să-i continue opera de mare agricultor. Face liceul în orașul N... în 1940, obținînd scutire de armată prin intervenția lui Dimitrie Cozianu, se înscrie la o academie de arhitectură din Nordul Germaniei. Pînă în 1943 își trece toate examenele. Paralel, audiază cursurile conservatorului de muzică, la clasa de orgă, luînd lecții speciale de armonie și contrapunct. În 1943 lucrează o jumătate de an în atelierul lui Balthasar Brustkasten, apoi cîteva luni frecventează muzeele berlineze, după care se întoarce în patrie. Petrece finele anului 1944 și începutul lui 1945 la conacul părintesc, într-o stare de apatie. În preajma reformei agrare, domnul Dabija trece jumătate de moșie pe numele lui Pius, care, abia devenit major, o vinde pe un preț derizoriu și dispare la București, unde se dedică chemării sale artistice. În 1945 participă la o expoziție colectivă de tineri, expunînd lucrări moderniste. În 1946 respinge oferta tatălui său de a pleca la Paris cu un pașaport căpătat prin Dimitrie Cozianu. Ajutat de prietenul și admiratorul său, Rafael Gheorghiu, în 1947 lucrările sale sînt cunoscute de forurile de specialitate, sînt achiziționate și i se decernează Premiul de Stat. Încep să stea de vorbă cu el bărbați din conducerea Partidului, i se dă un atelier mai mare. După un moment de stagnare, urmează epoca marilor proiecte în sculptură și în muzică, cu realizări remarcabile pe amîndouă planurile. În 1951-1952 face mai multe călătorii în străinătate: Moscova, Leningrad, Roma, Florența, Veneția, Paris și în Egipt. În 1953 se căsătorește din mare dragoste. Se instalează într-o nouă locuință, în casa cumpărată de la Gogu Apostolescu. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

DABIJA Olga, soția lui Pius Dabija. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

DEBRETZY Gabriel von, colonel de cavalerie, printre ultimii descendenți ai unei familii înnobilate cu veacuri în urmă. (*Salata*)

DEBRETZY Maria-Theresia, fată tomonică și cam maniacă. (*Salata*)

DEBRETZY Carolina-Francisca-Josepha, sora Mariei-Theresia. (*Salata*)

DEBRETZY Carol von, frate mai tînăr al celor două surori dinainte. Lu-

crează ca inginer la exploatarea petrolifere din Galiția, apoi în România, unde cunoaște pe Sofia Lascari - cel din urmă copil al Davidei, născută Cozianu - se îndrăgostește de ea și după o curte scurtă și furtunoasă, fug împreună în Transilvania. Curînd însă Carol von Debretzy moare, lăsîndu-și nevasta cu copil mic, o fată care fu botezată, conform tradiției din neamul tatălui, cu numele Mariei-Theresia, și pe care o crescură cele două mătuși, care își petreceau mai departe timpul fumînd țigări de foi, citind romane rusești și povestind despre sufletele nobile și cavalierești ale strămoșilor. (*Salata*)

DEVUTAR, țaran bulgar arestat de grănicerii căpitanului Dumitriu cu prilejul unui incident de frontieră. (*Salata*)

DOBRESCU, căpitanurcare îl însoțește pe Dimitrie Cozianu în linia frontului spre lagărul de concentrare unde se afla rabinul Emmanuel Rubinstein. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

DOBRICA, țaran, își vinde capra lui Manole Cozianu. (*Viața la țară I*)

DRAGOMIR, ziarist, prieten al lui Ionel Varlam. (*Isabela*)

DUCA Olga, fata Cleopatrei Cozianu, din legătura cu Lăscăruș Lasca-ri. Măritată cu prințul Gheorghe Duca, membru al partidului conservator, de mai multe ori deputat în Cameră și Senat, mort într-un accident de automobil. (*Poziția astrelor la 19 iulie, Viața la țară I*)

DUCA Ghighi, unicul copil al Olgăi Duca, născut în 1899. Singurul moment activ din viața lui este participarea în 1918 la complotul împotriva guvernului, cînd este trădat de fosta lui amantă, Augusta Hagibei. - Refoma agrară din 1920 îi ciunește și lui averea teritorială — ca și lui Dim Cozianu sau domnului Dabija — dar zecile de clădiri și terenuri care-i aparțineau în București îl mențineau încă la situația unui om foarte bogat, într-un apartament care era proprietatea sa își avea sediul „Corupția română”. O cunoaște pe Fifi Opreșcu și o răpește lui Bubi Ipsilanti. - în 1928, dezabuzat și convins că la noi nu se poate întreprinde nimic serios, își consuma cea mai mare parte a timpului prin localuri, însoțit de Dodel Dudescu sau de Titel Negruzzi. Moare curînd din cauza exceselor de tot felul. (*Viața la țară, I, Datoria, Augusta sau Marșul nupțial, Cariera lui Dimitrie Cozianu, I, Plăcerile tinereții*)

DUCA Dimitrie, frate mai mic al prințului Duca, tatăl lui Ghighi Duca. Absolvent al Școlii de Cădeți de la Potsdam și al Academiei Militare Regale Prusiene. în vremea marelui război, avea grad de colonel comandant de brigadă. Dezertează la nemți,

nutrind speranța că ar putea ajunge regent al țării în cazul unei victorii germane. (*Datoria*)

DUCA Matei, văr cu Ghighi Duca, mai mic decît el, și cu Dimitrie Cozianu, din părinți frați. (*Viața la țară II și Un înger, Boierii vechi și noi*)

DUCA Riri, soția lui Matei Duca, pe care îl părăsește pentru maiorul american Thatcher, cu care se căsătorește și pleacă, la începutul lui 1945, în Statele Unite. (*Viața la țară și Un înger*)

DUDESCU Dodel, prieten al lui Ghighi Duca, descendent din boieri, bani ai Craiovei. (*Plăcerile tinereții, Cariera lui Dimitrie Cozianu, I, Fuga*)

DUMITRIU Petre, ofițer de carieră, cu studii militare în Germania. în timpul primului război mondial, era tînăr sublocotenent, subaltern al locotenentului Sterie, avînd în ținută o demnitate cam rigidă, dar foarte simpatcă. - în 1925, căpitan, are un conflict cu generalul Cilibia și generalul Ipsilanti, refuzînd să execute ordinul de a împușca fără vină mai mulți țărani bulgari, riscîndu-și cariera. - în 1945 nu era decît Colonel în rezervă, comandînd o unitate oarecare în același orașel N..., sub comanda generalului Turtureanu, fostul său subaltern. (*Datoria, Mizeriile războiului, Salata, Vîntul de martie*)

DUMTTRIU Maria-Theresia, fata Sofiei Lascari din căsătoria acesteia cu Carol von Debretzy. în urma morții tatălui ei, este crescută de surorile acestuia. După marele război și prăbușirea vechii monarhii, cînd mătușile muriseră, se căsătorește cu căpitanul Dumitriu din armata română. Prin atitudinea de mare puritate morală, îl influențează determinîndu-l să rămînă nestrămutat în hotărîrea de a nu executa un ordin care ar fi putut să-i păteze onoarea și demnitatea. (*Salata*)

DUMITRU, vizitiul lui Alexandru Cozianu. (*Davida*)

E

EFTIMIE, țaran avut din Vădastrele. (*Vîntul de martie*)

EREMIA, doctor, distins fiziolog, om de laborator, care prin 1950 nu era decît lucrător în cooperativa „Avîntul socialist”. (*Boierii vechi și noi*)

EREMIA Stella, soția fiziologului. (*Boierii vechi și noi*)

EVA, doica celor doi copii ai doamnei Dumitriu. (*Salata*)

F

- FABER Robert, om de afaceri, reprezentant de firme, în realitate spion, apărut în București o dată cu primii instructori militari germani. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu, II*)
- FANNY, artistă, amica lui Lăscăruș Lascari. (*Davidă*)
- FERDINAND de HOHENZOLLERN, pe cînd era încă prinț, viitor rege al României, a fost concurentul lui Bonifaciu Cozianu, la favorurile doamnei Ascherliu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)
- FJLIPESCU Constantin, deputat în Adunarea Obștească. (*Davidă*)
- FISCHER-Galați, anticar bucureștean. (*Acvarium*)
- FISCHER Rinaldo, prieten al lui Șerban Romano din perioada studiilor miincheneze. (*Acvarium*)
- FLOREA Ion, grănicer din unitatea comandată de căpitanul Dumitriu. (*Salata*)
- FLORESCU generalul, deputat în Adunare, asistă la ceremonia religioasă a căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. (*Davidă, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)
- FLORICA, femeie în casă pe vremea lui Alexandru Cozianu. Mai trăia încă și făcea servicii bătrînei Sofia von Bodmann în 1906. (*Davidă, O călătorie de plăcere*)
- FOAMEA-NEAGRĂ, prostituată celebră în Bucureștii anilor 1931-1932. (*Chinta regală*)
- FOTACHE, soldat din unitatea comandată de Friedmann. (*Mizeriile războiului*)
- FRJEDMANN Aurel, student în drept la izbucnirea marelui război, mobilizat și trimis pe front cu grad de locotenent, este camarad de unitate cu Laurențiu Sterie. Cînd Sterie este arestat, pledează la interogatoriu și apoi în instanța Curții Marțiale pentru nevinovăția sa, deși înțelege că era condamnat iremediabil. Experiența dureroasă a războiului, zguduirea profundă provocată de nedreptatea săvîrșită în cazul locotenentului Laurențiu Sterie, îl fac receptiv la ideile locotenentului Golubenko, „maximalist”, pe care îl cunoaște la Iași în casa Augustei unde participă la planul răsturnării guvernului regal și instaurării republicii. După descoperirea complotului este trimis, sub pază, pe front, și, acolo, împușcat pe la spate. (*Datoria, Mizeriile războiului, Augusta sau Marșul nupțial*)

G

- GALLAS Graf, arbitru în duelul lui Șerban Romano cu Ulrich von Heck. (*Acvarium*)

GEAMBAȘU, cămătar din Vădastre. (*Bijuterii de familie*)

GHEORGHIU Rafael, tînăr de 22 sau 23 de ani în 1945, comunist, activist în aparatul de agitație și propagandă, cînd este adus de amicul său Marcel Rozeanu, la una din înunirile organizate de Șerban Romano în atelierul sculptorului Pius Dabija. Atras de concepția și viziunea îndrăzneată a sculptorului, recunoaște în el o personalitate și îi devine prieten devotat. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

GHEORGHIȚA, ostașul-vizitiu la trăsura căpitanului Dumitriu. (*Salata*)

GHERASIM, vătaf la curtea domnului Dabija. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

GHERSON Lazăr, mare industriaș, unul dintre oamenii cei mai bogați din țară în ajunul celui de al doilea război mondial. În anii după 1930 frecventa saloanele doamnei Lupescu unde se puneau la cale și se aranjau afaceri în care era interesat regele. În 1940-1941, îl primea în casă, printre invitații intimi, pe Dimitrie Cozianu. Este vremea în care Robert Faber începe să exercite presiuni asupra industriașului pentru a-i obține pe un preț derizoriu „Ametaromul” și „Cimentul Român”. Vrînd să evite catastrofa, încredințează lui Dim Cozianu să-i transfere averea în Elveția. Acesta îl denunță lui Faber în zilele rebeliunii, care aranjează să fie ridicat de acasă și dus la abator, unde va fi găsit atîrnat într-un cîrlig, singurul bogătaș evreu pierit în acele împrejurări printre miile de victime, evrei cu situații modeste sau săraci. (*Chinta regală, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

GHERSON doamna, soția industriașului, pe care îl înșală cu omul său de încredere, domnul Mayer. (*Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

GHERSON Ida, fata doamnei Gherson și a domnului Mayer. (*Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela*)

GHICA Ion Grigore, ministru de război în 1862, amic politic al lui Șerban Vogoride. (*Davidă*)

GHICA Dimitrie, prinț, om politic de seamă, șeful guvernului sub Cuza Asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu cu Constantina Mavromihali. (*Davidă, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

GHÎȚA, birjar din orașelul N... (*Bijuterii de familie*)

GHTȚĂ, jandarm, unul dintre ostașii care-l însoțesc pe Friedmann pe linia frontului unde avea să fie împușcat (*Augusta sau Marșul nupțial*)

GIURGEA-ROȘCANU Manolică, avocat și om politic în ajunul și în tim-

pul celui de-al doilea război mondial. în 1945 este implicat în procesul criminalilor de război. (*Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu B, Isabela*)

GIURGEA-ROȘCANU Isabela, fata unui profesor Vardală, frate cu ministrul împușcat de legionari în anul grevei ceferiste. Căsătorită cu Giurcea-Roșcanu, a trăit despărțită de el din 1941. În timpul războiului lucrează voluntar ca soră de caritate. îl cucerește pe Dimitrie Cozianu prin simplitatea și demnitatea ținutei, prin sinceritatea și puritatea principiilor morale pe care le susține. Dezamăgită, suferă nespuns când își dă seama că Dimitrie Cozianu este un om lipsit de orice ținută morală. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela*)

GODEA, țaran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

GOGU, portar la Clubul Comercianților. (*Chinta regală*)

GOLUBENKO, locotenent-major în armata rusă, la comandamentul generalului Scerbacev din Iași, în 1918. Participă la conspirația împotriva regelui României, pusă la cale de Dimitrie Cozianu, Ghighi Duca, Nicu Prodan, Fănică Niculescu și ceilalți, deși nu are încredere în seriozitatea acțiunii. Produce o puternică impresie asupra lui Friedmann prin claritatea cu care îi dezvăluie contrastele sociale și politice pe scară internațională. Acestuia îi mărturisește că venise la Iași anume ca să contribuie la întinderea universală a revoluției. La descoperirea complotului este împușcat, împotrivindu-se arestării cu arma în mână. (*Augusta sau Marșul nupțial*)

GRĂDIȘTEANU, doamna, apare în salonul Sofiei Cozianu. (*Davida*)

H

HAGIBEI Augusta, fata lui Alexandru Lascari, născută în 1887. în vara anului 1915 este la moșia Dobrunu, aprinzînd imaginația erotică a adolescentului Dimitrie Cozianu. în 1918 se refugiază la Iași. în casa ei se țin întrunirile grupului de conspiratori, pe care îi denunță din răzbunare pentru că fusese părăsită de Ghighi Duca. (*Viața la țară, Augusta sau Marșul nupțial*)

HAGIBEI domnul, soțul Augustei. Moare bolnav de tifos în vremea retragerii de la Iași în 1918. (*Viața la țară I, Augusta sau Marșul nupțial*)

HAGIOPOL Ionaș, nepot de arendaș de al Vogorizilor, prietenul Constantinei Mavromihali. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

HARALAMB Ionel, „Era un om care nu făcea niciodată nimic, fiind-

că, tînăr fără avere, luase o cucoană mai în vîrstă ca el și foarte bogată, care murise la timp, lăsîndu-l singur moștenitor, după care domnul Haralamb trăise zece-cincisprezece ani ocupîndu-se numai de femei". Mulți ani este amantul Alexandrei, nevasta lui Cezar Lascari. Aranjează fuga lui Dim Cozianu care achită și pentru el suma necesară. (*O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Fuga*)

HARALAMB Jean-Pierre, frate al lui Ionel Haralamb și prieten cu Dimitrie Cozianu și Cezar Lascari. Are o ascensiune politică vertiginoasă în acea epocă de tratative febrile care făcuseră dintr-un oarecare funcționar, riscînd să-și încheie cariera necunoscut, fiindcă nici nume nu avea, nici relații în lumea mare, creierul, eminența Ministerului de Externe. După 1945 îl sfătuiește pe Dim Cozianu să saboteze prin toate mijloacele măsurile comuniștilor. Puțin timp după dispariția lui Cozianu în străinătate, este arestat, judecat și condamnat pentru înaltă trădare. Moare în închisoare. (*O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Isabela*)

HARITON Augustatos, mare proprietar de moșii în regiunea dinspre Dunăre. (*Bijuterii de familie*)

HARNISCHFEGGER, coleg de facultate la Munchen cu Șerban Romano. (*Acvarium*)

HECK Ulrich von, adversar în duel al lui Șerban Romano, mai tîrziu secretar al Ambasadei germane la București. (*Acvarium*)

HECTOR, valet al lui Alexandru Cozianu. (*Davida*)

HERBSTBLOM, profesor ordinarius de istoria filosofiei. (*Acvarium*)

HOROVEANU Manolică, mare proprietar, șef al partidului conservator din orașelul N... (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

HOROVEANU doamna, soția șefului conservator. (*Poziția astralelor la 19 iulie*)

HRISOVERGHI Colette, sora primei soții a lui Șerban Lascari. În 1945, bătrîna, fără alte rude, locuia cu el în casa din Culmea Vechi. (*Fuga*)

HRISOVERGHI Kicky, șofer la cooperativa „Avîntul socialist". (*Boierii vechi și noi*)

I

IENACHE, elector, cunoscut pentru priceperea cu care știa să smulgă voturile alegătorilor. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

EFRIM, țaran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

ILARIE, alt țaran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

IOANIȚTU, fost membru în consiliul de administrație al „Creditului ger-

mano-român" și reprezentant al lui „Deutsche Bank" avînd în 1943 muncă de răspundere în comisia guvernamentală condusă de Mardan și Dimitrie Cozianu. (*Isabela*)

ION, valetul lui Bonifaciu Cozianu în ultimii ani ai vieții acestuia. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

IONESCU, preotul confesor care-l vizitează pe Laurențiu Sterie înainte de execuție. (*Datoria*)

IONESCU Paraschiv, în 1945 membru al Comitetului Central al Partidului. Într-o ședință a Adunării Naționale ține o cuvîntare în care acuză pe miniștrii necomuniști de la Economie și Finanțe că sabotează reforma economică, apoi conduce ancheta asupra activității Comisiei financiare. (*Isabela*)

IONESCU Gabriela, actriță mediocră într-un teatru de mîna a doua sau a treia, întreținută de Cezar Lascari. (*Isabela, Fuga*)

IONIȚĂ, portărel. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

IORDACHE, unul din conducătorii răsculaților din Vădastre în 1907. (*Bijuterii de familie*)

IORGU Iani, proprietarul Hotelului de Orient din orașelul N... (*Poziția astelor la 19 iulie*)

IOVANACHE, gazetar liberal, din cercul tinerilor animați de idei democratice avansate, care se întîlnesc în locuința lui Toma Alimănescu pentru a pune la cale răsturnarea regimului feudal. (*Davida*)

IPSILANTI Aristița, prietenă a Alexandrei Lascari. (*Chinta regală*)

IPSILANTI Bubi, un om care avusese avere și o tocuse cea mai mare parte în petreceri și cu femeile. În 1945 decăzuse și nu era aproape nimic. (*Plăcerile tinereții, Chinta regală, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Isabela*)

IPSILANTI generalul, frate cu prințul Bubi Ipsilanti și, cîțiva ani, soț al Elvirei Vorvoreanu. (*Salata, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Vîntul de martie*)

IPSILANTI Mihail, autorul acelei cronici moderne involuntar insultătoare la adresa Cozienilor, pentru care Bonifaciu îl pălmuește la Capsa în plină lume, îl provoacă la duel și îl ucide. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

IPSILANTI Nicolae, cumnat cu bătrîna prințesă Ipsilanti. (*Isabela*)

IPSILANTI Dimitrie, văr cu Bubi Ipsilanti. (*Fuga*)

ISTRATE, locotenent. (*Datoria, Mizeriile războiului*)

IVANCEA, administratorul moșiei Eleonorei Smadoviceanu, decapitat de țărani în 1907. (*Bijuterii de familie*)

IZVORANU Zoe, prietenă a Matildei Misirliu. (*Bijuterii de familie*)

J

JEAN, valetul lui Jean-Pierre Haralamb, în anii după 1945. (*Isabela*)

JIMMY, prietenul lui Rinaldo Fischer, cunoscut al lui Șerban Romano. (*Acvarium*)

K

KESSEL, mademoiselle, guvernantă la copiii Davidei. (*Copilării*)

KNAPEN Van, maestrul de scrimă al lui Șerban Romano în vremea studiilor filosofice din Germania. (*Acvarium*)

KOGALNICEANU Mihail, are un duel oratoric în Cameră cu Șerban Vogoride în ziua cînd acesta avea să fie asasinat. (*Davida*) - În anii următori este în relații cu Lăscăruș Lascari, membru marcant al aceluiași partid liberal. (*Copilării*) - La o recepție cu oameni politici prin 1877, în casa din Culmea Veche se întîlnește cu Bonifaciu Cozianu, viitor mare om politic. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

KURT, aviator neamț, amantul lui Riri Duca. (*Viața la țară H și Un înger*)

L

LAE, tînr de șaptesprezece-optsprezece ani în 1935 sau 1936 partener al lui Șerban Romano. (*O zi foarte plină*)

LAHOVARY Alexandru ia parte, printre alți oameni politici, la căsătoria lui Bonifaciu Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

LAHOVARY Artur, la o recepție în casa acestuia, printre alți invitați, sînt prezenți și Bonifaciu Cozianu cu soția sa, Constantina. A doua zi relatarea recepției apare în ziare cu greșeli de tipar, însemnînd o glumă grosolană și dureroasă pentru prestigiul Cozienilor. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

LASCARI Lăscăruș, prieten al lui Alexandru Cozianu și mai tîrziu - după asasinarea lui Șerban Vogoride - ginerele său. Bancher și deputat al unui județ de cîmpie, se bucură de mare trecere în partida liberală, avînd un rol hotărîtor în toate principalele manevre urzite pe ascuns și într-o taină desăvîrșită. Sprijină ascensiunea politică a lui Bonifaciu Cozianu. În 1885 asistă, împreună cu Davida, la ceremonia căsătoriei acestuia cu Constantina Mavromihali. Cîteva luni mai tîrziu, moare de un cancer fulgerător, într-un sanatoriu din Elveția. (*Davida, Copilării, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

LASCARI Davida, fiică a Sofiei și a lui Alexandru Lascari, născută în 1845. La șaptesprezece ani este amestecată în episodul tenebros, rămas învăluit de mister, al asasinării lui Șerban Vогoride, după care se căsătorește, din constrângere, cu Lăscăruș Lascari, trăind mai departe o viață anostă, izolată și fără strălucire. În 1875, mamă a patru copii, devenise de acum o femeie trecută, care arăta bătrîna cînd încă nu era, pîrînd mereu obosită, plictisită, absentă. În 1885, rămasă văduvă, se retrage în casa fratelui ei mai mare, Eustațiu, din orașelul N... - Moare, la cîțiva ani după Lăscăruș, prin 1890. (*Davida, Copilării, Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

LASCARI Alexandru, fiul Davidei, născut în 1866. În 1888 este șef de cabinet al unchiului său, Bonifaciu Cozianu. În 1906, sora lui, Elena Vorvoreanu, îl pîra bunicii Sofia: „Alexandru nici n-a mai dat prin București de doi ani de zile. E un om rău și ciudat. Stă singur la moșie, umblă prin pădure la vînătoare, de nu-l vede nimeni cîte o săptămînă”. (*Copilării, Viața lui Bonifaciu Cozianu, O călătorie de plăcere*)

LASCARI Șerban, fiu din aceeași căsătorie blestemată cu fecunditate a Davidei cu Lăscăruș Lascari. În 1875 avea șapte ani. După studii la Paris, se întoarce în țară și se introduce în cercurile de la Jockey-Club și de la Clubul Agricol. Primii ani ai acestui secol îl găsesc director al băncii „Creditul Agricol”. - În 1918, pe timpul retragerii se stabilise la Iași, cu soția și fiul său Cezar. Aici, îl primește pe colonelul Duca, văr prin alianță, căruia îi promite ajutor financiar după trecerea la nemți. Pe vremea grevelor muncitorești de la atelierele C.F.R., organizează în casa sa din Culmea Veche reuniuni politice în cadrul cărora se discută și se aranjează uneori rezolvarea situației politice interne. Cîțiva ani mai tîrziu, Șerban Lascari finanța afacerile lui Lazăr Gherson. - Epoca instaurării regimului de opresiune comunistă înseamnă, ca pentru toți din aceeași lume aristocratică, prăbușirea inevitabilă a bancherului. În 1948 trebuie să-și părăsească vechea locuință și să se mute în podul clădirilor din fundul curții, eliberînd bătrîna casă din Culmea Veche pentru a se instala în ea un sediu U.F.D.R. în această vreme cade bolnav la pat și în scurt timp moare de un cancer al laringelui. (*Copilării, Viața lui Bonifaciu Cozianu, O călătorie de plăcere, Datoria, Salata, Acvarium, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Fuga*)

LASCARI Marion, a treia soție a lui Șerban Lascari, pe care o aduce de

la Paris în 1930, cu treizeci de ani mai tînăra decît bărbatu-său. În timpul agoniei lui Șerban îl îngrijește cu devotament. După moartea acestuia, se recăsătorește și se angajează dactilografă în limbi străine. (*O zi foarte plină, Fuga*)

LASCARI Cezar, fiul lui Șerban Lascari din prima sa căsătorie. Născut în 1900. În 1920, cu Ghighi Duca și Dimitrie Cozianu, veri de al doilea și al treilea, făcea parte din cercul „Corupția română”. În anii următori se încurcă cu Fifi Oprescu, pe cînd mai era căsătorită cu Dim Cozianu, și fug la Praga, spre desoperarea lui Șerban Lascari. - Neliniștea acestuia nu avea însă temei. Cîrînd, Cezar își revine, și în 1931 era „devenit om serios”, codirector al băncii bucureștene „Europa”, înșurat din dragoste cu vară-sa Alexandra, este invitat în casa doamnei Lupescu, împreună cu industriașii Gherson și Corfiotu, fiind solicitat să asigure cu fonduri afacerile tranzacționate aici. - În zilele grevei ceferiste, are discuții aprinse cu ministrul Vasilescu-Rîmnice, prevenindu-l că orice slăbiciune sau ezitare a guvernului de a lua măsuri drastice, poate duce la torpilarea împrumutului cerut la „Westminster Bank”. - Mai tîrziu, își exprimă temerile că nu se va putea rezista asaltului dat de capitalul german. - În 1941 devine mai optimist: se întâlnește la **Capsa** cu Dim Cozianu, Titel Negruzzi, Șerban Romano, și discută evenimentele, pronosticînd dezastrul lui Hitler. Apoi, în 1943, se distrează și el la ferma lui Corfiotu, avînd o aventură cu Valentina Scarlat, iar în iarna următoare ia parte la dineul din casa lui Matei Duca unde sînt invitați și ofițeri americani. - Anul 1945 îl găsește director de bancă, neliniștit și agitat din cauza manifestațiilor populare care anunțau schimbări politice și sociale potrivnice dorințelor și intereselor sale și lumii lui. În acel an finanțează niște societăți de construcție. La scurt timp este arestat și ținut închis cîteva luni, eliberat și iarăși ridicat pentru alte luni de zile și cînd este din nou liber o găsește pe Alexandra mutată în podul dependențelor din Culmea Veche și pe Gabriela fugită în străinătate cu bijuteriile sale, cu valuta străină și cu tot ce avusese mai de preț, și-i încredințase spre păstrare. Sub aceste lovituri își pierde echilibrul, trăiește absent, indiferent, pînă se hotărăște să treacă granița. La graniță însă, este omorît de călăuze, și abia peste cîteva zile trupul său e găsit sfîrtecat de jivine, desfigurat, imposibil de identificat. (*Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viața la țară II și Un inger, Vîntul de martie, Isabela, Fuga*)

LASCARI Alexandra, soția lui Cezar, născută Șufană din a doua căsătorie a Sofiei, ultima fată și cel mai mic copil al Davidei. Moștenește de la mama ei firea domoală și egală, uneori slabă. Înaintea lui Cezar, mai fusese căsătorită o dată și bărbatul îi murise într-un accident de automobil. Căsătorită cu Cezar, duce o viață mondenă, în cerul lumii bune, întreținând mulți ani de zile o legătură, cunoscută tuturor, cu Ionel Haralamb. După fuga neașteptată a lui Ionel Haralamb în 1947 suferă cumplit, apoi are alte dezamăgiri din partea lui Cezar și a Lenei. În culmea deznădejdiei, încearcă să treacă granița cu Cezar, dar are același sfârșit tragic. (*Chinta regală, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viața la țară II și Un înger, Isabela, Fuga*)

LASCARI Lena, fata Alexandrei și a lui Cezar Lascari. În 1945 avea cincisprezece ani. Avea prieteni de vîrstă și din lumea ei care se numeau Jean-Marie Ipsilanti, Kicky Hrisoverghi, Michel Basarab. În 1948 o îngrijora pe Alexandra prin purtarea ei, iar în anul următor dispare fără urme. (*Fuga*)

LECCA George, văr de-al treilea sau de-al patrulea al lui Șerban Romand. (*Acvarium*)

LEPĂDAT Ion, bătrîn țaran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

LEPĂDAT Nelă, fiul bătrînului Lepădat, cazangiu la atelierele navale, membru în comitetul comunistilor din orașul N... Conduce manifestația maselor pentru un guvern de concentrare democratică. (*Vîntul de martie*)

LUPESCU doamna, metresa regelui Carol II, pe care vrea s-o concureze Elvira Vorvoreanu. (*Chinta regală*)

M

MALDĂRESCU, locotenent în regimentul 1 lăncieri, partizan al ideilor revoluției. (*Davida*)

MANEA C. Die, nașul lui Eftimie, ca și acesta, neliniștit de agitația țaranilor în 1945. (*Vîntul de martie*)

MARCHAND Herminie, guvernanta Davidei. (*Davida*)

MARCUS, misit, care lucrează pe lîngă banca lui Cezar Lascari. (*Fuga*)

MARDAN Matei, președinte al Comisiei guvernamentale pentru controlul financiar, șeful și complicele lui Dimitrie Cozianu. (*Isabela*)

MAREȘ Monica, actriță, soția lui Ionaș Apostolescu. (*Viața la țară II și Un înger*)

MARGHILOMAN Iancu, se **întîlnește** cu Bonifaciu Cozianu la o petrecere în casa unui amic politic comun, și-l înțeapă să dea mîna finărului Leon Popescu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

MĂRIA, principesa și apoi regina României; în 1889 lua parte la un *jour* în castelul Pelișor cînd era prezent și Bonifaciu Cozianu. În 1931, în salonul doamnei Teodoru-Kostaki, unde îi este prezentată Elvira Vorvoreanu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu, Chinta regală*)

MĂRIA, bucătăreasa Eleonorei Smadoviceanu. (*Bijuterii de familie*)

MĂRIA, nevasta lui Eftimie, după care părinții au dat-o cu sila. (*Vîntul de martie*)

MARIN Florea, sergentul care îi servește colonelului Duca de călăuză în linia întîi cînd trece la nemți. Colonelul îl împușcă, răbindu-l mortal. (*Datoria*)

MARINICA, agitator, care-i înțeapă pe țărani la revoltă în 1907. (*Bijuterii de familie*)

MARINESCU Gabriel, prefectul poliției Capitalei sub Carol II. (*Chinta regală*)

MARTINESCU, locotenent. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

MAVROMIHAI, principele, senator de Argeș, tatăl Constantinei Mavromihali. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

MAVROMIHAI Constantina, tînră de optsprezece ani prin 1883 sau 1884, cînd, se plimba cu Bonifaciu Cozianu la Șosea, amîndoi călări. Se căsătorește cu Cozianu constrînsă de părinți. Moare în 1894 de cancer la ficat, după ce căzuse la boala beției împinsă de plictiseala singurătății la care o condamnase Bonifaciu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

MAVROMIHAI Elena, prietenă a lui Șerban Lascari. (*Chinta regală, O zi foarte plină*)

MAVROMIHAI Valentin, printre invitații doamnei Teodoru-Kostaki în ziua cînd în salonul acesteia vine regina. (*Chinta regală*)

MAVROGHENI Petre, asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

MAYER, administratorul delegat al societății „Ametarom”, mîna

- dreaptă a lui Gherson. Acesta îl ridicase din mic trepăduș, ce se ocupa cu urmărirea mărfurilor, dîndu-l să învețe la Academia Comercială și trimițîndu-l pentru studii superioare în Germania. - Trăiește cu doamna Gherson, fiind de fapt adevăratul tată al Idei Gherson. îl „lucrează” pe Gherson vînzînd la bursă acțiuni „Ametarom” în pierdere și punîndu-l în gardă pe Ionaș Apostolescu asupra planurilor industriașului într-un moment cînd erau în conflict. - Ionaș li dezvăluie lui Gherson adevărul. - Concediat **imediat**, Mayer pleacă în ltri>

inătate și se spune că ar fi ajuns în Colonia Capului. (*Niște oameni foarte ocupați*)

MELITARU, fost sergent-major, în 1907 se amestecă printre țărani răsculați. (*Bijuterii de familie*)

MERCADO, agent de schimb din N... (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

MERCADO Rafael, unul din conducătorii băncii „Mercado și fiii” din Ziirich, la care își transferă banii Lazăr Gherson prin intermediul lui Dim Cozianu, în ajunul rebeliunii legionare. - Cu el aranjează Cozianu și afacerea transferului celor 20 vagoane aur pentru Mihai Antonescu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

MEREANU, fost înalt funcționar al Băncii Naționale pe timpul dictaturii antonesciene, numit într-un post de răspundere în Comisia guvernamentală al cărei vicepreședinte era Dimitrie Cozianu. (*Isabela*)

MIHALACHE, soldat din unitatea sublocotenentului Dumitriu. (*Datoria*)

MIHULEȚ, avocatul lui Eustațiu Cozianu, pledează și câștigă în procesul pentru moșia Dobrunu. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

MIHULEȚ doamna, soția avocatului. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

MINICĂ, prieten al lui Mitriță Mitrache. (*Vîntul de martie*)

MISIRLIU Matilda, în casa ei din N... se adună lumea bună din oraș înspăimîntată de invazia țăranilor răsculați. (*Bijuterii de familie*)

NEGRUZZI Titel, descendent dintr-o familie din Țara Românească, înrudită cu principii Ipsilanti, cu Lăscăreștii, cu Cozienii. Tînăr sublocotenent de artilerie, cu un stagiul de cîteva luni pe front, se afla în refacere la Iași în ianuarie 1918 cînd se pune la cale complotul împotriva regalității, la care, alături de Dim Cozianu, Prodan, Fănică Niculescu, participă și el. - în primii ani după război, era unul din membrii marcantă ai societății „Corupția română”. - Mereu satisfăcut, fără griji, încîntat, putea fi întîlnit prin 1928 colindînd barurile Bucureștilor împreună cu Dodel Dulescu, însoțindu-l pe Ghighi Duca. - în 1931 sau 1932, era un bărbat abia trecut de treizeci de ani, trăind dintr-o sinecură la o mare instituție de credit, dar fără să lucreze undeva anume, petrecîndu-și cea mai mare parte a timpului în restaurante, la club, în vizite, plin de voioșie și de bunăvoință pentru toată lumea. Era invitat în saloanele doamnei Lupescu, amanta regelui și tratat ca un intim al casei. - în 1938 lucra la contenciosul societății „Ametarom” și era primit în casa industriașului Lăzăr Gherson, în același timp, în care colabora cu Mayer pentru devvalorizarea acțiunilor „Ametarom” la bursă. - în anii războ-

iului alături de nemți, își continuă viața de petreceri: în 1941 Dimitrie Cozianu îl întîlnea la **Capsa**, unde mai erau Cezar Lascari și Șerban Romand, iar în 1943 îl găsea la ferma lui Corfiotu. - în 1947, cînd Dim Cozianu trece pentru ultima dată pe la Jockey-Club, Titel Negruzzi îi atrage atenția că situația de aliat al comuniștilor îl face indezirabil în cercul clubmenilor alcătuit din expropriați. Intră în declin: în 1948 lua micul dejun cu Gogu Apostolescu, amîndoi invitați de Elvira Vorvoreanu într-o bodegă infectă. - în 1952 lucra în cooperativa „Avîntul socialist”, dar mai avea încă timp să se distreze și să cucerească femeii ca Stella Eremia, soția doctorului, sau Anne-Marie, soția compozitorului Nicolau, impresionate de ținuta sa aristocratică și acea veșnică bună dispoziție, pe care știuse să nu și-o piardă. (*Augusta sau Marșul nupțial, Plăcerile tinereții, Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Boierii vechi și noi*)

MIȘU „Boul”, senator, unul dintre cei mai tineri senatori ai țării în zilele grevei ceferiste. (*Acvarium*)

MITRACHE Mitriță, flăcău de 20-21 de ani, se întoarce de pe front la începutul primăverii 1945, încrezător, convins că se vor petrece lucruri mari și că are să se împartă pămînt țăranilor. Participă la asaltul prefecturii. - Cînd se împarte moșia, Minică taie, în glumă, cu plugul o brazdă din locul lui Mitriță. Acesta scoate pistolul mitralieră adus de pe front și-i descarcă o rafală întreagă în piept. (*Vîntul de martie*)

MITTESCU Pericle, cunoscut avocat bucureștean în 1938, specialist - în societăți anonime. Lazăr Gherson convine să-i ceară arbitrajul în conflictul cu Ionaș Apostolescu. - în 1941, Dim Cozianu îl întîlnea la **Capsa**, iar în vara anului 1943 la ferma de lîngă București a lui Corfiotu. - Elvira Vorvoreanu îl zărește, în toamna lui 1948, într-o bodegă infectă la o masă cu bătrînul Arnota, tatăl nevestei lui Dim Cozianu, ucisă în bombardamentul de la 4 aprilie. (*Niște oameni foarte ocupați. Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Boierii vechi și noi*)

MOTANCEA, caporal în pichetul de grăniceri comandat de căpitanul Dumitriu. (*Salata*)

MOTOTOLEA, țăran din Vădastre, revoltat din pricina abuzurilor lui Ivancea. (*Bijuterii de familie*)

MULLER, modelul profesorului Brustkasten, după cure lucroa/A yI Pl-us Dabija statuia Sclavului. (*Tinerețea lui Plus D»b(H)*)

M
|
Ast

- NARREDOM Van, ministrul Frieslandei la București în 1933. (*Acvarium*)
- NEGREA Niță, țăran din Dobrunu. (*Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu*)
- NEGUȘI, vardist în gara Salcia. (*Bijuterii de familie*)
- NICOLAE, vizitiul Davidei. (*Davida*)
- NICOLAE, domnul, negustor din N..., alegător în colegiul III. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)
- NICOLAE, vizitiu de la moșia Dobrunu, care-l așteaptă pe Dimitrie Cozianu în gară și-l duce la conac, unde avea să-și petreacă vacanța de vară în 1915. (*Viața la țară I*)
- NICOLAE, bătrînul valet al lui Șerban Lascari, care îl primește pe Șerban Romano cînd vine în casa din Culmea Veche. (*Acvarium*)
- NICOLAE, fecior în casa lui Șerban Romano. (*O zi foarte plină*)
- NICOLAU Călin, compozitor de mare succes în anii după 1950, autor de simfonii, concerte, opere, muzică de film, de trei ori laureat al Premiului de Stat, unul dintre acei artiști numeroși pe care statul socialist îi scosese din obscuritate și sărăcie, dîndu-le notorietate, independență materială, tiduri și decorații. Prieten cu Titel Negruzzi. (*Boierii vechi și noi*)
- NICOLAU Anne-Marie, fata generalului Turtureanu, căsătorită întîi cu un tînăr actor, apoi cu compozitorul de mare succes, pe care îl înșală cu Titel Negruzzi. (*Boierii vechi și noi*)
- NICULESCU Fănică, profesor de filosofie, *doctor philosophiae* al Universității din Munchen, de o origine socială modestă - tatăl impiegat la căile ferate iar mama fată de meseriaș, într-un oraș de provincie - pe care aspiră s-o depășească și să ajungă un om extraordinar, ceea ce izbutește în cele din urmă. - Primul moment mai important în viața lui este participarea în 1918, pe vremea retragerii de la Iași, la complotul urzit împotriva regelui și guvernului. în casa Augustei Hagibei are un duel oratoric cu Nicu Prodan, pledînd pentru reforme sociale de circumstanță. - Anii următori îl găsesc printre membrii societății „Corupția română”, iar în vremea în care Dimitrie Cozianu se căsătorise cu Fifi Oprescu și nu mai întreținea relații cu lumea lui, rămase printre puținii care nu-l evitau. Era, pe atunci, conferențiar la catedra de filosofie, îi reproșa lui Cozianu lipsa de fermitate, moliciunea și-i promitea ca în cîțiva ani, să obție puterea în cercurile influente din țară. - în anii 1930 această ambiție a sa era în bună parte realizată sau

pe cale de realizare. în 1931, Șerban Romano asistă la cursul său și merge să-i vorbească, atras de reputația creată în jurul său. Devenise în acel timp prieten cu Malaxa și cu Auschnit, reprezentant general pentru Balcani al uzinelor „Siemens” al consorțiului Krupp-Thyssen, al lui „Motorenwerke Augsburg-Niirnberg, al lui „Rheinmetall” și „Allgemeine Elektrizitats-Gesellschaft”, și cel mai temut gazetar al presei de dreapta. Autor moral al asasinării ministrului Vardalâ de către legionari. La reîntoarcerea din Germania, Șerban Romano are noi discuții cu profesorul și este contrariat de cinismul și de amoralismul acestuia. în 1935 sau 1936 sau 1937 se întâlneau în casa prințesei Lisa Vogoride, cu care trăia profesorul. - În 1938 conducea o gazetă proprie de orientare naționalistă și era invitatul lui Lazăr Gherson chiar în ziua cînd predica într-un articol exterminarea evreilor. - Mai tîrziu, în zilele rebeliunii legionare din 1941, este unul din conducătorii spirituali ai mișcării. în această calitate îl vizitează Dimitrie Cozianu, asigurîndu-l de sprijin și devotament în eventualitatea preluării puterii. în acele zile dispare definitiv: după unii ar fi murit de inimă, după alții ar fi fugit în Germania unde a murit tot de o boală de inimă. (*Augusta sau Marșul nupțial, Acvarium, O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

- NIȚĂ Ghiță, licențiat în teologie la București și student în filosofie la Munchen, unde îl cunoaște Șerban Romano. îi predică acestuia idealurile legionare, cerîndu-i să adere, propovăduind „marea renaștere națională”: „E evident că axată pe trăirea categoriei abisale, va avea loc acuma, curînd, cu siguranță înainte de 1950, învierea neamului nostru, întru cruce! O primenire totală a țării, religioasă, politică, socială, rasială.” Lezează, prin vulgaritate, sensibilitatea lui Romano. Incitat de profesorul Fănică Niculescu, îl asasinează pe ministrul Vardalâ în zilele grevei ceferiste. Ca urmare, este împușcat sub pretext că a încercat să fugă de sub-escortă pe cînd era transportat la închisoarea Malmaison. (*Acvarium*)
- NOVAK, maior din misiunea americană, venit în România după 1944 ca ofițer de informații. Face afaceri cu Ionaș Apostolescu și trăiește cu nevasta acestuia, Monica Mareș, cu care are și un copil. Moare într-un accident de tren, căzînd între roți, cînd se îndrepta spre Florența unde se stabilise Monica. (*Viața la țară II și Un înger*)

OCTAVIAN, domnul, șofer, locatar al văduvei Eliza Vasilescu, vecin cu Dimitrie Cozianu în vremea menajului său mizerabil cu Fifi Oprescu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu I*)

OPRESCU Fifi, metresa lui Bubi Ipsilanti, apoi a lui Ghighi Duca și a lui Dimitrie Cozianu, care prin 1920 se și căsătorește cu ea, scandalizînd familia, rudele, prietenii și riscîndu-și cariera. După mai mulți ani de căsătorie și conviețuire în mare dragoste, în mizerie, în certuri cumplite și apoi iar în dragoste nebună, fuge cu Ionaș Apostolescu la Paris. După ce Dim o aduce acasă, fuge din nou, de astă dată la Praga, cu Cezar Lascari. Dimitrie Cozianu o lasă pentru Colette Arnota. - în 1943, Dim află de la Titel Negruzzi că Fifi este cocotă la Paris, după ce fusese măritată cu un bogătaș francez căruia îi dăduse cu piciorul într-o bună zi, căci tot mai avea nevoie de variație. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

OTELEȘANU Ortansa, sora Sofiei Cozianu, Lăscăruș Lascari o întâlnește în casa din Culmea Veche, cînd vine disperat să o consulte pe Herminie Marchand dacă are șanse să obție mîna Davidei. (*Davida*)

PALEOLOG ȘTEFAN, invitat la ceremonia din ajunul morții lui Șerban Lascari. (*Fuga*)

PAPPENHEIN, Graf von, asistă la duelul lui Șerban Romand cu Ulrich. (*Acvarium*)

PETCO, unul dintre țărani bulgari arestați pentru cercetări la pichetul căpitanului Dumitriu. (*Salata*)

PETRACHE Dumitru Nană, țaran din Dobrunu, anchetat brutal în cazul uciderii lui Eustațiu, fost soldat în escadronul comandat de Bonifaciu Cozianu în războiul independenței. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

PETRACHE, acar din gara Salcia, care îi susține pe răsculați. (*Bijuterii de familie*)

PINELLI Pepita, dansatoare de bar. (*Plăcerile tineretului*)

PIRVU, țaran răsculat, îl decapitează pe vîtaful Alexiu. (*Bijuterii de familie*)

PLĂVANESCU Sava, avocat bogat din N... în vremea lui Eustațiu Cozianu. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

POPA Eftimie, scriitor. îl însoțește pe Nicu Prodan în casa lui Șerban Romano. (*Acvarium*)

POPESCU Anghel, meditatorul Davidei, fiul popii Agapit, coleg de clasă la Colegiul Sf.Sava, cu fiii lui Alexandru Cozianu, Eustațiu și Bonifaciu, cu care face, împreună, studii la Paris. Îl asasinează pe Șerban Vogoride la îndemnul Davidei. (*Davida*)

POPESCU Leon, tînră deputat conservator în 1898, concurentul lui Bonifaciu Cozianu. Ministru de justiție, la moartea acestuia, iar în 1920 președinte al Consiliului de Miniștri, avîndu-l ca secretar pe Dimitrie Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu, Cariera lui Dimitrie Cozianu I*)

POPOVICI Lenora, tînră actriță celebră prin anii 1899, amanta lui Bonifaciu Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

PRETORIAN Aristița, în vizită la Matilda Misirliu cînd țărani răsculați invadează orașelul N... (*Bijuterii de familie*)

PRODAN, elev al lui Toma Alimănescu, partizan al idealurilor pașoptiste, agitator printre țărani. (*Davida*)

PRODAN Nicu, fecior de boiernaș bonom și jovial, strănepot al unui pașoptist. În 1899 printre admiratorii actriței Lenora Popovici. Participă în vremea retragerii de la Iași la complotul urzit în casa Augustei Hagibei. Merge să-l vadă pe Lenin la Petrograd în 1918, era prieten cu Barbusse, cu Romain Rolland și-l vizitase pe Gorki. În 1931 putea fi întîlnit în casa Elvirei Vorvoreanu. În 1933, revoltat de reprimarea sîngeroașă a grevei ceferiștilor îi cere lui Șerban Romand să semneze protestul intelectualilor. În anii următori, Șerban Romano îl întîlnește la **Capsa** dar îl evită. În 1941 Dim Cozianu îl găsește într-un grup de alți cunoscuți între care Pericle Mittescu, generalul Ipsilanti, ministrul Vasilescu-Rîmnic, prințul Vogoride, industriașul Corfiotu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu, Augusta sau Marșul nupțial, Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu I*)

PROTOPOPIU Ionel, secretarul regelui Carol II, amantul Elvirei Vorvoreanu. (*Chinta regală*)

R

RADOVIȘTEANU Zoe, fata Cleopatrei Cozianu, din dragostea cu Bonifaciu. Măritată cu un domn Radovișteanu, mare proprietar în cîmpia Dunării cu care are o fată, Annette, născută în 1896. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)

RĂDULESCU, fost locotenent comandor. Pilotează șalupa cu care fuge Dimitrie Cozianu. (*Isabela*)

RAFIRA, fată în casă. (*O călătorie de plăcere*)

RAGUSA Bobby, face afaceri cu Dimitrie Cozianu. (*Isabela*)

RAVENSPURG, baron von, asistă la duelul lui Șerban Romano cu Ulrich. (*Acvarium*)

RESSEL, proprietar de garaj. (*O călătorie de plăcere*)

RICHMAN Emily, guvernanta Lenei Lascari. (*Fuga*)

RIZEA, conducător al țăranilor răsculați, luat ostatec, împreună cu Marinică, de către armată și împușcat (*Bijuterii de familie*)

ROMANO, președinte de tribunal într-un județ de munte. Soțul Alexandrei, născută Lascari. Moare de tifos la Iași în 1918. (*Viața la țară*)

ROMANO Alexandrina, fata lui Alexandru Lascari. (*Viața la țară, Acvarium*)

ROMANO Șerban, fiul Alexandrinei, născut în 1905. Studiază la Charlottenburg, de unde se întoarce în 1928 cu diploma de inginer. Cîțiva ani mai târziu urmează ca auditor cursurile de filosofie ale lui Nikolai Hartmann și Heidegger. În 1933 se întoarce din Germania dezamăgit și dezorientat. Copleșit de agitația vieții sociale și incapabil de o atitudine cinstită, chinuit de conștiința acestei incapacități, își consumă viața mai departe absorbit de plăceri ușoare și preocupări superficiale. După 1944 decedează definitiv astfel că în 1952 nu mai era decît un indezirabil om de serviciu surmenat de mizerie. (*Viața la țară I, Plăcerile tinereții, Acvarium, O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Boierii vechi și noi, Tinerețea lui Pius Dabija*)

ROSE miss, guvernanta copiilor Davidei. (*Copilării*)

ROȘCA, soldat din escadronul comandat de lt. Măldărescu. (*Davida*)

ROZEANU Marcel, critic de artă. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

RUBINSTEIN Emmanuel, rabin din Galiția. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

RUȘESCU, mare moșier, colonel. (*Bijuterii de familie*)

S Ș

SAIZU, bătrîn țăran din Vădastre. (*Vîntul de martie*)

SAIZU Avram, fecior al celui dinainte. Plin de încredere în cuvîntul comuniștilor. (*Vîntul de martie*)

SAIZU Savu, frate cu Avram, participă la manifestație și la asaltul prefecturii mînat numai de pofta de jaf. (*Vîntul de martie*)

SCARLAT Valentina, prietenă cu Alexandra Lascari, la care era invitată în anii după 1930. îl cunoaște pe Șerban Romano în Germania și devine amanta lui. În 1938 era amanta marelui

avocat Penele Mittescu. În 1951 sau 1952 participa alături de Titel Negruzzi, Elvira Vorvoreanu și ceilalți la recepțiile date de Stella Eremia. (*Chinta regală, Acvarium, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Boierii vechi și noi*)

SCARLAT Țibică, soțul legitim al Valentinei. (*Chinta regală, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Boierii vechi și noi*)

SCARLAT Georgică, fiul Valentinei, în 1945 tînă de vreo douăzeci și cinci de ani, asista la întîlnirile din atelierul lui Pius Dabija, unde citea versuri moderniste. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

ȘERBANA, fată în casă. (*Viața la țară I*)

SMADOVICEANU Eleonora, primul copil al Davidei. Căsătorită cu Smadoviceanu, senator dintr-un județ de la cîmpie, mare proprietar, rămîne curînd văduvă și fără copii. Femeie singuratică și ciudată, socotită de unii neroadă din naștere, de alții nebună, moare asasinată de sora ei, Elena, în timpul răzcoalelor din 1907. (*Copilării, O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie*)

SPAHIU, locotenent, aghiotant al generalului Cilibia. (*Salata*)

STAHL, locotenent, camarad de unitate cu Laurențiu Sterie. Refuză să comande plutonul de execuție care urma să-l împuște pe acesta. (*Datoria, Mizeriile războiului*)

STERIE Laurențiu, locotenent comandant de companie, acuzat de complicitate la trădare cu colonelul Duca, în urma dezertării acestuia la nemți. Judecat de Curtea Marțială, condamnat la moarte și executat prin împușcare, fără vină. (*Datoria*)

ȘTEFAN, portar la **Capsa**. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

ȘTEFAN, șoferul lui Lazăr Gherson. (*Niște oameni foarte ocupați*)

STOICA Bobel, amantul Gabrielei Ionescu, pe care o învață cum să-l jefuiască pe Cezar Lascari. (*Fuga*)

STURZA vorniceasa, prezentă în salonul Sofiei Cozianu. (*Davida*)

ȘUFANĂ, ginerele lui Lăscăruș Lascari și al Davidei, al doilea bărbat al Sofiei. (*O călătorie de plăcere, Acvarium*)

ȘUFANĂ Sofia, al cincilea copil al Davidei, născută în 1869. Se îndrăgostește de Carol von Debretzy cu care se căsătorește împotriva voinței familiei. După moartea acestuia se reîntoarce în casa părintească, recăsătorindu-se cu petrolistul Șufană. (*Copilării, O călătorie de plăcere*)

SULTANA, slujnică. (*Davida*)

ȘAHNABADZIAN, negustor de covoare. (*Fuga*)

T. Ț

TASESCU, medic. (*Augusta sau Marșul nupțial*)
 TASSOPOL Vasilache, proprietarul „Ex'press-bar”-ului unde petrece Ghighi Duca. (*Plăcerile tinereții*)
 TĂNĂSACHE, omul lui Eustațiu Cozianu. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)
 TĂNĂSESCU, grefier, asistă la interogatoriul lui Friedmann. (*Datoria*)
 TELL Cristian, urmaș al lui Cristian Tell de la 1848, unul dintre emulii fascismului românesc în 1933, are o ciocnire violentă cu Nicu Prodan la **Capsa**. (*Acvarium*)
 TEODORU-KOSTAKY, doamna, fiică a unui mareșal al palatului și doamnă de onoare a reginei. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu, Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Fuga*)
 THATCHER, maior din misiunea militară a S.U.A. la București. Rămăs văduv se căsătorește cu Riri Duca. (*Viața la țară II și Un inger*)
 TONY, tânăr în casa căruia Alexandra Lascari speră să-și găsească fiica, dispărută fără urmă. (*Fuga*)
 TRANDAFIR, propagandist comunist la țară. (*Vîntul de martie*)
 TURTUREANU, ofițer de grăniceri. în 1925, locotenent, subalternul căpitanului Dumitriu, pe care îl raportează șefilor superiori. Execută ordinul pe care, acesta îl refuzase, de a împușca țărani bulgari ostateci. - în 1945 general, avînd în subordine pe colonelul Dumitriu. - Mai tîrziu, judecat și condamnat pentru crime de război. (*Salata, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Vîntul de martie*)
 ȚUNDREA Romulus, îi călăuzește peste graniță pe Alexandra și Cezar Lascari, asasinîndu-i. (*Fuga*).
 ȚUNDREA Iulia, nevasta celui dinainte. (*Fuga*)
 ȚUNDREA Traian, frate cu Romulus și complice la asasinat. (*Fuga*)

U

URACU, țaran răscolat, îl decapitează pe vătaful Ivancea. (*Bijuterii de familie*)
 UȚU, țaran din Vădastre la care merge în petit Mitriță Mitrache. (*Vîntul de martie*)

 VARDALA, ministru asasinat de legionari la îndemnul lui Fănică Niculescu, adversarul său politic. (*Acvarium*)
 VARLAM Jack, cunoscut avocat bucureștean, textilist, fruntaș al par-

tidului social-democrat. Prieten cu Dimitrie Cozianu. Fuge din țară cu ajutorul lui Matei Mardan. (*Isabela*)
 VARLAM Nelly, soția precedentului, prietena doamnei Gherson (*Niște oameni foarte ocupați*)
 VARLAM Ionel, băiatul lui Jack Varlam, comunist, în conflict cu tatăl său de care se desparte. Participă la manifestația din 24 februarie 1945, cînd este rănit. Șeful serviciului de studii și statistică din Comisia guvernamentală condusă de Mardan și Dimitrie Cozianu. Raportează forurilor superioare situația nesatisfăcătoare din cadrul Comisiei și declanșează furia lui Dimitrie Cozianu. (*Isabela, Tinerețea lui Pius Dabija*)
 VASESCU Dumitru, deputat liberal. (*Copilării*)
 VASILACHE, colonel, comandantul regimentului din care fac parte Laurențiu Sterie, Friedmann, Dumitriu și ceilalți. (*Datoria, Mizeriile războiului, Augusta sau Marșul nupțial*)
 VASELE, fecior la curtea lui Alexandru Cozianu. (*Davidă*)
 VASELE, ordonanța căpitanului Dumitriu. (*Salata*)
 VASELE, fecior în casa lui Șerban Romano. (*Acvarium*)
 VASELE, instalator electrician, tatăl lui Fifi Oprescu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu, I*)
 VASELE, paznic la via domnului Dabija. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)
 VASELESCU Eliza, proprietara lui Dimitrie Cozianu în vremea căsătoriei nefericite cu Fifi Oprescu. (*Cariera lui Dimitrie Cozianu, I*)
 VASELESCU-RIMNIC, om politic, ministru în mai multe guverne în anii de după 1930. (*Chinta regală, Acvarium, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu, II*)
 VICTORIA, fată în casă la moșia lui Manolică Cozianu. (*Viața la țară I*)
 VICTORIA, sufragioaică la moșia lui Manolică Cozianu. (*Viața la țară II și Un inger*)
 VINKLER, farmacist. (*Poziția astrelor la 19 iulie*)
 VIORICA, fată în casă. (*Bijuterii de familie*)
 VIȘORAN, locotenent-colonel, comandant de batalion. Moare în timpul luptelor. (*Datoria, Mizeriile războiului*)
 VÎLSAN Alexandru, poet și romancier, frecventează salonul doamnei Teodoru-Kostaki. (*Chinta regală*)
 VLĂDOIANU, primar al Bucureștiului. Asistă la căsătoria lui Bonifaciu Cozianu. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)
 VOGORIDE Șerban, nepot al caimacamului Nicolae Vogoride, văr de-al doilea cu Sofia Cozianu, pe care o cucerește. Vorbitor temut în Cameră, cel mai violent apărător al principiilor conservatoriste. Asasinat de Anghel Popescu. (*Davidă*)
 VOGORIDE prințul, proprietar de cai de curse, vice-președinte al Ae-

ro-Clubului, primul român care avusese avion particular. (*O zi foarte plină, Niște oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II*)

VOGORIDE Elisa, născută Ipsilanti. Organizează sau participă la recepții în lumea bună, protectoare a sculptorului Ion Bîrlea. (*O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Tinerețea lui Pius Dabija*)

VORVOREANU Elena, fiică a Davidei, născută în 1867. De mică o urăște și o bate pe Eleonora. Dezamăgită în așteptările ei de a o moșteni pe Sofia von Bodmann. - în timpul revoltelor țărănești din 1907 o asasinează pe sora ei Eleonora, ale cărei bijuterii le furase. Moare de cancer, puțin înainte de 1930. (*Copilării, O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie, Salata*)

VORVOREANU Mișu, soțul Elenei. în 1899 era colonel demisionat, printre curtezaniei celebrei actrițe Lenora Popovici. Cheltuieste averea Elenei în petreceri și cu femei. După moartea Sofiei von Bodmann, înfuriat de pierderea moștenirii, dispăre la Paris cu Șerban Lascari, în speranța altor aventuri. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu, O călătorie de plăcere*)

VORVOREANU Mișu, fiul celor dinainte, în 1907 locotenent comandant de escadron în regimentul 4 Roșiori. Participă la repriarea războalelor. în 1935 era căpitan și se afla în mijlocul familiei, la moșia Dobrunu. în timpul războiului Gogu Apostolescu îl întâlnește pe front, vesel și superficial ca totdeauna. Ajunge colonel prin 1931 și putea fi întâlnit în saloanele Alexandrei Lascari. în primăvara anului 1945, neliniștit de agitațiile țăranilor care cereau pământ, merge să solicite grabnic ajutor generalului Turtureanu. (*Bijuterii de familie, Viața la țară I, Mizeriile războiului, Chinta regală, Vîntul de martie*)

VORVOREANU Elvira, al doilea copil al Elenei Vorvoreanu. Era o fată de cincisprezece sau șaisprezece ani în 1905, cu picioarele și mîinile lungi și părul împletit în coade pe spate, cînd apare în salonul străbunicii, Sofia von Bodmann. în timpul războalelor țărănești se afla la conacul mătușii Eleonora, pe care o urăște și de a cărei moarte se bucură în ascuns. în 1915 era măritată cu un prinț Ipsilanti, general în armată și primea satisfăcută curtea vărului său Ghighi Duca, abia trecut de șaisprezece ani. Stăpînită și ea de pofta puterii, aceeași care îl măcinase pe Bonifaciu și avea să-l distrugă pe Dimitrie Cozianu, încearcă marea ei lovitură în anii de după 1930, cînd visează să devină amanta și stăpîna regelui. În acest timp trăiește cu Manolică Giurgea-Roșcanu și cu Ionel Protopo-

piu, prin care presupune că-și va putea realiza mai sigur planul. Încercarea la rege eșuează lamentabil fiind nevoită să trăiască mai departe neștiută, anonimă, pierdută, fără speranță. După 1944 decade inevitabil. în 1948, ființă de aproape șaiszeci de ani, îmbătrînită, distrusă, trăia din vînzarea obiectelor de artă, păstrînd ascunse la loc tainic bijuteriile de familie. Moare de cancer patru ani mai tîrziu, înainte de a fi comunicat cuiva ascunzătoarea secretă a bijuteriilor. (*O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie, Viața la țară I, Plăcerile tineretului, Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Viața la țară II și Un înger, Vîntul de martie, Isabela, Boierii vechi și noi, Tinerețea lui Pius Dabija*)

VORVOREANU Patricia, soția lui Mișu Vorvoreanu, se afla în martie 1945 la conac. (*Vîntul de martie*)

VORVOREANU Dona, fiica Patriciei Vorvoreanu. (*Vîntul de martie*)

W

WEGENER Caspar, coleg cu Șerban Romano în timpul studiilor filosofice. (*Acvarium*)

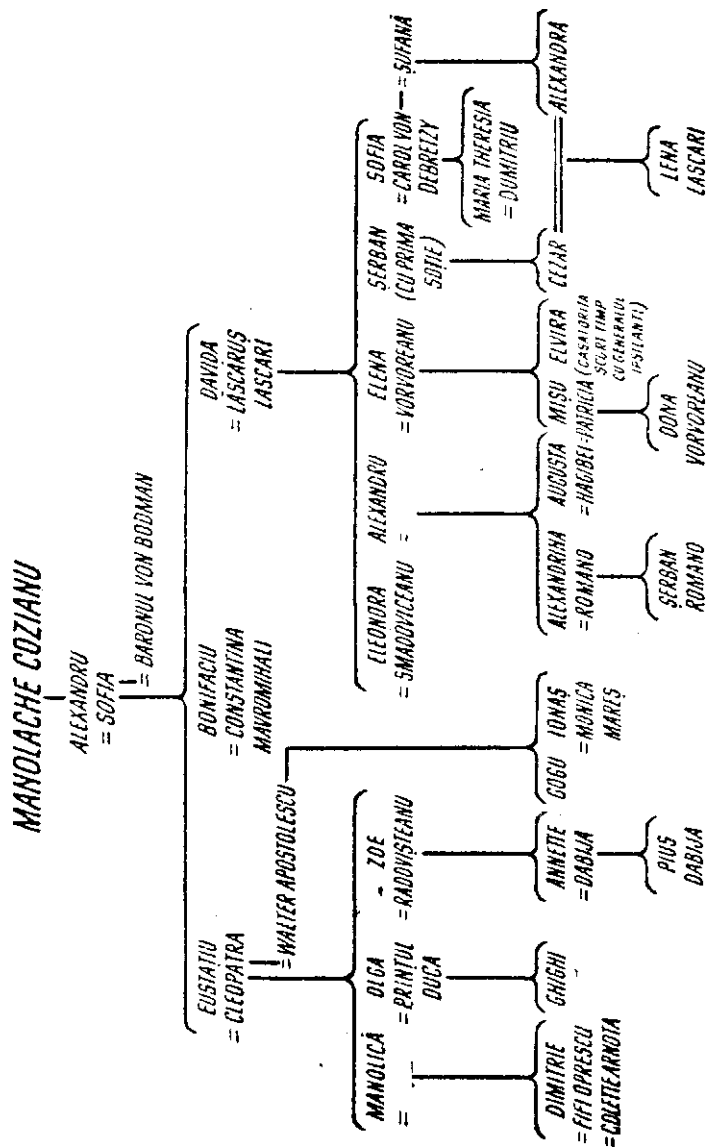
WENDEN, conte, locotenent, comandantul unei patruli de cazaci. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

Z

ZEVEDEI, profesor de estetică la Academia de arte plastice. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

ZEVEDEI Doina, nevasta profesorului Zevedei. Are cîtva timp relații cu Pius Dabija, apoi cu Marcel Rozeanu. (*Tinerețea lui Pius Dabija*)

ZLĂTIȘTEANU Mănuță, deputat în Cameră, amic politic al lui Bonifaciu și martor al acestuia în duelul cu Mihail Ipsilanti. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*)

POSTFAȚĂ

Cînd apărea, pe la mijlocul anilor '50, *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu, romanul nostru număra doar două încercări mai importante de reconstituire a istoriei unei familii și, prin ea, a istoricii sociale: *Comăneșlenii* și *Hallipii*.

Ce este o cronică de familie? Factorul esențial într-un astfel de roman fiind durată istorică, familia e un microcosm caracteristic plasat pe fundalul unor evenimente de toată lumea cunoscute. O istorie în eșantion: ideea o avea deja Duiliu Zamfirescu (inspirat de Zola și de Tolstoi), cînd încerca să descrie „viața la țară” în secolul trecut, progresele arendașilor și ruina vechii boierimi naționale, războiul de la 1877, problema ardelenescă și pregătirea celui alt război, care avea să ducă la crearea statului național român, toate, prin exemple scoase din viața familiei Comăneșteanu. Relația dintre evenimentul istoric și cel familial reproduce, aproape fără excepție, o schemă, pe care R. M. Alberes (*Istoria romanului modern*) o identifică în stare pură la unul din clasicii genului: „Războiul din Crimeea și căsătoria lui Septimus Small cu domnișoara Juley Forsyte, evenimente care au umplut o parte a anului 1855, ău rămas asociate cu amintirea unui picnic pe apă, organizat în cinstea maiorului Small, fratele mai tînăr al lui Septimus, care fusese rănit la picior”. Picnicul familial și rana căpătată de maiorul Small în războiul Crimeii apar, cum se vede, legate la John Galsworthy în modul cel mai firesc. Dar romanul realist a dibuit multă vreme pînă să găsească o soluție tehnic eficientă de a îmbina cele două planuri și, totodată, ficțiunea cu istoria reală, **R. M.** Alberes are dreptate: romanul social balzacian devine lot mai mult **In**

a doua parte a secolului XIX roman istoric, pe măsură ce magia romantică a celui ce visa să scrie *O mie și una de nopți ale Occidentului* se degradează în spiritul pozitiv și documentar al urmașilor săi. Tot mai mult, romanele de moravuri, de formație, psihologice sau fresce, care alcătuiesc descendența balzaciană, seamănă cu niște scrieri istorice. Cronica familială este, pe la începutul secolului XX, rudă apropiată, deși cam neclară, cu toate acestea: un bastard al *Comediei umane*. Autorul ei a pierdut ambițiile demiurgului, se mărginește să fie un bun istoric. Nu mai încearcă să cuprindă totul; își alege de aceea o perspectivă la îndemână. Familia ca o societate redusă la scară, iată ce-i trebuie. Totul este să reușească să împletească evenimentele, conflictele, psihologia indivizilor dintr-o familie, cu evenimentele și conflictele mari ale unei anumite epoci; și să creeze iluzia că ficțiunea e o parte a istoriei, documentar confirmată. Autorul de romane familiale e un cronicar atent, adică un observator al moravurilor. Și, destul de des, al mondenității. Oricâte volume ar număra aceste cronici, ele surprind, dacă le raportăm la Balzac, prin *economia* de mijloace. Sînt conduse de un principiu de eficacitate. Clasa însăși, dacă este burgheză, nu mai este „euforică” și își administrează averile cu mare grijă. Aristocrația declină lent și se îmburgezește. Romanul, care reflectă această meschinărie pragmatică, vrînd parcă să-și mulțumească cititorul, și-a pus la punct o tehnică, a standardizat totul, nu înțelege să mai investească la fiecare nou volum, spre a afla soluții constructive inedite, considerîndu-le satisfăcătoare pe cele verificate înainte. De aceea seamănă uneori atît de bine toate aceste romane între ele: căci își împrumută procedeele de fabricație și materialele, utilizează standarde similare, nu mai au aproape deloc gustul inventivității formale. Visul lor este funcțional, nu reformator.

Cronică de familie debutează cu o întîmplare din anii 1862-1863 (așadar din epoca în care se petrecea acțiunea *Elenei* lui Bolintineanu), în care soarta Davidei, fiica lui Alexandru Cozianu și viitoarea soție a lui Lăscăruș Lascari, e strîns legată o clipă de mișcarea conservatorilor contra reformelor lui Cuza și de asasinarea lui Barbu Catargiu (în roman, Șerban Vogoride), și se încheie, prin anii 1953-1954, o dată cu tinerețea sculptorului și muzicianului Pius Dabija, strănepot al aceluiași Alexandru Cozianu, tatăl Davidei. În cei nouăzeci de ani, familia Cozianu este contemporană cu trei războaie,

cu mai multe răscoale țărănești, cu grevele și agitațiile muncitorești din anii '20-'30, cu dictatura regală și cu regimul antonescian, cu evenimentele din 1944 și din deceniul care urmează. Ca în toate romanele de acest fel, viața familială și cea politică se împletesc. Bonifaciu Cozianu face carieră ca membru al Partidului Conservator. Elena Vorvoreanu, fata Davidei, își însușește caseta cu bijuteriile de familie ale surorii ei pe care o asasinează, profitînd de dezordinile provocate de răscoala din 1907. Un Duca, rudă prin alianță cu Cozienii, își trădează țara în primul război mondial, la care participă numeroși direcți și colaterali ai familiei, în tranșee sau la statul major, jucînd pocher la popote, complotînd, făcînd curte femeilor sau murînd de gloanțele inamice. După război, Elvira, fata Elenei Vorvoreanu, încearcă să ajungă în patul lui Carol al II-lea, iar Șerban Romana, strănepotul Davidei, face studii în Germania în anii ascensiunii nazismului. Un alt Cozianu, Dimitrie, lucrează ca „specialist burghez” în guvernul doctorului Petru Groza. Și așa mai departe.

Să analizăm mai îndeaproape tehnica acestor împletiri de planuri în cel dintîi (și unul din cele mai izbutite) episod al serialului, intitulat, după numele protagonistei, *Davida*. Vom observa împletindu-se două perspective întrucîtva diferite: cea de cronică, și care ne poartă în istorie, în evenimente cunoscute, în politică; cea a romanului obișnuit cu intrigă precisă, fie el de moravuri, de dragoste, social, familial, de formație sau altfel. Ambele folosesc procedee consacrate. Iată cronica, împrumutîndu-le pe ale ei din romanul postbalzacian: comentarii, rezumate, anticipații, biografii și chiar documente reale. Duiliu Zamfirescu îi bănuia valoarea, citind ordine de zi veritabile în romanul său. Sensul documentelor este de a face credibilă istoric ficțiunea propriu-zisă, de a o încadra și justifica. *Davida* (și în fapt *Cronică de familie*) începe în acest stil de cronică: „în hîrtii de vînzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brîncoveanu se ivește îmiia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub mume, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Tirgoviște. Cozia era moșia lor atunci; în hrisoave e vorba de ojușniță. Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul...” După enumerarea cîtorva generații de Cozieni, relatarea aduce evenimentele în apropierea anului 1862: „La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fața

revoluției, împreună cu fiul cel mare Alexandru, noră-sa, Sofia, și cu copiii lor, care erau mici de tot; apoi s-a întors, și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțire a moșiilor intrată în oase. Manolache Cozianu a murit lăsând o faimă de nemaipomenită zgîrcenie, dar și cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gîrla, opt mii la Dîrdori și așa mai departe, încît pe la 1850 fiu-săn Alexandru a dărimat casele din ulița Culmea Veche, a tăiat castanii bătrîni din curte și a zidit o casă potrivită cu marea lui avere... Casa aceasta, care există și azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci încoronate cu vîrfuri aurite în chip de sulită." *Casa aceasta există și azi*: anticipația sugerează veridicitatea faptelor și continuitatea. Formula de trecere către intriga romanească propriu-zisă nu e, la rîndul ei, numai bine marcată, dar este aceeași în toate romanele de acest gen: „într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, cîteva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al ușilor, așteptau de partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau din copite caldarîmul; vizitii beau vin fiert la bucătărie; ferestrele cele înalte străluceau; se întvedeau prin perdele roiri de lumini ale candelabrelor." De departe spre aproape, din istorie în cotidian, din cronică în romanesc. Cititorul este condus astfel, cu metodă sigură, deși oarecum uzată prin repetare, devenită convențională, în mijlocul salonului unde se va desfășura primul act al piesei. Personajele se află deja în scenă: așteaptă parcă, de la ridicarea cortinei, ca naratorul invizibil care a făcut introducerea să ni le prezinte sau să le dea cuvîntul. Un semn și societatea de cucoane, risipite pe canapele și fotolii din tapiserie de Aubusson, între care par a se fi rătăcit și doi bărbați, se pune deodată în mișcare: „Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise pînă la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ. de la cîmpie, și fără un cuvînt îl duse afară din salonul cel mare și luminat în care scînteiau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură într-un salonaș..." Fac o partidă de cărți, conversează cu subînțelesuri, apoi Cozianu, simțindu-se rău, se retrage, iar Lascari se înapoiază în marele salon: „Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care ședea într-un fotoliu lîngă sobă; și cu aceeași privire Lăscăruș îl cuprinse, și pe Șerban Vogoride, care stătea în picioare lîngă Sofia Cozianu. rezemat cu

spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare..." Romanul propriu-zis poate să meargă acum de le sine. Dar el nu va rămîne tot timpul în acest plan. Perspectiva istorică, a cronicii, va reveni periodic, ca un laitmotiv, tăind trama evenimentelor curente. Să notăm și un lucru oarecum neașteptat: tehnica foarte precisă, convenționalismul unor formule nu exclud varietatea și bogăția detaliului și chiar un anume protocol epic. Economia principială care guvernează romanele de acest fel implică, paradoxal, abundență descriptivă, adevărate galerii de portrete, studii ale vestimentației, pretinse toate de documentarismul genului. Dacă la nivelul formulei narative romanele sînt abile și puțin inventive, ele compensează din plin stereotipia funcțională, printr-o artă minuțioasă și cîteodată aproape bizantină. La Petru Dumitriu este chiar mai mult: o excepțională înzestrare pentru portret, un ochi avid de culoare, de pitoresc sau de grotesc.

Voi culege din *Davida* două-trei exemple. Nu e lipsit de interes să vedem pentru început și în ce măsură aceste portrete satisfac un apetit descriptiv mai general al romancierului, care face din ele suportul unor informații despre modă, gusturi, îmbrăcăminte: „Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani și se îngrașă. Dar era albă, sprîncenată, cu ochi negri și blînzi, trandafirie în obraji. Rochia de tafta roz, cu dantele la mînecele scurte pînă la cot și un alt rînd de dantele în jurul umerilor, strînsă pe talie și înfioată în șolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă brațele pline, umerii rotunzi, cărnoși, și gîtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preț. Își purta părul negru în zuluți ușori peste urechi și pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo, și se mișca puțin, leneșă și moale, cu undiri rotunde ale ființei ei pline de o dulceață matură." Nota celor mai multe este o fastuoasă imaginație a diformului și caricaturalului: „Tolănit într-un fotoliu (Lăscăruș), își suna niște poli de aur în buzunar, se frămînta, avea ticuri, strîmbături, se foia în fotoliu, își mîngîia cu o mînă cu unghiile roase și murdare barbetele mătăsoase și aducea aminte de o bucată de brînză Camembert care a început să se miște". Observarea fizionomiilor, a trupului, a picioarelor sau a burților denotă o evidentă plăcere o schimonosirii. O mizantropie abia mascată conduce mîna pictorului în aceste portrete baroce, naturaliste, arcimboldești.

Detaliul urât, sordid, pervers, e de fiecare dată îngroșat, încât cea mai desăvârșită frumusețe pare atinsă de morbidețe; ravagiile vârstei, grăsimea, sechelele bolilor, decrepitudinea nu sînt niciodată uitate. Romancierul român îl citise, se simte, cu pasiune pe memorialistul Saint-Simon. Elementul cel mai frapant în aceste portrete este predominanța trăsăturilor fizice. Senzualitatea, cruzimea, frica, posomorala par încrustate în pielea, ochii, obraji, umerii personajelor. Corpul nu este doar permanent scos în evidență, dar devine capabil să manifeste, el singur, toată interioritatea. Corpul „expune” caracterul, temperamentul: „Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia cînd intră sub cel dintîi dintre cele trei candelabre de cristal afîmate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprîncenele bălane și ochii verzi ca gheața; gura îi era strînsă și fața rece și severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decît un guler alb și manșete albe”. Ochi înghețați, gură strînsă, rochie neagră cu guler alb: corpul este elocvent iar corporalitatea, un limbaj precis. Romancierul descrie, fără să analizeze. Nu sondează înăuntrul acestei suprafețe strălucitoare: sufletul apare în carne și oase, portretul fizic vorbește de la sine, ca și cum fizicul ar reprezenta o metonimie a sufletului, un substitut al lui, strecurat mai puțin în scopul de a-l simboliza decît în acela de a-l înlocui. Portretul balzacian se bazează pe o „qualite maîtresse”, de obicei de ordin moral și psihologic: ambiția, cinstea, altruismul, egoismul. Aici portretul are o temă, o stereotipie metonimică și de ordin fizic. Corporalitatea se constituie muzical, dezvoltînd tema senzorială sub forma de leitmotiv sau refrene. De cîte ori un personaj apare, el își pune în evidență tema: este ca o parolă de recunoaștere.

O asemenea temă este în cazul Herminiei Marchand, guvernanta în rochie neagră și guler alb a Davidei, *gheața*. Femeia are ochi verzi de gheață, un ton al vocii glacial și vibrant, un rîs rece, silnic. Nu face decît să desprind din context epitetul ce însoțesc - ca un roi - corpul ei de o fermitate necruțătoare, asemeni unei vergi de oțel. Jignită de disprețul lui Vogoride, reacția Herminiei este de *întepeneală*: „Nu răspunsese, nu vorbise, fiindcă îi era *gîtul strîns*.... Zăcea în pat, *nemișcată, cu trupul înghețat, cu dinții încheștați* și nu putea măcar să plîngă”. Răzbunarea și-o calculează cu cea mai perfectă slăpînire de sine: „Stătea în pat, cu ochii deschiși, țepănă și rece ca

un cadavru, și se gîndea”. După ce dezvăluie Davidei secretul relațiilor dintre Vogoride și mama fetei, în timp ce o atmosferă prevestitoare de furtună domnește în casă, Herminie e singura care „pare neschimbată: rece, decolorată și țepănă în rochiile ei negre sau cafenii sau cenușii, cu gulerășe scrobite”. Un epitet definitoriu, dar mereu același, apare, de exemplu, și în cazul unor personaje ale Hortensiei Papadat-Bengescu: *buna Lina*. Însă la autoarea *Concertului din muzică de Bach*, aceste epitete nu sînt decît indiciul solidificat al vechii „qualite maîtresse” și învederează o reducere la o unică trăsătură etică, un fel de schematism caracterologic destul de curios în proza ei de factură impresionistă. Acestei stereotipii morale îi ia locul la Petru Dumitriu o poetică a corpului. Pe de o parte, epitetul reverberază metaforic, dînd naștere la o bogată sinonimie sui generis: gheața, întepeneala, răceala, cadavericul, scrobitul; pe de altă, domeniul metaforei rămîne fizic. Tema Davidei este, pînă la un punct, gîndită prin contrast cu a Herminiei: *focul*. Ochi tinerei sînt arzători, privirea fulgerîndă. E o făptură sălbatică, aprinsă. Pe Vogoride îl iubește cu înflăcărare și îl urăște la fel. Întîlnindu-l, după ce află de relația lui cu Sofia, „îl mistui cu o privire *arzătoare*”. Ura Herminiei îngheață, a Davidei frige. La mînie, obraji Herminiei pălesc, ai Davidei se fac roșii. Cînd, într-un rînd, cele două femei se înfruntă, ne dăm seama că de fapt față-n față stau temele lor: „Mademoiselle Marchand feri caietul. Davida ajunse în fața ei, la mai puțin de un pas. Se înfruntau fata neagră și subțire, *cu ochii arzători*, și femeia palidă și blondă, cu sprîncene și gene decolorate, și *ochii verzi înghețați*.” Spre deosebire de guvernanta care, răzbunîndu-se, se conservă, Davida arde în propria-i ură. Recea Herminie o conduce pe fată spre crimă. Sînt și alte exemple. Tema lui Lăscăruș este *cleiul*: „Lăscăr Lăscari îl cuprinse cu brațul pe după umăr. Era mai scund decît stăpînul casei și familiar, unsuros, cleios; se lipea de om, mîna îi era umedă și lipicioasă, felul de a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeș, zâmbetul ce dovedea dinți nespălați, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvășit și cu un început de chelie, totul seamănă cu o bucată de caș care a făcut pâr...” A lui Alexandru Cozianu, *plumbul* saturnian: „Era un om voinic, greoi și adus din umeri, cu o față plumburie, ochii stinși, gura amară; la Paris, în tinerețe, un astrolog îi spusese că e născut sub

influența nefastă a lui Saturn." Aș putea continua cu enumerarea majorității personajelor.

Această poetică a corpului trebuie pusă în contextul ei: lumea zugrăvită în *Cronică de familie* este de o animalitate rafinată și aproape lipsită de suflet; sentimentele ei se reduc la instinctul primar al vicleniei, la o strategie a disimulării asemănătoare schimbării pielii de cătreameleon. Metamorfoza romanului balzacian se face deci și în sensul înlocuirii moralului cu senzorialul. Personajele nu mai sînt tipuri morale, ci fiziologice. Deja la Hortensia Papadat-Bengescu o clasificare a lor în sănătoși și bolnavi apare mai pertinentă decît aceea în buni și răi. Există o interesantă tradiție în romanul nostru, care situează nivelul observației în plan senzorial (acești oameni au numai senzații) și estetizează urîtul, oferindu-și extraordinare spectacole ale abjecției fizice și ale grotescului. Un hulpav ochi artistic descoperă, și în *Craii* lui Mateiu, și în *Cronică* anomalia trupului, totdeauna cu o clipă mai înainte ca simțul moral să fie alarmat de degradarea sufletului. Nota caricaturală a portretului e cel dintîi semn. Lăscăruș nu e singurul personaj repugnant, deși e unul memorabil: în episodul al doilea, intitulat cu falsă ingenuitate *Copilării*, bărbatul Davidei a devenit un fel de gîndac monstruos și imens. Davida, urîndu-l, îi strigă: „Murdăria pămîntului! Murdarule! Ești murdar!” Exclamația nu este întâmplătoare. Lăscăruș se sublimează în această impresie, din nou fizică, de murdărie. Pe înapoiata Eleonora, fata Davidei, sora ei Elena o strigă cu o altă vorbă semnificativă: „Mototoalo!” Și apoi, în englezește: „You beast! You dirty beast!” Bestie murdară: demența, iată, apare tradusă tot în termeni fizici. Printr-o inversare sugestivă, bătrînețea prea vitală devine scandaloasă. Octogenara din *O călătorie de plăcere* e un personaj care anunță parcă imaginația lui Márquez, una din acele bunici care-și terorizează și exploatează nepoții. *Petre—cerile tineretului* nu sînt departe de cele din *Drumul ascuns*, deja fiu-bul frecventat de Coca Aimee, sau de cele din *Craii de Curtea Veche*. Chefliii, stricatele din marile familii, ca eroina Hortensiei Papadat-Bengescu sau ca Augusta din *Marșul nupțial*, bătrînii decavați, ramolismul, senilitatea decrepită, toate acestea alcătuiesc un panopticum de figuri și de gesturi oribile. Ospețele abundă: în *Lupii* lui Dinu Nicodin sau ca acela trimalchian cu care încep *Istoriile* lui Mircea Ciobanu (alt roman în care fiziologicul e esteuzat). Fălcile clefă-

ie, guri uriașe, pantagruelice, îngurgitează la infinit, sosurile curg pe haine. O scenă de un grotesc demn de imaginația satirică a lui Goya este aceea din *Acvarium* în care, spre sfîrșitul unei nopți de chef, onorații invitați își scot pantalonii și rămîn în izmene: „Cînd valetul îi deschise ușa sufrageriei, domnul Van Narredom rămase în prag și un zîmbet fericit apăru lărgindu-se treptat pe fața-i grăsulie și roșie. Cu-coanele în rochii negre, violete, roșii ca focul, galbene ca lămîia, rîdeau cu lacrimi, domnii tocmai își scosese răntalonii și, cu desă-vîrșire corecți în partea de sus, cu gulere și plastioane scrobite, reve-niri de mătase cu o camelie sau o garoafă la butonieră, ofereau în partea de jos spectacolul unor picioare goale în ciorapi și jartiere și izmene. Fănică Niculescu avea picioarele strîmbe, uscățive și pă-roase, bătrînul Lascari, albe, grase, cu vine albastre, generalul Ipsi-lanti, uscate, osoase, tînărul Romano, sănătoase, cam grase, Vasi-lescu-Rîmnic își vedea burta monstruoasă care-i cădea pe genunchii ieșiți. Un hohot general de rîs îl întîmpină pe domnul Van Narredom, care zîmbind încîntat și cu politețea vechiului diplomat, spre a nu face notă discordantă, își scoase pantalonii, îi dădu unui valet și înainta spre locul care-l aștepta, la dreapta gazdei.” Astfel de imagini de *Satiricon*, mai ales în materie de portret caricatural și chiar scabros, găsim din nou în *Lupii* lui Dinu Nicodin, ca de exemplu în acest portret de femeie: „Cuprinde canapeaua-ntreagă și se revarsă... Proptită-n pumni, brațe, arcuite, pline, petrec de sub mîneci scurte, din care gonesc afară cîte-un șomoioag de păr gros, să crezi că-i barbă de țap, se-alină pe brațe-n sus și-n jos. Pe piept, dantelă suavă, albă. O fundă cărămizie, mare, zglobie, acuma-mi pare și școlăriță!”

Sarcasmul, satira, caricatura asigură o armătură puternică și elastică prozei din *Cronică*, neîngăduindu-i nici o clipă să alunece în moliciunea unei arte doar abundente, de fastuoasă descripție. Linia intrigii rămîne precisă, ca și cea a portretului. Epicul e o coardă bine întinsă, cu soluții neprevăzute, cîteodată bruște, fără prisosuri. Recunoaștem în structura scenariului tăietura decisă din portretistică. Din cîteva mișcări, se schițează subiectul și se ajunge repede la starea de criză. Nu lipsesc loviturile de teatru. Această proză „musclea”, energică, vivace, conflictuală, se sprijină, psihologic, pe două atitudini fundamentale: trufia aristocratică și nevoia de dominație. Cozienii stăpînesc prin orgoliu de castă, fie că urmăresc satisfacerea

unor "pofte trupești (dragostea e limitată la carnalitate, e o boală, la Davida, la Augusta, la Elvira, la Dimitrie Cozianu, la-Ghighi Duca etc.), fie a unor ambiții politice (la Bonifaciu Cozianu, la Șerban Vorigoride etc). Romanul doric (unul al energiei vitale) apare despuat, redus la esență, populat de indivizi fără alte sentimente decât interesul imediat și ale căror raporturi sînt ele înseși descărnate, golite de orice afectivitate, gratuitate sau altruism. Numitorul comun este violența. Conflicte atît de sumare și de puternice nu se pot constitui decât printr-o permanentă încercare a forțelor. Existența fiind o luptă acerbă, protagoniștii se împart, de la prima vedere, în tari și slabi. De-o parte Sofia, Lăscăruș, Herminie, Bonifaciu, Elena Vorvoreanu, Fănică Niculescu, de alta, Alexandru Cozianu, Davida, Eustațiu, Eleonora, Șerban Roman⁶. Ultimii se aservesc primilor, devin uneltele lor. Clasificația morală urmează îndeaproape pe aceea fizică: este ca și cum anumite însușiri ale corpului ar fi luate *a la lettre*. Politicianul ambițios e un corp de oțel, o varga ce vibrează și nu se îndoie la presiuni (Bonifaciu Cozianu). Ratatul (Șerban Romano) e o masă de carne flască și are un dos de matroană. Erotica e, și ea, un raport de forță. Bonifaciu Cozianu (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*) încearcă să seducă pe Cleopatra, soția fratelui, pe cînd se plimbau singuri cu cabrioleta, și e respins cu brutalitate. Cleopatra nu s-ar da înlături de la o aventură, brutalitatea ei de moment avînd doar un scop tactic. O clipă, Bonifaciu pare a se resemna, dînd femeii plăcutul sentiment al victoriei (care e de fapt o pură senzație, ca toate trăirile acestor oameni: „Se simțea pătrunsă în tot trupul, îndeosebi în pîntece, de o senzație delicioasă, de o plăcere ascuțită"). Senzația de putere, de dominare, este o voluptate la fel de mare ca aceea oferită de posesia fizică. Crezîndu-se învingătoare, Cleopatra e „topită de satisfacție": „Așa, băiete; ca să te înveți minte altă dată; zvîrcolește-te-n tine; să simți și tu ce simt eu!" Dar, prefăcîndu-se domesticită și ascultătoare, fiara din Bonifaciu pîndește și, la primul prilej, o ia prin surprindere pe Cleopatra, aruncînd-o din cabrioletă și trăgîndu-i o pereche de palme „zdravene, grele". Efectul este fulgerător: palmele „o făcură să vadă negru în fața ochilor și să se lase moale, învinsă, mirîndu-se singură că simte o neașteptată și mulțumită împăcare cu voința destinsă, topită". Femeia își recunoaște masculul și cedează.

Înainte de romanele lui Nicolae Breban, în *Cronică de familie* apare acest tip de relație de dominație, ca o formă a seducției.

Balzacianismul original al *Cronicii de familie*, modificat în sensul pe care l-am analizat, nu trebuie absolutizat nici de alt motiv. *Cronică de familie* încorporează, cu intenție, și elemente ale altor formule, pînă la a putea fi considerată un fel de repertoriu cuprinzător al întregului roman doric. Romanul lui Petru Dumitriu arată că reluarea aceasta este, pînă la un punct, obligatorie, cînd, spre sfîrșitul istoriei unui tip artistic, lipsește capacitatea de a-l reforma. Proust, comparabil și comparat: cu Balzac, a schimbat radical romanul acestuia: ionicul a luat locul doricului. Cînd însă viziunea, metoda nu sînt revoluționate, romanul e condamnat să regăsească (spontan sau deliberat) o parte din formulele anterioare. *Cronică de familie* este, dacă-l privim din acest unghi, o veritabilă „tablă de materii" a romanului doric, conținînd în plus, fapt explicabil, și episoade ce amintesc de formule mai noi. Scris tîrziu și, la fel cu *Enigma Otiliei*, din intenția de a realiza o balzaciană comedie umană, romanul lui Petru Dumitriu nu poate ocoli structuri mai recente, infidelități față de tradiția de la care conștient se revendică; și mai ales nu poate să nu cadă peste formele pe care le-a consacrat tipul romanesc de care aparține. Înainte de a le exemplifica, și pe unele și pe altele, să mai spun că inovația ori conformitatea nu sînt atît de decisive în raport de valoarea estetică precum credeau, în virtutea programului lor, formalistii ruși. Un tip artistic începe de obicei prin a invoca, creîndu-și formulele, structura, uneltele adecvate naturii sale; și sfîrșește prin a se repeta, cînd instrumentariul a fost creat și tipul n-a atins punctul critic din care nu se mai poate mișca fără o radicală transformare. Pe panta ascendentă, chiar și opere de a doua mînă contribuie la progresul și la diversificarea formelor; pe panta descendentă, se pot ivi capodopere care nu inventează, structural, nimic. Fără a ne întoarce la organicismul doctrinei lui Ferdinand Brunetiere, cred că putem accepta ideea că energia unei specii este mărginită și că, după faza de expansiune în care proliferază ihdivizii cei mai originali și surprinzători, urmează un declin ce stă sub semnul lipsei de imaginație formală.

Davida debutează, cum am văzut, balzacian, însă nucleul propriu-zis al episodului conține o nuvelă stendhaliană pe tema răzbu-

nării. În trufia ei aristocratică, Davida seamănă cu o Matilde de la Mole sau cu o Vanina Vanini, a cărei iubire fanatică s-a metamorfozat însă într-o ură la fel de fanatică. Episodul cu tânărul Anghel este un fel de povestire cu „carbonari”, în care regăsim atât spiritul unora din nuvelele italiene ale lui Stendhal, cât și ceva din romantismul naiv al lui Filimon din *Mateo Cipriani și Friedrich Staaps*. Cămăruțele conspirative, ftizia, gălbejeala protagoniștilor, susținuți într-un trup firav de o voință de fier, idealismul, umilința lor orgolioasă ne amintesc și de Missirili, rănitul adăpostit în castelul Vanini, și de intrigile puerile, de loviturile de teatru, din memorialul lui Filimon. Ca și subiectele, tipurile se repetă: nu e oare Herrninie Marchand o Cousine Bette? *Copilării* semănând cu un mic roman flaubertian al femeii frustrate, în *O călătorie de plăcere* reapare pînda balzaciană a unei moșteniri, temă ce nu e străină nici de *Bijuterii de familie*. *Niște oameni foarte ocupați* sau *Petrecherile tineretului* (unde se înființează societatea cu nume caragialesc „Corupția română”) evocă unele scene din *Istoria celor treisprezece*. Când din acest plan al luptei și energiei, autorul trece într-unui, mai discret, al plictiselii și al intimității, tema dictează o nouă formulă: *Viața la țară* este o nuvelă turghenieviană, desigur, într-un spirit mai crud modern și mai senzual. Chiar dacă dulcegăria i-a luat locul o altă atmosferă, matură, depoetizată, vom regăsi pentru plimbările cu barca pe lac sau pentru sosirea la moșie a unui tânăr, modelele originare, fie în Duiliu Zamfirescu, fie în *Medenii* lui Ionel Teodoreanu. Primitivitatea și mizeria vieții țărănești sau a lumpenilor sînt zoliste (Zola fiind întîiul romancier european al claselor de jos), ca și figurile de curtezane. Lenora Popovici sau Fifi Oprescu sînt specii de Nana. Din Rebreanu par inspirate scenele răcoalei, cruzimea haotică, mișcarea dezordonată a masei, vorbirea monosilabică și fondul de instinctivitate primară. *Plăcerile tineretului* nu sînt numai balzaciene: evocă deopotrivă inițiativa suspectă mo^tfeffi^iThlr^^ Toate episoadele despre primul

război mondial (*Datoria*, *Mizeriile războiului*, *Augusta*) au modele clare: *Pădurea Spîzuraplor*, *Strada Lăpușneanu*, *întunecare*, deși nu lipsesc ecouri ceva mai îndepărtate din *Familia Thibault*. Saloanele sînt tolstoiene, dar cu nota de observație satirică a moravurilor din romanele fraților Goncourt. Și dacă un salon aristocrat de la 1860, descris de Petru Dumitriu, seamănă mai bine cu saloanele Rostovilor

din *Război și pace* decît cu acela al Doamnei de Guermantes din *În căutarea timpului pierdut*, stilul are uneori densitatea poetică a aceluia proustian; „Cea dintîi sosise bătrîna vorniceasa Sturza, care-și ocupase fotoliul obișnuit în capul salonului. Ședea într-un cerc de cucoane tinere ca un gîndac negru în mijlocul cercului de petale al unei flori și, îndoită în două, cu capelina romantică după moda anului 1830 trîntită pe urechi, dar neagră, cu fustele-i negre revărsate pe fotoliul aurit și tapizat cu trandafiri pe fond alb, se sprijinea în cîrja cu cap de fildeș și aștepta să intre cucoanele în capătul celălalt al salonului și să meargă treizeci de pași pînă la ea. Cucoanele, în rochii de mătase și catifea, soseau, se opreau o clipă în fața salonului luminat de marile candelabre de cristal, fluturau din evantai și, ținîndu-și cu o mîna un fald al rochiei, înaintau maiestuos prin salon, surîzînd în dreapta și în stînga și, fluturînd din evantai pînă în fața vornicesei, unde făceau o reverență și pupau mîna babei” (*Davida*). Jocul culorilor, micul balet al sosirii doamnelor, mișcarea evantaierilor (de două ori menționată) sînt un pur spectacol pentru ochi, chiar dacă o anume detașare ironică marchează aspectul oriental al ritualului. Ironia nu înseamnă decît conștiința modelului, nicidecum intenția de a renunța la el. Parodiarea formulei balzacienne de început, în *O călătorie de plăcere*, nu implică inventarea alteia: „într-o dimineață de primăvară, într-unui din primii ani ai veacului al XX-lea, pe la orele unsprezece, colonelul Vorvoreanu, unul din ginerii Davidei Lascari, se duse la bordel”. În același fel, proustianismul incidental nu schimbă cîtuși de puțin natura dorică a *Cronicii de familie*, arătînd numai că repetarea structurilor, într-un moment tardiv al evoluției, presupune amestecuri și încălcări de granițe. Proust însuși e parodiat subtil, împins spre caricatură, reluat într-o „grafie” impură, deși sesizantă: „Vesta albă îi scotea în evidență pîntecul umflat: pîntec alb, rotund, cu cap alb și împrejur aripi și elite negre. Lăscăruș părea o mare insectă răsturnată pe spate și care, obosită de a se întoarce la loc, s-a oprit. Numai picătura verde, transparentă și sclipitoare a unui smaragd în capătul acului de cravată, părea străină de această masă moale și fără apărare, albă și neagră, în fața căreia însă domni cu bărbii și cu favoriți, la fel de copți și de pîntecoși și ei, stăteau și așteptau cu un interes amabil, care ascundea o mare încordare” (*Copilării*). Proustiene sînt toate aceste comparații - cu insecte, cu pietre prețioase -, așezarea perso-

najului în cadru ca într-un decor poetic, care nu explică nimic, dar sugerează totul, o stare, o încordare, o așteptare: „Afară, dincolo de tufele de stînjenei, sub unul din nucii bătrîni, Davidaiân rochie de do- liu, de rips de mătase neagră, ședea într-un fotoliu de grădină. Lu- mina azurie, frunzișul de un verde luminos, mobila de pai de culoare deschisă, pietrele aproape albe de pe jos, conțineau această siluetă neagră cum conține un smaragd o bucată de cărbune, mort și sinistru; dar obrazul și mîinile erau de un galben pămîntiu. Ședea acolo și se uita în gol" (*Poziția astrelor la 19 iulie*). Rezumatele și anticipațiile sînt, în schimb, în linia clasică a romanului realist postbalzacian: „Iar mai tîrziu, se retrase de tot și căzu la alcoolismul care avea s-o bage în mormînt la patruzeci și ceva de ani. Dar aceste lucruri se petrecură treptat și aproape pe neobservate, în cei douăzeci de ani de după 1885 și 1886; căci atunci, în 1885 și începutul lui 1886, se petrecură cîteva lucruri despre care ea nu știa că au s-o ducă la singurătate totală, la alcoolism și la moarte" (*Viața lui Bonifaciu Cozianu*). Aici nu mai este *Comedia umană* a lui Balzac, ci *Comedia modernă* a lui Galsworthy.

Însă *Cronica de familie* se deosebește într-o privință de majoritatea romanelor familiale, de la Galsworthy la Roger Martin du Gard: ea accelerează ritmul, concentrează cronică. Am citat adineauri unul du- pă altul două episoade spre exemplificare. Nu e o repetare pur și sim- piu a lor, ci o scurtare, căci spiritul modernității a pătruns în cons- trucția lentă și tenace, minuțioasă a acestui fel de romane, grăbind conflictele și precipitând soluțiile. Cele două mii de pagini ale cronicii sînt divizate în douăzeci și patru de mici romane, relativ autonome. Valoarea timpului apare schimbată: nu mai contează imensa și răbdă- toarea desfășurare, nici detaliile strînse meticolos, pas cu pas. Intriga fiind concentrată și detaliile căpătînd aspect poetic (proustian), istoria pare spusă pe scurt, ca într-o pagină de *Larousse*. Timpul nu mai are răbdare în *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu: viziunea nu mai e aceea a istoricului vechi, pedant și conștiincios, animat de sentimen- tul euforic al jnei lumi în ascensiune, ci a unuia modern, privind des- linul unei clase (aristocrația autohtonă) din perspectiva sfârșitului ei, rapid și catastrofic. Cînd totul s-a consumat, vitalitatea începuturilor ca și morbiditatea sfârșitului, cînd clasa și-a stins ultimele energii și a părăsit scena istoriei, nu-i mai rămîne istoricului, după ce a relatai

totul, decît să-și cheme încă o dată actorii la rampă, ca să salute publicul: pe dinaintea ochilor noștri trec, pentru ultima oară, în *Index* numele cele mai importante. Romanul doric e o lume, uriașă, variată. Cititorul trebuie să aibă sentimentul că participă la viața ei, că a în- trat, măcar o dată, împreună cu personajele, în marile familii a căror cronică i-a fost spusă. El trebuie s-o poată recapitula, ca și cum ar deschide un album și ar citi numele și explicațiile de sub fotografii. Iluzia este esențială și are exigențele ei. Cortina cade peste tabla de materii, care nu e însă pur și simplu aceea a *Cronicii de familie*, dar una a romanului doric în întregul lui, cu temele și formele sale, une- ori cu titlurile sale (de glorie): *Viața lui Bonifaciu Cozianu*, *O călătore- rie de plăcere*, *Bijuterii de familie*, *Viața la țară*, *Mizeriile războiului*, *Plăcerile tinereții*, *Cariera lui Dimitrie Cozianu*, *Boierii vechi și noi*.

Tinerețea lui Pius Dabija. Bildungs-romane, fresce, cronici so- ciale, romane psihologice, ambiții, eşecuri, cariere politice, răzbu- nări, trădări, răscoale - toată gama.

Nicolae MANOLESCU

ALTE CÎTEVA CUVINTE..

La reîntâlnirea cu cititorii *Cronicii de familie* după un lung interval de timp, Petru Dumitriu simte nevoia unor lapidare precizări introductive - și le face sub forma scrisorii pe care mi-o adresează ca unuia ce am fost martor, în calitate de redactor de editură, încă de la primele tribulații ale cărții, înfățișată inițial într-un singur volum, către sfîrșitul lui 1955. Mă văd, astfel, îndemnat să privesc puțin îndărăt, spre împrejurările de atunci, pentru a adăuga - la spusele autorului - alte cîteva cuvinte.

Poate că, mai curînd decît „tribulațiile cărții”, ar trebui amintite *avatarurile* autorului. Cît era de apreciat și de oficializat, Petru Dumitriu a avut de depășit numeroase dificultăți pînă să-și vadă constituită „cronica”. Într-un fel, dificultățile au fost pe măsura ambițiilor proiectului pus la cale de prozator. Puțin probabil că el bănuia măcar, cînd publica în 1949 *Bijuterii de familie*, extinderea extraordinară pe care avea s-o dea filonului epic aflat, aici, în germene. Deocamdată, lucra sub presiunea „comenzii sociale”, formulă de import, vehiculată de ideologii epocii în vederea anexării întregii creații artistice obiectivelor partidului instalat tiranic la putere. Începea primatul considerentelor de strategie politică în detrimentul exigențelor specifice artistice. Tributul plătit de Petru Dumitriu anomaliei l-a constituit șirul de nuvele: *Dușmănie*, *Vînătoare de lupi*, *Nopple din Iunie*, *O sută de kilometri*, pe teme de actualitate, - la solicitarea expresă, uneori, a „Scînteii” - și așternute parcă la concurență, judecînd rapiditatea execuției, înainte ori imediat după *Bijuterii*. Proximitatea aceasta n-a rămas fără efecte reciproce: ceva din pasta densă folosită la reconstituirea întâmplărilor din 1907, plasate de prozator la conacul Vorvorenilor, trece în atmosfera aprigelor înfruntări și în comportamentul eroilor țărani ce prind viață în nuvelele situate în imediat, după cum trama coofictuală a *acestora*, grevată de optica schematică a luptei de clasă, trimite ecouri nocive în *țesătura* reconstituirii *sînger*oaselor evenimente de altădată.

O critică adesea grăbită, obedientă în mare parte sloganurilor propagandistice, a speculat asemenea *transferuri* și similitudini

comune prozelor lui Petru Dumitriu în chip nivelator. Este interesant însă, că mai înainte ca scriitorul să sugereze atari intenții, i se atribuie aptitudinea frescei sociale de anvergură. Ion Vițner schița cele dintâi considerații de sinteză, în „Contemporanul” (nr. 159/21 oct. și 160/28 oct 1949) și constata: „Opera lui (P.D.) de pînă acum tinde să fie o cronică a trecerii satelor noastre de la capitalism la socialism...” Abia rostit, termenul prinde, face carieră. Îl prelua imediat Horia Bratu într-o recenzie din „Viața Românească” nr. 1/1950: „Pentru că Petru Dumitriu este un scriitor care urmărește să realizeze un tablou complet, o „cronică”, cum bine s-a spus, a satelor noastre...” Din nou în „Viața Românească”(nr. 5/1950), insista Vera Călin: „Despre nuvelele lui P. D. s-a spus că alcătuiesc o cronică a satului nostru...” Repetată atîta, ideea îi dă autorului impulsul să bage laolaltă, cam pripit, între copertile aceluiași volum, pagini inegale calitativ, de la *Bijuterii de familie* la *O sută de kilometri*, într-o devălmășie bîntuită evident de conjuncturalism (*Nuvele*, Espla, 1951). Simpla alăturare era departe de a realiza sudura, omogenitatea structurală și, în orice caz, nu putea mulțumi pe Petru Dumitriu, autor prea cult ca să se lase amăgit de soluții sumare. Va mai trebui să treacă timp pentru ca sugestia realizării așteptatei „cronici” să ia un contur corespunzător. E de avut în vedere că îndemnul diverșilor comentatori cădea pe un teren oarecum pregătit dinainte, existînd un fecund pat germinativ, ca să spunem așa, reprezentat de preferințele nu o dată exprimate de Petru Dumitriu pentru „modelul” Balzac. Ce-l încita pe prozatorul nostru, mai ales, era intuiția balzaciană în direcția devenirii tipurilor umane. Admirația sa declarată conținea o doză, deloc neglijabilă, de invidie (cf. articolul „Ultimul act al Comediei umane”, *Contemporanul* din 20 mai 1949). Să-i fi surfîs atît de devreme scriitorului român să-și măsoare puterile după uriașul etalon clasic? După răgazul cerut ca sugestiile din afară să se conjuge cu potențialul lăuntric și să se ajungă la osmoza autentică, Petru Dumitriu își etalează aspirația către construcția epică de proporții. Aproape concomitent, în ultima parte a lui 1955, îi apar două volume: *Cronică de cîmpie* și *Cronică de familie*, concepute pe principiul vaselor comunicante, din foste nuvele dispare și altele noi, legate ulterior între ele prin plasarea acțiunii în cîteva locuri fixe (satele Vădastre, Vladomira sau orașelul de provincie N. pe malul Dunării, cu incursiuni în mediul Capitalei) și aducerea în

prim plan a acelorași personaje cu precursorii și descendenții lor de-a lungul vremii.

Păstrez la fel de vie, în memorie, ca la întîia lectură, senzația de inedită prospectare în profunzime produsă de istoria *Davei* (*Viața Românească* 6/1954), urmată relativ repede de *Salata* (*Steaua* 2/1955) și *Vîntul de martie* (*V. Rom.* 6/1955), venite să întregească și să reactiveze neașteptat tabloul relațiilor tipologice din *Bijuterii de familie*, aparent încrustate definitiv într-un tipar dat. Am încercat să subliniez pe loc aptitudinile prozatorului de a relua situații ce păreau tranșate, de a le crea alte articulații și derivații neprevăzute, pe măsura succesiunii și confruntării generațiilor înghițite de angrenajul existențelor umane, sortite mării și prăbușirii după capriciile zburcimatei istorii, care a modelat societatea noastră modernă, de pe la mijlocul secolului trecut înapoi (cf. „Mărturie epică” în *Gazeta literară* din 30 iunie 1955). Efortul constructiv al lui Petru Dumitriu s-a găsit asediat, din fașă, de opacități exasperante. Scurtă vreme după apariția *Davei* în revistă, un critic (decedat de aproape un deceniu, încît nu-i mai pomenesc numele) a obiectat tăios caracterul oarecum eteric al eroinei, redusă la reacții capricioase cît timp gesturile sale intervin insuficient raportate la conflictul ce măcina din adînc lumea ei, întemeiată pe oprimare și, de aceea, condamnată la pieire. Locul judecății estetice îl lua un determinism social șablonard, agravat prin tendința de a forța mîna autorului; i se cerea să introducă în scenă, nemijlocit, revolta populară precum și o reprezentare efectivă a spiritului justițiar pentru a conduce intriga spre altă culminatie decît răzbu-narea din gelozie, cum gîndisc creatorul. Ca rezultat al discuției ivite, *Davida* avea să conțină, în volum, două episoade suplimentare (întîmpinarea eroinei de către gloata țărănească rebelă, la bariera orașului, și implicarea adoratorului ei romantic într-un complot de tip carbonar), cu vădită tentă sociologizantă, salvate de a parazita și dilua substanța întregului numai datorită inteligenței artistice a scriitorului. Arn proaspete în minte supliciile repetate la care Petru Dumitriu trebuia să se supună în cabinetul directorului editurii, unde manuscrisul ajungea să fie forfecat, filă cu filă, în prezența mai multor referenți, pentru ca imaginea globală și de amănunt să nu îngăduie abateri erezice de la „linie”. Asta însemna, mai ales, intervenții preventive spre a elimina orice urmă de prezumată îngăduință față de aristocrația

furnizoare a celor mai mulți dintre eroii căiții, mereu suspectați a nu concentra asupra lor suficientă antipatie, eroare, oprobriu, în spiritul dogmei tutelare vehiculate zilnic. Mai păstrez, după peripeții teribile, părți din dactilogramă, avînd ștampila cenzurii, pagini numeroase încărcate de intervenții ale autorului, efectuate la o reîntoarcere a manuscrisului în redacție, dictată de „foruri superioare”, după expresia vremii, temătoare, grijulii să nu care cumva să „scape” ceva insurgent, înșeEnd chiar vigilența cenzorilor care aplicaseră viza de rigoare. Băgăm de seamă că toată notorietatea lui Petru Dumitriu, multiplu laureat al Premiului de Stat, ancorat vîrtos în grațiile unor „mărimi”, apropiat autorităților dacă nu de altceva pentru că acceptase să scrie, în 1950, dezonorantul *Drum fără pulbere*, au constituit slabă pavază împotriva ingerințelor, sîcîielilor și tergiversărilor, practicate cu suficientă aroganță la nivelele cele mai înalte. Pînă în ultimul moment, scriitorul a plutit în nesiguranță, persecutat de eventualitatea unor suplimentare furci caudine. Ca pentru exorcizarea tuturor relelor, văzute și nevăzute, pusese la cale un „cuvînt către cititori”, abandonat în cele din urmă, totuși simptomatic sub raportul terorii psihice îndurate de autor. Reiau din dosarul dactilogramelor conservate: *„Prin istoria unei familii, autorul a încercat să picteze cîteva tablouri ale claselor cărora aparțineau Cozienii și Lascarii; și prin faptul că aceste clase erau cele stăpînitore, istoria lor aruncă o lumină asupra întregii societăți din epoca respectivă. O istorie a moravurilor, a intereselor și concepțiilor unei clase sociale, mai ales pe o sută de ani, e un lucru greu și vast Autorul vrea să împlinească numeroasele goluri pe care le are Cronica în forma de față; în anii din jurul lui 1950 sînt laturi deosebit de semnificative ale vieții clasei doborîte de o putere, care lipsesc și vor fi tratate în părți ce se vor adăuga celor existente. Epoca războiului criminal împotriva Uniunii Sovietice, înstăpînirea imperialismului nazist asupra țării prin unelte din lumea Cozienilor, vor face obiectul altor părți însemnate ce rămîn de adăugat. Momentul 1917-1918, care a zguduit adînc societatea noastră, și apoi teroarea legionară, vor fi istorisite prin capitole ale Cronicii legate direct între ele. Se vede astfel că această carte, deși destul, de voluminoasă, nu e decît o parte (jumătate sau ceva mai mult de jumătate) din ceea ce VJ fi, dacă puterile autorului și sprijinul cititorilor îl vor ajuta s-o ducă la bun sfîrșit, spre a aborda apoi cronica anilor de la jumătatea secolului*

|H
|H
1K
II
" fl
S
S
S
9
sufi- fl
S
-M
M
m
m
B
m
m
~m
"m
1
1
j
m
m
W
1
]
1
* t

1

i

XX, cînd puterea a trecut în mîinile clasei muncitoare. Autorul consideră că e cea mai de seamă datorie a sa, să consemneze faptele acestei a doua Cronici; și e nerăbdător s-o încheie pe cea dinfii, spre a se consacra Cronicii vremii sale”. Limbajul lemnos se potrivește cu iezuitismul angajamentului imaginat ca un subterfugiu.

Dar, lăsînd manevra de o parte, autorul își da în vileag intenții ce depășesc chiar marginile convenite. Pe moment, *Cronica de familie* se compunea din patru părți, mari și late, înșirate în ordine cronologică: *Davida, Bijuterii de familie, Salata, în bătălia pierdută*. La pagina 108 din volum se face trimitere la *O călătorie de plăcere* (în stare de proiect ori chiar redactată ?), probă că autorul știa de pe acum încotro năzuia să-și lărgească aria de investigație. Enunțurile sînt, deocamdată, vagi, totuși circumscriu elemente, împrejurări în care pot fi identificate: *Datoria, Augusta sau Marșul Nupțial, Chinta regală, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu*, destul de repede răspîndite, fragmentar sau integral, prin reviste, cu predilecție în „Steaua”, unde avea prieteni statornici, pe A. E. Baconsky și Aurel Rîu. Aproape simultan cu difuzarea la București a *Cronicii de familie* într-un volum, revista clujeană insera *Acvarium*, anume spre a atrage atenția cititorului că, sub ochii săi, ia naștere o vastă panoramă epică. Cu aproximație, Petru Dumitriu se credea ajuns la jumătatea lucrului, însă se înșela. El întrevedea două volume, cînd vor fi puse pe piață trei, la începutul anului 1957. Din patru părți inițiale, vor prolifera 24. În decursul unui singur an, din cele 443 de pagini tipărite, *Cronica* se amplifică la peste 1 800 de pagini, indici - fie și sub aspectul material doar, al așternerii pe hîrtie, - a unei fantastice performanțe. Spontaneitatea imaginativă a scriitorului impresiona pe toți cîți participau la disecarea colectivă a manuscrisului. Își examina taciturn interlocutorii și dacă i se părea că bat cîmpii avea un mijloc infailibil de a-i aduce la realitate; se ridica și începea să umble prin încăpere, sigur de efectul inhibitiv al staturii sale uriașe. Opiniilor la obiect, le acorda credit și, calm, se așeza să intervină prompt; ștergea replici, restructura scene, compunea pagini de la capăt, fără să lase aproape nici o urmă de silnicie. Proceda rapid, fiindcă era mereu stăpînit de un acut simț al armoniei, echilibrului arhitectural, după normele proprii personajului sau episodului în cauză, așa cum ele cristalizaseră, încă

din proiect, în viziunea prozatorului. Proiectele purtau *in nuce* marca febrilității sale inconfundabile.

În afara câtorva manuscrise integrale, Petru Dumitriu mi-a dăruit o serie de file cu note aruncate în fugă, schițe de ansamblu ori ale câte unei părți izolate, extrem de concludente, împreună, pentru descifrarea mecanismelor interioare ale puterii sale de fantasare. De nu știu câte ori, întocmește sumarul general, în margine cu însumarea numărului de pagini, vizibil îmbătat de amploarea întreprinderii; printre titlurile știute, răsar ezitări sau formule abandonate. De pildă, *Datoria* s-a chemat, într-o variantă, *Justiția militară*. La poziția 15, găsim cu semn de întrebare: *Iubirea de oameni* sau *Bucuria, fericirea, iubirea de oameni* - unde urma să fie *O zi foarte plină*, pare-se. La poziția 16, apare de două ori: *Domnul Tester (1941-1944)* și *A/ace-rile domnului Tester* (pe altă foaie, *Petrecherile Tester*), inexistent în toată *Cronica*, de nu cumva, găsit supranumerar, s-a pierdut pe drum de la trena solicitatului Lazăr Gherson. Destule titluri cad în lotul enigmelor definitive: *În orașul lumină, îngerul meu!*, *Comedie, Alteță Serenissimă, Plutos, Eros și Erinnyes*. - Schițele pentru o bucată sau alta din serie sînt de un laconism care atestă că scriitorul modela mental materia propriu-zisă, în cursul elaborării efective fiindu-i suficiente bruioanele seci: nume, interferențe nodale ale protagoniștilor, replici expozitive. *Davida*, bunăoară, este rezumată în 19 puncte, respectate pas cu pas. *Chinta regală* are la bază înșiruirea, pe o față a colii de scris, a personajelor angrenate în acțiune (cu specificarea, în paranteză, a vârstei fiecăruia) iar pe verso, succesiunea scenelor, într-o cadență ritmică: „Prezentarea Elvirei”, „Elvira la bar”, „Elvira primește domni în pijama de voal”, „Elvira la doamna Procopiu”, „Elvira se culcă cu secretarul”, „Elvira se culcă cu un bancher evreu, prieten al regelui” ș.a.m.d. (inclusiv o mică metamorfoză onomastică: „Foamea roșie”, ilustră prostituată, preschimbată apoi, se ghicește ușor de ce, în „foamea neagră”). Pe o unică pagină, după lista personajelor perindate în *Datoria*, schema episodului apare în trei formulări, vag diferențiate, toate culminând cu indicația ciubarului „cu varză murată”, calculat, pe bună dreptate, de un efect ingenios găsit, memorabil... Deopotrivă de exacte, la fel de sigure, notele pentru *Augusta*, pentru *Poziția astrelor*. Pentru *Viața lui Bonifaciu Cozianu* intervin mai multe detalii, mai ales replici cheie („Nu e

vultur e pitpalac, nu se înalță, se urăște!), de asemenea caracterizări portretistice („mic, botos, bățos, mustăcios, cu favoriți”) intrate ad-literam în canavaua ultimă. Extrem de redusă schema pentru *Acvarium*, cu atenție specială de a marca, din loc în loc, atmosfera momentului prin sacadarea timpilor acțiunii în funcție de intervenția obsesiv-monotonă, iritantă, a sirenei (leit-motiv). În cazul *O zi foarte plină*, planul e întocmit pe ore, de la revărsatul zorilor pînă la miezul nopții. Pe jumătatea de foaie rămasă liberă, incipiente tatonări pentru narațiunea finală: *Tinerețea lui Pius Dabija*. Tîrcoalele se concentrează în jurul numelui, ticluit anume să conțină inițialele *P.D.*, monogramă emblematică, semnul orgolioasei conștiințe posesive a autorului, mîndru de autoritatea sa demiurgică asupra întregului flux epic (este reținut, la un moment dat, propriul prenume: Petru, alături de Prospero, Parteniu, Patriciu, Puiu, pînă a se decide pentru Pius). Și în privința titlului a ezitat cum se vede pe altă foaie: *Biografia lui P.D., Adolescența lui..., Anii de ucenicie...* într-un colț, cu majuscule, stă scris apăsător BRÂNCUȘI, dar, în desfășurarea istorisirii, sculptorul nu va mai fi nominalizat, rămînînd obiectul unei polemici pătimașe la adăpostul anonimatului, cu totul regretabile, concesie tipică făcută vulgarizărilor oficiale.

Pe măsură ce proiectele prindeau carnație, autorul - contrar așteptărilor de a da semne de uzură - părea mai în vervă decît oricînd, poate uimit el însuși întru cîtva și cuprins de o stare euforic-exaltată în fața proporțiilor edificiului modelat de viguroasa lui forță imaginativă. Petru Dumitriu nu-și ascundea conștiința acestei forțe și, natural, nu agreea să-i fie pusă la îndoială. Însă, tot atît de adevărat este că avea nevoie de confirmări susținute, ceea ce ar explica (în asociere cu permanenta, cumplită lui „foame” de real) modul total în care se lăsa acaparat, o dată și încă o dată, de lumea propriilor personaje, mdîrjit să-i verifice trînicia, ahtiat să-i extindă teritoriul. După ce am venit cu inițiativa indicelui sinoptic al personajelor din *Cronică* - foarte tîrziu, cînd fuseseră trimise în tipografie două volume și se finaliza ultimul, - a așteptat, efectiv, cu înfrigurare, rezultatul. La început, mi s-a părut oarecum sceptic și numai la vederea sutelor de fișe, alcătuite în ritmul său infernal de lucru, și-a dat drumul entuziasmului: rezumativă, concisă, evidența mulțimii de tipuri care populea-

ză paginile sale și întrețin senzația șuvoiului acaparator de viață, îi legitima, însuși creatorului, un sentiment stenic de plenitudine.

Va fi pârînd ciudat, dar n-a urmat nici o relaxare pentru scriitor la capătul aceluia interval de muncă acerbă (perioadă marcată, în plus, de convulsii tulburi ale vieții literare, cu tensiuni artificiale, cu dispute și rivalități subterane de grup, întreținute, provocate, imposibil de evitat de la nivelul lui Petru Dumitriu, mai cu seamă că își avea partea sa copioasă de contestații, dacă n-ar fi fost decît cele iscate de *Acvarium*). 1957 a debutat cu apariția în librării a *Cronicii de familie*, trei volume compacte, impresionante în sine, fără echivalent în proza noastră, oricîte infiltrări conformiste și strabisme (vicii de optică, idiosincrazii - vezi antimodernismul său funciar - sau fobii temperamentale) i se pot imputa autorului. Ca și cum actul editorial fastuos nu i-ar fi garantat împlinirea scontată, se dedică înverșunat ducerii mai departe a operei. În completarea *Cronicii*, face publice, pe nerăsuflăte, capitole din enunțatele *Biografii contemporane*. Credea că pășește într-un teritoriu al făgăduințelor visate și, de fapt, se scufunda iremediabil, la limita eșecului. Pe pragul acestuia, s-a văzut obligat să adopte unica soluție salvatoare: *fuga* - cum, de altminteri, prefigurase magistral prin destinul, parcă similar premonitor, al ultimului dintre Cozieni. Cîte ceva despre cursul dramatic luat atunci de existența lui Petru Dumitriu lasă să se întrevadă romanul său de exil, *Incognito* (1961). Dacă va găsi de cuviință să părăsească haina ficțiunii și să adopte stilul mărturiilor directe despre amara experiență personală va fi, cu siguranță, un prilej pentru opinia noastră publică de a se edifica, o dată mai mult, asupra perfidelor tactici exercitate de puterea peceristă pentru a instaura camuflat lanțul de corupții pe scara valorilor, între utopie și mistificare, între iluzie și agresiune la adresa adevărului, care au minat, fatalmente, scrisul lui Petru Dumitriu.

GEO ȘERBAN

P.S.

Pentru uzul strict al istoriei literare, încă două precizări:

- pînă la șansa, puțin probabilă, de a ieși cîndva la iveală întregul manuscris al *Biografiilor contemporane*, sechestrat de Securitate după plecarea din țară a scriitorului, consemnez - după notițe dispa-

rate ce mi-au rămas în păstrare - titlurile prevăzute a alcătui un sumar provizoriu: *Vîrsta de aur*, *Copilăria*, *Cătină*, *Coborîrea în iad*, *Ars amandi*, *Problema sexuală*, *Stenahoria majoră*, *Paella*, *Secretul*, *Un om în loc*, *Cheia*, *Pe Victoriei*, *Proprietatea și posesiunea*, *Viața de provincie*, *O seară de lieduri*, *Graal* - în total, 15 capitole, completate, pe altă listă, pînă la 24, exact cîte numără și *Cronica de familie*. Dorința simetriei neapărate împingea pe autor să integreze și lucrări mai vechi: *Vîntul de martie*, *Bedros din Bazargic*, chiar păcătoasa *Vînătoare de lupi*. Numai vreo nouă sau zece dintre „biografii” au mai apucat să figureze în diverse reviste, în 1958-59. Un suflu tragic autentic trece prin cîteva din ele, cum ar fi *Viața și moartea unui om fără acte de identitate* (Steaua, 9,10,11/58), *Cînd se deschide o ușă - din autobiografia lui Panait Petre* (Gazeta literară, 19 martie - 15 aprilie 1959). Păstrez manuscrisul excelenței *Viața și moartea lui Constantin Andreica sau „Ca un ostaș, ca un muncitor cu ziua”*, peste două sute de pagini masive, din care un mic fragment a intrat în „Steaua” (nr. 6/1958).

- în plin lucru la *Biografiile*, numerele 1 și 2 din „Viața românească” pe 1959 aduc o proză de Petru Dumitriu, cu acțiune plasată în vremea fanarioșilor, dar avînd protagonist pe un Andronic Cozianu, stăpîn peste sate și locuri familiare din *Cronică*. Poate fi considerată o tentativă tîrzie de a trage fire nebănuite din preambulul genealogic al *Davidei*.

REPERE CRONOLOGICE

- 1924 în plină zodie a Taurului, se naște la Baziaș (în ziua de 8 mai) Petru Dumitriu. Ce-i vor fi hărăzit ursitoarele rămîne să se împlinescă, dar semnul său zodiacal aparține tipului uman tenace, vital, apt să ia în stăpînire realitatea cu toate simțurile, constructor Înverșunat: "...se simte în armonie cu latura productivă a naturii și el însuși este însuflețit de un năvalnic instinct al realizării și posesiunii". (Paul Colombet, *Secrets et techniques de Vastrologie*, Farnot, Geneva, 1979). întreaga copilărie îi va fi impregnată de atmosfera orașelului de provincie, situat pe malul Dunării, ușor de recunoscut mai tîrziu în numeroase pagini ale cărților sale. Savuroase reminiscențe autobiografice răzbat în *Salata* (partea XI-a din *Cronică de familie*), unde sînt portretizați chiar părinții prozatorului, precum și, mai tîrziu, în *Proprietatea și posesiunea*.
- 1940 Absolvă cursurile liceului din Tîrgu Jiu și optează în continuare pentru studii de filosofie la București și, parțial, la Munchen (unde 3 va aprofunda pe Jakob Bohme, asemeni eroului său Șerban Romano din *Acvarium*).
- 1943 Întîia oară îi apare numele sub evocarea *Nocturnă în Munchen* ("Revista Fundațiilor Regale" Nr.6).
- 1944 Continuă colaborarea la "R.F.R.", în nr.3: *Niobe*, în nr.10: *ArgonauHca*. Etuziasmat, directorul revistei, profesorul și criticul D. Caracostea, însoțește prima proză cu considerării speciale: "Surpriza paginilor publicate acum vine din faptul că autorul izbuteste să desvețejească motivul, dîndu-i o expresie care înfrățește viziunea elină cu o necăutată vibrațiune modernă... Sunt, firește, căderi și stîngăcii în aceste pagini tinerești, dar parcă simți prevestirea unui suflu nou... atmosfera, mulilateralitatea și concentrarea acestui debutant de 19 ani te lasă gînditor. Este nostalgia spre culmile pe care nu le avem încă".
- 1945 Prelucraază alt motiv mitologic sub formă de text dramatic, *Preludiu la Electra* ("R.F.R." numerele 2 și 3). Din suita prozelor face să apară în aceeași revistă: *Euridice* (nr.6), *Arlechin* (nr.7), "Universul literar" din 3 iunie îi publică un scurt fragment (*Întîlnire*) și anunță că i s-a decernat premiul pentru cea mai bună nuvelă a anului (*ArgonauHca*) de către un juriu alcătuit din: Victor Eftimiu, Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, F. Aderca, H. Yvonne Stahl. Tot acolo, la rubrica de "Note" un comentariu de Petru Comanescu: "Scriitorul Petru Dumitriu sau de la neoclasicism la realismul anti-fascist", avînd ca obiect piesa *Greșeala*, rămasă inedită pînă azi. într-un amfiteatru studentesc îl înrilnește pe Marin Preda, (cf. "Viața Românească" nr. 12/1953) venit să citească din povestirile intrate ulterior în *întîlnirea din pămînturi*. Aproape concomitent, îl va cunoaște pe Mihail

Sadoveanu - cum povestește mai târziu-"la o adunare A.R.L.U.S. într-un vechi palat boieresc, sub candelabre aurite, între ziduri îmbrăcate în mătase", care nu era alta decât casa Catargi-Monteoru, loc de ființare pentru protagoniștii de vază ai viitoarei *Cronici de Familie* (cf. *Exemplul lui M, Sadoveanu*, "Viața Românească" m., 10/1955).

1947 Este primită cu interes prima carte a lui Petru Dumitriu: *Euridice, 8 proze*. În săptămânalul "Contemporanul" (din 23 mai) criticul Ov. S. Crohmălniceanu remarcă: "Lumea lui P.D. se vrea evocată din paginile cărților. Ceea ce o autentifică și o face să trăiască e tocmai realismul, calchierea ei pe realitatea de toate zilele, scormonirea amănuntului specific, notația inteligentă, în sfârșit dragostea pentru pagina cărții, ca și pentru viață, dizolvarea acestei simpatii în convingerea că elementul care leagă clipele moarte de cele de azi e permanența vieții și a singurului copil nemuritor al Niobei, Euridice - dragostea". Alt cronicar, I. Negoieșcu, observa: "Străbătută de ironie, convulsionată de încordări imagistice onirice, arzând în propria ei cenușă, proza atât de elegantă a d-lui P.D. nu poate fi decât treapta subtilă care, o dată depășită, duce în literatură" ("Fapta", 26 iunie). G. Călinescu trecea prozele acestea la categoria pastişei, a parodiei și socotea că autorul "nu-i lipsit de grația condeiului și de paletă. Clasicitățile sale sunt revopsite în culori vii" ("Națiunea", 9 febr. 1948).

1948 Chiar a doua zi după comentariul călinescian, P.D. răspundea anchetei inițiate de revista "Studentul român" (10 febr.) pe tema modalității de creație a tinerei generații artistice. Despre cel chestionat, revista preciza: "Redactor al Flăcării pentru probleme ideologice, s-a dovedit un remarcabil spirit critic în limpezirea citorva din problemele esențiale ale esteticii. Pregătește un volum de epică ancorată în frământările prezente". În răspunsul său, prozatorul evidențiază trei probleme practice de rezolvat pentru literați:

- a) o problemă de stil, realismul
 - b) una de tematică: istoria societății românești în perioada ei contemporană
 - c) una etică: comportarea oamenilor noi în mijlocul conflictelor prezentului.
- Tot anul intensă activitate publicistică cu vizibila dorință de adaptare la moment.

Apar și primele proze de cedare conformistă: *Dușmănie* ("Viața Românească", noiembrie), *Bedros din Baiargic* ("Contemporanul", 10 și 17 decembrie).

1949 *Bijuterii de familie* ("Viața Românească" nr.3-4 și 5-6, iar fii lunile următoare: *Vînătoare de lupi*, *Noaptea din iunie*. La o anchetă despre proiectele anului următor ("Contemporanul", 30 dec.) anunță romanul Canalului.

1950 *La început a fost pustiul*, fragment din *Drum fără pulbere* ("Contemporanul", 18 august).

Romanul va fi publicat integral fii "Viața Românească" începînd cu nr. 11. La 5 octombrie, plenara Comitetului Uniunii Scriitorilor îl cooptează pe Petru Dumitriu printre membrii săi.

1951 Primește Premiul de Stat clasa a II-a pentru *Noaptea din iunie*. Volumul *Nuvele*.

1952 Romanul *Pasărea furtunii* în revistă. Va apărea în volum abia peste doi ani. Urma să ajungă, în 1960, la ediția a V-a.

1953 Devine redactor-șef al "Vieții Românești".

1954 *Davida* ("Viața Românească" nr. 6). Discuții aprinse fii jurul *Păsării furtunii*. Călătorește în Uniunea Sovietică.

1955 Două volume, aproape simultane, *Cronică de la cîmpie* și *Cronică de familie* sugerează, pentru prima dată, proiectul unei cuprinzătoare fresce epice. Către finele anului i se joacă, la Teatrul Armatei, piesa *La ora 6* (scrisă în colaborare cu Sonia Filip).

1956 între 18-23 iunie se ține Congresul Scriitorilor, Petru Dumitriu prezintă raportul asupra evoluției prozei. Este ales în biroul Uniunii Scriitorilor. În mai multe articole își expune preferințele pentru stilul de creație realist-robust și formulează rezerve radicale față de orientările moderniste - poziție care dă loc la polemici fii presă.

1957 Evenimentul începutului de an: difuzarea în librării a celor trei volume din ediția amplificată a *Cronicii de familie*.

1958 în "Steaua" nr. 1 textul care anunță o nouă vastă construcție epică: "Justificare a unei colecții de biografii, autobiografii și memorii contemporane". Film după *Bijuterii de familie* în regia lui Marius Teodorescu; în distribuție: Eliza Petrărescu (Eleonora), Tanti Cocco (Elena), Sabine Thomas (Elvira), Geo Barton (Rizea), Colea Răutu (Ivanca) și fii alte roluri - Jules Cazaban, Sandu Sticlaru, Willy Ronea, Emil Borta.

1959 în reviste, capitole masive din *Biografii contemporane*.

1960 Călătorește în februarie la Praga și Berlin, unde apăruseră traduceri din opera sa, prilej cu care se decide să se stabilească fii Occident. Într-un conflict cu oficialitățile vremii. Petru Dumitriu ia, astfel, drumul pribegiei - precum ațiția înaintași de seamă: Petru Cercel, Dimitrie Cantemir sau Nicolae Bălcescu. La Paris îi apare *Cronică de familie* în două volume: *Bijoux de familie* și *Les plaisirs de la jeunesse*.

1961 Tot Editions du Seuil îi publică *Rendez-vous au Jugement dernier*, roman polemic, aproape pamfletar, în care-și dezvăluie motivele "fugii" din (ari. Traducerea românească (de Andriana Fianu) va putea apărea abia în 1992, la Editura Univers.

1962 Romanul *Incognito*, imagine acuzatoare despre propriile existențe fii infernului comunist de tristă amintire. Este remarcat de critică: "*Incognito* merită să fie situat nu departe de *Doctor Jivago* printre marile romane implicate fii actualitatea fundamentală a secolului nostru... Asemeni romancierilor de marca, P.D. are geniul epicii" (Pierre-Henri Simon).

- 1964 *L'Extreme-Occident* aduce noi recunoașteri autorului: "... P.D. este un soi de uriaș vizionar, capabil să asambleze vaste romane patetice, un pamfletar, un departe văzător, o ființă insașiabilă, a cărei vocație ar fi să traverseze epoca noastră cu biciul în mână, când nu folosește direct un exploziv, rătăcind lucid de la o țară la alta pentru a smulge contemporanilor săi secretul adevărului" (Lucien Guissard).
- 1966 Romanul *LesInities*.
- 1967 Alt roman: *Le sourire sarde*.
- 1968 Inaugurează trilogia de inspirație istorică *L'homme aux yeux grh*.
- 1979 După zece ani de tăcere, răstimpul unei dureroase crize spirituale, revine cu revelatoare confesiuni morale și religioase: *Au Dieu inconnu*.
- 1981 *Comment ne pas l'aimer*.
- 1982 *Ziro, ou le point de depart* (în românește de Măria Vodă Căpușan și Horia Căpușan la Editura Viitorul românesc, 1992).
- 1983 *La liberte* (réditions du Seuil), *Mon samblable, mon frere* (Editions de Centurion), *Walky-Talky, marcher vers â Dieu, parler Dieu* (fiditions du Cerf).
- 1984 *Je n'ai d'autre bonheur que Toi, Essais de devotion moderne*.
- 1988 *Lefemme au miroir*.
- 1989 *Les amours difficiles* (fiditions de L'Age d'homme, Lausanne), *La Moisson* (fiditions de La Table Ronde).
- 1990 După exact 30 de ani, începe să se vorbească iarăși despre personalitatea și opera lui Petru Dumitriu în țară.
în primul său număr, revista clujeană "Apostrof" îi alcătuiește un dosar compact: texte, interpretări și mărturii inedite. Și "Steaua" îi rezervă numeroase pagini în nr. 9.
- 1991 La Editura Dacia apare, pentru prima dată integral, ampla narațiune *Proprietatea și posesiunea*, făcând parte din ciclul *Biografiilor contemporane* (după manuscrisul păstrat și comentat de Geo Șerban).
Editura Eminescu reia *Euridice*, căreia îi adaugă *Preludiu la Electra*.
Emisiuni la televiziune și radio îl readuc pe scriitor în atenția cititorilor săi de acasă.

G.Ș.

CUPRINS

Partea a nouăsprezecea:

Viața la țară (II) 7

Partea a douăzecea:

Vîntul de martie 43

Partea a douăzeci și una:

Isabela și Sfârșitul carierei lui Dimitrie Cozianu.... 137

Partea a douăzeci și doua:

Fuga..... 2 7 3

Partea a douăzeci și treia:

Boierii vechi și noi 3 2 3

Partea a douăzeci și patra:

Tineretea lui Pius Dabija..... 371

INDEX

al personajelor „Cronicii de familie”..... 477

Postfață..... 51

ALTE CÎTEVA CUVINTE 52

REPERE CRONOLOGICE..... 53

Revisiune: MIRI.TA VASII [SCI
li-h.i.in-djeloi: COKNI I C'KIS'M.M II

ilim i/t' lipul • _\ I . IW.i Aparul /'>>'

ul ..**iccutal *sub* comand i ni ") MM
Re::;a Autonomia a lmpi nun ulm
imprimai,i C'OKI'SI
Piața f'resei I il» n: I. lin» mm-,i i
K /MANIA